Kiøbenhavnske
Efterretninger
om
lærde Sager
for
Aar 1772.

Med tvende Registere.

Andet Hæfte.

Kiøbenhavn,
trykt hos Brødrene J. C. og G. C. Berling,
boende i Pilestrædet.

Beſlutningen
af
Ovids
Forvandlingers
Anden Bog.

Saa for i Haaret greb og hende nægsrus ſlog
Til Jorden. Hun da med udſtrakte Arme tog
Til Bøn: men Arme blev ſortlodne, ru og ſtive:
Af Fingre krumme Kløer paa krummed Hænder blive:
For Fødder tiene de, og med udvidet Gab
Den Mund, før Jupiter ſaa kiær, blev hæsligt Flab.
At Medynk hun ey ſkal af nogen ſig udbede,
Hun miſter Talen ſelv; en Røſt, ſom truer Vrede
Og Skræk, af høſe Hals udſtønner brummende.
Selv ſik hun Biørne-Krop, men Vid blev ferrige.
Hun Hænder, ſom hun har og kan, mod Himlen hæver,
Til Vidne paa ſin Nød med jævnlig Suk den kræver;
Uſkiønſom Jupiter! umælend tænker kun.
I Skoven, da hun tør ey eene hvile, hun
Ach! for ſit Huus hvor tidt og paa ſin Mark omdriver!
Paa Klipper, ach! hvor tidt hun ogſaa jaget bliver

Af Hundes Gøen! og fly'r for Jæger Jægerſke!
Forſtikker ſig for Dyr ſig ſelv forglemmende!
Af Biørn paa Bierge ſig Biørninden ſkrække lader,
Og frygter Ulve, ſkiønt hun er blandt dem en Fader.
Lykaons Dotter-Søn, af Moderen ukiendt,
Her kom, da femten Aar han havde nær fuldendt.
Han ſig en Skov udſeer for efter Dyr at jage,
Lod Erymanthiſk Lund med Jæger-Garn indtage.
Her traf han Moderen. Da hun ham ſaae, hun ſtod
Stivt ſtirrende, og det, ſom hun ham kiendte, lod.
Han fly'r, uvidende, og frygter, for ſit Øye
Hun feſter paa ham ſtivt og ham ſig nær vil føye.
Med dødelige Piil han havde hende ſkudt,
Hvis den Almægtige ey havde det forbudt.
Han dem med Synd af Jord ved haſtig Vind udſletter
Og høyſt paa Himmelen ſom Naboe-Stierner ſætter.
Da Juno Skiogens Skin blandt Stierner ſaae, hun vred
Ret blev; til Tethys ſtrax og Ocean foer ned,
Hvis graae Haars Værdighed ſelv Guder tidt har æret.
De ſpørge, hvad der har til Reyſen Aarſag været?
Hvad Guders Dronning hid, hun ſvar, fra Himlen drog,
I ſpør? I Himmelen mit Sted en anden tog.
Jeg aldrig ſige ſandt, hvis ey til Natte-Tide
To Stierner I ſkal ſee, ſom mig til Hierte-Qvide
Ved yderſt Cirkel ſik for nys høyſt Himmel-Rang;
Der hvor om Axlen den har korteſte Omfang.
Ret ſaa! Ha! Nogen ſkal nok frygte Juno's Vrede!
Er jeg ey eene den, hvis Straf endog ſkal glæde?
See! hvor min Magt er ſtor! hvor vidt min Hevn jeg drev!
Jeg Menneſke forbød, og hun Gudinde blev!
Saa vidt jeg ſtraffe kan! ſaa vidt min Magt ſig ſtrækker!
Sin Biørne-Hud igien han hende nok aftrækker,

Og

Og ſkaber om, ſom han ved Jo før har giort.
Hvorfor mon Juno han ey ogſaa jager bort?
Ey ægter Skiøgen? Sig Lykaons Svoger kalder?
Men J, ſom ſelv mig har opdraget, jeg bønfalder,
Om Eder min Foragt og rør, Nordſtiernen da
J det blaafarvet Svælg beſtandig holder fra,
Og Stierner, ſom ved Hoer ſik Himmel-Rang, fordriver,
At i det klare Vand ey Skiøgen dyppet bliver.
Hav-Guder love Ja. J klare Luft hun får
Paa lætte Vogn, hvis Spand nysmalte Paafugl var
Med Argi Øyne juſt ſaa nyligen broderet,
Som du, mundkaade Ravn, da du før hvid har været,
Nys i en Haſt til ſort forvandlet bleven er.
Før Sølv-Snee-hvid, ey de heelhvide Duers Fiær,
Ey Svanen ſelv og ey de Giæs den eftergiver,
Ved hvis vagtſomme Kiæk Roms Feſtning frelſet bliver.
For Sladders Skyld den blev fra hvid til ſort omvendt.
Coronis fra Lariſs for ſmukkeſte var kiendt
J hele Theſſals Land. Dig har hun viſt behaget
Apollo, mens hun var kyſk eller ey opdaget.
Men da Phæbeiſk Fugl ſik hendes Hoer at ſee,
Den ufortøvet da til Herren tilede,
At røbe ſkiulte Synd. Den ſladdervurne Krage
Bag efter ſløy, for alt ved Fritten at opdage,
Og, Reyſens Aarſag hørt, den ſagde, dig den Vey
Ey nyttig er, foragt min Tunges Spaadom ey!
See, hvad jeg været har, hvad er, og vil du vide
Min Skyld, du finde ſkal, jeg maa for Troeſkab lide.
En gang Erichton, ſom ſik uden Moder Liv,
Af Pallas ſluttet var i Kurv af Actiſk Siv.
Tre Cecrops Døttre den hun i Forvaring giver,
Sin Hemmelighed ey at ſee dem foreſkriver.

Her under lætte Løv fra tætte Ulme-Træe,
Hvad de vil giøre, jeg i Smug betragtede.
De tvende redelig, hvad Pallas dem tilsiger,
Pandroso, Herse holdt, og Troeskab ikke sviger.
Aglauros Knuden at opvikle vovede
Med Haanden. Hid til sig hun kalder Søstrene,
De tvende Søstre, som dertil sig viste bange.
Et Barn de seer der i, derhos en udstrakt Slange.
Gudinden det jeg strax beretter: Men hvad Tak?
Forskudt af hendes Skyts jeg blev til Folke-Snak:
For mig fik Uglen Rang: Min Straf kan Fugle vaere,
At de ved Sladder ey skal styrte sig i Fare.
Men jeg maaskee usøgt mig selv har budet an!
Spørg Pallas selv! skiøndt vred, hun det ey nægte kan.
Af Coroneus, som i Phocis høyt var æret,
Jeg har, det alle veed, en Konge-Dotter været
Ja (lad ey haant om mig) haft rige Beylere:
Ulykke, jeg var smuk! thi, som jeg pleyede,
Jeg langsom yderst gik i Sander ved Havb eden:
Hav-Guden saae mig, stak i Brand, og da hans Beden,
Lang Tiggen var omsonst, greb han mig voldsom an,
Forfulgte mig: jeg floy fra den sandfulde Strand,
Men kan ey komme fort: den bløde Sand mig matter:
Med Guder Mennesker i Bøn om Hielp jeg fatter:
Ey nogen Dødelig mit Raab og Skrig har hørt:
En Jomfru hialp mig og af Jomfru-Rød blev rørt.
Mod Himlen Armene jeg strakte, strax de blive
Sorldunede: da jeg min Kiortel vil afrive
Fra Skuldrene, den alt var Fiær rodfæstede
I yderst Hud: Blot Bryst jeg og med Hænderne
Vil slaae, men Hænder og blot Bryst ey mere haver:
Jeg løb; ey Fødderne, som før, i Sandet traver:

Fra

Fra Jorden lættet høyt jeg svang i Luften om,
Og uden Last saa til Minerva's Følge kom.
Dog til hvad Gavn for mig, naar i mit Sted skal tiene
Til Fugl ved skiændig Last omskabte Nyctimene.
Har du ey hørt hvad hver paa Lesbo er bekiendt,
At Nyctimene har sin Faders Seng beskiændt.
Skiøndt Fugl, sig selv bevidst sin Skyld, hun Lyset skyer,
I Mørket skiulende sin Skam og alle flyer.
Saa taler den. Vor Ravn, Ulykke dig til Tak
For mig du holder op med Spaadoms løse Snak!
Saa svarte, reyste fort og lod sin Herre vide,
At hun en Karl i Seng saae ved Coronis Side.
Hun mig utroe! Her faldt ham Laurekrandsen ned
Og Plecteren af Haand: Han blegnede derved.
Og da hans Sind i Kog af hæftig Vrede brændte,
Han vandte Vaaben greb og krum Hornbue spændte,
En uforfeylet Piil i Brystet hende skiød,
Hvis nær Foreening han med sit saa ofte nød.
Hun truffen sukkede; trak Pilen ud; da flyder
Rødt Blod af Saaret og sneehvide Bryst begyder.
Du Phœbus, sagde hun, vel kunde hævnet dig,
Men jeg først have født! Nu døe vi to i mig.
I disse sidste Ord hun Liv med Blod udgiver,
Og den afsiælte Krop nu Dødens Kulde stiver.
Ach! sildig grusom Straf fortryder Kiærlighed!
O! at jeg hørte Snak! o! at jeg blev saa vred!
Forbandet Fugl, hvis Snak den Smerte mig forvoldte!
Forbandet Bue! Ja den Haand, som Buen holdte!
Og Pilen med, som den saa ubetænksom skiød!
I Faldet hende han omarmer, og en Død
Ved Lægekunst igien for sildig vil oplive.
Da det omsonst forsøgt han Baal nu seer, at blive

Tilredt, hvor ſidſte Ild ſkal tære hendes Krop,
Da Suk (thi himmelſk Kind ey væder Graad) han op
Af dybe Hierte gav, ſom naar en ſvinget Hammer
Fra høyre Øret af Pat-Kalvens Tinding rammer,
Og klover lydelig, mens Qvien derpaa ſeer.
Sidſt Ærepligt, endſkiøndt Upligt ham ſelv ukiær,
Han den affiælte Krop omfavnende vel giver,
Dog taaler ey haus Sæd til ſamme Aſke bliver,
Men ud af Moders Liv og Ild ſin Søn han drog
Og bort i Huulen til tveſkabte Chiron tog,
Og Ravnen, Sandheds Løn ſig ventende til Glæde,
Blandt hvide Fugle han forbød at have Sæde.
Chiron, ſom Gudens Søn da fik til Foſter-Søn,
Blev glad ved Æren, han med Byrden fik til Løn.
See! med lysrøde Haar om Skuldrene udſpredde
Centaurens Dotter, født ved haſtig Flods Aabredde,
Af Nymphen Chariclo, og Ochyrroe kaldt,
Kom ind. Ey hende blot ſin Faders Kunſt befaldt
At have lært, men hun og være vil Spaaqvinde.
Da Spaadoms Geiſten, hun i Hiertet ſlutter inde,
Nu brænder hende, ſaa hun raſer for at ſpaae;
Hun Barnet ſeer, og Dreng, hun ſagde, gid du maa,
Til heele Verdens Hiælp opvoxe! Folk ſkal blive
For Legems Helbred dig Tak ſkyldig: Du ſkal give
De Døde Liv igien, men mod Guds Villie
Der een Gang vovet ſkal af dig ey atter ſkee:
O'faders Ild dig ſkal forbyde Liv at give;
Af Gud du blive død, men Gud af Død dog blive:
Saa tvende Gange, du fornye ſkal dit Liv.
Og kiære Fader, Du, for hvem et ævigt Bliv

Ved Fødsel var bestemt, selv Døden skal begiære,
Naar Øgle-Gift med Vee skal saaret Fod besvære,
Da Gud skal giøre dig af evig dødelig
Og Parcer Livets Traad ey spinde meer for dig.
Nok mere var at spaae, da Suk af nederst Hierte
Hun drog og stak i Graad: mig sagde hun med Smerte,
Min Skiæbne forekom: Jeg meer ey tale maae,
Og Maal og Mæle jeg mig mærker at forgaae:
Gid jeg ey havde vidst, hvad Eftertid indholdte!
Den Kunst var det ey værd, som mig Guds Vrede voldte:
Fra Menneske jeg seer nu min Forvandlings Dom:
Jeg finder Smag i Græs og Lyst at løbe om
I Aaben Mark: Kort sagt, af Jomfrue bliver Hoppe:
Men hvorfor heel? Min Far jo Mands og Heste Kroppe
Tillige har. Knap man den sidste Klynk forstod,
Forvirret Stemme snart som Menneskes ey lod,
Ey Hoppens, men som dens, der sin Iiig vilde giøre
En Hoppes: snart man fik en Hoppes Vrinsk at høre:
Nu Armene hun og i Græsset sætter ned:
Nu fingre voxe til, fem Negle bindes ved
En tynd usplittet Klov af Horn: Mund ogsaa tager
Og Hals i Længde til: Det lange Slæb, hun drager,
Af Kiortel Rumpe blev: Det Haar, som hende hang
Om Halsen sluddrende, blev Man, og paa een Gang
Blev Røst og Ansigt nye: nyt Navn man hende giver.
Han græd. Din Hielp, Apoll, omsonst af Helten bliver
Anraabt. Du Jovis Bud ey Magt at hæve har
Og om du havde, du dog ey tilstede var.
Da til Messene du og Elis gik som Hyrde
Udi Skind-Kiortel klædt, hvor Hyrdestav din Byrde

Var i den venstre Haand, i høyre Fløyte-Rør,
Og mens du dig med det og Elskov Moroe giør,
Da ubevog ed Køer sin Gang for langt udstrækker
Paa Pyliſk Mark. Merkur, den Tyv, det seer og trækker
Af Sted med dem og ind i Skovens Skiul dem drev.
Det Tyverie kun af en gammel Bonde blev
Bemærkt. Hans Navn var Batt, han selv af alle æret
I Egnen, hvor han har Skov- og Land-Foged været
Hos rige Melevs, hvis Staldmeſter han og var.
Merkur alene Frygt for denne Gamle bar.
Med venlig Haand han ham derfore tog til Side:
Hør Landsmand! sagde han, hvis nogen vilde vide
Af dig om diſſe Køer du saae, da ſtig kun Rey!
See! tag den hvide Koe, at dig den Godhed ey
Ulønnet blive skal. Han tog den og saa svarte,
Frygt ey! dit Tyverie den Steen før aabenbarte,
Paa Steenen pægende. Merkur da lader, som
Han gik ſin Vey, men strax igien tilbage kom,
Men ey i den Gestalt og med forandret Mæle.
Hør Landsmand! sagde han, har du seet nogen ſtiæle
De Køer, som nylig gik her frem ad denne Vey,
Da hiælp mig at faae fat paa Tyven, dølg ham ey!
En Oxe og en Koe jeg dig derfore giver
Hiſt, sagde Manden, da hans Løn fordoblet bliver,
De under Bierget gaaer. De gik der visſelig.
Da Merkur leer, og Skielm! du røbe mig for mig?
Mig røbe selv for mig? Han ſiger og omvender
Meeneedig Bryſt til Steen, den man endnu erkiender
For Prøvesteen, deraf berygtet ufortient.
Derfra Merkur ſig strax paa Flugten haver vendt.

I Flugten han seer ned paa de Munychisk Vange,
Minerva's kiære Land og Lyciske Lystgange.
Just lydske Jomfruer den Dag, som vanligt var,
I Blomster-Kurve til Minerva's Tempel bar,
Paa Bierget neden for, de reene Helligdomme.
Da Vinget Gud dem seer derfra tilbage komme,
Nu ikke ligefrem han foer, men rundt omkring,
Som naar en Glente midt i Flugtens hastig Sving
Et Offer seer: Imens det Præsterne omringer,
Den frygter og sig rundt omkring i Lusten svinger,
Og graadig paa sit Haab sin Flugt den holder nær:
Saa over Athens Slot Merkur og styver her
Gesvinding rundt omkring. Som Morgenstiernen glimrer
Blandt andre; mere klar end den og Maanen skimrer;
Blandt alle Jomfruer saa skinner Herse klar:
Hun Jomfrue-Chorets Zir Optogets Ære var.
Forgabt i Jomfruen Merkur nu sees at gynge
Paa Vingers Ligevægt. Som Balearisk Slynge
Udkaster Blyet: det i Flugten tændes an
Og fanger Ild i Luft: saa brænder ogsaa han.
Sin Flugt mod anden Kant i Lusten han da retter;
Ey dølger sig; saa stor Tillid til Skabning sætter,
Den Han, skiøndt lovlig smuk, med Flid dog hiælper paa;
Sit Haar i Orden og sin Kiortel laver saa,
Den hænger nøt, og at Guldranden synlig bliver;
Sin nætte Qvist, som Søvn fremleder og fordriver
I Haand, og vinged Skoe paa sine Fødder tog.
Af trende Senge, smuk indlagte, i en Krog
Af Huset, Pandroso, Aglauros i de tvende,
Og Herse mellemst laae. Først paa Merkur tog Kiende

Ag-

Aglauros, da han kom: Hans Navn at ſpørge om
Hun vover, og hvorfor han hid til dem her kom.
Han ſvarer; troe mig kun, Aarſager jeg ey lyver:
Jeg er den vinged Gud, der giennem Luften flyver
Som Faders Bud: min Fär er Han, den Høyeſte:
Jeg beder du dig vil mod Søſter ttoe betee:
For Herſes Skyld jeg kom, og dig om Hiælp bønfalder:
Tillad, min Afkom dig ſin kiære Moſter kalder!
Hun ſkuer ham, ſom hun for nyeltg ſkuet har
Minerva's Lønlighed, ſom dem betroet var.
For Tieneſten hun ſig en ſtor Hob Guld betinger
Og ham imidlertid ved Magt fra Huſer tvinger.
Til hende Pallas da et gruſomt Øye ſlog
Og dybe Hiertefuk ſaa ſtærk bevæget drog,
Saa Bryſt og Brystets Værn hun begge hæftig tørte.
At med vanhell'g Haand hun frem for Lyſet førte
Betroet Lønlighed, da Vulkans Søn, ſom var
Foruden Moder født, mod Eed hun ſkuet har,
Gudinden tænker paa, og at hun nu vil finde
En Guds og Søſters Gunſt og derved Rigdom vinde.
Strax hen til Avinds Huus, af giftig Edder ſort,
Hun ſig begav. Det laae i dybeſt Dal langt bort,
En Huule, uden Vind, og uden Solens Varme,
Fuld af den ſtive Kuld, og Nid og bitter Harme,
Beſtandig fæl og mørk, hvor Ild man aldrig ſaae.
Da her Gudinden kom, hun ſtod (thi hun ey maa
Gaae ind) for Huulen og med Spydets ſpidſe ſtøder
Til Dørren: Ryſtende den aabner ſig: Her møder
Gudindens Øyeſyn Avind, der inde ſad
Og aad af Øgle-Kiød, ſin Laſtes Nærings-Mad.

Gudinden Øyet maa fra fæle Syn omdreye:
Avind halvædte Snog forlod og af sit Leye
Sig reyste lad, og kom her frem med lade Trin:
Gudindens Aasyns og poleerte Vaabens Skin
Hun seer og dybe Suk derved misundlig drager:
Selv hun i Ansigt bleg, paa Kroppen tør og mager
Seer altid skiævt, og Tand fremvifer sort som Kull,
Et Bryst af Galde grøn og Tungen Edderfuld:
Ved andres Nød Hun leer, sig ellers aldrig fryder:
Vagtsomme Sorger giør, Hun Søvnen aldrig nyder.
Ugierne andres Hæld Hun seer og tæres ved
At see: Hun hakker flux og selv hun hakkes med,
Er selv sin Pine: Skiøndt Gudinden hende hader,
Til hende hun sig dog saa kort forlyde lader:
Af Cecrops Dottre een bestænk du med din Rod!
Det er Aglauros: Saa formødent er. Hun lod
Sig ey forlyde meer: sig op fra Jorden lætter
Paa Spydet og fløy bort. Da efter hende retter
Avind skiævt Øyesyn, smaa mumler, ærgrer sig,
For Pallas herudi skal blive lykkelig.
Sin Kiæp Hun tog, som var med Torne heel bebunden;
Indhyldt i Taage hvor hun paa sin Vey har funden
En Blomstrend Mark og Eng, hun Søden træder ned,
Afbrænder Græs, og Ax afplukker, smitter med
Sin Aande Folk, Bye, Huus, og da hun fik i Øyet
Athen, hvor Lærdom, Fred, og Velstand var samføyet,
Hun grædeførdig er for ingen Graad hun hør.
Her til Princessen hun i Kamret gaaer, og giør
Sin Pligt og hendes Bryst med rustet Haand beslikker,
Indblæser giftig Rod og Hierter fuld hun stikker

Med hvasse Torn, og Gift begsort i Been og midt
I Lungen spreder, men at Smerten ey forvidt
Skal spredes, Søstren hun for Øyne hende stilte
Og Søstrens Giftemaal, ja Guden selv afbildte
Sær smuk, og alting stort. Det voldte hende Nag
Beængstet hemmelig hun sukker Nat og Dag.
Hun Stakkel langsom bort af Avindsyge tæres,
Net som naar Isen af uvisse Straaler skiæres,
Ja Herses Lykke saa i Hiertet hende skiær,
Som naar Ild kommer til de Riis, som Torne bær,
Der brænde mildt, og ey Ilds Lue fra sig give.
For ey at see det Syn, snart hun sig vil aflive,
Snart røbe det som alt en Synd for' strænge Får.
Hun endelig paa Vagt for Døren siddet har
Mod Guden. Gode Ord han gav med Bøn og Smiger.
Hun svarer: Ingen Snak! Af Sted jeg ikke viger
Før jeg dig faaer herfra. Velan det blive vist!
Han siger, Døren strax oplukker med sin Qvist.
Nu vil hun creyse sig og op af Sædet lætte
Men Rumpen blev for tung: hun kan sig ey oprette
Med Kroppen, men i Knæer og Fingre stivnede
Af Kuld: Hun mister Blod: da blegner Aarerne,
Og som en Kræft, der ey kan læges, om sig æder
Alt meer, saa lidt for lidt sig indtil Hiertet leder
Den dødelige Kuld, som stopper Luft og Liv:
Nu Munden hærdedes, som Steen blev Halsen stiv,
Saa man af hendes Mund et Ord ey fik at høre,
Det, skiøndt hun vilde, dog hun kunde ey fremføre:
Kort sagt Steen-Støtte hun der sad forunden Blod
Dog ikke hvid men sort af Sindets giftig Rod.

Da nu Merkur ſig har for driſtig Tale hævnet
Og for vanhelligt Sind; fra Land af Pallas nævnet
Han op i Luften ſig paa Flugten gav igien.
Da Fadren kaldte ham til ſig affides hen,
Sin Kiærlighed for ham bekiender ey, men ſiger,
Hør Søn og Sendebud, hvis Troe mig aldrig ſviger,
Skynd dig, faer ned ſaa raſk, du ellers altid er,
Hen til det Land, ſom op imod din Moder ſeer
Fra venſtre Haand, dets Folk det Navn af Sidon giver,
Og Kongens Qvæg, du ſeer langt borte græſſet bliver
Paa Bierget, driv du mig hiſt ned til Havets Vand.
Knap ſagt, før Qvæget alt ned til befalet Strand
Fra Bierget dreven var. Der Kongens Dotter pleyde
En Leeg ſlaae af med ſit Hof-Jomfruers Geleyde.
Saa kan dog Kiærlighed ey boe hos Majeſtet!
Tilſammen i een Siæl, de paſſe ſig kun ſlet.
See! hvor hiin Gudernes Regent og Himmel-Fader
Sit Scepter, Majeſtet og Høyhed ſlet forlader!
Han ſelv, hvis Haand med Lyn er væbnet; ved hvis Nik
Heel Verden ſkiælver, han paatog ſig Tyrens Skik.
See! hvor den ſmukke Tyr blandt Studene har vanket
I Græſſet brølende! Som Snee, der ey er ſpanket
Af Fødders Trappen, ey opløſt af Sønden Vind,
Saa hvid og gliſende var ogſaa Tyrens Skind.
Fra Bryſt ſtod Halſen rank udſtrakt, fra Bover hange
Doglapper ned, hans Horn vel ikke vare lange,
Dog ſaa man ſkalde troe med Kunſt de dreyed var,
End Ædelſteenen ſelv de ſkinte mere klar.
Han gruſomt Aaſyn ey, men mildt og fredſomt viſer.
En Tyr ſaa mild og ſkiøn Agenors Datter priſer.

Dog ham, hvor mild, hun tør ey røre nogen Stund,
Strax gik hun til og Græs ſtak i hans hvide Mund.
Af Elſkov glad, mens Lyſt i Haabet endnu varer,
Han kyſte Hænderne. Knap ach! knap han ſig barer
For Reſten; Hende ſnart omſprang med Leg og Hop
Paa Vangen, ſnart i Sand nedlagde hvide Krop.
Saa hende Frygt forgik, ſnart ſees han Bryſt at byde
Til Klap for Jomfru Haand, ſnart Horn at lade pryde
Med nye Krandſe. Nu Prindſeſſen vovet har
At ſidde paa den Tyr, uvis, hvem hende bar.
Først Guden lidt for lidt fra tørre Strand og Landet
Med falſke Fodeſpor fremtræder ud i Vandet.
Derpaa med Byttet foer midt over Havets Vand.
Hun ſkiælver og ſig ſeer i Farten om til Land,
Om Horne høyre Haand, paa Ryggen venſtre holder,
Og Klæder ſvævende for Vinden ſig udfolder.

No. 27.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Tocsdagen den 2den Julii 1772.

Kiøbenhavn. Sagan af Niáli Þorgeirsſyni oc Sonum hans ꝛc. utgiſin epter gavmlvm Skinnbøkvm med Konvuglege Leyfi; det er: „Nials Thorgeirsſøns og hans Sønners Levnets Beſkrivelſe udgiven af gamle Pergaments Bøger med Kongel. Bevilling.“ 1772. Med Thieles Skrifter. 282 S. i 4to. Man er de Lærde ſtor Tak ſkyldig, ſom bevare vigtige Alderdommens Levninger fra Undergang, og denne deres Tieneſte bliver deſto almeennyttigere, naar de ſørge for, at hvad der ſaaledes udkommer er nyttigt til Hiſtoriens og Old-Sagernes Oplysning, er tilforladeligt, uddragen af ægte Kilder og gode Originaler, ſamt tillige, i Fald det lader ſig giøre, ikke i Stiil eller Materie ubehageligt. Dette kan man i alt tillægge denne af Hr. Olavius udgivne Hiſtorie om nogle mærkværdige Perſoner, ſom levede udi Island ved Enden af det 10de og udi Begyndelſen af det 12te Aarhundrede, en Hiſtorie, hvis Indhold, i mange af de gamle Islandſke Hiſtorier paaberaabes, og ellers haver adſkillige Troeværdigheds Mærker, hvis Hovedperſon er en af ſin Fornuft og ædle Tænkemaade berømt og anſeet Islænder, ved Navn Niál, ſom efter at have giort ſig fortient af ſit Fædreneland, ved gode Raad i vigtige Tilfælde, og ved at ſtifte Forliig blandt adſkillige ſtridige og voldſomme Partier, i et fordervet Ariſtocratie, ſelv blev til ſidſt ganſke uſkyldig i ſin

egen Gaard tilligemed hans Kone, trende Sønner, en Sønneſøn og flere indebrændte af hans Modſtandere, men ſiden hævnet ved hans Svigerſøn Kare, en tapper og ædeltænkende Mand, ſom undkom midt udaf Ilden. Denne Hiſtorie indeholder desuden adſkillige ſmukke og afſtikkende Caracterer, ſom tillige med vigtige forekommende Tilfælde, der følge af Handlingerne ſelv, giøre Hiſtorien endog behagelig at læſe. Foruden en Efterretning om den chriſtelige Religions Indførſel udi Island, ſom ſkeete Aar 1000, forekommer her adſkilligt henhørende til de Tiders Norſke og Skotſke Hiſtorie. I ſær giver denne Hiſtorie megen Oplysning om mange Skikke og juridiſke Formaliteter, ſom den Gang vare brugelige i den Islandſke Rettergang, og ſom vor Lærde Hr. Prof. Erichſen har anført og oplyſt i ſine fortræffelige Anmærkninger til Arneſens Islandſke Rettergang. Udgiveren Hr. Olavius har til Udgivelſen af dette Værk betient ſig af trende Pergaments Bøger ſom findes paa Univerſitets Bibliotheket, og det, ſaa vidt man ſkiønner, med tilſtrækkelig Nøyagtighed. Han har ogſaa for at komme ſine Originaler des nærmere, bekoſtet nogle Angelſachſiſke Bogſtaver ſtøbte, ſom forekomme i de gamle Islandſke Haandſkrifter. Man maa ellers beklage tillige med ham, at Værket er her uden Overſættelſe; thi lad være den ikke var fuldkommen, hvilken og i denne Hiſtorie vilde blive vanſkelig, ſaa havde dog en maadelig kundet blive af ſtor Nytte for dem, ſom ikke forſtaae det gamle Nordiſke Sprog, men Udgiveren har giort Undſkyldning derfor i ſin Fortale, og giver ſin Uformuenhed Skylden. Man kunde derfor ønſke, at nogen ſom var kyndig i det gamle Nordiſke Sprog, vilde giøre denne Bog ved Overſættelſe endnu nyttigere, og at Hr. Olavius, ſom man ſiger har faaet allernaadigſt Privilegium paa at bruge Bogtrykkerie udi Skalholt Stift, vilde med den ſamme Flid fare fort med at udgive flere af de gamle Islandſke Oldſager.

Kiøbenhavn. Efterretninger om Qvæg-Sygens Indpodning indſendte til det Kongel. Danſke Landhusholdnings Sælſkab af Peter Thun, Sogne Præſt til Hiortelunds og Calslunds Meenigheder, ſom Sælſkabets correſponderende Medlem, med Sælſkabets hosføyede Erindringer og udſatte Extra Præmier for

nye

nye Erfaringer og nøyagtigere Beviis paa Qvæg-Indpodningens Nytte efter Hr. Pastor Thuns Indpodnings-Maade. 1770. 32 S. i 8vo. Med M. Møllers Skrifter. — Hr. Past. Thun har indsendt til det Kongel. Danske Landhuusholdnings Selskab en tredobbelt Promemorie, angaaende denne Materie. I Følge den første af 19de Januar. 1770., har velbemældte Hr. Pastoren i Aaret 1762. inoculeret Sygdommen paa en halv Aars gammel Kalv, som overstod den i elleve Dage, og siden ikke blev befængt af andet sygt Qvæg efter anstilte Forsøg dermed. I Aaret 1769 ved Michels Dags Tid forsøgte han Inoculationen med alt sit Qvæg, og den faldt saaledes ud for ham, at han af 8te Koer beholdt 5, af 7 Qvier 3, og af fire Stude vel ikkun een, men dog den bedste. Nogle skal dog være døde af uformodentlige Hændelser, som Forfatteren dog ikke nævner eller beskriver. Resultatet af disse hans Forsøg er dette, at Fæe-Inoculationen er vel ikke uden Hazard og Fare, men dog langt bedre, end at oppebie Sygdommens eget Komme. Han troer og, at man ved Inoculationen kunde med Tiden holde Qvægsygen reent ude, naar Operationen kun skeer med behørig Forsigtighed og af Personer, som ret forstaaer at omgaaes dermed. Iblandt andre maatte den Forsigtighed bruges, at naar man i May vilde inoculere Sygdommen paa alle de Kalve, som endnu holdtes paa Foer, saa maatte den holdes inden de Grændser, at den ey kom til de Høveder, som ere paa Græs. Man har vel Exempler paa, at det Qvæg, som en Gang har overstaaet Sygdommen, har siden faaet den igien, naar den har grasseret paa nye, men Aarsagen dertil skal være, at man har ladet det æde af det smittede Foeder, og Forfatteren meener, at det vilde gaae ligesaa med Børne-Kopperne, at nemlig den, som engang havde overstaaet dem, vilde faae dem paa nye, naar han nød nogen smittet Kost eller Spise. — I den anden Promemorie af 14de Mart. e. a. har Hr. Thun besvaret adskillige ham af Selskabet forelagte Poster, saasom: 1) om Qvægets Beredning til Indpodningen, hvilken han agter ufornøden, naar kun Creaturet har almindelige Sundheds Tegn og for Resten er ubesmittet; 2) om Materiens Beskaffenhed, som bruges dertil, hvilken han har taget deels af Mundens Slavver, deels af Næsens Uhumskhed,

deels af Galden, og han viſer her Maaden at omgaaes dermed: 3) om Indpodningens Sted, hvortil han ſelv har valgt den overſte Dogløp, ſom det bequemmeſte baade for Operateuren og Creaturet: Samme bliver gienneminſtukken med et Jern, ſom er ſkarp til begge Sider, og hvortil man bedſt kan bruge en afſlidt trekantet Fiil, ſom man efter Indſnittet lader ſidde nogle Secunder, paa det Saaret kan blive deſto mere føleløſt og Creaturet roeligere. Derpaa drager man en i Midten ſmittet Klud eller Hyſſing igiennem Hullet, og fæſter Enderne tilſammen med den Naal og Traad, ſom er brugt til at drage det ind. Samme Strimmel eller Hyſſing maa være ſaa fyldig at det ſlutter vel i Hullet, men dog ikke for ſtærk; 4 og 5) om Pleyen under Indpodningen og derefter. Man maa derover læſe Forfatteren ſelv. Creaturets Skudren efter Indpodningen ſkal være Beviis paa, at Materien alt er kommen i Blodet, men ret kiendelig ſyg bliver det ikke før paa 9de, og ey ſildere, end 21 Dage efter Indpodningen; 6) om den tienligſte Grad af Varme eller Kiølighed for i og efter Indpodningen. Forfatteren foreſkriver i den Henſeende intet videre end at man i Froſt og Kuld maa holde Creaturet i tætte Stalde og forſyne det vel med Strøelſe oven og neden, og at man tvertimod i Hede og Varme maa holde det i kiølige og luftige Huſe. De tienligſte Maaneder til Indpodningen ſkal derfor være April og May og en Deel af Junii og Septembr. med en Deel af Octobr.: 7) om den Omſtændighed, naar Materien ey vil ſmitte. Den tredobbelte Materie, ſom Forfatteren dertil har brugt, har immer ſlaaet an, og han erindrer derved, at, naar den kun ikke er for gammel, ſaa maa man ey tænke, at den ikke ſmitter, fordi Creaturet ey bliver kiendelig ſygt; og at det gaaer ligeledes til ved Koppernes Indpodning, at der nemlig ere mange Børn, om hvilke man aldrig ſkulde vide at de feylede noget, hvis de ikke med Ord kunde forklare ſig derover, og hvis man ikke kiendte det af Hudens Udſlet. Det er og en mærkelig Erindring, at den Materie af Næſen paa de Høveder, ſom komme ſig, er langt kraftigere end af døde Høveder. Derimod ſkal Galden af et ſmittet Høved, ſom ſlagtes, og Slavren af et ſygt Høveds Mund, helſt naar det kommer ſig og er endnu levende, være mere lemfældig, hvilke Materier han derfore præfererer

for

for den første. — Den tredie Promemorie af 19de May e. a. giver Efterretning om en den 19de April foretagen Indpodning paa en Kalv, som var 12 Dage gammel med et Stykke Hysing, som var besmittet af Næsens Uhumskhed af et Creatur, der havde gaaet Sygdommen igiennem. Han har af samme Efterretning draget de Resultater, at man ey maa røre Indpodningen førend Creaturet er bleven kiendelig sygt, da Sygdommen derved faaer Luft, og Creaturet desto lættere kommer sig, og at man med Fordeel kan betiene sig af den Tørst, som kommer paa Creaturerne til at faae nyttige Decocta i dem, som kan befordre Curen. Iblandt andre, saasom Fæsygens Cuur maa for alting, som han viser, henrettes paa Galdens Aabning i sine Afgangs-Veye, saa ønskede han et Decoctum til at bevirke saadan Aabning, hvilket Sælskabet selv har meddeelt, da han ingen vidste, og i Mangel deraf har foreslaaet et andet Middel. I et lidet Anhang har Sælskabet uddraget af disse Promemorier alle enkelte Erfaringer med deres Resultater; tilbudet enhver, som vil giøre Forsøg med Indpodningen en omstændelig Historie af den heele Cuur og dens Udfald; fremsat nogle Spørsmaale, hvis Oplosning kunde tiene til ydermere Oplysning; og endelig udsat 3de Præmier paa den bedste Efterretning om nye Forsøg anstillede efter Hr. Thuns Indpodnings-Maade.

Kiøbenhavn. Forslag til det Høylovlige General-Landvæsens-Collegium, angaaende Folkeformerelsen i Dannemark. 1771. 28 S. i 8vo. Med A. F. Steins Skrifter.

Warum kein Frau und Kind? das soll ich bald errathen:
Nur Rath zum Haus und Brodt! gleich soll ich mich heyrathen.

Det Høykongelige General-Landvæsens-Collegium havde under 8de Januar. 1770. iblandt andre opgivet til Besvarelse et Spørsmaal: Hvilke ere Aarsagerne, som hindre Folkemængdens Tiltagelse i Bondestanden i Dannemark? og hvorledes kunde disse bequemmest hæves, saa vel ved Love immediate, som ved andre Indretninger mediate? Det er disse tvende Spørsmaale den ube-

nævnte Forfatter kort og godt, uden Lærdom, Pynt og Omsvøb, har paataget sig at besvare. Han gaaer derfor strax lige til Sagen; „ Hverken Guds eller Kongens eller Ordens og „ Sædelighedens Love tillader at give den kaade Ungdom frie „ Tøyle til at opfylde Landet med Poder af det ægte Slags, „ hvilket desuden med Tiden for Folke-Formerelsen vilde bli„ ve mere skadeligt end gavnligt. Ægte-Sengene blive der„ for de sikreste og eene tilladelige Plantesteder. De, som „ ere, kan med Billighed heller ikke beskyldes for Ufrugt„ barhed, helst i Bondestanden, der yder mange til de andre „ Stænder, og dog holder sig selv ved lige. Det kommer „ kun an paa, at de blive flere, de forrige ufornærmede, „ og da er det fra Ægteskabernes Formerelse Folke-Forme„ relsen skal komme." En Hoved-Hindring for hines Formerelse skal være Mangel paa flere Huse eller Boeliger forsynede med liden eller megen Jordbrug. Det gaaer ikke at ved tvingende Love at ville formere Ægteskaberne. Men opmuntrende Anordninger skulde i den Henseende giøre bedre Virkning. Forfatteren foreslaaer en Medgifts-Casse, som skulde oprettes af en Peberssvenne-Skat, af Ægteskabs- og Leyermaals-Bøder og andre Indtægter, og udbetale til unge Karle og Piger visse Præmier paa 20 til 30 Rdlr. De maatte derimod ikke betynges med de trykkende Kop- og Familie-Skatter. Men allermeest og allerbedst skal Folkemængdens Tiltagelse kunne befordres paa en middelbarlig Maade ved visse dertil sigtende Indretninger. Forfatteren tør paastaae, at Dannemark næsten kunde ernære en dobbelt Folkemængde i Bondestanden, naar Jorden blev bedre brugt og dyrket. Han troer og, at derudi vel kunde skee nogen Forbedring, uden at man just behøvede at vende op og ned paa alle Ting. Det kommer kun her an paa at etablere flere og nye Familier uden de gamles Fornærmelse. Til den Ende skulde deels udyrkede Jorder optages til Agerbrug, deels flere Familier boesættes paa den allerede dyrkede Jord. Hvad det sidste anbelanger, da gik det vel an paa nogle Steder at deele de store Bondergaarde, naar det var mueligt uden alt for store Vanskeligheder at ophæve Fælledskabet. Forfatteren foreslaaer dertil en simplere Indretning. Nemlig, fra enhver complet Bondegaard skulde tages en 3 Tønder Land. Denne Jord skulde inddeeles i saa mange samlede Skifter, som Gaarder, c

pe

paa enhver af diſſe Skifter ſkulde der bygges et Huus for en Huusmand. Til Vederlag for Jorden og Græsgangen ſkulde Bønderne af Huusmanden og hans Kone aarlig nyde viſſe Høſt-Dage. Nu ſkulde Lovene komme diſſe nye Coloniſter til Hiælp med at forunde dem Arve-Rettighed, hvilken Forfatteren og troer at ville være fordeelagtig for Bønder i Almindelighed. Han troer og, at diſſe Huusmænd ved den dem ſaaledes tildeelte Lod gierne kan leve, og at det, de ſkal leve af, dog ikke kan ſiges at gaae fra Bonden, men alene fra Jorden, dens beſtandige Dyrkelſe og deres egne Hænders Arbeyde. Ellers anviſer Forfatteren og en nye Nærings-Green for de nye Huusmænd, ſom beſtaaer derudi, at flere Bønderkarle ſkulde tilholdes at lære ſaadanne Haandværker, ſom ere uomgiængelig fornødne til Bondens daglige Brug, og dog ſkulde de blive boende paa Landet og tilhøre Godſerne. Naar man nu ſaaledes havde ſørget for flere Familiers Etabliſſement, ſaa meener Forfatteren, at de nok ſelv ſkulde ſørge for at formere Folkemængden ved Ægteſkabs Frugter, for hvis Conſervation Regieringen burde ſørge ved at indføre Inoculationen paa Lander, og dertil maatte deels beſkikkes Provincial-Inoculiſter, hvis ikke Provincial-Doctorerne ſelv kunde være det, deels kunde der indrettes en dertil bequem Telt, ſom kunde føres fra en til anden Bye, hvilken han meener ſkulde nok paa de mildere Aarets Tider være et ligeſaa ſundt Inoculations Huus for Bønder-Børn, ſom et grundmuret Palais for de Fornemmere. Saa vidt Beſvarelſen paa det Spørsmaal om **Folkemængden.** Det havde tillige været Forfatterens Forſæt at opſætte ſine Betænkninger til Beſvarelſe paa det høye Collegii 1ſte og 4de Spørsmaale, men ſom han ved andre Forretninger er bleven forhindret, ſaa har han her alene i et **Tillæg** anført et lidet Reſultat deraf, og dermed fyldt nogle faa Sider af det ſidſte Ark, ſom dog maatte beſluttes med to blanke Sider. Kunde Forfatteren have fattet ſig ligeſaa kort over diſſe Spørsmaale, ſom over det han her har beſvaret, og Bogtrykkeren da havde behaget at trække Paragrapherne tættere tilſammen og ikke ſpilde ſaa meget blank Papiir, ſaa ſkulde man maaſkee hellere have læſt en liden Deduction over diſſe Spørsmaale, end det blotte Reſultat, der vel ikke nær ſaa meget kan intereſſere Læſeren.

Kiøbenhavn. Nogle Mærkværdigheder, ſom angaaer Henric Gerner, fordum Stifts-Provſt i Siellands-Stift, Provſt i Sokkelunds Herred, og Sogne-Præſt til vor Frue Meenighed i Kiøbenhavn, hans Vita og Fata tillige med nogle Efterretninger, ſom lyber ind i ſamme Materie om de Evangeliſke Brødre af den Ausburgiſke Confeſſion, Unitas fratrum kaldet, blandt hvilke han 7 Aar har opholdet ſig, og om dem meldet, hvad han ſelv har ſeet og hørt, da han om det ene ſaa vel ſom det andet undertiden har givet ſine Tanker tilkiende. Til Beviis for, at der er Sandhed og Salighed i JEſu Chriſto. Altſammen efter bedſte Indſigt og Samvittighed for at beſtride Fordomme og onde Sædvaner i en høy Alderdom ſkrevet af ham ſelv, og til Trykken befordret. 1772. 282 S. i 8vo. Med M. Hallaggers Skrifter. — Vor Danſke Gerner er nokſom bekiendt iblandt os, en Deel af hans Levnets-Omſtændigheder ligeſaa, og overalt hans Tænkemaade og Sindsforfatning i Religionen. Hvem der vil nøyere underrettes eller erindres derom, maa læſe dette Skrift, der kan anſees ſom et Bidrag til den Danſke Kirkehiſtorie i de nyeſte Tider. De her i 41 Kapitler foredragne Mærkværdigheder ere i den Henſeende meer og mindre betydelige. Skriftet er, foruden hiſtoriſk, tillige dogmatiſk og moralſk, og man kan ikke nægte, at jo det indbefatter, blandt en Deel noget tvetydige, dog tillige mange ſær rigtige, ſunde, gudelige og opbyggelige Tanker, ſom enhver ſand Chriſten kan og bør giore til ſine. For Reſten er den derudi herſkende Tænkemaade os alle bekiendt, og man veed, at der ere de, ſom holde for, eller i det mindſte frygte for, hvad i ſær angaaer de ſaa kaldte Eccleſiolas in Eccleſiis, at der ſtikker noget ſchismatiſk derudi, ligeſom det vel og har været det, hvorved dens Tilhængere ere faldne deres Modſtandere meeſt anſtødelige. Saa meget mere ſom Forfatteren med og af ſine perſonelle Omſtænde og Tænkemaade er os bekiendt, ſaa meget mindre behøve vi her at give noget Udtog af bekiendte Ting. Det kan derfore være nok, at man af Kapitlernes Opſkrifter blot giver en almindelig Afbildning af det hele Skrifts Indhold: 1) Første og ſtørſte Mærkværdighed med Forfatteren. Endten forſtaaer han herved Begyndelſen til hans egen be-

ſyn-

ſynderlige Sindsforfatning i Religionen, eller og ingen anden Mærkværdighed, end den almindelige enhver Chriſten kan og bør roſe ſig af helſt for Gud, at ham nemlig ſom en ſand og retſkaffen Chriſten er vederfaret Barmhiertighed og Naade o. ſ. v. Det er allerede en Tvetydighed her møder os i det første Kapitel;) 2) Overeenſtemmelſe i viſſe Ting med hans Farfader; 3) hans Opvækkelſe i Norge; 4) hans Kald til Kiøbenhavn: 5) om Regnſkabernes Annammelſe af hans Formands Enke; 6) om Forſamlinger i Følge Kongel. Forordninger; 7) om Pietiſter; 8) om den Lutherſke Evangeliſke Kirke; 9) om Forſoningen; 10) om Evangelii Tienere; 11) om Retfærdiggiørelſen; 12) om de Troende i det Nye Teſtamente, deres Fordeel og Fortrin frem for de Troende i det Gamle Teſtamente; 13) om de ſande Troende i det Nye Teſtamente, deres Fordeel; 14) om Guds Børn og Evangeliſke Chriſtne, deres Art og Egenſkab: 15) Omvendelſe og den ſande Chriſtendom er ingen tung og beſværlig Sag; 16) Aarſagen, hvorfor det ved manges Omvendelſe holder haardt og varer længe; ja hvorfor der ofte bliver intet af; 17) et ſtort Exempel paa den troe Hyrdes Taalmodighed og Troeſkab i at frelſe Siæle: 18) om Friſtelſer og Anfægtninger; 19) om Fritænkere; 20) om Jøder; 21) om Separatiſter; 22) Aarſag til anſøgte Dimiſſion fra ſit Embede; 23) hvorledes man bedſt kan lære at kiende de evangeliſke Brødre af den Augsburgiſke Confeſſion: 24) Aarſagen, hvorfore der ere ſaa mange Danſke Underſaatter i Brødre-Meenighederne; 25) om den Hellige Nadvere, hvorledes den holdes i Brødre-Meenighederne; 26) om Kirkeſkikke og Ceremonier; 27) om de Evangeliſke Brødres Miſſion i Grønland: 28) om Grev Zinzendorf; 29) om Religionens Tilſtand i Schleſien; 30) om den Hennersdorfiſke Commiſſion; om Ting ſom angaaer den catholſke Religion; 32) om gammel Connexion ved Svogerſkab imellem det Kongel. Danſke og Churſachſiſke Huus; 33) Anledning til dejndrettede Brødre-Meenigheder; 34) om de evangeliſke Brødres Kirke-Ret; 35) om Hernhut; 36) om de evangeliſke Brødres Lærdom; 37) om de evangeliſke Brødres Levnet og Vandel; 38) Aarſagen, hvorfor de evangeliſke Brødre ofte ilde omtales, hades og foragtes; 39) om de imod Brødrene udkomne Skrifter og ſammes Beſvarelſe; 40) om hvad der har bevæget For-

fatteren til at ſkrive om Brødrene, og hvad Summen er af det, han har ſkrevet; 41) om Aarſagen, hvorfor Forfatteren vendte tilbage til ſit Fæderneland. Som et Anhang indbefattes her tilligemed under det Bogſtav A Forfatterens Afſkeeds Prædiken i Frue-Kirke i Kiøbenhavn, og under B hans Indtrædelſes Prædiken i Neuſalz i Schleſien.

Paris. Le Chou-King, un des livres ſacres des Chinois, qui renferme les Fondemens de leur ancienne hiſtoire les principes de leur Gouvernement & de leur Morale. Ouvrage recueilli par Confucius; traduit & enrichi de notes par feu le P. Gaubil, Miſſionnaire de la Chine. Revû & corrige ſur le Texte Chinois, accompagne de nouvelles notes, & planches gravées en taille douce & d'Additions tirées des hiſtoriens originaux, dans les quelles on donne l'hiſtoire des Princes omis dans le Chou King, par M *de Guignes*, Profeſſeur de la Langue ſuriaque. 1770. 4to. I Fortalen anſtiller Hr. de Guignes Undersøgninger i Henſeende til de ældre og for Chou-King foregaaende Tider, og giver ogſaa nogle Efterretninger om Y-King en anden canoniſk Bog hos Chineſerne. Omtrent 484. Aar for Chriſti Fødſel forfærdigede Confucius Chou-King af de offentlige Hiſtorieſkriveres forſkiellige Værker. Da Chi-Hoang Ti havde giort ſig til Mester af hele China, søgte han fra Grunden af at omſtyrte Regieringsformen. Han anſaae alle gamle Monumenters Forſtyrring, ſom det bedſte Middel til at afſkaffe Lovene og de gamle Skikker. Dette greb han ſaa meget hellere til, da de Lærde ikke undlode at dadle hans Opførſel, i Henſeende til diſſe gamle Monumenter. Han befoel altſaa at forbrænde Chou-King, Xi-King og andre hiſtoriſke og moraliſke Bøger. Man forbrændte med deres Bøger 4 til 500 Lærde, ſom vare flygtede til Biergene, for at redde diſſe gamle Monumenter. Men 37 Aar efter denne Forfølgelſe, henved 176 Aar for Chriſti Fødſel, lod Keiſer Ven-Ti atter opſøge de Bøger, ſom havde undgaaet Ilden, og man opdagede da Chou-King. Til den Tid blev Rigs-Hiſtorieſkriverens Embede igien oprettet, ſom er bleven vedligeholdt indtil vore Tider. Samlingen af denne Chineſiſke Hiſtorie befinder ſig i det Kongelige Bibliothek til Paris. Chou-King er egentlig det eeneſte Mindeſkrift

af

af den gamle Historie om China. De moralske og politiske Lærdomme, som man finder derudi, ere kun indstrøede ved Leylighed, og som Begivenhederne har foranlediget dem. Snart er det Fyrsten, som underviser en nye Minister, hvorledes han skal forholde sig i det ham overdragne Embede; snart er det en Minister, der underviser sine unge Herrer, snart er det en Begivenhed, der bevæger Keiseren til at anstille sine Betragtninger og bekiendtgiøre sine Befalinger. Man anfører følgende deraf: „Keiser **Vou-Vang** var sa„ lig syg. **Theou-Kong** vilde, for at redde Keiserens Liv, „ opofre sig til Himmelen. Oraklet fandt Ofret ikke nød„ vendigt, og Keiseren kom sig igien. Imidlertid blev **Theou-** „ **Kongs** Beslutning, at opofre sit Liv for Keiseren, op„ tegnet i Aar-Bøgerne. Efter **Vou-Vangs** Død, udbre„ dede **Kouan-Chou** og hans yngre Brødre det Rygte, at „ **Theou-Kong**, som var udnævnt til Rigsforstander og „ Formynder for den unge Keiser **Thing-Vang**, søgte at „ skade ham. **Theou-Kong** frygtede for at blive til et „ Offer for Bagtalelsen, og nedlagde sit Embede. Han var „ 2 Aar borte. I Sommeren til Høstens Tid, reyste sig et „ hæftigt Uveyr, geleydet med Torden og Lynild. En rasen„ de Storm slog Kornet ned, rykkede Træerne op med Roden, „ og alle Folk bleve satte i den yderste Bestyrtning. Kongen „ og de fornemmeste Ministre satte Skind-Huerne paa, og „ lode den med gyldene Baand forvarede Kiste aabne. Her„ udi laae Skiæbnens Dag-Bøger og vigtige Skrifter. Man „ fandt her og den Efterretning, at **Theou-Kong** havde „ forlangt at døe for **Vou-Vang**. Betienterne forsikrede „ paa Tilspørsel, at det forholdt sig saa i Sandhed, med de „ føyede til med Suk: **Theou Kong** har paalagt os Taus„ hed, og vi har ey understaaet os at sige det. Keiseren „ modtog Skriftet med Graad og sagde: Det er ikke nødigt „ at spørge Skiæbnen: **Theou-Kong** har allerede tilforn „ bevist den Keiserlige Familie stor Tieneste; Men jeg var et „ Barn og har ikke vidst det: nu har Himlen aabenbaret sin „ Magt og **Theou-Kongs** Dyd." —— Da denne Keiser maatte drage i Feldten mod sin Faders Broder, der havde reyst sig op, sagde han til sine Vasaller, Ministrer og Befalingsmænd: „Himlen har ingen Medlidenhed med mig: den „ tugter min Familie, og dens Strænghed lader ikke af.

„ Ved

„ Ved min nærværende Ungdom har jeg ikke den nødvendige
„ Klogſkab at forſkaffe mit Folk Roe: langt mindre kan jeg
„ fatte og indſee Himlens Befalinger. Ja, ung og uden
„ Erfaring, ligner jeg en Mand, der vil gaae igiennem et
„ meget dybt Vand, og jeg ſøger nogen, der kan lede mig i
„ denne farlige Giennemgang.“ — Iblandt de mange mærk-
værdige Lærdomme, ſom Theou-King meddeeler den unge
Keiſer, er og denne: „Unge Fyrſte, ſiger han, De har maa-
„ ſkee deres Liv-Feyl: Vogt Eder, at De bliver ikke ſom Il-
„ den, der griber om ſig: I Begyndelſen har det kun lidet
„ paa ſig, men efterhaanden opkommer en Lue, ſom man
„ ikke kan udſlukke.“

Paris. Analyſe raiſonnée du Chou-King, l'un des livres canoniques du prémier ordre, qui contient des Anecdotes & des Sentences morales ou politiques des plus illuſtres Empereur, Miniſtres ou Philoſophes des trois prémiers Races imperiales, précedée de quelque Obſervations critiques ſur l'Edition de M. de Guignes. Dette er en lærd og læſeværdig Critik over foranførte vigtige Værk, ſom Hr. Abb. Beaudeau har ladet trykke for ſig ſelv. Den Chineſiſke Philoſophies kanoniſke eller claſſiſke Bøger (thi ſaa vil Hr. Abbeden hellere kalde dem, end hellige) ere i alt 9, og deelte i 2de Claſſer. Den første Claſſe indbefatter 5 Bøger, den anden 4re. Pater Couplet og hans Medhielpere leverede i Aaret 1687. en Overſættelſe, eller vel alene, ſom Hr. Guignes ſiger, en Omſkrivning af de fire Bøger af anden Rang. De 5 Bøger af første Orden ere tillige med den af Hr. Guignes overſatte Chou-King, Y-King, Xi King, Chuncieu, og endelig Li-Ki. Chou-King er hiſtoriſk. Xi-King er poetiſk og en Samling af hiſtoriſke, philoſophiſke og moralſke Oder. Hr. G. roſer dem meget og mælder tillige, at en Overſættelſe deraf er for Haanden i det Kongel. Bibliothek. Chou-King er politiſk og moralſk. Dette Navn betyder For-Aar og Høſt. Tankernes Plan er særdeles ophøyet. En god Regiering er Rigets For-Aar. Det vil ſige ſaa meget: Under en god Konge, under gode Miniſtrer, udvikle ſig beſtandig alle ſælſkabelige Indretninger, vore og forſkiønne ſig, ligeſom Planterne i det ſmukke For-Aar. En ſlet Regiering er Rigets Høſt; thi under en ſlet Fyrſte, under

ſlette

ſlette Raadgivere tabe de ſælſkabelige Indretninger deres Kraft, forfalde og forgaae, ligeſom Frugterne ved Høſtens Ende. Hr. de Guignes ſkulde ſtifte meget Godt med at overſætte denne Bog. De ſom ſiöde ved Roeret i vore Europæiſke Stater, ſkulde maaſkee gierne ſee, hvorledes man for meer end 2300 Aar ved den anden Ende af Jorden har fældet deres Dom. Li-Ki er den Bog, ſom handler om de Chineſiſke Skikker. Den indbefatter Regler for Menneſkenes Forhold, deels mod det höyeſte Væſen i den naturlige Dyrkelſe, ſom de Lærde beviſe ham, deels med hinanden indbyrdes, efter deres indbyrdes forſkiællige Forhold i Anſeelſe, Forvandſkab, Naboeſkab eller Venſkab. Y-King er den egentlige Lærde og Chineſernes Encyclopædie. Materierne lade ſig bringe under de trende Fag, Metaphyſik, Phyſik og Morale.

Göttingen. Erpenii Arabiſche Grammatik, abgekürzt, vollſtändiger und leichter gemacht von Joh. David Michaelis, nebſt dem Anfang einer Arabiſchen Chreſtomathie aus Schultens Anhang zur Erpeniſchen Grammatik. 1771. 25 A. i 8vo. Hr. M har af Taknemlighed ſat Erpenii Navn paa Titlen, ſaaſom Grundſtoffet til denne Grammatik er låant af ham. Thi han pleyede tilforn at læſe over Erpenii Grammatik, og maatte forandre dette for at giöre det Arabiſke Sprogs Læring mindre koſtbar for ſine Tilhörere. I Begyndelſen var det hans Forſæt at give blot et Udtog deraf, ſom dog ſkulde være lættere og fattelige. Men jo videre han kom i dette Arbeyde, deſto mere forandrede han ſin første Plan, og giorde mange Stykker fuldſtændigere end de ere hos Erpenium. Om de Arabiſke Bogſtavers Udtale kommer her §. 2. mere for end hos Erpenius, og i ſær derom hvad for et Bogſtave Araberne ſætte for dette eller dette Hebraiſke. Fremdeles bemærker Hr. M. hvad der blot er de Arabiſke Sproglærds Forſkrifter, ſom de Lærde vel bruge i Bøgers Skrivning og offentlige Forelæsning, men ſom ikke gielde i det Almindelige Liv. §. 20. er den Lære om de qvieſcerende Bogſtaver giort tydeligere, og viiſt, hvorvidt He hører til dem eller ikke. Den Lære om Eliph unionis og om Theſchdid euphonico er §. 7. 8. giort noget lættere, end den ellers var, og tillige bemærket, at indfødte Araber ſætte det ſidſte eller ikke ſætte det i deres Taler efter

Be-

Behag. De kan for Ex. ſige Arratimanu med Theſchdid, men og uden Fordobling og med et reent udtalt L. Alrahmanu. I Henſeende til Hamga, vil man og her §. 9. bedre kunne finde ſig, end naar man læſer Erpenii Regler. Om *Meda* er der ikke ſagt mere, end der ſtaaer i Erpenio, og alt ſaa noget for lidet. Arabernes Futurum anſeer Hr. M. S. 54 egentlig, ſom en Aoriſtus, og oplyſer heraf, hvorledes det gaaer til, at der efter nogle Partikler er et Præteritum, og atter efter andre et Præſens. En af de vigtigſte Forbedringer forekomme §. 26., og betræffe de mittelſte Stambogſtavers Vocal i Futuro af den første Conjugation. Denne havde Erpenius ſat urigtig og utydelig, fordi han fulgte de Arabiſke Grammatikers Paradigma, ſom i Futuro af den første Conjugation er et Anomalum, hvorover alle Regler bleve forkeerte. Fortegnelſen paa præfixa og deres Bemærkelſer er i ſær bleven forøget. De almindelige Anmærkninger om Partiklerne §. 54. vil maaſkee mangen een gierne læſe, der ikke forlanger at lære det Arabiſke, ſaaſom de ſammenligne det Arabiſke Sprogs Genie, Rigdom og Fattigdom i Henſeende til Partiklerne med vore Sprog. I det 9de Kap. er om Generis og Numeri Anomalier handlet langt fuldſtændigere, end Erpenius havde giort, og de nye Undtagelſer immer beviſte med Exempler. Chreſtomathien indbefatter først Lockmanns lette Fabler, og dernæſt den af Schultens udgivne Samling af Arabiſke Digter under Titel: Hamaſa Abi Temmam, og er nu særdeles bequem til at lære det Arabiſke Sprog, ſaaſom Scheid tillige derpaa har ſtilet ſit Arabiſke Gloſſarium. Mangel af et Lexicon er ellers een af de ſtørſte Forhindringer for Begyndere, efter at det Goliſke er ikke meer at bekomme. Men til den Chreſtomathie har Begyndere et Lexicon, ſom ikke er dyrt, hvilket de ved andre Prøver af Arabiſke Skribentere ſkulde ſavne. Schultens Verſion og Værker har Hr. Michaelis udelukt, hvortil han angiver Aarſagen i Fortalen. Men de Arabiſke Noter, ſom Schultens har anbragt af gamle Scholiaſter, ere her tillige med aftrykte, for ogſaa at vænne Tilhørerne til Scholiaſternes Læsning. Chreſtomathien ſkal fortſættes, og gives den ſaa megen Varietæt, ſom mueligt, paa det de Lærende kan øve ſig i al Slags Skrivemaade. Fortalen, ſom handler om Arabernes Smag, er og for ſig ſelv udkommen.

Hal.

Halberſtadt. Hr. Canonicus Jacobi har for kort ſiden udgivet, under Titel, An das Publikum, et Digt, ſom er fuld af Ild og Varme. Han klager derudi over Kunſt-Dommernes Uretfærdighed imod nogle denne Tids Livdigtere, og over den Koldſindighed, hvormed de Tydſke taale denne Kritikens Misbrug. Som Digter kan han vel giøre ſaadan Vending:

Daß blinde Thorheit, alter Wahn,
Mit Sterbekleidern angethan
Den Hain des Phanias umringen,
Und ſeiner weiſen Hütte nahn,
Um ihr ein Höllenlied zu ſingen ꝛc.

Iligemaade

Daß nie die Afterwelt es wiſſe
Mit welcher ſchwarzen Läſterung
Verwegne ſich der Huldigung,
Der Grazien entgegen ſetzten
Und ihre Majeſtät verletzten ꝛc.

Man veed ey at ſige, om nogen ſaa ſtærk har antaſtet die Grazien, den yndigſte Frugt af det Wielandſke Genie, næſt Muſarion, ſaa at diſſe vel ſtærke Udtryk paa ham kunde hentydes. Man tviler og om, at man nogenſinde kan formaae hele Verden til at finde Smag i dette Slags Værker. Hvem der noget ſkarp behandler Hr. Wielands Grazier, ſkal ſaa ſtrax imod Grazierne ſelv have begaaet Crimen læſæ Majeſtatis. Derimod ſkal Hr. Wielands Grazier overalt lære os den reene Himmel Glæde og

Von der Tugend eingeweibt
Mit lachender Unſterblichkeit
Den Weg zu Gräbern uns beſtrahlen,
Und dort in einer beſſern Zeit,
Elyſiſche Gefilde mahlen.

Man har i denne Henſeende ikke været vel tilfreds med nogle Steder, og har tilligemed foredraget følgende Spørsmaale, ſom fortiente nøyere Betragtning: Om det vel var ønſkeligt for Tydſklands Sæder, at den kiælne Digtemaade blev den herſkende? Om viſſe Grundſatzer, ſom ſnart ſtilles blotte frem, ſnart indklædes med en ſøgt Oplivning, og ſom tildeels ikke nøye nok beſtemmes, ere taalelige for det borgerlige Sælſkab, og i ſær bør anpriſes bløde Gemytter og det andet Kiøn?

Kiøn? og om det i begge Henſeender kan bringe nogen ſædelig Fordeel, at viſſe Drifter, ſom allerede formedelſt en politiſk og ſædelig Uvane har faaet ſaa megen Overvægt over Lov og Religion, blive nærede og ſtyrkede? Man er langt fra dermed at ville paabyrde retſkafne Mænd uſikkelige Absigter. Men man troer dog, at diſſe Spørsmaale kan være vigtige for en Mand, der tænker billig, og anſeer den borgerlige Dyds Sag ey af mindre Værd, end Vittighed, Genie og Følelſe, og ærer tillige de vakkre Mænd, ſom endogſaa derudi søger at forſkaffe deres Fæderneland Fortrin for dets Naboer. Plato gik dog vel lidt videre, da han endog vilde have Homer udelukt af ſin Stat, og man veed dog ikke, at nogenſinde en ſiin Athenienſer har nogenſinde ſkiældet ham for en Barbar og et ondt Menneſke.

Bremen. Vollſtändige Sammlung alter und neuer Geſetzbücher der Kayſerl. und des heil. Rom. Reichs freyen Stadt Bremen aus Original-Handſchriften herausgegeben von Gerhard Oelrichs Kayſerl. Rath. 1771. i 4to. I Forberedelſen leveres en Hiſtorie om diſſe Lov-Bøger. Den ældſte i Samlingen er af 1303. Af de ældſte Lovbøger ere Prøver af de Characteerer, hvormed de ere ſkrevne, ſtukne paa tvende Ark i Kobbere. Hr. Oelrich har lovet at omarbeyde af nye ſit i Aaret 1767. udgivne Gloſſarium ad Statuta Bremenſia, og ſaaledes at indrette det, at det kan bruges ved alle i det Nederſachſiſke Sprog ſkrevne Love.

Leipzig og Zelle. Moraliſche und ſatyriſche Verſuche. 1771. 476 S. i 8vo. Forfatterens Hensigt er at underviſe ſine Medborgere om adſkillige Daarligheder, ſom ofte har for Familier bedrøveligere Følger end Laſterne ſelv, og det gior han i en Tone, hvor i han veed, at han bliver hørt, og at han kan forbedre. Skriftet indbefatter 32 Afhandlinger, hvoraf man erindrer ſig at have læſt en Deel andenſteds aftrykte.

Halberſtadt. Die erſten Menſchen, an den Hrn. Canonicus Gleim, 1771. 8vo, ſkal være et ſær ſmuk, harmoniſk og rørende Digt af Hr. Canonicus Jacobi, ſom er fuld af ſkiønne Steder og afvexlende Verſe-Arter.

No. 28.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 9de Julii 1772.

Kiøbenhavn. **Subſcriptions-Plan til en nye Edition af Peder Paars.** — At fornye Erindringen om vores berømmelige Baron Holbergs Fortieneſter, vilde blive ligeſaa ufornødent, ſom overflødigt. Man ſpørge blot alle ſkiønſomme Elſkere af danſke Bøgers Læsning, i Fald intet af denne ſtore Mands Arbeyde var kommet for Lyſet, hvad Mangel der da ikke vilde findes hos os paa nyttige og tillige behagelige Skrifter, ſaavel i hiſtoriſke og moraliſke Materier, ſom i ſær af det Slags, der ved Geiſt og Vittighed tiene til Sindets Opmuntring og Fornøyelſe. — Blandt diſſe ſidſte bør uſtridig det første Sted anviſes hans ſindrige og ſkiemtefulde heroico-comiſke Poema, **Peder Paars.** Et fuldkommen Original, om noget ellers ſaa bør kaldes, og af den Værdie, at det ey kan nægtes Rang ved Siden af en Hudibras, en Lutrin og en Secchia Rapita. Imidlertid har dette Værk, uagtet al ſin indvendige Prydelſe, hidtil haft den Skiebne, at fremſtilles i den uanſeeligſte udvortes Geſtalt, ſom optænkes kunde. Det tredie Oplag, af 1720., ſom dog ſkal være det beſte, er ey alene med Skiødesløshed ſammenſat af gammeldags og forbrugte Skrifter, men endog, til ydermere Uhæld, udſtafferet med ſaadanne Træe-Stykker, der endog kunde vanzire de virkelige Nye-Boders Viſer. — Dette har et Sælſkab af Danſke, ſom endogſaa i ſmaa Ting tage Fædernelandets Ære til Hierte, ikke kundet anſee

med ligegyldige Øyne, og derfor overlagt imellem ſig, (efter foregaaende Foreening med Mad. Godiche, ſom haver Privilegium excluſivum paa dette Skrift) at beſørge et nyt Oplag af Peder Paars, og opføre ham i en Klædedragt, der kunde paſſe ſig paa den Perſon, ſom han forlængſt er anmældt at ſkulle foreſtille paa Skue-Pladſen. — Til den Ende bliver fornævnte Oplag af 1720., ſom i ſig ſelv er det fuldſtændigſte, for det meeſte fulgt, og intet deraf udeladt, men endog det af Skiemtedigtene, ſom fornemmelig handler om dette Poema, og ellers hvad man af Holberg ſelv, enten i hans Levnets Beſkrivelſe eller andenſteds, herom maatte finde anført, tilføyet. — Til enhver af de 14 Sange føyes, foruden Dorotheæ, Stadsmøes, Contrafey, ſom paa nye er tegnet af en værdig Landsmand, et Hoved-Kobberſtykke, ſom foreſtiller den fornemſte Handling i hver Sang, eller den Omſtændighed, hvor i Digteren har formeent at forſkaffe ſine Læſere den ſtørſte Fornøyelſe; og hver af de 4 Bøger ere desuden forſynede med en Vignette og en Cul de Lampe, ſom foreſtiller andre Begivenheder, der vel ikke have ſaa nøye Sammenhæng med Hiſtorien, men dog alle ſtile til Hoved-Henſigten, at lære ved at ſkiemte. — Da mange Ting kan foreſtilles i Malerie, ſom ey kan udtrykkes i Poeſie, og tvertimod; ſaa har man holdet diſſe Kobbere ſaa meget mere nødvendige, ſom Læſeren derved, naar han tillige ſeer paa Kobberet, deſto livagtigere kan foreſtille ſig det Billede, ſom Holberg har haft Øyne, da han ſkrev. Derfor er det og, at en af vores værdige Landsmænd har paataget ſig at ſtaae for Tegningens Opfindelſe. Hvad Stikningen angaaer, da er den et Arbeyde af en indfødt Danſke, Johan Frideric Clemens, om hvis Application og Flid vi have det ſtørſte Haab, og ſom vi ønſke al muelig velfortient Opmuntring. — Og ſaaledes har man herved haft den Fornøyelſe, at kunde overlevere et Værk, ſom i et og alt er iværkſat og fuldført af blot indfødde Danſke. — Til Værket ere udvalgte latinſke Skrifter, hvilke ſaa vel i vor naboelige Sverrig, ſom paa nogle Steder i Tydſkland, tiltage ſig efterhaanden Rettighed til at fordrive de gamle Gothiſke, ligeſom de og i de øvrige Europæiſke Lande allerede forlængſt ere indførte. — Kobberſtykkerne ere alleſammen ey alene ſte færdige, men endogſaa allerede aftrykte paa Grand-Colombier, men Skrif-

tet

tet ſelv bliver trykt paa franſk Petit-Raiſin Papir, i Qvart-Format, ſom dog ved Beſkiæringen kan dannes til et ſtor og vel proportioneret Octav-Bind. Af Trykken, Papiret og Formaten, viſer ellers den derom udgivne Anmældelſe Prøve. — Størrelſen af Værket kan ikke nøye beſtemmes; dog kommer det omtrent til at beſtaae af 2 Alphabeter, og bliver færdig fra Preſſen imellem St. Hans- og Michels-Dag. Og, ſom Oplaget kun bliver lidet, vilde de Herrer Liebhabere, i ſær Fremmede, behage i Tide at lade ſig tegne, her i Byen hos Anderſen & Holck paa Adreſſe-Comptoiret, eller i Mummens Boglade paa Børſen, og i Provincerne, ſaavel i Danmark ſom Norge, hos Amanuenſes hos ethvert Steds Biſkop; da der, ved Værkets Annammelſe, betales 3 Rdlr. danſk Courant, og en Liſte paa de Herrer Subſcribenters Navne trykkes foran i Bogen.

Kiøbenhavn. **Kort Afbildning paa Bornholms Vedtægt om Adgangs-Ret til Selveyergaarde, forfattet af H. J. Skougaard. 1771. 24 S. i 8vo. Med Godiches Sirifter.** — Ved Jordegods paa Bornholm hæfter der en anden Adgangs- og Indløsnings-Ret, end den, ſom andenſteds er brugelig i diſſe Riger. Samme grunder ſig paa en Vedtægt eller Sædvane, ſom fra de ældſte Tider af har været fulgt. Den er vel i ſig ſelv temmelig kort, men ſkal dog formedelſt adſkillige derved forekommende Tilfælde, og megen ſig indſnigende Misbrug have ſine Vanſkeligheder, ſom man bedſt ſkal kunne redde ſig ud af, naar man ved Underretning har fattet det rette Begreb derom. Det er denne Underretning Forfatteren her i dette Øyemærke har meddeelt. Han havde allerede i Aaret 1754, da han endnu var Rector ved Skolen i Rønne, ſkrevet noget paa Latin om denne Vedtægt, og ſendte det til en fornem Herre i Kiøbenhavn, ſom over hans Formodning havde værdiget det den Ære, at lade det oplæſe i det lærde Sælſkab. Men da han ſiden er bleven forflyttet til et andet Embede, hvor han har haft mere Leylighed til at overveye denne Materie, ſaa har han beſluttet at udgive det paa Danſk, dog med nogen Forandring ved Fratagelſe eller Tillæg. Den her beſkrevne Vedtægt beſtaaer derudi, at Gaard, Huus, Skov, Jord og andet Tilliggende tages vel, omtrent ſom anden Arv efter

den Danſke Lov, men derved beſynderlig agtes, at den yngre Perſon af Mandkiønnet gaaer for den ældre. Den kaldes Sæde og Adgang eller Sædes og Indløsnings-Ret. Paa et og andet Sted bliver den og kaldet Odels-Ret, kun fordi den ey lættelig bør komme ud af Familien, da den for Reſten er meget forſkiællig fra den Norſke Odels-Ret. Jordbrot kaldes den, ſom til ſaadan Adgang er berettiget. Man finder først at Vedtægten i Aaret 1572. er bleven i Agt taget af nogle fornemme Mænd der vare didſendte ſom Commiſſarier. Siden er den 1636. bleven ſtadfæſtet ved en almindelig Herredag og endelig paa nye 1745. bleven bekræftet af Kong Chriſtian VI. da nogle af Kongens Gaarde ſkulde ſælges, hvorom Placaten lyder ſaaledes: „De Kiøbende overdrages „ Gaarden til Beſiddelſe og Eyedom for dem og deres efter„ kommende Eyere, efter Landets Maade og Praxis, lige„ ſom andre Landets Selv-Eyere, hvor Beſiddelſens Ret „ angaaer fra yngſte Søn og ældſte Dotter.“ Det er mærkeligt, at ſamme Adgangs-Ret ſkal være brugelig i Tydſkland i det Amt Bleked i det Lyneborgſke. Forfatteren giver ſig ey af med at underſøge Billigheden eller Ubilligheden i denne den yngſte Søn efter Vedtægt tilkommende Ret frem for de ældre. Han nøyes med at ſige, at de Gamle maa have haft deres Aarſag til at indføre den, og det ſkal uden Tvil være denne. De har betragtet, at naar en Mand havde mange Sønner, ſaa havde de ældſte af dem den Fordeel, at de ved hans Hielp bleve vel opdragne efter deres Stand, ſaa at en blev øvet i Agerdyrkning, en anden lærde et Haandværk o. ſ. v. mens de yngſte endnu ikke har Forſtands eller Legems Kræfter til at blive drevne i det, hvorved de i Fremtiden ſikkelig kunde forhverve Brødet; hvilken Mangel man ved den her omhandlede Adgangs-Ret har villet erſtatte dem. Men da det med Qvindekiønnet har en langt anden Beſkaffenhed, ſaaſom en Pige inden kortere Tid kan indlade ſig i Ægteſkab, og en Fader gierne faaer ſine Døttre forſynede mens han lever, hvilket ved Sønnerne ſielden hænder ſig; ſaa har man villet, at Qvindekiønnet ſkulde ved Adgangs-Retten have ſamme Orden, ſom ellers allevegne brugelig er. I Hoved-Sagen er endnu det at mærke ved denne Ret, at hvor ſtor Fordeel den end ſynes at give, naar den virkelig nydes, ſaa er den dog ikkun ventelig, og kan

op

ophæves, naar Gaards Eyeren finder for godt at giøre anden Indretning, da han kan overdrage den til hvilken af ſine Sønner eller Døttre han vil, og til en fremmed Perſon efter Behag, uden at den, ſom ellers havde nærmeſt Adgang kan vente at indløſe den; hvilket er noget langt andet, end hvad ſom gielder i Henſeende til den Norſke Odels-Ret. De Oplysninger eller Erindringer Forfatteren har giort over andre derved forekommende Tilfælde, Omſtændigheder eller Arveretligheder, overlade vi til Læſeren. For Reſten har han lidet eller intet befattet ſig med Underſøgninger eller juridiſke Spørsmaales Deciſion og Oplosning, men man har ham kun at takke for en kort og tydelig hiſtoriſk Underretning om denne til det Bornholmſke Jus Conſuetudinarium henhørende vigtige Artikel, hvori han ellers ønſker, at noget viſt i en eller anden Henſeende maatte ved en Anordning foreſkrives, hvorefter man ved forefaldende Tviſtigheder kunde rette ſig, da man mærker af hans givne Underretning, at den beſkrevne Vedtægt kan ikke ſielden give Anledning dertil, fordi man ey har nogen vis Regel at følge.

Kiøbenhavn. Huusholdnings-Kiernen af Danſke Lov om Landvæſenet med høiſtyede Betænkninger og Afhandlinger af Iver Elkiær, Ober- og Under-Rets Procurator. Første Deel. 1771. 310 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Dette for Landhuusholdere og hvem der med Landhuusholdningen har noget at giøre særdeles nyttige Skrift indbefatter en Samling af de nyttige Indretninger, ſom ved Loven ere giorte om Landhuusholdningen og dens Forbedring. Af de Anordninger, ſom ligefrem af ſig ſelv og uden nogen Vanſkelighed ere forſtaaelige, har Forf. alene anført Meeningen i Korthed og med Henviisning til Anordningerne ſelv. Han har og anført flere Anordninger om en og ſamme Ting, naar dens Omſtændigheder ere bedre forklarede i den ene end i den anden. Andre, ſom ere tvilſomme eller vanſkelige at forſtaae, har han ved ſine Forklaringer ſøgt at oplyſe, og tilføyet nyttige Betænkninger ved de Poſter, han har agtet foranderlige. Vi holde for, at Forfatteren har paataget ſig et meget vigtig og nyttigt Arbeyde med at afhandle, forklare og oplyſe i dette Skrift den til Landvæſenet og dets Forvaltning og Huusholdning henhøren-

de Lovkyndighed. For Reſten taaler og behøver Skriftet ikk noget Udtog eller videre Recenſion og dets almeennyttige Ind hold ſees af følgende Opſkrifter over Kapitlerne: 1) om Jor degodſets Inddeelning og Forvaltning: 2) om Landmaaling Taxt og Paalæg; 3) om Skatternes Oppebørſel, Executio og Regnſkab derfor; 4) om Jords Indtagelſe, Indhegnin ger, Gierdſel, Grøfter og Diger; 5) Om Fælleſkabets Opha velſe; 6) om Markeſkiæl! 7) om Reebning; 8) om Syn o Granſkning; 9) om Eyedoms Proceſſer i Almindelighed 10) om Marehalm og andre Ting, ſom bruges imod Sand flugten; 11) om Aaer og Vand; 12) om Tørveſkiær o Lyngſlet; 13) om Land- og Forprang, ſamt de ſig deraf rey ſende Sagers Paatale og Udførſel.

Kiøbenhavn. Kiøbenhavns Patriotiſke Sam linger indeholdende adſkillige Materier i ſær oecono miſke og politiſke. Første Hæfte. 1771. 109 S. i 8vo Med Høeckes Skrifter. — Hermed giøres første Begyndelſ til en Samling af Skrifter, ſom løber ind i Oeconomien o Politiken. Udgiverne giør Undſkyldning for, at man levere de høye Herrer Subſcribentere (ſaaledes udtrykke de ſig kun en tør og mager Overſættelſe for deres Penge, da do det første Hæfte efter gammel Skik ſædvanlig burde ſmage a en Slags Lokkemad, der kunde forøge Subſcribenternes Anta og ikke afſkrække nogen fra at vedblive ſit prisværdige Forſæt „ Det er rimeligt (ſige de) at ſaadant vilde have ſin Nytte „ og at man hellere burde have faldet paa i Begyndelſen a „ indrykke noget almindeligt Væverie, ſom enhver forſtaaer „ og har lyſt til at læſe, end befatte ſig med ſærdeles Ting „ hvorom Mængden ikke ſaa let kan dømme, endſkiønd „ Nytten deraf er, eller i det mindſte kunde være almindе „ lig.“ Vi lade denne Undſkyldning i øvrigt ſtaae ved ſit Værd, naar vi blot maa forundre os over, at Udgiverne har ikke vidſt noget Medium imellem en botaniſk Afhandlinge Overſættelſe og noget almindeligt Væverie, ſom enhver kan forſtaae, og man maatte vel ſpørge, om alt hvad enhver kan forſtaae, ſkal være Væverie? Nu, hedder det, leve vi paa den Tid og i den Forfatning, at det er fornødent at pønſe paa de ſaa længe forglemte naturlige Videnſkaber, og man kan giøre ſig Haab om, at alle Veltænkende Patrioter igierne mod-

modtager alt hvad der egentlig angaaer Naturhiſtorien og Oeconomien, og det ſkal være Aarſagen, hvorfor man ikke har kundet nægte Overſætteren den billige Begiæring at faae denne botaniſke Afhandling her aftrykt, da den tilforn ikke findes overſat i det danſke Sprog, eller noget den Materie angaaende ſaa tydelig udført. Dens Opſkrift er: **Kort Afhandling om Planternes Bryllup og Trolovelſe forfattet af Joh Guſtaw Wahlbom, fød i Calmar. Men overſat af den latinſke Original, ſom findes i C. Linn. Amoenit. Academ. Vol. I. Lugd. Batavor. 1749., ved O. Olavius.** Vi holde for, at Oeconomiens og Naturhiſtoriens Dyrkning har til alle Tider været nyttig og nødvendig, og vi lever endnu paa den Tid, da alt hvad godt der udarbeydes, i hvad Videnſkab det er, fortiener at modtages af veltænkende Patrioter. Vi kan altſaa ikke nægte, at jo Udgiverne har giort en meget god og nyttig Begyndelſe til deres Samling, men vi maa tilſtaae det uden at hykle for Tidens herſkende Smag, ved at erklære alt andet for Væverie, ſom man kunde have valgt til den første Begyndelſe i Stedet for denne Overſættelſe. Man kunde ellers med nogen Ret have ventet, at Udgiverne i denne deres foranførte korte Fortale, der beſtaaer kun af faa Linier, havde meddeelt os en udførligere Bekiendtgiørelſe om Planen af dette deres hele følgende Værk, ſom de agter Hæfte-Viis at udgive. Af den botaniſke Afhandlings Indhold, ſom af ſin Original er bekiendt, behøve vi intet at anføre.

Kiøbenhavn. Plan til Akademiets Forandring og Forbedring til Videnſkabernes Fremvext og Statens Lykſalighed. 1771. 20 S. i 8vo. —— Denne lille Forfatter har paa 20 Sider vildet decidere Univerſitetets Skiæbne ved Forandring og Forbedring til Videnſkabernes Fremvæxt og Statens Lykſalighed. Han er Anonymus og hans Bogtrykker ligeſaa, og han ſiger os paa diſſe faa Blade kun meget lidet om Profeſſorerne og deres Collegier, og Examina og Overhørelſer ved Akademiet, om Stipendier og Beneficier. Vi har ikke fundet noget derudi, ſom kunde giøre Piecen uværdig til en Anmeldelſe. For Reſten overlade vi den med de andre Projecter til deres Eftertanke, ſom holde for, at de fortiene nogen.

London. Sermons on ſeveral Subjects, by *Thomas Secker*, L. L. D. late Lord Archbiſhop of Canterbury Publiſhed from the original Manuſcripts, by *Beilby Porteus* D. D. and *George Stinton*, D. D. His Grace's Chaplains. 1770. 4 B. 8vo. Den i Aaret 1768. i ſin Alders 75 Aar afdøde Erke-Biſp af Kanterbury, **Thomas** Secker, kan regnes iblandt de Geiſtlige, ſom ſelv igiennemtrængte af en taknemlig Følelſe for vor velgiørende chriſtelige Religion, ved enhver bequem Leylighed har bekiendt og indſkiærpet andre den Sandhed, at det bibelſke Religions-Syſteme er det eeneſte ſikre Fundament til al ægte Dyd og Lykſalighed. Hans Prædikener ere meſtendeels analytiſke. Men i dem alle herſker ſaa megen ædel Eenfoldighed, og en ſaa ſielden Nøyagtighed i Udtrykket, ſom røber den fortroeligſte Bekiendtſkab med Religions-Sandhederne; et ſaa klogt Valg af Materier; en ſaa dyb Indſigt i det menneſkelige Hierte; et ſaa følende, og den reene og ſande Gudsfrygt ſaa værdigt Sprog; at man erindrer ſig ikke nogen Tid at have læſt noget bedre. Foran det førſte Bind ſtaaer Erkebiſpens meget lærerige Levnets Beſkrivelſe. S. 50 o. f. finder man en rigtig Foreſtilling om det Forſlag han giorde til at ſætte Biſkopper i Amerika, der faſt overalt er bleven ſaa ilde udtolket. Hans Abſigt gik fornemmelig ud paa, at ſpare Kandidaternes mange bekoſtelige, beſværlige og farlige Reyſer, for at blive ordinerede i England. Hans Friheds Timer anvendte han for den ſtørſte Deel paa det bibelſke Studium, ſaaſom at ſammenligne Originalen med de gamle Overſættelſer, og at ſamle ældre og nyere Fortolkeres Bemærkninger o. ſ. v. Han har og efterladt en Mængde vigtige Udarbeydninger i Haandſkrift, og teſtamenteret ſamme til det Erkebiſkoppelige Bibliothek til **Cambeth** for Ex. **Michaelis** hebraiſke Bibel med tilføyede haandſkrevne Læſemaader af de gamle Overſættere, Forbedringer og kritiſke Conjecturer, og tvende Bind i Folio med Anmærkninger over Daniel. De 6 førſte Prædikener i den hele Samling har mindſt behaget Recenſenten, ſom troer, at de Vantroendes Beſtridelſe, ſom diſſe Prædikener alene gaaer ud paa, henhører ikke til Prædikeſtoelen. Den 7de Prædiken er en almindelig fattelig og rørende Fortolkning over 1 Corinth. I. 22.-24. **at prædike Chriſtum den Korsfæſtede.** „Jmmer at have Chriſtum i Munden, nok ſaa høyt at priſe

„ hans

„ hans Barmhiertighed mod det faldne menneſkelige Kiøn, „ nok ſaa rørende at beſkrive hans ſtrækkelige Lidelſe; det er „ ikke at prædike ham ſom vi bør, ſaafremt ikke alt dette bli„ ver ſtilet derhen, at giøre Menneſkene ham lige i Dyden. „ Hans egen Bierg-Prædiken indeholder faſt intet andet end „ Sæderegler og det daglige Livs Pligter. Og ſaa kan og „ vore Prædikener virkelig være chriſtelige, i hvor vel det „ Navn Chriſtus ſlet ikke derudi forekommer, ſaafremt kun „ hans Bieſtands og Fortieneſtes Nødvendighed derved bliver „ lagt til Grund, og det ſtore Øyemærke af hans Tilkommel„ ſe, bliver Menneſkene ret indſkiærpet.“ Den 8de Prædiken over 1 Cor. XV. 19. ſynes noget polemiſk. Stedet bliver blot indſkrænket til Apoſtlerne og Chriſtendommens første Prædikantere, og vel erindret, at efter Pauli Meening ſkulde ikke Chriſtendommens Pligter, men de til den Tid med deres Udøvelſe forbundne Forfølgelſer, ſkulde, uden et bedre Livs Haab, have giort dens Tilhængere til de elændigſte Menneſker. Det er en ſmuk Formaning, at man ikke maa giøre Dyds-Øvelſen i denne Verden endten til lutter Lidelſe og Misfornøyelſe, eller til lutter Fornøyelſe: „ Sagen har ſig „ i Sandhed ſaaledes: et dydigt Levnet er indrettet til at „ giøre os endog i dette Liv ſaa lykkelige ſom mueligt er: og „ derfor ſkulde Dyden, endog uden videre Udſigter i Evig„ heden, allerede her gemeenlig være vor Fordeel, og den „ ſkulde altid være det, hvis ikke beſynderlige Omſtændighe„ der yttrede ſig og giorde Undtagelſe.“ Derhen regner han de ſtore Beſværligheder ved at overvinde hæftige onde Begiærligheder og Vaner, tilligemed Forfølgelſer for Sandhed og Samvittighed. Den 9de Prædik. om den Hellig Aands Beſpottelſe, forklarer den om en forſætlig Beſpottelſe af de Mirakler man ſelv har anſeet, viſer tillige, at den i ſtrængeſte Forſtand er uforladelig, og det af den Aarſag, fordi den forudſætter den ſtærkeſte Gemyts Forhærdelſe, og advarer tillige de Vantroende ſaa vel ſom Chriſtendommens Bekiendere for de Synder, der nærme ſig til ſaadan en Forhærdelſe. Alt dette er vel udført. Men derpaa fortælles og bedømmes adſkillige Fortolkninger. Man ſavner og den ved denne Materie ſaa væſentlige Erindring, at hiin Beſpottelſe ſkal ikke betyde en enkelt Handling, men en vedvarende Gemyts-Tilſtand. Den 10de Prædiken handler om de adſkillige Maader,

man kan forſynde ſig paa i ſin Tale. Texten Math. XII. 36. omſkriver han ſaaledes: „og de ubetydelige og af Eder „ ubemærkte Taler, lægger Gud Mærke til, og vil engang „ fordre Regnſkab derfor.“ Den 11te Prædik. handler om en offentlig Religions-Underviisnings Nødvendighed og Nytte. Og den 12te giver Anviisning til ret at betiene ſig af ſamme med Nytte.

London. Af *Thom. Seckers* Sermons on ſeveral Subjects er udkommen det 11det Bind, ſom indbefatter 17 Prædikener. Den 1ſte over Phil. IV. 8. kan regnes iblandt de ſkiønneſte. Forfatteren begynder med en Afridsning af Pauli Characteer, ſaaledes ſom han ſelv udtrykker ſig i Brevet til de Philippenſer. Man roſer meget hans Forklaring over den anførte Text, anfører tillige nogle fortræffelige Steder af denne første Tale, og for Reſten det blotte Indhold af enhver i ſær. Den 2den over Joſv. XXIV. 15. ſætter den ſande Religions Fordeele i et beſynderlig klart Lys, og anbefaler i ſær med megen Eftertryk Huus-Andagtens Øvelſe i Børns og Huusbetienteres Sælſkab. Den 3die handler om Kiærlighed til Gud; og den 4de om Kiærlighed til Næſten over Math. XXII. 37.-39. Den 5te er en Forklaring og Betragtning over Chriſti Friſtelſe. Den 6te over Phil. II. 21. er en Anviisning til at ſøge det, ſom hører Chriſto til. Den 7de over Gal. VI. 11. foreſtiller Chriſti Korſes Værd og giver en ſørgelig Beſkrivelſe paa den nyere Verdens Smag. Den 8de over Coloſſ. III. 1. 2. handler om vore Begierligheders rigtige Anordning i Henſeende til de jordiſke og himmelſke Ting. Den 9de over 1 Joh. II. 7. 8. er en kort anvendt Religions-Hiſtorie. Den 10de over 1 Petr. IV. 8. handler om den ægte Menneſke-Kiærligheds Natur og Værd. I den 11te over Math. X. 34. afveyes Chriſtendommens tilfældige onde Følger og dens velgiørende Virkninger imod hinanden. Den 12te over Eſ. I. 16. 17. beſtrider den almindelige Fordom, at en og anden god Gierning giør Menneſkets hele Characteer god, og at alle andre Synder, ſom man derved begaaer, har intet paa ſig. Den 13de og 14de Præd. over 2 Sam. XII. 13. er en virkelig Skat af Selvkundſkabs Regler og ſunde Overlæggelſer til Dydens Bevaring og Øvelſe. I den 15de og 16de over Epheſ. V. 11. gives Formaninger til at tage ſig

vare

vare for herſkende Synder, og til at arbeyde, ſom en Chriſten, paa ſine Medmenneſkers Forbedring. Den ſidſte og 17de Prædiken handler om Selv-Prøvelſens Fordeele og dens rigtige Anſtillelſe.

Edinburg. An Eſſay on the nature and immutability of truth in Oppoſition to Sophiſtry and Scepticismi, by *James Beattie*, Prof. of moral philoſ. and Logic in the Mariſchal College and Univerſity of Aberdeen. Nunqvam aliud natura, aliud Sapientia dicit. 1770. 503 S. i ſtor 8vo. At forſvare den ſunde Fornuft og dens Grund og Hoved-Sandheder imod de Sophiſtiſke Tvivleres forføriſke Raiſonnements, har for en Tid ſiden forſkiællige Skotlændere paataget ſig. **Reid** i hans Enquity into the human mind forſøger halv frygtſom, om ikke den nyere Scepticismi hele Syſteme beroer paa Hypotheſer, ſom man vel ikke kunde nægte, i ſær paa den Lære, at vore ſandſelige Begreber ere meget forſkiællige fra Tingene ſelv, og dog den eeneſte Kilde til vor Kundſkab, og om man ikke kunde og maatte begive ſig paa en anden Vey for at grundfæſte den menneſkelige Kundſkabs Syſteme. Denne ſaa vel ſom Forfatteren til Appeal to common tenſe in behalf of Religion, der iligemaade har i ſær antaget ſig Religions-Sandhederne, har i ſær beſkæftet ſig med **Humes** Sophiſtiſke Vantroe og **Berkeleys** velmeente Idealismus, men erkiender derhos, at Kilden til begge er at ſøge i **Carteſis**, **Malebranche's** og **Locke's** Philoſophie. Herudi ſtemmer nærværende Forfatter med dem begge overeens. Men han underſkiller ſig mærkelig derudi, at han griber Sagen mere theti∫k an, og foretager den fra Grunden af i ſin hele Omfang; men gaaer tillige **Hume** nærmere paa Livet, taler med ham uden al Forbeholdenhed og den Maadelighed, ſom de andre har brugt, og med et heelt Regiſter af Exempler ſøger at beviſe, hvad for farlige Lærdomme og ugrundede Beviſer, hans Skrifter indbefatte. Hans Plan er kortelig denne. For at kunne beſtemme, hvad for Raiſonnements der fortiener at antages, og hvad for nogle at forkaſtes, viſer han for det første, at i al Slags Kundſkab og Videnſkab beroe Fornuftſlutningerne tilſidſt paa ſaadanne Grundſatzer, ſom ikke videre kan beviſes, og ſom Naturen ſelv nøder os at biefalde efter en væſentlig

og

og naturlig Lov for vor Tænkemaade. Til den Ende gien-nemgaaer han de forſkiællige Videnſkaber, og beviſer ſin Satz i Beſynderlighed om Mathematiken og Phyſiken, om Beviſene for Tingenes Exiſtentze, og vor inderſte Væſens Egenſkaber, om Erindringen, om Troen paa Vidnesbyrd o. ſ. v. Af alt dette uddrager han den Følge, at Fornuftſlutninger, de maatte være nok ſaa ſkinbare, og ſee nok ſaa methodiſk ud, naar de ere ſtilede imod ſaadanne umiddelbare Følelſer og Grund-ſatzer, ere ufornuftige og beviſer Intet. Diſſe Grundſand-heder bleve derved deſto mere kiendelige, at alle Beviis imod ſamme ikke giorde nogen beſtandig Indtryk, og at alle Be-viis derfor mere fordunklede end opklarede dem, men ligeſom de ſelv ere underſkiellige fra de ſluttede Sandheder, ſaa maa der og være en egen fra Slutnings-Evnen forſkiællig Evne i os til at fatte og beholde ſamme, og det er den ſaa kaldte Senſus communis. Samme er en Gave af Fornuften og ikke alle Menneſker meddeelt i lige Grad. En kan være en ſiin Raiſonneur og ſlet begavet i Henſeende til denne Grund-kraft. Denne Theorie oplyſer Forfatteren videre ved An-vendelſe paa de med Sophiſterie og Sceptieismus ſaa nær be-ſlægtede Underſøgninger om den perſonlige Identitet og Frihed. Endelig viſer han, hvor lidet hans Forſvar for Følelſen imod de ſophiſtiſke og ſceptiſke Raiſonnements er ſkadelig for den menneſkelige Kundſkabs Udbredelſe og de viden-ſkabelige Underſøgningers Befordring, hvor ſkadelig derimod den nyere ſcepticismi ſophiſtiſke-metaphyſiſke Geiſter i al Hen-ſeende ere. Denne er Forfatterens Plan. Lærdom, beſyn-derlig Bekiendtſkab med de Gamle, ſom uden Tvang frem-ſkinner, et varmt Hierte, der ſtyrker og opliver Tankerne, ſom frimodig og undertiden med en oratoriſk Strøm bryder løs, characteriſere Forfatterens Foredrag. Man finder og mange rigtige og nøyagtige, thetiſke og antithetiſke Bemærk-ninger. Ikke deſto mindre ſynes man hiſt og her at have ſavnet den fornødne Skarpſindighed, ſaa at en Hume endnu hiſt og her kunde drive Spøg med ham, ſaaſom for Ex. naar han paaſtaaer, at den Grundſatz, alt hvad ſom ſkeer, har ſin Aarſag, har nogen videre Grund for ſig, end den blotte Erfaring. Han lover i Beſynderlighed at antage ſig de moraliſke Sandheder, i Fald dette hans Skrift finder Bi-fald. Vel maa man erkiende ham for en god Polemikus.

Men

Men en Search ſkal dog have bedre Lykke til at vinde ſine Modſtandere, og til at ſætte Sandhederne i deres behørige Lys.

Halle. Fremdeles er udkommen 1770. den 34te eller 16de Deel af Algemeine Welthiſtorie. Den indbefatter de foreenede Nederlandes Hiſtorie af Hr. Eobald Toze, Prof. i Hiſtorien ved Univerſitetet til Bytzow, der allerede ved Overſættelſen af Hr. Wagenaars Geſchichte der vereignigten Niederlande i 8 Qvart-Bind har forhvervet ſig almindelig Tillid. Ingen Hiſtorie lader ſig lykkelig beſkrive i et kort Begreb, hvis man ikke tilforn grundig og udførlig har udſtuderet den i alle ſine Deele. Hr. Prof. Toze ſkal meget vel have troffet Middelveyen imellem en fuldſtændig Hiſtorie og et kort Udtog. Man overſeer hos ham Begivenhedernes fulde Sammenhæng. Ingen mærkværdig eller betydelig er forbigaaet eller ikke bleven foreſtillet i ſit tilſtrækkelige Lys. Og dog er i alt det behørige Forhold til det Heele fuldkommen bleven taget i Agt. Fortællingen gaaer, ligeſom hos Wagenaar tilbage til de ældſte Tider; da man ellers i Almindelighed lader ſig nøye med at udføre de foreenede Provintzers Hiſtorie alene fra de Uroeligheder af, ſom ere opkomne i Aaret 1559. efter Kong Philip II. Afreyſe fra Nederlandene, fordi den ſaa berømte Republik egentlig har ſin Oprindelſe af de derved foranledigede Forbindelſer. Men til dens fuldſtændige Hiſtorie henhører og, at man maa kiende de ældſte Tider og den Romerſke Periode, og hvorledes dette Land fremdeles har udgiort en Deel af det Frankiſke, det Lotharingiſke og endelig det Tydſke Rige under beſynderlige Herrer, og ved Giftermaal, Arv, Fordrage, eller ved Vaaben ere komne under det Burgundiſke, Øſterrigſke og Spanſke Herſkab. Dette er Indholdet af de tvende første Bøger, af hvilke den første gaaer indtil det Burgundiſke Huſes Undergang med Hertug Carl den Forvovne, og den anden indtil Nederlandenes Overgivelſe af Keiſer Carl V. til hans Søn Philipp. Den tredie Bog udfører Hiſtorien indtil den Utrechtiſke Foreening; den fierde indtil Grævens af Leyceſter Tilbagekaldelſe af hans Dronning; den femte indtil Enden af det 15de Aarhundrede; den ſiette indtil den 12 Aars Stilſtand; den ſyvende indtil Prinz Mauritii Død; og den ottende

tende indtil den Mynſterſke Fred. Nærværende Værk maa dog ikke anſees for er blot Udtog af hiint Større, endſkiøndt ſamme, ſom det og fortiener, ofte bliver anført, men Forfatteren ſkal have raadført ſig med Kilderne ſelv. Han har og arbeydet efter en anden Plan, ſom bedre ſkikkede ſig for en Hiſtorie af større Omfang. Vel har han, ſaa vidt mueligt var, rettet ſig efter Tids-Regningen, ſom Hiſtoriens Love udfordre. Men da mindre udførlige Værker blive til tørre Krøniker, naar man alt for nøye følger Aarene i Begivenhedernes Fortælling, ſaa har han hellere henført Begivenhederne til de Aar, da de har udviklet ſig eller opvakt nogen besynderlig Opmærkſomhed, og foredraget dem i Sammenhæng. Dette er og mere overeenſtemmende med Tydelighed og den gode Smag. Dernæſt har han og ſøgt at give Begivenhederne den meeſt utvungne Forbindelſe, og derved at giøre ſit Foredrag mere behagelig. Han har og ſøgt at undgaae den Eenformighed, ſom ſkulde have haft ſin Oprindelſe af blot Krigerſke Begivenheders beſtandige Fortælling, af hvilken Art de fleeſte ere i den Nederlandſke Hiſtorie i en Tidsrum af næſten 80 Aar. Han har derfore tilligemed ſamme, ſaa vidt mueligt ogſaa foredraget andre mærkværdige Begivenheder for at giøre ſit Foredrag ſaa meget mere behagelig. Hver Periode beſluttes med besynderlige Anmærkninger over Statsforfatningen, Videnſkabers og Kunſters Tilſtand og Landets Sæder. Forfatteren har og været lykkelig i at ſkildre mærkværdige Perſoners Characterer. Man læſe Sammenligningen mellem Pave **Adrian** og **Erasmus** (S. 185). Billedet af **Wilhelm**, Prinzen af Oranien (S. 343), af **Prinz Mauritz** (S. 607). Overalt anſeer man Værket ſom et original Værk, og ſaaledes bliver det og anſeet af Hr. Hof-Raad **Gatterer** i Fortalen. Denne Fortale handler om den hiſtoriſke Benyttelſe af Sprogene, og ſkriver ſig fra en Afhandling, ſom Hr. Hofr. har forelæſt i det hiſtoriſke Inſtitut. Derudi blive de Grundſætzer udviklede, hvorefter en Philoſoph har at ſammenligne Sprogene med hinanden, for at udbringe Folkenes Forvandtſkab og Afſtammelſe. Forfatteren har i den Henſeende givet ſig ſelv megen Møye, i ſær i en Undersøgning, hvorledes de **Vallers**, **Armeniers** og **Perſers** Sprog forholdte ſig til hinanden. Han har til denne Sammenligning ſammendraget først de characteriſtiſke Ord af

Spro-

Sprogene, og dernæst de characteriſtiſke Stykker af Grammatiken, og deraf begyndt at udkaſte Tabeller. Diſſe ſkal kun udgiøre 24 Ark in Folio, og dog foreſtille en Sammenligning af 65 Sprog. Hr. Hofr. indſkrænker ſig blot til den hiſtoriſke Benyttelſe af Sprogene, og til det Characteriſtiſke. De 3 tilſøyede Korter af de gamle Nederlande, af de nærværende forenede Nederlande i de midlere Tider, og af ſamme til den Utrechtiſke Foreenings Tid ere kun Efterſtik af det ſtørre Værk.

Paris Avertiſſement du Clerge de France, aſſemble a Paris par Permiſſion du Roi aux Fideles du Royaume ſur les dangers de l'incredulité. 1770. 131 S. i 12mo. Naar man undtager nogle Steder, hvor Forfatteren ſkriver efter ſin Kirkes Grundſatzer, eller forfalder til den declamatoriſke Tone, eller lader ſig henrykke af en falſk Vittighed, er den paſtoraliſke Advarſel imod Vantroende, i det øvrige ſaaledes forfattet, ſom den i deſlige Skrifter bør være. Uden Hæftighed, perſonlige Angreb, Skiælds-Ord og Fordømmelſe belæres og erindres de Chriſtne, hvorledes de Vantroende gaaer til Værks i at beſtride Chriſtendommen, hvad det er de betage Menneſkene, og hvad de give dem igien derfor; hvad for Fordeele den chriſtelige Religion ſkaffer Verden og ſine Tilhængere, og hvor nødvendig den er for at ſtyre den moraliſke Vægt paa Dydens Side, og alt dette er foredraget i et reent, ædelt, ſagtmodigt og dog nidkiær Sprog. Man bemærker heraf med Fornøyelſe den tolerante Geiſt immer meer at udbrede ſig i den Romerſke Kirke. Ved den for nogen Tid ſiden i Frankerige ſaa meget tiltagende Mængde af antichriſtiſke Skrifter, udbad Geiſtligheden ſig af Kongen ikke de Vantroendes Beſtraffelſe, eller den i Frankerige tilforn meget brugelige Charite mordante, men blot at deſlige Skrifters frie Løb maatte hemmes, ſom i Frankerige ikke blot ſigte til Chriſtendommens, men endog til al Religions Forſtyrrelſe.

Gøttingen. Nihil eſſe Rege Chriſto Eccleſiæ metuendum, diſputat *Joh. Müller*, inſtituti Regii hiſtorici Goetting. Aſſeſſor. 9 Ark i 4to. De bedrøvelige Udſigter i Fremtiden, ſom nogle i diſſe Tider giøre ſig af de fiendtlige Angreb mod den chriſtelige Religion, har givet Hr. Müller An-

Anledning til de Betragtninger, ſom foredrages i dette lidet Skrift. Han nægter og forringer ikke Faren, men paaſtaaer, at Religionen i de ældre Tider har ikke haft ringere, men endog større Ulykker at drages med, og giør ſig deraf den Slutning at Chriſtendommens ſande Venner kan og maa have den paa Erfaring grundede Forhaabning, at Kirken dog ſkal beſtaae under ſit Overhoveds Regiering, og overvinde ſine Fiender. Den vidtloftige og rigtige Kundſkab om den ældre og nyere Kirkehiſtorie, den gode theologiſke Smag hvormed de anførte Begivenheder bedømmes, og den ſyenſynlige Iver for den ſande Chriſtendom, ſom har haft en kiendelig Indflydelſe paa det livagtige Foredrag geraader denne Afhandling til megen Roes.

Jena. Ueber die Religions-Vereinigung, in der Herzogl. deutſchen Geſellſchaft den 9 Febr. vorgeleſen von M. Hanſz Jacob Danovius, der Theologie öffentlichen ordentlichen Lehrer nebſt Anzeige ſeiner Lehrſtunden für dieſes Sommer halbe Jahr. 4to. 24 S. foruden Fortalen. Forfatteren troer at Religions-Foreeningen imellem de Reformerte og Lutheranerne er umuelig, men ønſker derhos, at han i denne ſin Meening maatte vildfare. Det reformerte Parthie kan ikke ønſke ſig nogen mere beſkeedne Modſtander end Hr. D. der frimodigen roſer adſkillige deres Læreſatzer og ſiger til Slutning i Fortalen, at han ikke tager nogen Andeel i Hyperorthodoxie og afbeder hos Publikum at holdes for Forfatter til viſſe Recenſioner i den Jenaiſke Tidende, hvor Hr. D. **Tølner, Büſching** og andre ere ſaa ilde blevne forkiættrede. Til den Ende nævner han de Recenſioner, ſom han vil tilegne ſig af denne Journal, og om de øvrige ſiger, at der maa forſvare dem hvem der vil og kan. Der ere 4re Veye til Religions Foreening, **Magt, Overbeviisning**, de ſtridende **Parters Forliig** og en **indſkrænket Tolerantze** af de ſtridige Religions-Punkter. Hr. D. finder ingen af dem ſkikket til at erlange det ſøgte Øyemærke, og holder altſaa Foreeningen for umuelig.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene **J. C.** og **G. C. Berling.**

No. 29.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 16de Julii 1772.

Kiøbenhavn. Hiſtorie om de fra Norden udvandrede Folk. Forfattet af Peter Friderich Suhm, I. Bind. 1772. 684 S. i 4to. Med de Berlingſke Skrifter. — I dette Værk har Forfatteren i trende Bøger alene handlet om de Folk, ſom ere Dannemark og Scandinavien vedkommende, og ſom ere udvandrede fra Norden, eller om hvilke man har meent, at de vare udvandrede derfra. For at give en Recenſion af dette betydelige Værk, der ſtaaer i ſaa nær Forvandtſkab med vor nordiſke Hiſtorie, og derfor maa være dens Elſkere ſaa meget mere intereſſant, ville vi kun holde os nogenlunde til det ſammenhængende Fortløb af Hiſtorien, ſaaſom vi ikke kan indlade os eller vore Læſere i de mange blot kritiſke Ting, hvormed den afbrydes. Den Første Bog handler om Gotherne. Vel har Forfatteren tilforn været af de Tanker, at Joterne ſnarere burde regnes til Hyniſke og Finſke Folkeſlægter, end til ſaadanne, der vare beſlægtede med vore Forfædre, deels fordi vore Forfædre har ſaa vel i den ældſte ſom mellemſte Odins Tid ført Krige med dem, deels fordi den Egn ved Iishavet har været beboet af Joter, hvor Finſke Slægter i de ſeenere Tider har boet og boe endnu. Det uagtet har han dog ſiden antaget Hr. Prof. Schiønnings Meening; at Joter og vore ældſte Forfædre har været af fælles Herkomſt, men at diſſe ſiden under Odins Anførſel har ſkilt ſig fra dem og givet ſig Navn af gode

Joter eller Gother d. e. Gudernes Folk; at disse har ført Krige med hine indtil de endelig fik Overhaand; og at de endelig har fordrevet dem, deels Nord efter til Jishavet, da de ved den Leylighed har sat sig ned i Storhertugdømmet Finland, hvor de ved Blanding med Huniske og Finske Folk har faaet Navn af Jothuner, deels over til det af Cimbrerne (et Slags tydske Joter) formedelst Vandflod forladte Jylland. Denne deres fælles Herkomst bestyrkes og derved, at Gother eller Giøter bliver og undertiden kaldte Goter, Jotner, Giøter, Jothuner. Desuden har Forfatteren end mere søgt at stadfæste denne Meening med flere Beviis og Skribenteres Vidnesbyrd, end dem Hr. Prof. Schiønning har anført. Det er disse Gother, den mellemste Odin, ved Anledning af Darii Hystaspis Tog imod Schyterne, under Navn af Aser har ført med sig her ind i Norden indtil Østersøen og Floden Duna, hvor de nedsatte sig, og kaldte sig selv Gother, for at skille sig fra de andre Joter, og denne deres Boepæl Godheim. Navnet Gother skal altsaa først være opkommen ved Østersøen, hvor man allerede 300 Aar for Christi Fødsel finder Gother, men ikke ved Floden Tanais eller den sorte Søe førend længe efter Christi Fødsel. De fandt her Indvaanere for sig, og iblandt andre Joterne, deres Forvandte, som de har ført Krige med og fordrevet længere frem. Derfra har de udbredet deres Navn og Herredomme over hele Scandinavien, som den anseeligste og mægtigste Folkefærd. De har endogsaa udbredet sig ind i Tydskland, hvor Forfatteren ikke nægter at der jo i de ældste Tider har boet Joter og Gother, som har været beslægtede med vore Nordiske Folk, men er derfor ikke af Meening med Conring, som paastaaer, at de har først beboet Tydskland og ere siden af Tydskerne drevne til Norden. Hvad Navnets Etymologie angaaer, da ere derom adskillige Meeninger, som her øpregnes §. IV. Men deriblandt har Forfatteren med Prof. Schiønning og nogle andre antaget som rimeligst denne, at Gother er det samme som gode Jother eller God-Jother, det er, Jother af en bedre, en ædlere og guddommelig Herkomst, og et besynderlig helligt Folk, iblandt hvilket Guderne boede, saasom Odin med de fornemmeste af sine Aser gav sig ud for Guder. For Resten tales og skrives Navnet hos adskillige paa forskiællig

Maas-

Maade efter Folkenes adskillige Sprog og Dialecter, saasom Guttoner, Gythoner, Gothoner, Geter (et andet Folk med hvilket de ere blevne forblandede) Gauter, Giother, Gyther. Omtrent 500 Aar for Christi Fødsel skal Odin den mellemste, have bragt disse Gother her ind med sig i Norden, foranlediget dertil af forbemældte Darii Tog mod Schyterne. Henved 170 Aar derefter, 330 Aar for Christi Fødsel, skal Gotherne, først fordrevne og fortrængte af de sig i Norden udbredende og herskende Gother, først have gaaet over til det af Cimbrerne forladte og i seenere Tider saa kaldte Jotland, nu Jylland, som og er bleven kaldet Reid-Jotland eller Reid-Gotaland d. e. som man kunde vide til, i Modsættelse af Ey Gotaland, hvorved forstaaes de Danske Øer. Dog antager Forfatteren ikke nogen saa fuldkommen Skilsmisse mellem Jother og Gother, at de jo for en stor Deel ere blevne blandede med hinanden, som Folk af een Herkomst, ligesom Navnet Gother er sammenstøbt af begge, og kan man deraf og begribe, meene vi, hvi Jotland og Gotaland eller Giotland, Gotland kan betegne det samme Land, vi nu kalde Jylland, nemlig fordi det Folk, som efter Cimbrer har indtaget samme, maa virkelig have været en Blanding baade af Jother og Gother. For Resten skal og hele Norden være kaldet Gotland, efter Gotherne, og i Almindelighed bleven inddeelt i Reid-Gotland og Ey-Gotland, indtil de besynderlige Navne Norge, Sverrig og Danmark kom i Brug, da Navnet Gotland blev indskrænket til det Svendske Gotland, til Øen Gulland og til Jylland. Forfatteren viser og af Jornandes, som var en Gother og Biisp til Ravenna, der levede i det 6te Aarhundrede, at den Inddeeling af det Svendske Gotland i Vest-Gotland og Øst-Gotland er meget gammel. Øen Gulland skal og have faaet dette sit Navn af den mellemste Odin og de gamle Gother, som han førte herind fra de sydlige Lande om Østersøen over bemældte Øe, hvor de først maa have fæstet Boepæl. Forfatteren har selv givet os af disse sine lærde Undersøgninger følgende summariske Resultat: „ S. 26. Man seer af det, jeg hidindtil har „ fremført, at Jother og Gother har haft een Oprindelse, „ men at de dog fra umindelige Tider have været tvende adskilte Folk, hvoraf det ene, nemlig Joterne, haver i de

„ allerældſte Tider boet deels uden for vor Norden, og deels
„ draget derind igiennem Finland, det andet nemlig Gother-
„ ne, bleven længe boende ved Tanais, ſiden trukket ſig til
„ Øſterſøen, og boet deriblandt de ſydlige Joter, hvilke
„ havde og bredet ſig ud i Tydſkland, og der; nemlig ved
„ Øſterſøen, faaet det Gothiſke Navn under den mellem-
„ ſte Odin, og bragt det ſiden over Havet ind med ham til
„ Norden, hvor det, dog efter lang Tids Forløb, bleve ende-
„ ligen Meſter over Joterne, med hvis Navn, ſaavel
„ Sønden, ſom Norden for Øſterſøen, de blandede deres,
„ hvorpaa en Deel Joter flyede til Jylland, og beſatte det
„ efter Cimbrernes Udtog.“ Hvad Forfatteren fremdeles anfører om Gothernes Oprindelſe og den Vey de har taget for at komme her ind til Norden, har han af flere ſamlede Grunde bragt til ſtørſte Rimelighed, der kommer den upaatvivlelige Sandhed paa det nærmeſte; „Naar betragtes (ſiger
„ han) at Gother have boet ſønden og norden om Øſterſøen,
„ ligeledes Joter, at der i Norden findes kun et Sprog fra
„ de ældſte Tider, det Finſke undtagen; at det Sprog, ſom
„ Gotherne tale i Sverrige og Joterne eller Jyderne i
„ Dannemark, er med liden Forſkiæl det ſamme Sprog; at
„ de Odiner, ſom have boet ved Tanais, har og boet ved
„ Duna; at Aſer og Gother har været beſlægtede og i viſ-
„ ſe Maader et Folk; at vore Gother ginge over Havet,
„ og foreenede ſig med de Tydſke Gother i Preuſſen, og
„ vandrede ud tilſammen: at de ſamtligen toge Veyen til
„ Tanais. Saa kan man af alt dette ey drage anden Slut-
„ ning, end at Gotherne have været af ſamme Oprindelſe,
„ ſom vore Nordiſke Folk, og at de ere gangne fra Tanais
„ til Duna og Veixelen, og derfra over Havet til Norden.
„ Thi det Sidſte oplyſer det Førſte. Den Vey de har ta-
„ get i ſeenere Tider, oplyſer hvad Vey de har taget i de
„ Ældre. Giver man ey dette Biefald, ſaa er det umue-
„ ligt at udfinde Aarſagen hvi alle Gothiſke Folk ſøgte hen
„ til Tanais, da de igiennem Bøhmen eller Pannonien
„ havde en meget kortere Vey, for at angribe det Romer-
„ ſke Herredom, ſom var deres Hoved-Øyemeed. Vare de
„ derimod beſlægtede med de Folk, ſom boede ved Tanais,
„ ſaa havde de god Aarſag at ſøge did, for at beſtyrke ſig
„ ved deres Forbund.“ Forfatteren anfører og her andre

Skri-

Skribenteres urigtige Meeninger og Beretninger om deres Oprindelse og Vandrings Vey, iblandt hvilke han i sær igiendriver Jornandes som tillige med nogle andre ældre Græske og Romerske Skribentere har giort dem til eet Folk med Geter og Schyter, og deres Fruentimmere til de gamle Amazoner. Iligemaade anfører han de mange forskiellige Meeninger om deres Sæde og Boepæle i adskillige Lande. Herefter handler Forfatteren om Gothernes Bedrifter i ethvert Aarhundrede. Man kan let begribe, at den Bog om Gotherne maatte ved denne sæculariske Fortælling, som efter Forfatterens Maade overalt er blandet med lærde Undersøgninger, og mange Skribenteres anførte Vidnesbyrd, samt rigtige og urigtige Beretninger, vore til saa anseelig en Størrelse, at den alene indtager 422 Sider. Efter en af Forfatteren anstillet dobbelt Beregning, grundet paa Jornandis Ord, skal Gotherne først være udgangne fra Scanzia eller Skaane under deres Konge Berig endten i det første Aarhundrede, eller og i Begyndelsen af det andet henved 129. Paa samme Tid skal have regieret i Sverrig en Konge ved Navn Svedger, som efter Snorronis Vidnesbyrd reyste ud til Odins gamle Sæde, kaldet Godheim, hvilket tiener meget til at bekræfte Forfatterens Meening om Gothernes Udvandring af Norden. Den hele udvandrende Hær skal have bestaaet af Tydske og Nordiske Gother, og andre med dem beslægtede særskilte Folk, saasom Vandaler, Rugier, Esthyer, samt Svendske og Danske, for hvilke Skaane har været som en almindelig Samleplads, og skal Hungers Nød og dyr Tid efter rimelig Formodning have bevæget dem til denne store Udvandring, da man ikke finder nogen Fiende, som paa den Tid kan have uddrevet dem. Vi anføre kun Hoved-Summen og Resultatet af Forfatterens mange enkelte Undersøgninger, som alle bidrage hver sin Deel til dets Rimelighed. For Resten maa han om en Deel selv spørge: Hvo er i Stand til at jævne og forklare alle disse gamle Ting. Efter forbemældte Regning skal Gotherne i det 3die Aarhundrede, under deres Konge Filimer, som har regieret omtrent fra 209 til 229 være komne til Tanais og have boet fra Borysthenes indtil Tanais langs Mæotis, og streifet indtil Donaus Breder. Som noget mærkeligt antegner Forfatteren, at der fandtes iblandt dem et Slags

Troldqvinder kaldede Alruns, et Navn, ſom udtales paa nogle forſkiællige dog ligegyldige Maader, og er det ſamme, ſom de Tydſke kalder Alrunen, der betyder et Slags Hexer, og da Ordet Runer og at rune er nordiſk og bemærker et Hexerie, ſom ſkeede med Bogſtaver, ſaa ſeer man heraf ſaavel Runernes Ælde, ſom Gothernes nordiſke Herkomſt. Under Keyſer Maximin, ſom ſelv ſkal have været en Gother af Herkomſt, fik de Sold af Romerne. Denne Keyſer var født i Thracien, og efter Jornandis Beretning ſkal hans Fader Mecca have været en Gother. Deraf lader det ſig begribe, hvorfor de først efter hans Død angrebe Romerne, da diſſe ventelig ikke længere har villet fortſætte den Penſion, ſom tilforn under Maximin var bleven dem betalt. Under Keyſer Philippus, ſom regierede efter Gordian fra 244 til 249, ſkal en Schyternes Konge ved Navn Argunth have plyndret de angrændſende Riger Moeſien og Thracien. Ved diſſe Schyter forſtaaer Forfatteren ingen anden end Gotherne, ſom af de gamle Græſke og Romerſke Skribentere bleve kaldte Schyter fordi de beboede de Lande, hvor Schyterne tilforn havde boet, og Argunth ſkal være den Konge Jornandes kalder Oſtrogotha, og har ladet regiere paa ſamme Tid. Fra Oſtrogotha regner Jornandes op ad følgende Ledder, nemlig hans Fader Iſarna, hvis Fader var Amala, og hans igien Angis, en Søn af Holmal, hvis Fader var Gapt, ſom rimeligen kan have været Gaut en Søn af Odin, naar man antager, at et eller flere Ledder kan være udeladte, at en eller flere kan meget ſeenere have avlet Børn, eller og Linier undertiden ere blevne fortſatte ved den yngſte Søn. Fra ſamme Oſtrogotha regner han 8te Ledder ned ad til Theodoricus, ſom ſynes vel at komme overeens med den Tid, man veed han omtrent er født, nemlig 456. Imod denne Oſtrogotha ſendte Keiſeren den Raadsherre Decius, ſom ſkulde hindre ham at gaae over Donau, men kunde intet udrette, og havde desuden den Uhæld, at hans Soldater, da de formedelſt deres Efterladenhed i at giøre Fienden Modſtand, bleve affkeedigede, gik over til den Gothiſke Konge og foreenede ſig med ham imod Romerne, hvorfor Keyſeren ſaae ſig nødt til at ſlutte Forliig med dem. Hans Eftermand Cniva fortſatte Krigen mod Decius, ſom tillige med ſin Søn ſatte Livet til deri, formedelſt Feldherrens

rens Galls Forræderie, ſom Zonaras og andre foregive. Denne Gall blev derpaa Keyſer, og giorde Fred med Gotherne. Ikke deſto mindre have de dog under ham ſtreifet i Dacien, Moeſien og Thracien. Æmilian erholdte en ſtor Seyer over dem, drev dem ud af de Romerſke Lande og blev derover af Legionerne erklæret Keyſer. Under Keyſer Valerian og Gallien har de allerede overſvømmet Italien, Aſien, Illyrien og Grækenland; „ Man maa forundre ſig over „ (ſiger Forfatteren) at diſſe Barbarer, undertiden faa i Tal„ let, kunde ſaaledes efter eget Behag igiennemſtreife ſaa „ mægtigt et Rige, ſom det Romerſke. Men man betænke, „ at den langvarige Fred havde giort Indvaanerne i det „ vidtloftige Romerſke Herredømme feyge og vellyſtige, at „ mange af Keyſerne vare uduelige, at mange Provinzer „ vare ilde tilfreds med Regieringen, at de jævnlige indbyr„ des Krige ſvækkede Staren, og deelte dens Magt, at Riget „ blev anfaldet af mange barbariſke Folk paa mange Kanter, „ at Krigs-Diſciplinen begyndte efterhaanden at forfalde hos „ Romerne, ligeſom den derimod tog til hos Barbarerne, „ og at de romerſke Krigshære beſtode tilſidſt af lutter Bar„ barer, der endten aldeles ikke, eller dog med Modvillie, „ figtede mod deres Landsmænd.“ Under Keyſer Claud faldt en ſtor Krigshær af dem, henved 320000 Mand, foruden Trælle, Qvinder og Børn, ind i det Romerſke Rige. Men Claud erholdt ſaa fuldkommen en Seyer over dem, at faa af dem ſkal være komne hiem igien. Der vare da i Sælſkab og Forbund med dem adſkillige Tydſke Folk, ſaaſom Marcomanner, Qvader, Svever og Alemanner. Denne Keyſer fik derover Tilnavn af Gothicus, og man har Mynter af ham, hvor han bær dette Navn med det Indſkrift Victoria Gothica. Qvintil hans Broder regierede kun i 17 Dage. Efter ham kom Aurelian paa Thronen, ſom og havde meget at beſtille med Gother og Juthunger, hvilke ſidſte Forfatteren meener at være de ſamme ſom Oſtrogotherne. Dexippus beretter, at Aurelian med al ſin Magt beſtred og overvandt diſſe Juthunger, hvorpaa de bade om Fred. Den hele Beſkrivelſe om denne Handel ſynes overalt at paſſe ſig paa Gotherne. I øvrigt har han ført adſkillige Krige med Gotherne, overvundet dem, og endelig ſluttet Fred med dem for ſin Død. Han erholdt og Seyer

over Germanerne. Dette vise hans tvende Tilnavne af Gothicus Maximus og Germanicus Maximus. Forfatteren anmærker herved den Forskiæl, man da har giort imellem Tydske og Gother, endskiøndt de begge virkelig vare af een Folkeførd, endskiøndt Götherne nu beboede de gamle Schyters Lande. De tvende følgende Keysere Tacit og Prob fik og Tilnavn af Gothicus, og en Mynt af Prob er præget med Indskrift Victoria Gothica, hvoraf man seer, at de og under disse Keysere har drillet Romerne. Under hans Efterfølger Car og en Tid derefter mældes intet om Gother, som formodentlig ved de mange Stød, de havde faaet under de forrige Keysere vare blevne svækkede og derover mere roelige, og ved de Vandalers og Herulers og andre Sarmatiske Folks Frafald, som har staaet i Forbund med dem, og som de siden fik at bestille med. Dog har Keyserne Diocletian og Maximin ogsaa baaret Tilnavn af Gothicus, som vidner om deres Seyervindinger over dem. Forfatteren er nu kommen til Constantin den Store og Begyndelsen af det fierde Aarhundrede. Under ham regierede over Gotherne først Ararik og Aorik. Constantin skal nogle Gange have gaaet over Donau, og erholdet adskillige Seyervindinger over dem, hvorfor han og tiltog sig Titel af Gothicus, og lod slaae en Mynt, præget med den Indskrift, Debellatori gentium barbararum, og med Underskrift i Exerguen, Gothia. Omsider sluttede han Forbund med dem, kaldte dem til Hiælp imod sin Modstander Licin, og da han vilde bygge Constantinopel, vare de ham derudi behiælpelige og overlode ham 40000 Mand under Navn af Fæderati, og som Hiælpetropper, hvis Navn og Corps skal endnu have vedvaret i Jornandis Tid. Euseb og Socrates berette, at han overvandt Gotherne ved den Tillid, han satte til Korsets Fahne, og at han da bragte Gotherne til at antage den Christelige Religion. Men Sozomen siger, at de havde allerede længe tilforn antaget den Christelige Troe ved Leylighed af de Krige, de førte med Romerne under Gallien, da de havde fanget mange christne Præster, som ved deres Mirakler og og hellige Levnet havde bragt dem til Troen. Mod Enden af Constantins Regiering, kom Geberik til Regimentet over Gotherne noget efter Aar 332, da Ararik endnu regierede. Men hans Regimente maa ikke have varet længe,

saa-

saasom hans Eftermand **Ermanarik** siges at have regieret længe og omtrent indtil 370. Om **Geberik** berettes kun, at han overvandt og plyndrede Vandalerne, som toge deres Tilflugt til Keyser **Constantin** og bleve af ham anviste Pladser i Pannonien at beboe. **Hermerik** eller **Ermanarik** beskrives af en langvarig Regiering og en høy Alder, og en besynderlig Tapperhed, i hvis Henseende han er bleven sat i Ligning med **Alexander den Store**. Han har undertvunget sig mange og stridbare Nordiske Folk, hvis Navne her opregnes, og bliver af Forfatteren nøyere undersøgte. Han skal have foreenet Vest- og Øst-Gother under sit Regimente, der ellers havde været tvende adskilte Folk under deres egne Konger. **Hunerne**, et tilsorn lidet bekiendt Folk, begyndte efterhaanden at gribe vidt om sig, angribe adskillige Folk, som de undertvunge sig, og vovede endelig at anfalde de mægtige Gother, i hvilket første Anfald **Hermerik** døde. **Ammian** skriver at han vel længe forsvarede sig, men som Nygtet forsøgede Faren, søgte han at undgaae den ved en frivillig Død. Men **Jornandes** lægger desuden og en anden Aarsag hertil, nemlig at han var bleven saaret af tvende Brødre af det Roxolanske Folk, fordi han havde ladet deres Søster, hvis Mand havde været ham utroe, sønderrive af vilde Hester. Som noget besynderligt antegner Forfatteren, at der forekommer meget i vore gamle Nordiske Historier om denne Konge, som viser, hvor berømt han har været, saa og at der maa have været nogen Omgang imellem Gotherne og de i Norden boende Folk, hvilket tiener og til at stadfæste deres Nordiske Herkomst. Forfatteren anfører disse Efterretninger af forskiællige Sager, hvori han kaldes **Jormundrekur**, **Jarmeric** (hos Saxo) **Ermenrek** og **Erminrekur**, **Ementrich**, og i Hoved-Omstændighederne komme de meget overeens med det **Jornandes** beretter om de tvende Roxolanske Brødre og deres Søster. Men han er hos Saxo giort til en Dansk Konge, og for Resten beskrives han som en Nordisk Fyrste meget yngre end **Ermanarik**, hvorover Forfatteren har giort den vigtige og meget rimelige Anmærkning: „Det bli„ver Spørsmaal (siger han) om der ey har været en Konge „ af omtrent noget saadant Navn her i Norden, der ey har „ regieret over ganske Dannemark, men kun, som det sy„nes i Skaane og hvis Navn og andre Omstændigheder har

„ givet Anledning til at blande ham men den gamle Erma-
„ ngrik, og at giøre denne ſaa nye. Saa meget ſees, at
„ Beretninger om Ermanarik findes her i Norden fra det
„ 10de Sæculo af, ſom udi viſſe Omſtændigheder vige fra
„ hinanden og ere blevne fordervede, men ſom i Hoved-
„ Omſtændighederne dog komme overeens, og ſom derfor
„ rimeligen ere i langt ældre Tider bragte herind, da der
„ endnu var Omgang imellem vore Nordiſke og Gotherne
„ ved Mæotis. At Ermanarik er med Tiden bleven for-
„ vandlet til en Danſk Konge, er ey at undres over, om
„ man end ikke vil antage, at en af omtrent ſaadant Navn
„ har levet her i ſeenere Tider. Thi, da her blev ſiunget
„ om ham i Viſer paa vort Maal, og det uden at ſige, hvor
„ han var Konge, ſom man kan ſee af begge Edder og af
„ Volſunga Saga, ſaa er intet rimeligere, end at vore
„ Folk kan med Tiden være faldne paa de Tanker, at han og
„ maa have regieret her, og ſaa kan en Versmager af de
„ ſeenere Tider læt have ſat til Kullen og Øreſund.“
Herefter anfører Forfatteren, hvad Romerſke Skribentere
har optegnet om Gotherne efter Conſtantin den Stores
Død, og indtil det ſtore Huniſke Indfald. Til Julians
og Conſtantins Tider henfører han, hvad ſom fortælles
om den i Kirkehiſtorien bekiendte Audius, hvilken Theodoret
henfører til Valentinians og Valentis Tid, at han blev
forviiſt til Schytien, det er til Gotherne, af hvilke han
ved ſin Prædiken og Lærdom har omvendt mange flere til den
chriſtelige Religion. Forfatteren meener, at denne hans
Lærdom, at Gud var legemlig, har ſkaffet ham en let Ind-
gang hos dette Folk, ſaaſom det kom overeens med deres Re-
ligion. En Procopius blev Competent til Riget med Va-
lentinian og Valens, og blev underſtøttet af Gotherne
med Hiælpetropper. Dette gav Anledning til de Krige med
Gotherne, ſom Valens førte, og hvori han indlagde ſig
herlige Seyervindinger over dem, ſaa de maatte ydmyge ſig
og bede om Fred. Ogſaa denne Keiſer tog deraf Tilnavn af
Gothicus. (Fortſættelſen følger.)

Halle. Hr. Prof. Gebhardi har allerede udført ſin
Geſchichte von Dännemark und Norwegen, indtil de
nyere Tider. Det Andet Bind udgiør den 33 Deel af Al-
ge-

gemeine Welthiſtorie, eller det 15de af de nyere Tider, og er endnu fra Aar 1770. Det første Bind indbefattede den Danſke Hiſtorie af de ældre og midlere Tider i 4 Perioder indtil det Oldenburgiſke Huſes Thronbeſtigelſe. Nærværende Andet Bind indbefatter altſaa alene Hiſtorien om Kongerne af det Oldenburgiſke Huus i 3 Perioder; om de Konger, ſom har ført Navn af alle 3 Nordiſke Riger; om de Konger, ſom har ført Navn af Danmark og Norge alene for Souverainiteten; om de Souveraine Konger. Forfatteren har regnet den første Periode med til det Afſnit, ſom i Almindelighed er beſtemt for Kongerne under den Calmariſke Union, og egentlig er den 5te i den hele Hiſtorie, ikke den 6te, ſom man her af Forſeelſe har antaget i dette Bind. Man vil her finde den ſamme Nøyagtighed i Underſøgninger, ſamme ſkiønſomme Valg af Tingene, og den ſamme utvungne anſtændige Indklædning, ſom i den Første Deel. Forfatteren har og med Flid benyttet ſig af de hiſtoriſke Hiælpemidler, ey alene de almindelige Kilder, men og Samlinger af befynderlige Skrifter, adſpredte Anmærkninger, og Oplysninger, Mynter, Sigiller, offentlige Mindemærker, og hvad andet ſom kunde tiene til noget Beviis. Forfatteren har vel i de første Kongers Hiſtorie haft den Fordeel, at en Huitfeld, Svaning, Krag, Slange, Holberg, Gram, Schlegel og andre berømte Mænd har arbeydet for ham. Dog har han ved den Maade, paa hvilken han har brugt deres Skrifter, giort deres Fortieneſter til ſine. Lige fra Chriſt. V. fattes udførlige Levnets-Beſkrivelſer af indenlandſke Lærde. Dog er der et Udkaſt af denne Konges Hiſtorie hos Baron Holberg i hans Stats-Beſkrivelſe over Dannemark og Norge, og af de følgende Konger i Biſkop Pontoppidans Atlas. Forfatteren har altſaa for den ſidſte Deel maattet udføre Hiſtorien af Mindeſkrifter og andre trykte og utrykte Efterretninger. Over Kong Frid. IV. har han haft den udførlig haandſkrevne Levnets-Beſkrivelſe af Etats-Raad Høyer. I den hele Hiſtorie herſker den Frimodighed og Upartieſkhed, ſom man meener, at være muelig alene for en tydſk Hiſtorieſkriver, der betragter Begivenhederne uden nationelle Fordomme. Han klager hiſt og her over de Svenſke Hiſtorieſkrivere, at de ofte derudi har viiſt ſig ubillige. I Noterne forekomme mange angenemme Bemærkninger, ſom Forfatteren

ren har antegnet deels af Skrifter, deels af mundtlige Efterretninger, deels egen Erfaring; korte Levnets-Omſtændigheder af berømte Mænd; Beſkrivelſer paa Stæder, Mynter og andre Mærkværdigheder. Man finder og her undertiden, med en tilføyet Critik, de Værker anførte, ſom give meer Oplysning om Tingene. I Chriſt. IV. Hiſtorie og ved Aaret 1634. ſavner man dog Ogier's Dag-Bog, der ledſagede den Franſke Geſandt-, Grøven af Avaux paa hans Reyſe til Dannemark og Sverrig, og har i denne ſin Dagbog meddeelt intereſſante Efterretninger om begge Hofferne, og til Landets og Nationens Kundſkab. Men den ſkal være rar at komme over. Hiſtorien beſluttes med Kong Frider. V. Død, ſom faldt ind den 14de Januar. 1766. Hr. Hofr. Gatterers Fortale indbefatter nogle Geographiſke Anmærkninger. Den første forlanger flere Epocher i den gamle og midlere Geographie, da man gemeenlig giør et Chaos af den Gamle og Nye. Moſes Kundſkab om Verden ſkulde være en ſaadan Epoche. Efter ham ſkulde Homer, Herodot, Polyb, Strabo, Mela, Plinius, Ptolomæus, og den Peutingeriſke Tavle beſtemme den ældre Tids-Alder af Verdens Kundſkab. Man maa fremdeles udforſke Hiælpemidlerne til den Geographiſke Kundſkab i enhver Tids-Alder. Hr. Hofraaden har og ſelv meddeelt et almindeligt Forſøg over Moſis og Homers geographiſke Kundſkab.

Altdorf. Hiſtoriſche Nachricht von der Bibel-Ueberſetzung Hrn D. Martin Luthers, Erſter Theil, welcher die Jahre 1517. bis 1533. in ſich faſſet; nebſt einer Vorrede, in welcher von deutſchen Bibeln kürzlich gehandelt wird, entworfen von Gottlieb Chriſtian Gieſe, Diac. St. Petri un Pauli in Görlitz, herausgegeben, und mit einer Vorrede und Anmerkungen verſehen von D Joh. Barth. Riederer, der Gottesgel. öffentl. ord. Lehrer u. ſ. w. 1 Alph. 2 Ark i 8vo. Man giver ſaa vel Forfatteren ſom Udgiveren af dette Værk den fortiente Lov, at de har endogſaa udrettet meer, end hvad Titlen lover. Vel har Hr. G. haft en anſeelig Mængde Forarbeydere ſaa vel i det Hele, ſom i enkelte Deele, men han har dog og ſine Nyheder, foruden det, at han har ſamlet og forbedret hvad ſom allerede var bekiendt, hvilket ſidſte og er en egen

For-

Fortieneſte ved Hr. Riederers Anmærkninger. Hr. G. har egentlig leveret 4re Slags Efterretninger. I Fortalen beſkæfter han ſig med de Tydſke Bibler for D. L. Efterretningerne ere vel ikkun korte, men levere dog efter chronologiſk Orden et Udkaſt til deres Hiſtorie, ſom kunde udgiøre et heelt Bind, i Fald den ſkulde fuldſtændig udføres. Han begynder fra Ulphila og gaaer de midlere Tider igiennem, hvor hans Forraad paa Hiælpemidler har juſt ikke været den rigeſte. Det første Afſnit handler om nogle Spørsmaale, der ere at anſee ſom D. L. Forberedelſer til hans Bibelværk. Det første Spørsmaal er, naar, hvor og af hvem denne ſtore Mand har lært det hebraiſke og græſke Sprog? til hvis Beſvarelſe Forfatteren vel har haft en Deel artigt, men dog intet afgiørende. Det ſkulde være meget beſynderligt, om den Formodning lod ſig hiſtoriſk beviſe, at Luther havde bekommet den første Underviisning i det Hebraiſke af en Jøde til Rom. Hvad for Haandſkrifter og trykte Udgaver af den Hebraiſke Bibel, af de LXX. og af Vulgata har Luther betient ſig af ved diſſe og andre ſine Arbeyder? Dette Spørsmaal er allerede mere bekiendt og tilforn bedre vorden underſøgt. Imidlertid ſkal det ikke fortryde nogen at læſe, hvad Hr. G. har ſagt om den Complutenſiſke Bibel, om Erasmi Nye Teſtamente, den Gerbeliſke Udgave, nogle enkelte Udgaver af Pſalterne og af Poenitentz-Pſalmerne. Det ſamme kan ſiges om det ſidſte Stykke af dette Afſnit, hvor Emſers Nye Teſtamente bliver beſkreven, og den uventede Formodning igiendreven, at Erasmus har overſat det Nye Teſtamente paa Tydſk. I det andet Afſnit forekomme de af Luther i det Tydſke enkelt udgivne Bøger og mindre Stykker, for Ex. F. V. nogle Pſalmer o. a. m. efter en nøyagtig chronologiſk Orden. Denne Fortegnelſe beſluttes med det Aar 1533., fordi den i Aaret 34. udkomne fuldſtændige Bibel-Overſættelſe begynder en nye Periode i denne Hiſtorie, ſom er beſtemt for den anden Deel af denne Bog. Iblandt mange Mærkværdigheder er denne beſynderlige, at ham er forekommen en Italienſk Overſættelſe af Luthers første Catechismo af det Thomaſiſke Bibliothek til Nürnberg, dog uden Forfatters, Overſætters, Bogtrykkers, Steds og Aars Anmældelſe. Man regner denne ey uden Grund iblandt de første Forſøg til Reformationens Udbredelſe i Italien. Hr. G. har derved

for-

forſkaffet ſine Efterretninger om de første Udgaver af de overſatte Bibelſke Bøger en ſtor Nytte, at han af ſamme har indrykket Uddrag og Sammenligninger med de ſildere Udgaver. Det er overalt lærerigt at kiende Luthers vedholdende Flid og tilvoxende Kundſkab af de giorte Forandringer. Man kan vel formode, at diſſe Forandringer ey altid ere Forbedringer. Undertiden behage de ældre Overſættelſer bedre til deels i Pſalmerne. Men ſeer man paa det Heele, ſaa er de ældres ſtørre Overeensſtemmelſe med Vulgata, og de Nyeres med Originalen meget ſynlig, ligeſom de ſidſte i den tydſke Grammatik ere rigtigere end de første. Endelig er endnu tilføyet en hiſtoriſk Efterretning om den Wormſke Bibel af 1529. og tvende Strasburgiſke af Aar 1530. til 1532. og af Aar 1537. til 1538. Hiin er vel under Navn af Vederdøber-Bibel bekiendt nok. Hiſt og her forekommer og Efterretninger om Bogtrykker-Kunſten og berømte Bogtrykkere. Endnu dette har man at erindre om Hr. R. Fortale, at foruden nogle Tillæg til de i Anmærkningerne meddeelte Litterariſke Efterretninger, har han her ladet aftrykke Luthers Forklaring over den 83 Pſalme, ſom er udkommen i Aaret 1529., og er geraaden i en ſaa almindelig Forglemmelſe, at den fattes i alle Samlinger af hans Skrifter.

Paris. Mémoires ſur les Argilles ou Recherches & Expériences chymiques & phyſiques ſur la nature les plus propres a l'Agriculture & ſur les moyens de fertiliſer, celles, qui ſont ſteriles. 92 S. i 8vo. 1770. Hr. **Baume** hedder Forfatteren til denne liden Afhandling, ſom er fuld af Forſøg. Egentlig er den et Priisſkrift, hvormed Forf. ikke har erholdt den af Akademiet til Bourdeaux udſkrevne Priis, og beklager ſig over, at Spørsmaalets Omfang er alt for vidtløftig, og i ſær, hvad Agerdyrkningen angaaer, udfordrer en heel Følge af Efterforſkninger, ſom eet eller to Aar er for lidet til. Han er og derover ganſke kort, men deſto mere omſtændelig i at forklare Leerets chymiſke Grunddeele. Samme ſkal efter hans Meening være en ſandig glasartet Jord, ſom beſtaaer af meget ſmaa Deele, og er foreenet med Vitriolſyre. Der gives Jorde, hvor ved er ingen Vitriolſyre, og ſom kan regnes til Leerets Grund-Jord, men ikke til Leeret ſelv. Det er Vitriolſyren, ſom binder Deelene til-

tilſammen, hvilke falde fra hinanden, ſaaſnart man betager den ſamme. Lugten af det brændte Leer røber allerede Vitriolſyren. Leerets Jord er tillige Grund-Jorden til Allunet, ſom adſkilles fra Leeret ved en ſtørre Mængde af Vitriolſyre. Hr. B. har giort virkelig Allun af Leer og Vitriolſyre. I en Tid af nogle Aar har den ſamme Syre opløſt Leeret til noget knirſkende Sand. I Væxterne bliver Leer-Jorden forandret og kommer Kalken nærmere. Af Dyrenes Been er denne den reeneſte, ſom man erholder ved Syren. Den er ikke mere nogen ægte Leer, den kommer Kalken nærmere, og er en Middel-Ting imellem en Kalk-Jord og Leer-Jord. Forglasningen kommer af Vitriolſyren, af en Ludſalt, ſom opkommer i Forkalkningen, og en Beqvemhed til Forglasning, ſom Jorden taber i den ſtore Heede. Den bedſte Ager-Jord beſtaaer af Leer og Sandgrund, Kride eller Kalk-Jord. Forf. har deelt forſkiællige Ager-Jorder i deres Grund-Deele. Han har i ſamme i forſkiællige Forholde fundet Leer-Grund og Kalk-Jord. Mergelen er egentlig halv Leer og halv Kalk-Jord. Med denne forbedrer man den magre Jord ogſaa med Leer. Heſte-Møg anſees ſom hidſig, da det foraarſager en Varme, ſom ikke kommer af Koe-Møgen. Dog ſkal tørret Oxe-Møg være ligeſaa godt ſom Heſte-Møgen. Salterne ſkade Frugtbarheden og Uriin dræber Væxterne. I Flandern giøder man vel med raaden Uriin, men man paaføxer den længe førend man tilſaaer, og den uddunſter en god Deel af ſit flygtige Salt.

Göttingen. Af Hr. D. Millers **Grundſätzen einer weiſſen und chriſtlichen Erziehungs Kunſt**, er udkommen en anden forbedret Udgave paa 17 Ark i 8vo. Af den første Udgaves haſtige Afgang, ſlutter man ey uden Grund, at dette Skrift maa have fundet ſtor Biefald, endog paa en Tid, da det er bleven Mode, at ſkrive om Opdragelſen. Hr. M. bliver faſt ved ſin Grundſatz, at den chriſtelige Dyd bør alene være Hoved-Øyemærket af Opdragelſen. Hoved-Planen er bleven beholdt uforandret, men Indholdet beriget med mange Tilſatzer, og Foredraget paa mange Steder udvidet. Til Exempel kan tiene den Afhandling om Underviisning i Religionen, ſom har vundet meget i den nye Udgave. Ili-

gemaade ere Tillæggene til den Artikel om Døttrenes Opdragelſe baade talrige og vigtige, og mange flere Steder forøgede, ſom Læſeren ſelv vil bemærke.

Stuttgard. **Wochenſchrift zum Beſten der Erziehung der Jugend**, er udkommen med Begyndelſen af Aaret 1771. og ſtaaer i nær Forbindelſe med forbemældte Hr. **Millers** Skrift, hvorover det efter Forfatterens Abſigt og egen Erklæring ſkal være at anſee ſom en Commentar. Man maa tilſtaae, at denne frugtbare Materies Udførlighed og Fuldſtændighed bliver derved mærkelig befordret. Men den ſyſtematiſke Orden ſynes ikke ſaa vel at paſſe ſig for et Ugeſkrift; ſom i ſær bliver behagelig ved uformodede Afvexlinger. I Udførelſen har Forfatteren ellers og benyttet ſig af andre Skrifter, men hans Sprog ſkal ikke være ſaa ganſke reen og flydende. Under Opſkrift für Kindern er føyet til nogle Blade deels Fortællinger, deels ſmaa Fabler eller Sange, ſom her formodentlig ſkal have den Abſigt, at Forældre eller Lærere ſkulle meddeele dem til Børn.

Leipzig. Robert Wyths **ſämtliche zur practiſchen Arzneykunſt gehörigen Schriften. Aus dem Engliſchen nach der neueſten Ausgabe überſetzet.** 1771. 2 Alph. i 8vo. R. **Wyth** var Kongel. Livlæge og Prof. i Edimburg, hvor han for nogle Aar ſiden er død. Hans Navn er allerede tilforn med Ære bekiendt uden for Britannien. Den habile Overſætter har, hvor det ſyntes ham nødvendigt, føyet ſine Anmærkninger hertil.

Altenburg. Antiqvitatum Romanorum brevis Deſcriptio in uſum Lectionum, edidit *Gottlob Benedictus Schirach.* 1771. 74 S. i 8vo. Dette Compendium er meget vel ſkikket til academiſke Forelæsninger. Udgiveren har tilføyet et eget Kapitel de re litteraria Romanorum, og meget forøget det Kapitel de Jure publico & civili Romanorum.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 30.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 23de Julii 1772.

Kiøbenhavn. (Fortſættelſen af Hiſtorien om de fra Norden udvandrede Folk.) — Omſider ſkeede det ſtore Huniſke Indfald, hvorved Gothernes Magt Norden for Donau blev forſtyrret, og de tvungne til at ſøge deres Frelſe paa romerſk Grund. De ſkal først have angrebet Oſtrogotherne, hvorover Ermanarik, ſom før er mældt, tildeels tog ſin Død. Dette deres Indfald ſatte Veſt-Gotherne i ſaadan Skræk, at de ſamtligen beſluttede at udbede ſig af Keyſer Valens Frihed til at gaae over Donau, og en Deel af Thracien eller Moeſien til Beboelſe, hvorimod de underkaſtede ſig hans Herredømme. End ydermere udbade de ſig Lærere for at underviſe dem i den chriſtelige Troe, paa det Keyſeren ſkulde ſaa meget deſto mere lide paa dem. Keyſeren tog med Glæde mod dem, og gav dem Arianſke Lærere ſom ſkulde underviſe dem i den ſamme Chriſtendoms Sect, ſom han ſelv var Tilhænger af. Da ſkal deres Arianſke Biſkop Ulphilas have overſat Bibelen paa deres Sprog. Han ſkal og have været Anfører for det Geſandtſkab, ſom Gotherne ſendte til Keyſer Valens. Efter at de vare komne over Floden og blevne modtagne ſom Venner og Bundsforvandte i Thracien, varede det ikke længe førend der kom Strid mellem de Gothiſke og Romerſke Anførere, ſom brød ud til en hæftig Krig. Valens maate da ſelv rykke ud med en Krigs Magt imod dem, og Krigen endtes med et ſtort Nederlag

paa Romerne, hvori Valens ſelv omkom, og blev endten brændt inde i den Bondehytte, hvor han havde taget ſin Tilflugt, eller og faldt i Slaget iblandt Fodfolket, ſom af Ryt-terie var bleven forladt og derfor overmandet. I dette Op-tog, ſom Gotherne da giorde mod Romerne i Thracien, bliver de deels ſelv af Skribentere beſkyldte for troeloſe, deels anſeete ſom fornærmede af Romerne, der ilde medhandlede og ſkiændede deres Qvinder og Børn. Nogle ſige, at Gother-ne, andre, at Romerne først begyndte Krigen. Fra Er-manarikS Død, og det ſtore Huniſke Indfald nævnes deels ſom Konger, Vithimir, og hans Søn Viterick, deels ſom Anførere, Dommere og Feldtherrer over Gotherne, Alatheus og Saphrax, der førte Regieringen for Vide-rick i hans Umyndige Aar, deels Athanarik, Alaviv og Fritigernus, ſom alle førte Krigen mod Romerne i Thra-cien, hvis Feldtherrer vare Lupicinus og Maximus, der beſkyldes for ved Vold og Udſuelſe og andre Fornærmelſer at have foraarſaget denne for Romerne ulykkelige Krig. Da den Gothiſke Biſp Ulphilas falder ind i denne den Gothiſke Hiſtories Periode og er i Kirkehiſtorien en betydelig Perſon, ſaa har Forfatteren herefter handlet udførlig om ham, og tillige viſt, at Gotherne ved ham ere bragte til den Arianſke Lære, da han ſelv var bleven overtalet til at antage den, ſaa at Gotherne til hans Tid vare orthodoxe, dog at denne deres Omvendelſe ikke var ſaa almindelig, at ſo mange ſiden den Tid forbleve ved Orthodoxien. Han anſtiller og en vidt-løftig Underſøgning, om Ulphilæ Bibel-Overſættelſe, og det Gothiſke Sprog, den blev forfattet udi, og ſom han meenes at have opfundet. Reſultatet af Underſøgningen og Forfatterens Meening er denne: „at, da Sproget i de Go-„ thiſke Evangelier beſtaaer fornemmelig af Tydſk og af Nor-„ diſk, men er derhos blandet med en Deel græſkiſke og latin-„ ſke Ord, da Bogſtaverne ere aabenbare Græſkiſke, mængde „ ſom det ſynes, med et Par Runer, og da Overſættelſen „ følger nøye den Græſkiſke Text, og ingenlunde den Latinſke, „ ſaa ſynes af alt dette at følge, at diſſe Evangelier maa „ have været i Brug hos et Folk, der beſtod baade af Nordi-„ ſke og Tydſke, men ſom derhos maa have haft Omgang „ baade med Romere og Græker. Og paa hvilket Folk uden „ paa Gotherne kan dette vel paſſe ſig, der begyndte først at

„ røre

„ røre ſig og gaae ud fra Norden, foreenede ſig ſiden med
„ deres Landsmænd de Tydſke Gother i Preuſſen, og efter
„ adſkillig Omvandring ſatte ſig omſider ned i Dacien, en
„ Provintze, ſtærk beboet af Romere, hvis Sprog, nem-
„ lig det Vallachiſke, er derfor endnu meget opfyldt med
„ latinſke Ord, ſaa man derover ey bør forundre ſig, at en
„ Deel latinſke Ord findes i de Gothiſke Evangelier og blev
„ dette Folk endeligen udi Dacien begyndt at omvendes til
„ den Chriſtne Troe af Græker og ganſke omvendt ved ſin
„ egen Biſp **Ulphilas**, ſom havde Omgang med de Græki-
„ ſke Biſper **Eudoxio** og **Acacio**, hvorfore det ey er under-
„ ligt, at **Ulphilas** overſatte det nye Teſtamente efter den
„ Græciſke Text, og førte Bogſtaver ſom næſten aldeles ere
„ Græciſke ind iblandt ſine Landsmænd, og at der findes
„ nogle Græciſke Ord i Sproget. Mig ſynes, at alle de
„ Omſtændigheder ere ſaa beſkaffne, at om de alle, eller nogen
„ af dem feylede, ſaa havde man Aarſag til at tvile paa, at
„ diſſe Evangelier vare **Ulphilæ** og Gothiſke.“ Vi vil end-
nu føye til, hvad Forfatteren kort foran har ſagt: „Men
„ da Gotherne havde en Deel Lyd, ſom ey kunde udſiges
„ og ſkrives ved de Græciſke Bogſtaver alene, ſaa maatte
„ **Ulphilas** tage andre til Hiælp, og ſynes det at de tvende
„ Figurer, ſom hos ham foreſtille **U** og **Ω** ere tagne af det
„ Runiſke Alphabet. Er dette rigtigt, ſaa tiener det til
„ at viſe det Runiſke Alphabets ſtore Ælde, og beſtyrker
„ den Sætning, at **Odin** har bragt det ind med ſig her i
„ Norden. Deraf følger og, at **Gotherne** har tilforn
„ brugt Runerne, og at **Ulphilas** derfor ey kan ſiges at
„ have givet dem de første, men vel nye Bogſtaver; ſaa
„ og følger heraf, at **Ulphilas** har afſkaffet de gamle Ru-
„ ner, fordi **Gotherne**, ſom Hedninger, meeſt havde brugt
„ dem til Troldom. End videre følger heraf, at Gotherne
„ maa være udgangne fra Norden, hvor Runerne fra umin-
„ delige Tider have haft deres rette Boepæl. Dog tør jeg
„ ey (ſiger Forfatteren videre) alt for meget bygge her paa,
„ baade fordi de tvende Runer i **Ulphilæ** Alphabet ere for
„ faa, ſaa og fordi de ey ſaa aldeles ligne Runerne, og
„ endelig fordi man i mange Alphabeter finder adſkillige Ru-
„ niſke Figurer.“ Lykke ellers, at Sagen er i ſig ſelv vel
ikke at tvile paa, om den ikke finder nogen Underſtøttelſe af

diſſe tvende Bogſtaver i de Gothiſke Evangelier. Thi naar Gotherne ere komne fra Norden, og Runerne har der været i Brug, ſaa er der vel ingen Tvil, at jo Runerne maa have været de gamle Bogſtaver de har brugt, førend Ulphilas indførte de nye, og kommer dette vel overeens med hvad ſom foran er anført om det Slags Gothiſke Troldqvinder, ſom kaldtes Alrunz eller Alruner. I øvrigt har Forfatteren oprigtig anført hvad han for eller imod denne Sag om Ulphilas og hans nye Gothiſke Sprog har fundet baade hos ældre og nyere Skribentere. Herefter fortælles Gothernes Bedrifter under Keyſer Theodos den Store. Efter Valentis Død huſerede Gotherne ſtærk i Thracien, beleyrede Adrianopel og vendte ſig derfra mod Conſtantinopel ſelv, men ſom de maatte forlade den førſte, og turde ikke gaae løs paa den Sidſte, lode de ſig nøye med at ſtreife og plyndre rundt omkring. Forfatteren giver efter Hieronyms Beretning en gyſelig Foreſtilling af den Tid fra 376, da Gotherne gik over Donau og 20 Aar derefter, i hvilke romerſk Blod daglig blev udøſt fra Conſtantinopel af indtil de Juliſke Alper, og i hvilke Gother, Sarmater, Qvader, Alaner, Hunner, Vandaler, Marcomaner plyndrede og forſtyrrede Schytien, Thracien, Macedonien, Dardanien, Dacien, Theſſalonica, Achaja, Epiros, Dalmatien og Pannonien. Utallige Matroner, Nonner, fri og adelige Perſoner bleve da mishandlede af Barbarerne, Biſper fangne, Præſter og Clerker dræbte, Kirker nedrevne, Heſte bundne ved Altarerne, og Martyrernes Helligdomme opgravne. Hele Grækenland blev beherſket af Barbarer, og i Thracien, Illyrien og Dalmatien vare Steder og Folk og Qvæg ødelagde, ſaa at man ſaae intet uden Himmel og Jord, Klipper, Torne og Skove. I denne Nød lod Gratian kalde Theodos til ſig fra Spanien og overgav ham det østlige Keyſerdom. Han erholdte i Begyndelſen ſtore Fordeele over Gotherne, men ſiden maatte Gratian, indviklet i andre Krige, ſlutte Fred med dem, hvilken Theodos og vedligeholdte. Nogle Skribentere vidner, at han overvandt dem i mange og ſtore Slag, og drog ſom Seyerherre i Triumph ind i Conſtantinopel. Fritigernus den ene af Veſt-Gothernes Regentere døde under Theodos, og den anden nemlig Athanarik, blev af Keyſeren, ſom havde giort Forbund med ham, ven-

ligen

ligen imodtaget i Conſtantinopel, hvor han døde faa Maaneder efter, og blev prægtigen begravet. Den gode Begegnelſe, ſom han baade levende og død nød i Conſtantinopel, ſkal have foraarſaget, at de Thraciſke Gother frivilligen overgave ſig til Keyſeren. **Temiſt** beſkriver **Gotherne** ſom et Folk der fra Ungdommen af beſidder en ubøyelig Sinds Stivhed, og for hvilket den mindſte Underdanighed ſyntes værre end Døden, men nu ſaae man, ſiger han, dets Regentere og Høvder at omfavne Keyſerens Knæe. Forfatteren giør herved en artig Anmærkning: „Hvo kiender i diſſe **Themiſtii** Ord „ey igien de Nordiſke Folks endnu værende Characteer, der „ved det Gode kan bringes til alle Ting, men umueligen „kan bøyes ved det Onde. Saa længe **Theodoſius** levede, „der ſtedſe ſøgte ved Velgierninger at forbinde ſig Gother„ne, gik derfore ogſaa alting vel, men da de efterfølgende „Keyſere, og deres ſkadelige Miniſtrer, brøde Troe og Love, „og vilde behandle dem paa en anden Maade, ſaa vare de „ey heller taalelige, men tapperligen forſvarede deres Fri„hed og Rettigheder, og hævnede den Uret, ſom dem til„føyedes." I den Krig mod **Eugen**, der havde dræbt Keyſer **Valentinian** den Anden, ſkal **Theodos** have haft 20000 ſaa kaldte Fœderatos med ſig, der alle vare Gother og bleve anførte af **Gaina** og **Saul**, og den ſiden ſaa navnkundige Veſt-Gothiſke Konge **Alarik**. Det er denne **Alarik**, der under Keyſer **Arcad**, blev misfornøyet over, at han ikke blev Anfører for den Romerſke Armee, giorde Opſtand mod Keyſeren, foruroeligede de Romerſke Lande, giennemſtreifede Thracien, Moeſien, Macedonien, Theſſalien og hele Grækenland og endelig giorde Forliig med Romerne, hvorved han blev beſtikket til deres General over Illyrien. Den anden Gothiſke Feldtherre **Gainas**, ſom var bleven General baade over Fodfolket og Rytteriet i Øſter, opvakte, for at ſtyrte **Eutrop**, ſin Fiende, en anden Øſt-Gother **Tribigild** til Oprør med ſig, og ſkaffede Keyſeren ſaa meget at beſtille, at han ved Gaver maatte ſøge at vinde ham og hans Gother. Samme **Gainas** vilde og have ſkaffet Arianerne en Kirke i Conſtantinopel, men **Chryſoſtomus** var ham ſaa ſtærk imod, at der blev intet af. Keyſeren og **Gainas** bleve ſnart igien Uvenner, og vilde den Sidſte have ſat Ild paa Slottet i Conſtantinopel, hvilket blev opdaget,

og forvoldte, at 7000 Gother, ſom vare i Staden blev myrdede. Fra den Tid førte han offentlig Krig mod Romerne, men blev af den Romerſke Feldtherre **Fravitas**, ſom ſelv var en Gother, tvunget til at gaae over Donau, hvor han af den Huniſke Konge **Ulde**s blev ihielſlaget, og hans Hoved ſendt til Keyſeren i Conſtantinopel. Men **Alaric** kunde ikke længe være roelig, giorde Forſøg paa Italien ſelv havde foreſat ſig at plyndre og afbrænde Rom, og foregav ſig at være drevet dertil af en uimodſtaaelig Magt. Han gik og virkelig over Alperne ind i Italien, og holdte blodige Træfninger med Romerne, men, ſaaſom hans hele Familie blev fangen, maatte han ſlutte Forliig og forlade Italien. En anden Gothiſk Feldtherre ved Navn **Radagaiſus**, der beſkrives ſom en Hedning, og efter Forfatterens Meening var en Oſtrogothiſk Konge, var i Begyndelſen af Krigen i Sælſkab med **Alaric**, men ſkal ſelv ſiden paa egen Haand havde bekriget Romerne. **Oroſius** fortæller, at han var den grummeſte af alle Romernes, ſaavel gamle, ſom nye Fiender, at han med 200000 Gother brød ind i Italien, var en Hedning og Schyter, og efter diſſe barbariſke Folks Skik lovede alle de ihielſlagne Romere til ſine Guder, hvori Forfatteren meener at finde Spor efter den Odiniſke Religions Aand, ſom beherſkede vore Forfædre. For Reſten ſkal **Radagais** og **Alaric** have været indbyrdes Fiender, ſkiøndt eenige om at bekrige Romerne. Den første blev overvundet og dræbt, og for at hævne, ſom der meenes, hans og ſine Landsmænds Død, giorde **Alaric** 408 et nyt Indfald i Italien, hvor han tvende Gange beleyrede Rom og plyndrede Egnen deromkring, og endelig tredie Gang indtog Staden med Storm om Natten den 24de Auguſt. Kort efter Roms Erobring vilde han have gaaet over til Sicilien og Africa, hvis ikke Døden havde giort en Ende paa diſſe hans vidtudſeende Anſlag. Hans Eftermand **Athaulf**, forlod Italien, og drog til Gallien, hvor han røvede og plyndrede, erobrede **Bourdeaux**, **Toulouſe** og **Narbonne**, hvor han giftede ſig med Keyſer **Honorii** Søſter **Placidia**, ſom var bleven bortført af **Alarik**. Omſider bredede han ſig ud i Spanien, og indtog **Barcellona**, hvor han blev dræbt 415 i ſin Stald. I hans Sted blev **Sigerik** udvalgt til Konge, men blev dræbt 7 Dage derefter, og da kom **Vallia** til Regierin-

gieringen, ſom giorde Fred med Romerne, og gave Prindſeſſen Placidia tilbage. I Spanien regierede Gotherne til 711, da det ſtore Mohriſke eller Saraceniſke Indfald ſkeede. Fra den Tid, de der ſatte ſig ned, lode de af at være et omvankende Folk, og deres Hiſtorie efter den Tid henhører til den Franſke og Spanſke. Videre fortælles Gothernes Bedrifter indtil den ſtore Theoderik oprettede det Oſtgothiſke Rige i Italien. Da den mægtige Huniſke Konge Attila giorde det bekiendte ſtore Tog til Gallien, maatte Oſtgotherne, under deres Konger og Brødre Walamir, Theodemir og Widemir følge med, og under hans Regimente fægte mod deres Brødre Veſtgotherne og mod Romerne. Mærkeligt er det, hvad ſom berettes om diſſe 3 Brødres Eenighed i deres Regiering over Gotherne, under den Huniſke Konges Overherſkab. Efter hans, Attila's Død, faldt adſkillige Folk fra Hunerne, og toge hver ſine Lande i Beſiddelſe. Men Oſtgotherne, under bemældte deres 3 Konger, beſluttede hellere at udbede ſig Land af Romerne, end med Fare at angribe andres Lande, og fik Pannonien til Beboelſe, hvor diſſe 3 Brødre indtoge hver ſin Plads, og forbleve beſtandig eenige i alle Ting. Walamir blev engang der anfægtet af Attila's Sønner, imod hvilke han forſvarede ſig med ſtor Tapperhed, og ſamme Dag, han erholdte Seyer over dem, havde hans Broder Theodemir den Glæde, at hans Maitreſſe Erelieva fødte til Verden hans Søn Theoderik, henved Aar 456. Nogen Tid efter grebe de til Vaaben imod Romerne, forbittrede over den Anſeelſe, ſom en anden Theoderik ſtod udi ved det Keiſerlige Hof, og gienneмſtreifede næſten hele Illyrien. Keiſeren ſendte derover Geſandtere til dem, udbad ſig deres forrige Venſkab, lod dem udbetale de ſkyldige Foræringer for dette og forrige Aar, og lovede herefter aarlig at betale dem, hvorimod han forlangede den unge Theoderik, ſom var Theodemirs Søn, til Gidſel, hvilken og Faderen lod medfølge, efter hans Broders Walamirs indſtændige Begiæring. Den unge Theoderik var da 7 og i 8de Aar, da han blev ført til Conſtantinopel, hvor han ſtod i ſtor Naade hos Keiſer Leo. Imidlertid fik bemældte Brødre ſiden nok at beſtille med Satager, Hunner, Svever, Alemanner og Scirrer, over hvilke de erholdte ſtore Seyervindinger. De første, nemlig Hunnerne, an-

ſaae dem ſom Rebellere og frafaldne Underſaattere, hvilke de, under Attila's Sønners Anførſel søgte at bringe til Lydighed igien, men maatte selv frygte deres Vaaben lige til Jornandis Tid. Under diſſe Krige, og i den med Scirrerne ſatte Walamir Livet til. Da Theodemir kom tilbage fra ſit Feldtog mod Sveverne, fandt han ſin Søn Theoderik, ſom Keiſer Leo havde ſendt hiem med ſtore Foræringer. Denne unge Herre, ſom da var 18 Aar, diſtingverede ſig første Gang i et Feldtog mod Sarmaterne paa hin Side Donau, med 6000 Frivillige af ſin Faders Drabantere. Kort efter blev det ved Lodkaſtning afgiort mellem de tvende Brødre Theodemir og Widemir, at de ſkulde drage hver med ſine Folk, den første mod det østlige og den sidſte mod det vestlige Keiſerdom. Videmir drog ſtrax ind i Italien, men døde kort efter. Hans Søn og Eftermand af ſamme Navn, fik Foræringer af Keiſer Glycerius, og lod ſig overtale til at drage til Gallien, hvor han foreenede ſig med ſine Landsmænd Vestgotherne, ſaa at de siden udgiorde een Stat, ligeſom tilforn, uden at den eene dog herſkede over den anden. Theodemir, ſom paa ſin Side giorde Erobringer i Illyrien, Theſſalien og Macedonien, døde nogen Tid derefter i Staden Cerras, og efterlod ſig ſin Søn Theoderik til Eftermand. Det er denne Theoderik, ſom endelig, i Sælſkab og Foreening med Vestgotherne, overvandt Odoacer, der havde giort Ende paa det vestlige Keiſerdom i Italien, og oprettede der igien det Østgothiſke Rige, ſom varede i 60 Aar, indtil 553, da det blev ødelagt af den græſke Keiſer Juſtinian, ved hans Generaler Beliſarius og Narſetes. Det er ellers mærkeligt, at tvende andre Skribentere, ſom levede paa de Tider, giør denne Theoderik til en Søn af Valamir, da derimod Jornandes, ſom levede noget efter, og haver dog kunnet ſee Theoderik ſelv, giør ham til en Søn af Theodemir. Forfatteren anſeer det i det mindſte for en ſtor Skiødesløshed, om han derudi ſkulde have feylet. Foruden de oftforbemældte Veſt- og Oſt-Gother, mælder Jornandes og om en anden Gothiſk Slægt, ſom han kalder de mindre Gother, og beſkriver ſom et vel talrigt, men dog fattigt og uſtridbart Folk, der boede i Moeſien. Forfatteren meener, at det har været Levninger af Veſt- og Oſt-Gother, ſom Alarik og Theoderik har efterladt,

ſom

ſom en uſtridbar Hob, da de droge ud med de ſtridbareſte af deres Folk. Foruden diſſe var der endnu en ſtor Magt af Gotherne blevne tilbage i deres gamle Land ved **Mæotis**, hvor de ikke ganſke vare blevne udryddede eller forjagede af Hunnerne. Diſſe der boende **Gother** bleve kaldte **Tetraxiter**, uviſt hvorfor eller hvoraf. I øvrigt har Forfatteren meddeelt hvad Efterretninger, han har fundet hos adſkillige Skribentere, ſaavel om Gotherne i Almindelighed, ſom i ſær om diſſe ſidſte, i det 6te til 16de Aarhundrede. Mærkeligt er det Forfatteren antegner S. 312 o. f. angaaende de Gothiſke Lege efter Keyſer **Conſtantins** egen Beretning, om hvilken, ſaa vel ſom derved tilføyede Gloſſarier Forfatteren har raadført ſig med den berømte Hr. v. Ihre. Hans Ord derom og tillige om det Gothiſke Navns Aftagelſe ere diſſe: „S. 312 hos Keyſer **Conſtantinum**, ſom døde Aar „ 959., finder jeg omtalte Gothiſke Lege, ſom bleve af Græ„ kerne aarligen holdte ved Keyſerens Hof i de tolv førſte „ Dage efter Jule Høytid. — S. 315. udi **Conſtantini** „ Ceremoniale ſom er ſkrevet midt i det 10 Sæculo, og af „ ſtor Troeværdighed, da en Keyſer ſelv har ſkrevet det, ſom „ vel maatte kiende ſit eget Hoffes Ceremonier, findes, at „ ſtrax efter Julen var der 12 Dage efter hinanden Lyſtig„ hed ved Hoffet, da de Keyſerlige Perſoner holdte det Maal„ tid, ſom kaldtes Viin-Høſten, og da ſtode ved hver Ind„ gang af Salen de Perſoner, ſom ſkulde opføre den Gothi„ ſke Leg. — S. 319. Heraf kan man i det mindſte ſee, at „ det Gothiſke Navn var endda ey kommet i Forglemmelſe „ ved Hoffet i Conſtantinopel, og tiener dette tilligemed til „ at ſtadfæſte **Snorronis** Beretning, at der udi Hippodro„ mo i Conſtantinopel foreſtilles ſædvanligen mange gamle „ Ting om Aſerne, Wolſungerne og Giukungerne. Saa„ ledes fortæller han at være ſkeet udi **Alexii Comneni** Tid „ ved Aar 1110. Er Tingen rigtig, da maa den være „ bleven bekiendt hos Grækerne enten ved Gotherne, eller „ og ved de ſeenere Varanger, i førſte Fald tiener det til „ at beviſe den overmaade høye Alder af vore Nordiſke Be„ retninger, og i den ſidſte viſer det dog, at de ere meget „ ældre end maaſkee mange tænke. Mærkeligt er det ogſaa, „ at diſſe Gothiſke Lege juſt foreſtiltes ved Julen, ſom fra „ de ældſte Tider haver været vore Forfædres fornemſte Høy-

„ tid. Ey urimmeligt er det, at disse Lege ere i førstninger
„ blevne forestilte ved virkelige Gother, og at de først siden
„ ere blevne opførte af Græker, da Gotherne, hvis Anta
„ dagligen formindskedes, holdte op at tiene Keyseren, som
„ rimeligen er skeet i det 8 eller 9 Sæculo. Siden Gother-
„ ne, som et fremmed Folk, boede midt iblandt lutter Folk,
„ der vare af andre Slægter, saa kunde deres Antal ey an-
„ det end aftage Dag fra Dag, helst efter at de vare blev-
„ ne strøede om paa saa mange Steder, og havde vandret
„ saa stærk om, og finge ey mere tilstød fra deres Nordiske
„ Landsmand, enten fra Østersøen eller fra Norden selv,
„ hvilket altsammen synes at have hørt op i det 6te Seculo;
„ thi da finder jeg endnu hos **Jornandem**, at en Konge fra
„ Scandinavien, ved Navn **Rodulf**, haver taget sin Tilflugt
„ til den Østgothiske Konge **Theodericum**, og forladt sit
„ eget Rige." (Beslutningen følger.)

Halle. D. Johann Salomo Semlers **Abhandlung von freyer Untersuchung des Canons, nebst Antwort auf die Tübingische Vertheydigung der Apocalypsis.** 272 S. i 8vo. Man veed, at D. **Semler** tilforn i andre Skrifter har forkastet adskillige bibelske Bøgers guddommelige Anseelse. Han har derudi fundet andre Lærdes Modsigelse. Her leverer han nu i den første Deel af nærværende Værk en almindelig Theorie om Canon, eller Samlingen af det gamle og nye Testamentes Bøger. Da man ellers er vant til at vente usædvanlige Hypotheser af Forfatteren, saa kalder man dog denne en i al Henseende uventet Theorie. Man beskylder Forfatteren for, at han er alt for ubestemt og vaklende i at forklare, hvad der egentlig skal forstaaes ved Inspiration. Man laster ham og derudi, at han ey har angivet meer end et eeneste Kiendemærke, hvorved en guddommelig Bog maae adskilles fra en blot menneskelig, og det endda ikke tydelig nok. Det skal være dens Indhold, og det endda indskrænket blot til Menneskets moralske Forbedring. Her burde han dog i det mindste have sagt, hvad det er for moralske Sandheder, hvilke han alene vil tilstaae Æren af guddommelig Inspiration. Men han skal end ikke i den Henseende tydelig have forklaret sig. Det sælsomste herved er, at det er overladt til enhver efter sin egen Indsigt at dømme, om en Bog er ham nyt-

nyttig til nogen moralſk Forbedring eller ikke. Overalt kan dette dens Indhold alene regnes iblant de bekræftende Kiendemærker. Man bebreyder Forfatteren end ydermere, at han ikke foredrager ſine Modſtanderes Grunde i deres Styrke og Fuldſtændighed. Mange Læſere maatte falde paa de Tanker, at man ikke havde nogen anden Grund til at erkiende Bibelen og dens enkelte Bøger for guddommelige, end den Jødiſke og chriſtelige Kirkes Vidnesbyrd, hvilket dog ingen proteſtantiſk Theologus lærer. S. 30 anfører han vel nogle flere Kiendemærker, men de vigtigſte har han udeladt. Om Chriſti og Apoſtlernes Bekræftelſe mælder han alene hiſt og her ſaa læſelig. Det ſpecielle Beviis, at Chriſtus og Apoſtlerne har anført det Gamle Teſtamentes Bøger i deres Taler og Skrifter, bliver urigtig foreſtillet, da det er ikke den blotte Anførelſe, men de udtrykkelige Vidnesbyrd, at den Hellig Aand har talet ved David, ved Jeſaias, at dette er en guddommelig Spaadom o. ſ. v. der udgiør det egentlige Beviis. Hvor betænkeligt er ikke det Foregivende, at Chriſtus og Apoſtlerne blot anfører Bøgerne ligeſom ex opinione Vulgi? Overalt anfører man en heel Hob Feyl og Urigtigheder, ſom Hr. S. ſkal have begaaet imod Reglerne for alle hiſtoriſke Undersøgninger. Vi ville deraf anføre nogle, f. Ex. at Gnoſtikerne har forkaſtet ſaa mange Bøger af det Gamle Teſtamente anføres ſom et vigtigt Vidnesbyrd mod det orthodoxe Partie. Det hedder S. 12 uden Beviis, at man har foreenet ſig om en Canon, for at underſkille ſig fra de kiætterſke Partier. S. 18, at man har ikke agtet de ringere Partiers Modſigelſer mod Canon. Uden Beviis paaſtaaer Forf., at de Alexandrinſke Jøder har antaget de ſaa kaldte Apocryphiſke Bøger for guddommelige. S. 72 hedder det, at Jøderne har antaget en tredobbelt Grad af Inſpiration, dog uden Beviis og uden den Erindring, at det er kun nyere Jøder ſom dette har giort. Propheterne ſkal efter Forfatterens Meening have været Stats-Secretairer, og Martyrerne i Forfølgelſerne raa fanatiſke Menneſker, og hverken fornuftige Jøder eller ædle Chriſtne. Overalt yttrer Forf. ſaadanne mange ubeviislige hiſtoriſke Satzer og Formodninger, og hvortil han ſelv anfører endten ſlet ingen eller og alt for ſvage Grunde. Den Anden Deel af dette hans Skrift er en Beſvarelſe paa Hr. Canzler Reußes Stridsſkrift imod Forfatteren for Aaben-

ba-

baringens Guddommelighed. Man laſter Forfatteren, ſom den, der er alt for hæftig i ſine Polemiſke Controverſer. Ved Enden er tilſøyet et Anhang imod Hr. Prof. Goetzens Probe von der Art, wie der Hr. D. Semler ſeine Zeugen aufführe, hvilket Forſvar ſkal endnu være forfattet med en ſtørre Hæftighed. I ſaadan Tone lyder en tydſk Efterretning om Hr. Semlers Skrift, hvorimod Hr. Semler har i Sinde tilſtrækkelig at forſvare ſig, ſom vi ſeer af en offentlig Erklæring, han i de Halliſke Gelehrte Zeitungen har ladet indrykke.

Göttingen og Gotha. Ludvig Renatus de Caradeuc de la Chatolais, Königl. Franzöſ. General-Procureurs im Parlement von Bretagne, Verſuch über den Kinder-Unterricht. Aus dem Franzöſiſchen überſetzt, mit Anmerkungen und einer Vorrede, die Unbrauchbarkeit und Schädlichkeit der Baſedowſchen Erziehungs-Projecte betreffend. 1771. 264 S. i 8vo, foruden Fortalen, ſom er 93 S. ſtærk. Øyemærket og Tonen af Forfatterens Anmærkninger og Fortale falder af Titlen allerede i Øynene. Man ſpørger, om ikke denne Tone vel kunde have været noget mildere, og om man ikke endog ved den rimeligſte Mistanke, dog endnu maatte tage i Betænkning, at angribe en fortient Mands Retſkaffenhed, og at beſkylde ham for, at det Foretagende, ſom han paa offentlig Bekoſtning har beſtridet, var kun en Virkning af Egennyttighed? Man ønſker immer, at de ſtridende Partier, vilde holde ſig inden for Modeſtiens Grændſer, og ikke lade hæftige Lidenſkaber føre Pennen; da de kan ſkaffe Nytte til Sandheds Oplysning, naar de ellers ofte ere til Skade og Hinder for det, ſom er Godt. End mere ønſker man, at denne nye Strid iblandt tvende lærde Mænd maatte blot alene føres af en ſagtmodig Kiærlighed til Sandhed. Hr. de la Chatolais Forſøg over Børne-Undervisningen ſkal være ſaa fortræffelig, at man regner Udgiveren det til en ſtor Fortieneſte, at han ved denne velgeraadne tydſke Overſættelſe har ſøgt at giøre det mere bekiendt. Det er en Plan til National-Opdragelſe, ſom efter Jeſuiternes Fordrivelſe er bleven forelagt Parlementet af Bretagne, men ſom endnu er og nok fremdeles vil blive langt fra ſin Udførelſe. S. 224 forlanger Udgive-

giveren i en Anmærkning, ~~en pædagogisk~~ Observator, der skulde anstille og protocollere Forsøg og Bemærkninger over Siælens Fremgang i nye Kundskabers og Færdigheders Forhvervelse. Man har opdraget Snegle, Bier, Ormer, Frøer og holdt nøye og omstændelige Dag-Bøger over deres daglige Forandringer. Ligesaa skulde den pædagogiske Observator omstændelig bemærke og beskrive, Skrit for Skrit, Dag for Dag, hvorledes et Barn efterhaanden lærer at tale, hvorledes dets moralske Følelse udvikler sig, hvorledes det har vænnet sig til Ondskab, hvorledes det lærer at tælle, tegne, skrive, læse, og hvorledes det lærer et nyt Sprog, hvorledes historiske, geographiske, mathematiske Materialier efterhaanden samle sig i dets tomme Siæl. Man tilstaaer, at man endnu ikke hidindtil har fundet saadan en Dag-Bog og holder den tillige med ham for høyst vigtig og for den sikkerste Ledetraad i Opdragelses-Kunsten. Men man spørger tillige, hvorfor han ikke da allerede har meddeelt Verden sine for 16 Aar siden førte Dag-Bøger, med sine mange Aars Erfaringer og Bemærkninger, hvorom han mælder S. 14 og 15 i Fortalen? man bifalder ellers de Domme han fælder S. 241 over de gamle Grækers og Romeres Opdragelse, og har længe siden troet, at man har giort for megen Væsen deraf.

Leipzig. *Antiqvitatum Burggraviatus Misnenſis Specima duo*, alterum de Origine Burggraviatus & primis Burggraviis, alterum de Friderico Ileburgenſi falſo credito primo Misnenſi Burggravio, edita a *Jo. Gottlob Boehmio*, Conſiliar. Aul. & Hiſtoriogr. Sax. Prof. hiſt. publ. ord. 1770. I den første Afhandling søger Hr. Hofraaden at bevise, at den Burggrævelige Værdighed til Meissen næsten er opkommen tillige med den Markgrævelige, og Staden selv under Keis. Henr. I., til hvilken Ende han betiener sig næsten af det samme Beviis, som allerede Pfeffinger har brugt. I øvrigt tilstaaer han selv, at Navnet **Burggræve af Meissen** først forefindes i et Oldskrift af Keis. **Conrad II.** Den **Rigdagus**, som **Ditmar** S. 348 kalder Civitatis M. cuſtodem & inclytum militem, holder han for den første bekiendte Burggræve af Meissen. Vel er det rimeligt, at denne **Rigdagus** er en anden, end den Markgræve af samme Navn som **Ditmar** kort foran har mældet om; men hans

Burg-

Burggrævelige Værdighed er dog meget tvilſom, da det ovenanførte Sted hos Ditmar ſnarere ſynes at betegne en af Markgrævens Befaling afhængende Stads-Commendant, end en Burggræve, og man behøver kun at læſe et ligedan Sted hos Ditmar S. 29, ſom Forfatteren ſelv har anført, for at overbevise ſig derom. Schoettgens Meening, ſom begynder at tælle Burggræverne fra Burchard under Keiſ. Henr. IV. turde altſaa nok være rimelig. Den anden Afhandling viſer, hvor ugrundet det Foregivende ſkal være, at Friderich Græve af Eulenburg har været den første Burggræve af Meiſſen. Hr. Hofraaden beviſer, imod den almindelige Meening, at Keiſ. Henr II. i Aaret 1014. har vel paa en Tid lang anbetroet Græve Friderich Forvaltningen over Mark Meiſſen, uden dog derfor at have giort ham til Burggræve derover.

Bern. Eſſay ſur les dogmes de la metempſychoſe & du Purgatoire enſeignes par les Bramins de l'Indoſtan, ſuivi d'un écrit abrégé des dernieres revolutions & de l'état préſent de cet Empire. 1771. 340 S. i 8vo. Dette Skrift indbefatter egentlig 3 ſmaa Værker. Det første indbefatter i et kort Begreb de Efterretninger man har om Indoſtanernes Religion. Det andet betræffer de Gamles Myſterier, efterlignende St. Patriks Purgatorium, med en fabelagtig Fortælning om hvad ſom derudi er foregaaet, efter et Haandſkrift af det Berniſke Bibliothek. Det tredie er deels en Hiſtorie om hvad ſom er gaaet for ſig i Indoſtan efter Aurengzebs Død, om det Timuriſke Huſes ulykkelige Undergang under Machmet og Achmet Schach, og endelig Hr. Dows Efterretning om dette fordum ſtore, og nu i mange uafhængige Stykker adſplittede Riges Undergang. Forfatteren Hr. Sinner von Ballaigue har bekommet Underretning om mange Ting af Hr. Braun, en Berner, der har haft et Regiment Seapoys under ſig i Bengalen, og har været Commendant til Chatigan, har og bivaanet Slaget ved Buxaar og andre Træfninger, og meget vel har kiendt nærværende Timuriſke Kron-Arving. Som de nyeſte Forandringer anfører man, at Sujah ul Dourlat Subadar zu Allo har ſluttet Forliig med Engelænderne og maatte formindſke ſine Tilruſtninger, og at Hayder Ali er geraadet i en uforde-

deelagtig Krig med Maratterne. For Resten skal der ikke være skeet nogen Forandring i Indostans Tilstand, og de Scheike's Republik, som har stor Lighed med den Schweitzerske, besidder endnu alle Lande ved Indus imod alle Climatets og Hr. Montesquieus Regler. Hr. S. har foredraget alle disse Udtoge i en angenem Skrivemaade.

Göttingen og Gotha. Searchs Licht der Natur, Erster Theil. 534 S. i 8vo, er en Tydsk Oversættelse af The Light of Nature, som vi for nogen Tid siden har anført, foranstaltet af Hr. Prof. Erxleben, som og med det første vil levere de øvrige Deele. Denne første indbefatter, die Lehre vom menschlichen Verstande, det meeste af Logik og Metaphysik. Forfatterens Skarpsindighed viser sig her fornemmelig i en nøyagtig Opvikling af det, som man i mange Systemer antager for enkelt, og er det dog ikke. Saaledes skeer det, at man holder dem for enkelte Virkninger af Forstanden og for enkelte Virkninger af Villien, som egentlig er kun tilsammenflydende Virkninger af begge Kræfter, eller for enkelte Domme, hvor der ere flere Domme forknyttede med hinanden. Denne Vildfarelses Opdagelse antænder et stort Lys i Sikle-Læren.

London. A free Enquiry in the Authenticity of the first and second Chapters of St. Mathews. Gospel by C. B. M. 1771. 151 S. i 8vo. For 4 Aar siden paastod den ubenævnte Forfatter i en Critical Dissertation on Jesaias VII. 13.-16. imod Kennikot, at her ikke var at søge nogen Spaadom om Messias. Nu bestrider han ligefrem Authenticiteten af begge de første Kapitler af Mathæo, hvor i dette Prophetens Sted findes anført. Hans Hoved-Grunde ere: Toland har seet et Irlandsk Haandskrift, som mangler Genealogien: et latinsk Exemplar af Evangelisten 1200 gammel har, mellem det 17de og 18de Vers af det første Kapitel, de Ord: Genealogia hucusqve: incipit Evangelium secundum Mathæum. Samme Beskaffenhed har det og med Kong Athelstans Evangelii-Bog: de tvende første Kapitler feylede i Mathæi hebraiske Evangelie: Evangelisten Marcus har heller ikke berørt dem. Det Eschenbachiske græske Haandskrift lukker dem og ude. Dette Skrift er siden udførlig bleven igiendrevet i et andet, som siden er udkom-

men

men under Titel: The Authenticity on the firſt and ſecond Chapters of St. Mathew Goſpel Vindicated. 1771. 34 S. i 8vo.

London. Det 3die Bind af de Seckerſke Prædikener handler: 1) om Indflydelſen af Gudsfrygt paa Menneſkenes Forhold og Glæde; 2) om Selvfornægtelſe; 3 og 4) om Ungdommens Pligter; 5 og 6) om de Gamles Pligter; 7-9) over 1 Tim. VI. 17. 18. om de Riges og Stores Pligter; 10. 11) om de Fattiges Pligter; 12-14) de Syges Pligter. Iblandt andet handles her og meget grundig og fortræffelig om den ſildige Omvendelſe; 15) om JEſu Herſkab; 16) over Act. X. 40. 41., afhandler den Indvending, ſom tages af dette Sted imod JEſu Opſtandelſe; 17) er en Forklaring over 2 Cor. V. 20. hvori Geiſtlighedens Rettigheder blive foreſtillede med megen Moderation, og ſlet ikke efter den Biſkoppelige Kirkes Grundſatzer. Man øyner overalt i diſſe Prædikener den lærde og dybſindige Mand og den retſkafne Chriſten: og man vil ikke have læſt mere grundige og lærerige Prædikener, end diſſe ſkulle være.

London. Det 4de Bind af Hr. Biſp *Seckers* Sermons on ſeveral Subjects, indbefatter følgende Prædikener: 1. 2) Rom. VI. 21. handler om Syndens onde Følger i Tid og Evighed; 3. 4) Gal. XII. 10. om Leyligheder til at giøre godt, og de Perſoner vi bør giøre godt imod; 5) Math. V. 6. at det aldrig kan mangle oprigtige Gemytter paa Styrke til det Gode: 6) en practiſk Fortolkning over Jac. I. 27.; 7) 2 Tim. III. 5. indbefatter nogle alt for abſtracte Betragtninger over Religions-Former; 8) Gal. IV. 4. over den beleylige Tid da JEſus kom til Verden: 9) Joh. XX. 29. over de i JEſu Lidelſes Hiſtorie forekommende perſonlige Characterer; 10) Rom. X. 10. om den chriſtelige Troes Nødvendighed; 11) Luc. XIII. 23. 24. Advarſel imod den unyttige Nysgierrigheds Underſøgninger, og Opmuntring til at arbeyde paa ſin egen Salighed; 12-15) Jac. V. 12. om de lætſindige og bedragerſke Eeder i det daglige Liv; 16) Gal. V. 24. om Kiødets Korsfæſtelſe; 17) Hebr. XI. 17. om den guddommelige Befaling til Abraham om at ofre hans Søn; 18) 5 M. B. XXIX. 29. om vort Forhold i Henſeende til Religionens Myſterier. Hr. Paſtor Welthuſen til London ſkal allerede være beſkæftet med at overſætte diſſe Prædikener paa Tydſk.

No. 31.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 30te Julii 1772.

Kiøbenhavn. (Beſlutningen af Hiſtorien om de fra Norden udvandrede Folk.) — Da nu Forfatteren har bragt Hiſtorien om Gothernes Bedrifter til Ende, mælder han om de mange Folk og Slægter, ſom Gotherne vare deelte i, hvoraf endeel virkelig vare Gother, en Deel ere blevne regnede dertil, fordi de endten boede i deres Naboelaug eller vare blandede imellem dem. Tvende Hoved-Slægter vare Øſt- og Veſt Gother (ſom og kaldtes Greuthinger og Theruinger) og i diſſe tvende Slægter ſkal de allerede have været deelte, førend de droge ud af Norden, og ſiden, da de boede ved Mæotis og Norden for Donau. De andre mindre Gothiſke Slægter, ſom her nævnes ere, Hypogother, Gepider, Vandaler, Avarer, Victovaler, Taiphaler, Alaner og Aſer, Heruler, Burgundier, Scirer, Hirrer, Rugier, Turcilinger og Varner, hvilke ſidſte Folk regnes til de tydſke Gother, ſom aldrig har ſeet Norden. Herefter handles om Gothernes Vandringer, Sæde, Elde, Colonier, Magt o. a. m. efter ældre og yngre Skribenteres Beretninger; om de tvende Gothiſke Konge-Slægter, den Amaliſke og Balthiſke; om de Sithoner hos Tacit, ſom bør ſkrives Githoner og har været Gother; om Jyderne, at de har været en Blanding af Tydſke og Nordiſke Jøter, beſlægtede med Gother og Anglér, og Landets gamle Navn Reid-Gotaland. Endelig beſluttes denne første Bog

med en Afhandling om Gothernes Love og Sæder, ſamt Sprog og Bogſtaver. I den Øph om Lovene handles først om de hos Jornandes saa kaldte Bellagines, og om dette Navns Oprindelſe. Nogle ville deraf giøre Bye-Love, andre Bi-Love, det er, Tillæg til Lovene, og andre Bonde-Love. Forfatteren biefalder meeſt den første Derivation. Imellem den Øſt-Gothiſke Konges Theoderiks Edict og den Oſtgothiſke Lov i Sverrig og den Gullandſke har Forfatteren ikke fundet nogen Lighed. Men derimod anfører han adſkillige Ligheder imellem den Svendſke og Spanſke Veſt-Gothiſke Lov. I den Øph om Gothernes Sæder har Forfatteren anført alt hvad der kan viſe os Theoderik ſom en virkelig ſtor og berømmelig, endſkiøndt ulærd Regent. Han viſer og, at det Barbarie, ſom herſkede i Italien, hverken kan tilſkrives hans Regiering, ey heller Gotherne i Almindelighed, og hvor ubilligt det er, at man kalder den fordervede Smag, ſom til den Tid herſkede i Kunſterne, den Gothiſke. Meget mere bør dette Barbarie tilſkrives de uophørlige indvortes og udvortes Krige i det Romerſke Herredom, Keyſernes Uvidenhed, og de fleſte Chriſtnes falſke Indbildning, at deres Religion tillod dem ey at dyrke hedniſke Kunſter, og at læſe hedniſke Skribentere. Til Beviis paa denne Herres ædelmodige Tænkemaade tiener det han ſkriver til Raadet i Rom S. 371.: „ at det hører en naadig Regent „ til, ey ſaa meget at ville ſtraffe Forſeelſer, ſom at afſkaffe dem; at han afſkyer, at de Elendige undertrykkes, „ ja at han endog bevæges ved deres Lidelſer, ſom ey klage, „ og at han forbyder, at den Skat, ſom de Rige ſøge at „ unddrage ſig for, maa lægges paa den Fattige, men at „ de Rige bør ſelv betale den.“ I øvrigt lægges det ham blandt andet til Roes, at han ey forfulgte nogen for Religionen, at hans Ord ofte vare at anſee ſom Sentencer, at han var lige høyt elſket af Gother og Italiener o. a. m. Den Uret, han begik mod Symmachus og Boetius, var baade den første og ſidſte han udøvede mod ſine Underſaatter. Iblandt hans Domme anføres tvende mærkværdige S. 369.: „Udi „ den Alexandriniſke Krønike fortælles, at Juvenalia, en „ fornem Romerſk Dame af Raadsherrelig Slægt, kom til „ Kong Theoderik, beklagede ſig, at hun paa 3die Aar havde ført Proces med en Patricius ved Navn Firmus.

„ Kon-

„ Kongen kaldte begge Parters Dommere til ſig, og ſagde, „ at de ſkulle miſte deres Hoveder, hvis de ey inden i Mor„ gen vare færdige med at afſige Dom i Sagen. De ſamle„ de og beraadſloge ſig derpaa i tvende Dage og afſagde Dom„ men. Juvenalia forſøgte ſig ſtrax derpaa til Kongen „ for at takke ham. Kongen lod kalde Dommerne og ſagde: „ hvorfor har i forhalet i 3 Aar hvad i nu har afgiort paa „ 2 Dage, og han lod derpaa halshuage alle diſſe Dommere, „ hvilket indjog Skræk i alle de andre.“ S. 370: „Da „ en Moder fornægtede ſin Søn, der en Tid lang havde „ været borte, og ſom hun først havde erkiendt, fordi hen„ des anden Mand vilde ey vide af ham at ſige og vilde „ jage hende fra ſig og borttage Morgengaven, ſaa dømte „ han, at Moderen ſkulde ægte ham, og blev hun derved „ nødt til at tilſtaae, at det var hendes Søn.“ I den ſid„ ſte Sph om Gothernes Sprog og Bogſtaver har man ey at vente nogen egentlig Afhandling om Runerne, eller om Spro„ get i Ulphila's Bibel-Overſættelſe, men alene nogle flere tilføyede Beviſer for den Sætning, at Sproget derudi er det virkelige Gothiſke, og derhos endeel Meeninger om det Gothiſke Sprog og Ord, ſom viſer dets Overeenſtemmelſe med det Tydſke og Nordiſke. — Den anden Bog handler om de ſærſkilte Gothiſke Folk, og i det første Kapitel om Gepiderne, hvis Hiſtorie Forfatteren giennemgaaer efter Aarhundrede indtil deres Riges Undergang. Det er tilforn efter Jornandis Vidnesbyrd berettet, at Gotherne under Berigs Anførſel uddroge fra Scanzia med 3 Skibe, hvoraf de, ſom vare paa det 3die, bleve kaldte Gepider. Der er allerede i den foregaaende Hiſtorie talt meget om dette, ſom et med Gotherne beſlægtet og et virkelig Gothiſk Folk. Her handles videre efter ældre og nyere Skribentere om deres Bedrifter efter Aarhundrede, deres Boepæl, deres Navn dets Oprindelſe og Etymologie, og forſkiællige Meeninger derom. Hvad Jornandes beretter om deres Gothiſke Udſpring, bekræfter end ydermere Procopius, ſom udtrykkelig vidner, at Gepæder, Oſt- og Veſt-Gother og Vandaler og flere vare eet Folk, havde eet Sprog, een Religion, nemlig den Ariaanſke, eens Love og eens Skabning, ſaa at han endog deraf ſlutter, at de har i Førſtningen været kun eet Folk, og ſaaet adſkilte Navne efter deres Anførere. De havde indtil mod

Enden af det 5te Aarhundrede udgiort en egen Stat, og været ſnart mægtige, ſnart ſvage, men aldrig opnaaet Gothernes Høyde, indtil endelig der opkom en Krig imellem dem og Longobarderne, ved hvilke ſidſte deres Rige blev forſtyrret. — Det andet Kapitel handler om Herulerne. Diſſe ſkal i de ældſte Tider have boet i Skaane, Halland og Blegind, og være derfra uddrevne af de Danſke; „At Herulerne har været fra Scandinavien bekræftes uovervindeligen derved, at Procopius beretter om dem, at de udi det 6te Aarhundrede, da de længe havde været boſatte i Landene ved Donau, ſendte Geſandtere til Thule, hvorved Procopius uden Tvil forſtaaer Scandinavien, for derfra at hente ſig en Konge af Kongeſlægten, hvilket ogſaa gik for ſig, thi de fundede der for ſig mange af den Kongelige Stamme; og paa et andet Sted, at de, efter at de vare blevne overvundne af Longobarderne, deels nedſatte ſig i Illyrico, og deels begave ſig til Thule, under Anførſel af mange af Kongeſlægten, hvor Gauterne, et talrigt Folk, gave dem Plads hos ſig; og ſkeede dette ſidſte noget førend det første. Heraf er det efter mine Tanker klart, at Herulerne vare udgangne fra Scandinavien eller Thule, thi man kan ingen anden Aarſag finde, hvorfore de ellers ſkulde have begivet ſig ſaa langt nord, og reyſet igiennem ſaa mange Folkeſlag af Slaver, Varner og Danſke. Jeg vilde derfore paaſtaae deres nordiſke Herkomſt, om vi ey havde noget andet Beviis derfor end dette Procopii Sted; men nu bliver det en unægtelig Sandhed, da Jornandes vidner det med klare Ord: at de nedſatte ſig hos Gauterne eller Gotherne, og bleve af dem imodtagne, ſynes mig at beviſe deres Slægtſkab med dem.“ De ſkal ſiden ogſaa have boet i Meklenborg, dernæſt ved det Mæotiſke Kiær i Ermanarikes Tid, hvorfra de efter Forfatterens Meening maa have flygtet, da det ſtore Huniſke Indfald ſkeede. Deres fierde Sæde har været i Øvre-Ungarn. Diſſe bleve og i en farlig Krig henved 510 overvundne, adſpredte og ødelagde af Longobarderne, hvorom her gives udførlig og forſkiællig Beretning. Efter dette Nederlag, toge de deres Tilflugt til Romerne, og en Deel nedſatte ſig i Illyrien, en Deel toge Veyen gienneem Tydſkland over Dannemark til Thule og nedſatte ſig der

blandt

blandt Gotherne. **Procopius** giver en meget ufordeelagtig Beskrivelse over deres Sæder og moralske Characteer. Endelig skal der og have boet en Deel af dem i Dacien henved 548 og 553. Iblandt de adskillige Boepæle man tillægger dem er og Jylland, hvor man meener deres Navn endnu at være tilovers i **Harsyssel**. Hvad for Resten deres Bedrifter, Krige, Krigstieneſter, Vandringer, Sæder og Navn og dets Oprindelse angaaer, overlade vi til Læseren. —— Det **tredie Kapitel** handler om **Hirrerne**, hvis første Sæde skal have været i det Landskab Harrien eller Hirrien i Lisland, eller rettere Esthland, hvor Staden Revel ligger. De bliver af gamle Skribentere regnede til Gotherne, hvis Indfald i det Romerske Herredømme de rimeligen og har haft Deel udi, og ved den Leylighed trukket sig længer Synder paa ind i Polen, hvorved de har givet Finske og Lithauiske Folk Leylighed til at sætte sig ned i deres Sted. Den Meening, at **Heruler** og **Hirrer** skulde være et Folk finder ikke Forfatterens Biefald. —— Det fierde **Kapitel** om **Scirerne**, en anden Gothisk Folkeferd, angiver ogsaa Lisland for deres første Sæde, hvorfra de saa vel som Hirrerne droge ud i det 2det og 3die Aarhundrede og giorde Sælskab med Gotherne, blandt hvilke man og siden finder dem at have forurolliget Romerne og at have boet i Pannonien. De har som andre Gothiske Folk ogsaa været **Hunerne** underdanige, og fulgt med **Attila** paa hans Indtog i Italien. De forekommer og under Navn af **Angiscirer**. Hvad andre kritiske og historiske Anmærkninger her om dem findes af ældre og nyere Skribentere, overlade vi til Læseren. —— Det **femte Kapitel** giør og **Turcilinger** til en Gothisk Folkeferd, ligesom Heruler, Scirer og Hirrer. De vare med iblandt de Folk, nemlig Gother, Scirer og Heruler o. a. fl. som under den bekiendte **Odoacers** Anførsel giorde Indfald i Italien, og det er mærkeligt at **Jornandes** kalder **Odoacer** i sær **Turcilingernes** Konge. Nogle giøre **Turcilingerne** dog til en Stamme af **Scirerne**, en Meening, som Forfatteren ikke ganske forkaster: „S. 470. ved nøye at eftertænke Hir„ rers, **Scirers** og **Turcilingers** Historie, er jeg af den „ Meening, at **Hirrer** og **Turcilinger** har kun været „ Stammer af **Scyrer**, og de igien af Alaner og for saa„ vidt Gothiske Folk; og at **Scyrer** ere udi deres første

„ Sæde blevne anſeede, ligeſom ſiden, for et Gothiſk og Al
„ niſk Folk, og at de fra meget gamle Tider have boet ve
„ Øſterſøen, men at Turcilinger ere Levninger af de Tyrke
„ ſom endnu den mellemſte eller ſidſte Odin, og maaſke
„ begge have ført med ſig til Norden, og ſom ere blevne e
„ ter ved Duna, og at deres Navn følgeligen betyder ſa
„ meget, ſom Tyrkernes Afkom eller Unger. Men er det
„ rigtigt, ſaa have Odins Tyrker vel næppe haft noget fæ
„ les hverken med de nu værende Osmanniſke Tyrker, e
„ heller med de i Middel-Alderen berømte Aſiatiſke Tyrker
„ Turkomaner, og de Europæiſke Tyrker eller Ungarer, me
„ ſaa have de i Henſeende til første Herkomſt været Alan
„ eller Aſer og ſiden Gother.“ Da man dog ellers i Hiſto
rien ſaa ofte beraaber ſig paa Navnenes Overeenſtemmelſe
ſaa maatte den vel gielde her, om ellers nogenſteds, naa
ellers intet andet var i Veyen, nemlig imellem alle Turcer
Tyrker, Turkomaner, Turcilinger, for at giøre det
alle til Grene af een Hovedſtamme, i hvorledes de end ve
Vandringer og Omflytninger maatte være blevne ſkildte o
ſom fremmede fra hinanden. Forfatterens Næppe beret
ger os denne Formodning. — Det ſiette Kapitel handle
om Rugierne, hvis Navn er endnu tilovers i Øen Rygens
Deres første og ældſte Sæde har været i For-Pommern o
det andet i Bag-Pommern. Endſkiøndt Hr. Prof. Schiø
ning holder for, at Rugierne ere komne fra Norden (da d
og af gamle Skribentere kaldes Rogi, et Navn der komme
overeens med Rogalands i Norge, hvor og den gamle Poe
Eyvind Skaldaſpiller mælder om nogle ſaa kaldte Holm
Ryger) ſaa hælder vor Forfatter dog mere til den Meening
at Rugier har været et tydſk Folk, uden dog at nægte den
første Meening en høy Grad af Rimelighed. For Reſten
regner han dem til Joterne, og troer, at de har flygtet til
lige med Cimbrerne og andre Folk for den anden Odins
indtrængende Gother. Siden ere de vel undertiden blevn
begrebne under Gotherne, har efter Formodning været den
ſtore Ermanarik undergivne, og ere tillige med andre Go
thiſke Folk blevne fordrevne af Hunerne. I det 5te Aar
hundrede finder man dem at have boet Norden for Noricum
og for Donau, og at have beſiddet en Deel af Øſterrige
Böhmen og Mähren, hvorfra de kom Sveverne til Hiælp
imod

imod Øſt-Gotherne og bleve tillige med dem overvundne ved Floden Bollia i Pannonien. Mod Slutningen af ſamme Aarhundrede er deres Rige ved Donau bleven forſtyrret. — Det ſyvende Kapitel handler om Varnerne. Dette Folk, ſom efter Forfatterens Meening ey er af Gothiſk men Jotiſk Herkomſt, ſkal ſtedſe have beboet Vagerland og Meklenborg. Efterhaanden ere de blevne til et ſtort og mægtigt Folk, indtil endelig i det ſiette Aarhundrede, henved 596. deres Rige blev forſtyrret ved den Frankiſke Konge Childebert. De have boet fra Østerſøen indtil Rhinen, og ſom de ved Rhinen boende ere blevne ødelagde af Franker og Saxer, ſaa ere de, der boede ved Østerſøen, blevne udryddede af Venderne, ſom imod Slutningen af det 8de Aarhundrede eyede der alle Landene, og vare deelte i mange Folk og viſſe Regieringer. Af Jornandes anfører Forfatteren et mærkeligt Sted, hvor der tales om en Achiulf, ſom var født af Varnernes Stamme, og langt ſkilt fra Gothernes ædle Blod, hvormed Forfatteren beſtyrker denne ſin Meening, at Varner vare, af Jotiſk, og ey af Gothiſk Herkomſt. — Det ottende Kapitel handler om Vandalerne og det meer udførlig, ſom om et i Hiſtorien med Gother og Longobarder lige berømt Folk. Plinius er den første, ſom nævner dem under Navn af Vindiler, og i nogle Haandſkrifter Vandaler. Han giør dem til et af de fem tydſke Hoved-Folk, og regner til dem Gotherne, tilligemed Burgundier og Varner. Heraf ſeer man ſaa meget, at de har været beſlægtede med Gotherne, men at Plinius hellere regner Gotherne til dem, end dem til Gotherne, meener Forfatteren at være kommen af det, at Vandalerne har engang været mere navnkundige end Gotherne. Han holder dem for en Green af de tydſke Gother. Deres første og ældſte Sæde ſætter han i Bag-Pommern ved Havet fra Oderen indtil Veixelen. Derfra ere de blevne uddrevne af Gotherne og ſkal ſiden have boet hos Marcomanner og Quader i Böhmen og Mähren. Under Keyſer Diocletian ſkal de først have fæſtet Fod i Dacien, og boet der imellem Gother, Marcomaner, og Hermundurer, hvor de bleve overvundne og uudertvungne af Gotherne, flygtede derpaa til Keyſer Conſtantin og udbade ſig Boeliger af ham i Pannonien, hvor de boede i 40 Aar under Keyſerens Herrdømme, hvorefter de tilligemed

Gother og andre Folk giorde Opſtand mod Romerne, overſvømmede adſkillige Lande og indtoge Gallien. Procopius og andre nyere efter ham har og anviiſt Vandalerne deres Sæde ved Mæotis tilligemed andre Gothiſke Folk. Dette regner Forfatteren iblandt Procops Vildfarelſer, og meener, at han tilligemed andre gamle har taget Øſterſøen for Mæotis da han havde hørt, at de boede ved et Hav. Overalt finder Forfatteren ingen Tid, paa hvilken de kan være komne til Mæotis at boe. Jornandes mælder og intet derom. Mærkeligt er det Had, der ſtedſe ſkal have været imellem Vandaler og Gother, at de første kaldte de ſidſte Troller, ligeſom og vore nordiſke Gother og Aſer, har kaldet Joterne deres Fiender, og at det Ord As ofte forekommer hos Vandalerne, ſom giør det rimeligt, at de har været Aſer. Man maa ikke lade ſig forføre af det, at Alanerne, ſom vare fra Mæotis, fulgte dem ind i Gallien, eftersom de derfra vare komne langt frem i Europa. Fra Gallien gik de ſnart over til Spanien, hvoraf de henved 428 eller 29 eller 30. gik over til Africa, hvor deres Rige henved 834. blev forſtyrret, da deres ſidſte Konge Gelimer blev overvundet ved Juſtinians Feldtherre Beliſarius. Den Meening, at Vandaler ſkulde være komne fra Vendſyſſel i Jylland har ingen gammel Skribents Vidnesbyrd til Grund for ſig. Det erklæres og for en Vildfarelſe, at man har giort Vender og Vandaler til et Folk, deels for Navnenes Ligheds Skyld, og deels fordi Vandalerne tilforn havde boet i Pommern. — Det niende Kapitel handler om Burgundier ſom Plinius udgiver for en Green af den ſtore Vendiſke Stamme, og altſaa beſlægtede med Gotherne, hvilket maa være den rette Aarſag, hvorfor ogſaa dem er indrømmet et Kapitel i dette Værk. De ſkal først have beboet en Deel af Brandenborg og Stor-Polen indtil Veixelen. Siden har de boet i lille Polen, i Bøhmen, i Frankenland, og endelig i Gallien i de Lande, ſom endnu bær Navn efter dem. Med dem beſluttes den anden Bog af dette Værk. — Den IIdie Bog handler alene om Longobarderne. Forfatteren følger Paulum Diaconum, en indfødt Longobarder, ſom giør Longobarderne til et germaniſk Folk, der under Navn af Viniler ſkal have beboet en Ø i Scandinavien, ſom efter Forfatterens Meening ikke kan være nogen anden

end

end i ſær Vendſyſſel. De ſkal altſaa have været et Slags tydſke Joter, ligeſom Cimbrer og Teutoner, og være fra den Kant komne herind over Jylland til Vendſyſſel og det øvrige Scandinavien. Der ſkal de have boet noget for Chriſti Fødſel under Navn af Viniler. Forfatteren regner dem iblandt de Tydſke, ſom henved Chriſti Fødſel under Auguſto ere blevne bekrigede af Skiold, Odins Søn, og giorte Skatſkyldige, og dette meener han at have været en Aarſag til deres Udvandring, foruden den, Paulus Diaconus anfører, at Landet var dem for trangt, da han tillige vidner, at de beboede kun en liden Del. Paa deres Udvandring ſtødte de paa Vandalerne i det Meklenborgiſke, kom i Krig med dem, og fik ſiden først i Tydſkland Navn af Longobarder, fordi deres Skiæg aldrig blev raget. Deres andet Sæde har været i det Lyneborgiſke norden og ſønden for Elven ſtrax efter Krigen med Vandalerne i Meklenborg, ſom de vandt Seyr over. Siden har de vandret ud fra et til andet Sted, og nedſat ſig først i Pommern, dernæſt i Preuſſen, ſaa i Stor-Polen, det røde Rusland, Lille-Polen, i Bøhmen ved Elvens Udſpring, i det Øſterrigſke norden for Donau, i Over-Ungern, Pannonien, og endelig i Italien, hvor Lombardiet endnu fører Navn af dem, og deres Rige ſtod ved Magt i 200 Aar, indtil det, ſom bekiendt er, blev forſtyrret ved den Frankiſke Konge Carl den Store, der overvandt deres ſidſte Konge Deſiderium Aar 774. I øvrigt finder man her Efterretninger om dem, ligeſom om de andre foranførte Folk, af ældre og nyere Skribentere, Hiſtorien om deres Konger og Bedrifter, og en characteriſtiſk Beſkrivelſe over deres Sæder og Skikker. Hermed er beſluttet det første Bind, og man har at vente et andet, ſom ſkal indbefatte tillige med et fuldſtændigt Regiſter, et fierde Kapitel af det hele Værk, der ſkal handle om de øvrige vandrende Folk, ſom hverken kan henføres til Gother eller Longobarder. — Man kan betragte diſſe Forf. Arbeyder ſom et hiſtoriſk Magazin eller Skatkammer, ſom andre kan frit gaae til og hvor de kan finde paa rede Haand for ſig, hvad ſom kan tiene til deres Øyemærker, og de ellers møyſommelig maatte lede efter og ikke maaſkee ſaa let ſkulde finde. Vel ſandt, at de mange kritiſke Parentheſer og Udſvævelſer fra Hiſtoriens ſammenhængende Løb vil ikke være alle Læſere behagelig. Men man

bør ikke forlange, at han ſkulde levere os diſſe gamle Folks Hiſtorier anderledes end de ere, nemlig afbrudte, lidet ſammenhængende, fulde af Skribenternes Vildfarelſer, Urigtigheder, Modſigelſer, der nødvendig maa foranledige Kritiſke Underſøgninger. Vil man tænke eller ſige, at Forfatteren kunde kun ſelv paa egen Haand og for ſig ſelv have giort diſſe Underſøgninger, for at finde den ſtørſte og bedſte Rimelighed, og ſaa derpaa grundet ſin uafbrudte hiſtoriſke Fortælling, ligeſom det og ſkulde have været nok, at han havde fulgt de troeværdigſte Skribenteres meeſt rimelige Fortællinger, og forſkaanet os for de mange forſkiællige og ſtridige Beretninger om de ſamme Ting. Det er ſandt, det kunde han have giort, og da maaſkee udarbeydet en kortere, i ſit Løb meer ſammenhængende, og i ſit Sprog mere pyntet Hiſtorie. Men vi bør nu takke ham, at han har meent os det bedre og handlet mere redelig med os, at han har ikke forlangt, at man ſkulde lide blot alene paa hans egne private Underſøgninger, hans Myndighed og Anſeelſe, ſom man dog ellers ſkylder ſtor Tilforladenhed, men har lagt alting frem for vore egne Øyne; veyledet os ved ſine Underſøgninger til ſelv at finde det Rimeligſte og med egen Skiønſomhed at vælge det; at han har giort os ſelv ligeſom fortroelige og bekiendte med ſaa mange Skribentere, at vi ligeſom ſelv kunde aftale med dem om hvad vi af dem endten ſkulde antage eller forkaſte, og har alene opført ſig ſom Tolk imellem dem og os; at han endelig møyſommelig har ſamlet det andre kan bygge paa, og det han og gierne overlader til andre at opføre en ſmukkere Bygning paa. Thi at pynte paa Sprog og Stiil, har hverken været hans Øyemærke, eller været at forlange af den, der ſamler og tilbereder Materialier til et betydeligt Værk, og en Bygning af ſaa ſtor Vidtløftighed, ſom det Nordiſke og i ſær det Danſke Folks Hiſtorie fra ſit førſte Udſpring i de allerældſte Tider, under alle Revolutioner og Forandringer i Tiden, indtil dets nærværende ſtadige Forfatning.

Lemgo. Die neueſte Religions-Geſchichte, unter der Aufſicht Hrn. Chriſtian Wilhelm Franz Walchs ꝛc. Erſte Theil. 1771. 512 S. ſtor 8vo. Hr. W. beder i Fortalen, at man alene vil betragte denne Deel ſom en Begyn-

gyndelſe, der ikke kan have den Grad af Fuldkommenhed, ſom et ſaadant Værk først efterhaanden pleyer at bekomme. Imidlertid ere dog de Begivenheder, ſom her gives Efterretning om, formedelſt deres Mærkværdighed, og de meddeelte Efterretninger ſelv formedelſt deres Nøyagtighed, og tildeels ogſaa formedelſt deres Rigdom paa mindre bekiendte Omſtændigheder, tilſtrækkelige nok til at anprise den. Artikernes Forfattere, een alene undtagen, har endnu taget i Betænkning at nævne ſig. Men man ſeer af Fortalen, at nogle ere af Hr. W. ſelv udarbeydede, ſom han og gierne vil kiendes ved, ſkiønt han ikke holder ſig for berettiget til at nævne ſine Medarbeydere. Artiklerne ere: 1) Geſchichte der Wahl Pabſt Clemens des XIV., ſom er ſamlet af tilforladelige deels trykte, deres utrykte Efterretninger. 2) Geſchichte der neuere Streitigkeiten mit dem Römiſche Hofe in einem ſyſtematiſchem Zuſammenhange. Erſt. St. Begyndelſen ſkeer med Frankerige. Det første Optrin ſkeede med de ſiden 1751. fornyede Handeler angaaende Bulla Unigenitus. Dette første Stykke gaaer til 1756., hvor i Portugal gav Anledning til nye Forandringer. Man finder her en Forraad af de vigtigſte ofte hemmelige Efterretninger. Endogſaa de, ſom blot ville kiende den politiſke Hiſtorie om Kongerigets Statsforfatning, vil her finde mange og for en Deel nye Mærkværdigheder. 3) Geſchichte des von Juſtino Febronio herausgegebenen Buchs und der darüber entſtandenen Streitigkeiten. Her leveres først een af Febronio ſelv meddeelt læſeværdig Efterretning, dernæſt bliver ſamme forsøget i nogle litterariſke Omſtændigheder, og foredrages tillige Beſkaffenheden af den Strid imellem F. og hans deels romerſk-catholſke, deels proteſtantiſke Modſtandere. 4) Regierungs-Geſchichte Pabſt Clemens des XIV. Erſt. St., en ligeledes af Urſkrifter ſammendraget og underholdende Fortælling om de nyeſte indvortes Forandringer ved det Romerſke Hof. 5) Nachricht von den Religions Beſchwerden des ewangeliſchen Theils im heiligen Römiſchen Reiche und den zu ihrer Abſtellung getroffenen Verfügungen. Denne er en frugtbar Artikel, ſom giver et tydeligt Begreb om Religionens nærværende Tilſtand i Tydſkland. 6) Nachricht von der neuen evangeliſch-lutheriſchen Gemeinde zu Smyrna, ſom er et practiſt

Ud-

Udtog af Hr. Lüdekens bekiendte Bog. 7) Nachricht von der Vergleichung der Handſchriften der Hebräiſchen Bibel durch D. Kennikot, von Johann Chriſtoph Friederich Schulz, der morgenländiſchen Sprachen Profeſſor zu Gieſſen. Den er uddragen af de aarlige Efterretninger, ſom Hr. K ſelv har meddeelt om ſit Arbeydes Fremgang. Den er ſaaledes indrettet, at den foreſtiller dette Værks hele Plan og Absigt. 8) Nachricht von Veränderung gottesdienſtlicher Gebräuche. Denne deeler ſig i tvende Artikler. Den første fortæller Fest-Dagenes Formindſkelſe deels iblandt Proteſtanterne, deels i de romerſk-catholſke Erke-Stifter af Maynz og Trier. I den anden handles om de Forandringer, ſom ligeledes ere giorte i Henſeende til Søn- og Fest-Dagenes Pericoper. 9) Nachricht von den neueſten Streitigkeiten über die Sittlichkeit der Schaubühne. Denne handler først om de Hamburgiſke Stridigheder. Dernæſt mældes om et lidet Skrift, ſom er udkommen til Rom 1770. angaaende ſamme Materie. 10) Nachricht von den neueſten öffentlichen Anſtalten wieder die Verbreitung der Freygeiſterey. Diſſe ere de af det Franſke Kleresie og det Pariſiſke Parlement bekiendtgiorte deels Foreſtillinger, deels Forordninger mod nogle nyere naturaliſtiſke Skrifter. Derefter følger endnu 16 Urſkrifter, ſom høre til No. 2. og 4. og har for den ſtørſte Deel tilforn været utrykte.

Wien. Ambroſens Bertrandi Wundarztes Seiner Majeſtät des Königes von Sardien, Lehrers der ausübenden Wundarzneykunſt auf der Königl. Hohenſchule zu Turin ꝛc., Abhandlung von den Chirurgiſchen Operationen. Aus dem Italienſchen überſetzt. Mit Kupfern. 1771. 1 Alph. 18 Ark i 8vo. En Lovtale, ſom den 30te April 1767. blev holden i det Kongel. Franſke Vundlæge-Akademie over Hr. B. ſtaaer her foran og giver Efterretning om hans Liv og Levnet. Den forrige Konge af Sardinien ſtiftede til Turin et Collegium til frie Underholdning for 100 Studentere, af hvilke 25 ſkulde lægge ſig efter Theologien, ligeſaa mange efter Jurisprudentzen, Læge- og Vundlæge-Kunſten. I dette Collegium kom Hr. B. og bragte det ſnart ſaa vidt, at han blev Lærer, og endelig ſteeg til den høye-

høyeſte Grad, ſom i hans Videnſkab kunde opnaaes. Han døde 1765. Herpaa følger en Tale over det chirurgiſke Studium, ſom beſlutter ſig med S. 78. Værket ſelv indbefatter i 2de Deele 24 Kapitler, hvor i beſkrives de allervanſkeligſte og farligſte chirurgiſke Operationer. Overalt blive de herømteſte Lægers og Vundlægers Erfaringer prøvede og bedømte med megen Indſigt. Overſættelſen er god og tydelig, ſkiønt man ſkal kunne ſee, at den er giort i Wien.

Berlin. Entwurf einer Pommerſchen vermiſchten Bibliothek von Schriften zu den Alterthümern, Kunſt-Sachen, Münzen und zur Naturhiſtorie, wie auch zur Oekonomie, Cameral- und Finantz-Weſen des Herzogthums Pommern. 92 S. i 8vo. Denne Fortegnelſe paa de anførte Skrifter er geleydet med hiſtoriſk-kritiſke Anmærkninger. Hidhenhører i ſær, hvad der S. 6 bliver ſagt om de gamle Vendiſke Soel- og Afguds-Billeder til Colbatz i Bag-Pommern, hvis Afbildning her ogſaa er tilføyet og S. 37 om de gamle Salt-Kilder i Pommern. Ved dette Udkaſt vil Forfatteren Hr. Prof. Oelrich atter have udfyldt et Hul i det almindelige Pommerſke Hiſtoriſke Bibliothek, ſaa at der nu ſkal, ſom han ſelv ſiger, ikkun være 3 Kapitler tilovers til ſammes Fuldendelſe, nemlig, om den Pommerſke Kirke-Hiſtories Skribentere, om den Politiſke Hiſtories Værker, om Genealogiſke og hidhenhørende Bøger, om alle Grævelige, Friherlige, og Adelige Huſe i Pommern. Man beklager, at Forfatteren, der i ſaa mange Aar har beſkæftet ſig med diſſe Ting, og har ſamlet ſaa meget, vil dog overlade diſſe Kapitlers Udførelſe til andre.

Berlin. Zuverläßige hiſtoriſch-geographiſche Nachrichten vom Herzogthum Pommern, und Fürſtenthum Rügen, welche ein hiſtoriſch kritiſches Verzeichniß aller dieſe Länder angehenden geographiſchen Schriften, auch Land- und fürnehmſten See-Charten, insbeſondere aber eine ausführliche Geſchichte und Beſchreibung der Lubiniſchen auſſerordentlich groſſen und gar merkwürdigen Landcharte von Pommern in ſich enthält. 112 S. i 8vo. Ved ſamme Forfatter, ſom foranførte Skrift. Det første Afſnit giver en hiſtoriſk kritiſk For-

Fortegnelſe paa de om Pommern og Rügen handlende geographiſke Skrifter. Nogle faa undtagne have de meeſt indenlandſke Skribentere til Forfattere, og kan altſaa for den ſtørſte Deel anſees ſom ægte chorographiſke Kilder. Iblandt andet antegner Forfatteren mange grove Feyl, ſom befindes i den Beſkrivelſe over Pommern, der er indlemmet i den Berlinſke hiſtoriſk og geographiſk Calender af 1754. Det andet Afſnit leverer Efterretninger om alle Land- Søe- og Krigs-Charter angaaende Pommern og Rügen, ſom hidindtil med Sikkerhed ere bekiendte. Forfatteren har bemærket, at de allerfleſte Charter af Brandenburg og Pommern, ſom man har under forſkiællige Udgiveres Navne, ere hinanden lige og det eene kun et Efterſtik af det andet. Det 3die Afſnit giver Underretning om det Lubiniſke Chart af Pommern. Eilhardus Lubinus har forfærdiget dette Værk paa Hertug Philipp II. og Philippi Julii Befaling og Bekoſtning. Det beſtaaer af 12 Kobber-Plader i ſtor Folio. Dette Chart viſer ey alene det hele Hertugdoms Beliggenhed, med Stæder, Byer, Kloſtere, Floder o. a. m., men giver og Underretning om Landets og den hele Adels politiſke og indvortes Tilſtand og Forfatning efter deres Navne og Vaaben. Landets nærværende Beſkaffenhed bliver dog overalt ikke nøye derpaa foreſtilt. De Forandringer, ſom ſiden ere giorte, foraarſage dette. Tilforn var Chartet een af de ſtørſte Sieldenheder. Men man har ſiden opfunden Pladerne, og Boghandler Weichbrecht til Hamburg har igien 1757. ladet dem aftrykke. Som en Bifag finder man S. 76 o. f. en Fortegnelſe paa de fornemmeſte Skrifter over den Hypotheſe om Vandets almindelige Aftagelſe i ſær i Øſter-Søen.

Paris. Hiſtoire des Celtes & particulierement des Gaulois & des Germains depuis les Tems fabuleux juſqu'a la priſe de Rome, par les Gaulois: par Simon Pelloutier, Paſteur de l'Egliſe Françoiſe de Berlin, Membre & Bibliothecaire de l'Academie des Sciences & Belles-Lettres de Pruſſe. Nouvelle Edition, revue, corrigée & augmentée. Dediée a Monſeign. le Dauphin, par M. de Chiniac Avocat au Parlement. 1771. 3 Vol. 12mo. Denne Bog er alt nokſom bekiendt, ſaa man ikke behøver at anføre noget af dens Indhold. Udgiveren har giort den Forbedring derved,

ved, at han har afskrevet og anført de Steder, Forfatteren har citeret. Han har og tilsøyet nog'e smaa Anmærkninger, men som ikke skal være af stor Betydenhed. Han siger og, at han har forbedret nogle Feyl i Stilen. Det tredie Bind indbefatter nogle Bilager, som hidhenhører: 1) Hr. Pelloutiers Priisskrift over det Spørsmaal: Quelles étoint les Nations Gauloises, qui s'établirent dans l'Asie Mineure sous le Nom de Galates &c. 2) Over Cyrs Feldtog imod Schyterne. 3) Over Romernes Oprindelse. 4) Et Udtog af Hr. Gisberts Memoires til Galliens og Roms Historie. Da denne Lærde har angrebet nogle af Hr. Pelloutiers Satzer, saa har man og tilsøyet tvende dennes Breve til Hr. Geheime-Raad Jordan, hvor i han har forsvaret sig.

London. Plutarch's Lives, translated from the original Greek with Notes critical and historical, by J. Langhorne, D. D. and W. Langhorne, M. A. 1770. 6 Vol. stor 8vo. Engelænderne har allerede haft 2 til 3 Oversættelser af Plutarchs Levnets Beskrivelser, en gammel efter Amiots Franske Oversættelse, og en anden af et Selskab af temmelig ulærde Oversættere under Drydens Opsigt, hvilken siden er bleven forandret efter Daciers Franske Oversættelse. Altsaa lader sig vel ikke noget indvende imod det Foretagende at foranstalte en nye Engelsk Oversættelse. Denne nyere Oversættelse er og forfattet i et mere reen og flydende og angenem Udtryk, og den lader sig i den Henseende for sig selv læse med Fornøyelse. Men man har ikke fundet Spor til megen classisk Lærdom hos de Herrer Oversættere. De skal vel have haft den Bryanske Udgave ved Haanden, men paa den anden Side den Dacieriske Oversættelse, hvoraf de tilføyede Anmærkninger for den største Deel ere tagne. Hvor Texten er let og rigtig, der har Oversættelsen gaaet vel fra Haanden. Men hvor der endten forekom finere Idiotismer eller urigtige Steder, der har man sielden fundet Oversætterne Hiemme. Overalt er man kun lidet fornøyet med Oversættelsen og har til Prøve anført nogle Urigtigheder deraf.

Göttingen. Hr. D. Zacharia har paa tvende Ark udgivet en kort Forklaring over Es. LIII. 9., hvilket Sted Luther saaledes har oversat: er ist begraben wie die Gott-

Gottloſen und geſtorben wie ein Reicher. Af den hele Tales Sammenhæng, ſom her først bliver meddeelt i en Paraphraſis, mærker man læt, at Propheten handler om Chriſti Død. Derom er og ikke nogen Tvil, at jo Verſet beſtaaer af tvende Satzer, ſom efter den bekiendte østerlandſke Poeſie har Henſigt til hinanden. Men at de juſt efter ſamme Regel ere ſynonymiſke, og at den eene maa forklares af den anden, det har kun meget faa Fortolkere her bemærket, da de meget mere har behandlet dem ſom Modſatzer. Forfatteren overſætter Verſet ſaaledes: das jüdiſche Volk hat ihn den Miſſethätern im Tod gleich gemacht und ihn mit der ſchmählichſten Todesſtrafe der Verbrecher beleget. Bemærkelſen af det Ord עשיר bekommer her en nye philologiſk Grund af Stam-Ordets Brug hos Araberne om at falde og blive ſtraffet. Derefter kan det ſikker betyde en Misdæder, ſom fortiener i ſær Livsſtraf. Den Forklaring hæver alle de Vanſkeligheder, ſom finde Sted ved andre Fortolkninger, ſtemmer overeens med Opfyldelſen ved Chriſti Korsfæſtelſe, hvorved han blev behandlet ſom en Misdæder.

Halle. *Anton. Schultingii* Commentationes Academicas c. *Jo. Jac. Vitriarii*, Orat. funebr. in Obitum Schultingii. 1770. 322 S. ſtor 8. Udgaven af diſſe ſieldene og fortræffelige Schultingiſke Afhandlinger har Hr. Hofr. Uhle i Franckfurt foranſtaltet, og enhver Kiender af den grundige Jurisprudentz og en Schultings Fortieneſter vil vide ham Tak der. De øvrige akademiſke Stridsſkrifter, ſom vel ere udkomne under Schultings Navn, men have ham ikke til Forfatter, ere udelukte. De her indrykkede Afhandlinger ere følgende: 1) de naturali Obligatione. 2) De recuſatione Judicis. 3) Pro Reſcriptis Imperatorum Romanorum. 4) De tranſactione ſuper controverſiis, qvæ ex ultimis voluntatibus proficiſcuntur, etiam non inſpectis vel cognitis eorum verbis, recte ineunda. 5) Ad L. I. §. f. D. de Qvæſt. de eo, qvi crimen capitale ultro ac falſo confeſſus & condemnatus eſt, comperta poſtea innocentia, liberando. 6) De Teſtamentis reſciſſis ad Valer. Max. L. VII. c. 7. Den tilføyede Liigtale af Vitriarius vil være Schultings Velyndere meget behagelig.

No. 32.

Kiøbenhavnſke

Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 6te Auguſt. 1772.

Kiøbenhavn. Pharmacopoea Danica Regia Autoritate a Collegio Medico Haunienſi conſcripta. 1772. 338 S. i ſtor 4to. Med Hofb. Møllers Skrifter. — Iblandt andre Pligter, ſom bleve anbefalede det af Høyl. Ihuk. Kong Chriſt. VI. nys oprettede medicinſke Collegium i Kiøbenhavn, var denne ſærdeles vigtige at det ſkulde forfatte et Diſpenſatorium for Apothekerne i Dannemark og Norge. Det Brandenburgiſke og Würtenbergiſke har formedelſt deres Fuldſtændighed paa de fleſte Steder i Tydſkland tient til Forſkrift. Men man regner diſſe Forſkrifters Fuldſtændighed ikke mere for nogen deres vigtigſte Fortieneſte, da Tallet paa de nu brugbare Lægemidler er for en ſtor Deel formindſket, og bliver immer mere nedſat, ved det nyere Læger, ſom deels af Erfaring har lært at ſætte den rette Priis paa mange Lægemidler, deels beſidder tilſtrækkelig Indſigt til at bedømme andres Meeninger, har ſøgt og ſøger immer at udmærke blandt den ſtore Mængde, ſom fylde Apotheker-Boderne, de bedſte og brugbareſte. Det er og i denne Betragtning høybemældte Collegium har ikke haſtet med dette Værks Udgivelſe, ſaaſom det ellers formedelſt gamle Fordomme, ſom har indtaget Almuen for viſſe Ting, og ſom vare vanſkelige ſtrax at beſtride, maatte have antaget derudi mange Ting, hvorved det ſkulde have underkaſtet ſig fornuftige Lægers billige Cenſur. Værket er afdeelt i tvende Deele. Den første indbefatter den ſaa kaldte

medicinſke Materie. Dog har man ikke derudi opregne alle enkelte Lægemidler, men allene dem, man har holdt fo burde haves paa vore Apotheker, og ſom udfordres til de paa følgende ſammenſatte Midlers Tilberedelſe. Man har helle ikke leveret blot en tør Fortegnelſe derpaa, men giort dera en ſaadan baade for Læger og Apothekere nyttig og brugba Samling af de bedſte Skribentere over Materia Medica, ſa at man foruden Kunſt-Navnene har tillige deels anført dere almindelige Benævnelſer i forſkiællige Sprog, ſaaſom de Tydſke og Danſke, det Norſke og Laplandſke o. a. hvortil mai i Plante-Riget har føyet de Linneiſke Trivial-Navne, deels o betegnet deres Smag, Lugt og Geſtalt, Stedet hvor d voxe og Tiden naar de indſamles, og i Beſynderlighed Kien demærkerne paa deres Godhed, hvis Beſkrivelſer man for e ſtor Deel med Erkiendtlighed tilſkriver den berømte Hr. D Hensler i Altona, der beredvilligen har meddeelt hvad ha i den Henſeende i mange Aar med ſtor Flid har ſamlet af d bedſte Skribentere. I de Indenlandſke Planters Beſkrivel har man ved Enden betegnet de Steder, hvor de findes i Hr Finanz-Raad Gebers Flora Danica, og i Mineral- og Dyre Riget har man fulgt Hr. v. Linne og Wallerius. De anden Deel afhandler de ſammenſatte og tilberedede Læge midler, hvoriblandt ere med en Stierne betegnede de, ſon immer friſke maa tillaves, naar de foreſkrives. Denne Dee er i ſær udarbeydet med et omhyggeligt Valg, da man deel har forandret nogle Sammenſættelſer, deels antaget nogl ganſke nye, og deels forkaſtet, deels nødig beholdt andre. I dette Værk vil altſaa enhver hverken finde, hvad han efte ſine Fordomme ſøger, ey heller ſavne alt, hvad han holder fo unødvendigt. I hvor ſtor Flid det høylovlige Collegium end ſaaledes har giort ſig for dette Værks behørige ſaavel Til ſtrækkelighed ſom Indſkrænkning og Korthed, ſaa erkiender de dog ſelv, at det i begge Henſeender kan behøve Forbedring og at der endnu kan blive meget for Eftertiden at rette og forbedre ved enten at lægge til eller tage fra, og det er og ti den Ende det her ſelv høytideligen beder og anmoder alle baade indenlandſke og udenlandſke Læger, at de ville meddeel hvad ſom til Værkets ydermere Fuldkommenhed kunde ſynes dem nyttigt og nødvendigt, da Collegium vil anvende ſamm til almindelig Nytte, naar der engang af Værket maatte for

an-

anſtaltes en nye Udgave. I øvrigt er det forſynet med et tredobbelt Regiſter, Latinſk, Danſk og Tydſk, og er desuden tilføyet en efter Kongel. Befaling forfattet Medicinal-Taxt for Dannemark og Norge paa 70, og for Hertugdømmerne og Grævſkaberne paa 56 Sider.

Kiøbenhavn *Andreæ Frauſing Fridſch* Diſſertatio inauguralis de Morbillis Præſide *Chr. Friis Rottböll*, M. D. &c. 1772. 120 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — I en kort Fortale handler Forfatteren om Meslingernes Oprindelſe. Alle gamle Skribentere ere eenige om, at de har ſamme Herkomſt ſom Kopperne. Araberne ere de første, ſom ret har kiendt og beſkrevet denne Sygdom, og lært os dens rette Lægemaade. Man finder de første Spor efter dem i Ægypten til Omars Tid, ſom var Mahomeds Eftermand, ſkiønt det dog vel er rimeligt, at Ægypterne har faaet dem fra andre østerlandſke Folk. Araberne ſkal derfra have bragt dem hiem med ſig. Fra Arabien har de banet ſig Vey til Syrien, Palæſtina, Perſien, og Africa, ere omſider komne over til Spanien Aar 714., har og derfra udbredet ſig over hele Europa, hvorfra de ere blevne overbragte til Amerika. Rhaſes er iblandt de Arabiſke Læger den, ſom har givet den nøyagtigſte Beſkrivelſe paa Kopperne, hvorunder han indbefatter Meslinger, ſom et mindre Slags, hvilket han underſkiller derfra ved Heden, Trangbryſtigheden, Hoſten, og Kløen i Næſe og Øyer. Avicenna gav dem Navn af Choleriſke Kopper. I de følgende Tider er den rette Lægemaade, ſom Rhaſes ſelv har brugt og foreſkrevet, bleven fordervet med de varme og ſveddrivende og hidſige Medicamenter, for hvilke mange endnu ſkal være indtagne af alt for gunſtige og for Folkemængden høyſtſkadelige Fordomme. Næſten i hele tvende Aarhundrede har denne fordervelige Lægemaade været i Brug, indtil den først blev forkaſtet af Sydenham, ſom vovede at gaae de gamle indhærdede Fordomme i møde, og i Stedet for Theriaken og de ſveddrivende brugte Antiphlogiſtiſke og kiølende Midler. Boerhave og hans Diſcipel de Haen har ſiden vedtaget og forſvaret ſamme. Hos Hippokrates og andre Græſke Læger vil Forfatteren ikke have fundet nogen Meldelſe om Mæslingerne. I 6 følgende Kapitler handler han om Sygdommens

Løb, om dens Underſkiæl fra andre exanthematiſke Febre, om dens Aarſag, om Formærkelſen af dens Udfald, om dens Lægemaade og dens Indpodning. Man kan i Almindelighed regne den for en af de farlige Omgangs-Syger der dog ey angriber nogen meer end een Gang, ſaaſom de Exempler en v. Haen og Home har anført derimod, ere kun meget ſiældne Hændelſer. Forfatteren antager trende ſaa kaldte Stadier i Sygdommens Afløb, nemlig for, under og efter Udbrydelſen, og beſkriver dens Tilſtand og Symptomata i diſſe dens hele Afløbs ligeſom trende ſærſkilte Perioder. I det Kapitel om Meslings-Feberens Underſkiæl fra de andre Udſlags-Febre, ſammenligner han den første med dem af de andre, hvorfra den vanſkeligſt lader ſig adſkille. Underſkillelſen er ſaa meget deſto vanſkeligere, og maa deſto usvagtigere giøres, ſom der er ſtor Lighed imellem dette Slags Febre, da de graſſere næſten paa een Tid eller ſtrax efter hinanden, angribe paa een Gang flere Perſoner i een og ſamme Familie, eller og flere tillige den ſamme Perſon, og fremviſe næſten de ſamme Symptomata. Forfatteren har ſelv lagt baade af Kopper og Meslinger paa een Gang i Hr. Juſtice-Raad Jenſenii Huus, og ſamme vor bersømmelige practiſke Læge anføres ſom øyenſynligt Vidne til, at mange har paa een Gang lagt af Kopper og Skarlagens Feber. I Kopperne og Meslingerne indfinde ſig næſten de ſamme Symptomata ſaaſom, vaade og halvſammenvorne Øyne, en hvid Tunge, Søvnagtighed, Bræknin, Feber, Raſerie o. a. fl. Dog har og hver for ſig nogle deres egne Tilfælde, ſaaſom i Kopperne en ſtærk Tilbøyelighed til Sved, der i Meslinger endten er meget ſiælden eller langt mindre, i Meslinger derimod Hoſten, ſom i Kopperne indfinder ſig kun ſiælden, eller ſom en fremmed Tilfælde, o. ſ. v. I Udbrydelſen ſelv er deres her ellers tydelig udmærkede Forſkiæl nokſom bekiendt. Men det er langt vanſkeligere at ſkille Meslings-Feberen fra Skarlagens Feberen. Deres Forvandtſkab er ſaa ſtor, at Morton har giort een Sygdom af dem, eller i det mindſte vil ikke vide af nogen anden Forſkiæl mellem dem, end imellem ſammenløbende og adſkilte Kopper. Kun i Scarlatina er Rødmen mere jævn og ſtærk og Spætterne ſtørre, ſom og Sydenham og Werneke har bemærket, men i Meslingerne derimod lidt mere høyede. Den tørre og ſvære Hoſte ſkal

og i Scarlatina ikke være ſaa haard ſom i Morbilloſa. Dog finder Forfatteren og Vanſkeligheder ved diſſe Characterer, og derimod anfører, den beſværlige Hoſte, Snue og Øynenes Rinden, ſom underſkillende Morbillolam fra Scarlatina, da derimod ved denne indfinder ſig en ſtærkere Betændelſe i Halſen og vanſkeligere Nedſlugning. Fremdeles ophører Skarlagens Febren den ottende Dag, naar Meslings-Febren juſt da bliver ſtærkere. Men i Afſkalningen ere de hinanden meeſt ulige, da Huden efter Meslinger af og til falder af ſom Klid, men efter Skarlagens Febren i ſtore Stykker. Lættere ſkilles Meslingerne fra Flekfeberen, ſom gierne følger paa en anden Sygdom, bryder ſildere ud, og har en læt Til- og Afgang. Hvad Sygdommens Aarſag anbelanger, da hverken antager Forfatteren ſom Aarſag materiam morbilloſam i det menneſkelige Legeme, der af ſig ſelv ſkulde udvikle ſig, eller nogen Luftens ſmittende Materie. Men blot Diſpotionen i de menneſkelige Legemer, og Smittelſe af andre Syge, ſkal være den rette Aarſag til denne, ſom til andre deſlige Sygdomme. Imidlertid beklager Forfatteren, at man hverken nøye nok kiender den egentlige Beſkaffenhed med denne ſaavel Diſpoſition ſom Smittelſe, og det lader, ſom herved immer bliver den uopløſelige Knude, hvorvel de førſte Perſoner, ſom umiddelbar angribes, uden at ſmittes af andre, faaer Sygdommen fra, med mindre man antager, at Luften medførte til viſſe Tider en ſaadan ſmitſom Beſkaffenhed, ſom angriber førſt Perſoner af den begemmeſte Diſpoſition og griber ſiden ſaa meget ſtærkere om ſig, ſom Smittelſen ſelv ved Sygdommen deſto mere udbredes fra en til anden, eller og man maatte tage ſin Tilflugt til en ſig ſelv paa viſſe dertil begemmere Tider udviklende materia morbilloſa i viſſe Legemer. Dog det er noget Lægerne maa bedre kunne dømme om og afgiøre med hinanden, og vi ville gierne troe Forfatteren, at om man paa een Gang inoculerede alle Menneſker og opbrændte deres Klæder, ſaa ſkulde baade Meslinger og Kopper ophøre, endſkiøndt det ſynes, at man til fuldkommen Forſikkring derom behøvede at vide den førſte Aarſag til Sygdommen i dens allerførſte Begyndelſe. Home er den førſte, ſom har foretaget ſig Meslings-Inoculationen i Schotland, og Forfatteren fortæller os kortelig hans Methode dermed i det ſidſte Kapitel,

men han tør dog ikke raade til at indføre ſamme her til Lands, hvor man ikke har den ſamme Aarſag dertil, da Meslingerne her ere af det gode Slags og ſielden graſſere. Afhandlingen er beſluttet med et ſmukt latinſk Lyksønſknings Vers til Forfatteren af Hr. D. Mathias Sardorph.

Kiøbenhavn. Liig-Tale over den haabefulde Diſcipel Chriſtopher Diſcher holdet i Helſingøers Latinſke Skole Fredagen den 27de Mart. 1772. af Jacob Baden. 1772. 1 Ark i 4to. Med Svares Skrifter. —— Hans Høyædle Høyærværdighed Hr. Biſkop Harboe har ladet denne Tale ved Trykken bekiendtgiøre, og man kan vel ey andet end i al Henſeende biefalde denne hans offentlige Betænkning med hvilken det er ſkeet: „Saa viſt ſom det er, „ at den unge Alder ogſaa har et Kald, ſaa rart er det, at „ den føler dets Vigtighed, og ſtræber at giøre det fyldeſt. „ Nærværende Tale viſer dog Exempel paa en Ungdom, der „ ikke alene har kiendt ſine Pligter, men endog udøvet dem „ paa det nøyeſte. Forfatteren, ſom denne Unges Lærer, „ har derfor ikke villet lade et ſaa ſielden Mønſter blive ved „ Døden forglemt, men troet ſig forbunden til, for en li„ den Samling af Venner, at erindre hans Dørømmelſe, „ og bevare hans Ihukommelſe: et Foretagende, der, ſom „ jeg troer, ey af mig uden med Agtſomhed bør bemærkes, „ og det baade i Henſeende til Læreren og Diſciplene. Hr. „ Rector Baden ſkylder jeg den Tilſtaaelſe, at Talen giør „ ham Ære, da han derved viſer, hvor nøye han anſeer „ det Baand, der er imellem ham og hans Diſcipler, og at „ diſſe ere, naar de ligne den Afdøde, værdige til hans be„ ſynderlige Ynde ſt og Kiærlighed. At Talen hos den ſtude„ rende Ungdom i Helſingøers latinſke Skole, for hvilken „ den er holdet, maa have giort Indtryk, det foreſtiller jeg „ mig med Viished, men at et ſaadant Mønſter endog kan „ blive andre bekiendt, og tiene flere til Opmuntring, har „ jeg ladet denne Tale trykke, formodende, at de unge Stu„ derende, ſom læſe den, ey ere følesløſe ved at ſee Ung„ dommens Dyd beſkreven, men tvertimod opmuntres der„ ved til den Flid, ſom udfordres af alle dem, der vil blive „ nyttige Redſkaber til Guds Æres Forfremmelſe og duelige „ Borgere til Statens Nytte.“ Man maa vel tilſtaae med

For-

Forfatteren, at Guds Huusholdning med os Menneſker i Henſeende til vor Liv og Død er ubegribelig, og at det er en Labyrinth for vor Fornuft, af hvad for vise Aarſager han ofte bortrykker de haabefuldeſte unge Menneſker midt i deres blomſtrende Ungdom. Han beklager baade ſom Lærer og Patriot ſin Afdødes Tab, og ſkildrer hans Characteer, ſom den elſkværdigſte Diſcipels, en Characteer, hvilken vi tage her ey i Betænkning at affætte ſom et Mønſter for alle de Diſcipler, der ville giøre ſig værdige til deres Læreres og alle andre gode Mænds og Velynderes Agt og Kiærlighed: „S. 6. Med „gode Naturens Gaver og en Moedenhed i Forſtand, ſom „ſpaaede os det, ſom Ach! er ſkeet, og ſom ſynes at ræt„færdiggiøre Døden, foreenede han en Stadighed og Flid i „ſine Forretninger, ſom overgik hans Alder, en ædel Ære„kiærhed til at overgaae ſine Meddiſciple, og en Lyſt til „at være ſine Lærere kiær, ſom ikke var grundet i nogen „ſlaviſk Frygt, men i Kiærlighed og Høyagtelſe. Dømmer „ſelv, I hans Meddiſciple! ſom have været daglige Vidner „til hans offentlige Flid! Naar opholdt han ved Langſom„hed og Forſømmelſe Eder, ſom Haand i Haand ilede frem „med ham paa Videnſkabernes Bane? Og naar var han „ikke en Spore for Eder, I, ſom behøve Spore og Op„muntring for ikke at forſinkes paa den lange Vey? Naar „behøvede hans Lærere at drive ham til ſin Pligt ved Haar„hed og Vrede? Begierlig efter at fatte hvad ſom blev fore„draget, nøyagtig i at efterkomme hvad ſom blev befalet, „giorde han, hvad han burde giøre, og man behøvede ikke „at ſætte ſig i Sikkerhed hos ham for diſſe barnagtige Puds, „hvorved nogles Ulyſt, andres Kaadhed ſøger at bedrage „Læreren for at bedrage ſig ſelv. —— Men dette er endnu „ikke nok, efter mit Begreb, til en god Diſcipel, og jeg „ſkulde ikke have holdt vor Salige værdig til denne offentlige „Berømmelſe, og et ſaa anſeeligt Sælſkabs Ære, derſom „jeg ikke kunde ſige andet om ham, end han havde giort „hvad der krævedes af ham. Endten er Berommelſen en „blot Lyd, et tomt Navn, eller den alene fortiener Berøm„melſe, ſom ikke maaler ſine Pligter efter andres Opførſel, „der ere i ſamme Forfatning ſom han, men efter det Be„greb han ſelv har giort eller bør giøre ſig om dem; ſom „ikke regner ſig det til Fortieneſte, at han ikke har forſkyldt

„ Tiltale eller Beſkiæmmelſe af ſine Foreſatte; men med et „ ædelt, høyt Begreb om Fortieneſter, ſætter dem meer i at „ have tilfredsſtillet ſig ſelv, end at have tilfredsſtillet andre. „ I enhver Forfatning fra Fyrſtens til den ringeſte Underſaat- „ tes, ſom har Pligter, holder jeg det for Lidet, at være „ upaaklagelig. Den ſom ſkal fortiene min Roes, maa ha- „ ve udmærket ſig frem for Mængden. Derfor klager jeg „ vel ikke over den Diſcipel, ſom giør, hvad han, for ikke at „ blive ſtrafværdig, bør giøre. Men til at fortiene Roes, „ forlanger jeg, at han ſkal giøre meer; han ſkal ikke alene „ adlyde ſin Lærer i hvad han foreſkriver, men han ſkal fore- „ komme ham i hvad han ønſker; han ſkal ikke lade ſig nøye „ med at kunne giøre ham Regnſkab for Brugen af den Tid, „ da han er under hans Øyne i Skolen, men troe, at han „ ogſaa ſkylder ham Regnſkab for den Tid, da han er Hiem- „ me og for ſig ſelv; han ſkal være ſtolt nok til at ville have „ ſin private Flid noget at takke, og ikke ſine Lærere Alting. „ Og ſaadan en Diſcipel var den Salige, hvis Død jeg her „ beklager o. ſ. v. — Hvad ſom fattedes hans Forſtand og „ Indſigter i Modenhed, var forundt hans Hierte. Uſkyl- „ dig under ſin Alder, havde han de andre Hiertets Egen- „ ſkaber, ſom zire et ungt Menneſke, der ikke meer er Barn, „ og endnu ikke Mand. Beleven uden Overgivenhed, frie „ uden Frækhed, beſkeden af Følelſe om egne Ufuldkommen- „ heder og andres Værd, ærbødig mod ſin Lærere af Kiærlig- „ hed, ikke af Frygt, venlig, føyelig, kiærlig imod alle, „ kronede han diſſe Dyder med en varm Følelſe for Religio- „ nen og en virkſom Chriſtendom. See! Saadant et Møn- „ ſter har Verden, ſaadan en Borger Staten, ſaadan en „ Diſcipel Skolen tabt, og ſaadan en Søn har de tabt, „ ynkværdige Fader af to haabefulde Børn, ſom de ſaa kort „ efter hinanden har maattet ſee et Rov for Graven o. ſ. v.“ Vi har aftegnet denne characteriſerende Beſkrivelſe, ſom den, der efter vore Tanker ærer baade Lærer og Diſcipel, og det Sted, den her indtager.

Kiøbenhavn. Det forvandlede Dannemark, eller Upartieſke Tanker over de nyere Forandringer. 1772. 46 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Vi maa een Gang for alle bede vore Læſere ey at anſee det ſom en

væſentlig Mangel ved vore Efterretninger, at de derudi savner en temmelig Deel af denne Skriftrige Periodes Producter. Vi har allerede anført en Deel lidet betydelige, eller og lærde Efterretninger lidet eller intet vedkommende Skrifter, dog næſten meer for at viſe, at vi forſømmer ikke at efterſee hvad ſom udkommer, end fordi vi troede, at Publikum behøvede nogen videre Efterretning derom, end den Anmældelſe, ſom altid ſtrax kan ſkee i politiſke Tidender. Man vente da herefter ikke her nogen Anmældelſe af ſaadanne Skrifter, ſom ſkulde befindes at være ſkreven i en nedrig og paa Perſoner ſigtende, eller for Perſoner endten fornærmelig eller hykkelſk og ſmigrende Tone, med mindre de for Reſten maatte ſigte til endten blot at underſøge eller ved Underſøgning og Critik at befordre eller undertrykke nogen Lærdommen vedkommende og for ſamme vigtig og betydelig Sag. Mange ſaadanne have vi for længſt efterſeet, og med velberaad Hu henlagt, for aldrig at anmælde dem. Iligemaade vente man ikke nogen Anmældelſe af ſaadanne Skrifter, der blot ere ſkrevne for at kritiſere endten til Laſt eller Roes de Begivenheder, Foranſtaltninger eller Forandringer, ſom gaae for ſig i Staten, og ſom paa ingen Maade kan henføres til de lærde Sager, vort Ugeblad lover Efterretninger om, ja der kan anſees at handle om de Statens Myſteria eller Helligdomme, ſom vi ikke bør røre, og ſom vi hverken har eller bør have nogen Indſigt i, i Fald det ſkulde komme an paa at recenſere dem med nogen Slags Betænkning, en Forretning der alene kunde tilkomme de Forfattere, der havde Kald og Frihed til at ſkrive en Stats-Journal. Det er af den Aarſag, vi befatter os med ſlet ingen Recenſion af ovenanførte eller deſlige Skrifter, og vi kan nu herefter ſaa meget mere upaaklagede efterlade deres Recenſion, ſom vore Læſere vide at ſaadan Efterladelſe ſkeer ey af Forſømmelſe, men med Forſæt og Overlæg. Nærværende Skrift handler om det Danſke Cancellie, om Finants Collegium med de derunder henhørende Danſke, Norſke og Tydſke Kamre, om Kiøbenhavns Stats-Raad, om den almindelige Pleye-Anſtalt, alle os ligeſaa uvedkommende, ſom alt for hellige og høye Materier. Kun den første Artikel om det Danſke Sprogs Opkomſt havde her fortient en liden lærd Efterretning, hvis den havde været trykt for ſig ſelv, eller havde beſtaaet i noget andet

end en blot Lyksønſkning til Dannemark med den Omhue, vor allernaadigſte Konge bær for det Danſke Sprogs Anſeelſe, hvorpaa han har givet et nyt Beviis med at lade det indføre i vor Danſke Krigs-Hvelſe ved Land-Etaten, ligeſom det er bleven brugt ved Søe-Etaten, og ligeſom vore Naboer de Svendſke ogſaa dertil bruge deres eget Fædernelands Sprog. Vore Læſere ſeer altſaa her et Skrift blot anmældt, og det ganſke forgiæves, da det længe ſiden er ſkeet paa det behørige Sted i de politiſke Tidender, uden for ſaavidt, at det gav os Anledning til en Erindring, der kan tiene vore Læſere til Efterretning og os til Undſkyldning for Fremtiden.

Kiøbenhavn. Svar til Forfatteren af Recenſionen i Bibliothekets No. 14. 1772. over Anders Chriſtenſens Brev til *** om Korn Priſer, Proprietairer med mere. 1772. Med Godiches Skrifter. 30 S. i 8vo. — I et Ugeblad under Titel Bibliothek for nyttige Skrifter findes en Efterretning om Anders Chriſtenſens Brev til en Ubenævnt, hvis Forfatter ſkriver ſig * O *. Med ham er Anders Chriſtenſen ſlet ikke fornøyet, og forſvarer ſig imod nogle hans Erklæringer over hans Brev, hvilke han reent ud erklærer for ligeſaa mange falſke og partieſke Beſkyldninger. De ere følgende: 1) at han ſkulde være en ivrig Forfægter af ubeſtemt Hoverie; 2) at han ſkulde have giort mange grove Udfald mod dem han troede at være Aarſag til de deri giorte Indſkrænkelſer: 3) at han holdt 4 Rdlr. ſnarere for lidet end for meget for en Td. Rug; 4) at han uden Beviis forſikrer, at Hoveriet har giort, at Bønderne i de forrige Aaringer har kundet beſtaae ved ringere Priſer; 5) at han klagede over, at man tilſkrev Bonden og hans ſtærke Arme alt det Arbeyde, ſom giores; 6) at han ſkulde have ſagt, at Proprietairens eget Bedſte nødte ham nok til at ſkaane ſine Bønder. Imod diſſe ſaaledes anførte og nogle flere Recenſentens Anmærkninger har Anders Chriſtenſen her forſvaret ſig, og det med en Iver, ikke mindre end den forrige i Brevet, ſom han ſelv ſaaledes med Iver undſkylder og forſvarer S. 8.: „ Har jeg ivret mig, kan det vel ikke „ ſtort undre nogen. Man ſkal høre, at diſſe ſaa kaldte Pa„ trioter ville drage os Kiolen af, og oven i Kiøbet bilde os „ ind, det er til vores Fordeel. Kan Taalmodigheden da

„ ikke

„ ikke vel forgaae? Ja, ikke det aleneſte, men man maa, „ ſom endnu er værre, høre hundrede deels Spotterier, „ deels aabenbare ſkammelige Calumnier; og dog maatte „ man ey forſvare ſig; dog maatte man ey vende Brodden „ til, ſom dog er i Naturen ſaa grundet, at endog et umæ„ lende Dyr, en uſel Spurv, hugger fra ſig det beſte den „ kan, naar den bliver anfaldt. De ſtride for en Grille, „ de have faaet i Hovedet, men vi pro Aris & Focis, og „ for det, ſom er endnu mere, for Æren med. De agere „ offenſive, men vi kun defenſive, og dog tage de os det „ ilde op."

Paris. *L'Ecole d'Agriculture practique*, ſuivant les principes de M. Sarcey de Sutieres, ancien Gentilhomme Servant & de la Société d'Agriculture de Paris. Par M. de Grace, ancien Auteur de la Gazette & du Journal d'Agriculture &c. *Ut varios uſus medicando extunderet Artes paulatim.* VIRG. *Georg.* L. I. 1770. 323 S. 12mo. Efter Forfatterens Foreſtilling, ſom han i Fortalen beviſer med den i forſkiællige Provinzer vedtagne Practique, ſkal Agerdyrkningen, efterat den er dyrket i ſaa mange Aarhundrede, dog endnu ligge i ſin Vugge. I een Provinze river Plougen knap den Jord, ſom burde pløyes dybt, i en anden er den alt for ſvær og dens Bygning ſlet og uſikket. Her dyrker man uden Forſkiæl en vidtløftig Jord paa een og ſamme Maade uden Hensigt paa dens forſkiællige Arter. Der pløyer man i Utide, giøder paa den urette og lidet bequemme Tid, og ſaaer for ſildig baade i Efterhøſt og For-Aar. Det kommer alt deraf, at man ikke raadfører ſig med Naturen, ikke følger den Skrit for Skrit, og ved en daglig Agtpaagivelſe udmærker ſig dens Gang. Dette har Hr. Sutieres med en virkelig patriotiſk Iver giort til ſit daglige Arbeyde. Han har i 20 Aar forſkiællige Gange med et opmærkſomt Øye giennemreyſt adſkillige Rigets Provinzer, raadført ſig, underſøgt, practiceret, giort Opdagelſer. Nu meddeeler han Agerdyrkerne Frugterne af dette ſit lange møyſommelige og fortrædelige Arbeyde, og forſyner dem med Midler til at forøge deres Indkomſter. Men man maa ſelv have lagt Haand paa Værket for at dømme ham. Han kan ſige til alle ſine Dommere: Jeg tilkiendegiver Eder de Maader, ſom har

lykket

lykket mig: prøver og ſætter i Værk, og følger den Vey, jeg har viiſt, og dømmer ſaa. Agerdyrknings-Kunſtens Øyemærke er uden Modſigelſe at foranſtalte den bedſte Dyrkning, med den mindſt muelige Bekoſtning. For at opnaae dette, maa man kiende Jordens Natur, dernæſt pløye, gisde og ſaae, ſom det ſig bør. Jorden kan i Henſeende til dens forſkiællige Natur og naturlige Producter inddeeles i den gode, den middelmaadige, og den ſlette. Til den første Art regner han al Slags feed Jord, ſaaſom den hvide leeragtige, der er blandet med fiin Sand, og den kolde fugtige, ſom er ſammenſat af reen Jord, Sand og Leer. Forfatteren anfører de Vægter og naturlige Producter, hvoraf man kiender den Jord-Art, og hvad for Slags Korn den er begvemmeſt for. Ligeſaa gaaer han og til Værks ved de andre Jord-Arter, beſkriver enhver i ſær, anfører dens naturlige Producter iblandt andre dens Kiendemærker, og viſer hvad for en Slags Sæd den bedſt ſkikker ſig for. Han kommer derpaa til Gisdningen, og antegner det ſom en almindelig Vildfarelſe iblandt Landfolk, at jo mere en Jord er gisdet, deſto mere giver den af ſig. Man maa derfor kiende ſaa vel Qvantiteten, ſom Qvaliteten af den Gisde, ſom ſkikker ſig for enhver Jord-Art, ſaa vel ſom og den begvemme Tid til at anvende den, og den Grad af Forraadnelſe den bør geraade til. Alt dette forklarer Forfatteren Stykkeviis. Den Artikel om Pløyningen er ikke mindre vigtig. Forfatteren beſkriver en Ploug, ſom han holder for den begvemmeſte og bedſte, og hvormed man ſkal have nok i tvende Heſter til at pløye Jorden. Naar endelig Jorden ved Pløyningen er vel tilberedet, gielder det om at ſaae i rette Tid. Denne Forretning bliver og her afhandlet i Henſeende til Jordens og Sædens Forſkiællighed, og Forfatteren beſkriver udførlig den Methode han ſelv derudi har brugt. Han handler og om Sædens Tilberedelſe, om de Sygdomme Kornet er underkaſtet, og foreſkriver et af ham ſelv opfunden Middel derimod, og viſer paa hvad Maade det endog kan conſerveres i mange Aar. Han giver og Regler for Frugt-Træernes Dyrkning. Værket er et Reſultat af hans egne paalidelige Erfaringer, og overalt fuld af intereſſante og nyttige Anmærkninger over adſkillige Materier, ſom henhøre til Landhuusholdningen.

Leip-

Leipzig. Dissertatio de Honoribus Regiis Principum Electorum Præs. D. A. E. Schott, Auct. A. P. Leyser. Jo sieldenere de Skrifter ere, som betræffe den Europæiske Folke-Ret, desto behageligere (siger man) maa de være for en Jurist, naar de ere skrevne med den Flid og Grundighed, som dette foranmældte. Det betræffer det vigtige Spørsmaal af den tydske Folke-Ret, om og hvorvidt de Kongelige Fortrin kan tilkomme Churfyrsterne? Efterat Forfatteren tilforn har afgiort, til hvad for en Tid man har begyndt at tage Regenternes Fortrin i Betragtning og stride derom, saa kommer han S. 8 til forbemældte Spørsmaals Undersøgning. Han viser af Historien, at de fordum saa kaldte Stor- og Erke-Hertuger, der immer havde det meeste at sige ved Keisernes Valg, har haft mange Fortrin for de andre Fyrster, og ere blevne agtede lige med Kongerne selv, ja ere undertiden blevne kaldte Konger og deres Lande Riger. De, der kom i disse gamle Erke-Hertugers Sted, og tillige forvaltede Erke-Amterne og valgte Keiseren, beholdte alle disse Fortrin, ey alene ved Herkomst, men endog ved udtrykkelige Love. S. 16 bliver vist, hvorfor og hvorvidt Keiseren beviser Churfyrsterne selv og deres Gesandtere dette Fortrin (hvorved tillige berøres de Stridigheder angaaende den Titel af Excellence) iligemaade den Romerske Konge og de andre Rigets Fyrster. I Henseende til disse ere der nogle, der ey alene giøre Churfyrsterne denne Rang stridig, men vil end ikke give deres Gesandtere Titel af Excellenz, skiøndt de maa dog lade dem Fortrinet. Endog Kongelige Gesandtere maa lade de Churfyrstlige Rangen, naar de komme tilsammen i Tydskland. I den anden Deel undersøges hvorvidt Kongelige Fortrin gives Churfyrsterne af andre Folk. Og da alt her, ligesom det meeste i den positive Folke-Ret kommer an paa Vane og Vedtægt, saa søger Forfatteren her af at bevise, at Kongerne give dem Titel af Broder og Durchlauchtigste, og at deres Gesandtere maa lade dem Rangen, naar de ere personlig tilstede; at Churfyrsterne kan sende Gesandtere af første Rang til fremmede Hoffer, hvilke bekomme Titel af Excellenz, og tage deres Plads umiddelbar efter de Kongelige. Forfatteren oplyser af Historien de Tilfælde, hvori Churfyrsterne har udøvet denne Ret, og hvorved det tildeels er bleven til en Observantze. Her fortælles og de Stridigheder, som i nyere

Tider

Tider ere opkomne over denne Punkt. Tilsidst vises, at de Churfyrstelige Gesandtere gaae for de Republikaniske, hvorover dog ere opkomne Stridigheder med Venedig og de forenede Nederlande, ligesom og med Savoyen og med de Cardinaler, der har forlanget Fortrin for Churfyrsterne.

Hamburg. Anmerkungen über Minorca, als ein Auszug aus Capitain Armstrong's in Jahr 1740. in Englischer Sprache herausgekommenen Geschichte dieser Insel. Mit Veränderungen und Zusätzen. Geschrieben im August. 1770. 64 S. i 8vo. 1771. Forfatteren til dette Skrift er Hr. Lieutenant Rüdinger ved Kongens Regiment i Kiøbenhavn, hvilken som Secretair ved den Danske Escadre havde fulgt med Hr. Raas for Algier. Da Forfatteren stod i Begreb med at samle nogle Efterretninger om denne Ø, faldt ham den Bog i Hænderne, som den Engelske Ingenieur-Capitain Armstrong har skrevet om Minorca, da han længe der havde opholdt sig. Han udtegnede sig deraf det Mærkværdigste, erkyndigede sig om Rigtigheden af hans Fortællinger, anmærkede, hvad der siden hans Tid havde forandret sig, og søgte hist og her Omstændigheder til, som han havde troet, at han maatte sortie. Saaledes kunde for Ex. en Engelsk Ingenieur ikke bekiendtgiøre Fæstnings-Værkernes Tilstand paa Fortet St. Philipp. Men her finder man Efterretning derom. Armstrong troede, at Engelænderne vare elskede af Minorcanerne, men Hr. R. har befundet det som er tvertimod, endskiønt Folket er meget meer lykkelig under Engelske Regiering, end det nogen Tid kunde være under den Spanske, og bliver hverken forstyrret i sin Religions Øvelse eller krænket i andre sine Rettigheder og Friheder. Man haver i ovenanmældte Anmærkninger Kiernen af en geographisk og politisk Beskrivelse over Minorca og dens Mærkværdighed. Indvaanernes Antal skal bestaae af henved 30000 Siæle foruden den Engelske Besætning. Grækerne har i Staden Mahon bygt en Kirke til stor Ærgelse for de Romersk Catholske Indvaanere. Franzoserne skulde i sidste Krig ey have indtaget Fortet St. Philipp, hvis da værende Commendant Blakney havde været mindre svækket af Alder og Podagra og Besætningen havde været stærkere. Han havde endnu

læs-

længere kundet og burdet forsvare Fæstningen. De varme Sommer-Maaneder ere farlige for Sundheden. Den Danske Flode erfarede dette, da den laae i Havnen for Mahon. Ey alene fast alle Soldater og Matroser, men endog mange af Officiererne bleve efterhaanden syge af raadnende Febre og af Bugløb, og 150, den 15de Deel af den hele Bemanding døde i en Tid af 6 Uger. Efterretningerne om Minorkanernes Huusholdning, Levemaade, Sæder og Overtroe beviser, at de stemme meget overeens med Spanierne, som de nedstamme fra.

Paris. Manuel du Naturaliste, ouvrage utile aux Voyageurs, & a ceux qui visitent les Cabinets d'histoire naturelle & de curiosites. Dedie a Mr. de Buffon. 1770. 600 S. i 8vo. Forfatteren har hermed vildet overlevere Elskere af Natur-Historien, som ikke egentlig ere Naturkyndige en bequem Haandbog, hvor i de finde det beskreven og forklaret, som de maatte vide og beholde, ved at besee et anseeligt Naturalien-Cabinet. Man har altsaa her samlet, hvad der kan oplive Opmærksomheden, og som i Cabinettet selv ikke falder i Øynene. Hid henhører Historien om Naturens, Kunstens og Alderdommens Rariteter. Et tredobbelt Register forøger denne Bogs Brugbarhed. Det første indbefatter Tingenes Navne. I det andet staaer de latinske Benævnelser, naar de meget afvige fra de Franske. Det tredie anviser geographisk, under forskiællige Landes Navne, hvad for besynderlige Rariteter man kan faae at see i ethvert.

London. New Royal and universal Dictionnary of Arts and Sciences, or complete System of human Knowledge. Dette Skrift er udkommen Stykviis siden November 1770. Det skal indbefatte ey alene den Fremgang, som de Lærde og Kunstnere har giort i Videnskaber og Kunster i alle Deele af Europa, men endog en Mængde nyttige Opdagelser, som af habile Mænd ere meddeelte dette Værks Forfattere. Ethvert Stykke holder 3 Ark og er i det mindste ledsaget med et Kobber. Det hele Værk skal besluttes med 100de Stykker, som skal udgiøre tvende Folianter. I det anatomiske, chemiske og medicinske Fag arbeyder D. Hinde; i det mathematiske Hr. Squire; i Gartneriet og Botani-

ken

niken Gartner **Marſchall**; i Grammatik, Kritik, Poeſie, Theologie ꝛc. Hr. **Thomas Cooke**, og endnu andre anſeelige Lærde har paataget ſig andre Artiklers Udarbeydelſe.

Paris. Dictionnaire veterinaire & des Animaux Domeſtiques, contenant leurs mœurs, leur Caractere, leur Deſcription anatomique, la maniére de les élever & de les gouverner, les alimens, qui leurs ſont propres, les maladies aux quelles ils ſont ſujets & leur propriétes, tant pour la médicine & la nourriture de l'homme, que pour les différens uſages de la ſociété civile &c., par M. Buchoz. Tom. I. 1771. 8vo, med Kobbere. Dette Værk er en Følge af Forfatterens ſtore Foretagende, at levere en fuldſtændig Natur-Hiſtorie om Frankerige. Han har tilforn udgivet Dictionnaire des Plantes, hvor i han har giort Begyndelſe med Planteriget. Denne Ordbog indbefatter de tamme Dyr i Frankerige. Foruden dem handler det og om de fireføddede vilde Dyr, Fugle og Fiſke, ſom ſpiſes, og alt hvad der hører til Jagt og Fiſkerie.

Ulm. Le nouveau Teſtament de nôtre Seigneur JEſus Chriſt, traduit en François ſur l'original Grec, par Mrs. de Beauſobre & Lenfant. 26 Ark i 8vo. Denne Overſættelſe og dens Værd er nokſom bekiendt. Man melder os blot, at den paa nye er aftrykt med de ſmukkeſte Skrifter, og at man kan, om man vil, bekomme 76 Kobbere dertil, endſkiøndt de ikke egentlig ere forfærdigede i det Øyemærke for at føyes til dette Teſtament, ſaaſom Underſkrifterne ere paa Tydſk. Ikke deſtomindre ſkal der være gode Kobbere deriblandt, af hvilke nogle ſtukne efter de meeſt berømte Meſtere.

Leipzig. Geſchichte des Fräuleins von Sternheim. — Herausgegeben von C. M. Wieland. Erſter Theil. 1771. 8vo. Denne ſkal være en meget ſmuk moralſk Roman, hvor i Hr. W. har ſkildret Dyden i ſin meeſt rørende Geſtalt. Man kiender Wielands Geiſt.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 33.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 13de Auguſt. 1772.

Kiøbenhavn. Zarine. Et Sørgeſpil i Fem Optog ved Johann Nordahl Brun, opført paa den Kongel. Danſke Skueplads første Gang den 17de Febr. 1772. af de Kongel. Danſke Skuespillere. 83 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Dette Sørgeſpil er tilſkrevet Hans Høyædle Høyærværdighed Hr. Joh. Ernſt Gunnerus, Biſkop over Tronhiems Stift, et Navn, der er os Borgen for Arbeydets Ufkyldighed, om end aldrig Tilſkriftet til ham havde indbefattet den ſmukke Apologie derfor, ſom vi her med Forfatterens egne Ord vil anføre: „ Men et „ Sørgeſpil! hvilken Formaſtelſe! Jeg tænkte alene derpaa, „ og Pennen faldt mig af Haanden, men ſtrax følte jeg, at „ jeg var en Normand. Og manglede jeg end andre Gaver, ſaa havde jeg dog Driſtighed nok og Lyſt til at forſøge det Vanſkeligſte. Vi, ſom ere fødte blandt Klipperne, „ finde en forunderlig Vellyſt i at klavre op paa de ſteileſte, „ endſkiøndt vi kunde i al Magelighed vandre paa Slætten, „ i Dalene. Men et Sørgeſpil! Jeg kaſtede atter Pennen „ og tænkte paa et helligere Kald, hvortil jeg havde beſtemt „ mig. Jeg vilde have qvalt mit Anlæg i Fødſelen, om jeg „ havde fundet det ſtridende endog mod den Ærbarhed, ſom „ med Rette fordres af den, der har helliget ſig til Lære-„ Embedet. Ikke vilde jeg frikiendes ved Tidernes Forder-„ velſe, ikke fordømmes af den blinde Nidkiærhed, ſom er

„ opbragt mod alt hvad den ikke forſtaaer. Jeg undersøgte
„ Hensigten af mit Foretagende og den formodentlige Virk-
„ ning. Jeg vilde vise Dyden forfulgt, og den Laſtværdige
„ misfornøyet med ſig ſelv. Jeg haabede, at Dydens Yn-
„ dighed ſkulde indtage deſto mere, jo mere man ſaae den
„ fornærmet. Jeg haabede, at Laſterne ſkulde blive ſortere,
„ jo mere jeg lod dem plage den Laſtværdige ſelv. I dette
„ Haab tog jeg atter Pennen, og giorde en hellig Pagt, al-
„ drig at bruge den til Ærbarheds, eller den ſtrængeſte
„ Dyds, eller Andagts, eller Religionens Fornærmelſe.
„ Denne Forklaring behøvede jeg aldrig at giøre for dem,
„ allerhøyſtærede Velynder, ſom for længe ſiden har overvun-
„ det, eller rettere, aldrig haft den ubillige Fordom, at det
„ Grundige og Skiønne ikke kan ſoreenes, at Sandhed al-
„ drig kan ſiges uden i en Syſtematiſk Orden, at Sæderne
„ ikke kunne forbedres uden ved Prædikener. — Men jeg
„ ſkylder mine mindre oplyſte Læſere denne Bekiendelſe, for
„ at vise, paa hvad Grund jeg tør ſkrive og tilſkrive Deres
„ Høyærværdighed et Digt af denne Natur. At Skueplad-
„ ſen er misbrugt, at den er bleven Forſængelighedſ Skole,
„ hvor den uforſigtige Ungdom opvækkes til Vellyſt ved læt-
„ ſindige Tvetydigheder, er beklageligt. Man maa derfor
„ holde dem deres Nidkiærhed tilgode, ſom har udraabt alt
„ hvad ſom henhører til Skueſpil for Diævelens Væſen.
„ Men et Sørgeſpil troer jeg dog kan undtages fra denne
„ almindelige Fordømmelſe. Ellers havde aldrig Docter,
„ Young, Erke-Biſp til Canterbery (Si licet in parvis ex-
„ emplis grandibus uti) der er ligeſaa bekiendt af ſin reede-
„ lige Andagt, ſom af ſin høye Tænkemaade, kundet over-
„ tale ſig til at ſkrive for Skuepladſen.“ Sujettet til Tra-
goedien er taget af Hiſtorien, ſom den fortælles af Hr. Etats-Raad Guldberg i hans almindelige Hiſtorie, og her anføres med hans egne Ord ſaa lydende: „Partherne har
„ anſeet denne Tid for begvemmeſt til at rive ſig løs fra
„ Cyaxaris Aag, og for at giøre det med deſto større Sik-
„ kerhed, givet ſig under Sacernes Skyts. Over dem
„ regierede Zarine, en Dronning, ſom med al hendes Kiøns
„ Smukhed forcenede Tapperhed og Klogſkab. Det var
„ meget at ſee hende i Spidſen af ſine Tropper, og uforſ-
„ krækket at giøre og udholde de blodigſte Angreb. Dog

„ hos

„ hos de fleſte Schytiſke Folk vare Qvinderne ſtridbare; men
„ det vi vil forundre os over, er, at hun havde indført Ager-
„ dyrkning og gode Sæder hos ſit Folk og ved ſit Mod og
„ Overlæg revet det ud fra den foragtede Tilſtand, hun fandt
„ det i. Saadan er den Prindſeſſe, ſom Cyaxares for Par-
„ thiens Skyld nu maa bekrige. Efter adſkillige Træfnin-
„ ger, hvori Lykken havde vaklet, kom det til et Slag, ſom
„ Stryangæus Kongens Svigerſøn vandt. Nu befordre-
„ de dette vel Freden imellem hans Herre og Hende, da
„ Parthien igien maatte finde ſig i at erkiende Mediens Her-
„ redømme. Men Stryangæus har ſeet Sacernes ſmuk-
„ ke Dronning og er bleven forelſket, og hun, hvis Liv han
„ i et Slag havde reddet, bevidner ham, da han efter Fre-
„ den beſøgte Hende, paa den meeſt indtagende Maade ſin
„ Erkiendtlighed. Heraf blev hans Lue hæftigere. Men da
„ Zarine er ligeſaa dydig ſom ſmuk, og baade forſkiød den
„ gifte Mands Haand og Hierte, er alt forgiæves, og Stry-
„ angæus er daarlig nok til i Fortvivlelſe at dræbe ſig ſelv."
Denne characteriſtiſke Fortælling har givet baade Materie og Træk til Sørgeſpillet og de perſonlige Characterer, hvoraf Zarine ſaa vel ſom Stryange der foreſtilles os. Det maa ved første Læsning og Betragtning falde enhver i Øynene, hvor let og begvemmelig den maatte kunne lade ſig udarbeyde til et Sørgeſpil, naar først et lykkeligt Genie faldt derpaa. Hr. Boivin har allerede ſagt dette, hvis Ord her i Fortalen anføres: Ce Sujet au Reſte ſemble fait expres pour etre la matiere d'une Tragoedie & Je ne doute point, que quelque excellent Poet n'en ſoit tenté, tout y eſt illuſtre. Forfatterens Beſkeedenhed beklager, „at det er falden i en
„ Begynderes Hænder, ſom vil være fuldkommen fornøyet,
„ om man anſeer hans Arbeyde godt nok til en Prøve."
Men en Prøve, endog den første, kan være lykkelig og vel giort, og hvor vel, ville Kiendere ſelv kunne dømme, naar vi blot efter Sædvane lægge dem Planens Udførelſe for Øynene, og derunder tillige udmærker de Træk, vi efter vor Indſigt holde for de fortræffeligſte. —— I. 1. Rhetea, hedder Cyaxaris Princeſſe Dotter, ſom med ſin Søſter Nitocre aabner Skuepladſen med en Samtale om det mellem Stryange og Sacernes Dronning for Haande værende Feldtſlag. Under ſamme har Digteren kunſtig nok lagt Rhetea en Anelſe i

Mund og Hierte ligeſom en Mindelſe og Forvarſel for Hendes og Stryanges Død:

—— —— —— Men ach! mit Sind er rørt,
Jeg veed ey ſelv hvoraf; mit Hierte ængſter, trykker,
En Anelſe, gid den ey ſpaae min Siæl Ulykker!
Jeg hører, ſynes mig en Stemme, hvor jeg gaaer,
Som om Stryanges Død og om min egen ſpaaer.

Vel foreſtiller Mitocre, at Stryanges Fare og Hendes egen Kiærlighed var Grund nok til ſaadan Anelſe, men hun fandt dog derudi ingen Troſt, og den Afſkeed, hendes Mand tog med hende, ſom hun ſelv her fortæller, var fuld af Forvardſler ligeſom for en anden vis Ulykke end den uviſſe, ſom beroede paa Krigens Udfald.

Ja du har Ret, Jeg ſelv med ſlige Grunde ſtraffer
Mit bange Hierte; men dog intet Roe mig ſkaffer.
Et ſtille Qval alt meer og meer udi mit Brøſt
Opelſkes uformærkt, bortjager Haab og Troſt.
Ja jeg erindrer nok den Dag, da min Stryange
Mig ſagde ſit Farvel, hvor var mit Hierte bange?
Og han, ſom altid før ſaa kiæk og mandig var,
Beklemt, uroelig da ſkiult Sorg i Hiertet bar.
Han næppe kunde ſig af mine Arme vriſte,
Som om han forud alt vor fælles Vanhæld vidſte.
Han ſagde tidt Farvel, gik bort, og kom igien,
Og bad; omfavn endnu engang din beſte Ven.
O! ſkal jeg, ſagde han, for ævig dig forlade?
Og mon vi aldrig meer maa ſee hverandre glade.
Mig kalder Krigen —— Du maa lære uden mig,
Om Himlen byder det, at leve lykkelig.
Han gik og diſſe Ord mit Hierte giennemtrængte,
Jeg ham med Suk endnu tilſidſt om Halſen hængte,
Og ſagde Ney, ach Ney, jeg ſkulde leve vel,
Naar du, min bedſte Deel var revet fra min Siæl!

2. Lorano den ypperſte af Medernes Anførere næſt Stryange, kommer til og beretter dem Stryanges Seyer over Dronningen, og hvorledes han i Slaget baade havde fanget og frelſt Dronningen, i det hun faldt af ſin Heſt. Denne ſin Beretning beſlutter han med diſſe Ord:

Men med alt dette var Stryanges Sind nedſlaget
Jeg Seyerherren ſaae, Gud veed hvoraf betaget.

Hun

Hun vil vide Aarsagen til hans Sorg, og omendskiøndt Lorano giver hende ved tvetydige Talemaader at forstaae, at han var slagen af Kiærlighed til Dronningen, og næsten i et Øyeblik (thi saa hastig er han bleven rørt) var bleven hendes baade Seyerherre og Slave; saa udtolker hun dog alle hans Ord i den beste Meening, ligesom han alene kunde være bleven rørt af Medlidenhed over sin Krigsfanges slette Skiæbne og store Fortieneſter, saasom hun selv oprigtig og uskyldig i sin Kiærlighed kan ingen Utroeskab formode sig af sin Stryange. Vi føye selv den Grund til, thi ellers blev det ikke vel rimeligt, hvorledes ingen Mistanke kunde faae Sted hos hende ved at høre den Beretning, at Hendes Mand var bleven saaret i Hiertet ved at omfavne Dronningen, og at hun var, foruden tapper, dydig og viis, tillige skiøn, i sær da Beretningen selv skeer paa en Maade, som kunde opvække Mistanke. 3. Lorano, overbeviist om hans Kiærlighed til Dronningen, og selv for længe siden rørt af en lige syndig Kiærlighed til hans Gemalinde, beslutter ved sig selv at kaste Olie i Ilden, for selv at naae sit Ønske. 4. Dette fuldfører han strax i det Stryange blotter sig for ham, og tilkiendegiver ham sit Sinds Uroe og Samvittigheds Nag over sin egen Utroeskab mod sin Konge og hans Dotter og sin Gemalinde. Da styrker han ham i hans Kiærlighed til Dronningen ved at beskylde Rhetea for en hemmelig Utroeskab. Længe har han stridet med sin Samvittighed og imod Lorano. Men denne besnakker ham endelig og han fatter ligesom med Forhærdelse den grumme Beslutning:

Ach du bevæbner dig mod Dydens svage Side
Fornuften kan ey meer mod dig og Hiertet stride.
Velan, det er forbie, jeg Tiger være maa,
Rhetea du af mig dit Banesaar skal faae.
Ja du skal døe af Sorg fordi jeg blev Forræder,
Det hærde skal mit Sind, jo meer Rhetea græder.
Min første Kiærlighed til Grumhed vendes skal,
Kom med dit onde Raad, tael nu, Lorano, tael.

I det Stryange 5. befinder sig alene bestædt i stor Samvittigheds Uroe over sin nye Kiærlighed og sin Utroeskab mod den gamle, kommer just Rhetea 6. 7. og finder ham i denne bedrøvede Tilstand, og da hun vil vide Aarsagen, faaer hun

en uventet Bebreydelſe om ſin formeente Troeløshed, hvorfor hun af Lorano var bleven bagvasket, under hvilken Bebreydelſe han forlader hende ligesom i Fortvivlelſe over den, han i Hiertet maatte gisre ſig ſelv. Vi vil anføre Slutningen af denne rørende Scene.

Rhet. See, din Rhetea her for dine Fødder falder,
Og Jord og Himmel ſelv til Straf og Hævn paakalder.
Gid Lynild Straaler ned udi mit Hierte ſlaae
Og Jorden revnende mig ſtrax opſluge maa,
Om ey min hele Siæl for dig, Stryange brænder,
Og om jeg anden Fryd og Roe og Lykke kiender,
End den jeg føler i den ømme Kiærlighed;
At leve, døe hos dig jeg ſtedſe var bereed.
Hvor ofte har jeg ſagt? hvor ofte ſkal jeg ſige?
At jeg foragtede min Faders hele Rige,
Og vilde glad med dig midt i en Ørken boe,
Og jeg, jeg ſkulde nu ey længer være troe.

Nit. Rhetea, har du glemt Cyaxares din Fader,
At for hans Underſaat ſaa dybt du dig nedlader?
Viid, diſſe Sukke kan vanære meer din Stand.

Rhet. Ney, de mig Ære giør, de ofres til min Mand.
Om jeg mit Hierte ſelv af Bryſtet kunde rive,
Jeg var i Stand dertil for Troeſkabs Pant at give;
Men er ey Taarer nok? foragter du min Eed?
Velan! ſtød til og hævn en ſkuffet Kiærlighed.

Str. O! hvilken gruſom Strid! mit Hierte blev forhærdet!

Rhet. Stryange tael, hvordan! Du er maaſkee forførdet,
Fordi Mistanke dig ſaavidt forledet har,
Sig, hader du endnu, elſkværdige Barbar.

Str. Ney Kiærlighed til dig er Kilden til min Smerte,
Men gid kun bittert Had opfylde maa mit Hierte,
Jeg maa, — Jeg gyſer for min egen Gruſomhed —
Jeg maa forglemme dig, og Himlen og min Eed.

II 1. Stryange for ſig ſelv alene er meget uroelig i Sindet og tvilraadig? Under denne hans Tvilraadighed, fremtræder Zarine og i en Tale, der ret afſkildrer hendes høye og ædle Tænkemaade, bevidner ham ſin Erkiendtlighed, tilbyder hans Herre Fred, paa hvad Vilkaar han vil, og da Stryange først paaminder om Kiærlighed og Ægteſkab, ſaa er hun og dertil færdig, kun at Cyaxares ſkal ſamtykke deres

For-

Forbindelſe, en Vilkaar, ſom hendes ædle Høymodighed udfordrede. Det var en haard Knude for Stryange at løſe, og et Tordenſkrald i hans Ører, ſaaſom hans Forræderie derved vilde blive røbt. Han forevender et Had, han har fattet til Kongen, men Grunden dertil kan hun ikke faae at vide. 3. Lorano kommer og kalder dem til Leyren for at beſkue Virkningerne af Krigens Grumhed. 4. Han ſelv, ſom blev tilbage, er tvilraadig, om han ſkal bringe Rhetea Budſkab om denne Handel mellem Stryange og Dronningen, og i det han befinder ſig af Frygt, at hun da ſkulde faae den ædelmodige Dronning til at frafalde Forbindelſen, og han ſelv altſaa ikke komme til Maalet, ſaa kommer hun ſelv i det ſamme frem. 5. Hun forlanger at vide, hvad der havde fortryllet hendes Mand, og hvad der var Aarſag til hans Mistanke og Sinds Uroe. Lorano betiener ſig af Leylighed til at ſværte ham, ſom den, der havde fattet Had til hende og ville dræbe hende ved Forgift og ſpandt paa Forræderie mod hendes Fader. Han raader hende derfor til at flye, da han ſelv vilde forſyne hende med Vagt, Vogn og Følgeſkab. Men hun vil ikke troe ham, og vil endog ſelv tale med Stryange, for at forſøge ved alle Midler at vinde hans Kiærlighed og at afværge hans Had og Vrede. Dog lover hun med Taushed at belønne Lorano ſin Oprigtighed, ſkiøndt hun tviler om Beretningen ſelv, der grundede ſig blot paa nogle Ord Lorano foregav ſig at have hørt, men hvori hendes Navn dog ikke var nævnt ſom den, for hvilken Giften var beſtemt. Enten tænkte hun, den kunde være tiltænkt en anden, eller og hun haabede at formilde ham imod ſig. 6. 7. Dette forſøger hun. Deres Samtale er rørende og værd at anføre.

Rhet. Stryange, ſtraffer du ſaa haardt det beſte Hierte?
Jeg ſegner kraftesløs og ſavner i min Smerte
Den ømme Troſt; ſom før har lindret al min Nød,
Den Troſt at græde frit i min Stryanges Skiød.
Er du ey mere min, hvad har jeg da at haabe?
Hvi vil jeg da omſonſt til døve Guder raabe?
Stryange! maatte jeg endnu omfavne dig,
Og døe udi din Arm, ſaa døer jeg lykkelig.
O! du bevæget er, maaſkee det dig fortryder?
Mit ganſke Hierte jeg dig ſtrax igien tilbyder.

Den glæde mig forund, jeg dig tilgive maa.
Lad mig min Mand igien, lad mig dit Hierte faae!
Ja Himlen veed det bedſt, mit ømme Hierte brændte,
Det Suk paa Suk for dig til Krigens Gud opſendte,
Og da du Seyer vandt, min Glædefulde Siæl
Forvirret ſpurgte ſtrax: gaaer det Stryange vel?
Men nu jeg kommer her for Hiertet at udbrede,
Min allerbedſte Ven! har jeg fortient din Vrede?
Troſt din Rhetea dog, tael, min Stryange tael,
Befrie min ømme Siæl, jeg ellers døer af Qval.

Str. O! hvilke Følelſer, mit Hierte ſønderrive!
Og dine Sukke mig ſaa mange Tordner blive,
Bebreyde mig min Skam; ja jeg laſtværdig er,
Det dig uværdigt er, om du mig haver kiær.

Rhet. Den mindſt laſtværdig er, ſom meeſt ſig ſelv fordømmer.
At tie med ſin Roes den Viiſe ſtedſe ſømmer.
Kom min Stryange, kom, laſtværdig ſom du er;
Bekiend det nok engang, og jeg dig elſker meer.

Str. Rhetea! ja du var en bedre Skiæbne værdig.
See, der er Sværdet, ſtød og ſtraf kun en laſtværdig!

Rhet. Ach! Himmel! med dig ſelv du ikkun fører Krig,
Men naar jeg elſker, ja naar jeg tilbeder dig,
Er det endda ey nok? ſkal endnu Klager høres?

Str Ja min Misgierning ey dermed retfærdiggiøres.

Rhet. Misgierning! ſtore Gud! tael dog, jeg dig beſvær,
Oplys min bange Siæl! tael, om du mig har kiær.

Str. Om jeg dig haver kiær! Du Hiertet ſønderriver
Din Ømhed ſtraffer mig og Stød paa Stød mig giver.
Ja Skam, Bebreydelſe med Harm foreener ſig,
Og ſtormer i mit Bryſt, ſom for at dræbe mig.
Jeg, jeg er en Barbar, det ſkal din Sorg dig lære,
Jeg kan Fortvivlelſen ey meer i Hiertet bære,
Den bryder voldſom ud: hør nu din Mand og ſkiælv!
Jeg hader Dyd og dig og Guder og mig ſelv
(Han gaaer)

Rhet. Hvor er jeg! hvilken Skræk! Ach! Himmel! jeg fortviler!
Ney! efter den Barbar med ſvage Skrit jeg iiler.
O! Himmel, du ſom ſeer min Smertes Bitterhed,
Formild hans Raſerie, og ſtyrk min Kiærlighed!

III. 1. Zarine er endnu paaſtaaende paa **Cyaxaris** Biefald

og

og Samtykke, og denne hendes Paaſtaaenhed er blandet med Tvil og Mistanke om Stryanges Ærlighed og Troeſkab mod hans Herre. Stryange bliver alene ved at ſige, at Cyparæs har fortient hans Had, men Grunden dertil foregiver han ſom en Hemmelighed, der ikke maa røbes. Zarine ſvarer:

Velan! Jeg uden dig ſkal underrettet blive,
Og ey mit Hierte før og ey min Haand bortgive.
Før jeg ret kiender dig og Grund til alting veed:
Det fordrer Æren, ja det fordrer Kiærlighed.

2. 3. Nitocre kom i det ſamme og hørte det ſidſte Ord, og bebreyder ham paa det bitterſte hans Utroeſkab mod Kongen og hans Dotter:

Nit. Forvovne! ſom imod en Konge-Dotter tør
Saa gruſom fare frem! Str. O! hvilken Spot! jeg dør.
Nit. At dø har du fortient og Død din Løn ſkal blive,
Vor Fader denne Hevn os over dig ſkal give;
Sit Banеſaar du din Rhetea givet har;
Dø tuſind Gange, dø, Forræder og Barbar!
Du, ſom min Faders Huus formaſtelig vanærer
Og Kongens Fiende ſelv til din Gemal begiærer;
Men er der Straf enönu for ſkiændig Liſt og Svig,
Da ſkal Cyparæs ey ſpare den for dig.

Stryange (alene)

Hun raſer — Jeg forgaaer — Et Uveyr ſammentrækkes,
Som ſnart vil bryde ud — Jeg meer og meer forſkrækkes:
Hvad vil her blive af? Hvor løb den Grumme hen?
Forloed mig uden Troſt og Raad og Hiælp og Ven.
Ja Himlen, mærker jeg, udruſter ſig til Vrede,
Den væbner ſig med Hævn. Forgiæves meer at bede:
Ney, Bøn forbittrer kun. Velan! jeg altſaa er
Et Maal for Himlens Straf, en Skræk for Menneſker.
Hvor reen var ey den Ild, ſom før i Hiertet brændte;
Men den, ſom brænder nu, ſom Furier antændte,
Udmatter, ængſter og fortærer Liv og Siæl,
Forandrer Dydens Ven til Laſters nedrig Træl.
Fordømte Kiærlighed! Jeg for Zarine ſukker;
Hun ſom til Trods for mig ſit ſtolte Bryſt tillukker;
Og min Gemal! hvis Siæl udøſt i Kiærlighed
Opofret er for mig — uhørte Gruſomhed —

Jeg hende hade kan —— Velan, jeg bør fuldende; ——
Og Verden lære ſkal mit Raſerie at kiende.
Det koſte hvad det vil. —— Zarine bliver min,
Alt ſkulde det end ſkee ved Mediens Ruin.

4. I en raſende Frygt, for at Nitocre har underrettet Rhetea om hans Kiærlighed til Dronningen, vil han, at Lorano ſtrax ſkal give ham Raad, og i det denne tøver, fatter han den fortvivlede Beſlutning ſtrax at begive ſig til Rhetea for med egen Haand at myrde hende. Lorano forhindrer det, og lover, at han vil alene ſætte Rhetea i Skræk for at miſte Livet ved hans Haand, hvis hun ikke flygter. Lorano har dermed ſit eget Øyemærke. Stryange bifalder hans Forſlag og blandt andet ſiger:

Rhetea flyer! O Guld! Hun endnu har en Deel
Udi den Kiærlighed jeg hende ſkyldte heel.
Lorano! Kiære, ſig —— i det hun Flugten tager ——
At jeg —— O grumme Strid! —— jeg hende dog beklager.
Sig, at —— jeg veed ey ſelv, —— at Himlen var mig vred
Og ſendte mig til Straf en fremmed Kiærlighed.
Jeg gaaer —— for aldrig meer at ſee min troe Veninde,
Men gid hun maatte dog en Ven blandt Guder finde!
Ja Himmel taaler du den Laſtefuldes Bøn:
Da vær Rhetea Troſt, giv Dyden værdig Løn.
Men hvad! Skal Himlen vel en ſlig Begiering høre!
En Bøn jeg kunde ſelv, men vil ey fyldeſtgiøre!
Hels dog —— Lorano hels —— Fra min beklemte Siæl,
Frembær —— Jeg kan ey meer —— Frembær dog mit Farvel

Endelig bliver Rhetea 5. 6. ſom endnu ikke har faaet nogen Underretning af Nitocre om Stryanges Kiærlighed, underrettet derom af Lorano og hans Underretning bliver 7. af Nitocre ſelv for hende bekræftet. De raade hende begge at flye. Men da hun ikke dette vil, og haaber endnu at bevæge Stryange til Medlidenhed, ſaa beklager Nitocre, 8. hendes forblindede Kiærlighed, og Lorano fatter 9. den Beſlutning at føre hende bort med Magt, begge frygtende for, at hvis hun ikke undflyer, hendes Liv da maatte ſtaae i Fare. IV. 1. Zarine veed man har lovet ey at give ſit Hierte eller Haand til Stryange, førend hun er forviſſet om Cyaxares Samtykke, og at Dyden derved paa ingen Maade fornærmes. Vel elſker hun Stryange baade inder-

lig

lig og oprigtig, og ønſker kun, at hun kunde elſke ham uden Dydens Fornærmelſe. Men hendes Mistanke om hans Troſkabelighed i denne Handel er alt for ſtor, for at indgaae nogen Forbindelſe med ham, førend hun bliver bedre oplyſt. Hun indfinder ſig derfor her ved **Stryanges** Leyr i Haab, at hun her kunde faae fat paa nogen, ſom kunde give hende Underretning. 2. I det ſamme kommer juſt **Rhetea** ſelv i det Forſæt endten at vinde **Stryanges** Kiærlighed eller at døe for hans Fødder. **Zarine** bliver hende først vaer, ſpørger om Aarſagen til hendes Sorg og Graad, og faaer at vide, at hun er **Stryanges** Gemal, og at hun græder kun over hans Utroeſkab.

Din Mand! o grumme Svig! hvad vover du Meeneedr?
Skiælv for min Hævn! ſaa ſandt ſom jeg **Zarine** hedder!
Min hele Kiærlighed til Had forvandler ſig,
Og det ſkal koſte den Barbar en blodig Krig.
Han tør bedrage mig og ſin Gemahl forraade,
Vanære Dronninger, misbruge Kongers Naade.
Ney ſlig Forbrydelſe forſones kun ved Blod.
Op tappre Sacer op! og ſabler ned for Fod.
Mit Pilekogger fuldt af drabelige Pile
Alt ſvangert er med Hævn og hver en Piil ſkal iile,
Stryange til dit Bryſt, med uforfærdet Mod
Jeg ſkal udtappe ſelv dit ſidſte Hierte-Blod.

Skulde man troe, at en hæftig og oprigtig Kiærlighed ſaa haſtig kunde forandre ſig til et bittert Had? Men man kan og bør troe det om den Kiærlighed, der alene har bundet ſig til Dyden, og ikke til Perſonen, uden fordi den troede, at den var dydig, og end meget mere om den Kiærlighed, ſom endnu bær Mistanke, og derfor endnu ikke har ſluttet nogen Forbindelſe. **Rhetea** undſkylder hendes Mands Feyl, det bedſte hun kan, beder Dronningen at tilgive ham, og at hun ikke mindre vil afſtaae fra hendes Had til ham, end fra den Kiærlighed, hun allerede havde tilſagt ham. Iblandt andet anfører hun og til hans Undſkyldning:

Du ſelv en Krigsmand her, ved Navn **Lorano**, ſaae.
I meer end tvende Aar for ham jeg Frygt har baaret,
Hans Hierte viſt nok er af troeløs Elſkov ſaaret,
Hans Falſkheds ſledſke Sprog han ſledſe hvislede;
Mit Hierte, ſagde mig, det var Bagvaſkelſe.

Hvo

Hvo veed, maaskee han mig Misgierninger tillagde,
Og med behændig List til min Stryange sagde: —

Rhetea bekymret over 3., at hun ikke kan faae Dronningen bevæget at aflægge sit Had og sin Afskye for hendes Mand, og bedende for sin egen Person, at Gud vil lade hendes Sukke røre hans haarde Hierte, tiltaler ham, 4. med de meest rørende Talemaader og Bønner, og beder endten om hans Kiærlighed eller om sin Død. Han griber og til Kaarden, som for at dræbe hende, men den gamle Kiærlighed holder ham dog immer tilbage. Hun siger ham endelig, at Zarine ved hende er bleven underrettet og elsker ham ikke mere, og i Forbittrelse derover griber han atter til Kaarden, og vilde have dræbt hende, hvis ikke Lorano 5. var kommen og havde rykket hende bort, da hun, i det hun følger mod sin Villie, raaber tilbage:

Forlade min Gemahl, saa længe han er vred?
Stryange skal jeg gaae? glæd dog et saaret Hierte!
Et Ord udaf din Mund skal læge al min Smerte.
Et Ord! tael dog! tilgiv! jeg endnu høre kan.
Du tier, jeg forgaaer, Farvel min grumme Mand!

Stryange for sig selv alene 6. hører af sin egen Samvittighed de bitterste Bebreydelser, som afbrydes ved det Lorano kommer igien og beretter, at han ved en Sacisk Fange lader Rhetea føre bort, og, endskiøndt han hører, at Zarine veed hans Bedragerie, trøster han ham dog med det Haab, at hun nok sadler om igien, naar hun hører, at Rhetea har flygtet bort. Imidlertid beder han ham at lægge sig til Hvile i sin Telt, hvilket han 8. vel giør, men med Frygt for uroelig Søvn, og skrækket af sin egen Samvittighed. V. 1. Han sover og drømmer, at han stak Rhetea ihiel med sin Dolk og vaagner op i Forskrækkelse. 2. 3. Imidlertid faaer Tilskuerne at see Rhetea bortført ved nogle Sacer, som dertil af Lorano vare bestilte, og at høre tillige en rørende Tale af hendes Mund, indtil en Sace raaber, efter en stum Ordre af Lorano, flye! flye! 4. Lorano kommer længere frem paa Skuepladsen, og Stryange, der var opvaagnet i Skræk, havde hørt dette Sacerens Raab, og kom løbende frem som et affindig Menneske, for dog at redde Rhetea af disse Røveres Hænder. Men Lorano er ham til Hinder, vender hans Tanker om til Zarine, og kommer ham endelig saaledes til at vakle:

Nu

— — — Nu vel an! — —
Dog ney! — o Strid! — o Qval! jeg dog ey taale kan
At den, jeg elſkte før, Barbarers Bytte bliver,
O! hendes Suk endnu mit Hierte ſønderriver;
Indhent mig hende ſtrax, hun ey mishandles bør
Af diſſe Røvere — ſkiælv du, ſaafremt hun døer
Ved din Seendrægtighed. Nok ſagt, du bør adlyde.

Og for ſig ſelv 5. i det Lorano gaaer:
O! kunde jeg dog kun de grumme Lænker bryde.
De Lænker jeg til Trods for Dyd og Troeſkab bær;
Forbandet Elſkov, du mit Hiertes Bøddel er.
Forbandet var den Dag, jeg hidtil Krigen iilte!
Forbandet Øyeblik, da Sacers Dronning ſmilte
Den første Gang til mig. Den Smiil i Hiertet ſkiød
En Galdeblandet Gift, Had, Elſkov, Mord og Død.

Zarine kommer i det ſamme til, 6. bebreyder ham først, at han lader Rhetea føre bort, og da hun hører, at han derudi undſkylder ſig, bryder hun løs paa ham med den hæftigſte Irretteſættelse for hans Utroeſkab og Forræderie, ſom han nogenlunde taalelig anhører, og med en fortvivlende Samvittigheds Erkiendelſe, indtil endelig Erindringen om det hun ſagde, at hun vilde kun ſtraffe hans Forræderie med Foragt, bragte ham til en raſende Forbittrelſe, hvori han opfordrer hende, ſom en Fiende, til Strid og Kamp, da hun uforſagt modtager hans Opfordring, gaaer bort, og efterlader ham alene, 7. ſtraffende ſig ſelv med de allerbitterſte Bebreydelſer, hvormed han erkiender ſig i høyeſte Grad, at have fortient Himlens retfærdige Straf. 8. Lorano, ſom ſtaaer paa Luur og hører hans Tale, men tør ikke komme frem, førend han er gaaet bort, yttrer ſin Frygt for, at Stryange, ſeende ſig forhadt af Dronningen, ſkal igien indhente Rhetea, beſlutter at lyve hende død, i det Zarines Vagt indhentede Røverne, og gav ſig i Strid med dem, hvilken Løgn, han først 9. binder Søſteren Nitocre paa Ærmet til hendes 10. ſtørſte Bedrøvelſe, og hun igien 11. beretter den ſamme til Stryange, ſom 12. derover udbryder i følgende Klage:

— — — Nu er det nok, jeg døer.
Forbandet være dog den Arm, den Piil og Bue,
Som endte hendes Liv. Saa ſkal jeg meer ey ſkue
Dig blandt de Levende. Ja naar du kronet gaaer
Iblandt Gudindens Flok, hvor Dyd Belønning faaer,

Da

Da ſkal du ſige dem, at jeg var en Meeneeder,
Og glad forglemme der de grumme Bitterheder,
Hvormed jeg fyldte her dit Sorg beklemte Bryſt,
Og kan du høre det, da ſkal min huule Røſt
Op fra min Afgrunds Svælg hen til din Egn udbrøle,
Den Angeſt, Skræk og Qval, ſom jeg, for dig maa føle,
Og mine Plager ſkal bevidne til din Fryd,
At Himlen ſtraffer Svig, ſom den belønner Dyd.
Mit Navn blandt Menneſker en Skam og Skræk ſkal være,
Den ſtore Sandhed dog man af min Død ſkal lære,
At Elſkovs Tyrannie Ulykkers Moder er;
Jeg Vidnet i min Barm til Dødens Rige bær.
Kom Hævn og Raſerie! kom Død frem af din Huule,
Kom ſtyrk min Arm og gid en ævig Nat maa ſkiule
En ſkiændig Krop, ſom var kun Laſters Boelig før,
Hvis ikke den til Rov for Udyr være bør.
Ja ſorte Billeder ſig for mit Øye trække,
Og Hiertet bæve maa; men Nattens mørke Dække
Bør ſkiule dette Syn. Kom Afgrund aahne dig,
Her er dit Bytte, kom, du ſkal fortære mig.
(Han tager Dolken af Beltet)
Farvel forhadte Liv, jeg Dagen meer ey ſkuer,
Jeg trodſer Evighed og al den Skræk, mig truer.
Rheteæ Død og Dyd og Troeſkab hævnes bør:
Natur ſkiælv! — Det er giort. O! Smerte! Ach! jeg dør.

I det han ſtødte til, kom bag fra Skuepladſen 13. Zarine, Rhetea, Nitocre, Lorano, og de fire Sacer, alle ſem i Lænker, og Soldater paa begge Sider. Vi vil anføre dette hele og ſidſte ſørgelige Optrin.

Rh. Holt! holt! holt! Nit. o Grumme holt! Zar. Det er forbie!
Rh. Stryange!
Str. Kan en fornærmet Dyd vel større Hævn forlange,
Rh. Din Brøde var forladt, Barbar! jeg elſker dig,
Din ſidſte Gruſomhed alene myrder mig.
Str. O Dyd! jeg elſket dør. Rh. O! Dronning end min Smerte!
Det Blod, ſom rinder der, det rinder fra mit Hierte.
Mig Verden øde blev og Livet ſelv en Død,
Min ſvage Dyd ey kan udholde dette Strød.

Zar.

Zar. Mit Hierte rives hen, mig selv jeg næppe kiender,
Af Sorg og Had og Nag, hver Sielens Evne brænder,
Hvo føler ey din Nød? (til Rh.) knap Guder kunde selv
Dig uden Taarer see. (til Lor.) Men du Forræder! skiælv!
Mit Had mod dig er Pligt. Din Falskhed er opdaget,
Al denne Sorg har du, du eene foraarsaget.
Dig skal jeg vel —— men jeg, mon jeg uskyldig er?
Jeg blues selv derved! jeg Helten havde kiær.
Dog —— bliver denne Lyst mig til Misgierning regnet,
Da evig Elskov staae blandt sorte Laster tegnet.
Kom nu Princesse! viis du Konge Datter er,
Sæt Dyd i fulde Lys og Modgang taalig bær.

Rh. Mit dybe Hiertesaar kan aldrig mere læges,
Men hver, som Hierte har, bør ved min Nød bevæges,
Jeg bliver aldrig glad og vømmes kun ved Trøst,
Snart Sorg mig qvæle skal; jeg døer ved dette Brøst.

Her ligger da en ulykkalig Dyd ved Siden af et Forræderie, haardelig straffet af sin egen Samvittighed i Liv og Død, begge skuffede ved et Bedragerie, som i Retfærdigheds Baand og Lænke venter paa sin fortiente Løn, fordi det ved sin List og Løgn forspildte Frugten af dens Ædelmodighed. Invention, Plan og Udførelse ligger her for Læserens Øyen. Vi har udmærket saadanne Steder, som viser en til rørende Træk velskikket Pen, der tilforn ved en anden sørgelig Prøve har giort sig bekiendt. Stilen er ikke plat, og heller ikke opskruet, men reen, tankerig og rørende, hvor den bør være det. Forfatteren har selv givet os om dette sit Arbeyde følgende Efterretning: „Den paalideligste Kunstdommer vi have (og „ hvo kiender ham ikke under dette Navn?) har læst og be„ dømt Zarine. Hvad han sagde til hendes Fordeel, var „ nok til min Opmuntring. Men denne Taknemlighed skyl„ der jeg ham, og mine Læsere den Oprigtighed, rundt ud „ at tilstaae, at mange Feyl ere rettede, efter hans Anviis„ ning, at nogle staaer endnu tilbage, som han har anviist, „ men jeg ikke været i Stand til at rette, uden alt for stor „ Omstøbning.“ Og til Slutning siger han: „Lykkes det„ te mit Forsøg, skal jeg vist nok blive ved og ikke efterlade „ nogen Flid til at forandre i et andet Sørgespil, hvad man „ med Beskedenhed kan vise mig at være Feyl i dette.“ Vi har kortelig berørt de Fuldkommenheder, som har faldet os i

Øyne-

Øynene, og overlade gierne til andre at opdage Feylene, om og hvor de kan findes, et vanſkeligt Arbeyde ved ſaadanne Værker, for hvilke det er vanſkeligt at foreſkrive ſaa faſte Regler, at jo det, ſom nogen anſeer for Feyl, lader ſig paa een og anden Maade forſvare.

Berlin. Die Gottesdienſtlichen Altarthümer der Obotritten, aus dem Tempel zu Rhetra, am Tollenzer See, nach den Originalien auf das genaueſte gemahlet und in Kupferſtichen, nebſt Hrn. Andr. Gottl. Maſchens, Herzogl. Mecklenb. Strel. Hofpr. ꝛc., Erläuterung derſelben, herausgegeben von Daniel Wogen, Herzogl. Meckl. Strel. Hofmahler. 1771. 19 Ark i 4to, foruden Fortalen paa 5 Ark og 53 Kobbere. I Fortalen undersøger Hr. Hof-Præſten 3 Punkter: 1) hvorfor man ikke har kundet finde det rette Sted, hvor Rhetra har lagt: 2) af hvad for Mærker ſamme lader ſig kiende: og 3) hvorledes alle Kiendemærker træffe tilſammen for den paa Sampelberg beliggende Landsbye Prilwitz. For Elſkere af de nordiſke Oldſager maa dette ſkionne Værk være en ſær behagelig Skiænk.

Hamburg og Güſtrow. Philipp Wilhelm Gerken, JCti vermiſchte Abhandlungen aus dem Lehn- und deutſchen Rechten, der Hiſtorie ꝛc. mit Archivaliſchen Original-Urkunden und Siegeln erläutert. Erſter Theil. 1771. 15 Ark i 8vo. Dette er vel et lidet, men mysſommeligt og grundigt Værk, ſom giver et ſtort Lys i den tydſke Rets-Hiſtorie og i den midlere tydſke Hiſtorie i Almindelighed, og man regner det iblandt de Bøger, der ikke ved Ælde tabe deres Værd. Det indbefatter i alt 12 hidhenhørende Afhandlinger.

Magdeburg. L. Cornelius Tacitus Werke aus dem Lateiniſchen überſetzt und mit den nöthigen Anmerkungen begleitet. I. II. III. IV. Deel i 8vo. Denne Overſættelſe er paa nye med ſtor Flid udarbeydet og forbedret. Overſætterne har i en tydelig og behagelig Skrivemaade nøye udtrykt Forfatterens Meening. Man har og tilføyet Anmærkninger, men ikkun hvor de vare nødvendige.

No. 34.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 20de Auguſt. 1772.

Kiøbenhavn. Breve om Agerdyrkningens Mueligbed i Island, fra Hans Finnſen. 1772. 67 S. i 8vo. Med P. H. Höckes Skrifter. — Det første Brev af 23de Octobr. 1769 til A. Thorarenſen oversat af Islandſk, besvarer først adskillige Indvendinger, som gjøres mod Agerdyrkningens Mueligbed i Island, saasom: at den er ikke saa fordeelagtig, som andre Ting, der kunde indføres i Landet: at den ofte slaaer Feyl: at det er ikke efter Islændernes Natur og Levemaade at befatte sig paa Agerdyrkning og at de forstaae det ikke: at de har hverken Leylighed, Plads eller Kræfter til at dyrke store Agre, og om en eller anden Plæt blev besaaet, var intet bevendt: at de har ikke større Eng, end der just behøves til deres nødvendigste Creaturers Underholdning: at Korn-Avlingen der til Lands ikke kunde lønne Bekostningen, om den end vilde lykkes; at den udfordrer saa meget Arbeyde: at Høe-Avlingen staaer i Veyen, som dog ikke maa forsømmes: at der ere giorte adskillige frugtesløse Forsøg: at Islænderne boe for langt op imod Nord-Polen for at kunne dyrke Jorden: at Isbiergene foraarsage Kulde, hvor de ere i Nærheden: at Frost og Kulde, i sær Hav-Kulden, den kolde Taage og kolde Veyr ere store Hindringer for Korn-Avlingen: at Sommeren er for kort, da den begynder sildig og endes tidlig. Endelig er det en pudseerlig Indvending, som næppe fortiente Besvarelse, men

ſom man, i hvor urimelig den er, dog ofte i lige Tilfælde maa høre, at da GUD nemlig, ſaa længe har hiulpet os foruden Korn-Avling, ſaa han kan og giøre det ſamme herefter: han har ikke vildet give os et Korn-land at beboe: lader os være fornøyede med den os beſtemte Deel: GUD ſeer vel for os: ſielden føre Forandringer noget got med ſig. Hr. Finnſen viſer derimod at om man vilde indføre Fabriquer udi Island, ſom fordeelagtigere for Landet, ſaa kunde de dog ikke have Sted uden Agerdyrkning: at Agerdyrkningen ſlaaer oftere Feyl i de varme end i de kolde Lande; at Islænderne giærne og med Nytte kunde blive vante dertil, lad være den ikke burde blive deres eneſte og Hoved-Idræt: at, lad være de for nærværende Tid ikke forſtaae ſig derpaa, ſaa kunde de dog lære, og det ſaa meget bedre, ſom intet Land ſkal kunne fremviſe nogen vittigere Almue, end den Islandſke: at det er bedre at dyrke en liden Plæt, end vidtløftige ſtore Jorder, thi Latifundia perdidere Italiam ſiger Varro og Landato ingentia Rura, exignum colito, ſiunger Virgel; at Engene ved Agerdyrkning og Pløyning meget kunde forbedres, da den giver baade Korn til Mennesker og Straae til Creaturene, og diſſe Giødſel igien til Jorden, ſom deraf giver tredobbelt Frugt og bliver meget bedre, om den end ſaa blev beſtemt til en Græsmark: at Agerdyrkning kan ingenſteds drives med mindre Bekoſtning: at den udkræver ikke nær ſaa meget Arbeyde ſom andre Ting: at den er baade mere fordeelagtig og bedre lønner Umagen end Høeavlingen, ſom dog derfor heller ikke burde forſømmes; at de mislingede Forſøg ikke kan antages for Bevis, ſom Hr. Prof. Erichſen i ſær har beviiſt i hans Skrift om Islands Opkomſt. De ſtørſte Anſtøds-Steene, ſom dens Modſtandere har fundet, er den Islandſke Luft og Jords Ubeqvemhed dertil. Men denne foregivne Ubeqvemhed falder ganſke bort, naar man deels betænker, at den tiiforn har været der i Brug for 500 Aar ſiden, deels drives i Lande, ſom ligge langt længere mod Nord. Forfatteren beretter og herved, at Hr. Apotheker Biørn Johnſen har faa Uger ſiden høſtet modent Byg og Havre. At Isbiergene heller ikke ſkade Agerdyrkningen, beviſes med Nordfiord i Norge, ſom ligger ved Siden af Sydpynten paa Island for aaben Hav, og hvor der inde i Fiorden er idelig

Iis

Jis, men Kornavlingen dog er det, som Indbyggerne meest og bedst ernære sig af, foruden andre Slags Frugter. Overalt har Hr. F. udførlig viist, at den der i Landet sædvanlige Kulde slet ikke kan forhindre Agerdyrkningen. Et mærkeligt Bevis derfor er Grønland, hvor Sæd har voxet i de ældre Tider, som man seer af Speculum regale, og andre langt mere nordlige Steder end Island. Forfatteren viser og overalt en god Bekiendtskab med de beste Skribenterne og Skrifter i dette Fag, hvis Vidnesbyrd han overalt anfører til sin Sags ydermere Bekræftelse i en og anden Henseende. Efterat Forfatteren er bleven færdig med disse Indvendingers Besvarelse og har bestridet de mod Agerdyrkningen stridende Fordomme, gaaer den heele øvrige Deel af Brevet ud paa at give Opmuntring og Anvisning til Agerdyrkningen i Island. Det er ey ubetydeligt, hvad han erindrer S. 32. „ at ethvert Lands Plads har noget til sin Fordeel, i Fald „ det bliver brugt. Det som ligger langt hen imod Nor„ den har lange Sommer-Dage, saa Solens Virkning bli„ ver desto stærkere. Nær ved Søekanten falder stor Kiærne „ og stort Straae, men op til Fields er Straaet mindre, „ men Kornene flere, omendskiøndt de ere mindre. Hvor „ Sæde-Tiden formedelst Foraars Kulden er sildig, der er „ derfor ey altid sildig Høstetid. Thi til Fields tøer Sneen „ sildigere op, men Sommer-Varmen er der igien stærkere. „ Ved Søekanten er Hav-Taage og Hav-Blæst, men der „ mislinger dog sielden Korn; thi Sneen formilder baade „ stærk Frost og stærk Varme; og saaledes mager Gild det „ for Menneskene i de naturlige Ting, at ere der Besvær„ ligheder, saa ere der ogsaa Fordeele, hvilket i Særdeles„ hed bør tiene til Opmuntring, at lægge Vind paa Ager„ dyrkningen, for det Lands Indbyggere, som har alle „ Arter af Lands Beskaffenhed baade ved Søekanten og til „ Fields." Men i hvor haardt end Landets Beskaffenhed og Veyrliget end maatte være, saa troer dog Forfatteren ganske viist, at det blev bedre, om det blev dyrket. Dette bevises med andre raa og udyrkede Landes Exempler, som ved Jorddyrkningen ere blevne de sundeste, mildeste og frugtbareste Lande, saasom Tydskland, Ponten, Italien, Frankerige, Armenien, da derimod andre, saasom Judæa, Ægypten og Spanien, der tilforn har været de beste og frugtbare-

ste, ere siden formedelst Jorddyrkningens Forsømmelse blevn mindre bebolige. Fremdeles meener Forfatteren, at Korne vil med Tiden bedre voxe og i kortere Tid, naar det ved d første Forsøg er bleven vandt til Landets Clima. Linné hat forsøgt i Sverrig, at det Indenlandske Tobaksfrøe har voxet der en heel Maaned førend det Udenlandske. En af de stør ste Fordeele, som Forfatteren lover sine Landsmænd af Agerdyrkningen er denne, at den vilde afgive de beste og frugtbareste Græsmarker: „ Saaledes (hedder det S. 29) burde „ Korn- og Høe-Avling række hinanden Haanden; og paa „ denne Maade ere mange fremmede Nationer blevne saa „ rige og mægtige, som de nu ere, og beklage kun, at de hav „ begyndt for sildig." Til ydermere Bekræftelse for sin Sag anfører han et Stykke af Amtmand Juels gode Bonde, som viser, at i Vardehuus Amt, Nordlandene, og paa Island kan Korn-Sæden meget vel komme fort. Herefter giver Forfatteren sine Landsmænd en kort Anviisning til at kiende de forskiællige Jordarter, saasom Sand-Muld- og Leer-Jord, til hvad for Sæde-Slag enhver Art er bedst tienlig; og hvorledes hver Jord-Art kan forbedres ved Grøfter, ved Pløyning, Jordblanding og Giødning; hvorfra Sæden maa forskaffes, hvorledes behandles, paa hvad Tid og Maade udkastes; og endelig til hvad Tid den helst bør indhøstes. Forfatteren beslutter dette sit Brev med nogle Erindringer angaaende de Sæde-Arter, han har tilskikket sin Hr. Correspondent. —— Det andet og sidste Brev er af 14de May 1772. til B. Johnsen og indbefatter nogle Anmærkninger til forrige Brev, som viser, at Agerdyrkningen har virkelig i gamle Dage været i fuld Drift i Island, og var end ikke ganske ophørt til Reformationens Tid. Af den sidste Anmærkning tage vi ey i Betænkning at anføre følgende, hvormed Brevet besluttes: „ naar man veed, at Korn er bleven „ moedent i Island; at det er kommet op af Jorden i den „ stærkeste Kuld; at den udi Island avlede Sæd kom tidligere „ op end den beste fremmede; at den Islandske endog gav „ niefold og bedre Korn, end den, som opvoxte af Frem„ med, da dog denne var moeden og brugt til Sæd; at den „ Islandske skiød sig saa stærk ud i Islandsk Jord, uden „ Giødning; at af et Sædekorn udspirede 7 til 11 Straae „ gemeenlig, og da man tællede Kiærnerne efter i nogle af

„ dem

dem uden Valg, fandtes i ethvert fra 38 til 66; at der voxede en hvide Roe paa 5 Pund Vægt i Hr. Stiftamtmand Thodals Have paa Beſſeſted, og at alt dette ſkeete i Aaret 1770 et Aar, ſom formedelſt langvarig Foraars-Kulde og Tørhed, og den ubeleyligſte paafølgende forderlige Regn ikke kan mindes ſaadan udi Island ſelv: alt dette er dem ſelv deels bekiendt, deels kan jeg af egen Erfarenhed vidne det: naar man har ſaadanne virkelige Prøver, kan man ikke længer tvile, naar man igientager ſamme Prøver; og da de første have haft ſaa ønſkeligt et Udfald, ſaa er det en Opmuntring til at blive ved, hvorpaa aldeles ikke kan tviles, at de jo vil giøre, og hvortil jeg ønſker dem ligeſaa lykkeligt et Udfald, ſom deres Iver og Flid er ſtor for at tiene Fæderneſandet."

Kiøbenhavn. Betty, et Engelſk Fruentimmers ulykkelige Tildragelſer. 1772. 128 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. —— Betty havde aldrig ſeet ſin Moder, ſom døde ſtrax efter hendes Fødſel, og var ſiden af ſin Fader, en fornemme Adelsmand bleven efterladt i den yderſte Armod; fandt dog i denne Tilſtand en Velgiørerinde, ſom tog ſig hende an; fik derpaa en Kiæreſte i en fornemme ung Adelsmand ved Navn Tourmont, hvilken hun pludslig ſnart igien blev ſkilt ved formedelſt et Skud, ſom en hans Fiende havde giort paa ham ved hendes Side, men ſom dog ikke var dødeligt. Skilt fra ham ved den Leylighed geraadede hun af en forſkrækkelig Fare i en anden indtil hun endelig traf ham igien paa et Skib, hvor han fortalte hende, hvad for Viderværdigheder der havde mødt ham i den Tid, han, ſaa ſnart han var kommen ſig af ſine Bleſſyrer, havde reyſt om for at ſøge hende op. Derpaa droge de hiem til et ſmukt Landgods, ſom imidlertid var bleven ham foræret, og giftede ſig ſammen, hvor de levede nogen Tid i ſtørſte Velſtand og Fornøyelſe indtil denne hendes Mands Død efter 12 Aars Forløb, da der midt i hans Lykſalighed paafaldt ham en dyb Melancholie, hvortil han ſelv ikke vidſte nogen Aarſag. Dette Tab var hendes ſidſte Gienvordighed, da hun ſtrax derpaa begav ſig i et Kloſter, efterat hun havde deelt ſin hele Formue ud i Velgierninger, og alene forbeholdt ſig ſaa meget, ſom kunde være nok til hendes egen nødtørftige Underhold-

ning i denne hendes Roelighed, hvor hun beſkæftede ſig met at ſammenſkrive denne Fortælling om ſin; Tildragelſer her Verden. Dette er kortelig Indholdet af denne Fortælling, ſom man kan læſe uden al Anſtød og Forargelſe, og ſom end og formedelſt hine hiſt og her indſtrøede moraliſke Reflexione kan læſes med nogen Opbyggelſe.

Amſterdam. Origine des prémieres Sociétes, des Peuples, des Sciences, des Art, & des idiomes anciens & modernes, par M. *Poinſinet de Sivry*, de l'Académie des Sciences & Belles-Lettres de Lorraine. 1771. 1 Vol. 614 S. i 8vo. Man har vel hidindtil erkiendt Gallerne for et af de ældſte Folk i Europa, men har ikke foreſtillet ſig at de burde anſees ſom Kunſters og Videnſkabers førſte Opfindere, ſom det førſte under viiſe Love foreenede Folk, der levede under en lovlig Regiering. Der er en nye Titel, man vil være Forfatteren forbunden for, om han grundig ſtadfæſter den. Han ſynes ikke at have været forlegen for Beviſer til denne ſin Meenings Underſtøttelſe, da han dermed har opfyldt ſin hele Bog. Uden Tvil ville de give et høyt Begreb om Forfatterens Erudition, men de ville tillige forekomme mange Læſere mere ſom hiſtoriſke Problemer, der ere vanſkelige at opløſe, end ſom afgiorte Sætzer. Det hører de Lærde til at afveye deres Værd. Men naar man endog tilſideſætter de Begivenheder og Etymologier, han bygger paa, ſaa ſkal man dog have ondt ved at antage den Hoved-Hypotheſis, hvorpaa han grunder ſit Syſteme, i hvor vittig den end maatte ſynes. Han ſætter, at Jorden længe efter Syndfloden beholdte ſin Fugtighed, og ſaaſom Slætterne, der ikke vare andet end Moradſer, ikke vare begvemme for Menneſker til at boe paa, ſaa toge de deres Tilflugt paa Biergene, hvor de levede tilſammen, og bevarede ſom en dyrebar Skat der Ild, ſom de havde vedligeholdt i Arken, ſaaſom de ſkal ind til den Tid ikke have forſtaaet den Kunſt, at tænde den aigien. Imidlertid er Jorden, befrugtet af det Dynd, ſom Vandene havde efterladt, og ſom indbefattede en Mængde Sæd, bleven overalt bedækket med tykke Skove. Med Tider tabte Menneſkene Ildens Brug, og ſom de vidſte ingen Middel til at antænde den igien, ſaa adſpredede de ſig i Skovene for igien at faae den opdaget. Der ſkal de have krøbet om,

ſom

ſom umælende Dyr, eenlige, nøgne, vankende, ſkildte ved alle nyttige Kunſter, ſom de ey engang ſkal have beholdt Erindringen af, og næret ſig af Olden og vilde Frugter, ja ofte være blevne til et Bytte for de vilde Dyr. Forfatteren anbringer vel en Deel Indvendinger imod diſſe Sætter for at beſvare dem, men hverken har anbragt alle, ſom kunde gjøres herimod, og de fleſte af hans Svar derpaa ere mere vittige end fyldeſtgjørende. I denne almindelige Ødelæggelſe ſkal et ſtort Genie, i det han ſaae et Træe antændt af Lynild, have vovet at nærme ſig dertil, og ved den Fornemmelſe, ſom han erfoer deraf, ſkal han have erindret ſig de uſkatteerlige Fordeele, ſom vare forbundne med Ildens Vedligeholdelſe. Han indbød ſine Lige til at tage Deel derudi. En utallig Skare ſamlede ſig da omkring den tilfælles Ild, hvilken man underholdte ved at lægge Næring dertil. En Løve kom da løbende for at angribe dem. Stærke ved deres Forbindelſe faldt de ham an og ſlede ham i Stykker. Da mærkede de Frugten af deres Sælſkab og Forbindelſe, og beſluttede ikke mere at ſkille ſig ad. De lode det ikke blive derved. Fulde af Høyagtelſe for denne deres **Prometheus**, udvalgte de ham til deres Anfører, og under hans Anførſel ſatte de Ild paa deres Skove og ødelagde ſaaledes Dyr og Inſecter, af hvilke de maatte lide ſaa meget. Denne Ildebrand ſkaffede dem den første Synskreds og gav dem Leylighed til at opdage Metallerne, og Maaden at føre dem i Brug. Man gravede ſig Huler, hvor man bragte Ilden hen, og betroede dens Vedligeholdelſe til aarvaagne Mennesker. Deraf have ſin Oprindelſe hos de gamle Folk, de Veſtaliſke Piger, Cureterne, Ildens Dyrkelſe hos Perſerne, de Panathenaiſke Fakler, og alle de Indretninger, ſom har ſigtet til dette Elements Vedligeholdelſe. Man giorde ſig Klæder, beſaaede Jorden, opgav ſit Geds til Fælledſkab, og alle diſſe Opdagelſer vare Virkninger af den Høyagtelſe, man havde for Ildens Opfinder. Men der paakom en Hungers Nød. De Folk, ſom havde ſtukket Ilden an, droge bort under deres **Prometheus** Anførſel, for at berøve andre Mennesker, ſom levede endnu i Skovene, de Frugter, ſom deres Jord ikke vilde give af ſig til dem. De bragte Ilden med ſig og lod den anrette de ſamme Ødelæggelſer hos dem, meddeelte dem deres Love og Opfindelſer, og dette var den første Begyndelſe til Erobrin-

ger. Paa denne Begivenhed (eller rettere sagt, Imagination) grunder sig Forfatterens hele Systeme. Det er af de gamle Poeter, han fornemmelig har uddraget sine Grunde. Man maa læse i Noterne hans Forklaring over de Fabler om Vulcan, Promethev, den Slange Pithon, som Apollo dræbte, og om de forskiællige Navne og Tilnavne, som forskiællige Folk har givet Ildens Opfindere. Endskiøndt de ofte synes noget tvungne, saa kan man dog ikke nægte, at de jo ere mærkværdige og fornøyelige. Nu spørges kun, hvem dette første Folk skal have været, og hvor den antændte Ild først begyndte. Forfatteren anfører Diodor af Sicilien, som et Vidne til, at den først blev anstukken paa de Pyrenæiske Bierge, som deraf og skal have bekommet dette Navn. Diodor lægger til, at det var denne store Ildebrand der aabnede de første Guld- Sølv- og andre Metal-Miner. En Ildebrand, som gik for Metallernes Opdagelse, maa nødvendig række op i Tiden til Verdens første Alder, og den Pyrenæiske Ildebrand, som Diodor taler om, hører da øyensynlig til den samme Tid som Ildens Opdagelse. Vel har Diodor adskildt disse tvende Tildragelser, i det han har sat Ildens Opdagelse i Egypten og den første Ildebrand paa Grændserne af Gallien. Men han skal være bleven forført dertil af de Memphitiske Præsters Løgne, dog skal den Mangel af Skiønsomhed, som man i den Henseende kan forekaste ham, ikke forringe hans Anseelse og Troeværdighed i Henseende til Begivenhedernes Fortælling i sig selv. Til de Pyrenæiske Bierge henfører Forfatteren ogsaa Alperne, og de øvrige Bierge, som ligge nær derved, og grunder sig paa gamle Skribenteres Vidnesbyrd. Resultatet bliver nu dette, at Celterne eller Gallerne skulle være det første af alle Folk. Italien, Grækenland, Chaldæa, Assyrien, Egypten, Phoenicien, Schythien, China selv og Amerika ere ved dem blevne opryddede, dyrkede og polerede. Forfatteren grunder sine Beviis paa den Overeenstemmelse, som finder Sted imellem disse forskiællige Folk, og de bekiendte Celtiske Colonier, i Henseende til visse sælsomme Skikker, og paa Etymologien af de egentlige Navne, hvilke han uddrager alle af Celtiske Stam-Ord og fornemmelig af det Ord Ur og dets Synonymer. I Henseende til Gallernes Erobringer i Italien, anfører han Dion. Halicarnassensis Vidnesbyrd om trende Stæder af

det

det Navn Rom, hvoraf han ſlutter, at det andet og tredie Rom har kun været en Tilvext og Fornyelſe af det første, ſom efter hans Meening har været til for Trojæ Beleyring, og været anlagt af Celter, ſom vare Deſcendentere af Aſcenas, hvilket han forklarer ved Enfans de l'incendie. Deraf lader ſig forklare ved en naturlig Følge den fælles Oprindelſe og Forvandtſkab, ſom altid uden Modſigelſe er bleven erkiendt imellem Indbyggerne af Autun, Auvergne og Rom. Deraf ſlutter Forfatteren, at Romerne ere af Celtiſk Oprindelſe, og at de ſtore Erobringer, ſom de har giort, og det Regimente de har anmaſſet ſig over den hele Verden ere Vidunder, ſom en Celtiſk Colonie har udvirket. Hvad Chineſernes vidunderlige Ælde angaaer, ſom grunder ſig paa deres aſtronomiſke Calculationer, da bør man ikke deraf lade ſig bedrage. Deres Aſtronomer ere underkaſtede Vildfarelſe og redde ſig gierne derfra med en Løgn. P. Halde anfører derpaa et mærkeligt Exempel. Naar han har ſagt, at de efter eget Behag mangfoldiggiøre Planeternes Sammenføyelſer, eftersom de eragtes at betyde Fyrſten noget Godt, ſaa fortæller han, at en Dag, da de havde befundet ſig i aabenbar Vildfarelſe, toge de den Reſolution, for at bedække deres Vankundighed, at gaae hen at complimentere Keiſeren, og lykønſkede ham med, at den Formørkelſe de havde forudſagt, var ikke troffen ind. De ſagde ham med megen Høflighed, han kunde takke Himlen, der havde giort dette Mirakel for at ſkaane ham for en Ulykke. Hebræerne ſkal og være af Celtiſk Oprindelſe; ſaaſom de nedſtamme fra Chaldæerne, diſſe fra Aſſyrierne, og diſſe igien fra Phrygierne, hvilke ſidſte aabenbar ere en Colonie af Celterne. Efter de Gamle, og i ſær de Egyptiſke Hiſtorieſkriveres Vidnesbyrd, ere de Araber, Iberer eller Hebræer eet og ſamme Folk. Nu ere de øſterlandſke Iberer en Colonie af Celtiberierne, eller de Pyrenæiſke Iberer, hvoraf det ſkal følge, at Hebræerne virkelig ere en Celtiſk Stamme. Araber og Chaldæer ſkal i Oprindelſen være eet Folk. Forſtaaer man kun Skriften ret, ſaa ſkal man finde Paradies i Spanien. Phiſon er Guadalquivir, Gihon er Guadiana, Hiddekel er Duero, og Phrat er Ebro. Celterne ſkal være de første, ſom har opfundet Bogſtaverne, Poeſien, og alle andre Kunſter, hvilke de ſkal have overdraget til alle andre Nationer. Græker, Romere og andre Folk ſkal have haft

Vaabener fra de ældste Tider af, og have faaet dem fra Celterne. Franker og Tyrker skal og være af Celtisk Herkomst. Saaledes bliver efter Forf. Meening Celterne overalt det første og ældste Folk, hvorfra alle andre nedstamme, til hvilke de har udbredet alle Kunster og Videnskaber, som de selv først skal have fundet. Værket er overalt fuld af lærde og curieuse Undersøgninger, som røbe Forfatterens Lærdom og Skarpsindighed, og har det nogle vovelige og ikke vel grundede Meeninger, saa har det og mange yppërlige, som ere stadfæstede med anseelige Skribenteres Vidnesbyrd.

Riga Erörterung des beſtandigen Werthes der Symboliſchen Bücher der Evangelich-Lutheriſchen, und der Billigkeit derſelben in Verpflichtung ihrer Lehrer. 330 S. i 8vo. Man veed vel, hvormeget der er skrevet for og imod de Symboliske Bøgers Værd, og hvorledes man, som det gemeenlig gaaer til i deslige Stridigheder, er til Skade for Sandheden gaaet for vidt paa begge Sider. Den ubenævnte Forfatter søger fornemmelig at bevise, at visse Anviisninger til at tænke og Sandheds Forskrifter ere ey alene muelige, men endog nyttige og nødvendige; at Kirken ikke uden Prøvelse har antaget sine nærværende Bekiendelses-Bøger, men har seet paa Indholdets mueligste Sandhed, at det er den fornemmelig om de Hoved-Satzer at giøre, som derudi efter den hellige Skriftes rigtigste Forstand indbefattes; at den og i disse Bøgers Handhævelse, og i Lærernes Forpligtelse forholder sig saa billig, som man af den billigen kan forlange; og at endelig de Symboliske Bøger med disse Vilkaar endnu immer kan beholde deres Værd. Dette er egentlig Forfatterens Hoved-Absigt i denne Afhandling. Han deeler den i tvende Hovedstykker. Det første handler om de Symboliske Bøgers bestandige Værd i den Evangelisk Lutherske Kirke, og er atter afdeelt i 16 Kapitler, hvori der handles om Religionens mangfoldige Beskaffenhed, og om Aarsagen til de forskiællige Afvigelser i den christelige Religion, om de symboliske Bøgers Oprindelse, Begreb og Øyemærke, Indhold, Beskaffenhed, Rigtighed eller Værd. Hovedsagen kommer egentlig an paa det Spørsmaal: Er det ikke mueligt, at deres Forfattere har vildfaret i deres Domme? Han viser her udførlig, hvorvidt

en

en Kirke kan vildfare eller ikke vildfare, og derefter bedømmer han symboliſke Bøgers Rigtighed. Saaledes udfører han ſin Plan, og underſøger tillige Kirkens Tilſtand i Reformationens Tid og ſkildrer Luthers Characteer. Herpaa følger en Beſkrivelſe paa den Lutherſke Kirkes symboliſke Bøger, og en Betragtning over deres Beſkaffenhed, det Forhold de ſtaaer udi med den hellige Skrift, deres Anſeelſe, og Kirkens Forpligtelſe og Fordring i Henſeende til ſamme. Kirken vil ikke være i Uvished i Henſeende til ſine Læreres Sandhed, og fordrer derfor deres Underſkrift paa diſſe Bøger, ikke saa vidt, men fordi de kommer overeens med den Hellige Skrift. Dette afhandler han udførlig, beſvarer de Indvendinger man til forſkiællige Tider har giort derimod, og underſøger nogle Theologers nyere Forſlag til Forandring, ſom en Tøllners, Millers og Barths. I det andet Hovedſtykke handler han om Kirkens Billighed i ſine Læreres Forpligtelſe, hvilken han overalt søger af forſkiællige Grunde at forſvare. Hertil er endnu føyet et Anhang, indbefattende nogle Betragtninger, ſom ſtaaer i Forbindelſe med den foregaaende Materie. De handle om Orthodoxie, om den proteſtantiſke Kirkes Foreening, om forſkiællige Slags Grund-Artikler og Grund-Vildfarelſe i Theologien, om nogle beſynderlige Læreſætninger i de ſymboliſke Bøger til at oplyſe og forſvare den Lære om Gud, om Arveſynden, om Adams Synds Tilregnelſe, om Menneſkets Formue til ſin Omvendelſe, og om Grunden til Forſoningen. Fremdeles nogle Anmærkninger over det Spørsmaal: er Troen det væſentlige i Chriſtendommen, og hvorfore fordrer Gud den? om Børne-Daaben og dens Belſignelſe, og endelig om den hellige Nadvere. Man roſer Forfatterens ſagtmodige og billige Tænkemaade, tilligemed hans redelige Nidkiærhed.

Paris. Anecdotes des Republiques aux quelles on a joint la Savoye, la Hongrie & la Boheme. 1771. 2 Vol. 8vo. Diſſe tvende Bind af Anecdoter indbefatter Hiſtorien om de 4re ſtore Republiker i det nu værende Europa, for det første de Genueſiſke og Corſiſke, for det andet de Venetianſke, hvortil og er føyet de Malthеſiſke, for det tredie de Schweitzerſke, for det fierde de Belgiſke og Hollandſke Anecdoter. Endelig leverer man og de Savoyiſke, ſom et Tillæg til de Italienſke

lienſke Anecdoter; dernæſt de Ungerſke og endelig de Bøhmiſke. Diſſe 8te Deele beſluttes med en alphabetiſk Tabelle, ſom hører nødvendig til Værket. De Genueſiſke og Corſiſke begynde 205 Aar for Chriſti Fødſel og ende med 1769. paa 188 Sider. Genua udgiorde en Deel af Ligurien og er Hovedſtaden af ſamme. Dens gamle Beboere vare ſtridbare, og førte i lang Tid Krig med Romerne, førend de maatte bukke for dem. Nogle Liguriſke Colonier droge over til Corſica, der og ligeledes blev undertvunget. De Gamle taler ikke meget fordeelagtig om Corſicanerne. Seneca, der havde Leylighed til at kiende dem, characteriſerer dem ſaaledes:

Prima eſt ulciſci lex, altera vivere raptu,
Tertia mentiri, qvarta negare Deos.

Den gamle Hiſtorie om Genua og Corſica leverer kun faa Bedrifter, og den ſtørſte Deel ſaa lidet rimelige, at Forfatteren har ikke fundet det Umagen Værdt at fortælle dem. De har været begge meget udſatte for Saracenernes Indfald, og Corſica i ſær er bleven dem underkaſtet, i hvor meget end Genueſerne har ſat ſig derimod. Endelig har Piſanerne og Genueſerne længe tviſtet med hinanden om Dens Herredomme. Corſerne har ofte forſøgt at afkaſte Genueſernes Aag, ſom undertrykte dem. Hiſtorieſkriverne fortælle, at til den Tid, da Genueſerne bleve erkiendte for Herrer af Øen, har de tvende Folk giort en Pagt, ſom burde vare beſtandig ved. Genueſerne ſkal da have lovet at holde Corſerne ved deres gamle Privilegier, det er at ſige, at diſſe ſkulde beholde deres Rang og Titler, have Deel i Regieringen, og lige Stemmer i Raadet med Genueſerne. Genueſerne holdte ſiden ingen af diſſe Betingelſer, og 1551. reyſte Corſerne ſig op og ſøgte at give ſig under Frankerige, ſom havde et ſtærk Partie. Men Georg Doria ſtillede Uroelighederne 1560., og de Franſke forlode Øen. Men Corſerne fik ſiden ofte Leylighed til at beklage ſig over Genueſerne, reyſte ſig adſkillige Gange op igien, og kom endelig under Frankerige. En almindelig Hiſtorie om Venedig er et af de vanſkeligſte Arbeyder En heel Hob Skribentere har foretaget ſig at beſkrive den. Den nyeſte er Abb. Langier, ſom har næſten udtømmet alle Kilder. Forfatteren af nærværende Værk har raadført ſig med alle de Skribentere, der ere af nogen Troeværdighed, da der ere de, ſom endten ikke har kundet vide Sandheden, eller om de endog

har

har vidst den, har dog aldrig vovet at sige den, saasom det skal være næsten ligesaa farligt at rose som at laste denne besynderlige Republique. Forfatteren har, ved Hielp af Dogernes Følge, vidst at forbinde Begivenhederne saaledes med hinanden, at de dog ikke derfore hænge af hinanden. De Maltheſiſke Anecdoter, som han har tilføyet, har han draget af de samme Kilder, som Abb. Vertot har øst af. Han begynder fra den Maltheſiſke Ordens Indstiftelse 1065. og ender 1749. Med de Sveytzerſke slutter han det første Bind. Denne Historie er interessant for alle, som elske Dyd og Frihed. Han har indskrænket sig mere til at fortælle Sveytzernes Sæder, end deres Historie, og for en stor Deel benyttet sig af Baron de Zurlaubens Værker og Haandskrifter. Han opstiger til Aar 169. efter Roms Bygning og ender med 1766. Det andet Bind indbefatter de Hollandske og Belgiske, samt Ungerske og Bøhmiske Anecdoter. De kan alene ansees for Udtog af bekiendte Værker, og tiene til at erindre sig de meest interessante historiske Begivenheder.

Paris. Uden Tvil her, skiøndt uden Steds Navn, er trykt: Procedures faites en Bretagne, & devant la Cour des Pairs, en 1770. avec des Obſervations. 1771. 450 S. i 4to. I den første Columne staaer hvad som er gaaet for sig i den høyeste Ret til Paris, og i den anden det til Rennes anstilte Vidne-Forhør, i den vigtige Sag mod Hertugen af Aiguillon. Denne Sag er en af de vigtigste, der nogensinde er bleven forhandlet for Rigs-Retterne, ikke saa meget i sig selv betragtet, som i Henseende til sine Følger. Thi den indbefatter Grunden til alt, hvad der er skeet i Parlementet til Paris, med videre Følger. Var den ved aabent Brev af 27de Junii forrige Aar anbefalede Undertrykkelse af den for Pairernes Ret anhængiggiorte Proces mod Hertugen af Aiguillon, en Misbrug af den Souveraine Magt? Havde det Pariſiſke Parlement Aarsag til at besvære sig? og var den gamle Gouverneurs af Bretagne Uskyldighed mistænkelig? Disse ere de Puncter, hvis Bedømmelse dette Skrift giver Anviisning til.

Paris. Obſervations ſur l'imprimé intitulé: Reponſe des Etats de Bretagne ou Mémoire du Duc d'Aiguillon,

lon, par Simon Nicolas Henri Linguet. 1771. 262 S. i 4to. Hr. L. forsvarer egentlig ikke den gamle Gouverneur af Bretagne, men sig selv, fordi han var bleven angreben i det Svar fra Stænderne af Bretagne, som ved en Befaling fra Statsraadet af 2den Januar. indeværende Aar blev fordømt. Hr. Linguet paastaaer, at han er bleven bagtaalt, fordi han, som han selv siger, havde haft den Ulykke, at gisre sin Pligt. „Fouquet var skyldig: Pelisson var „ikke engang hans Advocat, og han har dog giort sig udø„delig ved den Ædelmodighed, hvor med han paatog sig „hans Forsvar. Hertugen af Aiguillon er uskyldig: hvor„ledes skulde det da kunde regnes mig til en Forbrydelse, at „jeg har bemøyet mig for at forsvare ham." Paa den eene Columne staaer Stændernes Svar, paa den anden Anmærkningerne.

Paris. Histoire abrégée de la Decouverte & de la conquête des Indes par les Portugais, par M. d'Ussieux. 1770. 204 S. i 12mo. Indiens Erobring er en af de sørste Begivenheder i den nyere Historie. Adskillige Skribentere har handlet derom med en tilbørlig Udførlighed. Hr. d'Ussieux har foretaget sig at gisre et Udkast deraf, som er interessant nok, men kunde have udfordret større Udførlighed. Portugiserne begyndte deres Reyser paa en Tid, da de mathematiske, astronomiske og andre Videnskaber, som har nogen Relation til Navigationen, vare endnu i deres Barndom. Man vil finde i dette Værk, hvad Magt og Klogskab formaaer, naar de ere forenede med en virkelig patriotisk Nidkiærhed. 1415. resolverede Kong Johannes af Portugal at paaføre Mohrerne Krig og attagvere dem indtil i Africa. Henrich, den yngste af hans Sønner, fulgte ham paa dette Tog og signaliserede sig ved Ceuta's Erobring. Denne unge Prinz opofrede sig omsider til Mathematikens Studium og udskikkede en liden Flode, for at gisre Opdagelser paa de Kyster af Africa henimod Negrernes Land. Henrich blev ved at gisre flere saadanne Expeditioner. I den første kom man til en Ø, som man kaldte Porto Santo, i en til Madera, og endelig i en 3die blev Giliagnez udskikket 1434. og seylede forbi Cap Bajador. Man blev ved Aar efter Aar at gisre nye Forsøg og flere Opdagelser, som gave stor Forhaabning. 1446.

kom

kom man til Senegal. Efter Henrichs Død, som var bleven Konge af Portugal, giorde det Guld, og den Rigdom man havde høstet af de nys opdagede Lande, at man foretog nye Seyladser, og trængte igiennem til paa hin Side Linien. Man trak en stor Profit af den Guineiske og Cangiske Handel. Endelig kom Diaz 1487. indtil Cap de bonne Esperance. Vasco de Cama seylede det forbi, forsøgte sig til Mozambique, derfra til Calicut, hvor han endte sin Expedition, og kom tilbage til Europa. Derpaa udrustede man en nye Flode, som reyste 1500. Den blev commanderet af Cabral. Denne Admiral forsøgte sig til Calicut, oprettede et Forbund med Kongen i Landet og kom tilbage til Europa. En anden Portugisisk Flode opdagede Kysten af Malabar. Indien befandt sig opfyldt med Portugiser, som der bleve meget mægtige. Deres Etabissementer og Opdagelser foraarsagede den Handels Undergang, som man førte paa det røde Hav. Den Egyptiske Sultan giorde sig forgiæves Umage for igien at oprette den. Portugiserne udrustede 1506. en talrig Flode, ved hvilken de giorde sig frygtelige i Indien. Endelig bemægtede de sig Goa, og giorde den til deres Hoved-Stad. Forfatteren ender sin Historie ved 1521., da næsten alle Nationer søgte at forstyrre Portugiserne i Asien. Han giver kun en ganske kort Historie om disse Opdagelser, som man finder mere vidtløftig udførte i andre Værker.

Berlin. Schreiben eines Freydenkers an seine Brüder. 3 Ark i 8vo. Udgiveren siger, at Religionens Fiender blive kun mere opbragte ved Forfølgelse, Bespottelse og Fordømmelse. Han anbefaler det Forsøg, at man skulde tale mere venlig med Fritænkere, og som Fritænkere lære dem Billighed: „Visselig havde vi vundet meget, om vi „kunde giøre den christelige Troes Modstandere uskadelige „for Selskabet, omdanne dem til roelige Borgere, der ikke „forstyrrede nogen i deres Troe." Dette har og nærværende Skrivelse til Øyemærke. Forfatteren laster med Ret de lætsindige Fritænkeres Raserie, der forfølge med bitterste Spot alt hvad der er deres Medborgere helligt, for at ængste de Svage og ærgre de retskaffene. Han raader og dem til Forsigtighed i at bekiendtgiøre deres Tvil, som med et redeligt Hierte dog ikke finde sig overbeviiste om Religionens Hoved-

ved-Sandheder. Han viser fremdeles, hvor umueligt det er for den store Hob at opsvinge sig til Philosophernes Gud, og den Skyldighed i Almindelighed at eftertænke en aabenbaret Religions Nodvendighed. Han kommer derpaa til de Christnes hellige Bøger og tilstaaer, at han finder den største Deel af dem en høyere Indgivelse værdig. Han roser deres guddommelige Egenskaber, og forlanger, at Ærefrygt for dem bør afholde en Naturalist fra at spotte derover. Efterat han at har taelt om Hemmeligheder, lægger han for Resten stor Berømmelse paa den christelige Religion, endskiøndt han ikke finder sig overbeviist om en og anden Hoved-Punkt derudi. Er Forfatteren virkelig en Fritænker, saa er han dog en af dem, man mere maa beklage, end hade.

Halle. Gottlieb Rammelo, Künstgärtners zu Benkendorf und Deliz am Berge, wie auch Mitglieds der oekonomische Gesellschaft in Leipzig, **gemeinnützige Abhandlung, zum Besten der Gartnerey und Landwirtschaft. Zweyter Theil.** 328 S. i 8vo. Dette Skrift vidner om Forfatterens lange Erfaring i Gartner-Kunsten. Han beskriver først Sommer-Vøxterne og indstrøer adskillige Bemærkninger angaaende deres Opvartning. Derpaa leverer han adskillige smaa Afhandlinger, som løber ind i Oeconomien og Gartneriet. Man beundrer ikke saa meget den erfarne Forfatters mange gode Bemærkninger, som hans ordentlige og tydelige Skrivemaade.

Paris. Histoire du Bas-Empire en Commençant à Constantin le Grand, par M. le Beau, Professeur Emerité en l'Université de Paris &c. Vol. XIII. XIV. 12mo. Denne Historie er allerede bekiendt. Nærværende tvende Bind indbefatte Historien fra Aar 648. under **Constantis** den Ildens Regiering til 842., til Keiser **Theophili** Død. Den indbefatter i dette Tidsrum en heel Hob interessante Begivenheder, saasom Saracenernes eller Arabernes store Erobringer, der skildte Riget ved adskillige Provinzer, Tildragelserne i Kirken, Oprindelsen til Maroniternes Historie, Bulgarernes Historie, det stette almindelige Concilium, det græske Riges Undergang i Vesten, de ved Billed-Forstyrrerne foraarsagede Handeler og Uroeligheder o. s. v.

No. 35.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 27de August. 1772.

Kiøbenhavn. Anviisning til den practiſke Agerdyrkning grundet paa egen Erfaring af O. Andreſen Borreby, Philoſ. Doctor, Sogne Præſt for Nicolay Meenighed paa Bornholm og Medlem i Sælſkabet til Agerdyrkningens Opkomſt paa Island. 1772. 72 S. i 8vo. — Forf. giver ſig ud for en Mand, der er opfødt i en Stand, hvis Sag det er ſelv at lægge Haand paa Ploven, for en 8 Aars Akademicus, der efter Leylighed ved Akademiet ſøgte at lære noget af de oeconomiſke og hidhenhørende politiſke, phyſiſke og mathematiſke Videnſkaber, og for en 7 Aars Praktikus, der ſidder i et lidet Kald, hvor han baade har haft Lyſt og Tid til ſelv at erfare, optegne og ſammenligne de forſkiællige Virkninger efter Jord-Arter og deres forſkiællige Dyrknings-Maader. I den Henſeende giver han vel Læſeren Ret til at vente noget tilforladeligt af ſig i Agerdyrkningen, men ſtrax derpaa ſynes ſelv ligeſom at ſvække Læſerens Haab derom, i det han forevender det bekiendte Ordſprog, at Landmanden bliver dog aldrig ret klog, og at det er nødvendigt for en Landmand at feyle, ligeſom til Undſkyldning for hvad Læſeren hos ham maatte ſavne i denne hans Anviisning. Han beklager og, at jo mere man har ſkrevet om Agerdyrknings-Kunſten, deſto meer ſynes den aftage. Gemeenlig gaaer det ſaa med alt det, hvori man ſnakker og ſkriver for meget og udretter for lidet. I det mindſte

siger Forfatteren, at „ en jævn Smag, sattelig Underviis„ ning, paalidelig Anførsel, afpasset Frihed, viis Bestyrel„ se, taalelige Paalæg og vis Forsikring at beholde sine Jor„ der, og for sig og sine at høste Frugten af sin Sved og „ Møye, deslige Ting ere uden Tvil Agerdyrkningens beste „ Opmuntringer." Desuden holder han det for nyttigt, om Præster og kyndige Landmænd efter nye giorte og igientagne Forsøg bekiendtgiorte deres Erfaringer, ligesom han selv hermed har givet et Exempel, der fortiener at efterfølges. At man ikke skal forundre sig over, at han skriver sig Medlem af et saa lidet bekiendt Sælskab, som det Islandske til Agerdyrkningens Opkomst, saa har han derom i Fortalen selv meddeelt følgende Underretning: „ Efter at jeg ved Hørelse „ og Læsning havde giort mig nogenlunde bekiendt med Is„ lands Tilstand, og min forrige Contubernal og gode Ven, „ Studiosus Hans Finsen, var opreyst til sit Fæderneland, „ tilsendte jeg ham en Plan til et Agerdyrknings Sælskab, „ hvilken, noget forandret efter locale Omstændigheder, „ fandt største Biefald, blev underskrevet af Sælskabet paa „ Øvenaae Landsting, den 24de Julii 1770. Hvormed „ hvert Medlem forbandt sig i 5 Aar, at giøre et aarligt „ Tilskud af 5 Rdlr., og jeg desuden paa egen Bekostning „ at modtage en Islandsk Karl og Dreng i Lære paa 3 Aar „ samt at forfatte en practisk Anviisning til Agerdyrknin„ gens Drift, som paa Sælskabets Bekostning paa Islandsk „ oversættes og trykkes. Det første er skeet, en Islandsk „ Karl, navnlig Magnus Johnsen, har over 2 Aar væ„ ret i min Tieneste, og torde jeg gierne betroe ham en „ Bondegaard! om jeg havde nogen. Det andet Løfte op„ fyldes herved, saa det nu kun beroer paa, om Sælskabet „ faaer den ansøgte Kongel. allernaadigste Concession paa de „ Jorder, hvor Agerdyrkningen skulde begyndes og Avls„ gaarden bygges." Af det anførte seer man tillige den egentlige Anledning til nærværende practiske Anviisning, og at Forfatteren just har skrevet den som Medlem af foranførte Sælskab, hvorom han hermed har underrettet os. Philocosmus har yttret sig med det Indfald, at Island hverken for Climatets Skyld kunde, ey heller for Colonie-Politiets Skyld maatte blive et Kornland. Forfatteren bifalder ham i ingen af Deelene, med mindre han i Henseende til den sid-

ste

ſte vil ſaaledes lade ſig forſtaae, at Islænderne bør ikke ſlippe deres gamle Nærings Veye for ganske at ſlaae ſig til Agerdyrkning. Men at komme til Anviisningen ſelv og dens Indhold, da er den affattet i 29 Syher, hvis Indhold er følgende: §. 1. om Sæde-Jord at kiende og udſøge; §. 2. om Marker og Indlukker at indhegne §. 3. om ſædelig Jord at forberede til Agerland; §. 4. om Ager at anlægge: §. 5. om Avls Redſkaber; §. 6. om Kreaturer til Beſætning; §. 7. om Gisdning; §. 8. Præperations Ployning; §. 9. om Ployning til Sæd i Almindelighed; §. 10. om Harven i Almindelighed; §. 11. om Sæde-Korn og Forhold i Udſæd; §. 12. om Vinter-Sæd, Rug og Hvede, hvor og hvorledes de ſaaes og behandles: §. 13. om Indhøſtninger; §. 14. om at ſætte ſin Sæd i Stak §. 15. om at pakke ſin Sæd i Laden; §. 16. om Vaar-Sæd, Byg, Vaar-Rug og Vaar-Hvede, hvor og hvorledes ſaaes og behandles; §. 17. om Erter og Vikker, hvor ſaaes og hvorledes behandles; §. 18. om Erter og Vikkers Indhøſtning §. 19. om Havre, hvor ſaaes og hvorledes behandles; §. 20. om Boghvede; §. 21. om den fordeelagtigſte Maade, hvorpaa at inddeele ſin Sæde-Jord, og afvexle med Beſaaeningen, naar man er uden for Fælledſkab og ſelv ſin Jord raadig; §. 22. om den fordeelagtigſte Maade, hvorpaa at inddeele ſin Sæde-Jord og afvexle med Beſaaeningen, hvor Bønderne have ſin Jord, ſom paa de fleſte Steder, adſpredt i 3 Marker, ſom omſkiftes fra at være Bygmark til Rugmark, og derefter hver fierde Aar til Fælled: §. 24. om andre Agerdyrknings Producter; §. 24. om Hør; §. 25. om Hamp; §. 26. om Senup; §. 27. om Kommen; §. 28. om Humle; §. 29. om Jord-Æble, Kartufler eller Pateter. Man finder hiſt og her nyttige Anmærkninger og Forſkrifter, ſom Forfatteren foreſkriver paa Grund af egen Erfaring. Blandt andre er hans Anmærkning og Forſkrift om Plovens Indretning ey ubetydelig. Vi ſeer deraf, at Forfatteren har indſendt til Landhusholdnings Sælſkabet en Tegning over ſin Plov tilligemed nogle Erindringer, hvori han formeente, at den af Sælſkabet anpriſte Plov endnu kunde forbedres. Han raader her i ſær angaaende Hiulene, at man ikke maa ſætte dem paa Træe-Axler, men at man i Stedet for Hiul-Axler ſkal bore Hul paa Mellem-Axlerne, ſom er en halv Alen lang, og igiennem ſætte en rund Bolt af ſeigt Jern en Alen lang og en Tomme tyk. Paa denne

Bolt ſkal man ſtikke Hiul-Naverne, ſom ere kun et Qvarteer lange, og i Stedet for Lundſtikker giøres en Knub paa den ene Ende af Bolten, og en Splitte med en Brikke for den anden. Paa denne Maade løbe Hiulene læt omkring, og forvolder ingen ſynderlig Tyngſel. Over de øvrige Agerdyrknings Producter har han S. 59. giort følgende ey ubetydelige Anmærkning: „ at vi udenrigs fra forſkrive vore „ Vine, Specerier og ſaadanne Vahre og Producter, ſom „ vores nordiſke Clima endten aldeles ikke, eller dog ikke til „ nogen Klækkelighed kan frembringe, bør ingen dadle os „ for ſom veed, at beſvrne Nationer bør handle reciproque„ ment, at den passive og active Handel kan underholde hin„ anden. Men at vi, ſom det ſynes, aarlig tabe anſeeligt i „ vores udenrigs Handels Balance, endog efter at vore For„ fædres med Guld- og Sølv-Stykker opfyldte Sølv-Kander „ ere passerede Linien, endnu fremdeles ſkulle lade de faa til„ bage havende Beggere gaae over Øſterſøen og Nordſøen for „ Hør, Hamp, Humle, Kommen og deslige Jordens Frug„ ter, ſom vi kan have hos os ſelv i Overflødighed; ſaadant „ maatte være ligeſaa ſkammeligt for vore Landsmænd og Bøn„ der, at lade Fremmede avle Hørren for os, ſom det er bekla„ geligt for vore Kunſtnere og Haandværker, at Fremmede og „ ſkal ſpinde Trgaden for os, og ſom det er Landforarmende „ af vore Medborgere og Mode-Narre, at de intet kan æde, „ og dem intet kan klæde, med mindre det er fremmed.“ Ved Kommin-Avlen erindrer Forfatteren S. 67. at mange, ſom i mange Aar underholdes af Almiſſe, kunde underholde ſig ſelv og holde Penge i Riget, om kun et Aars Almiſſe blev viiſelig anvendt til at anlægge dem Kommins-Hauger, hvortil for Ex. ved Strandſiderne kunde findes mange Steder, nu ikke meget nyttig, ſandagtig Jord, naar den om Efteraaret blev beſtrøet med Søe-Tang. Han beklager tillige herved, at man har været alt for ſparſom paa ſaadanne Indretninger i Stæderne og paa Landet, hvorved man kunde ſkaffe den Fattige noget ſelv at fortiene og ophiælpe den Vindſkibelige Armod: „ Derfor (ſiger han) vrimler Landet af Tig„ gere, og vi —— vi udarme os ſelv Aar efter Aar, fordi vi „ lade andre avle og arbeyde for os, hvormed vi først ſkal „ give vore Penge ud for den fremmedes Vahre, og dernæſt „ ſkal vi dog underholde vore egne i deres Armod og Yrkes-

„ løs-

„ lsshed.“ Han beſlutter §. 30. med den ufeylbare nyttige Regel for alle Agerdyrkere.

Forſtandens Kræfter brug! ſøg beſte Skik at vide!
Ey Legems Kræfter ſkaan! din Gierning giør i Tide!
Dog viid, af Vid og Flid ey kommer noget ud!
Men bed! og ſveed! og troe, at Vexten giver Gud.

Kiøbenhavn. Afhandling om Kartøfflers Avl og Brug, indſendt til det Kongel. Danſke Landhuusholdnings Sælſkab af Forfatteren Hr. Jocob Kofoed Troyel, reſiderende Capellan for Viſſenberg i Fyhn, og nu paa Sælſkabets Bekoſtning trykt og uddeelt til Landmandens Nytte. 1772. 28 S. i 8vo. Med et Kobber. Det Kongel. Danſke Landhuusholdnings-Sælſkab har ved Præmier ſøgt at opmuntre og befordre Kartuffel-Avlens videre Fremgang i Dannemark og Norge. Det er i ſamme berømmelige Henſigt, det har bekoſtet Trykningen af dette Skrift, ſom er grundet paa Erfarenhed og Eftertanke, og lader ſamme uddeele til Landmandens ſornødne Underretning, ſaaſom deraf kan læres i Korthed den lætteſte og fordeelagtigſte Maade at dyrke Kartøfler paa i diſſe nordiſke Lande. Hvad Erfaringer der ved Kartuffel-Avlens videre Tiltagelſe maatte indløbe Efterretning om, agter Sælſkabet at lægge mærke til, og at føye dem til er andet Oplag af Afhandlingen, naar det bliver fornødent, i Fald ſamme Efterretninger maatte ſynes at være af nogen betydelig Vigtighed, i ſær om de nærmere maatte underrette om Kartuffelernes adſkillige Brug til ſtørre Fordeel, end hidindtil har været bekiendt. Denne fremmede Frugt er bragt fra Peru til Europa, og er for en Deel Aar ſiden bleven temmelig bekiendt i vore danſke Stater, ſom efter Hr. Forfatterens Erindring i Fortalen meeſt maa tilſkrives Hr. Provſt Lüders i Glücksborg. Det er hans Exempel der har opmuntret Forfatteren og han ſelv har underſtøttet ham med Forſkud af Sæde-Kartufler, hvormed han har giort førſte Prøve, og ſom han ſiden har dreven temmelig ſtærk. Hans Exempel gav Anledning til, at den paa nogle Steder i Fyhn er kommen meget i Brug og til ſtor Nytte, og for at giøre den end meer almindelig bekiendt udgav han i Aaret 1766. en liden Afhandling derom, hvis faa trykte Exemplarer ſnart bleve uddeelte,

og ſom Sælſkabet nu har ladet trykke paa ny til en mere almind lig Udbredelſe. Han har i tvende Kapitler handlet om Kartuflers Avl og Brug. I det første om Avlen handles om deres forſkiællige Navne og Sorter, om Jordens Beſkaffenhed og Tilberedelſe dertil, om Plantnings-Maaden og Tiden, om videre Behandling og Omgang dermed, om en Plov dertil, hvis Figur Kobberet foreſtiller, om deres Indhøſtnings Tid og Maade, deres Vinter-Giemſel, om Sæde-Kartoflernes Behandling i Foraaret, deres Plantning og Frøe. Til Slutning giøres Beregning over Indtægt og Udgift ved Kartoffel-Avlen, og bliver den i ſamme Henſeende ſammenlignet med Korn-Avlen. I Følge denne Beregning ſkal man af en Tønde Land, alle Omkoſtninger fradragne, kunne have nogle og tredive Rixdalers reene Gevinſt, en Indtægt, ſom Korn-Avlens langt fra kan opnaae. I det andet Kapitel handler han om deres adſkillige Brug i Huusholdningen til Spiſe, til Brød, til Brændeviin, til Stivelſe, til Svin, til Køer og Faar og til Heſte, viſer baade enhver beſynderlig Brugs Maade, og beregner endelig Fordeelen ved enhver i ſær.

Paris. Hiſtoire naturelle des Oiſeaux. Tom. I. in 4to. Tom. I. & 2. in 12mo, par Mr. de Buffon. Natur-Hiſtorien om de fiirføddede Dyr har allerede bekommet en ſtor Fuldſtændighed. Man kiender 200 Arter og man kan giøre ſig Haab om med Tiden at bringe alt tilſammen. Med Fuglenes Hiſtorie er man endnu ikke kommen ſaa vidt. I det Kongelige Cabinet tæller Hr. Buffon allerede 7 til 800 Arter. Dog bliver endnu ofte ganſke nye og ubekiendte Fugle indſendte. Men det er endnu den mindſte Vanſkelighed. Ethvert Clima og enhver Verdens Deel har ſine fiirføddede Dyr. Men mange Fugle reyſe fra een Verdens Deel til en anden, og man maatte altſaa følge dem, for at beſkrive deres Hiſtorie. Han anfører Svalerne til Beviis derpaa, og fortæller de forſkiællige Meeninger om deres Bortreyſe. Man troer, at en ſtor Deel af dem mod Vinteren ſøger til Sydlandene, men Erfaring beviſer og, at mange af dem ſænke ſig ned i Sumper, og komme frem igien om For-Aaret. En lige Erfaring vil man og have om nogle af Storkerne. Hr. B. er ſaa beſkeeden at udgive ſit Værk alene for et Forſøg,

ſom

ſom Efter-Verden ſkal forbedre og fuldende. Det bedſte og ſikkerſte Middel til at giøre videre Fremgang i denne Deel af Natur-Hiſtorien, var at giøre beſynderlige Beſkrivelſer over ethvert Lands Fugle. Hos Menneſkene ſkal Følelſens Sands være den fuldkomneſte, hos Dyrene i Almindelighed Lugten, men Fuglene ſkal derimod have et langt ſkarpere Syn. En Lærke ſeer 20 Gange længere end et Menneſke eller en Hund. Hr. B. bemærker, at man af Flugtens Geſvindighed kan giøre Slutning til en langt ſtørre eller ringere Grad af Synets Skarphed. Havde Naturen forſynet Fuglene med et kort Syn og en haſtig Flugt, ſaa maatte de juſt derfor omkomme, da den eene Egenſkab ey alene hindrer den andens Brug, men ſtiller og Dyret blot for utallige Farer. Efter Synet har Fuglenes Hørelſe den ſtørſte Fuldkommenhed. Dette ſlutter han af den Lethed, hvormed mange Fugle beholde og igientage Toner og Ord, og den Fornøyelſe de finder i Sang. Fuglenes Stemme er forholdsviis langt ſtærkere end de fiirfødede Dyrs. Den Geſvindighed, med hvilke de bevæge ſig, er forunderlig. Hiorten og Rensdyret kan i een Dag lægge 40 Franſke Miile tilbage; Kameelen 300 Miile i 8te Dage; Heſten een Miil i 16 eller 17 Minuter. Men Ørnen ſkyder ſig i een Time 20 Miile fort. Hr. **Adamſon** har paa Kyſterne af Senegal, den 9de Octobr., ſeet Svaler, og altſaa 8 eller 9 Dage efter deres Afreyſe fra Europa. Kong **Henr.** II. Falk fløy bort, og 3die Dagen fangede man den paa Malta, hvor man kiendte den af den gyldene Ring, ſom den førte paa ſig. En høyt flyvende Fugl kan efter **Buffons** Dom komme 4 eller 5 Gange ſaa haſtig fort, ſom det allerhurtigſte Dyr. Parrene af eet Kiøn leve med hinanden i den forundringsværdigſte Troeſkab, bygge deres Rede tilſammen, ruge begge deres Unger ud, og ſørge for deres Næring. Der gives kun faa Undtagelſer fra denne almindelige Regel. Efter denne philoſophiſke Indledning følger en Beſkrivelſe paa Rov-Fuglene, ſom han inddeeler i Dag- og Nat-Fugle.

Paris. Inſtitutions mathematiques ſervant d'Introduction a un Cour de Philoſophie des Univerſites de France; ouvrage dans lequel on a renferme l'arithmetique, l'algébre, les fractions ordinaires & decimales, l'extraction des racines quarrées & cubiques, le calcul

des radicaux & des expoſants, les raiſons, proportions & progreſſions arithmetiques & geometriques; les Logarithmes, les équations, les problemes indetermines, la theorie de l'infini, les combinaiſons, la geometrie & trigonometrie; la méthode de lever les plans, la meſure des terreins, la diviſion des Camps & le nivellement; les ſections coniques & les principes du calcul differentiel & du calcul integral & pluſieurs connoiſſances utiles aux militaires. Les matieres ſont traitées clairement & miſes a la Portée des Commençans, par M. l'Abbe *Sauri*, ancien Profeſſeur de Philoſophie de l'Univerſité de Montpellier, actuellement Profeſſeur de Mathematiques a Paris. 1770. 311 S. i 8vo. At de Unge, ſom lægge ſig efter Mathematiken, giøre gemeenlig kun liden Fremgang i en ſaa nyttig Videnſkab, kan og bør fornemmelig tilſkrives Mangel af Tydelighed i de Bøger, man giver dem i Hænderne. Hr. S., ſom i mange Aar med god Lykke har undervиist i Mathematiken til Paris, ſaaſom han har bemærket, at det er kun Utydeligheden og Vidtløftigheden, der afſkrækker dem, ſaa har han hermed leveret dem i Hænderne ſaadanne Elementer, hvor i han har foreenet Korthed og Tydelighed med et intereſſant Valg af de Materier, ſom fortiener at afhandles. Videnſk. Akademie og Hr. de la Lande har ogſaa feldet en meget gunſtig Dom derover. Værket indbefatter i et maadeligt Bind alle de mathematiſke Kundſkaber, ſom de behøve, der ikke ville være Mathematici af Profeſſion, og man finder derudi alt hvad man behøver at vide for at give ſig af med den nyere Phyſik. Forfatteren har i Sinde, ſom han mælder i Fortalen, at udgive et heelt Curſum Mathematicum, tilligemed et heelt Curſu Philoſophico.

London. Il vero Deſpotismo. 1771. 2 Vol. i ſtor 8vo. Under denne Titel ſkulde man næppe vente en politiſk Moral. Forfatteren vil have, at hans Fyrſte ſkal være en Deſpot, ſkiøndt i en god Forſtand, det er et ſaadant goddædigt Væſen, der alene vil, hvad der giør Folket lykkeligt, og hvis Deſpotismus ſkal være grundet paa Dyden. Man kan vel ikke nægte, at der jo hos de gamle ſaa vel ſom nyere Skribentere herſker ſtor Forvirring og Uſtadighed i Brugen af de Ord **Monarchie, Tyrannis, Deſpotismus.** Snart bru-

bruges Τυραννος og τυραννεύειν i en ſtræng og haard Meening for en Fyrſte, der fører ſin Regiering med en Magt, ſom Underſaatterne ey godvillig har overdraget ham, og mere til ſin egen end deres Fordeel. Snart bruges de om enhver Regent i Almindelighed, endten han er ond eller god, og over en indſkrænket eller uindſkrænket Magt. Men ganſke uſkyldig er det Ord Deſpot og Deſpotismus kommen til at blive brugt alene i en ond Meening, juſt fordi en Δεσπότης hos de gamle Græker og Romere eyede Slaver, over hvilke de havde en uindſkrænket Magt, og ſom de ofte brugte med ſtor Strænghed; thi hvad for en frie Tiener i vore Tider kalder ikke ſin Huusbonde ſin Herre. Kalde vi ikke alle vor algode Gud vor Herre, og en Konge ligeſaa, kalder man ham ikke overalt ſit Lands Herre? Men følger deraf, at enhver Herres Tienere ſkal være Slaver i den Forſtand, ſom hos de gamle Græker og Romere? Man kan vel følgelig ikke laſte det, ſom en ſtor Sælſomhed eller Urimelighed, at Forfatteren foreſtiller ſin Fyrſte, ſom en Deſpot, hvis Deſpotismus kan være grundet paa Dyden. Efterat Forfatteren ſaaledes har beſtemt Ordets Begreb i en god Forſtand, foreſkriver han ſin Fyrſte gode og ſunde Regierings-Regler, ſom dog for en ſtor Deel ſkal ikke være nye for dem, der ere belæſte i de nyere politiſke Skrifter. Han begynder fra Lovene, ønſker nye Gienſigt derudi, ſaa vel ſom Forbedring i Proceſſen og Straffernes endten Afſkaffelſe eller Formindſkelſe. For tilkommende Øvrigheds-Perſoner maatte der ſættes en vis Tid, i hvilken enhver kunde anklage dem. For Perſoner i Embeder ønſkede han de gamle Republicaniſke Anklagere eller Fiſcaler tilbage; iligemaade en beſynderlig Net, der havde Over-Opſigt over alle Øvrigheds-Perſoner og Dommere. Det Kapitel om Religionen, om Geiſtlighedens Magt, om den ugifte Stand, og om Samvittigheds Frihed vil ganſke viſt blive læſt med Begiærlighed. Skilsmiſſe mellem Ægtefolk maatte ikke være giort ſaa vanſkelig. Om Agerdyrkningen, Handel og Vandel, Finantzerne og deres Forvaltning, er ſagt meget Godt, meſt efter Oeconomiſternes Grundſætning. Han beſkriver Genſerne ſom et viis Folk, der har mange Lærde, og overalt oplyſte Borgere. Han har kiendt en Skoemager, ſom beſad et Bibliothek, der var 1000 Scudi værd og ſub-

ſcriberede paa den nye Encyclopædie, og en Boldmager og Tømmermand, der meget vel forſtode de første Grunde af Geometrien. Hvad Opdragelſen angaaer, da ønſkede Forfatteren og et beſynderligt høyeſte Collegium derover. Dette første Bind er 253 S. ſtærk, men formodentlig trykt i Schweitz og ikke til London, ſom Opſkriften mælder.

London. Det andet Bind af Vero Deſpotismo, indbefatter paa 277 S. gode Raad for en god Fyrſtes Forhold imod udenlandſke Magter og i Krigsvæſenet. Han lægger atter herved Dyden til Grund paa ſamme Maade, ſom **Montesquieu** har lagt den til Grund i Demokratiet. Han opholder ſig længſt ved Krigsvæſenet, og vilde, at Ære og Skam alene ſkulde være Geiſten i Krigs-Tugten. Iblandt Satzer, ſom kan fortiene de Stytskyndiges nøyere Overveyelſe, findes overalt fortræffelige Forſlag.

Amſterdam og Paris. Hiſtoire du regne de l'Empereur Charles-Quint, précédée d'un tableau des Progres de la Societé en Europe, rélativement aux Loix & aux Mœurs, depuis la deſtruction de l'Empire Romain, juſqu'au Commencement du Seizieme Siecle, par M. *Robertſon*, Docteur en Theologie, Principal de l'Univerſité d'Edimbourg & Hiſtoriographe de Sa Majeſte Britannique. 1771. 2 Vol. 4to eller 6 Vol. 12mo. Denne Hiſtorie er berømt ſaa vel formedelſt Monarkens ſom Hiſtorieſkrivrens Navn, af hvilken man allerede har en Hiſtorie om Schottland overſat paa Franſk. Overſætteren erklærer, at han vel ikke har beflittet ſig paa den Jirlighed i Stilen, ſom beundres hos den Engelſke Forfatter, men at man dog derudi ſkal finde den ſamme Viisdoms, Retfærdigheds, Upartieſkheds og Menneſke-Kiærligheds Characteer, ſom i Beſynderlighed udmærker denne Forfatters Genie. Om Reformationen taler han vel ſom Proteſtant, og ſætter ſkorp i Rette paa det Romerſke Cleresies Laſter, og de Misbruger, ſom Vankundighed og Overtroe havde indført i den Catholſke Kirke. Imidlertid er han dog een af de meeſt beſkeedne Proteſtantiſke Skribentere, og viſer for Reſten ſtor Høyagtelſe for Religionen. Hiſtorien er tilſkrevet Kongen af Engeland. Forfatteren lægger Mærke til, at de Ulykker, ſom Carl den V.

Am-

Ambition forvoldte, lader Engelænderne føle hvad Lykke det er at have en fredelig Fyrſte.

Magdeburg. De cauſis Verſionis Alexandrinæ ab Archetypo Diſſenſus er Titelen paa et Programma af Hr. Rector Könneke paa 2 Ark i 4to. Deſlige Undersøgninger over den Alexandriniſke Overſættelſe tiener i ſær til at belære dem, der af ſamme driſte ſig til at forbedre den Hebraiſke Text. Man veed at Voſſius, Whiſton og Lambertus Boſius dette har giort. Den første Aarſag til hiin Afvigelſe, ſætter Forfatteren i Uvidenhed i det Hebraiſke Sprog. Dog beſkylder han ikke over Hovedet alle Overſættere derfor. Han finder denne Ukyndighed i ſær hos Overſætterne af de Poetiſke og prophetiſke Skrifter. Den udmærker ſig derved, at da de har haft Haandſkrifter uden Punkter, ſaa har de ſat falſke Punkter under Ordene, at de ofte har forvexler forvandte Bogſtaver med hinanden, at de ofte har tillagt Hebraiſke Ord Betydninger, der ikke tilkomme dem. Den anden Aarſag giver han Afſkriverne Skyld for. Diſſe har ofte draget 2 Ord tilſammen, og adſkilt et ereſte. De har ey alene udelukt enkelte Ord, men endog hele Vers, naar Begyndelſen var Enden lig. De har taget Cloſſemata fra Randen ind i Texten. Dette bliver alt oplyſt med Exempler. Derimod vil Forfatteren ikke tilſtaae, at Jøderne eller Kiætterne i den første Kirke har fordervet de græſke Haandſkrifter. Ey heller troer han, at de Alexandriniſke Overſættere ſelv med Flid falſkelig har udtrykt den Hebraiſke Text.

Halle. De Fontibus Urbanitatis ex veterum Scriptis petendis, 2 Ark i 4to, er Opſkriften paa et Programma, ſom Inſpecteuren ved det Kongel. Pædagogium Hr. Mag. Schrader har udgivet. Af de gamle Skribentere bliver ofte Urbanitas tillagt en Autor, ſom en beſynderlig Egenſkab. Her ſpørges altſaa, hvad de derved have forſtaaet? De vilde derved betegne det Fortrin, ſom Roms Indvaanere havde frem for de andre Italiener, og hvad Atticismus var i Henſeende til Athenen, det var Urbanitas i Henſeende til Rom. Altſaa have de først derunder forſtaaet Ordenes ægte, fine og gode Udtale, der underſkillede Hoved-

ſtaden

ſtaden fra Provintzerne. Det Romerſke Øre mærkede læt i Ordenes Sammenſættelſe og Taledeelenes Forbindelſe, ſaavel det fremmede, ſom boudeagtige. Saaledes lader det ſig læt forklare, hvad egentlig Patavinitas har været, ſom **Aſinius Pollio** laſtede hos **Livius**. For det andet henhører her til Ordenes Brug. Romeren ſaae paa ſin **Elegantze**. Han ſøgte at undgaae i ſine Metaphorer og Sammenligninger det grove og nedrige. Han fandt Behag i reene Ord, fine Billeder, artige Tanker. I ſær viiſte Urbaniteten ſig i det naive og anſtændige Skiærs. Dette røbte den Mand, der var opdraget i den poleerte Stad, og havde forfinet ſin Smag. For det tredie, betydede **Urbaniteten** i Almindelighed den med Artighed forbundne rigtige og gode Tænke- og Levemaade. Ved denne Egenſkab holder Forfatteren ſig fornemmelig op. Han angiver de Kiendemærker, hvorved den lader ſig ſee, at de ſaa kaldte claſſiſke Skribentere har beſiddet denne Egenſkab. Hans Bemøyelſe gaaer ud paa, ey alene af de gamle Autorers Opdragelſe, Stand og Embeder, at beviſe; at deres Levnet i den ſtore Verden, deres Erfaring deres Omgang maatte give deres Skrifter et Anſtrøg af den fine Levemaade, men endog at beſtemme denne Urbanitets egentlige Characterer. Endelig beviſer han i ſær af **Cicerons** en af de fineſte Statsmænds Breve, at man ſaaledes maa forklare de gamles Skrifter, at Ungdommen vænner ſig til denne gode Smag, og lægger den for Dagen i Skrifter, Breve og Foredrag o. ſ. v. Overalt viſer Forfatteren, hvorledes man kan drage den bedſte Nytte af de fortræffeligſte Alderdommens Skrifter.

Gøttingen. Fragmenta Steſichori Lyrici in unum collecta, certo ordine digeſta & interpretatione illuſtrata. Cum Epiſtola Heynii ad Auctorem. 1771. 6 Ark i 4to. Hr. J. Andr. **Suchfort**, Collaborator ved her værende Stads-Skole har udgivet dette Skrift. Fragmenterne vare vel allerede ſamlede af **Meander**, **Stephan** og **Urſin**. Men Ordenen og Oplysningen er af Hr. S. ſelv. Her er føyet til ethvert Digt af Steſichorus de dertil endten efter udtrykkelige Vidnesbyrd, eller efter Formodning hørende Fragmenter, først ſaaledes ſom de af andre ere anførte og bragte i Stavelſemaal, og dernæſt ſaaledes ſom de

ſtaaer

ſtaaer anførte hos Skribenterne ſelv. Dernæſt bliver Sammenhængen, i hvilken Ordene forekomme og deres Forſtand udviklet og oplyſt, dets Indhold undersøgt og til hvad Slags Digter det ſkal henfares, og endelig Fragmentet ſelv bragt i det rimelige Stavelsemaal. Udførelsen viser en fiin Kundſkab i det græſke Sprog og claſſiſk Lærdom. Med gode Grunde har Forfatteren forſvaret en ſaadan Samling af Fragmenter. Han har endnu fundet nogle flere ſom han har ſparet til et andet Skrift. Dette nærværende har Hr. Hofr. Heyne efter Forlangende ledſaget med ſin Skrivelſe. Blandt andet viſer han derudi hvor nødvendigt det er, at man underſkiller de Forſlage, ſom gisres til Skolevæſenets Forbedring for ulærde Skoler, fra dem, ſom gisres til de Lærde Skolers Forbedring. Undervisningen i de ſidſte, kan, ſaa megen Forbedring den og maatte behøve, dog alligevel ikke omſtøbes i nogen anden Geſtalt, end den nærværende, ſaa længe Lærdommen i Almindelighed beholder ſin hidtil værende Skikkelſe, ſaa længe Theologien maa grundes paa en Aabenbaring, og alle lærde Videnſkaber paa Kundſkab om det, andre for os har arbeidet, og de gamle beholde Fortrinet for os, ſom Meſtere i den gode Smag. De ere ganſke utilſtrækkelige Forſlage, ſom man giør til at adſondre den latinſke og græſke Litteratur fra en lærd Opdragelſe. Alle diſſe Forſlage falde hort, ſaa ſnart det bliver giort tydeligt, hvorfor og hvortil vi lære Latin, da det tillige deraf ſkal ſees, at det er os allermindſt om Sprogene, ſom Sprog at giøre.

Berlin. **Entwurf eines Unterrichts in der chriſtlichen Religion, für meine Catechumenen zwiſchen 13 und 17 Jahren** Jacob Elias Troſchel. 1771. 114 S. i 8vo. Den første Deel indbefatter et kort Foredrag af den naturlige og den anden af den chriſtelige Religion. „Jeg tilſtaaer ſiger Forfatteren ſelv, at jeg har udelukt „meget, ſom man ellers pleyer at ſige Ungdommen, jeg „vel og ſelv troer at maa ſiges den, men hvorom jeg dog „af Erfaring er overbeviiſt, at det beſværer og forvirrer „den, forglemmes, og er ſlet ikke nødvendig til en god „Chriſtendom.“ Dog forekommer og i den første Deel det, ſom maaſkee ſynes nogen for meget for en uphiloſophiſk Læſer, ligeſom tvertimod alle de Grunde Forfatteren S. 15. o. f. an-

anfører af Fornuften for Siælenes Udødelighed vel ikke kal fyldestgiøre en skarptænkende Philosoph. Hvad han S. 101 foredrager om den Hellige Nadvere, er værdt at læse. Over alt viser den hele Plan en Mand, der vel har udstuderet sit Troe, og omendskiøndt han tænker frit og selv, dog er lang borte fra al strafværdig Dristighed.

Jena. Briefe an das schöne Geschlecht über verschiedene Gegenstände aus dem Reiche der Natur dritter Theil mit Kupfern. 1771. i 8vo. Denne Dee gaaer fra S. 857-2244. med et fuldstændigt Register over all 3 Deele. Man veed ikke at sige, om man endnu har fler Bind at vente af dette Værk, men dette seer man nu først at Hr. Kammer-Raad Succow i Jena skal være Forfatte af disse Breve, som i alt ere 207 i Tallet. Nærværende Dee indbefatter den Lære om Verdens Systeme, om Himmelbor gerne, om Astronomie, Soel, Maane, Stierner og Plane ter, om Jordens Bevægelse, om Cometerne, om forskiællig Verden Systemer, om Aars-Tiderne, Veyrlag, Meteorer adskillige physiologiske Kundskaber, Naturhistorie, Dyreri gets Classification, den Lære om Planterne, og deres bota niske Inddeelning, om Jordens Legemer, om Kildernes Op rindelse, om Ebbe og Flod, Jordlag, de Electriske og Mag netiske Syners Liighed, Jordskiælv o. a. m. Værket af den ne Art ere ikke bestemte for nye Opfindelser; men deres Ho ved-Absigter at foredrage afgiorte Videnskabelige Læresatze paa en fattelig Maade. Man har derudi hast den store Fon tenelle til Forgiænger. Krüger skrev i samme Øyemærk en liden Natur-Lære. Men Hr. Succows Plan er større og strækker sig meget videre.

Strasburg. Francisci Hutchesson Logicæ & Me taphysicæ Institutio compendiaria. Log. 68. Metaph 151 S. i 8vo. Forfatterens Navn er berømt. Dette hans logiske og metaphysiske Skrift er ganske Scholastisk. Dog finder man og overalt Hoved-Begreber af den Malebranchiske Lockiske og Newtoniske Metaphysik. Det Scholastiske er deels bragt til tydelige Begreber, deels forkastet som unyttigt og ubetydeligt, og derpaa ere Hoved-Sandhederne af den gamle og nye Methaphysik foredragne i største Korthed og tydelig

og

og med Moderation. Logiken skal være meget ufuldstændig. I Henseende til Friheden synes han at være en Stoisk og streng Determinist, dog deciderer han selv intet, men overlader Sagen til enhvers egen indvortes Medvidenheds Kiendelse. Angaaende Begrebernes Oprindelse erklærer han sig saaledes: Primas idearum formas aut primordia efficere videtur Deus ipse, mente nostra interea nihil agente. Ideas tamen admissasvarie mutare potest Mens. Overalt er han det Malebranchiske Systeme mere gunstig, end Influxionisternes. Den Lære om den moralske Følelse og de andre ethiske Læresætninger stemme fuldkommen overeens med hans Grundsætzer i hans bekiendte Sædelære. Siælens Enkelthed og Udødelighed finder man her stadfæstet med de bedste Grunde, og saavel her som i den naturlige Theologie forekommer en Deel uventede smukke Træk.

Halle. Kürtze Beantwortung der Frage wie die Jugend in den Schulen am zuverläßigsten, zur Universität zubereitet wird, für eine Gesellschaft in Sachsen, aufgesetzt von Friderich Wilhelm Maicho, Rector der Schule zu Bergedorf. 64 S. i 8vo. Forfatterens Forslag ere grundede paa mange Aars Erfaring. Man maa ikke tvinge de unge alt for meget med de lærde Sprogs Læring, og foreslaaer adskillige gode Øvelser i det latinske Sprog. Man bør lade dem oversætte af trykte Bøger, og ikke paa een Gang lade dem lære de første Grunde til flere Spro. Man bør og lade dem læse vel skrevne latinske Skrifter af nyere Lærde. Man maa ikke for tidlig forelæse dem Critica og Philosophica, og ikke besvære dem med for meget deraf. Man gavner dem kun lidet med alt for megen Underviisning i Oratorien. Man maa heller ikke anprise dem for mange Bøger at læse. Lærere maa ikke blot foredrage dem deres egen Liv-Videnskab. Ved en og samme Skole, maa man ikke læse over forskiællige Lærebøger, og disse maa ikke stride mod hinanden in Principiis. Man finder og gode Anmærkninger over den udvortes Skole-Forfatning. Enhver Skole burde have sin Inspector, der ikke havde andet at forrette, end den daglige Opsigt over samme.

Leipzig.

Leipzig. Der rechtschaffene Prediger, 1771. 404 S. i 8vo, har samlet de overalt i gode Postoral-Skrifter adspredede Anviisninger, hvorledes man har at forberede sig til Prædike-Embedet, hvorledes at tiltræde og føre samme. Dog indbefatter det og forskiællige Forfatterens egne fine Bemærkninger og Raadgivelser. Men hvad han skriver om Prædike-Embeders Guddommelighed og Prærogativer, og om en indvortes guddommelig Drift dertil, er forvidt dreven, i sær det han paastaaer, at den Hellig Aand ved enhver Prædiken ophøyer Prædikantens Forstand og Siæle Kræfter. I Henseende til de saa kaldte Anfægtede havde man ønsket Forfatteren nogen mere physisk og psychologisk Kundskab, og antegner det som en Feyl i Pastoraler, at man ofte anpriser de Anfægtede saadanne Midler, hvorved de blive til melancholiske, om ikke forrykte Mennesker.

Marpurg. M Joh. Frid. Rommershausen Vorlesungen über seinen Entwurf zu einen Einleitung in das alte Testament. Nach dessen Tode, zum Besten der Anfänger herausgegeben, und mit einar Vorrede und Anmerkungen begleitet von D. Carl Wilhelm Robert. 1771. Dette første Udkast til Forelæsninger er som de kan ventes af et stort Genie, der ikke fik Tid til at udarbeyde, rette og forøge det, i mange Ting fortræffeligt, men og i mange Ting urigtigt og ufuldkommen. Ikke desto mindre kan det være meget nyttigt for dem, der vilde fuldføre en Indledning til det Gamle Testamentes Læsning.

Ulm. Gedanken über gegenwärtige theure Zeit, mit angehängten untrüglichen Mitteln, sich solche erträglich zu machen. S. 159. i 8vo. Forfatteren har i dette Skrift foreslaaet en Art af Næring, som er sammensat af Riis, Jord-Æbler, Græskar, gule og hvide Roer med Meel, Smør og Salt. Denne Spise skal en Præst i Frankerige allerede have opfunden til Nytte for sin Meenighed. Foruden andre nyttige oeconomiske Forslag ere og tilsøyede nogle Würtenbergiske Forordninger til Landets Beste.

Af disse lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 36.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 3die Septbr. 1772.

Kiøbenhavn. Billige Tanker om Helvedes Evighed, og Arvesynden i Anledning af en Selvtænkendes Skrift om disse Materier, offentlig meddeelte af Henrich Ussing, S. S. Minist. Candidat. — Jordens og Himlens Skikkelse vide I at prøve; men hvi prøve I ikke denne Tid af dens Tegn? Luc. XII. 56. 1772. 94 S. i 8vo. — Vi har i forrige Aar recenseret et Skrift, som angik den Lære om Helved-Straffens Evighed og Arvesynden. (See No. 41. 1771.) hvis Forfatter, som var Anonymus og kaldte sig en Selvtænkende, synes ligesom at ville bestride Orthodoxien i disse tvende Artikler. En anden Anonymus, som kaldte sig en efter Skriften Tænkende stod op, skrev og udgav nødvendige Erindringer imod ham, hvilke vi har recenseret No. 50. 1771. Denne var hans første Antagonist. En anden har han fundet i Hr. Ussing, og vi kan i meer end en Henseende kalde ham en anden. Han synes at ville kiende noget til vor Selvtænker, og snart synes han at kiende ham som en Mand af Anseelse, i det han en og anden Gang nævner ham som en Mand, der har Tilhængere, snart synes han selv i sin Tale til og om ham at anse ham med liden Agt, hvilket dog maaskee kan være en Virkning af den Nidkiærhed, hvormed han taler Skriftens og Orthodoxiens Sag. — Først giver Hr. U. sig i Strid med Selvtænkeren om det problematiske

Spørsmaal angaaende Skabelsens Øyemeed. Om han rig tig eller urigtig har anført Selvtænkerens Meening, det vi Læseren med de blotte Øyne kunne see, naar han hos Selv tænkeren kaſter op S. 3. o. f., for at finde, om han nogen ſteds der har ſat dette forud, „ at de fornuftige Creaturer „ Lykſalighed er Skaberens eeneſte Øyemeed," ſom Hr. U. her S. 5. paaſtaaer. Thi hvis han det har, da har han aabenbar Uret, men hvis ikke; ſaa maa Hr. U. have ſkrevet eeneſte for yderſte, endten af Misforſtaaelſe eller for at faae Leylighed til en grundig Modſigelſe. I øvrigt ville Kiendere af denne Stridighed læt kunne ſkiønne, om Hr. U. ſaaledes i Grunden rigtig og beſtemt nok har anført denne Modſtandernes Meening S. 5.: „ Grundene, paa hvilke „ denne Forfatter bygger Sætningen, ere de ſædvanlige: „ man troer ikke, at anden Henſigt er Gud anſtændig: man „ bør ikke antage, ſiger man, at Gud fornemmelig ſkulde „ have ſkabt Verden for ſin egen Skyld, eller dog ligeſaa „ meget derved have ſigtet til ſin egen Ære, ſom til Skab „ningernes Lykſalighed. — S. 6. Man meener (ſvertimod „ Skriften) at det ſkulde være Gud uanſtændigt, at have „ Henſigt til ſin egen Ære ved Skabelſen. — S. 7. Man „ maa derfor ikke anſee det, ſom en afgiort Sag, at Guds „ Henſigt med Skabelſen har alene ſigtet til Menneſkenes „ Lykſalighed." Vi ſkal ikke kunne modſige Hr. U. i denne Foreſtilling af Modſtandernes Meening; thi han kan have for ſig en os ubekiendt Authoritet, ſom han her ikke angiver, og Høflighed tilſiger, at man dog ikke ſaa plat maa nægte en Mands Ord. Men vi kan allene ſige dette, at vor Belæſenhed ſtrækker ſig ikke ſaavidt, at vi kunde anføre en eneſte Theolog, der ſkulde være ſaa dumdriſtig og ublue, at erklære Guds Henſigt til hans egen Ære for at være ham uanſtændig, da man dog aldrig bør nægte nogen ærlig Mand den Ret, at handle ſom en ærlig Mand, for at være æret og anſeet i Verden ſom en ærlig Mand. Hr. U har altſaa Ret uden al Modſigelſe, naar han kan beviſe dette, at denne virkelig er Selvtænkerens og andre Modſtanderes Meening. Vi har efterſeet vor Recenſion, for at ſee, om vi vel og havde bemærket nogen ſaa falſk Meening ſom denne. Men endten maae vi have været partieſke eller forſømmelige i at bemærke ſaa vigtig en Sag. Det første kan ikke være, thi vi erkiende

det

det hermed for en Vildfarelse, som ingen Theolog af mindste Indsigt eller Undseelse kunde forfalde til. Altsaa maa det sidste vel være, og det kommer an paa, om Læserne ved eget Eftersyn finder os skyldige. Men som vi med Betingelse har heruti givet Hr. U. Ret, saa gjøre vi det uden al Betingelse derudi, at Selvtænkeren vist feyler derudi, om han har vildet bygge Helvedsstraffens Endelighed paa den Grundsætning, at Creaturernes Lykkalighed er Skaberens yderste Øyemaal, (see No. 41. 1771. S. 643) — Paa et Sted skal Selvtænkeren have sagt, at alle Mennesker, som vil, kan være dydige og blive salige, og paa et andet Sted, at deres Skiæbne i Evigheden tillige beroede paa mange andre udvortes Omstændigheder, som de ikke har i deres Magt, og ikke hænger af deres frie Valg. Derudi vil Hr. U. have fundet en klar Modsigelse. Om og hvorvidt et Menneskes Skiæbne kan være udsat for Farer, som det selv ikke kan afværge, og dog uden Modsigelse tilskrives dets egen Frihed, behøve vi vel ikke herved at erindre. Men derudi har Hr. U en ustridig Ret, at Selvtænkeren end ikke i disse nok saa store Farligheder finder det, han søger, tilstrækkelig Grund for Helvedsstraffens Endelighed og det er en smuk Erindring Hr. U. har føyet til: „Jeg „troer altsaa vel, at Menneskene fødes nu i en ulykkalig „Tilstand, og at Faren er større end Haabet, naar man „skal regne efter Mængden. Men min Ven! Det er jo „ikke noget Lotterie! ikke noget Lykkespil! her er jo et vist „og fast Haab, skiøndt i en vis Orden! her er jo en uud„tømmelig Saligheds Kilde for alle dem, som vil søge den, „og Raademidler til at erlange den; saa jeg tør nok sige, „at det ved de Anstalter, som GUD haver giort, nu staaer i „Menneskets frie Villie, at bestemme sin tilkommende „Skiæbne.“ Den Erindring er og ikke ugrundet, at om man end vilde antage, at det Onde og Ulykkaligheden havde Overvægt i vor Verden, saa følger dog derfor ikke, at den ogsaa har Overvægten i den hele Guds Skabning, og at det i den Henseende er mueligt, at der kan være Millioner lykkalige Skabninger mod et ulykkaligt Menneske. — Hr. U geraader videre med Selvtænkeren til det Spørsmaal, om GUD ogsaa kan forfeyle sit Øyemærke? Han beraaber sig paa daglige Exempler, som viser, at GUD virkelig ikke naaer

sine Øyemærker med Menneskene i Verden. Endelig tilstaaer, han, at Guds alleryderste Øyemeed aldrig kan slaae ham Feyl, og det er ogsaa en af de betydeligste Grunde, hvorfor baade han og andre paastaaer, at Guds Ære maa være hans allerøyderste Øyemeed, saasom denne dog endelig erholdes i hvordan det end gaaer med Menneskene. — Derpaa komme vore Antagonister med hverandre til det Spørsmaal om en ævig Straffs Øyemærke. Begge tilstaaer de, at den kan ikke have nogen Bedring til Hensigt hos dem, som lide Straffen, men Hr. U. paastaaer imod Selvtænkeren, at Helvedstraffens Evighed kan aldeles tiene til Advarsel saavel for de hellige Engler, som for utallige andre fornuftige Skabninger, og det uden at Straffens Forestilling skal kunne giøre noget til at forstyrre de Udvaldes Salige Roe. — Fremdeles forsvarer Hr. U. imod Selvtænkeren, at Guds med Helvedstrafferne ogsaa kan have nogen Hensigt til sine egne Fuldkommenheders Herliggiørelse. Men det synes ligesom han trak Sagen noget for vidt ud i det han føyer til: „Ja hvad om „ Guds Hensigt med denne for Verden og i sær adskillige „ dens Lærde saa utroelige Straf, er just ævig at vise, at „ Gud ikke vil straffe Synden efter Synderens Begreb og „ klygtige Udregning, men efter sin egen fuldkomne Retfær„ dighed? Ja hvad om Guds Hensigt er at vise, at han „ sandelig vil holde det, som han en Gang har truet med, „ om end mange lærde og kloge Skabninger ikke kan for„ staae eller troe det?" Efter denne Theorie skulde Gud have besluttet Helvedstraffens Evighed for at igiendrive denne vor danske Selvtænker, og paa samme Maade kan man sige, at Gud giør alt hvad han giør for at igiendrive dem, som meener, at han giør anderledes. Den eneste Kritik, som herover kan fældes, er, at Forfatteren i disse og deslige Tanker svæver noget vidt ud. — Han paastaaer, at de Fordømtes Tilstand i Helvede er ikke velskikket til Bedring og Omvendelse; at Naademidler der finder ingen Sted, at de Fordømte ikke kan grunde noget deres Haab om Frelse paa Guds Godhed og Barmhiertighed, og alt dette paastaaer og forsvarer han imod Selvtænkeren. — Naar endelig denne erklærer for urigtig den Slutning, at Helvedstraffen skulde være uendelig og ævig, fordi Gud er en uendelig og ævig Gud, da er det en Slutning, som Hr. U.

hver-

hverken tør forfægte, og finder heller ikke velgrundet, lad være han dog troer, den kan tiene nogenlunde til at oplyse Sagen. — Fremdeles har Selvtænkeren bragt paa Bane det Spørsmaal, som Hr. U. her kalder uforskammet: **om Guds Hellighed og Retfærdighed virkelig ved Synden vanæres?** Skal noget herved kaldes uforskammet, da skulde det snarere være Spørsmaalets platte Benægtelse, og det derfor tilsøyede Bevis: **at en jordisk Konge er lige ærværdig og retskaffen, endten hans Befalinger æres eller foragtes.** Men vi maa reent ud bekiende, at vi ikke vide hvad Navn vi skal give en Benægtelse og et Bevis, som Selvtænkerens egen Samvittighed selv maa sige ham, at han aldrig i sit Hierte kan have meent. Vi maatte nøye kiende hans Hensigt og Øyemærke, for at give denne hans Gierning sin rette Character, at han nemlig skriver det, han aldrig kan meene. **At en jordisk Regent, og at Gud som Verdens Regent, var lige ærværdig og retskaffen, enten hans Befalinger æres eller foragtes,** er en Satz, som vel aldrig nogen endnu har paastaaet af dem, der nægte Helvedstraffens Evighed. Derfore, ligesom vi tilforn ikke med nogen Anmærkning har characteriseret Selvtænkerens Skrivemaade i den Henseende, saa suspendere vi endnu vort Judicium, saa længe vi ikke nøyere kiende hans Øyemærke, som kunde maaskee bestemme nogen dens endten slettere eller bedre Character, end det Ord **Uforskammed** passer sig til. „Slige Tvil, (siger Hr. U. S. „ 26) forraader endten Dumhed eller Frækhed." Men saa dum kan Selvtænkeren aldrig have været. Thi naar har saa dumme Mennesker kastet sig op til vittige Selvtænkere? Og om det skal regnes ham til Frækhed eller nogen slemmere eller bedre Character, skal hans Øyemærke alene kunne sige os, og dette er os ganske ubekiendt, med mindre vi ved nogen Slags Undersøgning og af Omstændigheder, som endten nu ere for Haanden eller siden kan træffe ind, kunde slutte os dertil. I øvrigt er den Betragtning, Hr. U. har sat imod denne, endten man skal sige Dumhed, eller Frækhed, eller Uforskammenhed, eller hvad vi ikke kan bestemme, velgrundet og læseværdig. Tilsidst igiendriver han den Slutning, at Straffen i Evigheden skulde have Forbedring til Hensigt, fordi denne er (skiendt, som Hr. U. viser, ey altid) Øyemærket af

Guds Straf her i Tiden. — Endelig efter at Hr. U. har handlet med sin Selvtænker om Helvedstraffens Evighed efter Skriftens klare og tydelige Sprog derom, gaaer han med ham over til den anden Artikel om Arvesynden. Forud finder man en kritisk Betænkning over Forfatteren og hans Skrift, hvilken er skreven med en Strænghed, som vi ikke kan tage nogen Deel i, hvor rigtig eller billig den end maatte være, saasom vi ikke kan bestemme Skribentens eller hans Skrifts Characteer uden efter deres Øyemærke, som er os ganske ubekiendt. Derpaa kommer Hr. U. til Sagen selv, hvilken han bringer til tvende Hoved-Spørsmaale, som dem, han har at afhandle med og mod sin Selvtænker: 1) I hvad for en moralsk Tilstand er Mennesket af Naturen? i en god eller fordervet? 2) I Fald Mennesket er fordærvet, om GUd da med Ret kan tilregne ham de Synder, som han i denne Tilstand nødvendig maa begaae? Selvtænkeren har paastaaet, at Mennesket er af Naturen ikke ganske fordærvet. Iblandt de Satzer, som han ved denne Paastand har lagt til Grund er iblandt andre denne, at Villien er Forstanden saa aldeles underkastet, at den intet kan udvælge eller forkyde, uden efter Forstandens Forestillinger. Hr. U. har derimod anstillet læseværdige Betragtninger hvoraf man høre følgende: „ Langt fra, at Villien er Forstanden underkastet, det skeer „ endog utallige Gange, at den ikke en Gang æstimerer den, „ men meget mere begiærer det, som Forstanden ganske vel „ tidt og grundig har overbeviist den om at være syndigt, „ farligt og den selv i Øyeblikket skadeligt. Er det Tegn „ til, at den staaer under dens Commando? Intet mindre. „ Lad Fornuften kun indsee, lad den vælge og beslutte, lad „ den tømre sin Bygning færdig, lægge Grunde paa Grun„ de, Forestillinger paa Forestillinger, hvad gielder det, at „ jeg dog skal vise tusinde Exempler paa, at det er en Byg„ ning uden Grund? Den kan see godt ud, og giøre Para„ de til en Tid, men naar Begiærlighedernes Vandløbe, „ og Sandsernes Stormvinde støde paa den, da falder ofte „ hele Bygningen i Grunden, og Fornuften selv forundrer „ sig, sukkende over sit Arbeyds Ruin. Saa lidet er sande„ lig Villien hos Menneskene underkastet Forstanden, hvil„ ket Forfatteren saa gar et andet Sted tilstaaer, da han

„ siger,

„ ſiger, at Begiærlighederne berøver os den liden
„ Forſtand, ſom vi eyer. Skal Villien derfor kaldes
„ Forſtandens Tiener, ſaa er den viſt eller oftest en ulydig
„ og trodſig Tiener, ſom intet mindre end holder ſig Forſtan-
„ dens Foreſtillinger efterrettelige, og dog er Manden paa-
„ ſtaaende at Villien er Forſtanden aldeles underkaſtet.“
Forfatteren gaaer videre med ſin Selvtænker og igiendriver
ham i følgende Sætzer: at al Menneſkets Fordervelſe ſkulde
ligge i Forſtanden, og dens medfødte Svaghed, at Forſtan-
den uagtet denne ſin naturlige Svaghed, dog ikke ſkulde kun-
ne miskiende de Sandheder, ſom ſkulle drive den til det Go-
de, og ſom vi behøve at vide til Salighed; at denne For-
ſtandens Svaghed ſkulde være den eneſte Aarſag til Synden:
at alle menneſkelige Tilbøyeligheder ſkulde i Grunden være
gode, og at de ſkulde kun være blevne onde ved Opdragelſe
og onde Exempler, og at de endog i denne deres onde Be-
ſkaffenhed ſkulde være mere til Nytte, end til Skade for det
menneſkelige Kiøn: at der altſaa i den menneſkelige Natur
ikke ſkulde være nogen ſaadan Fordervelſe, ſom de havde ar-
vet af deres første Forældre. Hermed er det første Spørs-
maal bleven afhandlet. Nu kommer man til det andet om
Arveſyndens Tilregnelſe. Forfatteren Hr. U. har derom
ſkreven med ſtor Forſigtighed og Moderation, og det kom-
mer os for, at han juſt har troffet den retteſte og rimeligſte
Maade, paa hvilken Orthodoxien i denne Artikel bedſt lader
ſig oplyſe og forſvare. Vi ville lade Læſeren høre hans hele
Theorie derom, og ſelv ſkiønne, om vel Arveſyndens Til-
regnelſe paa nogen bedre Maade kan forklares og forſvares:
„ Noget vanſkeligere falder Spørsmaalet derimod, i Hen-
„ ſeende til Arveſynden ſelv, og dens uomgiængelige onde
„ Følger, nemlig de imod vores Villie og Vidende i Siæ-
„ len opſtigende onde Lyſter. —— Her ſynes virkelig Men-
„ neſket at være ganſke frie, da vi ikke ſelv har kundet give
„ os nogen bedre Natur, og heller ikke kan hindre diſſe dens
„ Virkninger, ſaa længe ſom vi har den. Vores naturlige
„ Tilbøyelighed til det Onde derfor, vores Udygtighed til
„ det Gode, Guds Billedes Tab, de onde uvilkaarlige Ly-
„ ſter, alt dette er Ting, ſom vi er ikke ſelv Aarſag i, og
„ følgelig ſkulle det rigtig nok efter vores Begreb ſynes,
„ ſom det ikke med nogen Ret af Gud tilregnes os. Men

„ dette forsikrer dog Skriften, da det hedder: **At vi ere**
„ **alle af Naturen Vredens Børn, og i Følge af vo-**
„ **res naturlige syndige Fødsel allerede udelukte fra**
„ **Guds Rige.** Disse og mange flere Guds Ords Vidnes-
„ byrd ere alt for klare til at nægte Sagen, skiøndt vi ikke
„ tilfulde kunde begribe den, men saa meget kan vi dog see,
„ at det er endda ikke saa ubilligt, som det i første Anseelse
„ skulle synes, ja at det er slet ingen Uret, naar man til-
„ lige betragter Guds hele øvrige Huusholdning med Men-
„ neskene. — Det synes haardt, at **Gud** skulle **med**
„ **Rette kunde tilregne Menneskene deres første For-**
„ **ældres Synder.** — Men hvem siger for det første, at
„ det egentlig ved Arvesynden er de første Menneskers Synd,
„ som tilregnes dem? Det er meget mere deres egen natur-
„ lige Fordærvelse. Gud dømmer dem saaledes, som han
„ finder dem. Han erklærer, at de i deres naturlige Til-
„ stand ere hans Fiender, og, efter Retten, at handle
„ med dem, saa burde de alle fordømmes. Heri er ingen
„ Uret, thi denne Guds Dom er grundet paa Sandhed.
„ — Men siger man: **Gud veed jo dog, at Aarsagen**
„ **til Menneskets syndige og fordømmelige Tilstand**
„ **ikke er i dem selv, men i det første Fald, og altsaa**
„ **fordømmes de jo dog i Grunden for dette Falds**
„ **Skyld, naar de fordømmes for Arvesynden?** —
„ Men hvem har sagt, at noget Menneske er blevet fordømt
„ allene for Arvesynden? Det staaer ikke i Bibelen. Men
„ der staaer, at Arvesynden er fordømmelig, naar Gud
„ ville handle efter Retten, og at den bliver ogsaa fordøm-
„ melig, i Fald man med Villie bliver ved at vandre efter
„ den, og ikke vil søge at imodstaae og overvinde den. —
„ Det er derfor Menneskets egen Skyld, om de fordømmes
„ for Arvesyndens Skyld, saa at de i den Fald ikke lider no-
„ get for de første Menneskers Synd; men dette lider de,
„ at de maa drages med en fordærvet Natur, og at de har
„ tabt den høye Grad af Naade, som udgiorde Guds Bil-
„ lede. — Sandelig Lidelse nok! men dem skeer dermed
„ ingen Uret; thi denne Naade var en Naade, og ingen
„ Rettighed, de ere Mennesker alligevel, og de kan blive
„ salige Mennesker, langt herligere end Adam, kan de for-
„ lange mere? de har tabt meget ved Adams Synd, de ere

„ sat,

„ satte i elændige Omstændigheder. Men hvor ofte maa ik-
„ ke Efterkommerne lide for Forfædrenes Synder, naar
„ Nødvendigheden udkræver det? Vor Forfattere maa end-
„ og selv tilstaae, at der i Verden kan findes saadan
„ en bedrøvet Nødvendighed, at man maa lade Ef-
„ terkommerne lide for Forfædrenes Misgierning,
„ for ved et skrækkeligt Exempel at tilskynde Menne-
„ skene ttl deres Pligter, og dette er slet heller ikke uhør-
„ ligt og uretfærdigt. — Et Exempel! En Konge forlæner
„ en stor Herre med et Gods i sit Rige, og med herlige
„ Privilegia for ham og Efterkommere, paa de Vilkaar,
„ at denne Herre skal være Kongen troe og lydig; men hvad
„ skeer, Herren bliver en Forræder, og Kongen tager alle
„ Herlighederne fra ham, og jager ham af Landet med samt
„ sin Familie. Ingen kan sige, at Kongen heri gjør Uret,
„ han maa saaledes gjøre det, for at statuere et Exempel
„ for andre, for sit Riges Sikkerhed og flere Forræderiers
„ Afværgelse. Og naar slig en Konge nu dertil gav Syn-
„ deren og hans Børn det Løfte, at han igien ville tage
„ dem til Naade og Ære, i Fald han saae deres Forbedring,
„ saa maatte man sandelig sige, at det var en overmaade
„ naadig Konge. — Og see! samme Omstændighed er her
„ just imellem Gud og de faldne Mennesker. Vel kan jeg
„ just ikke bevise den egentlige Nødvendighed paa Guds Si-
„ de saa nøye, hvorfor han var nødt til at straffe Adam og
„ hans Børn saa haardt. Men kiere! kan Nødvendighed
„ ikke nok være der, fordi vi Kortsynede ikke kan see den?
„ Vi kan just ikke vise alle de Skabninger frem, som ved
„ dette bedrøvede Exempel skal tilskyndes til deres Pligter:
„ Troskab og Lydighed mod Gud. Men kan disse Skabnin-
„ ger ikke vel være til, uden at vi kan see dem? vi seer hel-
„ ler ikke Englene; men hvo veed, hvor meget de har lært
„ ved Guds Hunsholdning med de faldne Mennesker? i det
„ mindste har de meget med dem at gjøre, og de begierer og-
„ saa at kige ind i Guds Raad og mægtige Viisdom, de
„ torde have profiteret mere af vor Elændighed, end vi
„ tænker. Overalt! er Guds Stat ikke meget større end
„ vor Jordklode? eller er det ikke dog mueligt, at den kan
„ være det? Saa længe det er mueligt, saa er det heller ik-
„ ke fornuftstridigt, at der kan være mange tusinde Millio-

„ ner Skabninger, hvis Velfærd og Advarſel har udfor-
„ dret det, at GUD maatte handle ſaaledes med Menneſke-
„ ne, — og juſt fordi vi ikke kan overſee Guds hele Stat,
„ derfor kan vi heller ikke raiſonnere over, enten ſaadant et
„ Straffe-Exempel var fornødent eller ikke, og altſaa er vi
„ forbundne til at troe, at GUD har haft ſine vigtige Aar-
„ ſager, da han giorde det, og holde os Skriften efterret-
„ telig, ſom forſikkrer det." Andre, ſom bedre end vi kiende Selvtænkeren og hans Øyemærke, maa dømme ham ſaa haardt og lemfældig, ſom de kan formeene ſig at have Aarſag til. Vi kan alene ſige om denne hans Antagoniſt, at han er den anden og ſynes at være en langt anden end den førſte.

Paris. Manuel utile & curieux ſur la meſure du tems, contenant des méthodes très-faciles pour pouvoir ſoi même 1° regler parfaitement les montres & les pendules & les entretenir en cet état. 2°. Trouver avec préciſion l'heure du Soleil ſur un Cadran ordinaire au clair de la Lune. 3°. Conſtruire un Cadran horizontal très-juſte & l'orienter parfaitement, verifier les anciens & ſçavoir de combien ils avancent ou retardent. 4°. Apprendre ſeul très promptement a battre la meſure avec toute la préciſion poſſible dans l'éxecution de la Muſique vocale & inſtrumentale, par M. Gabory. 1770. 132 S. i 12mo. Denne Haandbog indbefatter alle de Begreber man behøver for at benytte ſig af Perpendikel-Uhrer og Qvadranter. Det er længe ſiden, at Muſici har ſat ſig for at betiene ſig af Perpendikel-Uhret for at reglere Takten. Ved at benytte ſig deraf ſkulde man ikke befinde ſaa mange Stridigheder imellem endogſaa habile Muſici, i Henſeende til Qvantiteten i Stykkerne, da enhver vil reglere Bevægelſen efter ſin Smag eller Caprice. Dette ſkal komme deraf, at de Italienſke Kunſt-Ord, ſom Compoſiteurerne har for Skik at ſætte oven for ethvert muſikaliſk Stykke, ſaaſom, Adagio, Largo, Largetto, Allegro, Preſto, Preſtiſſimo &c., for dermed at tilkiendegive Bevægelſen, har kun en ubeſtemt og uvis Bemærkelſe, ſom enhver forklarer paa ſin Maade, da Chifrerne, ſom ſtaaer oven for Stykket naturligviis ſkulde beſtemme Bevægelſen, og betage den det vilkorlige. Man

kan

kan indvende mod den Methode, at Smagen er den rette Læremeſter, ſom man bør følge. Takten bør beſtandig forandre ſig efter Tonernes Characteer, og ofte endogſaa i en eeneſte Tones Løb ſkulde den, ſom var forbunden til at rette ſig efter Perpendikel-Uhret, aldrig ſatte Takten og ſielden følge den. I Italien ſlaaer man ikke Takten paa Opera, og man følger den dog. Ikke deſto mindre tilſtaaer man dog, at denne Methode kunde være noget Hielpemiddel for dem, ſom begynde at ſtudere Muſiken.

Amſterdam, Paris, London og Geneve. Eſſai d'une poetique a la Mode, Epitre a M.*** par M. *Bret*. *Quæ eſt autem in Hominibus tanta perverſitas, ut inventis frugibus glande veſcantur.* Cic. de *Orator.* 1770. 15 S. i 8vo. — *Poinſinet & Molliere*, Dialogue, dedié a M. *Pirou*, par M. *Imbert* de Nismes. *L'ennui du Beau nous fait aimer le laid Rouſſeau.* 1770. 8vo. — *Satyre a M. Paliſſot de Montenoy*, Ouvrage poſthume de M. *Clement* de Geneve. *Sunt, quos genus hoc minime juvat, ut pote plures culpari dignos.* Horat. Sat. IV. L. I. 1770. 15 S. i 8vo. — Diſſe 3 ſmaa kritiſke Skrifter indbefatter nogle ſkarpe Sandheder. Hvor kunde det komme ſig, ſagde een af Alderdommens lærdeſte Kunſtdommere, at paa den Tid, da Fordervelſen herſkede over Sæderne og alle Menneſkers Siæle, fandtes der dog de, ſom med en ſund Skiønſomhed og uden Paſſioner kunde underſkille hvad der var virkelig ſtort og værdigt for Eftertiden? Det var i Henſeende til ſin Tids Oratorer Longinus ſaaledes udtrykte ſig, og han har tilføyet, at der var Livagtighed, Ziirlighed og Yndighed i deres Taler, men at der dog vare kun faa, ſom kunde ſvinge ſig ret høyt. Ovenanførte trende kritiſke Skribentere giør ey alene Oratorerne, men endog de comiſke og tragiſke Poeter, og i Almindelighed alle de nyere Skribentere den ſamme Bebreydelſe. Den første Skribent, Hr. le Bret, ſkriver ironiſk. I det andet Skrift indføres Moliere at tale ſin egen Sag. Det tredie, ſom Forfatteren har givet Titel af Satire er mere ſkiærende, og indbefatter nogle perſonelle Træk.

Paris.

Paris. L'Art de verifier les Dates des faits hiſtoriques, des Chartres, des Chroniques, & autres anciens Monumens depuis la Naiſſance de nôtre Seigneur, par le Moyen d'une Table Chronologique, ou l'on trouve les Olympiades, les Années de JEſus Chriſt, des Eres d'Alexandrie & de Conſtantinople, de l'Ere des Seleucides, de l'Ere Ceſaréenne d'Antioche, de l'Ere d'Eſpagne, de l'Ere des Martyrs, de l'Hegire, des Indictions, le Cycle Paſchal, les Cycles Solaire & Lunaire, le Herme Paſchal, les Pâques de chaque Année & les Epactes. Avec deux Calendriers perpetuels, la Chronologie hiſtorique des Conciles, des Papes, des quatre Patriarches d'Orient, des Empereurs Romains, Grecs; des Califes, des Rois des Parthes, des Perſes, des Huns, des Vandales, des Goths, des Lombards, des Bulgares, de Jeruſalem, de Chypre, des Princes d'Antioche, des Comtes de Tripoli, des Sultans d'Iconium, d'Alep, de Damas, des Empereurs Ottomans, des Schahs de Perſe; des Grands-Maitres de Malthe, du Temple & de l'Ordre Teutonique; des Empereurs François, Allemands, des ſix Electeurs Laïques de l'Empire; des Rois de Hongrie, de Pologne, de Dannemark, de Suede, des Czars de Ruſſie; des Rois de France, des grands Vaſſaux de cette Couronne; des Rois d'Angleterre, d'Ecoſſe, d'Eſpagne, de Portugal; des Souverains d'Italie &c. Nouvelle Edition, revue corrigée & augmentée. Par un Religieux Benedictin de la Congregation de S. Maur. 1770. 934 S. i Fol. Foruden en Fortale, en Tabel over Artiklerne og en foregaaende Afhandling paa 47 Sider, med Tilſkrift til Kongen. Titlen alene er tilſtrækkelig til at viſe hvad Fortrin denne nye Udgave har for den gamle af dette berømte Værk, hvis Vigtighed og Nytte er nokſom bekiendt.

Lemgo. Otia in otio minime otioſo, enthaltend verſchiedene rechtliche practiſche Anmerkungen, beſonders über die Eiſenhardtſche Erzählungen von beſondern Rechtshändeln, nebſt einem Muſter dergleichen Erzählungen. 1771. 266 S. i 8vo. Dette Værk indbefatter følgende Artikler: 1) Anmerkungen über D. Eiſenhardts Erzählungen von beſondern Rechtshändeln.

deln. S. 1-140. Forfatteren laster saa vel Vidtløftigheden, som Udvalget af disse Fortællinger, og er i sær ikke fornøyet med den lange Indgang dertil. For at vise hvorledes en saadan Fortælling bør være beskaffen, følger 2) Erörterung und Entscheidung des sonderbaren Falls, eines am Nasenschaden übel geheilten Schumachermeisters, der über diese abgefallene Nase auch sein Eheweib durch die deshalb verstattete Ehescheidung eingebüßt, und wie er solcherhalb gerichtlich entschädiget worden. S. 141-157. Man skal heraf kunne erkiende Forfatteren for en svet Mand, der har vidst at fremlægge en Sag i en kiærnefuld Kortheb, og lade Læseren oversee det Heele med alle dets Deele. Det bliver i denne Fald tilregnet Vundlægen som en Forbrydelse, at han havde forhindret, at en Medicus ikke blev taget til Hielp, som Medicinal-Ordningen befaler. 3) Verschiedene Unrichtigkeiten in des *Montesquieu* Esprit des Loix, dessen richtiges Urtheil wegen unentbehrlicher Beybehaltung der Formalien in den Processen, und daß weder der König, noch dessen Staatsminister selbst sententioniren müssen. S. 158-183. Forfatteren dømmer rigtig nok om Montesquieu's Kundskab i de Romerske Oldsager og Rets-Historien: hvilket han i ær viser af de Vildfarelser om Formulis actionum, om Lege Voconia o. a. Han dadler hans falske og urigtige Maade, at citere Autorer, og prøver denne hans Paastand, at den Catholske Religion skikker sig bedre for de Monarchiske, og den Protestantiske for de Republicaniske Stater. 4) Ueber a) die Dreistigkeit und Unwissenheit einiger Französischer Journalisten in Recensirung und Beurtheilung der in Deutschland herauskommenden Juristischen Bücher; b) die glücklicherweise vereitelte, bereits angefangen gewesene Uebersetzung des Corporis Juris Romani in die Französische Sprache; c) die übertriebene Disputationomanie. S. 184-193. 5) Von dem Wiederspruch verschiedener Artikeln der Juristischen Terminologie mit dem Philosophischen Begriffen; und ob der Purismus in der Juristischen oder Gerichtssprache einzuführen. S. 194-199. Forfatteren vil have indseet Umueligheden af den sidste Fordring. 6) Warum ist ein Ablauf eben von dreyßig Jahren zur ordent-

ordentlichen Vollendung einer gewöhnlichen Rechtsverjährenden Zeit errichtet: und iſt deſſen Verkürzung an- oder abzurathen. S. 200-206. Forfatteren vil ikke vide af nogen Forkortelſe at ſige, da han fornemmelig holder denne Friſt for nødvendig imod de Overmægtiges Anmasninger. 7) Betrachtung über die Gerichts Procuratores, und derer Abſchaffung bey einer Juſtitz Reforme S. 207-221. Forfatteren fortæller, hvorledes de forrige Procuratores ved den Preuſſiſke Juſtitz-Reforme blev afſkaffede. Mærkværdig er den Kongel. Skrivelſe til den Sal. Gros-Canzler Cocceji Enke. S. 218. Den gaaer denne ſtore Mand til Ære, og hvad Ære for en Monarch at tænke ſaaledes. 8) Ob zu wünſchen, daß ein Chef ſich in Juſtitz-Angelegenheiten perſönlich ſprechen laſſe, oder ob es beſſer ſey, daß er die Sollicitanten zu Ertheilung ſchriftlicher Aufſätze anweiſe. S. 222-227. 9) Warum die Enthaltung von Beziehung der Univerſiteten, ſelbſt bey den vermeynt lich beſten Vorkehrungen und Anſtalten zum Haus-Unterricht nicht anzurathen? S. 228-233. 10) Betrachtungen über die vom Gabriel Naude geſammelte Staatsſtreiche. S. 234-249. 11) Rechtfertigung der freyen Regierung des Pabſtes Sixti V. S. 250 o. f. Overalt herſker i dette Værk en angenem Afvexling. Forfatteren beſidder Læsning og Philoſophie, og har haft mange Forretninger under Hænder, hvorved han har forhvervet ſig en grundig Erfaring.

Helmſtadt. Ητης οικοδομης αποκαλυψις εν πυρι, id eſt, Doctrinarum Theologicarum Examen ad Scripturam ſacram, ſuper Loco, 1 Cor. III. 10-17., er Titlen paa en akademiſk Afhandling af den berømte Hr. Abb. Carpzow paa 34 S. Først bliver det hele Sted oplyſt af Con-Texten med de 4 første Capitler, og i Beſynderlighed viiſt, hvad Paulus forſtaaer under πυρ, οικοδομη, εργον. Man foreſtiller os Forfatterens Meening med diſſe hans egne Ord S. 5: Eleganti hac Comparatione illuſtrat vir divus, *Auditores* cum Ædificio, cum *Architectis* Doctores conferens, atqve monet curare Doctores maxime oportere, ut Doctrinis primariis & fundamentalibus Chriſtianismi,

qvas,

qvas Corinthios ipſe docuerit, non niſi conſentanea huic fundamento, id eſt, *ſolida* qvævis, *firma*, *ſtabilia*, neutiqvam *lignea*, *ſtraminea*, *inconſtantia* ſuperſtruant, nam *probatorio igne Scripturarum ſacrarum* detectum iri, qvi Lapides ſint vel perite adhibiti, vel qvi improbandi fuiſſent a Structoribus. Da det her i Besynderlighed kommer an paa Forklaringen over de Ord το πυρ δοκιμασει, saa har Forfatteren og søgt med andre Skrift-Steder at beviſe, at den guddommelige Lære lignes ved en Ild. Han undersøger og deres Meening, som derved forstaae Forfølgelses Ild. Men vi skal ikke sige, om Forfatteren har lagt Mærke til, at Ilden her hører til den hele Allegorie, da vi tør nok sige, at denne Bemærkning langt mere begunstiger deres Fortolkning, som herved ville have forstaaet en Forfølgelses- og Gienvordigheds-Ild. Tilsidst igiendriver han dem, som her ville finde et Bevis for Skiærs-Ild.

Nordhausen Heilige Reden von Christoph Friderich Sangerhausen. 1771. 141 S. i 8vo. Denne Samling indbefatter i alt kun 6 Taler: 1) vom dem wahren Werthe des menſchlichen Lebens; 2) wieder den Selbſtbetrug der Chriſten; 3) die Pflichten des Chriſten, dem Erlöſer in ſeinem Leiden gleich zu werden; 4) von dem Entſchuldigungen bey dem groſſen Weltgerichte; 5) von der groſſen Verantwortung dererjenigen, welche Aegerniß geben; 6) eine Empfehlung der Menſchenliebe. Man roser disse, som meget opbyggelige og lærerige Prædikener. Man ligner Forfatterens Sprog med det Gellertske i Henseende til Reenhed, Flydenhed, og Moralens fine Indklædning.

Berlin. Berliner Beyträge zur Landwirthſchafts Wiſſenſchaft, ſowohl aus der Theorie, als Erfahrung. 1770. 1-3 Stk. stor 8vo. Man erkiender den ubekiendte Forfatter af dette Periodiske Skrift for en Mand af stor Indsigt og lige Rang med Hr. Landdrost von Münchhausen. Nærværende 3de Stykker indbefatter: 1) Einleitung, worinn die Vorzüge der Landwirthſchafts Wiſſenſchaft vor allen andern Wiſſenſchaften ausgeführt, und die Abſicht dieſer Monatsſchrift angezeigt wird.

wird. 2) Erſte Abhandlung von dem Gegenſtande, Abſicht und Grundſätzen der Landwirthſchaft. 3) Zw. Abh. Gedanken von der Verbeſſerung der Landgüter. 4) Dritt. Abh. von dem Ackerbau und dem Zuſammenhange der dazu erforderlichen Geſchäfte. 5) Viert. Abh. von dem Anbau der überflüßigen Aecker, als eine Hauptverbeſſerung des Ackerbaues. 6) Fünft. Abh von dem Anbau und Zubereitung der Cichorienwurzel, zu einem dem Coffee gleich kommende Getränke. Med en betydelig Fordeel har Forfatteren fordeelt en Deel af ſin Mark til ſine Underſaatter, og eftergivet dem Hoveriet. Han nævner Forfatteren des Hausvaters og Hr. Paſt. Mayer, ſom de tvende vigtigſte oeconomiſke Skribentere i vor Tid.

Genf. Den IIden Deel af det Paliſſotiſke Værk er udkommen under Titel: Mémoire pour ſervir a l'hiſtoire de nôtre Litterature depuis François I. juſqu'a nos Jours, og er egentlig et poetiſk Bibliothek i Form af en Ordbog. Overalt finder man i ſamme mældet om de allernyeſte ſkionne Geiſter, og mange uden for Frankerige lidet bekiendte Efterretninger. Som oftest er Forfatterens Domme ikke urigtige, hvor perſonligt Had ikke har ført Pennen. Men det giør det ſom oftest. Den IIdie Deel af ſamme Værk indbefatter først l'homme dangereux, et Satiriſk Skuespil, dernæst hans eget Levnet, og endelig nogle af Philoſophernes Skrifter imod ham.

Paris. Manuel des champs ou Recueil choiſi, inſtructif & amuſant de tout ce, qui eſt le plus neceſſaire & le plus utile, pour vivre a la Campagne avec aiſance & agrement. 1771. 1 Vol. 12mo. Dette er en 3die Udgave af dette Skrift, ſom ſkal være nøye giennemſeet og forbedret.

Breslau. Briefe zur Bildung des Geſchmacks. Fünfter Theil. 1771. 323 S. i 8vo. Hr. Prof. Duſch er bekiendt ſom Forfatter til diſſe fortræffelige Breve. Han beſkæfter ſig i denne Deel med Epopeen, taler om Ovids Forvandlinger, om Petronii Borger-Krig, om Silius Italicus og Lucanus.

No. 37.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 10de Septbr. 1772.

Sorøe. Vice-Lavmand Eggert Olaffens, og Land Phyſici Biarne Povelſens Reyſe igiennem Island foranſtaltet af Videnſkabernes Sælſkab i Kiøbenhavn og beſkreven af forbemældte Eggert Olaffen, med dertil hørende 51 Kobberſtykker og et nyt forfærdiget Kart over Island. Første Deel. 1772. 618 S. i 4to. Med J. Lindgrens Skrifter. — I Aarene 1752 til 1757. blev af forbemældte tvende da værende Islandſke Studentere, Hr. Egg. Olaffen og Biarne Povelſen, efter Kongel. allernaadigſt Befaling, under det Kiøb. Vid. Sælſk. Foranſtaltning og Opſigt, foretaget den Reyſe giennem Island, ſom nærværende Reyſebeſkrivelſe er en Frugt af. Den første blev ved en beklagelig Hændelſe alt for tidlig bortrykket, efter at han var bleven Vice-Lavmand i Fædernelandet, og den ſidſte er endnu Land-Phyſicus paa Island. De reyſte deels ſamlede, deels hver for ſig, holdte ordentlige Dagbøger over deres Reyſe, og indſendte deraf efterhaanden viſſe Udtoge til Vid. Sælſkab, ſom lod et og andet mærkværdigt Stykke deraf indrykke i de Kiøbenhavnſke Lærde Tiender. Den Sal. Lavmand Olaffen var den, ſom paatog ſig at udarbeyde en ordentlig Reyſebeſkrivelſe efter bemældte Dagbøger, dog ſaaledes, at han deraf har udelukt alle de Omſtændigheder i Dagbøgerne, ſom angik Reyſens mindre vigtige Tildragelſer, og vel beløb ſig til over den halve Deel; men har derimod indført

ført adſkillige nye og mere nyttige Tillæg, angaaende Naturhiſtorien, Landhuusholdningen, adſkillige forglemte eller nye Opdagelſer, Opfindelſer og Indretninger o. a. m., hvorom der kunde mældes ſom tienligt eller utienligt i Henſeende til Islands nærværende Tilſtand: han har derfor ogſaa antegnet, til hvilken Tid Reyſen gik for ſig over hvert Herred eller Diſtrict i ſær, og naar man beſaae et og andet mærkværdigt Sted, hvorved hele Stykker af Dagbøgerne med de giorte Forſøge og Jagttagelſer ere indførte. Denne Reyſebeſkrivelſe, ſaaledes forfattet, indeholder da for en ſtor Deel Islands borgerlige, men for den ſtørſte Deel dets naturlige Hiſtorie, og er grundet deels paa forbemældte Reyſer, deels ogſaa paa adſkillige endnu utrykte og for de fleſte ubekiendte Skrifter, og endelig tillige paa mange Aars Jagttagelſer og Erfaringer. I dens Forfatning har man rettet ſig efter Landets Inddeeling i Syſſeler, Herreder og Fiordunger, og derefter deelt den i 7 Hoved-Stykker af ulige Størrelſe. De første deraf indeholde kun enkelte Sysler, ſaaſom man der maatte være mere vidtløftig i Fortællingerne, da de fleſte Ting endnu vare Læſeren ubekiendte. De ſidſte derimod indbefatte hele Fiordunger, da mange Ting derudi kunde forbigaaes ſom tilforn beſkrevne, og hvor man kun behøvede at henviſe til de Steder hvor derom tilforn var talt. Man har i ethvert Stykke beſtandig fulgt en og den ſamme Orden og Indretning, i ſær hvad Naturhiſtorien angaaer, ſom altid udgiør den fornemmeſte Deel deraf: 1) først beſkrives ethvert Districts, Syſſels eller Fiordungs Beliggenhed, Strækning, Størrelſe, Inddeeling, og øvrige naturlige Beſkaffenhed, i Henſeende til ubeboede Egne, Fiælde, Elve, Søer, Bierge, Dale, Øer, Luft og Vejrligt, Kilder og varme Bade, Iøkkeler, Ild- og Vandſprudende Bierge, ſamt andre mærkværdige Steder; 2) Grundens Beſkaffenhed, Jord-Muld-Leer- og Steen-Arter, Mineralier, Foſſilier og Steenforvandlinger ꝛc.; 3) Stedernes Frugtbarhed, Græs-Jorden, Foderets forſkiællige Beſkaffenhed, almindelige og rare Urter, ſamt deres Behandling og Nytte; 4) Indbyggerne tilligemed deres Sinds og Legems Beſkaffenhed, deres Sygdomme, Leve- og Næringsmaade, Sæder og Videnſkaber ꝛc.: 5) Dyrene, først de tamme med deres Behandling og Nytte, dernæſt de andre ſaavel Land- ſom

Vand-

Vanddyr; 6) adſkillige gamle og nye Mærkværdigheder, saa vel Naturen, ſom Indbyggerne angaaende, viſſe Indretninger, med deres Mangeler, ſamt Midler og Forbedringer derudi, hvorunder tillige mældes om Havnene og Handelen. Beſkrivelſen paa Kioſar-Syſſel paa Sønderlandet udgiør Indholdet af det første Hovedſtykke. Der begyndte først Reyſen, og det er derfor Beſkrivelſen gaaer ogſaa først derfra, ſiden til Veſtfiordene omkring Cap de Nord til Nordlander, og derfra over Øſter- til Sønderlandet igien, hvor Reyſerne hvert Aar bleve ſluttede i Guldbringe Syſſel. Foruden de almindelige Materier, ſom i ovenanførte Orden under de 6 Artikler ere afhandlede, indbefatter hvert Stykke nogle Hoved-Poſter i ſær. Saaledes gives i det første Stykke en almindelig Beſkrivelſe over Island, og dets Indvaanere, Urter Dyr og Steenarter ꝛc. Det andet om Borgarfiords-Syſſel indbefatter en Beſkrivelſe over Reyſen til Geitlands-Jokul, over Surthulen, over de heede Vande, og i ſær en Afhandling om Faaredrivten i Island. I det tredie om Sneefiældsnes Syſſel finder man Reyſen til Veſter-Jøkkelen og til Draapeſlids Fiældet, Suurbrøndenes Beſkrivelſe og en Afhandling om Fiſkeriet. I det fierde om Veſtfiordene beſkrives Reyſen til Cap de Nord, den Grønlandſke Is, Hav-Badene, Drive-Tømmeret, Surtarbranden, Veſterlandets nyttige Hav- og Land-Vexter, Havedyrkningen, de Gamles Fiſkerie, Beboernes Levemaade, Hvalfiſkene og Fuglefangſten, ſamt Inſecterne i Island. I det femte om Nordlandet, læſer man om Veyrligets Forſkiæl, Indbyggernes Levemaade, Forſøge i Agerdyrkningen, Drang-Øres Fugle- og Fiſke-Fangſt, ſamt Beſkrivelſe over Grimsøen, Reyſen til Hvarevalle og Myvands-Bygden, Svovel-Minerne, de nye Ildſprudninger og Steenflode. I det ſiette om Øſterlandet, findes Reyſen til de Ild- og Vandſprudende Is-Bierge, Øſtlændernes Levemaade og Sprog, Beretning om det vilde Korn, og om viſſe Uhyrer i Søer og Elve. Det ſyvende indbefatter Reyſen til Hekla og Geyſer, ſamt Beretning om det Ildſprudende Hav, om Islandſke Hav-Inſecter, om Conchylier og Orme. Man overſeer heraf hidindtil det ſaavel almindelige ſom beſynderlige Indhold af ethvert Hovedſtykke. De Naturalier, ſom af Naturens trende Riger anføres, har man betegnet med de nyere Naturkyn-

diges Navne, dog saaledes, at de ældres almindelige og bekiendte Navne ey ere udelukte. I Beskrivelserne selv og i Classificationen i sær over Steen-Arter, Urter og Dyr, har man og fulgt de nyeres og i sær den Linnæiske Methode, og har tillige angivet visse væsentlige Kiendemærker paa Tingene, hvorved de let kunde skilles fra hinanden. Iblandt de mange Tegninger, som Forfatteren havde endten selv eller ved andre udarbeydet, til Oplysning af de anførte Beskrivelser over visse mærkværdige Steder, Situationer, Egne, Indbyggernes Redskaber, Klædedragter, Huse ꝛc. og i sær blandt de Tegninger over Fugle, Fiske, Insecter, Mineralier, Steene o. a. m. har man holdt det fornødent at giøre Valg, deels for ey at giøre Skriftet kostbarere, end fornødent var, deels for ey at vanziire det med Ting, som endten vare slette, eller fandtes paa andre Steder bedre og ziirligere. Til at giøre dette Valg har Sælskabet fornemmelig betient sig af Hr. Prof. **Brünnich**, og ved hans Hiælp har man og rettet Kobberne over de anbragte Naturalier. For Resten ere alle de tilføyede Kobbere nummererede efter den Fortegnelse, som Forfatteren selv havde efterladt sig. Man haver og, for at giøre dem desto mere brugbare, anviist paa Kobbertavlerne hvad Pagina de henhører til. Men i Skriftet selv eller dets Rander finder man ingen Anviisning til Kobbertavlerne. Hr. Prof **Schiønning** har tilligemed Hr. Prof. **Erichsen** giort Begyndelse til Udarbeydelsen af Chartet over Island, indtil den sidste pludslig blev kaldet til et andet Embede, og Hr. Prof. **Schiønning** følgelig alene maatte fuldføre det. Man har lagt til Grund dertil deels det store Chart, tegnet og udarbeydet af den Kongel. Ingenieur **Knoph**, ved Aaret 1734, som forvares i det Kongel. Archiv, deels et mindre, som Islands forrige Stiftamtmand Hr. Geheime-Raad **O. M. Rantzau** her ladet forfærdige efter foromtalte **Knophes** Chart, og stikke i Nürnberg 1761. Efter sidstbemældte er det herved tilføyede Chart indrettet i Henseende til Landets almindelige Strækning, Inddeeling og de fleste Steders Beliggenhed. Men i Henseende til Navnene har det været uefterretteligt, da nogle har været deels fordreyede, deels ukiendelige, hvilken Feyl det store Knophiske Chart ey heller er fri for. Denne har man her søgt at rette, og deels givet Stederne deres rette og i Landets

dets Sprog brugelige Benævnelser, deels henført nogle til deres rigtige Beliggenhed, og vil man dermed have dette anseet for det nøyagtigste Chart over Island hidindtil, hvilket man saa meget mere tør give det ud for, som det af en Deel kyndige Islændere er igiennemseet, i sær af Hr. Olaſſen, den Sal. Forfatters egen Broder. Hvad Stilen angaaer, da har man og ikke sparet sig for den Umage at forbedre samme, saavidt fornødent var for at giøre den tydelig og flydende. Men i Hoved-Tingene selv har man beholdt Forfatterens egne Ord for ey at forandre noget i Meeningen, og i øvrigt har man ladet Værket beholde sin første Plan, da Selskabet har ey eragtet det for raadeligt at omstøbe det i en anden eller systematisk Form: 1) fordi Værket var en Reysebeskrivelse, hvortil nærværende Indretning langt bedre passede sig, end en systematisk; 2) fordi Skriftet er nu for alle Læsere formedelst sin Afvexling mere behageligt; 3) fordi Omarbeydningen efter Forfatterens Død vilde deels blive for besværlig, deels betænkelig, da andre, end han læt kunde feyle, og det i flere end een Omstændighed; 4) fordi den Mangel, at Materierne nu findes adspredte hist og her, og den Besværlighed at finde dem, læt kunde erstattes ved et Register, hvilket og Hr. Prof. Schiønning derfore har paataget sig at udarbeyde saa systematisk og fuldstændigt, som mueligt var og det her findes. Endelig er at mærke, at endskiøndt man har deels udeladt, deels forkortet en Deel af Reysens Omstændigheder, saa har man dog beholdt nogle, som kun angik mislingede Undersøgninger, paa det de kunde tiene til Veyviisning for Efterkommernes nøyere Undersøgninger i en eller anden Post. En eller anden Mangel, i sær i Naturhistorien, som Skriftet kan have, har man heller ikke vildet erstatte eller bedre udarbeyde, paa det man deels kunde see, hvad Forfatteren selv havde præsteret, deels i Fremtiden endten ved flere Opdagelser eller ved rigtigere Reflexioner rette og erstatte dem. Forf. har og i visse Ting været kort, saasom han, det hans Haandskrift udviser, har haft i sinde at forfatte besynderlige Afhandlinger derom. Saaledes skal han have haft i Sinde at udarbeyde og levere en fuldstændig Historie over alle Islandske Ildsprudninger, meteorologiske Jagttagelser, Beskrivelse over Islandske Insecter, og en Afhandling om de Islandske Urter. Dog er Mangelen i denne

ſidſte Artikel nogenledes bleven erſtattet ved et tilføyet Anhang om de Islandſke Urter, ſom Hr. Sekretair Zoega har udbraget af Hr. Joh. Gerh. Königs Samling. Velbemældte Hr. König, ſom for nærværende Tid er Miſſions-Medicus og Kongel. Hiſtoricus naturalis i Trankebar, har fra Foraaret 1764 indtil udpaa Høſten 1765 opholdt ſig paa Island, hvorhen han blev ſendt paa Kongel. Bekoſtning for at indſamle til den bekiendte Flora danica, ſom udgives af Hr. Finants-Raad Oeder, i ſær de Urter, ſom Island frem for andre Hans Majeſts. Lande frembringer. I denne ſaa korte Tid ſammenbragte han et betydeligt Antal af rare mindre bekiendte og tildeels ganſke nye Planter, ſom for den ſtørſte Deel allerede findes i Flora danica Han havde ſelv haft i Sinde at ſkrive en udførlig Flora Islandica, hvis Tiden havde tilladt ham det, førend han reyſte til ſit nærværende Opholdsſted. Men Hr. Cancellie-Raad Müller har paa hans Anmodning optegnet i Nov. Act. Nat. Curioſ. Tom. IV. p. 203 ſeqv. de Planter, ſom Hr. König deels har medbeelt ham in Natura, deels mundtlig navngivet for ham. Denne Hr. Müllers Enumeratio Stirpium in Islandia ſponte creſcentium, forøget af et Haandſkrift, ſom Hr. König har efterladt ſig, og en Urteſamling, er Grunden til denne her ſom Anhang tilføyede Flora Islandica, ſom beſtaaer henimod af 550 Arter, og hvori man har fulgt Hr. v. Linnes bekiendte Orden, oa ladet ſig nøye med blot at anføre hans Navne, uden at udſkrive hans Kiendetegn og Synonymie. De Arter, ſom ey findes i Hr. v. Linnes Syſteme, har man korteligen beſkreven, og de faa tilføyede oeconomiſke Anmærkninger tilligemed de Islandſke Navne, ere tagne af forbemældte Hr. Königs Haandſkrift. Hvad overalt Værkets Henſigt angaaer, da vil man i Almindelighed og fornemmelig have det anſeet ſom en oeconomiſk Beſkrivelſe over Island, der i ſin Tid kan blive til betydelig Nytte i den private Islandſke Oeconomie. Vi haaber, at denne almindelige Efterretning om Værkets Anledning, Indhold, Indretning, Afdeeling og Øyemærke (ſom vi har Hr. Prof. Schiønnings Fortale at takke for, hvis egne Ord vi næſten overalt og kun for en Deel forkortede har beholdt,) er alt hvad man kunde forlange, for at giøre ſig et tilſtrækkelig Begreb derom. I øvrigt vil man lættelig tilſtaae os, at Værket

ket taaler ikke noget almindeligt Udtog. Intet ſtaaer da tilbage, uden at anføre nogle enkelte Mærkværdigheder, ſom ſkulde tiene til at opvække Læſerens Begiærlighed. Men ſom man desuden venter ſaadanne af en oeconomiſk og Naturhiſtoriſk Reyſebeſkrivelſe over Island, ſom er foranſtaltet af det Konge. Vid. Sælſkab, ſaa har vi ikke vildet fylde Papiret med at udſkrive enkelte Stykker, men hellere overlade til Læſeren i Skriftet ſelv at ſøge det ene med det andet, i ſær da man allerede her foran er bleven tilſtrækkelig underrettet om ethvert Hovedſtykkes almindelige og beſynderlige Indhold, ſom i Almindelighed kan være nok for at overſee, hvad man har at ſøge, og kan vente at finde i det hele Værk.

Frankfurt og Leipzig. Oeconomiſche und Cameraliſche Tabellen, mit Anmerkungen und einem Vorbericht von den Schickſalen der Cameral-Wiſſenſchaft bey den Franzöſiſchen und Deutſchen Gelehrten, von J. Ch. E. Springer. 1772. 5 Ark i 8vo. Franz Quesnay, første Kongelig Liv-Læge, **von Gournay**, Intendant ved Commerz-Væſenet, **von Mirabeau**, og **le Mercier de la Riviere**, ere de første, ſom har vovet at udgrunde den Hemmelighed, hvorledes Fyrſter og Konger paa Jorden, med deres Følge af Raader og Betientere, kan underholdes ſtandsmæſſig og uden at forſtyrre Folkets Velſtand, at bringe denne Hemmelighed til Regler og i Form af en Videnſkab. Forfatteren anfører diſſe berømte Mænds hidhenhørende Skrifter. Quesnay's Skrifter er for kort ſiden udkomne til Paris i en Samling under Titel: Pfyſiokratie. Mirabeau har ſkreven meget: Traité de la Population: Diſcours ſur l'Agriculture: Sur les corvées: Explication du tableau économique: Theorie de l'impôt: Philoſophie rurale, af hvilket ſidſte Værk Elemens de la Philoſophie rurale er et Udtog. Den nyeſte og bedſte Bog i denne Art er de la Reviere l'ordre naturel & eſſentiel des Societes. Af de Grundregler, ſom Forf. her anfører, rører den tredie Sagen nærmeſt an. Indirecte Paalægge, ſom ikke tages af den reene Indtægt, giør fattige Bønder; fattige Bønder fattigt Rige; fattigt Rige fattig Souverain. Reen Indtægt er hvad Landmanden efter alle Cultur-Omkoſtningers Afdrag har tilovers. „Vilde Gud (ſiger Forf.) at alle Souverai-

„ ner betænkte dette, og afſkaffede alle de Omkoſtninger, ſom „ ikke væſentlig høre til deres Regiering, for ey at have nø„ dig, at udſkrive Paalæggene blot efter deres Udgifters For„ nødenhed. Med hvad for en Glæde ſkulde de bringe deres „ Offer, naar det var dem tilladt, at tage ſaadant alene af „ deres virkelige Overſkud: Hvad for en mægtig Drivefieder „ ſkulde det være for enhver flittig Landmand og Underſaat, „ at bringe alle Midler i ſin Magt, for at forſikre ſig den „ høyſt muelige Indtægt af ſit Jordegods, og at indſkrænke „ ſine Udgifter indtil den ſande Nødtørft, for at være i Stand „ til taknemlig at deele med ſin naadige og retfærdige Lands„ Herre den Himmelens Velſignelſe og reene Indtægt af ſin „ Jord, paa en vis efter ſine Nødtørftigheder afpaſſet Fod, „ for den Beſkyttelſe han nyder af ham?“ Arve-Monarchiet er i ſær bequem til dette Øyemærkes Befordring. Directe Afgifter ſkulde udgiøre den væſentligſte Deel af de offentlige Indkomſter. Diſſe Afgifter beſtaaer umiddelbar i Jordens Frugter og i en beſtemt Andeel i de reene Indtægter. Samme Andeel maatte beſtemmes efter Omſtændighederne af ethvert Aars og Jordens Frugtbarhed. Intet var billigere end dette, ligeſom det over Hovedet er billigt, at Underſaatternes Afgifter maatte indrettes efter deres Formue. Men Kammerne indlade ſig ikke gierne til ſaa uendelige Details, og kan ey heller altid giøre det. Imidlertid fortiener dog Sagen nøyere at underſøges og ſættes i ſit klarere Lys. Saa vidt fortæller Forfatteren den Skiæbne og Fremgang, ſom Oeconomien og Cameral-Videnſkaben har haft under Franzoſerne og indrømmer dem Fortrinnet for de Tydſke. Man vil vel ikke paaſtaae det Modſatte, men ſpørger, hvorfor her ikke mældes et Ord om Engelænderne, ſom af Franzoſerne holdes for deres Læremeſter, og hvorfor ey et Ord om andre Folk, der og have deres Fortieneſte? Naar han S. 22 anfører, at dog Oeconomie- og Cameral-Videnſkaben først er bleven lært ſom en Videnſkab i Tydſkland, ſaa er han ikke tilfreds med, at man behandler den blot ſom et Slæb af det philoſophiſke Facultet, og ikke ophøyer den til et eget Facultet. Denne Misfornøyelſe er naturlig, da Forfatteren ſelv, efter Berg-Raad von Juſti, har ſtaaet ſom Lærer i Gøttingen, hvor Hr. Beckmann har været hans Efterfølger. Den forrige Konge af Preuſſen, denne ſtore Huusholder, forord-

nede

nede allerførst paa det Halliske Universitet et Oeconomie- Politie- og Cameral-Catheder, hvilket Canzler von Ludewig beklædede. Nu kommer en Fortegnelse paa de tydske Skribentere, som have giort sig fortiente af dette Fag. Han meener, at denne Videnskab skulde endnu have giort en bedre Lykke i Tydskland, end den gior i vore Dage, naar Universiteternes Curatorer havde kaldet berømte Lærere, eller dog strax havde sat unge dygtige Mænd i en anseelig Rang. Hernæst kaster han et Blik hen paa de tydske Universiteter, for at vise, hvad de for nærværende Tid udrette eller ikke udrette i dette Fag. S. 34 forekommer noget om Forfatterens personlige Omstændigheder paa det Gøttingiske Universitet. Forfatterens trende Tabeller om de første Begreber om Cameral-Videnskaben; om Hielpe-Videnskaberne; og om Cameral-Videnskabens Indflydelse paa alle Stænder af det menneskelige Liv, tillader ingen Udtog. Tilsidst forekommer en Grundrisning til en Akademisk Forelæsning over Cameral-Videnskaben, saaledes, som den er holdt til Gøttingen 1766. og 1767. med Anmærkninger.

Rostock. Joannis Christiani Qvistorpii, J. U. D., Principia Juris prudentiæ Ecclesiasticæ Germanicæ, maxime Protestantium, olim in usum Auditorum delineata, nunc revisa ac emendata. 1771. 11 Ark i 8vo. Hr. D. Qvistorp har i dette Skrift sammendraget de almindeligste Grundsætninger til den tydske og i sær den protestantiske geistlige Jurisprudentze. Derhos bliver og i Almindelighed sagt det Nødvendige om Kirkens Form og Regentens Rettigheder. Allerede nogle Aar tilforn havde Forf. afhandlet disse Materier Stykkeviis i 5 Akademiske Skrifter. Men her ere de fuldkommen omarbeydede, forøgede og bragte i Sammenhæng. Der ere 9 Afsnitter. I det første bliver den geistlige Jurisprudenz forklaret ved den Færdighed ret at anvende og udtolke de Love, som betræffe den udvortes Gudstieneste. Det andet Afsnit handler om de Rettigheder, der tilkomme Kirken, som et Sælskab af det almindelige Væsen. Kirken forklarer han ved et lige Sælskab, som til at erholde Øyemærket af sin Religion er foreenet ved en Trees Bekiendelse. Man veed vel dette, at her tales alene om den udvortes synlige Kirke. Af dette Kirkens Begreb udleder

han dens Rettigheder. Det tredie Afſnit handler om Fyrſtens Rettigheder over Kirken. Jus circa ſacra beſtaaer derudi, at Regenten kan anordne hvad ſom i Kirken tiener til det almindelige Væſens Beſte og den offentlige Roelighed. Det fierde Afſnit handler om Kirkens Begreb efter det Pavelige Syſtem. Det femte Afſnit handler om Kirkens Begreb efter Proteſtanternes Sind, hvorved gives en Afridsning af Reformations-Hiſtorien. og handles om begge, baade den Catholiſke og Proteſtantiſke Religions Rettigheder i Tydſkland, ſaaledes ſom ſamme er bleven beſtemt og afgiort ved Fordrage og Freds-ſlutninger, i ſær den Weſtphaliſke Fred. Det ſiette Afſnit indbefatter Hiſtorien om Oprindelſen og Samlingen til den Canoniſke Ret. I det ſyvende Afſnit mældes om den Canoniſke Rets Optagelſe og Indførelſe i Tydſkland, og i ſær om ſammes Brug hos Proteſtanterne. Den Canoniſke Ret er bleven indført i Tydſkland førend den Romerſke, og man kan føye til, ey alene til Tydſkland, men endog det hele fordum mørke Catholſke Europa. I det 13de Aarhundrede udbredede Paverne overalt deres Magt og Anſeelſe tillige med den Canoniſke Ret. Det ottende Afſnit indbefatter en Fortegnelſe ſaavel paa de almindelige ſom beſynderlige Love og Regler, ſom foruden den Canoniſke Ret ere antagne ſaavel hos Catholikerne ſom hos Proteſtanterne. Det 9de Afſnit handler ganſke kort om Hiælpemidlerne til den geiſtlige Jurisprudentz, og de fornemmeſte hidhenhørende Skribentere. Denne Bog er til ſin Beſtemmelſe meget bequem og brugbar.

Berlin. Moſes Mendelsſohns philoſophiſche Schriften. Zwey Theile. Verbeſſerte Auflage. 1771. i 8vo. Den førſte Deel er 278, den anden 282 S. ſtærk. Fortalen til det førſte Oplag i Aaret 1761., er tillige trykt foran. I den nye Fortale giver Forfatteren ſelv Efterretning om de giorte Forandringer, betydelige Forbedringer og Udvidelſer. Anmærkningerne til Brevene über die Empfindungen har bekommet en betydelig Tilvært, hvori det opgivne Spørsmaal om Selvmord, bliver endnu tydeligere udviklet, og Grundene for ſamme ſvækkede. Det Ønſke, at blive til intet, ſom Hofpræſten Kochius i ſit Prisſkrift over Tilbøyeligheden holder for muelig, bliver i Beſynder-

lig-

lighed prøvet, og hvad Hr. Rochius anfører til Beviis, har Forfatteren meget vel besvaret. Den 3die Samtale om den beste Verden og om Skabningen i Tiden er ganske omarbeydet. I den anden Deels første Afhandling er den Lære om blandede Følelser videre udført, bedre oplyst og anvendt paa mange besynderlige Tilfælde i det almindelige Liv. Det er sandt, hvad Forfatteren siger, at Afhandlingen om det Høye og Naive har bekommet de fleste Forandringer. Han viser Forskiællen imellem det Høye, det Store og Stærke, og betragter Virkningerne deraf, som nærme sig til de skrækkelige. Begrebet om det Naive er udvidet, og ikke alene indskrænket til Udtrykkene i de skiønne Videnskaber, men ogsaa anvendt paa det Naive i Characteer og Kunst. Denne Afhandling er formedelst udsøgte Exempler sær angenem og lærerig. Man fornøyer sig over, at denne fortræffelige og ædeltænkende Philosoph erklærer sig ey utilbøyelig til, endnu at føye nogle Deele til denne Samling af philosophiske Skrifter. Den Betingelse, **wann der Beyfall des Publikums mich aufmuntert**, kan han allerede forud holde for een stemmig samtykt.

Göttingen. Beurtheilung der wichtigen Fragen: ob es für einen Ackerbau treibenden Staat gerathener sey einen gesetzlichen Kornpreiß auf ein oder mehrere Jahren einzuführen. 1771. 2½ Ark i 8vo. Skriftet er stilet til Directionen for det i Fyrstendømmet Göttingen oprettede Sædekorns-Institut. Man havde i Göttingischen **algemeinen Unterhaltungen** for dette Aar, giort det Forslag, at man ved en Lov skulde fastsætte en bestandig Kornpris for et eller flere Aar. Forf. erklærer Udførelsen af dette Forslag for umuelig og skadelig for Landmanden. Han raader derimod, at man skulde opgive en fuldkommen Frihed for Kornhandelen, og aldrig uden i den allerhøyeste Nød indskrænke eller forbyde Up- eller Indførsel. Jo større Vahrenes Afsætning er, desto mere blomstre Fabrikerne. Jo vissere og lættere Indkomster af Kornet ved fri Ud- og Indførsel, desto bedre drives Agerdyrkningen. Forfatteren synes dog ikke at haabe, at en saadan frigiven Handel saa strax af sig selv skulde komme i fuld Drift, og videre foreslaaer et af Landherren stadfæstet Handlings Selskab, der i

latte

lætte Aaringer skulde kisbe Korn ind, og oprette smaa Magaziner fordeelte overalt i Landet, hvoraf de daglig kunde sælge til alle og enhver. Men at det ikke skulde udarte til Monopolium, saa skulde desuden alle og enhver beholde Frihed til at handle og kisbe.

Göttingen og Kiel. D. Gotthilf Zachariæ, ordentlichen Professors der Theologie, paraphrastische Erklärung des Briefes an die Hebräer. 1771. 240 S. i 8vo. Indretningen af dette Arbeyde, som Forfatteren lægger til Grund ved sine Forelæsninger, er noksom bekiendt af hans forhen udgivne paraphrastiske Forklaringer. I Indledningen handles, som sædvanligt, om Brevets Forfatter, personlige Gienstænde, oprindelige Sprog og Udarbeydelses Tid. Forfatteren giver her en smuk og grundig Forklaring over den Lære om Christi ypperste Præstedømme i dette Brev. Alle hidhenhørende levitiske Talemaader bliver afklædede deres Figur. I sær bifalder man hvad Forfatteren har sagt om den τελειωσις, som ved det eene JEsu Offer er tilveyebragt saa vel for ham selv, som for os Menneſker. Meeningen af alle hidhenhørende figurlige Talemaader bliver til Slutning saaledes udtrykt: „Christus er ved sin Død bleven Aarsag til, „ at vi nu ikke mere haver os af Gud nogen Straf at be„ frygte, naar vi troe paa ham, og at vi har den visse For„ sikring om den guddommelige Velsignelse og endelig om det „ ævige Liv.“ Forfatteren har og her, som tilforn, føyet nogle Anmærkninger til under Paraphrasis.

Halle. Johannis Pauli Matineri Curiæ Brunvicensis Secretarii, Commentatio de Marco Aurelio Antonino Constitutionis de Civitate universo orbi Romano data Auctore: cum Præfatione Joh. Frid. Eisenharti, JCti & Antecess. in Acad. Jul. Carolina. 8 Ark i 8vo. Dette Skrift er stiilet mod den Spanheimiske Paastand, at ikke Caracalla er Auctor til den berømte Constitution. Forf. troer, at den er given af Marco Aurelio Antonino i Aaret 161. Han beraaber sig i sær paa det Sted af Aur. Victor de Cæs. c. 16. Det Sted af Ulpian l. 17. D. de Statu hom. oploser han tillige og beviser, at Ulpianus og paa andre Steder har givet Marcus Aurelius Navn af

An-

Antoninus. Hans Hoved-Argument er taget af Aristidis Tale in Romam. I Almindelighed har Forfatteren med ſtor Skarpſindighed ſamlet og brugt hvad der kan giøre hans Meening rimelig. Desforuden ere og nogle andre Punkter af Rets-Hiſtorien tillige blevne oplyſte, for Ex. S. 8 f. Hiſtoria viceſimarum ab Auguſto ad Caracallam. S. 66 de ſignificatione voeis Romani ante Caracallam. S. 99 de dato Jure Coloniarum & Juris Italici poſt Marci Tempora. S. 105 Qvid ſit Lex municipalis? S. 112 de peregrinis & Prætore peregrino poſt Caracallam. Forfatteren har lagt en ſiin Kundſkab om den gamle Hiſtorie og en god Bekiendtſkab med Rettens Kilder for Dagen.

Leipzig. Herrn Tiſſots Nachricht von der Kriebel-Krankheit, mit Anmerkungen, nebſt einem Sendſchreiben vom Honigthau, und zwo Abhandlungen von den verfälſchten Weinen, imgleichen vom Brode, das man anſtatt des gewöhnlichen zubereiten kan, und von den innern Rinde der Linde. 1771. 9 Ark i 8vo. Hoved-Skriftet er noksom bekiendt af ſin Original. Anmærkningerne vise, at Overſætteren har læſt og eftertænkt den afhandlede Materie. Brevet om Honning-Dugen er en Eftertryk af en Afhandling af fordum Stadsphyſikus til Tanſtädt L. Chriſt. Hellwig, af 1699., og de andre Oplage ere overſatte Programmata af den Sal. Qvellmalz.

Berlin. Herrn. von Buffons algemeine Naturgeſchichte, eine freye und mit Zuſätzen vermehrte neue Ueberſetzung, zweyter Theil. 1771. 347 S. i ſtor 8vo. Denne Deel gaaer fra det 7de til 15de Afſnit, og handler om Jordlagene og deres Oprindelſe, om de i Jordens Inderſte ſig befindende Skal-Huſe, og andre Søe-Creaturer; om Ujævnhederne paa Jordens Overflade: om Foderne, om Havene og de ſtaaende Søer; om Ebbe og Flod; om Havbundens Ujævnheder og Havſtrømmene; om de ordentlige Vinde; om de uregelmæssige Vinde; om de mægtige Storm-Vinde, og andre af Havets ſtærke Bevægelſer og Luften opkommende Natur-Begivenheder. Overſætteren, ſom betegner ſig ved M**r har og her tilſøyet under Texten en Mængde lærerige Tilſætninger og Forbedringer.

Paris.

Paris. Bibliotheque phyſique de la France ou Liſte de tous les ouvrages tant inprimés que manuſcrits, qui traitent de l'hiſtoire naturelle de ce Royaume, avec des notes critiques & hiſtoriques, par feu *Louis Antoine-Proſper Heriſſant*, Medicin de la Faculté de Paris. Ouvrage achevé & publiée par M. Docteur Regent de la même Faculte. 1771. 496 S. i 8vo. Denne mærkværdige Fortegnelſe er uddraget af Bibliotheque hiſtorique de la France, du P. le Long, Edition de M. de Foutette. Den Sal. H., ſom var beſkæftet med at omſtøbe og fuldføre i denne Udgave den Deel, ſom angaaer Natur-Hiſtorien, har troet, at han burde lade den trykke for ſig ſelv, og dens Samling forøget med Udgiverens Supplement har frembragt dette Bind. For i Bogen er en hiſtoriſk Lovtale over den unge Læge, der gav ſaa ſtor Forhaabning om ſig, at hans Død har foraarſaget Lærdommens Elſkere ſtor Bedrøvelſe. Efter ſamme følger en Tale om Nytten af Frankeriges Natur-Hiſtorie, og Maaden at dyrke den paa.

Paris. Dictionnaire univerſel de la France contenant la Deſcription Geographique & Hiſtorique des Provinces, Villes, Bourgs & Lieux rémarquables du Royaume, l'état de ſa population actuelle, de ſon clergé, de ſes Troupes, de ſa Marine, de ſes Finances. de ſes Tribunaux & des autres parties du Gouvernement; enſemble l'abrégé de l'hiſtoire de France, diviſée ſous les trois Races de nos Rois; des détails circonſtanciés ſur les productions du Sol, l'induſtrie & le Commerce des habitans; ſur les Dignites & les grandes Charges de l'état; ſur les Offices de Judicature & les Emplois militaires, ainſi que ſur ceux de toutes les autres branches de l'adminiſtration: avec un grand nombre de tables, qui raſſemblent, ſous un même Coup d'oeil, les diverſes diſtricts ou arrondiſſemens du Gouvernement eccleſiaſtique civil & militaire, par M. *Robert de Heſſeln*, ci-devant Profeſſeur en Langue Allemande & Inſpecteur de M. M. les Eleves de l'Ecole Royale Militaire. 1771. 6 Vol. 8vo. Den udførlige Titel tilkiendegiver tilſtrækkelig nok dette Magazins rige og vidtløftige Indhold.

Paris.

Paris. La nature conſiderée ſous les differens Aſpects, ou Lettres ſur les Animaux, les Vegetaux & les Mineraux. Contenant des Obſervations intereſſants ſur l'hiſtoire naturelle, les Mœurs & le Caractere des Animaux ſur la Mineralogie, la Botanique &c. & un detail de leurs differens uſages dans l'Economie Domeſtiques & Rurale. Ouvrage Periodique. 1771. 12mo. Af dette Periodiſke Skrift er allerede udkommen tvende Hæfter, hver paa 72 Sider, og ſkal det ſaaledes fremdeles udkomme Hæfteviis.

Paris. Eſſai philoſophique ſur le méchanisme de l'univers, par *J. P. Lauſac*. 1770. 172 S. i 12mo. Forfatteren erkiender vel uden Modſigelſe det Carteſiſke og Newtoniſke Syſteme for Meſterſtykker af den menneſkelige Forſtand. Ikke deſto mindre holder han for, man bør tage en Middelvey imellem dem. En uindſkrænket Fylde af Materie maatte binde Naturens Kræfter, ligeſom paa den anden Side Verdens Bygning ikke kunde underholde ſig i et tomt Rum. Han antager derfor en Materie med ſmaa tomme Rom imellem dens Deele, og den nye Forklaring han giør over Bevægelſens Maade anvender han til at forklare Hiertets Bevægelſe i Dyrene, Spændekraften, Refractionen, Electriciteten, og det Planetariſke Syſteme.

Paris. Theorie du Luxe, ou Traité dans lequel on entreprend d'établir, que le Luxe eſt un reſſort non ſeulement utile, mais même indiſpenſablement neceſſaire à la Proſperité des états. *Le ſuperflu, choſe tres neceſſaire.* Volt. 1771. I. Vol. 183. II. Vol. 202 S. 12mo.

Paris. Le nouveau Dom Quichotte imité de l'Allemand de M. Wieland, par Mad. d'Uſſieux. 1771. 2 Vol. har 4 Deele, den 1ſte 146, den 2den 128, den 3die 101, den 4de 132 S. 12mo.

Leipzig. Romanzen: neue verbeſſerte Auflage, nebſt andern comiſchen Gedichten, von Johann Friedrich Löwen. 142 S. i 8vo. Hr. Löwen ſkal i dette Slags Digter være meget lykkelig. Han har i dette nye Oplag tø-

dømt,

dømt, giennemgaaet og forbedret sine Afhandlinger med den roesværdigste Strænghed og Taalmodighed. Hist og her findes en nye Tilsatz, Versene ere paa mange Steder giorte mere flydende og naive, og nye levende Billeder anbragte i Stedet for de gamle. Den anden Afdeeling er fast ganske nye og forfærdiget i en skion Lune. Man anfører os følgende Klage eines Ephemeris-Poeten gleich nach der Leipziger Messe gesungen:

Gern säng' ich meine Klage,
Hätt' ich zum Singen Kraft;
Dann kurz, wie unsre Tage,
War meine Autorschaft.
Weh mir, daß ich am Fusse
Des Pindus naschen gieng,
Wo meine junge Muse
Zum Erstenmahl empfieng.
Hat wer zu hören Ohren,
Der höre meine Noth;
Ihr Kind war schnell gebohren,
Gehängt, verurtheilt, todt!
Uns strecken auf die Bahre,
Nicht Seuchen so geschwind,
Als Bibliothecare
Jetzt manches Musenkind.
Die ihr die Lorbeerhayne
Der Musen auch durchirrt,
Wenn ich verschwiegen weine,
Laut wie ein Kranich girrt,
Hat über euch mehr Leiden
Apoll im Zorn verhängt;
Getrost! nicht an die Weiden
Die Harfe gleich gehängt.
Harrt, wie in Landesplagen
Auf beßre Dichterzeit;
Oft, wann wir hülflos klagen,
Ist Hülfe nicht mehr weit;
Singt Autorlitaneyen
Und betet Würger fort;
Singt: Gott woll uns befreyen
Vom Recensenten Mord.

No. 38.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 17de Septbr. 1772.

Kiøbenhavn. Underretning for Publikum om en nye Forfatning i de Fattiges Pleye i Kiøbenhavn og en dermed forbunden Kongel. Real-Skoles Oprettelse paa det forrige Wayſenhuus: hvilken efter Hans Kongel. Majeſts. Befaling ved den Kongel. Direction for den almindelige Pleye-Anſtalt ſkal iſtandſættes. — Denne Underretning blev udgivet i Novembr. 1771. underſkreven af de Herrer Directeurer Ryberg, Berger, Reſewitz og Lunding. Egentlig hørte dens Anmældelse ikke blandt Efterretninger om lærde Sager, hvis ikke den tillige indbefattede en Plan til en Real-Skoles Oprettelse, og det næſtfølgende Skrift, ſom vi herefter vil recenſere, havde beføyet os til her at fremlægge ſamme Plan, hvoraf man i det mindſte ſeer, hvad der til Kundſkabers videre Udbredelſe blandt flere end de egentligen ſaa kaldte Lærde af Profeſſion har i det mindſte været i Forſlag, omendſkiøndt dets Fuldførelſe maatte finde eller have fundet ubeſtridelige Forhindringer. Planens Artikler vare følgende S. 10.: „ Hans Majeſts. milde og virkende Forſorg ſtrækker ſig og „ til at udbrede nyttige Kundſkaber i Hans Lande, og ved „ en forbedret Underviisning at giøre Ungdommen over Hø„ vedet mere ſikket og brugbar til det borgerlige Liv. Til „ den Ende har han beſluttet i det hidindtil værende Wayſen„ huus at anlægge en Real-Skole, ikke alene for Fattige,

„ men og for Bemidlede, hvor Ungdommen ſkulde blive un-
„ derviiſte i alle de Kunſter og Videnſkaber, ſom kunne give
„ dem en opklaret Forſtand og god Indſigt til Brug i det
„ borgerlige Liv. —— Hensigten af denne Real-Skole gaaer
„ ud derpaa, at giøre de Kundſkaber og Videnſkaber, ſom
„ ellers ere de Lærde egne, nyttige for alle Stænder. Der-
„ for ſkal Ungdommen, her ikke alene finde en fornuftig An-
„ viiſning til Skrivning, Regning og Bogholderie, men
„ endog blive underviiſt i de levende Sprog, ſom Franſk,
„ Engelſk, Hollandſk o. ſ. v., dernæſt i Geographie og Hi-
„ ſtorie, ſaavel den almindelige, ſom i ſær Fædrenelandets
„ Hiſtorie, i de Mathematiſke Videnſkaber og deres An-
„ vendelſe i det borgerlige Liv; i Styrmands-Kunſten; i
„ Phyſik og den nyttigſte Kundſkab om Naturen og Konſter-
„ ne, i Handels-Hiſtorien, i Land- og Have-Dyrkning; i
„ Lands Lov og Ret; i Religionen; kort ſagt, i alt det,
„ ſom kan giøre et ungt Menneſke fornuftig og duelig til
„ enhver Levemaade. —— I alle diſſe Videnſkaber ſkal det
„ udelukkes af Underviiſningen, ſom endten alene hører til
„ en lærd og dybſindig Kundſkab (hvortil i ſig ſelv kun faa
„ er givet Beqvemhed, og ſom efter det menneſkelige Sæl-
„ ſkabs Fornødenheder er kun faa Subjecter nødvendig) el-
„ ler hvad der kun opfylder Hovedet med en unyttig Ord-
„ Kundſkab og pleyer kun at læres for at glemmes ꝛc. ——
„ Derfor ſkal man i denne Real-Skole ikke alene tænke paa
„ den rigtigſte Methode, at giøre Underviiſningen ret fat-
„ telig og for Fornuften begribelig; men endog af forbe-
„ mældte Diſcipliner alene vælge det til Underviiſning, ſom
„ er til Nytte og Brug i det menneſkelige Liv, og giør
„ Menneſket fornuftigt og viis, til bedre at komme fort i
„ den Stand, det vælger, og i Tiden at giøre ſine tilkom-
„ mende Forretninger med ſtørre Indſigt og tilforladeligere
„ Grundſætninger, end det kan ſkee paa den ſædvanlige
„ blot Haandværksmæssige Maade. —— Underviiſningen
„ bliver derfor og ſtedſe forbundet med et virkeligt Øyeſyn
„ af Tingen ſelv, ſaaledes ſom den er til i Naturen eller ved
„ Kunſt. Til den Ende bliver der deels anlagt et Cabinet
„ af Naturens og Kunſtens nyttigſte Producter tilligemed
„ et Model-Kammer; deels bliver de unge Perſoner uden
„ for Læretimerne ført omkring i Kunſternes og Haandvær-

„ ker-

„ kernes Værksteder og til alt hvad ellers kan være nyttigt
„ og seværdigt; deels skulle de og paa Skolen selv blive an-
„ viste til kunstige Beskæftelser ꝛc. — Enhver Indbygger
„ kan sende sine Sønner til den Underviisning. Og paa
„ det og udenbyes kan have Deel deri, saa vil man være
„ betænkt paa at gisre den Anstalt, at de anstændigen kan
„ tinges i Kost og Kammer. Underviisningen bliver givet
„ baade paa Dansk og Tydsk, saa det skal komme an paa
„ Forældrene selv, i hvad Sprog de forlanger den, efter
„ Hensigten de har med deres Børn. Ligeledes skal det og
„ staae Forældrene frit for, hvor mange eller hvor faa Lectio-
„ ner deres Børn skulle søge; og kan enhver vælge dem,
„ hvorved han meener: at hans Børn bedst kunne habiliteres
„ til deres tilkommende Bestemmelser. Skulde og Forældre
„ forlange saadanne Lectioner for deres Børn, som ikke her
„ ere nævnte, vil man efterkomme deres Forlangende, saa
„ snart der findes saa stort et Antal Discipler til den Lection,
„ som kan udgisre en Classe. Man skal og altid med en
„ særdeles Omhyggelighed vælge de dueligste Personer til Læ-
„ rere i enhver Art af Videnskaber. — For enhver Lection
„ skal hver fierding Aar ikke gives meer, end een Rixdaler.
„ Men den Fattige, som kan bevise sin Fattigdom, og be-
„ sidder fuldkommen Beqvemhed, skal ikke alene nyde frie
„ Underviisning, men endog efter hans Flids og Forholds
„ Beskaffenhed af Skole-Cassens Fond frit forsynes med for-
„ nødne Bøger. — Hver halv Aar, efter Paaske og Mik-
„ kelsdag bliver der i Overværelse af Directeurerne, Foræl-
„ drene og andre Skole-Venner, for Publikums Øyne an-
„ stillet en offentlig Prøve paa deres Flid, og deres Forhold
„ i Lærdom og Opførsel offentlig bedømmes. Efter at denne
„ Prøve og Censur er til Ende, bliver der til de flittigste og
„ skikkeligste uddeelt Præmier, hvilke de kunne bære som
„ Æres-Tegn; og desuden skulle de Fattige af dette Slags
„ endnu gives en Biehiælp til anstændige Klæder; hvortil
„ den af de Bemidlede betalte Skole-Løn skal tages til Hiælp.
„ — Hans Kongelige Majestet tager sig selv denne
„ Anstalt saa nær til Hierte, at han har givet de Skolarer,
„ som medbringer fra Skolen et Vidnesbyrd om deres Due-
„ lighed og Flid, den allernaadigste Forsikkring, om at be-
„ fordre dem frem for andre til Skole- og Oeconomiske Embeder

„ paa Landet, og at anſee denne Stiftelſe ſom en Plante-
„ Skole for duelige Subjecter til at udbrede paa en virkſom
„ Maade gode og nyttige Kundſkaber til Agerdyrkningens
„ Forbedring, og Handelens Tilvext hos Nationen. Af
„ lige Grunde ville Allerhøyſtſamme og allernaadigſt have Læ-
„ rerne ved Real-Skolen, hvortil vælges duelige Studentere,
„ efter 5 a 6 Aars troe Tieneſte ved Skolen befordrede til
„ gode Præſte- og Skole-Embeder; og paa denne Maade ikke
„ alene belønne deres Flid; men endog ved dem forplante
„ en rigtigere Methode i Underviisningen i hans Riger og
„ og Lande, og ved dens Forplantelſe ſøge at giøre reelle og
„ brugbare Kundſkaber almindeligere i Landet. — Af Rev-
„ ſelſer ſkal i denne Skole alene de finde Sted, ſom ikke qvæ-
„ ler, men føder og nærer Ærekiærheden hos de unge Gem-
„ mytter. Dorſke og uſkikkelige Børn vil man beſkiæmme
„ og ſætte tilbage; offentlig laſte dem, nægte dem Præmier
„ og Belønninger; nægte dem Skole-Atteſter; og naar alle
„ diſſe og lige Revſelſer gradviis ere forgiæves forſøgte paa
„ dem, ſaa ſkulle de aldeles blive Skolen forviiſte. Thi den,
„ ſom i de Aar, hvor Forſtanden begynder at moednes,
„ først ſkal drives til Flittighed og forbedres ved haard Le-
„ gems Straf, af ham vil der vanſkelig nogen Tid blive et
„ dueligt Subject. — Det feyler, maa vi tilſtaae, endnu
„ meget paa ſaadanne Skole-Bøger, ſom indeholde det,
„ hvormed man ſkulde udruſte den ſunde Fornuft hos Ung-
„ dommen til nyttige Forretninger i det borgerlige Liv: men
„ det ſkal og blive vor vigtigſte Omſorg, at erholde diſſe
„ ſnart og efter vort Øyemeed. Til den Ende ſkulle de Lær-
„ de ved udſatte Præmier opmuntres til at indſende os korte
„ fattelige og pragmatiſke Udtog af de udfordrende Viden-
„ ſkaber, hvilke efter foregaagende Prøve og Biefald af dem
„ ſelv maa blive forlangte til Beſte og Brug for Real-Sko-
„ len. Indſigtsfulde Kiendere vide allerede af dem ſelv,
„ at her meenes hverken tabellariſke Navne-Regiſtere, eller
„ blotte Udtog uden Valg og Orden; men at det fornem-
„ melig kommer derpaa an, i Korthed at fatte det af enhver
„ Videnſkab, ſom kan opklare Bogens virkſomme Liv, ſæt-
„ te Nytten og Indflydelſen af de foredragne Sætninger i
„ Lys; og kan giøre unge Hoveder Sætningen ſelv fattelig
„ og intereſſent. Derfore ſkal der og for dem, ſom ville

„ paa-

„ paatage ſig ſaadant et Arbeyde, forhen først blive bekiendt-
„ giort en almindelig Plan om Hensigten, Grændserne og
„ Methoden af Foredraget i enhver Disciplin. Saa længe
„ man endnu maa savne saadanne forbedrede Skolebøger,
„ vil man lægge dem til Grund i Real-Skolen, som efter
„ en prøvet Dom hidtil har Fortrinet i Fatteligbed og Over-
„ eenstemmelse med Hensigten.“ —— Saa meget af Under-
retningen angaaer en Real-Skoles Oprettelse og saa lyder den dertil udkaſtede Plan. Nu følger:

Riøbenhavn. **Een ſand Chriſtens Forhold i Hen-ſeende til gudelige Løfter.** Betragtet i en offentlig Tale over 1 M. B. XXVIII. 20. 22. holden den 11te Octobr. 1771. ſom en aarlig Erindrings Dag om det Kongel. Wayſenhuſes Stiftelſe ved Bernt Sverdrup, Stedets Præſt. 1772. 56 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. —— Af forbemældte Plan havde vi ikke giort os noget andet Begreb om den Real-Skole, der ſkulde oprettes, end om en Stiftelſe, hvorved den Wayſenhuſiſke ſkulde udbredes til en meer almindelig Nytte, uden ſelv derved at ophæves. Men Tilſkriftet til Hendes Majeſtæt Dronning Juliane, giver os andet at forſtaae med diſſe Ord: „Det kan alene
„ være den alvidende Gud bekiendt, med hvad Hierteſorg,
„ det Kongel. Wayſenhuſes Indſtiftelſes-Dag den ſidſte 11te
„ Octobr. blev helligholdet, da de bedrøvelige Forbud om
„ Stiftelſens Ophævelſe giorde, at den aarlige offentlige Tale
„ paa den Dag hellere kunde anſees, ſom en Svane-Sang
„ Begrædelſe og Liig-Prædiken.“ Jeg, der var ſat til en
„ Vægter paa denne liden, men vigtige Plet af Zions Muu-
„ re, kunde ikke andet end tage en beſynderlig Deel i den
„ almindelige Bekymring. Men den Herre, ſom paa den
„ Tid gav udi mit Hierte at tænke rigtig, begavede mig og-
„ ſaa med Frimodighed til at tale hvad jeg burde, nemlig
„ Guds, en udødelig Konges, umyndige Børns, ja! Pu-
„ blici Sag. For denne min Tale, ſom det beſtandig har
„ været mit Forſæt engang at udgive i Trykken, finder jeg
„ denne at være den bequemmeſte Tid til at komme for Lyſet;
„ og dens Anledning og Øyemærke er høytideligen at erindre
„ en ſtor Konges herlige Indretning til Fader- og Moderløſe
„ Børns Beſte, og at fremſætte uomſtødelige Grunde for

„ dens uryggelige Bestandighed.“ Man kiender her af Talens Anledning og Øyemærke. Vi har nu kun at anføre dens Indhold. Texten er tagen af 1 M. B. XXVIII. 20-22., saa lydende: **Og Jacob giorde et Løfte og sagde: dersom GUD vil være med mig, og beskierme mig paa denne Vey, som jeg reyser, og give mig Brød at æde, og Klæder at drage udi; og jeg kommer igien til min Faders Huus med Fred, og HErren vil være mig en GUD: Da skal denne Steen, som jeg haver oprøyst til et Kiendemærke, være et Guds Huus; og jeg vil visseligen fortiende til dig alt det, du giver mig.** Indgangen er taget af Præd. V. 3. saa lydende; **Naar du lover GUD et Løfte, da tøv ikke at betale det.** I Anledning af Ordene forestilles en dobbelt Beskaffenhed ved de her omtalte gudelige Løfter, nemlig først **Ungdvendigheden i at giøre dem**, dernæst, **Nødvendigheden i at holde dem, naar de først engang vare giorte.** Herfra undtages **Omvendelsens og Helliggiørelsens Løfte** og vor Daabes **Løfte**, der ere ligesaa nødvendige at giøre, som at holde, da der ved de Løfter, Salomon taler om, forstaaes kun visse frivillige Gierninger, som foretages i Hensigt til Guds Ære, og som man ikke uden efter eget fri Forsæt og Velbehag var forpligtet til, om hvilke det hedder 5 M. B. XXIII. 21.: **Det er bedre intet at love, end at love, uden at betale**, og 5 M. B. XXIII. 22.: **Naar du, efterlader at love noget, skal det ikke være dig til Synd.** Iblandt saadanne Løfter ere besynderlig de Løfter om frivillige Gaver af timelige Ting til gudelig Brug, hvilke vel ikke ere befalede i Guds Ord, men dog heller ikke forbudne, men meget mere, skiønt ikke nogen væsentlig Deel af vor Christendom, saa dog et velbehageligt Offer for GUD, der ikke skal glemmes, saavidt som de tiene til Guds Ære og andre Menneskers Nytte. Disse Løfter fordrer GUD ikke af nogen, som en Pligt, man maa heller ikke tænke at kunne fortiene sig noget godt dermed af GUD. Men ikke desto mindre, har man her bibelske Sprog, som fordrer deres ubrødelige Betaling. Moses siger udtrykkelig: **Naar du har giort GUD et Løfte, da tøv ikke at betale det; thi HErren din GUD vil visselig kræve det af dig, og det skal være dig til Synd**, og paa et andet Sted:

Naar

en Mand lover HErren et Løfte, eller svær en Eed, saa han med en Forpligtelse forpligter sin Siæl; han skal ikke vanhellige sit Ord, han skal giøre efter alt det, som er udgaaet af hans Mund. Endelig erindrer Taleren, at Hedninger selv har anseet det for den største Misgierning, at bemægtige sig noget, som var givet til gudelig Brug, og at de største Lovgivere og Regentere har altid holdt en besynderlig Haand over gudelige Løfter. Denne er og en særdeles smuk Erindring S. 14.: „Det uskyldigste og „ skikkeligste Middel for at stifte sit Navns Ihukommelse, for „ at leve stedse i en velsignet Erindring, er, ved Velgier„ninger at gavne endog Efterslægten: hvortil kan henføres „ gudelige Løfter og Stiftelser, hvilke vissere og herligere, „ end noget andet, forøviger dem, som paa saadan Maade „ bliver sine Medskabningers Velgiørere. Thi endskiøndt „ sande Christnes Forhold aldrig er saa egennyttig, at de „ skulde see egentlig paa timelige Fordele; saa skeer det dog „ ofte, at gode Gierninger belønnes her i Livet, til Bevis, „ at Gudsfrygt har endogsaa Forjættelse paa det Liv, „ som nu er.“ Herfra gaaer Taleren over til Texten, og i Anledning af samme har forestillet en sand Christens Forhold i gudelige Løfter, bestaaende i først, at begiære noget af GUD, dernæst, at give GUD noget igien. Taleren betragter her først den simple, den sømmelige og uskyldige Begiæring, Jacob giorde til GUD, at GUD nemlig vilde beskiærme ham paa hans Reyse, give ham nødtørftig Klæde og Føde, og lade ham komme med Fred igien til sin Faders Huus. Dernæst betragter han den Gave, Jacob giorde GUD igien, at han nemlig lagde den Steen, han tilforn havde hvilet sit Hoved paa, som en Grundsteen til et Guds Huus, hvortil den af ham ved Løfte var indviet. Dette Jacobs Forhold bliver stillet til Exempel for andre Guds Børn, der ligeledes ved mindste Prøve paa Guds Kiærlighed imod dem bør være betænkte paa Taknemligheds Tegn imod ham, og deriblandt kan inter være GUD behageligere, end saadanne Forsætter og Løfter, hvis Opfyldelse giver andre Mennesker Anledning til at kiende, ære og frygte ham, og hvorved de giøre noget til Guds Ære og Velbehag, fordi de ved en eller anden Leylighed har erfaret nogen Guds besynderlige Kiærlighed, Omsorg, Frelse og Beskyttelse. Den-

ne er Grunden og Anledningen til vort **Wayſenhuſes** Stiftelſe, udi hvis Fundatz det hedder udtrykkelig; **Efterdi Gud har kronet vore Riger og Lande med ønſkelig Roelighed; ſaa ſkal en god Anſtalt for fattige Fader- og Moderløſe Børn være en af vore første Bekymringer.** Herefter foreſtilles denne ſom en af de mærkværdigſte Stiftelſer i Hovedſtaden og begge Riger, ſaavel i Henſeende til dens af Forſtand og ſaavel i Modgang ſom Medgang ſtore Stifter, ſom i Henſeende til dens Anlæg, Indretning og Øyemærke, her anføres af Skriften hvad ſom kan true med Forbandelſe over dem, ſom maatte vilde arbeyde paa dens eller andre deſlige gudelige Stiftelſers Forſtyrrelſe, og her formanes og opmuntres til kraftige Forbønner for dens Beſtandighed og Vedligeholdelſe. Mærkeligen melder Forfatteren S. 43.: „At Guds Omſorg og Varetægt har „ hidindtil været kiendelig ſtor og beſynderlig over denne „ Stiftelſe," og til Beviis derpaa anføres, „at allerede „ nogle Gange forhen ſkal en og anden, ſom vel ikke har „ været Stiftelſens Ven, giort Forſlag til dens Omſtøb„ ning eller Forandring, under Navn af Forbedring; men „ ſamme har mislinget dem." Man maatte vel paa den ene Side med Vished først kunne vide, om ſaadan virkelig var til Forbedring eller ikke, førend man kan kalde deres Venſkab for Stiftelſen i Tvil, ſom har giort Forſlag dertil, eller anſee det for en Virkning af Guds beſynderlige Forſorg for Stiftelſen, at Forſlaget har mislinget. Thi hvis det havde været til Forbedring, maatte man tvertimod have beklaget, at meget godt, ſom Gud og gode Mennesker vilde have frem i Verden, mislinger ved Modſtand og Forhindring af dem, ſom ikke ere Venner af Forbedringer, eller ikke indſeer dem, og ſom ſtrax raaber over Ruin, Ulykke og Ødelæggelſe, ſaa ſnart de ſeer Tegn til mindſte Forandring, hvad endten den maatte være til Forbedring eller ikke. Men viſt nok var det paa den anden Side meget ilde, at en nyttig Stiftelſe ſkulde ſaa ganſke gaae til Grunde, fordi den kunde behøve nogen Forandring til ſin Forbedring, nogen Udvidelſe eller Forøgelſe i ſin Plan og Indretning til meer almindelig og ſtørre Nytte. Et Rygte har ſat Taleren i Frygt for denne høyſtvriſelige Stiftelſes Ruin. Dette ſeer vi af S. 46.: „Naar der er Ild løs i „ Zion, bør Vægterne paa Muurene raabe høyt og advare

„ der-

„ derfor. Et Rygte høres, at denne Stiftelse skulde staae „ Fare for en Hoved-Forandring, som truer dens Navn og „ Indretning, ja endog dens Kirke og Tempel selv, hvor„ fra Guld i saa mange Aar har behaget at modtage de kraf„ tigste Bønner og Forbønner om Velsignelse og bestandig „ Varetægt over dette Huus, og denne Indretnings Ved„ ligeholdelse. Er det saa, da er det at besrygte, at en „ Guds Vredes Ild maatte optændes i dette Zion, der vilde „ slaae omkring sig i Stadens Huse. Jeg anklager derfor „ i Dag for Guds Ansigt alle dem, som maatte gaae frugt„ sommelige med fornærmelige Tanker mod denne Stiftelse, „ hvorved kunde gives Anledning til at antænde en saa „ farlig Ild ꝛc.“

London. The Inefficacy of Preaching; or Government the best Instructor. Being an Attempt to prove in the Testimony of post Ages and the Experience, of the present, how little, either Poets, Historians, Philosophers or Divines, have ever contributed to the Reformation of man Kind. 1771. 8vo. Forf. vil bevise af Alderdommens Vidnesbyrd og nærværende Tids Erfaring, hvor lidet Digtere, Historieskrivere, Philosopher og Præster nogen Tid har bidraget til det menneskelige Kiøns Forbedring. Han tilstaaer vel, at ved disse forskiællige Midler, hvilke han tilsammen indbefatter under det Ord Prædikener, nogle barbariske Fordomme ere blevne udryddede; men han er dog af den Meening, at alle de Laster, som kan anstikke oplyste Nationer, vare endnu ved, og at deres Gift bestandig udbreder sig giennem alle Classer af Mennesker, fra Palladserne af indtil Hytterne. Forfatteren paastaaer, at Regieringen afgiver en sand og virksom Prædikant, men har ikke betænkt, at de Veye, som Øvrigheden gaaer frem paa, ere ganske forskiællige fra de Midler, som Digtere, Philosopher og Præster betiene sig af. Disse sidste bemøye sig fornemmelig for at danne og forbedre Hiertet, og kunde saadant altid bevirkes, saa skulde deraf ustridig følge en god Orden og dydige Sæder. Men Regieringen maa bestandig bruge saadanne Midler, som egentlig betræffe det udvortes af Undersaatternes Forhold. I alle moraliserede Lande gives der Love og Forordninger til at vedligeholde og beskytte Folkets Eenighed og Velfærd; dog

kan man have tilstrækkelig Aarsag til at besvære sig over Forsømmelse i disse Loves Fuldbyrdelse. Unægteligt er det og, at der kunde gjøres mange Forandringer og bedre Foranstaltninger til at bestraffe og forebygge saadanne Laster, som forstyrre Sælskabets gode Orden og Velfærdt: Men er det ikke at befrygte, at Fordervelsen og snart skulde indsnige sig i Censorernes eller de Sæde-Dommeres Embede, der efter Forfatterens Forslag skulde sættes over et vist Antal af Familier, for at agte paa deres Forhold? Og var det ikke det allerfarligste Skrit til Slaverie og Despotismus, naar man spillede dem, som førte Roeret, alt for stor Magt i Hænderne? Er det ikke desuden meget rimeligt, at disse Censorer snart skulde af Efterladenhed og et lastværdigt Gemyt lade sig forlede til at see igiennem Fingre, og at forsømme den nødvendige Opmærksomhed, paa de i Svang gaaende Uordener? Her kunde endnu siges meget mere for at vise Ugrunden til dette Project. Det lader til at være laant af de Politiske Philosopher i Frankerige. Helvetius er i det Mindste af den Meening, at den hele geistlige Stand skulde ophæves, men han ophæver med lige koldt Blod al Dyd og Sædelighed. Saa vidt gaaer Engelænderen ikke. Han vil meget mere have Sædernes Fordervelse paa det kraftigste forstyrret. Men om da Øvrigheden, Digtere, Philosopher, Historieskrivere, alle Lærde og Geistlige, foreenede sig om at arbeyde paa Menneskenes Forbedring; skulde da derved ikke meget kunde udrettes? Man gjøre altsaa Forslage til at bevirke dette. Hoved-Sagen, hvorpaa det alt kommer an, bliver Ungdommens Opdragelse. Hvis ikke dermed gjøres en tidlig Begyndelse, og det barnlige Hierte dannes fra Ungdommen af til Dyd og Sædelighed, saa er alt omsonst, og ikke meget eller kun lidet Haab er tilovers til almindelig Forbedring.

Lausanna og Strasburg. Tableau des revolutions de l'Europe, depuis le Bouleversement de l'Empire d'Occident jusqu'a nos Jours 1771. 8vo. Denne Afridsning af de fornemmeste Statsforandringer i Europa har Forfatteren afdeelt i 8te Perioder. Den første begynder fra det vestlige Keiserdoms Undergang, og besluttes med Rigets Oprettelse igien ved Carl den Store. I dette Tidsrum finder man Oprindelsen til de fornemmeste Riger i Europa.

Den

Den 2den Periode gaaer an fra Carl den Store, indtil Aar 962. under Otto den Store, da den Keiſerlige Krone kom til de tydſke Konger. Den 3die Periode fra Otto den Store, indtil Enden af Keiſer Henrich den IVdes Regiering, ſkildrer det Tydſke Rige i ſin Storhed og i ſin Forfaldenhed, formedelſt de Stridigheder med Pavedømmet. Den Pavelige Magtes forſkrækkelige Tilvæxt, overdrevne Prætenſioner, og uindſkrænkede Herſkeſyge, ſom blev bygt paa den Keiſerlige Værdigheds Ruin, udfylde det fierde Tidsrum fra 1271. til 1273., under Keiſer Rudolph I. ſom ſtiftede det Øſterrigſke Huus. Det oſtlige Keiſerdoms Undergang beſlutter den 5te Periode, i hvilken den Pavelige Magt, kom ſaa vel paa høyeſte Spidſe, ſom og ſvækkede ſig ſelv ved ſin udſvævende Misbrug, og blev indſkrænket ved Kirke-Forſamlingerne til Conſtantz til Baſel. I det 6te Tidsrum fra 1453. til 1648. vinder Europa en ganſke nye Geſtalt, ved Videnſkabers og Kunſters Oplivelſe, ved Opdagelſen af begge Indierne, ved Forandringerne i Religionen, ved det Øſterrigſke Huſes ſtore Overvægt under Carl den Vte. Frygt for dette Huſes ærgiærrige Øfigter avlede Ligevægts Syſtemet. Den ſyvende Periode fra den Weſtphaliſke Fred 1648. indtil Utrechter-Freden 1713. er æreſuld nok for Frankerige. Men Ludvig XIV. lagde og Grunden til ſit Folks Fordervelſe. I den ottende Periode beſkriver Forfatteren Europa's nærværende Tilſtand, Krigene og Freds-Slutningerne indtil Freden til Paris 1763. Den ubenævnte Forfatter viſer ſig overalt ikke fremmed i Hiſtorien.

Halle. Kurzgefaßte Nachricht von ältern und neuern Liederverfaſſern; Anfangs von Johann Heinrich Griſchow im Druck ertheilt, nun mehr aber verbeſſert und vermehrter herausgegeben von Johann Georg Kirchner Archidiacono bey der Haupt Kirche zu U. L. Fr. in Halle. 8vo. Denne Efterretning angaaer de Sange, ſom befindes i de tvende Deele af den Freilinghauſiſke Sangbog. Hr. Joq Caſp. Wetzel har allerede 1728 givet en Efterretning derom til Herrnſtadt. Men den er ufuldſtændig. Hr. Griſchow, ſom er Inſpector ved den Canſtriniſche Bibelanſtalt, der for fornemmelig har tient Verden med Overſættelſe af nyttige Bøger, forfærdigede en

For-

Fortegnelſe paa Sange-Forfattere, men der ere kun faa Exemplarer deraf blevne aftrykte. Denne ſidſte har Forfatteren nu her fremlagt i en forbedret Geſtalt. Han har anført Nummer og Begyndelſe paa Sangen, og nævnet Forfatterne. Dernæſt er og ligeſom i en anden Deel meddelt en kort alphabetiſk Efterretning om enhver Forfatter. Man lærer deraf at kiende hans Levetid, Embede og andre Omſtændigheder. Ganſke viſt have deſlige Bemøyelſer deres Nytte endgſaa i Henſeende til den lærde Hiſtorie.

Halle. Fragen, die Wirkungen der Gnade betreffend, zur Erlauterung der Freundſchaftlichen Unterredungen über dieſe Materie. 112 S. i 8vo. Der ere 15 Spørsmaale, af hvilke diſſe ere de vigtigſte. Gives der nogen den guddommelige Aands umiddelbare Indflydelſe paa de menneſkelige Siæle? og, om der gives ſaadan, hvorledes ſtemmer da den Paaſtand dermed overens, at Guds Aand frembringer alle Forandringer i Omvendelſen ved Naademidlerne? Er den Meening, at den Hellig Aands Naadevirkninger ved Følelſen ikke kan mærkes ſom overnaturlige, ſtridig mod Bonnen derom, eller kan ſamme der med beſtaae? Lader ſig af Davids, Manaſſes og Ezechiæ Exempler og af det Gamle Teſtamentes poetiſke Udtrykke noget beviſe til Naadevirkuingernes Beſtemmelſe? Hvorledes virker Menneſket frit, naar det virker med lutter fremmede Kræfter? Kan de guddommelige Sandheders Indtrykke komme af naturlige Kræfter? Forfatteren ſkal i diſſe Spørsmaales Beſvarelſe have viiſt en forſkende og vel øvet Forſtand, lad være man vil i alt ikke biefalde hans Meeninger.

Bayreuth. Einige Predigten von Gottl. Wilhelm Ehrenr. Wanderer, Hofpr. und Prof. 140 S. i 8vo. Samlingen indbefatter i alt 4re Prædikener: 1) Von der Zukunft JEſu zum Weltgericht, over Luc. XXI. 25.-36. 2) Von der Beſchaffenheit einer heilſamen Betrachtung des Leidens und Sterbens JEſu Chriſti, over Luc. XVIII. 31.-43. 3) Von den Freuden des Chriſten in der gegenwärtigen und zukünftigen Welt, over Joh. XVI. 16.-23. 4) Von den unſeligen Zuſtande derer, die ihre eigene Gerechtigkeit aufrichten wollen, over

Luc.

Luc. XVIII. 9.-14. Der herſker overalt i diſſe Prædikener en eftertrykkelig Veltalenhed, et mandigt Udtryk, og en god Brug af ſtærke bibelſke Talemaader.

Halle. **Anmerkungen zur Ehre der Bibel, bey Anlaß der Michaeliſchen Ueberſetzung des Alten Teſtaments und einiger andern neuen Schriften.** 1771. 94 S. i 8vo. Først handles i Almindelighed om Bibelens Overſættelſe og de forſkiællige Læſemaader. Dernæſt giores nogle Anmærkninger over Jobs Bog, ſom Hr. Hofr. Michaelis fornemmelig ved ſine Noter har forandlediget. En Deel oplyſes, en Deel begegnes med Indvendinger. Derpaa følge Betragtninger over Kap. XXXVI. 23. Forfatteren af Recherches philoſophiques ſur les Americains bliver og igiendrevet. Iligemaade prøves nogle af Hr. Wielands Satzer. Overalt vidner Skriftet om en Forfatter af Indſigt. Kun at han maatte have foredraget ſine Tanker i en bedre Orden og tydelig Sammenhæng.

Leipzig. **Verſuch über Shakeſpears Genie und Schriften.** 1771. 352 S. liden 8vo. Det bekiendte Eſſay on the Writings and Genius of Shakeſpear, indbefatter ſaa mange fortræffelige og fine Bemærkninger for den dramatiſke Digtekunſt i Almindelighed, og i Beſynderlighed over det hiſtoriſke Drama, de overnaturlige Væſener, og over den Engelſke Skuepladſes Fortrin, at man erkiender ſig Hr. Eichenburg meget forbunden, for denne tydſke Overſættelſe. Et Forſøg over Voltairs Julius Cæſar er af Overſætteren tilføyet, ſom et Anhang.

Paris. Q. Horatii Flacci Opera ad fidem LXXVI. Codicum illuſtrata. Curante Joſ. Valart. 1770. 580 S. ſtor 8vo. Forfatteren vil ſluttig have giennemlæſt ſine 76 Haandſkrifter, og alle Læſemaader tilhobe i en vidtløftig Tryk indtage dog ikke mere Rum end fra S. 297 til 348, blandt hvilke dog de fleſte ere af Sanadan, Cuningham, Bentley, Faber, Muret, Lambin o.a. Forfatterens mange Haandſkrifter maa altſaa have været magre paa gode Læſemaader, og hans perlegi ſedulo maa have en egen Bemærkelſe. Kort at ſige, man viſer os, at vi med alle Forfatterens 76

Pa-

Pariſiſke Haandſkrifter er ſlet ikke komne videre end tilforn. Vel har han paa forſkiellige Steder forandret Texten, men ſielden forbedret den, og endnu mere ſielden af hans egne Haandſkrifter, end efter Sanadons og andres Formodninger. Og paa mange Steder savner man hans Flid, hvor man meeſt burde vente den. Foran staaer en kort chronologiſk Beſkrivelſe over Horatii Levetids Hiſtorie, og en Fortegnelſe paa hans Stavelſemaal. Endelig har han og tilføyet et Lexicon Horatianum. Overalt ſætter man kun ringe Priis paa den hele Udgave.

Wismar og Bützow. Predigten über epiſtoliſche und einige andere Texte von einem Diener des göttlichen Wortes. 1769. 284 S. i 8vo. Man ſiger os meget Godt om diſſe Prædikener, hvis Indhold er følgende: 1) Der Sieg der Bekenner JEſu über die Feinde ihrer Seeligkeit. 2) Wenn GOtt ſeine Kinder demüthiget, ſo macht er ſie groß. 3) Die Schädlichkeit der Weltliebe. 4) Die Vortheile eines guten Gewiſſens. 5) Der Haß wieder die Sünde. 6) Das Gebet, ein groſſes Hülfsmittel in Bekümmerniſſen. 7) Der ſündlichen Zorn gegen Nächſten. 8) Die Abſichten GOttes bey dem Aufſchube ſeiner Gerichte über die Sünder. 9) Das rechte Andenken an die Wohlthaten GOttes. 10) Der Ruhm der Jünger JEſu von ſeinem Kreutze. Forfatteren ſiger uden Vidtløftighed hvad der hører til Sagen, hans Foreſtillinger hænge vel tilſammen, ere klare og fattelige, og hans Udtryk paſſer ſig vel til Tingene. I ſær roſer man meget hans bequemme Anvendelſe af bibelſke Sprog.

Gieſſen. Mineralogiſche Abhandlungen von Friderich Auguſt Cartheuſer, Hochfürſtl. Heßiſchen Bergrath und Prof. zu Gieſſen. 1771. 195 S. i 8vo. Diſſe Afhandlinger ere følgende: 1) vom weiſſen Eiſenſpat: 2) vom mergelartigen Kupferſchiefer: 3) von den ſchweflichen und arſenicaliſchen Theile der Eiſenſteine, und der Entbehrlichkeit des Röſtens derſelben: 4) vom gediegenen Kupfer; 5) Eintheilung der Eiſenſteine; 6) Anmerkungen vom Chryſolith; 7) von einigen Edelſtein-Proben: 8) von den Beſtandtheilen

nes

des rohen urſprünglichen Salpeters: 9) vom Gypsſtein als einem Zuſchlage bey dem Schmelzen der Eiſenſteine; 10) von den Dendriten oder Bäumchenſteinen; 11) vom Urſprunge des Bernſteins. Denne Samling af ſmaa Afhandlinger er ugemeen lærerig, og anpriſer ſig i ſær meget derved, at den næſten overalt indbefatter nye Sandheder. Hr. Bergraaden leverer herudi lutter ſaadanne med Flid anſtillede Bemærkninger, og deraf uddragne Slutninger, ſom kan opvække Læſerens Begiærlighed efter Fortſættelſen af et ſaa lærerigt Skrift.

Mexico. Obſervaciones meteorologicas de los ultimos nuove meſes de le Ao. 1769. hechas en eſta Ciudad de Mexico por D. Joſeph Antonio de Alzate y Ramirez. Eclypſe de Luna del 12 de Decembre de 1769. obſervado en la Imperial Ciudad de Mexico. Impreſſe en Mexico au la Imprenta del Lic. D. Joſeph de Janregui en la Calle de S. Bernardo. 1770. Spanierne tilegne ſig ikke mere noget Fortrin i Videnſkaberne for deres Medborgere i Amerika. Boghandelen fra Cadix til det Spanſke Indien er betydeligere end den i det Inderſte af det Europæiſke Spanien. Amerikanerne reyſe hyppig til Europa i den Henſigt at udvide deres Kundſkab. Men ſielden kommer deres Bøger til os, hvilket man ſaa meget mindre vil forundre ſig over, ſom man erfarer kun lidet om Videnſkabernes Tilſtand i det Europæiſke Spanien paa denne Side af de Pyrenæiſke Bierge. Man kan altſaa regne ovenanførte Aſtronomiſke og Meteorologiſke Bemærkninger, ſom ere anſtillede og trykte i Mexico, iblandt de ſtore Sielden heder.

Paris. Traité de la nutrition & de l'accroiſſement, précéde d'une Diſſertation ſur l'uſage des eaux de l'Amnios, par *Jean Pierre David*, Docteur en Médécine, Maître en Arts & en Chirurgie de Paris, Profeſſeur Royal de Chirurgie & d'Anatomie a Rouen, Lithomiſte Penſionnaire, Chirurgien en Chef de l'Hotel-Dieu & Membre de l'Académie des Sciences, Belles Lettres & Arts de la même Ville. 1771. 350 S. i 8vo. Dette Skrift indbefatter en Deel nye Anmærkninger, ſom fortiener de Naturkyndiges Opmærkſomhed.

Ber-

Berlin. Af Beaufobre Introduction générale a l'étude de la Politique des Finances & du Commerce, er kommen for Lyſet et nyt Oplag i 3 Deele, af hvilke den første indbefatter de almindeligſte Kundſkaber om Politiken, Jord-Beſkrivningen, den hidhenhørende Natur-Hiſtorie, om Manufacturer og Fabriquer. Den anden betræffer Handelen i Almindelighed og enhver Europæiſk Nations Handel i Beſynderlighed. Den tredie beſkæfter ſig for den ſtørſte Deel med politiſke Materier.

Göttingen. D. Zachariæ **bibliſcher Theologie oder Unterſuchung des bibliſchen Grundes der vornehmſten theologiſchen Lehren. Erſte Theil.** 1771. Under Navn af bibelſk Theologie, forſtaaer Forfatteren en nøyere Underſøgning af alle Religions-Lærdommene, ſaaledes ſom de foredrages i den hellige Skrift, efter en rigtig og grundig Forklaring over de Steder i Skriften, ſom bevise dem. Det er altſaa Begyndelſen til en Hermeneutiſk Dogmatik. Foruden en Indledning om Beſkaffenheden af de bibelſke Beviis afhandles den Lære om den Hellige Skrift, om Gud og Tre-Enigheden.

Paris. Traité des ſels, dans lequel on demontre qu'ils ſont compoſes d'une terre ſubtile, intimement combinée avec l'eau, par *Georg Erneſt Stahl*, traduit de l'Allemand. 1771. 1. Vol. 500 S. i 12mo.

Paris. Hiſtoire de Rivalité de la France & de l'Angleterre, par M. Gaillard, de l'Académie Françoiſe &c. 1771. 3 Vol. i 12mo. Forfatteren er tilforn bekiendt af hans Hiſtorie om Franciſcus I. og andre Skrifter. Hans Hensigt er at udſlukke det nationale Had og indſkiærpe Fred og Samdrægtighed, ved at foreſtille, hvor daarligt og unyttigt det ſkulde være for begge Nationer at føre Krig.

London. The preſent State of the European Settlements on the Miſſiſippi. 1771. 8vo. Foruden de nyeſte Efterretninger om Beſkaffenheden af de Europæiſke Colonier ved Miſſiſippi finder man og her en med Planer og Afridsninger oplyſt geographiſk Beſkrivelſe over denne ſtore Strøm.

No. 39.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hafte. Torsdagen den 24de Septbr. 1772.

Kiøbenhavn. Otto Diderich Lütkens Oplösninger af trende fra General-Landvæsenets Collegio i Aaret 1770 udſatte Problemata. — Min Pen den følger Sandheds Vey, for Guld og Gunſt her figtes ey. 1771. 60 S. i ſtor 8vo. Med de Berlingſke Skrifter. — De Problemer og Spørsmaale, hvis Oplösning og Besvarelſe dette Skrift indbefatter, ere følgende. 1) Hvilke ere Aarſagerne, ſom hindre Folkemængdens Tiltagelſe i Bondeſtanden i Dannemark; og hvorledes kunde diſſe bequemmeſt hæves, ſaavel ved Love immediate, ſom ved andre Indretninger mediate? Forfatteren meener, at Folkemængdens Formerelſe, vilde, formedelſt den os alle ligeſom alle Creaturer af Naturen indplantede Drift til Forplantelſe, viſt nok beſtemme ſig ſelv, naar den kun havde ſit frie Løb, og ingen Hindringer af Mennesker bleve lagde den i Veyen. Man mærker ikke til nogen beſynderlig Afgang eller Forsgelſe i de vilde Dyrs og Fugles Antal, hvis Formerelſe under Forſynets Beſtyrelſe beſtemmer ſig ſelv. Saa meener han og, at Folkemængden viſt nok af ſig ſelv vilde gaae ſaa vidt, ſom den indbyrdes Trykning vilde tillade, ſom Levnetsmidlerne, efter enhver Tids og Steds antagne Levemaade, vilde tilſtrække. Altſaa behøver Regiæringens Omhue i at hiælpe Folkemængden alene gaae ud paa, at Forplantelſen gives frit og behørigt

Løb, og at de Hindringer afværges eller bortryddes, ſom Menneſkene ſelv forekaſter den, ſnart ved en endten alt for magelig eller for høy Levemaades Antagelſe, ſnart ved en eller anden Statens Indretning og Forfatning, ſom kan være Folkemængden til Hinder og Svækkelſe. Den Erindring paſſer ſig her vel, at man ikke maa forundre ſig over, at de gamle Republiker i ſær i Grækenland, vare meget omhyggelige for, at deres Folkemængde ikke ſkulde blive for ſtor, og ſtørre end Næringen og Levnetsmidlerne vilde tillade, da det fornemmelig var den herſkende Byes Folkemængde, der faldt dem for ſtor, hvoraf de undertiden fandt raadeligt at ſkille ſig af med en anſeelig Deel. Iligemaade maa det ikke falde os forunderligt, at Regieringen og de Fornemme i Staten klager over, at Folkemængden er for liden, naar derimod Almuen og de Arbeydendes Antal klager over, at den er for ſtor. Thi Regieringen ſøger Styrke, Sikkerhed og Anſeelſe, mange væbnede Arme, Arbeydſomme Hænder og ſkatſkyldige Hoveder, og de Fornemme mange Betientere, ringe Løn og godt Kiøb, naar derimod Arbeyderne klager over, at den ene tager Brødet af Munden paa den anden, og giør deres Regning paa, at Landets Producter til et ringere Antal af Folk bedre ſkulde forſlaae. Imidlertid troer Forfatteren, at de proteſtantiſke Fyrſter maa fornemmelig i diſſe Tider være betænkte paa Folkemængdens Formerelſe, for at holde Balance mod de katholſke Fyrſter, ſom ved en ſtærk Reduction og Indſkrænkning af deres Antal, der opofre ſig til Kirkens Tieneſte og eenlig Stand, ſøger at forøge deres Indkomſt og Folkemængde. Forfatteren viſer, at Folkemængdens Formerelſe bør fornemmelig befordres i Bondeſtanden, ſom den nedrigſte og meeſt moyſomme Stand, der tillige er Grundvolden til Statens Velſtand og Formue, og ikke ſaa meget i Adel- eller Middel- og Borger-Standen. Om den ſidſte ſiger han, „ at den i vor Tid „ overalt antagne og ſtigende Pragt og Overdaadighed har „ for længſt giort dens Antal alt for ſtor for mange Sta„ ter, og inddraget for mange Menneſker i ſin Tieneſte, „ Ved det Antal, ſom Overdaadighed antager og under„ holder i denne Stand (i hvilken han indſlutter Handels„ mænd, Skippere, Konſtnere, Haandværksfolk) er den i „ Europa bleven vel ſtærk og talrig imod deres Antal, ſom

„ bru-

„ bruges til de raae Producter af Land og Vand at frem-
„ bringe. Vilde Overdaadigheden give sine Betientere og
„ Arbeydere Afskeed, da kunde et anseeligt Antal komme de
„ sidste til Hiælp baade til Lættelse i deres svære Arbeyde,
„ saa og til flere raae Producters Frembringelse, en større
„ Folkemængde til Underholdning. Der kan altsaa ikke vel
„ siges nogen Mangel at være, hvor der foruden Fornøden-
„ heds og Bequemmeligheds Arbeydere findes et stort Antal,
„ som kan henregnes alene at staae i Overdaadigheds Tiene-
„ ste.“ Det gielder altsaa her alene om Folkemængdens For-
merelse i Bondestanden, og derfor undersøges 1) hvilke de Aarsager ere, som hindre Folkemængdens Tiltagelse i Bondestanden i Dannemark, og 2) hvilke de tienligste og bequemmeste Midler ere til at hæve disse formeente Forhindringer. II) Besvaring paa det den 8de Januar. 1770. af General-Landvæsenets Collegio udsatte Problema: Er det nødvendigt eller tienligt, at alle 3de Tiender ydes paa en og den selvsamme Maade? Forfatteren har viist, at Tiende-Afgiften, saa længe den beholder sin naturlige Beskaffenhed, saa den kan udgiøre en vis efter hvert Aars Afgrøde proportioneret Afgift, uden at vorde forvandlet til en vis Afgift, medfører sine frem for alle andre Afgifter høystbetydelige Fordeele, først for Tiende-Yderne, at deres Afgift modereres efter deres Indtægt, og at de skatter, som de høster til, dernæst ogsaa for Tiende-Tagerne, at de kan giøre en vis og ufeylbar Regning paa denne Afgift, i slette, som i gode, i Krigs- som Freds-Tider, og at den kan oppebæres og erholdes, uden Omkostning, uden Restance, uden Proces og Søgsmaal. End mere skal Tiende-Afgiften i Kiærven tilfældigviis have den vigtige Fordeel for Staten, at den bringer Danmarks Fædrift til bedste Fuldkommenhed, da Bonden har Foering tilovers og Tiendetageren derimod mangler samme, hvilken Ulighed Fædriften til Forsørgelse og Staten til Fordeel jævnes ved Tiendens Afgift in Natura. Disse Tiende-Afgiftens Fordeele vises at være de samme og lige betydelige ved Præste-Kirke- og Konge-Tiende, og derfor finder Forfatteren ingen Grund til at foreslaae nogen anden Oppebørsels-Maade, end den sædvanlige. De Ueyligheder og Misbrug, som hænge derved, finder han hverken saa betydelige, ey heller

saa forskiællige ved den ene Tiende frem for ved den anden, at de ved nogen af de 3de Tiender kan udfordre en anden Oppebørsels-Maade, hvorfor det endelig erkiendes for tienligst, at alle 3de Tiender høves alle paa en og samme, og den sædvanlige Maade. III) Er det muligt, og hvorledes, at faa afskaffede alle de skadelige Følger og Misbrug, som bemærkes ved den nærværende Tiende-Maade? Han mælder her ikke om andre Misbrug end de forbevrte. og veed ikke at angive tienligere Midler og Maader til at afskaffe og forebygge samme, end de derom ergangne allernaadigste Anordninger; „For mig, (siger Forfatte„ren) er det en ubegribelig Sag, hvorledes Tiende-Afgiften „ til vor Tid, ey alene upaaanket, men endog anseet og pri„ser, som det allerretteste Paalæg, der destingverer sig fra „ alle andre ved sine store og besynderlige Fordeele, uden at „ dens vedhæftende Ulevligheder ere ansete at være af nogen „ Betydning; nu med eet er bragt i saa slet et Udraab, at „ den med alle sine høystvigtige Fordeele, dem man dog „ maa tilstaae ey at have Sted ved nogen anden Afgift, „ har største Møye ved at sontinere sin Credit, og virkelig „ hvad man forhen aldrig havde ventet, nu kan behøve go„de Advocater, endog for de retsindigste og heel oplyste „ Dommere." IV) Kunde nogen anden Maade at tiende paa substituueres i Stedet for den nu brugelige, uden endten Tiendetagerens eller Tiende Yderness virkelige Fornærmelse? Man kan allerede af det Foregaaende selv indsee, til hvad Side Forfatterens Besvarelse vil falde ud. Forfatteren viser, at ingen af de tvende Maader, at erstatte Tienden, endten med et vis Qvantum Korn eller visse Penge aarlig, kan indføres med Fordeel i Stedet for den brugelige, saasom de ey alene mangler den brugelige Tiende-Maades store og vigtige Fordeele, men medfører endogsaa andre og nye Ulevligheder, langt vigtigere end de, som findes ved den brugelige. De hist og her med Bonden sluttede Tiende Accordter fortiener efter Forfatterens Meening ikke saa stærk et Biefald og Medhold, som nogle Patrioter har værdiget dem. Der er endnu en tredie Maade at erstatte Tienden paa, nemlig: Tiendetagerne skulde overalt meddeele Extracter af deres Tiende-Bøger for de sidste 3 eller 6 eller 9 Aar: Man skulde da beregne disse Aars Tiende for

hver

hver Bye, og ſamme igien med 3, 6 eller 9 dividere, for at udregne, hvad Tienden af hvert Slags Korn for hver Bye aarlig kunde beløbe ſig til: dernæſt ſkulde man efter hvert Steds Beſkaffenhed og Opbindings-Maade faſtſætte, hvor mange Skiæpper der kunde beregnes af hver Slags Korn, og hvor mange Lispund Halm af Traven, og derefter udregne, hvormeget Korn og hvormeget Halm Tiende-Yderen i hver Bye, af 1 Td. Hartkorn til Tiende havde at erlægge: Dette Korn ſkulde da betales efter hvert Aars Capitels-Taxt eller Kirkekiøb inden den 1ſte Februar. ligeſom Halmen ham og ſkulde tilføres mellem 1ſte Decembr. og ſidſte Januar. Vel ſkal denne Erſtatnings-Maade være frie for alle de ved Tiende-Afgiften in Natura paaklagede Uleylighedet i Henſeende til Ophold og Sinkelſe for Yderen i den travleſte Tid ey heller medfører den nogen virkelig Fornærmelſe, der kan give Anledning til Beſværing. Men ligeſom den hæver Uleylighederne ved den ſædvanlige Maade, ſaa hæver den og dens tvende betydelige Fordeele, nemlig, at Yderen ikke ſkatter, ſom han høſter til, og at Tageren mangler Caution og Sikkerhed for Betalingens Rigtighed uden Reſtance eller Søgsmaal, og diſſe ere af den Vigtighed, at Forfatteren tør ingen Forſlag giøre til at indføre denne næſtforbemældte Erſtatnings-Maade. V) **Hvilket af Deelene for Staten er ſkadeligſt, endten at en Bondegaard er for liden, eller at den er for ſtor? Samt hvilken er i ovenmældte Henſeende den rette Størrelſe, en Bondegaard bør have i Dannemark, og i enhver af dens ſærſkilte Provintzer?** Forfatteren erklærer ſig herpaa ſaaledes, at man ſom en Grundregel ganſke ſikkert og tilforladeligt kan antage den Satz: at den retteſte og for Staten fordeelagtigſte Størrelſe af Bøndergaarde er den, at enhver behørig kan drives med et Spand til en Plov og en Harve. Men, til at applicere denne Regel til en vis Tid og vis Sted, og enhver Gaard den Grund at tilmaale, ſom behørig med et Spand kan drives, maa følgende Poſter efter Forfatterens Erindring tages i Agt: 1) om Gaardene ſkal giøre Hovning eller være fri derfor, ſaaſom Gaardene i første Fald matte vare mindre af mindre Tillæg og Hartkorn, da den Lod af Herſkabets Grund, ſom tilfalder enhver Gaard at drive, maa anſlaaes og indberegnes med Bondegaardens, for at træffe og tillægge

Gaarden ſin retteſte Størrelſe, og den dertil behørige Grund: 2) maa Grundens Beſkaffenhed tages i Betragtning; 3) hvad Drift og Dyrknings-Maade, der paa hver Tid og Sted endten er kommen i Brug, og for den retteſte almindelig anſees eller med Grund kan haabes at blive almindelig indført. Nøyere og nærmere at beſtemme den retteſte Størrelſe af Bøndergaarde i Almindelighed har Forfatteren ikke fundet giørligt, og han meener, at den faſtſatte Grundregel paſſer ſig lige vel og uden Forſkiæl paa alle Dannemarks ſærſkilte Provintzer. Til Slutning berører han kortelig det Spørsmaal, hvad for en Inddeeling der er Staten meeſt ſkadelig endten den i alt for ſtore, eller i alt for ſmaa Bøndergaarde. Han finder begge Yderligheder af ſtor Vigtighed for Staten, veyer begges Følger, og finder dem derefter næſten lige ſkadelige for Staten. Ved de alt for ſtore Gaarde lider Folkemængden, og ved de alt for ſmaa Statens Caſſe. Dog meener han, at der lættere kunde raades Boed paa Følgerne af de alt for ſtore, end af de alt for ſmaa Gaarde.

Halle. Chriſt. Adolphi Klotzii, Opuſcula nummaria, qvibus Juris antiqvi hiſtoriæqve nonnulla Capita explicantur. 1771. 1 Alph. i 8vo. Forfatterens egne Ord i Fortalen om Vigtigheden af dette Værk fortiener at anføres: eos, qvi aut plane ab hoc antiqvitatis genere abhorreant, aut tenuem aliqvam illius Cognitionem teneant, e libellis paucis ad oſtentationem vanam & inutilem collectam, eos nec Judices habere volo, nec Cenſores formido. Latius profecto patet antiqvitatis Studium, multoqve eſt cum ingenii acumine ſubtilius, tum rerum varietate uberius, qvam ii opinantur, qvorum cum iniqvitas, tum inſcitia qvam anguſtiſſimis finibus illud contineri ſibi aliisqve perſuadere conantur. Multorum Librorum Copia adeſſe debet, ipſaqve monimenta inſpiciendi & examinandi facultas: immo eorundem inſpiciendorum & comparandorum aſſidua & diuturna exercitatio accedat, neceſſe eſt. Multa ſunt legenda: diligenter ſunt notanda & ad certa qvaſi Capita referenda, qvæ memorabilia videantur: nihil, qvamvis minutum videatur, eſt negligendum: qvid? qvod & ingenii acumen & memoriæ firmitas atqve facilitas reqviritur, ut & qvam celerrime,

me; qvid maxime probabile ſit, in mentem veniat, & in promtu ſint, qvibus opinionem illuſtres atqve confirmes. His vero qvi deſtitutus ſit & adjumentis ſtudii exercitationisqve & doctrinæ ingeniiqve Præſidiis, is nunqvam cum Laude verſabitur in hoc antiqvitatis genere. Til Rets-Hiſtorien henhøre: 1) Varia Juris veteris Capita monimentis antiqvis illuſtrata. Under denne Titel indbefattes følgende Capitler: 1) de Lege Porcia. 2) Aqva innocentiæ olim teſtis. 3) Adoptionis Monimentum. 4) De nuptiis per Confarreationem. 5) Legis Serviliæ Monimentum. 6) De Viarum Munitione. 7) Liberalitatis Alimentariæ Monimenta. Forfatteren indlader ſig i diſſe Materiers Oplysning, for ſaa vidt ſamme er nødvendig, for igien at oplyſe de hidhenhørende Mynter, Steene og Statuer. II) Jurisprudentiæ numismatibus a Carolo Ferdinando Hommelio V. Cl. illuſtratæ uberior expoſitio. Dette den fortræffelige Hr. Hommels Skrift er herved deels bleven forøget, deels oplyſt og forklaret. Overalt anføres de Autorer, ſom har bekiendtgiort eller oplyſt dette eller hiint Monument. Til den egentlige Hiſtorie henhører Monimenta Principum ſuper Clypeo inauguratorum. Endog i nyere Tider har man ligeſom fornyet denne Skik. Hidhenhører en Mynt af Ludvig XIV. De tvende bekiendte Skrifter de numis contumelioſis & ſatyricis og de numis neceſſitatis cauſa cuſis har i ſær bekommet hyppige Tillæg, ſom henhøre til Numismatiken. I ſær har Forfatteren her mere udbredet ſig, og nyttet andre Monumenter, ſaaſom Billeder, ſnittede Steene, forhøyede Værker o. a. ſl. De gamle Monumenters Sammenligning mellem hinanden giør meget til Oldſagernes Oplysning. Ogſaa i dette Skrift blive forſkiællige Capitler af Oldſagerne ſatte i større Lys, der i det mindſte hidindtil ikke ere blevne betragtede fra denne Side, ſom her anſees.

Berlin. Johann David Cube, Predigers in Berlin, poetiſche und proſaiſche Ueberſetzung des Buches Hiob. Dritter und letzter Theil. 232 S. i 8vo. Fortalen til denne Deel fortiener at læſes med Opmærkſomhed, hvor Forfatteren med en roesværdig Aabenhiertighed siger ſin Meening om forſkiællige Misbruger, Secter og ſlette Fore-

tagender i Theologie og Litteratur. Overſættelſen ſelv gior Forfatteren Ære. Han har vel udſtuderet og fattet Originalens Meening, og givet mange ſkionne Prøver paa ſin gode Smag. Han har overſat med Ild og Styrke, og man bemærker overalt det Characteriſtiſke i Forfatterens Billeder. Overalt bemærkes, at han har læſt Job, ſom et poetiſk Værk maa læſes, hvorved Smag og Genie, og ey en forudfattet Dogmatik giør den bedſte Tieneſte. Derfor er vel og mange Steder bleven anderledes udtrykte, end i mange Compendiis, hvor de bruges til Beviis for en eller anden Satz. Der er i ſær een Punkt, hvorover vi vil anføre Overſætterens egen Erklæring: „Ich habe im Buche Hiob manche Stelle nicht von „ Chriſto gedeutet, von dem ſie manche Ausleger gedeutet „ haben. Ich bitte deshalb keinen argen Verdacht auf mich „ zu werfen. Ich verdiene denſelben in der That nicht. „ Ich verſichere als vor GOtt, daß mir nichts theurer und „ wichtiger iſt, als die Wahrheit von Chriſto, und von ſei„ ner Verſöhnung. Ich wollte, ob ich gleich bereits das „ vierzigſte Jahr zurückgelegt habe, noch Heute lieber anfan„ gen, eine andere Lebensart zu erwählen, als die iſt, die „ ich habe, Chriſtum den Gekreuzigten zu predigen, als daß „ ich die Kirche GOttes um dem Sold, den ſie mir reicht, „ betrügen ſolte, falls ich nicht, von Grund des Herzens „ überzeugt wäre, daß die Lehre von Chriſto und von ſeiner „ allgenugſamen Verſöhnung, ſowohl bey unſerer ganzen „ Tugend, als auch bey dem Canzelvortrag alles ausmachen „ müſſe; daß ſie in edelſte, und zärtlichſte moraliſche Beſſe„ rung der Menſchen einen mächtigern Einfluß habe, und „ daß ſie alſo recht darzu gemacht ſey, nicht allein recht mo„ raliſche Menſchen, ſondern auch recht moraliſche Prediger „ zu machen.“ Iblandt mange ſmukke Steder anfører man følgende til en Prøve for Reſten S. 204:

Schau an den Elephant, in ſeiner Pracht und Stärke,
Von dem, ſo wie von dir, dein GOtt der Schöpfer iſt;
Und der, auf mein Befehl, Heu, wie ein Ochſe frißt.
In ſeinen Waden wohnt Kraft und gewaltge Stärke,
In Muſcheln ſeines Bauchs: bewundre ſeine Werke!
Sein Schwanz wirft Cedern um, und ſieh! er achtets nicht.
Die Sehnen ſeines Hufs ſind Zweigen gleich' ſo dicht
Verflocht ſie meine Hand! ſieh, ſeine Knochen gleichen
Den Rohren von Metall, wodurch die Waſſer ſtreichen:

Sein

Sein ſchreckliches Gebein iſt Hebebäumen gleich,
Die man von Eiſen macht; o wie verſchwendriſch reich
Hat meine Weisheit ſich in ſeinen Bau, verbreitet!
Wie weislich iſt der Weg, wodurch mein Arm ihn leitet;
Er iſt das Meiſterſtück der prächtigen Natur,
Und alles zeigt an ihm dir meiner Weisheit Spur.
Sein Schöpfer gürtete ſein Schwerdt ihm an die Zähne,
Daß in der Schöpfung nicht ein feindlich Thier ihn höhne.
Die Berge bringen ihm ſchmackhaftes Kraut herfür,
Und, ruhig um ihn her, ſpielt jedes wilde Thier.

Crocodilens Beſkrivelſe S. 214 er ligeſaa vel geraaden:

Sein Nacken iſt der Sitz von ſeiner Kraft; das Heer
Der Schröcken tanzt vor ihm, als im Triumph, daher o. ſ. v.

Leipzig. Den Franſke Hiſtorie ved Guttrie bliver af Hr. Prof. Schröeck forbedret udgiven, og har man deraf bekommet den Anden Afdeeling, ſom indbefatter Frankeriges Hiſtorie fra Franz den Førſte indtil nærværende Tider. Førend Forf. fortælle denne Herres førſte Bedrift, nemlig hans Strid med Schweitzerne og Seyer over dem ved Warignan; giver de først en liden Efterretning om hans Familie og hans Yndlinger, om Arthur von Gauſſier-Boiſſy, hans forrige Læremeſter, og Florimond af Roberton, hans Ober-Hof-Mareſchal. Han var ſelv en hurtig og ærebegiærlig Herre, der anvendte uendelige Summer for at erlange Keiſer-Værdighed, og derved ſøgte at beſtikke Rigets Churførſter. For at erholde Pavens Venſkab, ſom dog ikke vor ham god, forſvarede han med ſine Underſaatters Misfornøyelſe og imod ſit Parlements overeenſtemmende Meening, det-ſaa kaldte Concordat, hvilket hans Underſaatter anſaae ſom en Fornærmelſe for den pragmatiſke Sanction og den Franſke Kirkes Rettigheder, hvilke han opofrede Paven for at blive Keiſer, hvortil han og recommenderede ham og giorde mange Indvendinger imod hans Medbeyler Carl, men i Grunden hemmelig arbeydede imod ham, ſaaſom han ikke ſkiøttede om nogen Keiſer, der havde nogen Eyendom i Italien. Men hans Abſigter floge ham feyl. Han ſøgte en nøye Forbindelſe med Kong Henrich VIII. af Engeland, ved Cardinal Wolſeys Beſtikkelſe. Men Carl gav den ſidſte Haab om den Pavelige Stoel, derſom han vilde træde til

hans Partie, hvilket er den ſande Aarſag, hvorfor **Wolſey** overtalede ſin Herre til at tale med begge Fyrſter. **Henrich** havde uden Tvil bleven en oprigtigere Ven af **Franz**, hvis ikke Miniſterens Ænker havde forhindret det. Den feylſlagne Forhaabning om Keiſer-Værdighedens Erlangelſe, frembragte ſnart derpaa Krigen mellem ham og **Carl**, hvori han ſelv blev fangen, fordi han foragtede ſine kloge Feldtherrers Raad, og vilde udføre Alt efter ſin Hidſighed. Ved den Leylighed har Hr. Schröeck forſvaret **Carl** imod de Bebreydelſer, Hiſtorieſkriverne giøre, i Henſeende til den fangne Konges Løsladelſe, uden at betænke Engelands og de Italienſke Magters Iverſyge. Et Bevis paa Engelændernes Skiødesløshed i fremmede Folkes Hiſtorie anføres S. 45, hvor en Marſchall og Connetable **Annas von Montmorency** er giort til en Kongens Maitreſſe **Anne von Montmorency**. Skammeligt er det, om det og er ſandt, hvad Forfatteren ſiger om Kongen, at han i ſine Gidſlers Ranſonnering lod Pengene ſaaledes forfalſke, at derudi fattedes 40000 Rdlr. Derimod geraader det ham til Ære, at han har elſket og beſkyttet Videnſkaberne. S. 57 ſige Forfatterne, at Engeland har en meget liden Omſtændighed at takke for ſin Kirke-Reformation. **Henrich** vilde nemlig ſkille ſig ved ſin Gemahlinde, og Paven vilde ikke ſamtykke derudi uden under viſſe Betingelſer, hvilke **Henrich** endelig indgik, men hans Samtykke kom tvende Dage for ſildig til Rom, da han allerede var ſat i Band. Forfatterne ere ſærdeles vidtløftige i at beſkrive Krigene med **Hugonotterne** og det Pariſiſke Blod-Bryllup, ſom var en Frugt af en dyb og ugudelig Statskunſt, og bliver en evig Plet i den Franſke Hiſtorie. Om **Henrich** IV. Indretninger til den forſaldne Stats Oprettelſe havde man ønſket flere Efterretninger, og tvertimod færre om hans Feldtſlage og Marcher. Man troer, at **Ravaillac** har ikke haft nogen Medvider i Kongens Mord, men er alene af Sværmerie bleven forledet til denne Gierning. **Richelieu's** Characteer er ham kun til liden Ære, ſom den her er afſkildret. Efterretninger om de nyere Tider ere bedre udſatte fra hinanden, og angaaende den ſidſte Krig mærker man hiſt og her ſmaa Springfiædre, om hvilke man ikke ſkulde formode, at de ſaa læt kunde ſætte den Franſke Magt i Bevægelſe.

Heil.

Heilbronn. Briefe eines Prinzen-Hofmeisters über Baſedows Prinzen-Erziehung und hauptſächlich über deſſen Agathokrator. 1771. 6 Ark i 8vo. Man vil ikke nævne Forfatteren til dette Skrift. Man ſiger kun, at en tydſk Prinzes Opdragelſe er ham anbetroet, og bliver af ham ſaaledes ført, at det heele Land anſeer ham med Høyagtelſe og Taknemlighed. Tilkriſtet til Kron- og Arveprintzers tilkommende Hofmeſtere er og ſaaledes beſkaffen, at man ikke kan læſe det uden at føle en brændende Høyagtning for dets Forfatter. Kritiken ſelv vidner om en erfaren Mand, af moeden Dømmekraft og mange Slags Kundſkaber. Man kan og læt formode om ſaadan en Mand, at han anſeer en Baſedows Fortieneſter med andre Øyne end en Schlöſſer. Han bifalder end ikke det Göttingiſke Angreb. S. 8. yttrer han ſine Tanker om det Forſlag, at en Printz ey ſkulde opdrages og underviſes uden i andre unge Menneſkers Sælſkab. Han er tilbøyelig til at troe, at den Fald ved en Printzes Opdragelſe kun meget ſielden ſkulde finde Sted, hvor det kunde være Printzen nyttigt, at blive opdraget og underviiſt med andre Cavalierer af ſin Alder. S. 15. forkaſter han ganſke de moraliſke Examinatorer. Han dadler S. 21. det Baſedoviſke Forſlag, at den unge Agathokrator i ſine første Levnets-Aar ſkulde have en Liv-Læge til ſin eeneſte Ober-Hofmeſter. Det er en ſmuk Erindring S. 23, at man bør vogte ſig for alt hvad ſom kan danne en tilkommende Deſpot, ligemaade S. 31. at man for alle Ting maa lære dem at adlyde, der engang ſkulle befale. Forfatteren bifalder heller ikke dette, at Hr. B. i denne Bog har foredraget ſine Meeninger om Religionen.

Heidelberg. Anton Schmidt S. J. Inſtitutiones Juris Eccleſiaſtici Germaniæ accommodatæ. Tom. Secundus. 1771. 427 S. i 8vo. Den første Deel af dette Syſteme indbefattede den offentlige Kirke-Ret, ligeſom denne indbefatter den private Kirke-Ret. Da det ved et Compendium fornemmelig kommer an paa Materiernes Indretning og Orden, ſaa ville vi kortelig anmælde ſamme. Den 3die Deel, hvormed dette Bind begynder indbefatter den private Kirke-Ret, og den fierde den Criminelle Kirke-Ret. Hiin handler i 4 Kapitler: 1) om geiſtlige Perſoner og geiſtlig

Gods;

Gods; 2) om Kirke-Sagerne, hvori foredrages den Lære om Sacramenterne, hellige Skikker, Tiende og Ægteskab; 3) om Fordrage, hvilken Lære ganske kortelig foredrages, da den egentlig ikke hører til den Lære om Kirke-Retten. Forfatteren har alene seet paa det, som derved i sær forekommer i Hensigt til Kirken; 4) om Processen, som efter sine forskiellige Deele temmelig udførlig foredrages. Den criminelle Kirke Ret udgiør, som sagt, i fierde Deel Beslutningen paa dette Systeme, som i det heele betragtet fortiener Roes, uagtet dets besynderlige enkelte Mangeler og Feyl.

Leipzig. Umständliche Beschreibung des Grönländischen Wallfischfanges, ingleichen von den Ursachen und Eigenschaften des Nordlichts, in freundschaftlichen Briefen auf Verlangen güter Freunde herausgegeben von M. J. L. Trampler. 12 Ark i 8vo. Forfatteren har bekommet disse Efterretninger om den Grønlandske Hvalfiske-Fangst fra en god Ven, der selv har været i Grønland. Han har forbedret dem, og ladet dem trykke til deres Underretning, der ikke kan giennemlæse store Reysebeskrivelser. I de 2de første Breve foredrages paa en ganske fattelig Maade, en Beskrivelse paa Hvalfiske-Fangsten, de der værende Egne og Dyr. Hist og her finder man en god philosophisk og physisk Bemærkning, skiønt man erindrer, at her siges meget, som gierne kunde have været borte. Det 3die Brev om Nordlyset er et eget Arbeyde af Hr. Trampler. Han har dermed vildet giøre det begribeligt for den gemeene Mand, at deslige Syner ere naturlige. Begyndelsen til denne Skrivelse er noget astronomisk og physikalisk. Her bevises, at Nordlyset er et Meteor, men hvad for et Art af Meteorer det er, bliver ikke afgiort. Han opsøger dets Aarsager og Virkninger, anfører forskiellige Lærdes Meening, og overlader sine Læsere at vælge den beste. Til Slutning fortæller han de forskiellige Forestillinger, som frygtsomme Folk giøre sig om dette Syn og bemøyer sig for af Fornuft, Erfaring og Skrift at underrette dem bedre derom. I det fierde og sidste Brev beskæfter hans gode Ven sig med nogle Skibsbruger. Forfatteren har en Afhandling under Hænder om Imaginationens Indflydelse paa Sæderne og Menneskets Handlinger, som kan blive god, naar den

den bliver vel udført. Man ønskede kun et bedre valgt Udtryk, færre andægtige Suk, som vel kan være gode, men behøver ey altid at trykkes. Nogen mere Forsigtighed maatte han vel og bruge i sit Sprog, for Ex. hvi holder han yppige Sælskaber og Comoedier for lige skadelige.

Berlin. Des Hrn. Doctor Zückerts Medicinisches Tischbuch, oder Cur und Præservation der Kranckheiten durch diætetische Mittel. 1771. 354 S. i 8vo. Hr. Z. er allerede med Ære bekiendt som Forfatter af diætetiske og almeennyttige Skrifter. Man holder dette for det vigtigste og nyttigste af dem alle, hvorved det fuldkommen bliver opfyldt, hvad Hr. Tissot endnu ikke har opfyldt om Leve-Ordenen i Sygdommen. Det er ligesaa nyttigt for Familier, som for Lægerne selv, hvis Hukommelse det kommer til Hiælp. Foran staaer en lærerig og grundig Afhandling om Næringsmidlerne og deres Tilberedelse. Dernæst følger under forskiellige Sygdommes Titler, Kaage-Formularer i Besynderlighed. Hidstige og andre Sygdomme kan ofte helbredes uden alle Lægemidler blot ved Næringsmidlernes Valg og fast aldrig uden samme.

Paris. Dictionnaire universel, François & Latin, vulgairement appelle Dictionnaire de trevoux, contenant la Signification & la Definition des Mots de l'une & de l'autre Langue, avec leurs differens usages, les termes propres de chaque Etat, & de chaque Profession: La description de toutes les choses naturelles artificielles, leurs figures, leurs especes, leurs proprietés: L'explication de tout ce, que renferment les Sciences & les Arts, soit liberaux, soit méchaniques &c. avec des rémarques d'érudition & de critiques; le tout tiré des plus excellens Auteurs, des mellieurs Lexicographes, Etymologistes & Glossaires, qui ont paru jusqu'ici en differentes Langues. 1771. Dette Dictionnaire de Trevoux, saaledes kaldet af det Sted, hvor den første Udgave er trykt, bliver igien paa nye trykt paa Subscription med anseelige Forbedringer og Tillæg, og skal udgiøre 8 Bind i Folio.

Paris. Gallia Christiana, in Provincias ecclesiasticas

ſticas diſtributa; in qva Series & hiſtoria Archiepiſcoporum, Epiſcoporum & Abbatum regionum omnium, qvas vetus gallia complectebatur, ab origine Eccleſiarum ad noſtra tempora deducitur, & probatur ex authenticis inſtrumentis ad Calcem appoſitis. Operâ & Studio Monachorum Congregationis S. Mauri Ordinis S. Benedicti. Ubi de Provinciis Senonenſi & Tarentaſienſi agitur. Pariſiis, ex Typographia Regia. 1770. Tomus duodecimus. 1 Vol. 1396 S. i Fol.

Paris. Diſſertation ſur la nature de l'eſprit de nitre dulcifie, rélativement a la diſſolution du Mercure, pour ſervir de Supplement, a l'examen des principales méthodes d'adminiſtrer le Mercure dans les Maladies veneriennes & de réponſe aux Réflections d'un Anonyme contre cet ouvrage, inſerées dans la nouvelle Edition des Effets du Siron Mercuriel de M. Bellet, qui vient de paroitre, chez Durand. 1770. *Dictis dabit ipſa fidem Res.* LUCRET. 1770. 159 S. i 8vo.

Paris. Les Quatres Poetiques, d'Ariſtotele, d'Horace, de Vida, de Deſpreaux: avec les traductions & des remarques. Par M. l'Abbé Batteux, Profeſſeur Royal de l'Academie Françoiſe. 1771. 2 B. i 8vo. „Der haver J, ſiger den berømte Hr. Abbed, Eders Læremeſter, og Eders Regler, hvorefter J ſaa vel kan bedømme Eder ſelv, ſom forud ſee og afveye Publici Dom." Udgaven af denne koſtbare Samling er atter en nye Fortieneſte, ſom Hr. B. har indlagt ſig af de ſkiønne Videnſkaber.

Avignon og Lyon. Mémoires hiſtoriques & économiques ſur le Beaujolois, ou Récherches & Obſervations ſur les Princes de Beaujeu, la Nobleſſe, l'hiſtoire naturelle & les principales Branches d'Agriculture de Commerce, & d'induſtrie du Beaujolois. Par M. *Briſſon*, de l'Académie de Ville-Franche, de la Societé économique de Berne, des Bureux d'Agriculture, de Beauvais & de Lyon, Inſpecteur du Commerce & des Manufactures de la Généralité de Lyon. 1770. 272 S. i 8vo.

Paris.

Paris. Voyage autour du Monde par la Fregate du Roi la Boudeuſe & la Flute l'Etoile, fait en 1766., 1767., 1768. & 1769., par M. de Bugainville, Capitaine du Vaiſſeau du Roi. 1771. 517 S. i 4to, med 19 Charter og nogle andre Kobbere. I Indledningen opregner Forfatteren alle de Reyſer, ſom hidindtil ere giorte omkring Verden, og meddeeler en kort Efterretning om de i Syd-Havet giorte Opdagelſer. Hans Reyſe omkring Verden er den ſiortende, om hvilken han her i dette Skrift har givet en intereſſant og fuldſtændig Efterretning.

Paris. Obſervations hiſtoriques & critiques ſur les erreurs des Peintres, Sculpteurs & Deſſinateurs dans la Repréſentation des Sujets tirès de l'hiſtoire ſainte, ou les Peintures Sacrées, conſiderées rélativement aux Dogmes, aux faits, & aux Coſtume, avec tous les éclairciſſemens neceſſaires pour les rendre exact & les augmenter d'un grand nombre de Sujets, qui n'ont jamais été traites. 1771. 2 Vol. Det første paa 396, det andet paa 432 S. i 12mo.

Paris. Mémoires ſur la nature, les effets proprietés & avantages du feu de Charbon de terre apprete, pour être employé commodement, économiquement, & ſans inconvenient au chauffage & a tous les uſages domeſtiques, avec figures en taille-douce, par M. *Morand*, le Médécin, Aſſeſſeur honoraire du College des médécins de Liege &c. *Ignoti nulla Cupido.* 1770. 39 S. i 12mo.

London. La Dunciade, Poeme en dix Chants. 263 S. ſtor 8vo. Med dette første Bind er giort Begyndelſe til en Aftryk af **Carl Paliſſots** Værker. Forfatteren er bekiendt af ſit ſatiriſke Lyſtſpil: Les Philoſophes. Han beſidder en bidende Vittighed og erklærer Philoſopherne en uforſonlig Krig. Denne Dunciade er en Efterligning af **Popes**, dog uden at der er laant af ham det allermindſte. Den indbefatter de bitterſte Kritiker over berømte Mænd og deres Værker, men ſom røbe perſonlig Had, og ere desuden overalt ikke vel grundede. Det kan være nok ſagt, at en **Marmontel** bliver erklæret Feldherre for alle **Dum-Hoveder**,

og

og Freron for et flyvende Eſel, og ſaa ſeer man nok, at Forfatterens Vitrighed er ligeſaa grov, ſom den er ſtor til.

Berlin. Neue Bemerkungen und Erfahrungen zur Bereicherung der Wundarzenneykunſt und Medicin, von Joh. Chriſt. Anton Theden. 1771. 208 S. i 8vo. Alle diſſe Bemærkninger ere Følger af en 34 Aars Erfaring, ſom han har haft Leylighed til at forhverve ſig ved at bivaane alle Kongens Feldt-Tog. Bemærkningerne ere ſaavel i ſig ſelv, ſom i deres Antal og for en Deel Nyehed betydelige, og ere fordeelte i 27 Afſnittet.

Göttingen og Kiel. D. Gotthilf Traugott Zachariæ, ord. Prof. der Theologie, Entwurf einer ſaslichen Glaubenslehre, zum Gebrauch bey catechetiſchen Uebungen auf Academien. 1771. 72 S. i 8vo. Dette Udkaſt lægger Forfatteren til Grund ved ſine catechetiſke Øvelſer, og er det ikke ſaa meget indrettet til Børns Underviisning, ſom til en Forberedelſe for tilkommende Prædikantere, og er ikke forfattet i Spørsmaal og Gienſvar, men i Paragrapher.

Wittenberg. J. Georg Models, Apothekers der St. Petersburger Ober-Apotheke und Kayſerlichen Hofraths, Unterſuchung des Mutterkorns, aus deſſelben chymiſchen Nebenſtunden genommen. 1771. 68 S. i 8vo. Hr. M. beſtrider den antagne Meening, at Moder-Koruet, naar man nyder det i Brød, er ſkadeligt, og opvækker en egen ſaa kaldet Kriebelſyge.

Tübingen. Anweiſung, wie man ohne Früchten mit geringen Koſten ſich dennoch ernähren könne, von G. W. Ploucquet, M. D. 1771. 24 S. i 4to. Hr. Pl. foreſlaaer at bruge Beenene af ſlagtede Dyr til Næring. Men hvad for et raucidum, ſiger man, maatte ikke heraf komme i Menneſkenes Safter? og de deraf følgende Sygdomme kiender man allerede af Boerhaavens Pathologie.

Lauſanne. Artis Medicæ Principia edidit Albertus de Haller. 1770. 2 Vol. 8vo.

No. 40.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 1ſte Octobr. 1772.

Kiøbenhavn. Under 24de Septembr. i dette Aar 1772. har det allernaadigſt behaget Hans Majeſt. Kongen, at befale Conference-Raad Lüdorph, Conference-Raad Suhm, Etats-Raad Langebek, og Profeſſor Erichſen, ſtrax at ſammentræde med Ephori ved den af afgangne Prof. Arnas Magnuſen oprettede Stiftelſe til gamle Nordiſke Skrifters Bekiendtgiørelſe ved Trykken, for nøye at eftersee dens nærværende Tilſtand, ſamt i en ſamlet og beſtandig Commiſſion at overlægge, og med forderligſt iværkſætte de Midler, hvorved Stiftelſen, i Følge den derover den 18de Januar. 1760. ſtadfæſtede Fundatz, kan komme i beſtandig Drift og Gang, ſaa at der ey alene idelig og flittig arbeydes paa, at de ſiørſte og betydeligſte Værker bekomme den behørige Form og Skikkelſe til at kunne fremſtilles for Lyſet, men endog ſees derhen, at der, om mueligt, ſaavel i Aar, ſom ſiden aarlig, tillige et eller andet grundigt Skrift til Trykken befordres. Hvorhos Commiſſionen tillige er paalagt at beſørge ſaavel denne til dem ergangne Kongel. Befaling, ſom deres videre Fremgang og Foranſtaltninger herudi, den lærde Verden bekiendtgiort, og ellers ved hvert Aars Udgang herom allerunderdanigſt at nedlægge for Hans Majeſt. en udførlig Beretning. — Til ſamme Høy Kongel. Befalings allerpligtſkyldigſte Efterlevelſe, har Commiſſionen ſidſtleden 1ſte Octobr. for ſiørſte Gang været forſamlet, og, næſt at aftale

det fornødne til Stiftelsens Tilstands Eftersyn, besluttet at giøre Begyndelse med at udgive et Islandsk Skrift, kaldet **Christendoms Saga**, som meenes at være forfatter omtrent imod Ao. 1300. og indeholder en Beskrivelse om den christelige Religions Indførsel i Island, hvortil føyes en Latinsk Oversættelse; med hvilken man til dette Aars Ende haaber at blive færdig, ligesom man og tillige vil arbeyde paa, og siden, saasnart mueligt, ved Trykken bekiendtgiøre en kort, men derhos nøyagtig og underretlig Fortegnelse paa alle de Haandskrifter, hvoraf den af Stifteren til saadant Brug skiænkede anseelige Bogsamling bestaaer.

Kiøbenhavn. Afhandling om Fiskerierne indgiven til det Kongel. Landhuusholdnings Sælskab 1770. og oplæst i Samme, ved E. Hagerup. Est qvodam prodire tenus, si non datur ultra *Horat.* 1771. 47 S. i stor 8vo. Med Hofbogtrykker Møllers Skrifter. —— Det er bekiendt, at Fiskerierne udgiør en af Norges første og vigtigste Herligheder. Hvad som derom hidindtil er skrevet, angaaer alene deres nærværende Tilstand, deres Bedrift med den Norske Bonde, deres Politie-Væsen, og den Orden, som derved bør iagttages. Hidindtil savner man en fuldstændig politisk Afhandling om Fiskerierne, hvori der maatte tages i Betragtning, hvorledes Fiskerierne kunde bringes til en fast og sikker politisk Grundregel, der kunde tiene Regieringen til Underretning og til en Plan, som den derved stedse burde følge; hvorved den tillige kunde overse hvad Indflydelse de have paa Staten i Almindelighed; hvem dermed fornemmelig bør have med at bestille, og derved søge deres fornemmeste Fordeel; hvorledes de blive til største Fordeel for enhver i Særdeleshed og Staten i Almindelighed; og overalt hvad som i den Henseende fornemmelig fortiener deres Opmærksomhed. Dette Savn har Forfatteren med nærværende lille Afhandling søgt, saavidt mueligt, at opfylde. Han inddeeler Fiskerierne, som formedelst deres physiske Beskaffenhed ere mange Slags, i Henseende til den politiske og oeconomiske i tvende Classer. Til den første hører de, som skeer i færske Søer, Strømme og Floder, til den anden de, som skeer i store Fiorder og i det vilde Hav, saavel i Dybet, som paa de der værende Skiær og Banker. Da det første

Slags

Slags kan bemægtiges, handthæves, fredes og skyttes, og altsaa forvandles til Eyedom, saa kan de henregnes til Landbrug og ansees for Landmandens Næring og Handtering. De siöfe derimod, saasom de ere uvisse, forbundne med Hazard, udfordre store Bekostninger, lang Tid, mange Folk og Skibe og store Redskaber, saa henregnes de til Handel og Søefart, og altsaa ere de en Næring og Handtering, som alene tilkommer Borgere og Stæderne. Med denne Inddeelning er næsten tillige sagt alt hvad som skal udgiøre Afhandlingens Indhold. Forfatteren vil nemlig bevise, at Fiskerierne, som skeer i de store Fiorde og til Havs, bør aldrig være og blive Bondens Hoved-Næring og Handtering, og kan, saa længe de drives af ham, aldrig bringes til nogen Fuldkommenhed, men at derimod Kiøbstæderne og Kiøbmænd bør fornemmelig have dermed at bestille og dertil opmuntres. Disse Fiskerier ere forbundne med saa store og mangfoldige Vanskeligheder, med et saa haardt og besværligt Arbeyde, med saa stor Hazard og Uvished, at Liv og Velfærdt derved sættes i Vove og de udfordre desuden saa store Omkostninger og Forskudde, Entrepriser og Foretagender, som overstiger enkelte Kræfter, og til hvilke at bestride flere maa foreene sig. Deraf sluttes, at det er en Handtering, som passer sig slet ikke paa Bondens Forfatning: „Og dog kan man ikke (siger Forfatteren) ved „ at ansee visse Districters Fiskerie, uden største Beundring „ see, hvorvidt en simpel Bonde endogsaa er i Stand til at „ gaae med sit Foretagende, hvorlidet han ved Opdragelsen „ og Sædvanen tilsidst anseer Møye og Fare, og hvad han „ ikke vover, endten af Nød for at saa det Nødvendige til „ sin Underholdning, eller og af Lyst at erhverve sig noget „ til Overflødighed. Paa hvilket Sted i Verden man uden „ for Norge vilde fortælle, at der gives Bønder i visse „ Districter, som paa den haardeste Tid af Aaret, i Januario og Februario, ja vel og sidst i December, naar gemeenligen stormende og uroeligt Veyr indfalder, Dagene „ ere korte og den meeste Tid bestandig mørk, vover at forlade deres Hiem, og igiennem det forskrækkeligste og meest „ rasende Hav paa en liden Baad foretage sig en Reyse af „ mere end 70 til 80 tydske Mile, for at søge Fisken, hvor „ den findes, og at drive deres Fiskerie, vilde man vist ikke uden Forundring blive anhørt. Dette er just det, som

„ Nordlændingerne giøre, der fra deres Hiem nordligst af
„ Helgeland og sydligst af Saltens Fogderie paa 66 a 68
„ Grader reyse paa den Tid af Aaret til Findmarken, forbi
„ Nord-Cap paa 72 Grader, og langt hen efter den østre
„ Side, for at søge Fiskeriet, og det som oftest i det uvisseste
„ Haab, da de ofte, naar de komme frem, finde sig bedragne
„ i Haabet, og maa reyse tilbage med liden Fordeel eller
„ uforrettet Sag." Desto mindre benytte de sig af Jorden, som dog burde være deres Hoved-Sag, de fortiene derfor næppe Navn af Bønder, og med alt det, de saaledes vover over deres Kræfter, ere deres Foretagender dog ikke tilstrækkelige nok for at føre sig det betydelige Fiskerie til Nytte, som det umaalelige og fiskerige Hav tilbyder: „Og desuden
„ (spørger Forfatteren) er en retskaffen Bondes Liv ikke af
„ større Vigtighed og Betydenhed for Landet, end at det
„ saaledes hvert Aar skal sættes paa Spil for Farligheder,
„ som ingen synes at burde blottes for uden Delinqventer og
„ Misdædere?" Den Formue og Fortieneste, som Fiskerierne tilveyebringe, er heller ikke af den Beskaffenhed, at den kan giøre Bonden lykkelig. De udgiøre en vigtig Deel af Handel og Søefart, og den Rigdom de tilveyebringe, er repræsentativ og bestaaer i Myndt og Penge, en Formue, man ikke saa meget bør søge hos Bonden, som hos Borgeren og Kiøbmanden. Erfarenhed skal og bevise dette, at de Bønders Forfatning, der ernære sig af Haret, er sielden saa god, som deres, der ernære sig af Landbrug og Jordens Dyrkning. Hertil kommer, at Bonden, som ernærer sig af Fiskerie, kan dog ikke undvære al Landbrug, og maa da det ene ofte forsømmes formedelst det andet, saa ingen af Deelene kan tilgavns forrettes. Ofte naar det er Bondens Tid at fiske, saa er det ikke Fiskens Tid at falde til, og vertimod kan den falde til i Overflødighed paa en Tid, naar det ikke er Bondens Leylighed at give sig ud paa Fangst. Derimod kunde fiskende Byer og Kiøbmænd altid have Leylighed til at passe paa Fiskeriet, naar og hvor det skal være. Naar derfore de fiskende Bønder beboer saadanne Steder, som ere bequemme til Agerdyrkning og Jord-Avling, da skal man ey uden Ynk og Fortrydelse kunne ansee, hvor slet de bruges og anvendes til Nytte. Den Smag og Hengivenhed de har til Søen, og den Modtvillighed og Ulyst, hvormed de lægge

Haand

Haand paa Jorden, giør ofte, at naar Fiſkeriet en kort Tid har ſlaaet feyl, ſaa har de intet haft endten at ſælge eller kiøbe, og ere færdige at forſulte paa en Jord, ſom vel kunde føde og ernære dem. Forfatteren anfører et mærkeligt Exempel til Beviis derpaa. Ja det er ikke nok, at Jordens Dyrkning ſaaledes forſømmes. End mere paa de Steder, hvor Indkyggerne beherſkes af den fiſkende Aand, der anſeer man end og Jordens og Giødſelens Behandling ſom noget uanſtændigt, naar man derimod fortæller ſom Heltebedrifter, hvor ofte man har været i Fare til Søes, hvor ofte man har kuldſeglet og reddet ſig paa Hvelvet. Fiſkeriernes Uſtadighed forvolder og, at de kan ikke ret drives af Bonden, og den Levemaade, de føre med ſig, er ham ikke nær ſaa god og tienlig, ſom den, Landbrug og Agerdyrkning medfører. Folkemængden taber og ved det, at mange unge Folk bliver et Offer for Søen, ſom de beſtandig maa opholde ſig paa. Her ſpørges da, om Bonden aldeles ikke bør befatte ſig med Fiſkeriet? Det paaſtaaer Forfatteren ikke, men vil alene, at han ikke derover maa forſømme det vigtigere og mere nødvendige Arbeyde, ſom Agerdyrkningen er, hvor den kan drives. En anden Sag er det med de Bønder, der bor iblandt Skiær og Klipper i de ſaa kaldede Fiſke-Vær, og kan ikke have nogen anden Handtering end Fiſkerie. Dem betragter Forfatteren heller ikke ſom Bønder, men ſnarere ſom et Anhang til Kiøbſtederne og Kiøbmændenes Handlangere, af hvilke Forfatteren og hellere vilde at de ſkulde anføres til Fiſkeriet, og derudi underſtøttes, end at de ſkulde fiſke paa egen Haand. Saaledes giør det fiſkende Compagnie i Chriſtians-Sund ved den der i Egnen værende Almue. Forfatteren roſer diſſe Kiøbmænd, ſom de eeneſte, dermed nogen Forſtand og Smag føre ſig Fiſkeriet til Nytte, og vilde endnu bringe det videre, om de indrettede deres Sager noget mere efter Engelændernes og Hollændernes Maade. Forfatteren har hidindtil viiſt, hvorfor Fiſkeriet aldrig bør være den jordbrugende Bondes Hoved-Sag. Herefter viſer han, hvorfor det fornemmelig tilkommer Kiøbſtæderne, og af den med ſtørſte Fordeel for Staten i Almindelighed og dem ſelv i Særdeleshed kan drives: „ De ſtørſte Fiſkere i Verden ere vel Hollændere, „ Engelsmænd og Franzoſer; og dog bliver næppe en Bonde, „ ſom kan være nyttig paa Landet, dertil brugt af diſſe ôp-

„ og kloge Nationer. Enhver veed, med hvad Aarvaagen-
„ hed og Opmærksomhed Engelsmanden vaager over Ager-
„ dyrkningen, og hvorvidt den Nation frem for alle andre
„ derudi har bragt der. De tage vist ikke deres beste Bøn-
„ der fra Ploven, for at sætte dem ved Tobaks-Piben,
„ Brændeviins-Flasken og Garnet og blotte de beste og nyt-
„ tigste Indbyggere for Farligheder, hvorved de aarligen
„ maa tabes til stor Skade saavel for Staten, som for deres
„ egne Familier, og dog ere Fiskerierne hos disse Nationer
„ i den bedste Flor og beste Forfatning, og hvorfor? de
„ bestyres, drives og understøttes af fornuftige og formuende
„ Kiøbmænd. Efterdi da Fiskerierne, naar de skal drives
„ med Fordeel, udfordre vigtige og betydelige Foretagender,
„ Indsigter og en bestandig Virksomhed, ere forbundne med
„ megen Hazard og Boven, behøve desuden Formuenhed og
„ Kræfter, der bestandig kan understøtte dem, da er dette
„ den fornemmeste Grund og Aarsag, hvorfor de fornemmelig
„ bør være i Kiøbstæders og Kiøbmænds Hænder, som de
„ med hvis Forfatning et saadant Nærings Brug er meest
„ overeenstemmende.“ Men een Kiøbmand vilde ikke være nok til saa stort et Værk at bestride, med mindre han var af desto større Formue, Betydenhed og Indsigt, og dog troer Forfatteren det var imod sund Politik, at lade een alene raade derfor. End ikke alle Kiøbmænd i Fleng burde befatte sig dermed, men frie og utvungne Compagnier og Selskaber af erfarne Indsigtsfulde og fornuftige Kiøbmænd skulde derved udrette det Beste og høste de sikkerste Frugter. Dog er det ikke de sædvanlige og med Octroy forsynede Monopoliske Compagnier Forfatteren hermed sigter til. Forfatteren veed, at disse Compagnier finder ikke alles Biefald og ham selv behage de heller ikke, saasom han foreviller sig deres Indsigt og Virksomhed alt for meget indskrænket til og ved deres Octroy; „De Selskaber, jeg taler om, ere saadanne,
„ som Indsigt og Erfarenhed, Overlæg og fælles Interesse
„ forener, og som anvende fælles Kræfter til at opnaae
„ fælles Øyemærker, som have Mod og Indsigt nok til at
„ lade saavel Skaden, som Fordeelen af deres Foretagende
„ komme an paa Forsynet, Lykken og deres egen Klogskab
„ og Overlæg, ikke søge alene at blive Mestere af Fordelen
„ og lade Skaden blive paa Statens Regning, som af Re-

„ gierin-

„ gieringen intet forlange uden Beſkyttelſe og Opmuntringer, „ og viſſe Friheder, ſom nogenledes kan lætte de dermed for„ bundne Beſværligheder. Et ſaadant vil maaſkee forekom„ me nogle alt for platoniſk, og mere at ønſke, end at haabe. „ Det kan vel være. I det ringeſte troer jeg, det burde ſaa „ være. Holland og Engeland viſer os tillige Exempler, „ at de ikke ere aldeles umuelige.“ Forfatteren føyer endnu til, at et vigtigt og betydeligt Fiſkerie udfordrer Indſigter og gode Indretninger og Foranſtaltninger, Orden, Commando og Lydighed, ſom en nye Aarſag, hvorfor de med ſtørſte Nytte drives og foretages af dem, ſom har Kræfter og Forſtand, det er at ſige fornuftige og formuende Kiøbmænd. Her var vel Sted til en udførlig Beſkrivelſe paa de Engelſke, Hollandſke og Franſke Fiſkerier, men Forfatteren henviſer til de oeconomiſke og Handels-Journaler, ſom derom give de fuldſtændigſte Efterretninger, og nøyes med blot at beſkrive Ruſſernes Fiſkerie paa vore egne Kyſter, ſom et Exempel, der alene burde tiene os til Underretning, endſkiønt ſamme er ikke at ſætte i Ligning mod Franzoſernes, Engelsmændenes og Hollændernes Fiſkerier. Saavel Fiſkerierne ſelv, ſom Fiſkens Virkning udfordrer en vis Plan, Orden og Indretning, ſom man ikke kan formode, ſaa længe Fiſkerierne ere i deres Hænder, der hverken har Indſigt eller Kræfter? End mere er ogſaa Folkemængden, ſom ved Fiſkerierne befordres en vigtig Grund, hvorfor de bør være en Nærings Brug for Kiøbſtederne, og anſees ſom en Deel af Søefart, Handel og Vindſkibelighed. Hollænderne underholde ved Sild-Fangſten 100000, Franzoſerne ved Cabiliau-Fangſten 16000, og Engelsmanden 8000 Mennesker; „ Naar vi, ſiger Forfatteren vilde regne ſammen alt hvad „ ſom hos os kryber paa Søen efter Fiſk, ville vi ſnart faae „ et lige Antal ud, og vel ſtørre; men Ulykken er, at der er „ da kuns lidt tilbage paa Landet, mange Steder øde, og „ Reſten i Qvinders, udlevede Folks og Børns Hænder.“ Til Slutning berører Forfatteren det vigtige Spørsmaal: **om ogſaa Norge har Kiøbſtæder nok?** Ved en anden Leylighed agter han maaſkee udførligere at beſvare det, her alene har han lagt Mærke til, at naar man har reyſt den 3die Deel af Norge igiennem, et Land, der omtrent har en 300 tydſke Miles Længde, ſaa finder man i de tvende øvrige

Deele ikke en Kiøbsted. De tvende betydeligste Strækninger for Fiskerierne Nordland og Finmarken har ingen, og de burde efter hans Tanker dog have dem. I Mangel deraf burde i det mindste den Almue, som alene kan drive Fiskerierne, boe tættere tilsammen, og udgiøre smaa Vahr eller Flekker, at de mere kunde foreene deres Kræfter til et saa besværligt Brug. Thi saa skadeligt som et alt for tæt og nær Naboeskab et for Landbruget, ligesaa fordeelagtigt er det for Fiskerierne. Forfatteren slutter med den i Afhandlingen selv, fastsatte og stadfæstede Grundregel: **at man bør opmuntre Fiskerier, Handel og Søefart i Kiøbstederne og Agerdyrkning og Arbeydsomhed paa Landet.** Til Beslutning er anført en Beregning over Russernes Fiskerie paa Finmarken, saaledes som det var i Aaret 1769. Man vil ikke læse denne smukke Afhandling uden Fornøyelse. Forfatteren skriver grundig og smuk og tænker patriotisk. Han giver os Haab om flere Betragtninger over en og anden af de derudi berørte Poster. Saaledes er det Kongel. Danske Landhusholdnings Selskabs Bemøyelser ey uden værdige Frugter. Vi har allerede seet mange, og mange flere kan man giøre sig Haab om med Tiden.

Cleve og Leipzig. Wilhelm Albert Bachiene **historische und geographische Beschreibung von Palästina nach seinem ehemaligen und gegenwärtigen Zustande. Zweyter Theil, zweyter Band.** 1771. 8vo. Dette Bind indbefatter det 3die Hovedstykke af det hele Værk, og derudi beskrives de øvrige Stæder og Byer i Judæa efter Jerusalem. Det første Sted er **Bethlehem**, som efter Abulfeda ligger ikke 3, men 6 Arabiske Mile fra Jerusalem. Hermed stemmer overeens **Eusebius, Hieronymus**, og den berømte Jødiske lærde **Benjamin von Tudela.** Josephus synes at modsige, men Forfatteren viser, at det har ey egentlig været hans Øbsigt, at bestemme begge Stæders egentlige Afstand. Den hedder og tilligemed den hele omliggende Egn **Ephrata.** Der vare tvende Stæder af dette Navn, af hvilken den eene laae i Stammen Juda, den anden i Stammen Zebulon. Forfatteren forklarer her alle de Steder i Skriften og hos Kirkefædrene, som handle derom. Til Mærkværdighederne i Egnen om Bethlehem hører først

Hier-

Hiordenes Torn (Migdal Eder) som Luther efter de LXX. har oversat ved Gaders Torn. Derefter følger Rahels Grav, som uden Modsigelse er et Værk af nyere Tider, og kan umuelig være det Gravmærke, som Jacob oprettede sin Rahel. Man finder og i denne Egn nogle Levninger af Salomons Park og Vandledning. Efter Bethlehem følger Staden Thekoa. Forfatteren af den Arabiske geographiske Ordbog gav Udorkenerne ved Thekoa hin fortræffelige Honning, der gav Anledning til, at man kaldte al kostbar Honning, Honning af Thekoa, og den hele Egn skal have været den frugtbareste paa Olie-Træer. Ikke langt derfra ligger den Flekke Beth-Cheren, som Bibelens Oversættere ey har udtrykt, da Navnet ellers betyder Viinbergs-Stedet. Efter Thekoa følger Slottet Herodium, og Jericho, som og hedder Palme-Stad. Lightfoot siger, efter en gammel Jødisk Tradition, at der af de 24 Præste-Ordener altid skal have boet 1000 af hver Orden, og altsaa tilsammen 24000 Præster til Jerusalem, og halv saa mange, nemlig 12000 til Jericho. De verdslige Skribentere, Josephus, Tacitus og Strabo fortælle meget om Palme-Træer og Balsam-Buskser i denne Egn. I Henseende til Navnets Oprindelse har Forfatteren fulgt Hottinger, som deriverer det af רחח at lugte, give Lugt fra sig. Efter Jericho kommer Gilgal, som i Begyndelsen var Israeliternes Leyre-Plads. Foruden dette var der nok et andet Gilgal, som Epiphanius og efter ham Eusebius og Hieronymus har forvexlet med det første. I samme Egn laae Ai, og ikke langt derfra Slotterne, Kypros, Thraz og Alexandrium. Herpaa følge Stæderne Zemaraim, Beth-El og Beth-Aven, der ikke har været, som nogle meene, den samme Stad, som Bethel; dernæst Migron, Michmas, Geba, der ikke maa forvexles med Gibea og Gibeon. Gibeon var ingen Kongelig Stad, men en Fristad, hvortil hørte de trende Stæder Chephira, Beeroth og Kiriath-Jearim. Deres Indvaanere vare Heviter, som afstammede fra Hori eller Hievi. Ved det store Vand til Gibeon hos Jerem. XLI. 12. forstaaer Forfatteren ingen Flod, men et stillestaaende Vand. Efter Gibeon med sine trende Stæder følger Anathoth, en præstelig Stad i Benjamins Stamme; Nob, som ikke maa forvexles med Nobah i Manas-

ſe's Stamme; Gallim, hvilken ikke, ſom Bonfrerius paaſtaaer, laae i Benjamin, men i Juda; Madmena; Gebini; Rama, hvilket Navn flere Stæder i Palæſtina har haft, af hvilke dog tvende, Rama i Benjamin og Rama paa Bierget Ephraim er et og ſamme, ſkiøndt Cellarius er af anden Meening; dernæſt Emmaus og Miſpa. Diſſe ere de Stæder, ſom ligge næſt ved og om Jeruſalem. Derpaa gaaer Forfatteren videre til de Stæder, ſom ligge ved det Døde Hav. Diſſe ere Engedi tilforn Hazezon-Thamar, Salt-Staden, En-Eglajim, Zoar, Maon, Carmel, Ziph, Juta eller Juda, Maſſada, Beth-Zur; Hebron, ſom i Begyndelſen hedte Kiriath-Arbah. Han afleder dette Navn ikke fra den Hebron, ſom var Calebs Søn, men af det Hebraiſke Chabar, der betyder at foreene, forſamle ſig og oprette et Sælſkab. Ved denne Stads Hiſtorie er Forfatteren meget vidtløftig. Paa Adrichomii Chart ſees Synden for Staden bemærket en Egn med det latinſke Navn Ager Damaſcenus. Paa denne Mark ſkal efter almindelig Sagn Adam være ſkabt, og hans Legeme være dannet af denne Agers Jord. Jorden er af rød Farve, og ſaa blød og ſmidig, ſom Vox. Man har mange og urimelige Fabler derom. Benævnelſen afleder Forfatteren fra Abrahams Tiener og Huusholder, ſom bliver kaldet Elieſer af Damaſcus. Ikke langt fra Hebron ligger en Landsbye Boeteſelbach, om hvilken man har en beſynderlig Fordom. Man troer endnu i denne Egn, at i denne Landsbye, ey en eeneſte Tyrk, der er over 2 Aar gammel, bliver ved Live. De øvrige Stæder ere Debir, Beerſcheba, Goſen, Telem, Horad, Horma, Rimmon, Molada, Cheran, Rhinocorura, Raphia, Tappuah, Thabatha og Anthedo. Fortſættelſen af dette tredie Hoved-Stykke ſkal udgiøre det følgende 3die Bind.

Leipzig. Die Religion eines Evangeliſchen Chriſten, entworfen von L. C. Schmahling. 317 S. i 8vo. Man anfører med Fornøyelſe dette Skrift af en Mand, der allerede ved forſkiællige andre gode Bøger er blevne ſine Colleger et Efterlignelſes værdigt Mønſter af Flid og Indſigt. Ligeſom Tiſſot har ſkrevet i Medicinen for den gemeene Mand, ſaa ſkriver Forfatteren, en Theologie for

ſam-

ſamme, det er at ſige, for dem, der vel ikke har lært Theologien paa de høye Skoler, men dog vil have ſaa megen Kundſkab om den chriſtelige Religion, ſom hans Pligt og Lykſalighed udfordrer, hvad endten han er en Lærd eller Ulærd. Men dog forlanger han ſaadanne Læſere, ſom juſt ikke ere af den underſte Claſſe af Menneſker, og de ringeſte Dueligheder. Forfatteren ſiger ſelv, hans Abſigt er alene, at give den evangeliſke Chriſten det Maal af Kundſkab, ſom GUD med Ret kan fordre af ham, fordi han i vor Kirke har givet ham Leylighed dertil; „ſaa falde bort i denne Lærebog alle Specu„lationer og Spisfindigheder, ubetydelige og i ſær gamle „og bilagde Stridsmaale, og hvad der hører til ſammes „Afgiørelſe, iligemaade alt, til hvis Kundſkab, den høyere „Lærdom, Critik og verdslig Viisdom er nødvendig, ligeſom og alle Slags Meeninger, der ere uviſſe og ubeviis„lige af Skriften.“ Forfatteren vil ligeſom ſimplificere Religionen, giøre den bequem til Indſigt og Brug for enhver Mand, og behandle dens Sandheder, ſom practiſke Sandheder. „Man maa ſlet ikke, ſiger han, lære Religionen, „ſom en blot Videnſkab, ſaaſom maaſkee den theoretiſke „Philoſophie eller den reene Maalekunſt, men ſom et For„ſkrift for vor Liv og Levnet, og en Anviisning til vor Lyk„ſalighed, ligeſom en Bonde ſin Agerdyrkning, hvormed „han vil beſkæfte og hvoraf han vil ernære ſig. Religionen „maa ligeſaa vel være en Rettesnor for vore Handlinger, „ſom vor hele Tænkemaade, ſom og indbefatte de Grund„ſatzer, hvorved vi beroelige os og blive lykkelige, og altſaa „giøre Menneſket bequem til at opnaae ſin Beſtemmelſe, og „at blive hvad han ſkal være efter Guds Abſigt.“ Dette er den Tanke, ſom Forfatteren fornemmelig i den velſkrevne Indledning af 72 Sider udfører, og ſom i den hele Bog lagges til Grund. Begyndelſen giør Forfatteren med en kort Natur-Lære, eller Indledning til Kundſkab om Verden. Heraf udleder han den naturlige Religion, hvor altſaa og de almindelige Begreber om Menneſkets Natur og Lykſalighed, om Naturens Pligt og Love blive med indſlemmede; ved Enden af denne Afdeeling viſer han ſammes Mangeler i ſaadanne Kundſkaber, ſom ere nødvendige og brugbare til Menneſkenes Beroeligelſe og Forbedring, og kommer lige derfra paa den Hellige Skrift, om hvis Oprindelſe, Indhold og Indret-

ning

ning han giver kort Underretning. Derpaa begynder han at foredrage den aabenbarede Theologie, handler om Guds Væsen og Egenskaber, om Skabelsen og Forsynet, Englene, Menneskets Skabning, Synden, Forløsningen, Helliggiørelsen, Retfærdiggiørelsen, Salighedsordenen, Pligterne mod Gud, mod os selv, mod Næsten, Guds Ord, Daaben, den Hellige Nadvere, og de sidste Ting. Efterat han dette har afhandlet, saa kommer han, ligesom Locke og andre have giort, tilsidst til Beviset om Skriftens Sandhed og guddommelige Oprindelse; i det samme fornemmelig er taget af dets Indhold, hvorom man ikke kan dømme, førend man er i Stand til at overse det. Man ønskte vel, at Forældrene lode deres Børn underviise af denne Bog om den christelige Religion. Udtrykkets Simplicitet og Terminologiens Undgaaelse giør Foredraget fatteligt. Den Orden Forfatteren betiener sig af, er god, og giør Sætternes Forstand let fattelig, ligesom Forfatteren i Almindelighed besidder den Duelighed, nøye at anatomere Begreberne, rigtig og dog tillige tydelig at foredrage dem. Vi have vel ingen Mangel paa lærde Værker over den christelige Religion, men deslige fattelige og ved reene Begreber sig underkiellende Anviisninger ere just ikke hyppige iblandt os. Derfor antage vi nærværende Bog med Taknemlighed. Forfatteren er ellers den samme, som har skrevet die Ruhe auf dem Lande, og som har skrevet die Landpredigten.

Göttingen. Novi Commentarii Societatis Regiæ Scientiarum Gœttingensis Tom. I. ad Annum CIↃIↃCCLXIX. & CIↃIↃCCLXX. 4to, med 12 Kobber-Tavler. Det Kongel. Societet har allerede udgivet 4 Deele af sine Commentariis, hvoraf den sidste kom for Lyset 1755. Den paafulgte Krig, den fortrædelige Proces med Forlæggeren, og andre Aarsager har hindret Fortsættelsen. Dogle Medlemmer har derfor og udgivet deres Afhandlinger hver for sig. I Fortalen bliver ellers kortelig noget berørt, som angaaer Sælskabets Skiæbne. Med Aaret 1770. traadde Sælskabet ligesom atter ind igien i sine gamle Rettigheder, det hidindtil af Hr. Michaelis, vel ikke til enhvers Fornøyelse, førte bestandige Directorat, blev afskaffet og forvandlet til et imellem alle Medlemmerne hvert Aar afvexlende Directorat. Hr. Hofr. Kæstner,

som

ſom endog uden Directors Titel og Beſoldning, altid paa en ædel og uegennyttig Maade har ſørget for Sælſkabets Ære, bekom først Directoratet, og man anſeer Udgaven af diſſe Commentariis, ſom en Frugt, man er denne fortræffelige Mand ſkyldig. Følgende Skrifter indbefattes i dette Bind: I. Commentationes phyſicæ & mathematicæ. 1) Hr. von Haller de plantis pabularibus nuperorum; 2) de vento Rupenſi; 3-7) Hr. Hofr. Kæſtner pro Jo. Bernoullii hydraulica contra Dom. d'Alembert: de differentia inter aſcenſiones rectas Solis, mediam & veram, in tempus convertenda: additamentum de computando tranſitu aſtrorum per meridianum: ad motum Solis circa axem ſuum computandum formulæ analyticæ: additio ad theoriam ſuam projectionis ſtereographicæ horizontalis. 8.9.) Hr. Prof. Meiſter Generalia de geneſi figurarum planarum & inde pendentibus earum affectionibus: de alternatione Attritus a Lege inertiæ. II. Commentationes hiſtoricæ & philologicæ. 1.) Hr. Hofr. Michaelis de Judæis Salomonis tempore Architecturæ parum peritis. 2.3.) Hr. Prof. Walch Decreti Nicæni de Paſchate Explicatio. 4.5.6.) Hr. Hofr. Heyne ſuper Caſtoris Epochis populorum, qvi imperium Maris tenuiſſe dicuntur: ſuper Veterum Ebore eburneisqve Signis. 7.8.) Hr. Pr. Murray Deſcriptio terrarum Septentrionalium Sec. IX. X. & XI. Societetet har ellers i Sinde med det Første at udgive i det tydſke Sprog et eget Bind af dets Skrifter.

Jena. Diſſert. inaug. de ſeculari Jurisdictione in Clericos delinquentes. Præſ. *J. A. Hellfeld.* Auct. *Ch. Gu. Melis.* 1771. Efterat Forfatteren har forudſkikket nogle almindelige Sætter, anfører han de forſkiællige Love, hvorved de Geiſtlige i crimminelle Sager har erlanget Privilegium Jurisdictionis, for Juſtiniani Tider, i den Juſtinianſke Ret, under de Frankiſke Kongers og Carolingiſke Keyſeres Regiering, under Frid. II. Diſſe Befrielſer fra verdslig Jurisdiction bliver af Gratian in Decreto igientagne, og af Paverne in Decretalibus ſtadfæſtede og forøgede. Formedelſt diſſe Love ſaae de geiſtlige i Criminelle Sager under Biſkoppen, Denne i vigtige Forbrydelſer under Paven, og i øvrigt under Concilium. Dog gior den Ca-

noniſke

noniske Ret selv nogle Undtagelser, saasom ved hemmelig Mord, naar Statens Vel udfordrer en hastig Bestraffelse, naar Paven tillader det, naar Forbryderen efter fuldbragt Forbrydelse træder i den geistlige Orden o. a. m. Dette gielder om en geistlig, som er affat. Lovenes Skin-Modsigelse i den Henseende, bliver saaledes hævet, at den geistlige Dommer er vel ikke forbunden til at overgive en for sin Forbrydelse affat Geistlig til den verdslige Dommer, men at denne dog derved ey afholdes fra at trække ham for sit Forum, ja han kan og, som Forfatteren med Ret paastaaer, ved vigtige Forbrydelser giøre det mod en Geistlig, der ikke er affat, hvorfra Biskoppen ikke kan dispensere, naar han efter derom giorte Anholdelse ikke vil affatte Forbryderen. I det følgende viser Forfatteren, hvormeget Biskoppern misbruger deres Jurisdiction, og igiendriver de Grunde, hvorpaa den bygges. Han viser og hvor nødvendigt det er, at den i det mindste i criminelle Sager maatte indskrænkes. Dette skeer og i Frankerige, og i de Protestantiske Lande i Tydskland, hvor Landsherren udøver Jurisdictionen ved Consistoria. I de fleste af disse Lande har Consistorium og i crimminelle Sager Jurisdiction over de Geistlige i smaa og hos de Geistlige egne Forbrydelser: men ved de øvrige ikkun den første Undersøgning. Dette oplyser endelig forskiællige Consistorial-Forordninger. Til dette Akademiske Skrift er føyet et Programma af Hr. Walch, som handler de Laicis Judiciorum Veterum Germaniæ ecclesiasticorum Scabinis.

Berlin. Briefe die deutsche Sprache betreffend von Joh. Fridr. Heynatz. Erster Theil. 1771. 9 Ark i 8vo. Hr. H. leverer deels Udtoge af Bøger til det tydske Sprogs Forbedring, deels egne Afhandlinger. Her ere 8te Breve. I det første giør han ikke meget af Gottsched. Men maaskee det gaaer Gottsched her, som flere, at de Dødes Fortieneſter maa fordunkles, paa det at de Levendes desto mere kan oplyses. I det andet Brev paastaaer han, at Talebrug maa være en Sprog-Lærers Rettesnoer. Dette troe vi dog ikke uden al Undtagelse, saasom Talebrug ofte kan være fordervet og igien forderve Sproget, og der ere ganske vist de almindelige Sprog-Regler, hvor efter den kan og bør rettes.

rettes. I det 3die og 4de Brev prøver han Hr. Prof. Basedows Sprog-Lære. Det 5te Brev handler om den bedſte Læremaade at foredrage den tydſke Sprog-Lære i Skolerne. Det 6te Brev viſer, at det er ikke urimeligt i Skolerne at forklare tydſke Skribentere. Det 7de Brev indbefatter et Forſvar mod nogle Kritiker over hans Sproglære. I det 8de Brev ſkeer Begyndelſe til en Critik over det Stoſiſke Værk om de ligebetydende Ord.

Leipzig. Regeln und Grundſätze der Kriegskunſt, aus den beſten Schriftſtellern, welche über dieſe Wiſſenſchaften geſchrieben haben, in gewiſſer Ordnung zuſammengetragen von G. K. Faeſch, Churfürſtl. Sächſ. Obriſten vom Ingenieur-Corps und Ritter des Militair-Ordeu St. Henrici. 1ſter Th. 440 S. 2ter Th. 500 S. i 8vo. Forfatteren har benyttet ſig af de bedſte hidhenhørende Skribentere, og af dem draget ſine Regler, og ſaaſom han har vildet, at Læſerne ſelv ſkulde ſee dem efter, ſaa har han næſten ved hver Sph henviiſt dertil. Han har og tilføyet Anmærkninger, ſom indbefatte Forfatterens Tanker over nogle Punkter, i ſær over hiſtoriſke Oplysninger. Han har ſelv bievaanet forſkiællige Optrin, hvorover han anſtiller Betragtninger.

Erfurt. D. Carl Frid. Bahrdts Briefe über die Syſtematiſche Theologie. Zweyten Bandes erſte Samlung. 1771. 6 Ark i 8vo. Denne Samling af Breve, hvoraf i forrige Aar ere udkomne 4re Samlinger i det første Bind, angaaer fornemmelig den ſaa meget anfægtede ſyſtematiſke Theologie, de bittre Stridigheder Forfatteren har haft med ſin Collega Hr. Prof. Schmid, og det Wittenbergiſke theologiſke Facultets Reſponſum. Det første Brev af denne nye Samling er ſtilet til Hr. Prof. Schmid, og havde vel kundet være borte, da deſlige Stridigheder ere meer anſtødelige end nyttige. I det 33 Brev paaſtaaer han, at de Betænkeligheder og Misbruger, ſom en Forbedring i Kirke-Syſtemet kunde foranledige, ikke ere nogen tilſtrækkelig Grund til at undlade eller forhindre ſamme.

Paris. Tableau du Globe, ou nouveau Cours de Geo-

Geographie, enrichie de l'hiſtoire Naturelle & politique des diverſes Peuples de la Terre, a l'uſage de l'Inſtitution de la Jeuneſſe dans la Ville d'Angers. Par M. Serane, chargé de la Correſpondence des Meſſieurs les Aſſocies pour cette Inſtitution. — *Ad reliqvas ſcientias Geographia immo & illas bene tractata continet* STRABO. — 1770. I. Vol. 384 S. 12mo.

London. Lettres d'un Perſan en Angleterre a ſon Ami a Iſpahan, ou nouvelles Lettres Perſannes, ou l'on trouve la Continuation de l'hiſtoire des Troglodites, commencée par M. de Montesqueu. Nouvelle Traduction libre de l'Anglois. 1770. 337 S. 12mo.

Amſterdam. Satyres de Perſe. Traduction nouvelle, par M. Carron de Gibert, Chevalier de S. Louis &c. 1771. Denne Overſættelſe ſkal være med Flid udarbeyder. Efter enhver af de 6 Satirer ere tilføyede Anmærkninger til Oplysning om de Romerſke Skikker, ſom Digteren alluderer til, og andre Omſtændigheder.

Genf. Queſtions ſur l'Encyclopedie, par des Amateurs, quatrieme & cinquieme Partie. 1771. ſtor 8vo, er et nyt Skrift af Voltaire, hvor i herſker den ſædvanlige Vittighed, Ironie, flygtig Lærdom og Modvillighed i Henſeende til Aabenbaringen.

Göttingen. Den 7de Septbr. 1771. holdte Hr. D. Walch en Foreleæsning i det Kongel. Videnſkabers Selſkabs Forſamling, hvor i han beviſte, at de Chriſtnes Forfølgelſer under de Romerſke Keiſere for Conſtantinus den Store, har baade haft Patriotismum eller Politik og Religions-Had til Grund.

Altona. Di Kunſt phyſikaliſche Verſuche anzuſtellen, oder Anweiſung für die Liebhaber der Naturlehre in Anſehung der Wahl, der Verfertigung und des Gebrauchs der zu phyſicaliſchen Verſuchen dienlichen Materialien, von den Abt Nollet, aus dem Franzöſiſchen überſetz. 3 Theile. 8vo.

No. 41.

Kiøbenhavnske
Efterretninger
om
lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 8de Octobr. 1772.

Kiøbenhavn. Sælskabet til de skiønne Videnskabers Forfremmelse har tilkiendt Prisen i Veltalenheden den Fortælling Sigrid, eller Kiærlighed, Tapperheds Belønning. Da Seddelen aabnedes i Forsamlingen, fandtes ikke Forfatterens Navn, men alene de Ord: Bene vixit, qvi bene latuit. Forfatteren vilde behage at imodtage eller at lade imodtage den ham tildømte Priis hos Prof. Schlegel, som Sælskabets Sekretair. Hans Prisskrift udgives tilligemed andre til Sælskabet indsendte Skrifter, i det tiende Stykke af Forsøgene i de skiønne og nyttige Videnskaber. — Prisen i Poesien og Moralen uddeles ey for denne Gang. Dog har Sælskabet i eet og andet af de indkomne Poesier, uagtet deres betydelige Mangler i Henseende til Planen og til Stilen, fundet kiendelige Spor af Genie. Disse og andre Stykker, som ey til Trykken ere antagne, findes forseglede til Afhentelse i Mummes Boglade paa Børsen. — Til de nye Priser udsættes denne Gang følgende Materier: I Poesien bliver Prisen, som er 50 Rdlr. eller en Medaille af samme Værd, tildømt det beste Forsøg i den malende Poesie, hvorved Popes Windsor Forest kunde tiene til Exempel. Dertil maatte udvælges noget Sted i de Danske Stater, som ved sin Yndighed eller og ved sin Skrækfomhed giør sig mærkværdigt; som i det første Fald Sundet eller eet af Lystslottene, og i det andet Malstrømmen eller Vandfaldet Sar-

pen i Norge. Man kunde ogſaa vælge noget Sted i Danmark eller Norge, hvor der findes mærkværdige Levninger af Alderdommen, eller ſom kunde give Anledning til en heldig Opdigtelſe, paa Tirkels Maade i hans Kenſigtons Garden udi Dodsleys Samling. Derforuden udſættes endnu en anden Priis af ſamme Værd for de beſte Danſke aandelige Sange, ti i det mindſte. Den Samling, ſom Prisen bliver tilkiendt, udgives for ſig ſelv paa Selſkabets Bekoſtning. — I Veltalenheden udſættes Prisen af 40 Rdlr. eller en Medaille af ſamme Værd, for en med Exempler og Characteer oplyſt Afbildning paa den ægte og den foregivne Patriot. — I Moralen udſættes Prisen af 30 Rdlr. for den beſte Afhandling over en af Forfatteren ſelv udvalgt Materie. — De Skrifter, ſom ere beſtemte for diſſe udſatte Priſer, indleveres paa ſædvanlig Maade inden Martii Maaneds Udgang i næſtkommende Aar 1773. udi Mummes Boghandling.

Kiøbenhavn. Applicationis Udtog af alle de Kongel. Forordninger, Placater, Reſcripter, Reſolutioner, Ritualet, Krigs- og Skibs-Artikler, Collegiers Reſolutioner, Octroyer, Privilegier og Fundatzer fra Aar 1661. til nærværende Tid, hvilke maatte forandre, ſkiærpe eller formilde, udvide eller indſkrænke, forklare, oplyſe eller forøge den Danſke og Norſke Lov: Henførte til de bequemmeſte og behørige Artikler i hver Bog og Kapitel efter Lovenes Orden; tilligemed Parellel-Steder, Anmærkninger og Tillæg, ſamt et alphabetiſk Regiſter over Materierne ved Joh. Ludvig Lybecker Kongel. Majeſts. Byefoged i Ribe. Førſte Hæfte 1772. 588 S. i 8vo. Med M. Møllers Skrifter. — Vi kan ingenlunde tvile paa, at jo Forfatteren med dette Skrift vil indlægge ſig ſtor Tak og Ære, ſom af alle de Læſere i Almindelighed, der ved alle Leyligheder kan føre ſig ſamme til Nytte, ſaa i ſær af alle den Danſke Lovkyndigheds Elſkere, der gisre Profeſſion af dens Dyrkring og Pleye. Thi det ſynes i Sandhed, at han med en ligeſaa ſtor ſom beſkeden Opmærkſomhed paa Manglerne ved foregaaende Skrifter af ſamme Slags har opſamlet deres og endnu flere muelige Fuldkommenheder, for ende-

lig

lig af deres Foreening at forfatte og levere det bedste og fuldkomneste Værk i sin Art, som kan forlanges. Hvad Værkets Anledning, Indretning og Hensigt i Almindelighed angaaer, da kan vi derover ikke bedre forklare os, end med den brave Forfatters egne Ord, som i alt fortiene Læserens Bifald: „ Enhver (slutter han) seer da lætteligen, at ingen „ kan behiælpe sig med den almindelige Lovs Læsning, uden „ Kundskab tillige, ey alene om de siden den danske Lovs „ Overleverelse til Trykken Aar 1681, det er i 91 Aar, „ men og forhen medens Loven var under Revision tilkomne „ mangfoldige Forordninger, Rescripter og andre Anordninger, hvilke alle have Kraft og Forbindtlighed, som „ ligesaa mange nye Love, og deels forandre, deels forklare „ og forøge den første Lov, ikke heller Vice versa med Kundskab om hine eller de allerfuldstændigste Registere derover „ uden Kundskab om denne. —— Det er alle bekiendt, at „ vores saavel Danske som Norske Love ere, endog blandt „ Fremmede, ansеete som Mesterstykker og Mønstre blandt „ Love. Deres Tydelighed foreenet med Korthed, saa vel „ som deres Billighed giver dem et besynderligt Fortrin. —— „ Ikke desto mindre har dog Tidernes, samt visse Omstændigheders Forandring, adskillige nye Indretninger, Lovens Fordreyelse og falske Anvendelse, item nogle besynderlige og sielden indfaldende Sager tildreyet Lovgiveren, „ deels at forandre og forklare, deels at forøge den første „ Lov, ved lutter nye Anordninger. Disse ere i saa mange „ Aar vorne til et saa svært Corpus, og bleven saa mangfoldige og vidtløftige, at det er vanskeligt, i en Hast „ derudi at finde og paa adskillige Steder at opsøge, hvad „ man forlanger i en forekommende Materie eller Tilfælde, „ og endnu mere vanskeligt ja umueligt at huske dem uden „ ad. Den menneskelige Hukommelse behøver Hiælpemidler. „ Registere over de Kongel. Anordninger har man anseet som „ saadanne høyst nyttige og nødvendige Hiælpemidler, hvorved man strax i en Hast kan finde den Oplysning man „ søger i en vis Materie, eller i det mindste finde Vey og „ Anviisning til Kilderne selv, hvoraf Oplysningen skal „ øses, og hvorved man kan komme ud af den Frygt og Usikkerhed, at man endnu ikke maatte have fundet eller iagttaget alt hvad der om en eller anden Tilfælde var udkom-

„ met, om man endog selv eyede alle Anordninger, og nok
„ saa nøye havde giennembladet dem alle, hvilket visselig dog
„ ikke vilde være et heelt Aars, end sige en heel eller halv
„ Times Værk, naar Randsagningen skulde skee nøye. —
„ Men dersom saadanne Hiælpemidler ikke ere paalidelige og
„ accurate, da tabes Hoved-Hensigten, og dersom de derhos
„ ikke tillige ere indrettede paa den bequemmeste og fordeel-
„ agtigste Maade i Henseende til Brugen, og den mindst-
„ bekostelige Maade i Henseende til Anskaffelsen, da bliver
„ Brugen og Afbetieningen giort mere vanskelig og mindre
„ nyttig for alle Læsere i Almindelighed, og aldeles betaget
„ nogle i Særdeleshed. Saaledes er Valg og Opfindelse
„ af en bequem Indretnings Maade, næst Nøyagtigheden
„ den fornemmeste Egenskab udi slige Skrifter. Spørger
„ man da, hvorledes et saadant Skrift bedst og bequemmest
„ kan indrettes, da svarer Sagens Natur selv: Et Skrift,
„ ved Hiælp af hvilket man paa en kort, dog nogenlunde
„ udførlig Maade kunde have alting samlet, dog i en be-
„ quem Format og for taalelig Priis: et Skrift, ved hvil-
„ ket at holde imod og conferere med Loven, ligesom holdende
„ Lov-Bogen i den ene og Applications Registeret i den an-
„ den Haand, man (efter den bersømmelige Høyers Ud-
„ tryk) ligesom med et Øyekast paa tvende Tavler, kunde
„ overse den danske Themidis heele Riges Omfang: et
„ saadant maa nødvendig ansees for det beste og bequemmeste.
„ Heraf flyder, at intet Skrift er bequemmere til at naae
„ dette Øyemeed, end et til Loven Artikelviis appliceret
„ Haand-Register over alle siden Loven udkomne og dertil
„ henhørende Anordninger, som med Loven selv kunde con-
„ fereres, og hvorudi man kunde see en Anviisning paa alt
„ det, samlet og til nærværende Tid udført, som ellers skal
„ søges paa flere Steder, og udfindes blandt flere ikke egent-
„ lig til Loven henhørende Anordninger. — Saa nødven-
„ dig som det er, at kunne til visse vide, og ved en foresal-
„ dende Materie i en Hast opsøge, hvorvidt en Anordning
„ maatte være forandret ved en anden seenere, for ey at
„ blive bedragen; og saa vist som det er, at Loven ofte for-
„ andres, forklares eller forøges ved Forordningerne, men
„ begge Deele igien ved Rescripterne, eller andre Foranstalt-
„ ninger; saa nyttig, ja nødvendig er et samlet Register

„ over

„ over alle Deele. — Ved at have fra den tidligſte Ung-
„ dom ſtuderet Fædernelandets Lovkyndighed, ſaavel theore-
„ tiſk ſom practiſk, har jeg for mange Aar ſiden ſavnet og
„ ſøgt et ſaadant ſamlet Regiſter, men aldrig kundet finde
„ ſamme. Det har altſaa ikke været uden ſtørſte Aarſag, at
„ jeg har maattet indrette ſligt et Værk til min egen private
„ Brug. Det er det ſamme ſom nu herved træder for Lyſet
„ dog i en udvidet Plan og forbedret Skikkelſe.“ Dette Styk-
ke giver en klar og fuldkommen Udſigt over Værkets Plan
og Indretning. Forfatteren vil dog hermed hverken nægte,
at der jo tilforn ere ſkrevne Regiſtere over Forordningerne,
ey heller vilde forringe deres Forfatteres ſande Fortieneſte
for at ophøye ſin egen. Han nævner med Bersømmeiſe en
Høyelſen, Lorentſen, Clauſen, Leth, Bull, Pauli,
Theſtrup, Larſen, Elkiær, Niſſen, Lyxdorph og
Hofmann. Han anfører deres hidhenhørende Regiſtere, ſam-
menligner dem med dette ſit eget, anviſer upartieſk ſaavel de-
res Fordeele ſom formeente Mangeler, og endelig giver Læ-
ſeren at ſlutte, at man endnu ikke hidindtil har haft noget
ſaadant ſamlet Regiſter, ſom bequemmelig til heele Loven
kan appliceres, og dermed i forekommende Tilfælde confere-
res. Det er altſaa kun en mere udvidet og fuldſtændigere
Plan og en bequemmere og brugbarere Indretning, Forfatte-
ren ved dette Værk tilegner ſig, og ingen ſkiønſom Læſer vil
nægte ham den Tak og Ære, ſom han derfor ved ſin Flid
og Møye virkelig har fortient. Det er ikke en Samling in
extenſo af alle ſiden Loven udkomne Forordninger, ſom vel
og ingen ſkulde vente eller forlange, ey heller er det et tørt og
magert Regiſter, beſtaaende blot af Aarstal og Datis: men
det er et Uddrog, ſom kortelig anfører Forordningernes Ind-
hold og mælder om de derved ſkeete Forandringer, Forkla-
ringer, Beſtemmelſer og Forsøgelſer, og applicerer dem til den
Danſke og Norſke Lov efter Capitlernes og Artiklernes
Orden i Lovene. Diſſes Parallel-Steder ere tillige antegne-
de, for at giøre Lovenes Læsning og Sammenligning med Ud-
toget deſto mere fuldſtændig, ſikker og nyttig, hvorved og er
given Læſeren Anledning til at finde en Anordning, ſom
maatte være anført og appliceret til et andet Sted, end
der han juſt søger. Thi hvad Applicationen angaaer, da er
den vel ſkeet med al muelig Overlæg og betænkſom Valg i at

anføre Anordningerne til de rette behørige Steder og Artikler i Lovene, men den har dog tillige haft sin Vanskelighed, da nogle Materier ere af den Beskaffenhed, at man ikke saa let kunde vide, til hvad for et Sted man helst skulde applicere dem, og andre slet ikke kan appliceres til nogen Artikel i Lovene. Disse sidste ere nu vel kun faa og ubetydelige, og hvad de første angaaer, da har Forfatteren efter Rimelighed søgt at anbringe dem paa de bequemmeste Steder. Skulde da Læseren ikke finde en Anordning paa det Sted, han søger den, saa finder han endten en udtrykkelig Henviisning til et andet Sted, eller en stiltiende ved Paralallel-Stedernes Antegnelse, eller og et Alphabetisk Register, som Forfatteren lover at ville tilføye, giver god og fornøden Anviisning til at finde den søgte Anordning i forekommende Tilfælde. Ligemaade, om det skulde hende sig, at Læseren ved dette Udtogs Sammenligning med andre Registere, hvis Forfattere tildeels har fulgt samme Methode, ikke skulde finde en Anordning ved en vis Artikel eller Materie, hvor den findes i de andre, da maa han ikke derfor anse den som forglemt, men vist vente at finde den paa et andet Sted, hvor den efter Forfatterens Skiønsomhed bedre passer sig. I Henseende til Stilen kan man ikke nægte, at jo Forfatteren viiseligen har betient sig af Forordningernes egne Ord, da deres Forandring let kunde have bleven underkastet Kritik, og give Anledning til Fordreielse og Misforstaaelse. Hvad man kan vente sig af dette Udtog i Særdeleshed i Henseende til Reskrifterne, det ville vi lade Forfatteren selv give Læseren at forstaae med hans egne Ord, som, efter at han har talet om de **Rothiske Samlingers** Ufuldstændighed, lyde saaledes:

„ Formodentlig skulde min egen Skiøbne i Henseende til
„ Reskrifternes Samling ikke bleven meget bedre, dersom
„ ikke en høy Patron i Kiøbenhavn havde understøttet mit
„ Foretagende. Denne uforglemmelige Velynder, der fandt
„ ligesaa stor Gunst for min Person, da jeg opholdt mig i
„ Kiøbenhavn, som Behag og Haab for det af mig publi-
„ cerede Værks nyttige Indretning, gav mig Leylighed til
„ at øse af de Kilder, til hvilke alle mine Forgiængere var
„ nægtet Adgang. Herved blev jeg sat i Stand til at giøre
„ mit Værk nogenlunde fuldstændig, det er, om ikke aldeles
„ saa dog mere fuldstændig, end alle foregaaende: saa man

„ her

„ her vil finde mangfoldige Reſkrifter, ikke alene til den
„ Danſke, men og den Norſke og Islandſke Ret henhørende,
„ hvilke forhen har været ubekiendte, men dog afgiøre vigtige
„ og tillige ſtridige Caſus. At her dog ſkulde findes alle de
„ for Dannemark og Norge udkomne Reſkrifter, derfor tør
„ jeg ey endnu cavere. Maaſkee ikke engang det Kongel.
„ Danſke Cancellies egne Regiſtranter kan fremviſe alle de
„ Reſkrifter, ſom i de ældre Tider ere udkomne. Formodent-
„ lig kan der da og i dette Værk mangle en Deel Reſkrifter:
„ nogle, ſom man aldeles ikke veed at være til: andre, om
„ hvilke man vel har hørt eller læſt noget, at de ſkulle være
„ til, men ſom man dog ikke virkelig kan faae at ſee endten i
„ Gienpart eller Udtog, langt mindre i en authentiqve
„ Form, følgelig paa et uvis Rygte ikke tør blot hen allegere
„ ſamme: endnu andre, af hvilke man alene veed Hoved-
„ Indholden og Aarſtallet, ſaaſom de ikke kan findes in
„ extenſo, endten i Archiverne, eller i nogen hidindtil be-
„ kiendt Samling. De tvende første Slags haver man ikke
„ kundet anføre, men det ſidſte Slags har man for Oplys-
„ nings Skyld ikke vildet udelukke.“ End ydermere er Værket beriget med adſkillige Tillæg, ſom give det Anſeelſe af noget mere end et ſimpel Udtog og forøge dets Brugbarhed. For det første ere indlemmede adſkillige nyttige Anmærkninger paa de Steder, hvor Applicationen kunde give Anledning dertil. Dernæſt er tilføyet et kort alphabetiſk Regiſter over de Vahre, ſom ere contrebande eller forbudne at ud- og indføres i Danmark og Norge, anbragt til det bequemmeſte Sted, man har kundet finde i Loven, nemlig til 4 B. 2 C. 20 Art. For det tredie har man, for at oplyſe de Forandringer, ſom den i Lovens 5 B. 14 C. faſtſatte Udlægs-Orden har lidt ved de mange ſeenere Anordninger, til ſit behørige Sted i ſamme Capitel appliceret en fuldſtændig nye Udlægsorden. For det 4de er ved Udtogets Ende tilføyet et kort alphabetiſk Regiſter over Materierne, paa det Læſeren i Applications-Udtoget ſtrax uden Ophold kunne finde hvad de ſøger, ſaaſom man nu omſtunder ikke kan behiælpe ſig med det alphabetiſke Regiſter, ſom findes bag i Lovbøgerne. Endelig har Forfatteren for at oplyſe Lovens 1 B. 3 C. i den Artikel om Tingenes Holdelſe, givet Efterretning om Ting-Stederne og Tiderne ſaavel i Dannemark ſom i Norge, ſaavidt han

har kundet bringe dem i Erfaring. Man har til Slutning og at anmærke det S. 563 tilſøyede Supplement, ſom indbefatter nogle under Trykken deels opdagede, deels nye udkomne Anordningers Tillæg, ſamt Forbedringer og Trykfeyls Rettelſe. Man finder altſaa her blandt andre alle de ſidſt i Aarene 1770 og 1771. udkomne nye Reſkrifter og Anordninger. Vi har ved at omblade og efterlæſe en og anden Artikel i Skriftet og Sammenligne dem med det Begreb os er givet om Skrifter ſelv, ikke kundet mærke til andet, end at det fuldkommen præſterer, hvad Titelen og Fortalen lover. At jo Forfatteren hermed har givet Juriſterne et fortræffeligt Hiælpemiddel i Hænderne til deres Studerings Lættelſe i den danſke Lovkyndighed, og andre, ſom ikke egentlig vil giøre Profeſſion deraf, men dog ikke bør være uvidende om deres Fædernelands Lov og Ret, til læt at overſee den i ſin heele Omfang, og læt i paakommende beſynderlige Tilfælde at kunne ſkaffe ſig en nøyere Kundſkab om hvad enhver efter ſin Stand og Vilkaar kan behøve at vide og bruge; dette er noget, vi nok tør ſige, Misundelſen ſelv ſkulde tilſtaae. Hans Kritik over andre tilforn i ſamme Fag udkomne Skrifter forekommer os redelig og upartieſk. Thi han nægter og dølger ikke deres Fuldkommenheder og Fordeele, og en fornuftig Mand bør ikke lættelig troes at ville udſætte ſig for andre ſkiønſomme Kienderes velgrundede Belaſtelſe ved at tillægge dem Mangeler, ſom ikke fandtes derved. Vi kan til Beviis derpaa anføre den Kritique, ſom han har fældet over det Værk, han erkiender for det beſte og meeſtovereenſtemmende med ſit, hvilken, i vore Tanker, hverken er ugrundet i at udmærke ſit eget Værks Fortrin, eller ubeſkeden i at antegne dets andets Mangeler tilligemed erkiendte Fortieneſter: „Hr. „ Niſſens nyelig udkomne Regiſter (ſaa lyder Forfatterens „ Kritique) er ſelv et Applications Værk, men er dog no„ get fuldſtændigere end de forrige, efterdi det har Forord„ninger og Reſkrifter baade for Dannemark og Norge. „ Jeg maa tilſtaae, at jeg i Forſtningen ſtudſede, da dette Re„giſters Titel blev mig bekiendt ved de offentlige Tidender „ (ſom ſkeede nogen Tid efter at jeg i ſamme Tidender havde „ bekiendtgiort min Plan, og indbuden Lovkyndigheds Elſke„re til Subſcription.) Jeg formodede da, at min Umage „ var uforsøgden, og at denne brave Forfatter af en Hændel-

„ ſe

„ se var kommen mig i Forveyen. Men da jeg fik Værket „ selv at see, fornam jeg strax: 1) at sammes Indretning „ var meget forskiællig fra min Plan, i Synderlighed der„ udi, at her a) var ingen ordentlig Application til hver „ Artikel, men kun til hver Kapitel, følgelig til alle et Ka„ pitels Artikler i Flæng; b) siden her var ingen Artikelmæs„ sig Application; saa kunde her ey heller nogen Anførsel af „ Parallel-Steder være brugt, følgelig gaves her ey nogen „ Leylighed til at conferere saadanne Lovens Steder med til„ hørende Forordninger, som staae i nogen Sammenhæng „ eller Forbindtlighed med hinanden; et væsentlig Requisitum „ ved et Skrift som indeholder Anordninger, der skal confe„ reres med Loven; thi skal denne Conference due noget, „ saa maa Loven igien confereres med sig selv indbyrdes, og „ ligeledes de anbragte Anordninger imellem sig. Da frem„ skinner først det fulde Lys; c) Danske og Norske Anord„ ninger ere her ikke adskilte fra hinanden, men anbragte i „ Flæng, undtagen hvor Loven maatte have et heelt Kapitel „ for hvert Rige i sær, der har Adskillelsen nødvendig maat„ tet skee; d) endelig fandt jeg i Almindelighed, at dette „ nyeste og sidste Skrift havde efterladt mange Ar, som endnu „ paa den Danske Lovkyndigheds vide og vigtige Mark bur„ de opsamles. Jeg besluttede altsaa at fortsætte mit Ar„ beyde, og blev end ydermere dertil af de vigtigste Mænd „ opmuntret.“ I øvrigt har det behaget Forfatteren at gjøre Undskyldning for, at Værket er kommen sildigere for Lyset, end han havde lovet; hvortil Aarsagerne har været, deels Subscriptionens langsomme og næsten frugtesløse Fremgang, da Prænumeranternes Antal ikke beløber sig over 10 og de blotte Subscribenteres næppe over 50 Personer af de høyeste Herrer og bedste Juristet, hvormed man maa tilstaae, at Værkets Omkostninger, der skal beløbe sig til over 700 Rdlr. ikke kunde bestrides; deels andre Forfatterens forefaldende saavel offentlige som private Forretninger: deels ogsaa den Mængde nye Anordninger, der gav Anledning til at vente paa flere, hvorover man maatte standse med Trykningen, paa det samme ikke skulde vorde endten aldeles udeladte, eller gjøre et alt for vidtløftigt Supplement nødvendig. Imidlertid forsikkrer Forfatteren, at Værket har ved det skeete Ophold intet tabt, men er endog bleven forbedret og ansee-

beriget derved. Man har i dette første Hæfte kun de tvende første Bøger af Loven med Application af tilhørende Forordninger. Det andet og formodentlig sidste Hæfte skal indbefatte Applicationen til de 4re følgende Bøger, da den til disse ikke skal være saa vidtløftig, som til de tvende første. Af det Vers, Forfatteren selv meener at kunne passe sig paa dette hans Værk, kan vi slet ikke biefalde de tvende første Linier, som velpassende: fronte exile negotium & dignum pueris putes: ja maaskee nogen kunde tænke saa: os er det imidlertid forekommet, endog fronte tenus, som et stort og mandigt Arbeyde, om hvilket den sidste Linie med Sandhed kan siges Aggressis labor arduus, og ønske vi derfor oprigtig, at Forfatteren maatte finde tilstrækkelig Erstatning for sin anvendte Flid og Bekostning. Vi have tilforn bekommet fra samme Forfatters Haand en vel liden men dog fuldstændig og tydelig Afhandling om Hug og Slag i Almindelighed, og i sær de saa kaldte Dregen, hvilken vi har recenseret S. 515, II. H. 1769. og beslutter med det Ønske, som vi her ville gientage, at man havde og maatte faae flere deslige ordentlige og udførlige Afhandlinger over flere endten lige eller mere vigtige enkelte Materier efter den danske Ret, som kunde tiene mange til Oplysning og Forsigtighed i deres Forhold mod sig selv og andre. Vi ere og komne i Erfaring om, at Forfatteren Hr. Lybecker skal og i dette Aar for ikke mindre end 3de Ptisskrifter være bleven aflagt og bæret af det Kongel. Danske Landhuusholdnings Sælskab med anseelige Præmier.

Kiøbenhavn. Dictionnaire Royal af Hans von Aphelen. **Professor Philosophiæ, Andet Oplag, anseeligen forbedret og forøget. Første Tome. Fransk og Dansk A-K. Med Hof-Bogtrykket Møllers Skrifter.** 1772. Forfatteren har i dette Oplag søgt at rette de Feyl, som havde indsneget sig i det første Oplag, og har desuden forøget det med en Deel nye Ord og Exempler, hvormed de Franske siden det første Oplag, efter Forfatterens Sigende, have beriget deres Sprog. Forøgelsen, hvad endten dens Grund nu skal sættes i det første Oplags Mangeler, eller det Franske Sprogs Berigelse, siden den Tid, saa er den øyensynlig nok, deels formedelst en mindre Stiil, deels og af

Vær-

Værkets Afdeeling i trende Tomer, som dog ikke skal hindre, at man jo efter Behag kan binde det ind i tvende Bind. Ved at omblade hist og her og sammenligne dette nye med det første Oplag, have vi vel mærket baade Tillæg og Forandringer i sær i Henseende til det Danske Sprog, hvor i man finder en Deel mere bequemme og nærmere bestemte Ord, og en Deel nye, som Natur-Historien i sær har givet Forfatteren Anledning til. Vel bør man ikke af een Mand for første Gang vente eller forlange den største Fuldkommenhed i en saadan og et saa rigt Sprogs Ordbog, saa et andet Oplag nok i den Henseende kunde være og blive fornødent. Men om Sprogets Berigelse i saa kort en Tid kunde give tilstrækkelig Anledning dertil, lade vi staae derhen. Maaskee skulde denne alene kunne giøre et eller andet Supplement eller Tillæg fornødent, som Eyerne af det første Oplag kunde forskaffe sig dertil, hvilke maaskee ugierne see, at et Værk, som første Gang allerede har kostet dem meget efter sin Værd og Vidtløftighed, bliver ved et andet Oplag giort dem unyttigt og overflødigt, naar de ville tillige eye dette sidste, og derfor hellere skulde have ønsket een Gang for alle et saa fuldstændigt og fuldkomment Værk, som een Gang for alle kunde være dem nok, og som da først igien maatte oplægges, naar Mangel paa Exemplarer giorde det nødvendigt, da et tilsøyet Anhang af nye Ord, hvormed Sproget siden var bleven beriget, kunde følge med og være a parte at bekomme for Eyerne af det første Oplag. Men da saadant et Værk vel var flere Mænds Arbeyde, saa bør man være fornøyet med, at der dog er een, som vil giøre det, flere ikke vil, og takke ham til saa vel for det andet, som det første Oplag.

Riøbenhavn. **Mathematiske Betænkninger &c., forfattede af Diderich Christian Fester, Mathematikus ved de Angelske Stiftelser i Trundhiem.** 1772. 100 S. stor 4to. Med 2de Kobber-Tavler. Disse Betænkninger ere 5 i Tallet, og handler, om Bevægelsens og Tyngdens første Grundsætninger, om at finde Legemers Tyngde ved Vægter, om de flydende Legemers Tyngde, samt deres Virkning i Tyngden af de faste, om Legemers Bevægelse, særdeles om deres naturlige Fald, eller Bevægelse oven fra, ned ad, og endelig om de svingende Tyngders eller om Pendulernes Bevægelse.

Hr.

Hr. F. har ikke med nogen Fortale underrettet Læſeren om Øyemærket med diſſe Betænkningers Udarbeydelſe og Bekiendtgiørelſe ved Trykken. Ved at giennemlæſe den første Betænkning og ſammenligne hvad Forfatteren derudi lærer om Legemernes Bevægelſe og Tyngde og deres ſaa kaldte Centrifugal- og Centripetal-Kraft, og deraf uddragne Følger, med den Theorie, man derom finder i Phyſikerne, have vi ikke mærket til nogen nye Underretning eller Opdagelſe, men nok, at Forfatteren har givet ſig Umage med at ſætte Tingen i Lys. Et udførligere Udtog af Skriftets Indhold vilde her være overflødigt, og ikkun for faa Læſere. Om for Reſten Forfatteren med diſſe ſine Betænkninger har udrettet noget mere Nyt og Beſynderligt til Oplysning i denne Materie, end hvad man hidindtil har vidſt, det overlades til Kiendere under Giennemlæsningen ſelv at underſøge. Maaſkee Skriftet er alene beſtemt til Underviisning ved den Angelſke Stiftelſe i Trundhiem.

Qvedlinburg. De Hegeſia πειστανάτῳ, diſſerit Johannes Jacobus Rambach. Dette er Titlen paa et Programma, hvor i Hr. Rector Rambach viſer, at Stifteren af denne Sect en har levet til Platons Tider, ſom Laertius foregiver, men længe derefter. Som Valerius Maximus beretter, fik han ſit Tilnavn af det, at han ſaa ſtærk og livagtig foredrog ſine Diſcipler det menneſkelige Livs Møyſommeligheder, at mange af dem af Tungſindighed ſkildte ſig ſelv ved Livet, og Cicero fortæller, at Ptolomæus af den Aarſag har forbudet ham, at foredrage deſlige Sætzer. Om hans Fødreneland og Forældre veed man ſlet intet, og kun meget lidet om hans Skiæbne. Han levede i Alexandrien, hvor han udbredede ſin Lære, en Stad, ſom den Gang var en Sammelplads for Kunſter og Videnſkaber. Han var en Tilhænger af den Cyrenæiſke Sect, men afvigede dog i mange Puncter derfra. Man maa ikke forvexle ham med Hegeſias Magneſius, hvilken Cicero nogle Gange laſter, formedelſt hans Aſiatiſke Skrivemaade. Den første har ſkrevet en Bog under Titel: ἀποκαρτερῶν, i Form af en Samtale med ſin Ven, hvor i han fortæller det menneſkelige Livs Møyſommeligheder. Men den er ikke mere til. Dette er Indholdet af denne Afhandlings første Affſnit. I det andet viſer Forfatteren af da

værende Tiders Philoſophie, at man ikke ganſke kan forkaſte, hvad Valerius og Cicero fortæller i Henſeende til Virkningen af hans Veltalenhed. I en Indledning foredrager han nogle Bemærkninger om Grækernes og Romernes Satirer, og begges Afvigelſe fra hinanden.

Prag. Kurzgefaßte Beſchreibung der bey dem Bergbau zu Schemnits in Nieder-Hungarn errichteten Maſchinen, zum Gebrauch der Schemnitzer Berg-Schule, verfaßt von Nicolaus Poda, der Geſellſchaft JEſu Prieſtern, ordentl. Lehrern der Mathematiſchen Wiſſenſchaften bey der Berg Akademie zu Schemnitz, herausgegeben von Ignatz, Edlen von Born. 84 S. i 8vo. Dette Værk er vel bleven udkaſtet af ſin Forfatter til den Chemnitziſke Berg-Skoles Fornødenhed. Men dens Nytte og Brugbarhed ſtrækker ſig videre. Den Indſigtsfulde Forfatter bemøyer ſig for ved enhver Machine, at angive og beſkrive Hoved-Deelenes Forhold og deres Sammenhæng, den frembragte Virkning og den nødvendige Kraft. Endſkiøndt hans Beſkrivelſer ere tydelige nok, ſaa blive de dog tydeligere endnu ved 35 tilføyede Kobbere. Han giør Begyndelſe med Machinerne til Erzernes Opbringelſe, hvor Hammer-Møllernes Indretning bliver omhyggelig beſkreven, og andre efterhaanden anlagde Machiner til at forcere Grube-Vandet. Ved Enden ere 22 Tabeller tilføyede.

Paris. Recherches ſur les ruines d'Herculanum & ſur les lumieres, qui peuvent en reſulter rélativement a l'Etat un Traité ſur la Fabrique des Moſaiques, par Mr. *Fongeroux de Bondary*, de l'Académie Royale des Sciences &c. 248 S. 3 Kobb. Dette Skrift ſkal ikke indbefatte noget andet beſynderligt om Herculanum end det man kan finde i andre Bøger. Forfatteren ſiger ſelv: Ce n'eſt pas dans la vue d'inſtruire de Sçavans Antiquaires, que j'ai publie ces Remarques. Han beſkriver de Egne, hvor det gamle Herculanum har ſtaaet, og deres Bedækkelſe. Han holder det ikke for rimeligt, at Folket har været forſamlet ved Skuespil, da Veſuv brød ud, ſaaſom man ikke har fundet et eeneſte Skelet eller Been. Denne Ulykke har formodentlig efterhaanden taget Overhaand, ſaa Indvaanerne

ne har haft Tid til at bringe sig selv og deres bedste Kostbarheder i Sikkerhed. Herpaa beskriver han Museum til Portici, og melder om de fornemmeste Stykker, som der ere giemte. I sær drager han af adskillige Kar den Slutning, at de Gamle, i Hensende til Metallerne og deres Bearbeydelse, har besiddet flere Kundskaber, end man vel skulde troe. De historiske Oplysninger over de Musiviske Værker, vil ikke sige meget. Men desto bedre, nøyere og roesværdigere er det, han siger om de practiske Deele. De Anmærkninger, han giør herover, give Bogen en stor Deel af sin Værd.

London. Archeologia or Miscellanicus Traits, relating to Antiquity. Published by the Society of Antiquaries of London. Vol. I. 1770. 4to. Dette Antiquariske Selskab stiftede Erke-Biisp Parker, og det stod i Aaret 1590. i stor Anseelse. Men siden forfaldt det, og levede først op igien i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Endelig har Kong Georg den Anden i Aaret 1750. benaadet det med Velgierninger, og blev dets Patron og Stifter. Dette Bind, som var den første Frugt af deres Bemøyelser, indbefatter 60 Afhandlinger, som mestendeels beskæfte sig med den Engelske Historie og Oldsager. Deres Værd er meget ulige, og det er kun faa af dem, som kan interessere Udlændere.

Leipzig. D. *Jo. Curist. Dan. Schreberi*, Consl. Aul. Med. Bot. & Oecon. Prof. P. O. in Acad. Erlang. diverf. Acad. Soc. Spicilegium Floræ Lipsicæ. 1771. 146 S. st. 8vo. Hr. Prof. Schreber leverer hermed ey alene en meget kostbar Efterssamling til Hr. Böhmers Flora Lipsiensis, men endog forskiællige Forbedringer, der for Elskere af Botaniken ere særdeles interessante. I Besynderlighed har han givet Fortegnelse paa et anseeligt Antal af Græs-Arter, og en Mængde Planter af Cryptogamien, hvilke Hr. Hofraaden har fundet i den Egn omkring Leipzig. I Classificationen har Forfatteren fulgt det Ludvigske Systeme, men Beskrivelserne paa Species og deres Navne ere efter Linne, og ved mange Planter ere endnu besynderlige udførlige Beskrivelser tilføyede. Ved Enden af Bogen er tilføyet en Fortegnelse paa den Leipzigske Flora efter det Linneiske Systeme; nok en Fortegnelse paa Planter, hvilke man af oeconomiske Absigter

pleyer

pleyer at opdrage omkring Leipzig, og en tredie Fortegnelſe paa Planter, ſom forekomme i dette Specilegio.

Altona. Det er bleven anmældt, at **Voltaire** ſelv ſkal have ſkrevet imod den berygtede Bog: Syſteme de la Nature. Man anfører os endnu flere og følgende derimod udkomne Skrifter, ſom ere forfattede for at igiendrive den derudi indbefattede Atheiſke og Materialiſtiſke Lære. 1) Inſtruction paſtorale contre la doctrine des incredules &c. 1771. 12mo. Forfatteren er Cardinal **von Lupnes.** 2) Examen du Materialisme, ou Refutation du Syſteme de la Nature, par Monſ. *Bergier*, Docteur en Theologie &c. 1771. 2 Vol. 12mo. 3) Penſées diverſes contre le Syſteme des Materialiſtes, a l'occaſion d'un Ecrit intitulé: Syſteme de la Nature, par Monſ. *de Rochefort.* 1771. 12mo. 4) Principes contre l'Incredulite a l'occaſion du Syſteme de la Nature, par Monſ. *Camuſet.* 1771. 12mo. 5) Obſervations ſur le Livre intitulé: Syſteme de la Nature, par Monſ. *J. de Caſtillon*, Docteur en Droit & en Philoſophie &c. 1771. 550 S. i 8vo. Paſtoral-Inſtructionen ſkal være vel ſkreven. Hr. **Bergier** er i ſin Igiendrivelſe meeſt udførlig og ordentlig. Men Hr. **Caſtillon** ſkal have ſkrevet med den ſtørſte Grundighed imod denne for det menneſkelige Sælſkab ſaa ſkadelige Bog, der fortiente meer at afſkyes end at igiendrives. Dog er vel dens Igiendrivelſe høyſt nødvendig for dem, der læt kan lade ſig forføre af et Skin og en forblindende Vittighed.

Halle. D. J. Sal. Semleri Paraphraſis Evangelii Johannis cum notis & Cantabrigienſis Codicis latino textu. 1771. Denne Deel, hvorefter ſkal følge en anden, indbefatter de 1ſte 11 Capitler. Den almindelige Meening, at Johannes har ſkrevet ſit Evangelium i Øyemærke at opfylde hvad ſom manglede hos de andre Evangeliſter, finder Forfatterens Modſigelſe. Det er ey at nægte, at der jo iblandt mange nye og uſædvanlige Forklaringer bliver ſagt meget Godt. Men Evangeliſternes chronologiſke Harmonie finder ikke Forfatterens Biefald. Indretningen er i øvrigt den ſelv ſamme, ſom i hans Forklaringer øver Brevet til de Romere og det førſte Brev til de Corinthier.

Leip-

Leipzig. Commentarii de rebus in Scientia naturali & Medicina geſtis. Vol. XVI. Pars III. & IV. 1771. ſtor 8vo. De 4 Stykker af dette 16de Bind indtage 750 S. uden Regiſter. Det IIIdie Stykke indbefatter 21 Recenſioner, foruden phyſiſke og mediciniſke Nyeheder, og en Fortegnelſe paa de Skrifter, ſom i Aarene 1766. og 1767. ere udkomne i dette Fag. Det IVde Stykke indbefatter 24 Recenſioner.

Frankfurt og Liepzig Die Kunſt ohne Miswachs theure Zeiten zu machen, nebſt den bewährteſten Mitteln da wieder. 1771. 7 Ark i 8vo. Denne liden vel ſkrevne Afhandling foreſtiller hver ſkadelige Monopolier ere, og hvorledes Øvrigheden viſelig kan afhielpe Kornmangel.

Gieſſen. Hr. Prof. Bahrdt har i et Programma paa 3 Ark i 4to forklaret hvad der forſtaaes ved νόμος, γράμμα, πνεῦμα, ἔργα i det Nye Teſtamente og med det ſamme vel oplyſt adſkillige Steder derudi.

Paris. Les douze Ceſars, traduits du Latin de Suetone, avec des notes & des réflections, par M. de la Harpe. 1770. I. Vol. 432. II. Vol. 503 S. i 8vo. —— Hiſtoire des douze Céſars de Suetone, traduits par Henri Ophellot de la Pauſe, avec des Mêlanges Philoſophiques & des Notes. 1771. IV. Volumes, af hvilke hvert Vol. er henved 500 Sider ſtor.

Paris. L'honneur François ou Hiſtoire des Vertus & des exploits de nôtre Nation depuis l'établiſſement de la Monarchie juſqu'a nos Jours. 1771. 4 Vol., hver paa 400 til 500 S. 12mo.

London. Le Genie de M. Hume ou Analyſe de ſes Ouvrages, dans laquelle on pourra prendre une idée exacte des Mœurs, des Uſages, de Coutumes, des Loix & du Gouvernement du Peuple Anglois. 1771. 472 S. 12mo.

No. 42.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 15de Octobr. 1772.

Kiøbenhavn. Fabrikernes Flor ſom et Middel til Dannemarks Opkomſt af Friderich Hofmann. 1772. 67 S. i 4to. Med de Berlingſke Skrifter. — I et lidet Skrift, ſom Forfatteren udgav i forrige Aar under Titel: Vorläufige Gedanken von dem Nutzen der Manufacturen überhaupt beſonders aber in Betracht auf Dänemark, har han lovet derom fuldſtændigere at udføre ſine Tanker og har hermed vildet opfylde dette ſit Løfte. Hans Hoved-Øyemærke er i ſær at viſe Manufacturers og Fabrikers Nytte og Nødvendighed til et Lands Flor og Velſtand, for at oplyſe dem, der af Mangel paa Indſigt have for ringe Tanker derom. Han anſeer Agerbrug, Handel og Fabriker ſom tre Hovedkilder, hvorfra et Lands Velſtand og Lykſalighed udflyder, og udbreder ſig til alle andre Næringsſtænder. Agerbruget ſkal efter Forfatterens Paaſtand ikke kunne mangle Handelens og Fabrikernes Hiælp til ſin Befordring og Flor. I den Henſeende modſiger han Forfatterne af de tvende franſke Skrifter: L'Ami des hommes og les interets de la France mal entendus, hvilke ſkal have villet forbedre Landbrugets ſlette Tilſtand paa andre Næringsveye, i ſær paa Manufacturernes Bekoſtning. Efter diſſe Forfatteres Paaſtand ſkulde alle være Agerdyrkere, og Kiøbſtæderne ſkulde endog give deres Indbyggere dertil. Agerdyrkning og Fædrift ſkal efter deres Meening være de eeneſte

sentlige Landets Rigdomme, og hvad som ikke er Agerdyrkning, skal være skadeligt. Dette staaer vor Forfatter ikke an. Imidlertid skal dog disse Fordomme ogsaa her have grebet saavidt om sig, at vore fattige Manufacturer skal, som Forfatteren forsikrer ikke kunne forvinde i 10 Aar den Skade, de har lidt deraf. Selv paastaaer han, at om Agerbruget skal vel forbedres, maa Handel og Manufacturer komme det til Hiælp. Dog er det fornemmelig Manufacturerne, hvis Nytte for et Land han her har foretaget sig at afhandle i 3 særskilte Hovedstykker, af hvilke det Første beviser med Engelands og Frankeriges Exempler, at de Lande, hvor Manufacturer florere, ere i en særdeles lykkelig Forfatning. Slutningen bliver, at Manufacturerne har været den første Grund til Engelands Opkomst, og at det uden disse aldrig havde kommet til fornemmelig i Handelen at spille saa stor en Rolle i Verden. Det er og derved og i sær ved den lette Priis og Arbeydsløn, Frankerige, som har den store Colbert at takke for sine Fabrikers Oprettelse, har tildraget sig alene den hele fordeelagtige Levantiske Handel. I det andet Hovedstykke forestiller han den Tilstand, hvori vore Fabriker nu befinde sig, og hvad Fordeel de have bragt Landet. Han gaaer allerførst og strax i Begyndelsen de Fordomme i møde, man har fattet imod vore danske Manufacturer, og besvaret enhver i sær af følgende Indvendinger: 1) at de har kostet Kongen saa store Summer, og vilde endnu koste mere: 2) at Kongen ved deres Indretning taber meget i sin Told: 3) At Dannemark maa lade alle raae Materialier til sine Fabriker komme fra Fremmede, hvorved mange Penge gaae udaf Landet: 4) at alle her forarbeydede Vahre ere langt dyrere, end de Fremmede, og at man dog ikke kan have saa mange Slags Forandringer, som udenlands: 5) at de foraarsage Levnets-Midlernes Kostbarhed, den tiltagende Armod og den høye Vexel-Cours. Hvad først Bekostningen angaaer, da skal den siden 1737, i alt have beløbet sig til henved en Million, som dog ikke skal være anvendt til Fabriker og deres Indretninger alene, men og til Handelens Udbredelse og andre oeconomiske Indretninger, og til de Kongel. Betientere som bleve lønnede af Commerce-Collegium. Mod den anden Indvending paastaaer og viser Forfatteren, at Kongen ved Fabri-

ker-

kernes Oprettelse har ikke tabt men vundet i sine Indtrader, men om end saa var, saa spørger han dog, om vel en stor indgaaende Told altid er et ubedrageligt Beviis paa en riig og blomstrende Stat. Han benægter reent ud den tredie Indvending, at nemlig alle de raae Materialier, som vi forbruge til vore Fabriker, komme fra fremmede Steder: „Overalt (siger han) er det ikke Fabrikernes Skyld, at vor Faare„drift bliver saa meget forsømt, at inter Land er meer ukyn„digt i at forbedre sin Uld, at der i hele Europa ere ikke „slettere Anordninger for Faaredriften, eller noget Sted, „hvor man mindre bekymrer sig om dette nyttige Dyr, „end just her, og at endog Kongen maa lade komme Uld „fra Meklenborg til sine egne Soldaters Mondering, saasom „hans Lande ikke kan forskaffe ham den.“ Herved er S. 21. tilsøyet en Tabelle, som øyensynlig viser, hvormeget de udenlandske raae Materialier, som ved Klæde- og Silke-Fabrikerne i Kiøbenhavn fra 1748 til 1771 Aars Udgang ere forarbeydede, har kostet, og hvad enhver Slags Fabrike aarlig i Arbeydsløn har forhvervet, og som vunden sparet for Landet. Man seer heraf tillige hvormeget et Land kan fortiene i Arbeydsløn, lad være det ikke selv har de raae Producter. Forfatteren regner at 3 Millioner skal hidindtil for Arbeydsløn være bleven i Landet. Han misbilliger ikke den Klage, at Fabrik Vahrene ere her dyrere end andensteds. Men det er hverken Fabrikernes eller Fabrikantens Skyld. Aarsagen er, at Fabrikerne ere anlagte i Hovedstaden. Naar de bleve anlagte i de smaa Steder, eller paa Landet, og Faaredriften var under bedre Opsyn, saa vilde denne Klage med Tiden ophøre. Dog hvad sine Klæder, og de ordinaire Silketøyer angaaer, da paastaaer han, at Forskiællen i Prisen er meget liden eller slet ingen. Men det er et ubilligt Forlangende, at der skulde giøres her, hvad som alle Fabriker i heele Europa forfærdiger, hvilket ikke noget Land i Verden kunde præstere, hvor endogsaa Fabrikerne længst har floreret. For Resten, naar man ikke vilde bære andet, end hvad som her bliver giort, saa er han os borgen for, at vi skulde faae Modens Tøy nok. Den sidste Indvending har han næppe værdiget nogen Besvarelse. Disse Indvendingers Besvarelse beslutter han med den Erindring, at endskiøndt vore Fabriker endnu ikke ere af saa stor Betydenhed, som de kunne blive,

saa har de dog allerede begyndt at opvække andre Landes Opmærksomhed, hvilket allerede er en gunstig Fordom angaaende den Nytte, de skaffe Landet. Leyden, der tilforn forsynede de nordiske Stater med Klæder og Kamelotter, har i sær lidt et mærkeligt Tab ved de nordiske Fabrikers Anlæg, hvilket og de Steder maa have fundet, der tilforn forsynede os med Silkevøyer. Ved den Leylighed udlader han sig med en ret patriotisk Nidkiærhed mod den fordervelige Smughandel med fremmede Vahre. Overalt driver han paa ved den Leylighed, at man skulde være mere omhyggelig for at befordre Afsatzen paa de fabrikerede Vahre og sætte ledige og fattige Hænder i Arbeyde. Han har og ved den Leylighed giort en liden og smuk Digression angaaende Linnet-Fabriker, hvis Befordring han vel ogsaa billiger og roser, dog ikke saa meget som Uld-Fabrikernes, saasom disse ere langt mere fordeelagtige. For Resten roser han meget de Huusmødre, som bære og bruge i deres Huusholdning intet andet, end hvad de selv have spundet, eller lade spinde og væve, og han ønsker, at flere dertil ved Præmier maatte vorde opmuntrede. Herefter viser han, hvorvidt det er kommen med vore Fabriker, hvad der er bleven arbeydet og hvad Nytte de hidindtil har giort Landet. Trende tilføyede Tabeller udviser, at den besparede Fordeel, af hvad som siden 1748 til 1771 Aars Udgang er forfærdiget ved Kiæde-Silke- og Uld-Fabriker, beløber sig til 3428797 Rdlr. 1 Mk. 13 Sk. I det tredie Hovedstykke forestilles Fabrikernes Nødvendighed for Dannemark, som et af de kraftigste Midler, til at befordre Landets Opkomst. Forfatteren vil have det bragt saavidt med Fabrikerne, at alt hvad som blev forbrugt til vor Klædedragt skulde forarbeydes her i Landet. Han troer og viser, at det var let mueligt, da det kun fornemmelig kommer an paa at vi vise Tilbøyelighed for vore Fabriker, og vise Smughandlere fra vore Døre. Fabriker skulde efter hans Forslag indrettes overalt i Riget. Han viser, hvorledes en forfalden Kiøbstæd blot ved et eneste Fabriks Anlæg kunde ophiælpes. I Besynderlighed skal og deslige Fabrikers Anlæg i de smaae Stæder og paa Landet medføre betydelige Fordeele for Landmanden eller Bonden. Bonden vil bedre kunne afsætte sine Vahre. Faare-Avlingen vilde komme i bedre Drift. Bonde-Konen skulde afsætte til Fabrikanten sin fine Uld og selv lære til eget Brug at forar-

beyde

beyde den grove. Inderſter paa Landet kunde faae noget at fortiene og ſkulde da mindre være Bonden til Byrde. Han ſelv med Folk og Børn ſkulde faae noget i Ledige Timer at beſkæfte ſig med o. ſ. v. Skriftet lader ſig læſe med Fornøyelſe og fortiener Patrioters Opmærkſomhed.

Kiøbenhavn. Præſidii Claſſis regiæ Sanitatem tuendi Methodum exponit, atqve Conſentiente perilluſtri Senatu Academico, Præſide Viro ampliſſimo atqve experientiſſimo. C. G. *Kratzenſtein*, in Univerſitate Havn. Med. & Phyſ. Exp. Prof. Publ. Ord. Pro Doctoris in Medicina Gradu publicæ Ventilationi ſubmittit Auctor *Henricus Calliſen*, Claſſis bellicæ, Noſocomii navalis & ſecundæ Legionis nauticæ Chirurgus primarius, Academ. Chirurg. Pariſ. & Societat. Lond. Art. & Sc. Membr. Correſp. Anno 1772. die 15 Febr. 106 S. i 8vo. Med Steins Skrifter. Forfatteren nægter vel ikke, at han jo kunde ved den Leylighed have foretaget ſig en anden nyere og mindre bekiendt Materie at udarbeyde. Men han har dog hellere frem for andre valgt den, Opſkriften melder om, ſom meeſt overeenſtemmende med den ham ved den Kongel. Flode anbetroede Forretning. Han har og ikke hos de Skribentere, ſom have ſkrevet om Søe-Lægekunſten, fundet alt det tillige afhandlet, ſom han her har ſamlet tilhobe i et kort Begreb, ſkiønt han med Taknemlighed erkiender, at han har uddraget mange Ting af de berømteſte Mænds Skrifter, hvoriblandt han nævner en **Lind, Duhamel, Rouppe, Cleghorn, Monro og Pringle.** Det øvrige ſkylder han deels den Omgang, han har haft med andre Skibs-Vundlæger i Frankerige, Holland og Engeland, og her i Dannemark, deels ſin egen Erfaring og Opmærkſomhed. Den hele Afhandlings Indhold har han imidler, ſaa vidt mueligt anvendt paa den Danſke Flode, og afdeelt i følgende Hovedſtykker, hvis Opſkrifter ere: 1) Navis bellicæ præſidium; 2) Navis ipſa; 3) Cauſæ morborum navalium; 4) Victus Nautarum; 5) Potus Nautarum; 6) Amictus Nauticorum ac generalis Munditiei in Claſſi regia cura; 7) Aeris Conditio in Navibus bellicis ejusqve Emendatio; 8) Exercitatio Corporis Nautarum; 9) Animi Pathemata Nauticorum; 10) Mantiſſa de Ægrotorum cura diætetica ac Contagii Im-

peditione. Med Afhandlingen følger tillige et Programma udstædet under Rectoris Magnifici Navn, og besluttet med Doctorandi Levnets Beskrivelse, og handler om en Udgave af Theophrasti Bøger de historia Plantarum earumqve causis, som Aldus 1498. har besørget. Et Exemplar deraf er kommen her til Universitets Bibliotheket iblandt den kostbare Samling af trykte og utrykte Bøger, som det af den berømte Joh. Alb. Fabricii og hans Svigersøns Herm. Sam. Reimari Bogsamling for 2 Aar siden er bleven beriget med. I Randen findes Forbedringer og Varianter, som deels Hermolaus Barbarus af et gammelt Haandskrift har antegnet, deels Marg. Gadius tilføyet af bemældte Barbari Papirer efter et andet Haandskrift. Disse Varianter og Forbedringer findes alle her aftrykte og har Forfatteren ikke taget i Betænkning, at foredrage dem alle, nogle faa undtagne, for de i Udgaverne vedtagne Læsemaader.

Kiøbenhavn. Briefe eines Dänen an den Verfaſſer der Anecdoten eines Augenblichen reiſenden Ruſſen. 1ſtes Stück. 1771. Trykt hos Philibert. Det første Stykke indbefatter i Alt kun tvende Breve. Nærværende Brev-Skribent er ikke Anecdot-Skribenten god, det man allerede mærker af ham i den første Begyndelse. „ Die unter „ uns eingeführte Druckfreyheit iſt ſelbſt eine Art der öffent„ lichen Aufforderung an alle Vernünftige ihren Beytrag zur „ Kenntniß der Mißbräuche, und zu den Mitteln der Beför„ derung des wahren allgemeinen Beſten zu liefern. Wir „ haſſen aber ein leeres, politiſches Gewäſche; und wir ver„ achten einen ſeichten, hämiſchen Spott. Erlauben ſie mir „ zuvörderſt anzumerken, daß ſie ihren angenommenen Cha„ racteer eines Reiſenden nicht ſorgfältig genug behaupten. „ Sie haben die Zeitrechtnung ſehr vernachläſſigt, oder ſie „ reden mit prophetiſcher Vorausſehung im Jahre 1769. „ ſchon von Schriften und Anordnungen die erſt neulich be„ kannt geworden ſind. Sie ſcheinen auch alle unſre Poli„ tiſche Blätterchen, vom Philopatrejas an, bis auf ihre „ eigene Briefe, fleiſſig geleſen, und genutzt zu haben; denn „ Ihr Brief vom Handel iſt aus dem erſten Hefte Ihres Vor„ gängers, des Philopatrejas entlehnt; und ihre Anmer„ kungen über den Verfall der Univerſität in Kopenhagen,

„ und

„ und über dem Nutzen einer Akademie in Norwegen, sind „ ein kurzes Auszug aus der Däniſchen Schrift über dieſe „ Materie, mehrere nicht zu gedenken.“ I øvrigt indbefatter dette første Brev, foruden almindelige ufordeelagtige Betænkninger over Anecdot-Skribenten, ogsaa nogle besynderlige over visse af ham dragne alt for personelle Træk. For Ex. S. 5: „Rige og anseelige Mænd, hvis Credit kan i mange Tilfælde være fordeelagtig, ja vel og nødvendig for et „ Land, og som alene kan skaffe de nødvendige Fonds til „ Vinskibelighedens store Foretagender, synes fornemmelig „ at have paadraget sig deres Uvillie o. s. v. — S. 8: Deres „ Anecdote om en fremmed General, som skulde have indrettet Krigsstanden hos os, giver i mange Stykker en falsk „ Forestilling om Sagen o. s. v. — S. 11: Maaskee de hos „ os har opholdt sig nær ved Stranden, og har lært at kiende det Danske Fruentimmer i de Damer, som der sidder „ og sælge Fisk o. s. v.“ See! det er Indholdet af det første Brev, hvoraf man nok mærker, hvor lidet nærværende Forfatter gior af den Russiske Anecdot-Skribent. I det andet Brev handler han med ham om Told-Væsenet. Hvad hiin anmærker om vore Visiteurs, tilstaaer han at være sandt, men en Sag af mindre Vigtighed, som og finder Sted andensteds og i Rusland selv. Derimod vises ham vigtigere Feyl ved Toldvæsenet, han kunde have opholdt sig over. Deriblandt regner han de mangfoldige Formaliteter, og de dermed forbundne Udgifter, hvormed man maa kiøbe enhver Underskrift o. a. m. I det han handler med ham om Contrebanderne gior han blandt andet denne betydelige Anmærkning: „ Det er overalt et vigtigt Spørsmaal, om vi har giort vel „ i det, at vi har anlagt Silke-Fabriquer, der hos os „ maa være saa mange Vanskeligheder underkastede, tillige„ med vore Uldene-Fabriker paa een Tid, hvilke sidste nød„ vendig maa passe sig bedre til Landets naturlige Forfatning. „ Paa en Gang at ville drive alle Videnskaber med et Barn, „ og ey at see paa dets besynderlige Genie, gior samme maa„ skee til en mere uduelig Mand, end om det havde blevet „ i sin egen blotte Erfarings naturlige Uvidenhed, og overladt til sin egen Forstands Opmærksomhed.“ Om Contrebanderne siger han: „ Jeg nægter dog ikke, at jo for „ mange Artikler deraf ere meget skadelige for et Land. At

„ ville gisre alt selv, og forbyde alt fremmed, er imod Han-
„ delens første Begreb, der egentlig skal bestaae i en Udsk-
„ ning. Et Land, der selv paa een Gang vil begynde at
„ forarbeyde alt, vil i lang Tid levere alt slet og dyrt, og
„ bliver altsaa nødt til at forbyde fremmede Vahre, hvoraf
„ Snighandel nødvendig maa komme. Jo mere Mængden
„ af Contrebande Forordninger mangfoldiggisre Snighande-
„ lens Grene, desto vanskeligere bliver den at oversee og
„ hemme. Den visse og store Gevinst maa nødvendig op-
„ muntre mange til at vove. Har man ved alt for strænge
„ truende Love vildet afskrække Overtræderne, saa indtræder
„ Menneskeligheden i forekommende Fald, og Afvigelse fra
„ Lovene betager samme deres Kraft.“ Det øvrige indbe-
fatter en Deel vigtige Tanker over samme Materie, hvor-
med Russeren vel ikke ganske bliver igiendrevet, men for en
Deel bedre underrettet. Det 3die Brev er egentlig bestemt
til at berigtige Russerens Begreb om vort **Commerz-Col-
legium** og at oplyse de falske Efterretninger, han derom skal
have indhentet. Her bliver egentlig disse tvende Russerens
Bebreydelser besvarede: 1) at Commerz-Collegium er ikke be-
sat med Kiøbmænd og Fabrikantere, men bestaaer af Raa-
der, hvilke man alene, for at give dem Embeder og Besold-
ninger, har overdraget Omsorgen for Handelens og Fabri-
kernes Opkomst: 2) at en 3die Deel af den til Fabrikernes
Understøttelse udsatte Fond gaaer bort til at lønne disse Per-
soner, og atter en 3die Deel til Foræringer, naar noget af
det øvrige tilstaaes en trængende Fabrikant: 3) at man alene
ophielper de Bemidlede og Fremmede, uden at understøtte
de flittige Indenlandske. Disse 3 Poster blive her hver for
sig deels som falske Foregivender og ubeviste Beskyldninger
igiendrevne. Vi vil alene anføre, hvad Forfatteren svarer
paa den sidste Post: „Ved Fabrikernes Anlæg var det nød-
„ vendigt at bruge Fremmede, for at underwise de Inden-
„ landske. Men disse lode sig ikke uden ved Fordeele over-
„ tale til at forlade deres Fæderneland. Da de for deres
„ Reyse ville lære Tydsk, tog de vel ikke nogen Bonde af en
„ Landsbye ved **Moscow**, men en tydsk Sprogmester an,
„ og denne maatte de betale. At vi virkelig af nogle af dis-
„ se Folk ere blevne bedragne, det er noget vi alle vide og
„ beklage. Men deels kunde dette ikke ganske undgaaes,

„ deels

„ deels er det noget, der sædvanligen hendes en godhiertig „ Mand, at han slutter fra sin egen Redelighed til deres, „ som forsikkrer ham derom, og altsaa ofte bliver bedraget. „ Men den skarpsindige Konge af Preussen, der ved en be„ standig Anvendelse af betydelige Penge-Summer vil med „ Magt befordre sine Fabrikers Opkomst, har ofte erfaret „ den selv samme Skiæbne. Men siden vore Fabriker har „ bekommet en vis, endskiondt ufuldkommen Consistence, „ ville de meget sielden finde deslige Exempler, og der er vel „ meget mere de nærværende Fabrikanteres Modtvillighed, „ over den viiselig tilbageholdte Gavmildhed, der raaber den „ forgangne Tids Exempler her frem.“ Med alt dette tilstaaer og viser Forfatteren til Slutning, at Dannemark i Handel og Vindskibelighed ikke ret har benyttet sig af sine naturlige Fordeele, men giver i den Henseende Forhaabning til Forbedring i Fremtiden.

Kiøbenhavn **Briefe eines Dänen an den Verfasser der Anecdoten eines Augenblichen Reisenden Russen. 2tes Stück.** 1771. gaaer fra S. 33 til 96. for med det første Stykke at udgiøre en heel Samling, og indbefatter 4de, 5te og 6te Brev. I det fierde af disse Breve fastsætter Forfatteren først det Begreb, man bør giøre sig om **Frihed i Handel**, viser, at den Russiske Skribents Klage mod det Asiatiske Compagnie er ugrundet og overalt i dette Brev handler han med Russeren om bemældte Handels Compagnie, om Handel, Handels Frihed, den Kiøbenhavnske Havns bequemme Beliggenhed og Fabrikvæsenet. I det fierde Brev anstiller han først en nøyere Undersøgning over disse Russerens Ord: „ At vi kunde fast undvære alle Manu„ facturer og Fabriker, saa fremt vi kun vidste ret at be„ nytte os af vor Havns bequemme Beliggenhed,“ og altsaa fortsætter her samme Materie om Handel, Manufacturer og Fabriker, over hvilke sidste i sær og deres første Anlæg dette Brev kan ansees som en liden Afhandling, da det indtager et Rum fra S. 56 til 92. hvis Resultat bliver tvertimod Russerens ovenanførte Ord, at vi hverken kunde undvære eller burde ophæve alle Fabriker formedelst vor Havns bequemme Beliggenhed, men at vi meget mere tillige med den Omhue, vi drage for Seylads og Handel, bør opmun-

tre alle Arter af indvortes Vindſkibelighed. Hvad Forfatteren ſiger om Nationens Tilbøyelighed til det Fremmede, fortiener Anmærkning: „S. 72. Den Tilbøyelighed til det „ Fremmede og Udenlandſke, ſom ſynes i Beſynderlighed at „ være Nationens egentlige Characteer, blev ſtrax i Begyn„ delſen en ſtærk Forhindring for Fabrikernes Anlag. Vel „ har man i alle Lande haft denne Modſtand at ſtride imod „ i Begyndelſen, men den har været lættere eller vanſkeligere „ at overvinde efter Folkenes beſynderlige Characteer. Bur„ de man altſaa ved ſiere Slags Fabrikers lige tidlige An„ læg forøge diſſe uangenemme Forordningers Antal, og „ endnu derved opvække den Lyſt til Udenlandſke Vahre, „ ſom det forbudne drager efter ſig? Eller var det naturligt „ ved dette Anlæg at begynde med det nødvendigſte og almin„ deligſte Tøy, at beſtitte ſig ganſke paa dets Fuldkommen„ hed, og at overbevise Nationen om, at den ſelv er i „ Stand til, at forſyne ſig med de første Nødtørftigheder, „ for fremdeles med deſto viſſere Haab om et lykkeligt Ud„ fald at giøre nye Skrit? Denne Middelmaadigheds Klog„ ſkab var vel i ſær nødvendig i en Sag, der ikke ganſke „ lod ſig tvinge ved Love, og hvorved Staten maatte an„ vende ſtore Summer. Hertil kommer endnu at de Ting, „ ſom høre blot til Fornøyelſe og Zirr i Livet, forudſætter „ langt mere Øvelſe og Dueligheb hos Arbeyderne, end an„ dre, ſom ere nødvendige. Den lyſtende Smag er altid „ vanſkeligere at ſtille tilfreds, end den ſimple Naturs For„ dring. Derfor maa hine Arbeyder og i Tingenes naturlige „ Løb være de ſidſte; ligeſom man og bemærker denne Orden „ i de menneſkelige Opfindelſers Hiſtorie. Og jeg troer, at „ Erfaring har for nærværende Tid afgiort, hvad for Fabri„ ker der har haft den beſte Fremgang hos os, endten de, „ der ere beſkæftigede for ſande Nødtørftigheder, eller de „ der ere beſkæftigede for Yppighedens Smykker. Det „ hører fremdeles til vor Nations Characteer, at den er ik„ ke meget for Foretagender; at den ved de nyttigſte For„ andringer uvillig forlader ſine gamle Sædvaner, og at „ den ſtore Hob lægger dem, ſom med patriotiſk Iver ſø„ ger at befordre gode Anordninger, alle Slags Forhindrin„ ger i Veyen. Hvad Vanſkelighed finder for Ex. ikke en „ bedre Landhuusholdnings Indførelſe. Desuden har vort

„ Land

„ Land iblandt Private kun faae Rige, som enten kunde „ eller vilde vove tilstrækkelige Fonds paa deslige Foretagender „ uden Forvisning om et lykkeligt Udfald.“ Forfatteren biefalder ikke S. 83. at alle Fabriker skulde være uden for Hovedstaden, da nogle af dem ere umistelige til Armodens Beskæftelse og Underholdning, andre udfordre duelige Kunstneres og Haandværkers Biestand, eller hænge ganske af Modens afvexlende Love for hvilken de arbeyde, og under hvis Anførsel de alene kan udbilde sig. Men om Forfatteren har fuldkommen Ret i følgende Anmærkning, overlade vi til Læserens Skiønsomhed: „Da vi vilde oprette Fabriker, „ var det nødvendigt, at drage Fremmede ind i Landet for „ at underviise de Indenlandske. Men man maatte strax „ giøre sin Regning paa, at de beste Folk, som arbeydede „ med Lykke i deres Faderneland, ikke vilde gaae over til os. „ I det mindste torde vi ikke vente at finde hos de Første, „ der kom herind, en med Duelighed forbunden lige Rede„ lighed, Flid og Sparsomhed. Vi maatte vente Avanturiers, af hvilke man alene turde begiære, at de skulde „ danne Arbeydere iblandt os. Men siden da Værket be„ gyndte allerede at udbrede sig, kunde man meget snarere „ haabe, at gode og arbeydsomme Fremmede i Haab om „ nogen Understøtning skulde vende sig til os, thi den ret„ skaffene Mand vover ikke lærtelig noget paa blotte Løfter „ som ikke forsikre ham om et lykkeligt Udfald af hans Fore„ tagende. Stemmer ikke disse Bemærkninger overeens med „ Historien om de fremmede Fabrikantere, som efterhaan„ den har nedladt sig hos os? Just derfor troer jeg, at „ man maa begynde med smaa Etablissementer o. s. v.“ Forfatteren har vel i øvrigt Ret naar kun ikke de første Fremmede endelig maatte være enten Urendelige eller Avanturiers. Det siette og sidste Brev, som er kun kort paa tvende Blade betræffer det 9de Brev hos Russeren og handler med ham om de Americaniske Coloniser.

Halle. Gedanken von den Eigenschaften der deutschen Schreibart und Empfehlungen der deutschen Sprache in Predigten, im Reden und Schreiben, bey der Philologie und in Schulen, von M. Imm. Joh. Gerh. Scheller, Rectorn des Lyceums in Lübben.

260 S. i 8vo. Det er allerede en god Fordom for denne Bog, naar man veed, at den kommer juſt fra den ſelvſamme Forfatter, der har ſkrevet den med megen Bifald optagne Anleitung, die lateiniſchen Schriftſteller philologiſch und critiſch zu erklären. Hans gode og grundige Indſigt i det latinſke Sprog har ikke afholdt ham fra at kiende det tydſke Sprogs Værd, og ſaa vel at anbefale, ſom ſelv at lætte dets Studium. I den første Deel handler han om det tydſke Sprogs Egenſkaber, og undersøger, hvor i dets Reenhed, Rigtighed, Skiønhed, Fiinhed og Ziirlighed beſtaaer. I den anden Deel anpriſer han det tydſke Sprog 1) i Prædikener, hvor i han raader imod hebraiſke tydſke Ord, imod Udtryk, ſom ere laante af andre Sprog, af Videnſkaber og Kunſter. 2) I Tale og Skrivning, hvor i han forkaſter, endten ganſke fremmede Ord, eller og fremmede Ord med tydſk Endelſe. De Aarſager, hvorfor man formænger diſſe Ord, ere deels Uvidenhed, deels Stolthed, og Aarſagerne, hvorfor denne Blanding er at laſte, ere, fordi den er latterlig, fordi den viſer Foragt for Modersmaalet, og fordi den ſtrider imod Tydelighed. 3) I Philologien, hvor anſtilles beſtandige Sammenligninger med andre Sprog, og Exempler anføres. Det tydſke Sprogs Kundſkab ſkal tiene til en nyere Kundſkab om det latinſke og græſke Sprog; a) i Henſeende til Genus, hvor i de Tydſke variere ſaa vel ſom Latinerne; b) Synonymer eller ligegyldige Ord; c) Forverlingen af Caſus; d) Declinationen; e) Mangel af Nøyagtighed; f) de abſtracte og concrete Begrebers Forverling; g) almindelige Sætzer, ſom behøve Indſkrænkning; h) Ellipſis; i) Pleonasmer; k) Participier, hvilke ſkiønt active, dog ſtaaer paſſive; l) Adjectiva, ſom ſkulde ſtaae paſſive, og dog bruges active; m) Genitiva, ſom i det Latinſke og Tydſke ſnart ſættes active eller poſſeſſive, ſnart objective; n) Præpoſitionerne, ſom ſættes bag deres Caſus; o) Contractionen, ſom er i alle Sprog; p) Orthographien; q) Etymologien. Herved angives de Vanſkeligheder, ſom følge med alle etymologiſke Underſøgninger, tilligemed deres Aarſager; r) de første Betydninger af Ord, hvor Forfatteren paaſtaaer, at de første Benævnelſer rimeligen har været ſimple, og at de Gamle derved alene har ſeet paa Beſkæftigelſer, Klangen, Farven, og ved Stedernes Benævnelſe paa deres

Be-

Beliggenhed, som Werder, Münde. De første Folks Benævnelser synes at være tagne af deres moralske Character, Hovedsted, Anfører. De Gamle skal ikke have været nøyagtige nok i deres Benævnelser. De Ende-Stavelser, sam, keit, lich, ig, sälig, schaft, heit ꝛc., synes for den største Deel ey at betyde noget, ligesom i det Latinske as, udo, ax &c. Han giver tillige Prøver af Etymologier og første Betydninger. I Almindelighed vil ellers dette hele Afsnit være udsat for mange Indvendinger, da Forfatteren derudi har antaget nogle vilkaarlige Hypotheser. s) Dialecterne; t) de emphatiske Ord, som synes at sige lidet, men betyde meget; u) Brachyologier eller kortfattede Talemaader; w) Skribenterne, da man kan bemærke hos de latinske og græske, hvad man bemærker hos de tydske. 4) I Skolerne, saa vel i de øverste Classer, hvorved høves nogle Indvendinger og vises tillige, at Kundskab om Skiønheden i det Tydske lætter Kundskaben om det Skiønne i det Latinske og Græske; saa vel som og i de nedre Classer, hvor det tiener til at lætte Lærlingen det Latinske Sprog, naar det nemlig selv grundig bliver lært. Man har saaledes forelagt os Planen af det hele Værk, der var saa meget desto lættere, som Forfatteren elsker et meget ordentlig og sammenhængende Foredrag. Skriftet er overalt fuld af gode Bemærkninger, og man seer heraf, at den gamle Philologies grundige Studium ved deslige Underbygninger virker en vis Bemærknings-Geist, som Belles Lettres ikke giver os ind. I sær roser man den Sammenligning af flere Sprog med hinanden, som udbreder et stort Lys over den hele Materie.

Leipzig. Af Hr. Wielands **Neue Amadis** er udkommen den Anden Deel med megen typographisk Zirlighed paa 236 S. i 8vo. Det hele Digt indbefatter 18 Sange. Opfindelsernes Rigdom, Billedernes Forskiellighed, den livagtigste og bestandig virksomme Indbildnings Kraft, og en egen besynderlig Lune ere Characterer, der overalt i dette Værk lættelig lader sig bemærke. Man erindrer dog, at Hr. W. undertiden har giort sig alt for megen Umage for at følge sin Lune. Hvor han undertiden synes at ville skiærtse, finder man dog ingen Skiærs, og paa andre Steder skal hans Skiærs ikke være naiv og behagelig nok. Man anfører til Beviis

S. 20, 50, 94, 110, 128, 214 ꝛc. Desuden synes i dette Digt saa mange Personer og Begivenheder formængede mellem hinanden, at Læseren maa anstrænge sin Opmærksomhed meer, end han ellers ved slig Læsning skulde gierne ville, saasom han holder det for mindre nødvendigt. Stavelsemaalet skal man og ikke saa vel have kunnet blive bevandt med, og om endskiøndt man vilde læse det, som et prosaisk Digt, saa har man dog ofte derved fundet noget man ikke vilde. I øvrigt erindrer man, at han i denne Art af Digtekunst synes at have arbeydet nok. Hans Don Sylvio, Joris, Amadis ere Værker næsten af een Characteer, hvorfor man og mindre maa forundre sig over Forfatterens Igientagelser. Man ønsker derfor, at han nu herefter hellere vilde anvende sit høyt begavede Genie paa noget andet. I øvrigt tænker man, som Forfatteren S. 69:

Ein jeder reite, wor mir, sein kleines hölzernes Pferd
Nach seiner Weise; diß ist der Wahlspruch meiner Camönen!
Er zäum es, wenn er will, anstatt beym Kopfe, beym Schwanz.
Wir wollen, ihm zu gefallen, nur leise darüber lachen.
Die grosse Kunst, den alten häßlichen Drachen,
Der uns, zum Bösen versucht, sein Spiel verliehren, zu machen,
Ist guter Muth und Toleranz.
Doch dieses unter uns! Denn ewren Tartuffen und Smelfungen
Und G**n wird ewig umsonst diß Liedchen vorgesungen.

Jena. Henrici Cope, medici olim Regii ad Statum in Hibernia, Demonstratio medico-practica Prognosticorum Hippocratis, ea conferendo cum ægrotorum historiis, in libro primo & tertio Epidemiorum descriptis, denuo edidit *Ern. Godofr. Baldinger.* 1772. 320 S. 8vo. Dette Værk er egentlig kommen for Lyset til Dublin 1736., men var bleven til en Raritet. Cope paatog sig dette Værk paa Boerhaavens Tilskyndelse, en Omstændighed, der giorde Værket til Anpriisning. Han vilde ey alene bevise de Satzers Tilforladelighed, som forekomme i Hippocrats Prognosticis, men vilde og tillige anprise den Hippocratiske Methode, som den paalideligste. Ey alene Begyn-

gyndere, men endog meer øvede kunne med god Nytte bruge dette Værk. Det er til den Ende Hr. B. har foranſtaltet denne Aftryk, og han vil viſt fortiene Tak derfor, i hvor vel det kan være ſandt, hvad han ſiger S. 10: Sunt multi adhuc, proh dolor! qvi non intelligunt, Hippocratem eſſe legendum, nec ſapiunt, qvæ Divitiæ lateant in ſcriptis egregiis veterum, qvorum Præſtantia potiſſimum effecit, ut per tot ſecula, per tot viciſſitudines temporum conſervata, ad noſtras pervenirent manus. His rudioribus hominibus non vixit Hippocrates, Boerhavius, aliiqve ſed nec his ſcripſerunt viri, qvi promeruerunt immortalitatem. Man roſer meget Fortalens gode Stiil, og ønſker, at den af alle Medicis maatte blive læſt, ſom et Mønſter, og et Beviis paa, at man ey behøver at være barbar i ſit Sprog for lykkelig at kunne curere, og at Lærdom og Smag lade ſig meget vel foreene med hinanden.

Paris. Obſervations phyſiques & morales ſur l'inſtinct des Animaux, leur induſtrie & leurs mœurs, par *Herman Samuel Reimar.* — Ouvrage traduit de l'Allemand ſur la derniere. Edition par M. R. * * * & L * *. 2 B. lid. 8vo. Denne er den Sal. Reimars bekiendte Bog om Dyrenes Drift. Overſætterens Anmærkninger ere artige nok. De oplyſe Forfatterens Sætter ved lige Tilfældes Fortælling. Han dømmer i Almindelighed meget fordeelagtig om Værket og dets Forfatter, og ſiger blandt andet: Il combat renverſe & detruit les Syſtemes des Anciens & Modernes: & du Milieu de leurs ruines, dedaignant d'employer les materiaux, dont il eſt environné, il raſſemble, il reunit la chaine de ſes propres idées, établit ſon hypotheſe, s'éleve auſſi près de la verite, qu'il paroit poſſible a l'homme de s'en approcher, en remontant aux cauſes des effets, qui piquent nôtre Curioſité & ne s'arrete qu'a l'endroit ou le Doigt inviſible de l'Auteur de la Nature a fixé le principe de toute Activité.

Qvedlinburg. Da Hr. Prof. Darnmann til Brandenburg blev indſat til Superintendent, forfærdigede Hr. Kühne, Candidatus Miniſterii, og Lærer ved det Qvedlinburgiſke Wayſenhuus, en Afhandling de Voce *Myſterium.*

Han

Han udvikler grundig den ſande Oprindelſe til dette Ord, og Forfatteren overbeviſer ſine Læſere om, at han hverken er fremmed i det græſke Sprog eller i de chriſtelige Oldſager. Forfatterens Domme om den rigtige Beſtemmelſe af de theologiſke Udtrykkes Betydning, bifalder Recenſenten med Overbeviisning: Turbulentis & bellicoſis rei litterariæ temporibus, ſiger han S. 2, hoc mihi etiam animadvertiſſe videor, ſumere ſibi viros ingenioſos ſibiqve ſapientes aliqvod vocabulum, multorum ſermone ſcriptisqve jactatum, idqve non ex uſu jam pervulgato, aut Conſenſu Antiqvitatis explicare: ſed qvam ipſi notionem animo informarunt arbitrariam, hanc amplecti, ornare, propugnare, atqve ab omnibus, ut ſecum loqvantur atqve ſentiant, flagitare. O babyloniſcam lingvarum & ſententiarum Confuſionem.

Göttingen. Pſalmus XLIX, varietate Lectionis obſervationibusqve theologico-philologicis illuſtratus. Particula ſecunda, qvæ ipſius Pſalmi partem priorem continet. 1771. Denne Partikel gaaer til 14 Vers og indbefatter en ſtor Samling af Varianter. En gammel Udgave af Pſalmerne, ſom Hr. Kennicott ſelv ikke kiender, er derved bleven brugt, ſaa vel ſom og den Caſſelſke Codex, ſom Hr. Schulz har confereret for det Kennicottiſke Værk.

Halle. Erklärende Umſchreibung des Evangelii Johannis. 184 S. i 8vo. Denne Omſkrivning ſkal være af ſamme fornemme Forfatter, ſom for nogle Aar ſiden har udgiver die erklärende Umſchreibung der ſämmtlichen Apoſtoliſchen Briefe. Forfatteren viſer overalt ſin bekiendte Sprogkundſkab og det philoſophiſke Genie, der trænger ind i dunkle Steders Forſtand, og ved ſin Skarpſindighed hæver mange Vanſkeligheder.

Halle. J. S. Semleri Commentarii hiſtorici de Antiqvo Chriſtianorum Statu. T. I. 1 Alph. i 8vo. Dette Skrift tiener til at oplyſe Selecta Capita af Forfatterens Kirke-Hiſtorie. Denne 1ſte Deel indbefatter Hiſtorien om de 5 første Aarhundrede af den chriſtelige Kirke-Hiſtorie.

No. 43.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 22de Octobr. 1772.

Kiøbenhavn. **Paalidelig Underretning om den henrettede Enewold Brandts Forhold og Tænkemaade i hans Fængſel indtil hans Død paa Echafautet den 28de April 1772.** Forfattet af Jørgen Hee. 1772. 93 S. i 8vo. Dette Skrift fortiener gandſke viſt at anmældes iblandt de opbyggelige og lærerige Skrifter. Det forſkaffer i Enden en ligeſaa glædelig, ſom i Begyndelſen og overalt traurig og ſørgelig Læsning. For Reſten kan det ved ingen vor Recenſion blive mere bekiendt, end det er. Gode og retſkafne Chriſtne har med Begiærlighed grebet derefter, for ogſaa at nyde her paa Jorden den Glæde, der er i Himmelen over den Synder, ſom gior Omvendelſe, ja ſaa ſtærk har man grebet derefter, at det allerede er det andet Oplag, vi har i Hænde. Dets Indhold er næſten overalt blot hiſtoriſk, da hans Høyærværdighed alene paa en fortællende Maade berætter os de ved den Sal. Græves Omvendelſe og Forberedelſe til Døden forefaldne Omſtændigheder, og de Religions Materier, ſom Tid efter anden ved Samtale ere bleune afhandlede imellem dem. Den Materie om Syndefaldet og Arveſynden, hvorimod den Sal. Græve har haft nogen Tvil, er den eeneſte, hvorover hans Høyærværdighed her udlader ſig med nogen Omſtændighed ſaaledes, ſom han derover har udladt ſig for Græven i Fængſelet. Han har giort ham ſamme ſaaledes begribelig, ſom han her ſelv

foreſtiller S. 13.: „Jeg bad ham (Grøven) betænke, hvor „umueligt det er for os nu i den forfaldne Tilſtand at gi„re os det klare og tydelige Begreb om de første Menne„skers store Fuldkommenhed i Indſigt og den dermed føl„gende indvortes Ordentlighed i Villie og Begiærlighed, „der altſaa gav den fuldkomne Evne, til at undgaae og „afſlaae alt det, ſom udvortes vilde overtale dem til at over„træde deres Skabers Villie, ſom ſaaes aabenbare at have „i alle Henſeender lykſaliggiort deres Tilſtand, og vilde „ved det bekiendte Forbud give dem den taaleligſte og milde„ſte Mindelſe om, at de burde erkiende den almægtige Ska„ber af hvis frie Villie de vare blevne til, for deres Over„herre, og en ligeſaa let og taalelig Prøve at beviſe deres „Lydighed med i at afholde ſig fra det, ſom den ſamme „Gud forud viiſte at være ham imod og dem ſelv til ubode„lig Skade. Efter ſaadan Omſtændighed maatte han jo „tilſtaae mig, at det var en Misgierning uden Lige, at „give ſaadan en Skabning Gehør, ſom aabenbare mærktes „at ville drage deres Begiærlighed lige ſtridig mod Guds „Villie, og det paa ſaadan en Grund, ſom den ringeſte „Brug af Fornuft, og dens da værende ſtore Indſigt og „Kraft til at tænke, kunde ſtrax vise dem at tilſideſætte al „Begreb om Skaberens Godhed, ſom de havde utallige „Prøver paa, og derhos at foreſtille den ſandrue Gud, ſom „en Løgner, i at have forbudet det, ſom viſſeſte Befordrer „af baade timelig og evig Ulykſalighed, der i ſig ſelv var „efter Friſterens Foreſtilling den ſikkerſte Vey til at blive „ſom Gud ſelv og naae en fuldkommen Viisdom lige ved „Guds, den Skaberen vilde ved Forbuddet hindre dem fra „at erlange. Alt dette ſamlet tilhobe, tilige med Menne„skets forommældte ſtore og nu i vor afmægtige og formør„kede Tilſtand ufattelige Gaver, kunde jo ikke andet, end „giøre Menneſkene til de aabenbareſte Forhaanere af Guds „Majeſtæt, og de grummeſte Mordere baade af dem ſelv „og al deres Afkom indtil Verdens Ende. Hvad nu ellers „Forplantelſen af Arve-ſynden er angaaende, viiſer jeg ham at „det var en naturlig Følge af Stammens Fordervelſe i den „moraliſke Forſtaaelſe; thi hvorledes ſkulde de, ſom efter „Skaberens Indretning ſkulde forplante det menneſkelige „Kion, og altſaa frembringe efter Naturens Orden heele

„Va-

„Væsener, som de selv vare, give anden Afsødning, end saa-
„dan en, som var dem selv lig, som i de væsentlige Deele,
„saa i begges yderlige Fordervelse, som nu kiendes i Hen-
„seende til Legemet af dets vedhængende Forkrænkelighed
„og Dødelighed, følgelig med samme Vished kan troes i
„Henseende til Siælens moralske Besmittelse og Urenhed,
„samt Mangel paa Indsigt og alt det, som er dydigt, hvil-
„ket ogsaa fra første Barndoms Tid afmærkes hos alle uden
„Forskiæl, af de sattes Guds Herlighed, hvorfor det og
„udtrykkeligen siges om den faldne Adam, at han avlede
„en Søn til sin Lignelse og efter sit Billede, altsaa
„ikke efter Guds Billede eller Lignelse 1 M. B. V. 5.
„I Henseende til den med Arvesynden følgende Fordømmel-
„se betydede jeg ham, hvor aabenbare den fromme Gud
„viiste Menneskket sin Omhue for kraftig at see samme fore-
„bygget, i at give dem en guddommelig Person, sin egen
„Søn til Forsoner, hvilket da Synden var kommen ind i
„Verden imod Guds Villie og Advarsel ved deres egen
„Skyld, og den barmhiertige Fader, desuagtet havde be-
„skikket dem saadant et Frelses Middel, som var tilstrække-
„lig til at redde dem, saa meget desmere maatte tilsynde
„dem til at elske ham og med Glæde imodtage den Hiælp,
„han af sin frie Naade havde foranstaltet for dem. Med
„dette Svar var han fuldkommen tilfreds ꝛc.“ Man kan
i Besynderlighed ey uden en af Medlidenhed, Veemodighed
og Glæde, blandet Affect læse de sidste Scener af hans Livs
Act, i sær de tvende af den 27de og 28de April.

Göttingen og Gotha. Lehrbuch der practischen Philosophie von J. G. H. Feder. Prof. der Philosophie auf der G. A. Universität. Zw. Aufl. 1771. Lærerne stemmer endnu ikke overeens i deres Begreber om Hoved-Deelene af den practiske Philosophie og deres Orden. Hr. Prof. F. underskiller følgende: den almindelige practiske Philosophie, Moralen, Natur Retten og Politiken. Ved den almindelige practiske Philosophie forstaaer han den Videnskab om Grundlærdommene af den practiske Philosophie, det er at sige, saadanne Læresatzer, som ikke vel kan henføres til nogen af de enkelte Deele, saasom de for forskiællige af samme ere lige vigtige, og overalt for vigtige, for blot

at tracteres som Prolegomena. I det første Hovedstykke afhandler han Grundlæren om den menneskelige Villie og derudi atter 1) om den menneskelige Villies Natur i Almindelighed, som Grunden til vor Lyst og Ulyst, vore Begieringer og Afskyelser, og i Besynderlighed om Selvkiærlighed, Sympathie og Antipathie, om forskiellige Gemyts Beskaffenheder, Lidenskaber og Drifter. Ved Sympathie forstaaer Forfatteren den Egenskab i vor Natur, formedelst hvilken Forestillingen om et andet Subjects Tilstand virker hos os en virkelig Følelse deraf. Den Egenskab synes ey altid at være en Virkning af Imaginationen, som forsætter os i en andens Sted, men har en umiddelbar Oprindelse i vor Natur, da vi ofte derved forholder os ganske lidende. Dog nægter Forfatteren ikke, at jo Imaginationen kan have nogen Indflydelse derved. (Vi troer dog ikke, man feilede meget, om man erkiendte Sympathien for en blot og umiddelbar Virkning af Imaginationen, da Forestillingen om et andet Subjects Tilstand, er jo en virkelig Imagination, og man veed hvor let Imaginationen lader os føle, hvad den nogenledes livagtig forestiller sig, ja hvor let og hastig og ofte uformærkt forsætter den os ikke i den andens Sted og derved end mere forsager hos os den sympathetiske Følelse. Her er da en dobbelt Imagination, først af den andens Tilstand, og dernæst af samme Tilstand som vor egen,) 2) om de nærmeste Aarsager til Begieringer og Tilbøyeligheder. Det andet Hovedstykke afhandler den Grundlære om Lyksalighed. Forfatteren har tilforn betragtet Fornøyelse, hvorved man er vel tilmode, vel tilfreds, som en Tilstand, man let kan erfare. Han maatte have sagt, som en Tilstand, man alene kan erfare og slet ikke beskrive eller forklare med Ord, hvad den egentlig er i sig selv. Han taler derom, som en Tilstand der har sin Oprindelse af angenemme Følelser. Om han dermed vil tillige have beskrevet den, det vide vi ikke, men det vide vi, at der ere de, som ville, skiønt forgiæves, da man ikke kan forklare angenemme Følelser ved andre, end saadanne, hvorved vi finder os fornøyede og vel tilmode. Lyksalighed kalder han nu her den Tilstand, hvori man finder til angenemme Følelser, det er, hvad andre kalde status voluptatis, og viser, hvad dertil udfordres. Det tredie Hovedstykke handler om Villiens

Grund-

Grundlove og hvad Ret er i Almindelighed, og 1) om Villiens physiske Love og Grund-Aarsagerne til Menneskenes Begiæringer og Tilbøyelser. Her handles om Selvkiærlighed, om den moralske Følelse, om vor Tilbøyelighed til den erkiendte Ret, Velbehag i almeennyttige Handlinger, Samvittighed, Velanstændighed, Ære og Ærelyst, Sælskabelighed, Kiærlighed og Venskab, om Skiønhed og Sandhed, og det Velbehag vi finde derudi, saavel som i Efterligning, i det Store og Høye, det Nye, Tragiske, Comiske og Naive, og endelig om Grunddrifter og Gemyts-Arter. Hvad i Besynderlighed den moralske Følelse angaaer, da erklærer Forfatteren det for en Meening uden al Rimelighed om man vilde paastaae, at vi af egen Følelse havde noget umiddelbar Begreb om Ret og Uret. Kun i den Meening vil han tilstaae i det mindste nogle Mennesker en moralsk Følelse, saavidt nemlig den maa være en Evne til snart og uden Eftertanke og Overlæg at bemærke det Retskafne og Uretskafne i vore Handlinger, Tilbøyeligheder og Characterer. (Rec. tilstaaer gierne med Forfatteren, at vi slet ikke umiddelbar kan føle hvad Ret og Uret, ondt eller godt, velanstændigt eller skammeligt er i Almindelighed, og i den Meening skulde han aldrig med Forfatteren vilde erkiende nogen moralsk Følelse, men langt mindre i den sidste Meening, lad være han ikke nægter Sagen selv, som skulde have dette Navn. Den moralske Følelse maa efter almindelig Tilstaaelse og Talebrug være en for alle Mennesker tilfælles Egenskab, om den skal være noget. Hvad er den da? Rec. forestiller sig Sagen saaledes: Det er at kunne føle hvad Ret og Uret er, et andet er at finde en naturlig Behag i det ene og Mishag i det andet, naar det er kiendt, ligemeget paa hvad Maade: Ikke det første, men det sidste maa være det, hvori den moralske Følelse bestaaer: Hvad føler da Mennesker herved? et almindeligt Biefald, Behag og Gunst for alt hvad godt, ret, dydigt og velanstændigt er, uden dog derfor og derved ligesom ved en umiddelbar Følelse i enkelte Tilfælde at kunne bestemme det gode, det rette, det dydige og velanstændige selv, endten i Henseende til sig selv eller til andre Mennesker. Hvis Gierninger, Tilbøyeligheder, Characterer o.s.v. ere af den Beskaffenhed, at deres Retskaffenhed eller Uretskaffenhed o.s.v. falder næsten umiddelbar i Øynene og strax røber

sig uden at man behøver ved tydeligere Begreb og Eftertanke at undersøge den, saa yttrer sig strax den moralske Følelse med naturlig Gunst eller Ugunst derfor, og det saa umiddelbar og uden Reflexion og Overlæg, at man snart skulde bilde sig ind, det mange virkelig og har indbildt sig, at man nemlig følte Retskaffenheden og Uretskaffenheden selv ved umiddelbar Erfaring. Vist nok mærker man den strax i denne Tilfælde, men denne Erfaring eller Bemærkning er ikke den moralske Følelse, som bestaaer meget mere i vor Gemyts naturlige Affection imod det vi saaledes erfarer eller mærker. Ere vore Handlinger ꝛc. derimod af den Beskaffenhed, at der i enkelte Tilfælde behøves Undersøgning til at opdage deres Retskaffenhed eller Uretskaffenhed, da yttrer sig den moralske Følelse dog alligevel ogsaa i den Henseende, men ikke førend saa snart Retskaffenheden eller Uretskaffenheden ved Undersøgning er opdaget. For ret at giøre sig Begreb om denne vor ganske almindelige og ubestemte moralske Følelse, da forestille man sig kun det Bifald, vi føle for en glimrende Velgierning af en anden endogsaa imod andre, men blot fordi og saa længe den glimrer som en Velgierning, da vi tvertimod, saa snart vi opdager et Skielmstykke og en Underfundighed, derunder bære den forteste Asskye derfor. Andet end denne samme moralske Følelse er ikke den saa kaldte Samvittighed, der endten anklager og fordømmer eller frikiender og undskylder, og den har sin Oprindelse som en umiddelbar Virkning af den os medfødte Selvkiærligheds-Drift for os selv og alt hvad der staaer i Harmonie og Forbindelse med vor egen Natur, og af den sympathetiske sælskabelige Kiærligheds-Drift vi føle for andre Mennesker, og om disse tvende os medfødte Drifter skal man desto mindre tvile, jo mere man betænker, at ethvert Menneske er født og skabt tillige baade som Menneske og som et Sælskabs Lem, baade som homo og locius, baade for sig selv og for andre. Thi fordi den sidste Drift kan subordineres den første, og virkelig bliver det i sær af dem, der har vandt sig til endten i Gierningen eller efter deres Systeme at henføre alt til Selvkiærlighed, og derfra at udlade alt, og derfor bilde sig ind tilsidst, at det er dem saaledes ganske naturligt af Oprindelsen, som alene ved Vanen eller Theorien er bleven det, saa siger os dog Menneskets dobbelte Bestemmelse fra Moders Liv af

det-

dette, at vi føler en umiddelbar Drift for andre, førend vi derved har kundet tænke paa os selv og vor egen Fordeel og saadan Drift var efter vor anden Bestemmese ligesaa nødvendig som den, vi føle for os selv.) Over det Begreb om **Samvittigheden**, som vel i egentlig Forstand er det samme, som den **moralske Følelse** af Behag eller Mishag over vore egne Handlingers Retskaffenhed eller Uretskaffenhed, er Forfatteren kort og ufuldstændig, da han bestemmer **Samvittighedens** Begreb i Henseende til Guds Villie, som i en tvetydig Bemærkning, da dog **Samvittigheden**, saavidt den yttrer sig med Gunst eller Ugunst for vore Gierningers Overeenstemmelse eller Uovereenstemmelse med Guds Villie, er slet intet andet end den egentlige og i sig selv i Almindelighed saa kaldte **Samvittighed** og **moralske Følelse** betragtet i den Henseende. 2) Om **Villiens Regiering efter moralske Love i Almindelighed.** Her forklares de Begreber om moralsk Frihed og frie Gierninger, om Love og Lovgiver, om Retskaffenhed og Dyd. 3) Om **Naturens Love**, hvilke tillige blive betragtede som guddommelige. Den fornuftige Selvkiærligheds Lov, søg dit eget sande Vel, har Forfatteren ikke taget i Betænkning at erkiende for en første almindelig Grundsatz i den practiske Philosophie. Det var urimeligt om nogen, som var af andre Tanker, vilde fange Strid an imod ham derfor, da han intet videre paastaaer, end at man kan saaledes forfatte sit moralske Systeme, at man deraf som af en eeneste almindelig Grundsætning kan udlede alle Pligter, endogsaa mod andre Mennesker, og det er noget, hvis Mueligbed mange i Gierning og Theorie har bevist. Men det er, at en Satz kan være en eeneste første og almindelig Grundsatz, et andet er, om den bør være det, og om det ikke siden vil foraarsage saavel i Systemet, som i Livet, nogen Ulevlighed. Er det alene om Mueligbed at giøre, hvo vil da nægte, at jo denne, søg **Menneskers sande Vel**, ogsaa kan være en første almindelig Grundsatz, men for at vælge den dertil, bør man tage mere end den blotte Mueligbed i Betragtning, og noget nøyere raadføre sig med Naturen saaledes: Hvad den har coordineret, bør man ikke ville subordinere, men staaer de coordinerte Ting i nogen nær indbyrdes Forbindelse med hinanden, da bør man forklare og opdage den, for i alt at forklare Naturen selv. Denne fore-

ſkriver os tvende Love formedelſt ovenanførte dobbelte Beſtemmelſe og indplantede Drift, den ene, ſøg dit eget ſande Vel, den anden, ſøg andre Menneſkers ſande Vel: Diſſe hinanden coordinerede Love kan virkelig af hinanden vexelviis beviſes, ſaa at jeg baade for min egen Skyld kan og bør ſøge andres Vel og for andres Skyld mit eget, ja formedelſt den Betragtning, at jeg bør ſøge andres, da jeg jo ſelv ſaavel ſom andre er et Menneſke: Men bør de derfor ſubordineres hinanden? Skeer dette, da gior jeg den eene beſtandig til en høyere, og den anden til en ringere Lov, og maatte da den ringere altid vige for den høyere: Men Naturen, ſom har coordineret diſſe Love, tillader ikke, at mit Vel altid ſkal vige for andres, ey heller andres altid for mit: altſaa tillader den heller ikke, at den ene Lov altid ſkulde vige for den anden, og altſaa ikke nogen ſaadan deres Subordination, ſom i Syſtemerne, hvor Selvkiærligheds Lov antages ſom den høyeſte og første Grundlov: Men dette tillader den, at jeg maa forklare deres indbyrdes Forbindelſe, og viſe, hvorledes mit eget Vel bliver mig altid en Belønning for Befordringen af andres, og tillige altſaa en Grund, ſom nok maa bevæge mig dertil, men ey altid, ey alene, ey fornemmelig; og tvertimod, at jeg ved at befordre mit eget Vel ſkal og kan tillige ſkaffe mig den ſaa ſær vigtige Fornøyelſe tillige at befordre andres og mine Venners og Medmenneſkers, hvorved jeg fyldeſtgior min naturlige Kierligheds Drift for andre: Saaledes ſkal da Naturen føyelig lære mig i Colliſioner mellem andres og mit eget Vel at giøre et viis Valg og en klog Undtagelſe, hvilke de aldrig kan giøre, der ſætte Selvkiærligheds Lov til den høyeſte og første Grundlov, uden i deres eget Syſteme at modſige ſig ſelv. Nu have vi da efter Naturens Anviisning tvende coordinerede Love. Vil man endelig have een, ſaa abſtrahere man kun og ſige, ſøg Menneſkers Vel, men da maa denne dog i ſin videre Udførelſe ſtrax opløſe ſig igien i de tvende forbemældte hinanden af Naturen coordinerede Love. 4) Om Rets Grundlæren, hvori tillige handles om vore Gierningers Tilregnelſe og vore Pligters Colliſion: om den derved fornødne Klogſkab og Forſigtighed, og endelig om de moraliſke Sandheders Vished og Fuldſtendighed, og hermed beſluttes den almindelige practiſke Philoſophie. — Nu følger Moralen, om hvilken

For-

Forfatteren tilstaaer, at han tager den i en lang meer indskrænket Forstand, end det Ord Morale vel kan betegne, da han derved forstaaer den theoretiske og practiske Lære om Dyden og dens Midler. Han handler derudi om Pligterne mod sig selv, mod andre Mennesker og imod Gud. Den indbefatter tvende Deele, af hvilke den ene er meer theoretisk, og er en systematisk Afhandling om Pligterne, den anden er mere practisk og foredrager Midlerne, hvorved at lange til Dyden. Blandt andre er dette et mærkeligt Sted S. 288. hvor Forfatteren ved den moralske Ufuldkommenheds Betragtning giør os opmærksomme paa en guddommelig Aabenbarings Fornødenhed og Værd. — Natur-Retten tager han i en indskrænket Bemærkning for den naturlige Tvangs-Ret. Den første Deel afhandler Natur-Retten i den ængeste Forstand, i tvende Hoved-Stykker, af hvilke det første handler om Rettigheder og Pligter i den oprindelige Natur-Stand, det andet, om samme i den hypothetiske Natur-Stand, og det i tvende Afsnitter, det første om Eyedoms- og Fordrags-Retten, det andet, om Krigs-Retten. Den anden Deel afhandler den naturlige Sælskabs Ret i første Hovedstykke om den almindelige Sælskabs-Ret, i andet Hovedstykke om de huuslige Sælskaber, og i tredie Hovedstykke, som leverer en Grundridsning af den almindelige Stats-Ret. Den tredie Deel afhandler Folke-Retten. Endelig følger en Klogskabs-Lære, i tvende Hovedstykker, det første, om den almindelige Klogskabs-Lære, det andet, om den almindelige Huusholdnings Kunst, det tredie, om den almindelige Stats-Klogskab. Skriftet beslutter endelig med en kort Historie om den practiske Philosophie. Den Forskiel Forfatteren har giort i den almindelige practiske Philosophie imellem Egenkiærlighed, og Selvkiærlighed kunde synes noget fiin. Den første skal være en umaadelig Velbehag i sig selv og sine egne Egenskaber. Den er altsaa en Vanart af Selvkiærlighed, men dog virkelig Selvkiærlighed, ligesom og Egennyttighed, hvilken han og adskiller derfra, er en anden Vanart af Selvkiærlighed, for saa vidt samme forleder os til at sætte vor egen Nytte til det eneste, yderste og vigtigste Maal for alle vore Gierninger. Selvkiærlighed skal derimod, efter Forfatterens Begreb, være en almindelig Attraae efter en saadan bestandig

Tilſtand, hvorved vi ere tilfreds og befinder os vel. I øvrigt kan man ikke nægte, at jo Forfatteren paa en Deel Steder aabner nye Udſigter, ſkiønt han paa nogle vel og er deels ikke rigtig, deels ikke beſtemmende, deels ikke tydelig nok. Men man maa derhos betænke, at Bogen er et første Grundlag og en Læsebog. I det andet Oplag (thi Recenſenten har kun haft det første ved Haanden) ſkal han i før i den almindelige practiſke Philoſophie noget mere og nøyere have udviklet og beſtemt ſine Begreber, ſom for Reſten i Grunden ere de ſamme, ligeſom han og ſkal have forøget ſin Grundridsning af Statsklogſkaben med mange Sphæ, ſaa at han hermed vil have leveret en fuldſtændig Grundridsning af den practiſke Philoſophie. Da Recenſionen af Skriftet ved første Oplag er bleven forſømt, ſaa har man hermed vildet afbetale Læseren denne Gield, da det andet Oplags Anmældelſe gav Paamindelſe derom.

London. The Baths of the Romans explained and illuſtrated With the Reſtorations of Palladio corrected and improved. — By Charles Cameron, Architect. Printed by G. Scott, and to be had of the Guthor. 1772. i ſtor Fol. Dette Værk fremſtiller for Øynene med megen Glands de uſynbare Levninger af den gamle Romerſke Architectors Pragt. Efter de ſtore Værker, man allerede har over det gamle Roms Pallaſter, Triumphbuer, Snegl-Støtter, Theatrer, Lyſtgaarde og andre det gamle Roms Bygninger, har man nu bekommet et Værk over Baderne, en Art af de gamle offentlige Bygninger, for hvilke den nyere Architectur maa ſtaae tilbage. Man foreſtille ſig en Bygning, ſom Diocletians Bader, hvori 18000 Mennesker paa een Gang kunde bade ſig. Man foreſtille ſig de hertil fornødne Sale og Kamre, Vaſke-Kar, Vand og Ild. Forfatterens Plan er egentlig Architectoniſk, og ſtaaer i nærmeſt Forhold til Palladio's Afridsninger af Baderne. Palladio har lovet i ſit Værk over Architecturen, i et beſynligt Værk at handle om Baderne. Hans Tegninger, ſom man havde agtet forlorne, ere ved Lord Burlington fremſtilte for Lyſet. Til hans Tid, i det 16de Aarhundrede, var af hine ſtore Værker langt mere tilovers, end nu. Palladio udſtuderte dem paa det nøyeſte, ſøgte ey alene Maalet

af

af Planen og Afridsningerne, saaledes som de endnu ere, men han udførte dem endog til Fuldkommenhed i sine Tegninger, og fremstillede dem atter igien i deres gamle Udsigt. Disse hans Tegninger blive her igientagne og forbedrede ved Hr. Cameron, som ved sin Nærværelse i Rom har anvendt en besynderlig Opmærksomhed paa Ruinerne af Baderne, og paa nye maalet Bygningerne. End mere ere af ham Ruinerne selv tilføyede efter Tegninger, som endten ere giorte paa Stedet selv, eller til Palladio's Tider fremstillede for Lyset. Til Kobberne kommer 65 S. af Text i det Engelske Sprog, som derpaa bliver igientaget paa Fransk. Værket selv bestaaer af 9 Kapitler, hvori det indbefatter Efterretninger om de gamle Bader med Beskrivelser derover. Bygningernes Beskrivelser bestaaer mestendeels i blotte Benævnelser af deres Deele efter Bogstaver, som ved Kobberne ere antegnede. Forud afhandler et Kapitel et Bads Deele og Gemakker. Deres heele Indretning sigtede med et Ord dertil, at Fortgangen af det Koldere i det Varmere, og derfra igien tilbage, kunde have det umærkeligste Affald. Hertil kom endnu Pladser for Legems Øvelser, og dernæst og Forfrisknings-Pladser, ja endog Bibliotheker bleve byggede dertil. Hos Grækerne vare Baderne noget Tilfældigt, og en ved Gymnasierne tilføyet Bygning, men hos Romerne vare Baderne en Hoved-Sag. Derfor findes der saa stor Forskiæl imellem Deelene og Anlægget af Græske og Romerske Bader. En anden Forskiæl maatte der være imellem offentlige og private Bader, og Situationen maa ogsaa ofte have foranlediget Forskiellighæder. Derfor synes det at være en meget forgiæves Umage, at ville finde og hæve Modsigelser hos Skribenterne, hvor de alene tale om Forskiellighæder. Xystus eller Øvnings-Pladsen var hos Grækerne paa den nordre Side, men hos Romerne anlagt i Midten af den heele Bygning. De første havde kun et Peristylium, de Sidste tvende saadanne Galerier, og formodentlig og en dobbelt Rad af Badekamre, den ene for det andet Kiøn. Baderne gik ind af Mangel paa Bekostning og Underholdning, i sær da Vandledningerne gik ind. Forfatteren oplyser, hvorledes det var mueligt i Diocletians Bader at faae Vandet varmt til 18000 Mennesker, hvilken Oplysning indtager et af de læseværdigste Steder i Skriftet. Ved det 3die Kapitel til Enden følger de offentlige

Ba-

Bader i Rom efter Orden, saasom Agrippa's, Nerons, Tits, Domitians, Caracalls, Diocletians, Constantins Bader. Værket selv viser Pragt og Architectonisk Indsigt og har derefter en forholdsmæssig Værd, man tør dog ikke forsikkre, at Nytten deraf vil svare til Omkostningen. Forfatteren har selv ikke, saavidt Recensenten har kundet finde, bemærket hvad for Følger eller Oplysninger for Badernes Indretning man kunde drage deraf. Det Lærerige for Architecturen indskrænker sig meest til Palladio's Tegninger. De første 21 Sider af Værket indtager en Afhandling, hvis Opskrift og Indhold er: Zustand der Künste von der Zeit an da sie nach Rom gekommen sind, bis auf den Untergang des Reichs. Romerne har optaget Kunsterne ey efter Smag og Tilbøyelighed, men som en Geleyde med den Overdaadighed, som deres Seyervindinger, Triumpher og Bytter bragte til Rom. Forfatteren begynder altsaa med Overdaadigheden, og da han engang har stemt an i denne Tone, saa veed han ey at rette sig igien, og i Stedet for en Historie om Kunsterne, har meget mere leveret os en Historie om Overdaadigheds Begyndelse og Fremgang. Nye Tanker og Bemærkninger har man derudi ikke fundet, og man tiltroer Forfatteren ikke nogen synderlig Belæsenhed. Dog indbefatter Afhandlingen meget godt, som er sagt med Korthed og Velanstændighed. Triumph-Togene og Skuespillene skal egentlig først have indført Overdaadigheden, da enhver Magistrat og Triumphator immer vilde overgaae sin Formand. (Altsaa burde, siger Rec., den gode gamle Cato, da han 200 Aar tilforn vilde giøre Senatet opmærksom paa Følgerne af Overdaadighed ikke have foreslaaet Leges sumtuarias for at indskrænke private Personers Omkostninger, men han skulde have fraraadet de offentlige Skuespil og Optog.) Til Rom brød Overdaadigheden først frem i offentlige Bygninger ved at opføre Templer og Theatrer o. s. v. Gemeenlig giør man for megen Væsen af Augusts Regiering, da de store Genier allerede vare dannede, førend han blev Herre over Rom. Hans Roes maa indskrænkes til Architectur og Sculptur. I Henseende til de offentlige Bygninger steeg et nyt Rom her frem. Dog blev det immer en uregelmæssig anlagt Stad med snevre og mørke Gader og mange slette Huse. Nero hialp paa Sagen. Han stak

Rom

Rom i Brand og anlagde en regelmæssig Stad. Sever var den sidste, der vedligeholdte de offentlige Bygninger. I Diocletians og Constantins Bygninger finder man hverken Styrke eller Standhaftighed i Anlægget, ey heller Spor af Fortidens store og prægtige Tanker, men derhos midt under Bekostningernes Storhed og Zirathernes Mængde, en usel Plan, og ynkværdig Udførelse. Det nærværende Roms Anlæggelse i de lave usunde Egne ved Tiber, skriver sig fra Stadens Ødelæggelse ved Rob. Guiscard 1084. Ved Tilbagekomsten fra de hellige Krige bragte Fyrsterne tilbage med sig fra Constantinopel de første Begreber om Pragt, ligesom overalt de hellige Krige har givet den første Anledning til Europa's Cultur og foranlediget større og bedre Følger end formodentlig alle Krige af det 18de Aarhundrede tilsammen ville stifte.

Leipzig. Hr. Mag. Pezold har ladet trykke en Afhandling: de Sublimitate Pauli in prioribus Capitibus Epistolæ ad Ephesios. 3 Ark i 4to. Omendskiøndt Skriftens hele Lære overalt er meget ophøyet, og allerede derved sat vidt over al Mistanke om menneskelig Opfindelse, saa udmærker sig dog een Bog frem for en anden ved Forestillingernes og Udtrykkets Høyhed. Epistelen til de Ephesier underskiller sig fornemmelig derved fra de fleste andre Stykker af det Nye Testamente, og dette har allerede de gamle Kirke Lærere meget vel anmærket. Denne Høyhed søger Forfatteren i sær at vise i de 3 første Kapitler, da Paulus selv Cap. III. 3. 4. udgiver det derfor, hvad han der har foredraget. Han fastsætter altsaa først, endogsaa efter Longin, Begrebet om det Høye, og lader det fornemmelig komme an paa Forestillingerne, men og til deels paa Udtrykket. Derpaa viser han dette Capitels hele Indhold i en fuldstændig Afridsning. Da Brevet til de Ephesier ikke er skreven til nogen enkelt Kirke, men efter al Rimelighed til flere, som allerede flere Lærde har erkiendt; saa forestiller Paulus derudi ikke den saa kaldte Saliggiørelsens Orden i det Lidet, men hvorledes den gudommelige Raadslutning i Christo indbefatter det Hele, ey alene Menneskene, men og alle skabte Ting. Denne Forfatterens Afridsning er giort med megen Nøyagtighed og Indsigt. Derefter viser han de Pauliniske Forestillingers Høyhed

hed paa visse udsøgte Steder, saasom C. I. 10. 20. 22. II. 18. III. 20. 21. Endelig kommer han til Høyheden i Udtrykket og den tilfældige udvortes Foreſtillings-Maade. Denne sætter han i Valget af Ord, som passer sig til høye Ting, i Beskrivelsernes værdige Korthed og Udførlighed, og i Brugen af alvorlige Tale-Figurer. Af disse sidste anføres I. 22. II. 9. 10. 14. 20. 22. III. 18. Man roser Forfatterens latinske Skrivemaade.

Halle. Alexander Pope's **Versuch am Menschen, in vier Briefen an Hrn.** St. John **Lord** Bolingbroke, **aus dem Englischen übersetzt von** Johann Jacob Harder, **Pastor zu Sonsel in Liefland, herausgegeben von Herrn** Klotz. 6 Ark i 8vo. Dette Digt er allerede tilforn nogle Gange i det Tydske, og i mange andre Nationers Sprog. Man tæller henved 6 tydske Oversættelser deraf. Nærværende skal dog hverken være overflødig eller ubehagelig. Forfatteren har i sær beflittet sig paa Korthed, og denne Egenskab er ved dette Digt desto høyere at skatte, da Pope selv siger, at han just af den Aarsag har opsat sine Betragtninger paa Vers, fordi han fandt, at han derudi kunde udtrykke sig kortere, end i Prosa. Den Engelske Text er trykt ved Oversættelsen, hvilket uden Tvil vil finde Bifald. Til en Prøve paa Oversætterens Maneer, har man af Begyndelsen anført nogle Vers, som følger:

Erwache, mein St. John, laß über Tändeleyen
Sich königlichen Stolz und niedre Ehrsucht freuen.
Wir wollen —— unsre Zeit reicht doch kaum weiter hin,
Als daß wir um uns schaun, und dann von hinnen ziehn ——
Frey über diese Welt und ihre Scenen wandeln.
Welch ein Gewühl! und doch man sieht nach Planen handeln;
Ein Feld, wo wildes Kraut nächst sanften Blumen sprießt,
Ein Garten, welcher voll verbotner Früchte ist.
Vertraulich wollen wir, auf diesen weiten Strecken,
Das, was in ofner Flur und Büschen wächst, entdecken;
Auszähn, wo mancher blind in dunkeln Thälern kriecht,
Und mancher schwindelnd hoch uns aus den Augen fliegt;
Und der Natur nachgehn; der Thorheit Flügel lähmen
Und jedem Modeband sogleich das Leben nehmen.

Frank-

Frankfurt og Leipzig. *Hermanni Boerhaave, viri ſummi rariorum morborum hiſtoriæ, prior & altera recudi curavit E. G. Baldinger*, Med. & Bot. Prof. ord. in Acad. Jenenſ. &c. 1771. 7 Ark i 8vo. Begge diſſe Syge-Hiſtorier har Boerhaave tilforn beſkrevet i ſærſkilte ſmaa Skrifter. De ere og trykt engang tilforn med Boerhaaves Opuſcula minora. Det er ikke deſto mindre viſt, at begge diſſe Boerhaaves Meſterſtykker blive forgiæves ſøgte i Tydſkland, endogſaa i ſtørre Bibliotheker. Hr. Zimmermann i ſin Bog om Erfaring, anpriſer dem, ſom de vigtigſte af Boerhaaves Skrifter, hvor i denne Mands Genie lader ſig ret ſee i ſin Storhed, men hvor i man og øyner Grændſerne af den medicinſke Kunſt.

Berlin. Hos Boghandler Pauli er udkommen den tredie Deel af Hr. von Buffons almindelige Natur-Hiſtorie paa 339 S. i ſtor 8vo. De handler om ildſprudende Bierge, om Jordſkiælve, om de nye Øer, Huler og Kloſter, om Regnens Virkninger, Moradſer og underjordiſke Vande; om Landets Forvandlinger til Hav og Havets til Land. Fremdeles følger i 5 Kapitler, om Sammenligning imellem Dyr og Planter, om ſine Liges Frembringelſe i Almindelighed; om Næring og Udvikling; om Dyrenes Avling, og de forſkiællige Lærebygninger om Avlingen. Man finder og ved denne Deel meget Lærerige Tilſatzer, hvis Forfatter er den berømte Hr. Doctor Martini i Berlin, ſom allerede ved forſkiællige Lærde Skrifter har viiſt ſig ſom en lærd og kyndig Naturforſker.

Langenſalza. Kurzgefaßte Anweiſung zur Hebammenkunſt, zum Nutzen der Hebammen, von Hrrn. Raulin, der A. W. Doct., Königl. Rath und Leib-Arzt, Mitgl. verſch. Acad., aus dem Franzöſ überſetzt mit einigen nöthigen Zuſätzen vermehrt von M. F. Alix, der Wundarzneykunſt Doct. und Demonſtrator zu Erfurt, der Hebammenkunſt und practiſchen Wundarzneykunſt, auch Geburtshelfer. 1772. 120 S. i 8vo. Forfatteren er allerede bekiendt af hans Bog om Børnenes Opdragelſe. Denne lille Bog er ſkreven meget tydelig og indbefatter ingen falſke eller uſikre Raad. Overſætteren har

over-

overſat den meget flydende, og desuden indrykket nogle meget nyttige Tilſatzer paa ſine behørige Steder, hvilke i Regiſteret ere bemærkede med ſmaa Stierner.

Halle. Leiden und Trübſale als eine Seelen-Cur, in einer am 12ten Sonntage nach Trinitatis 1770. in der Stadtkirche zu Lübbenau gehaltenen Predigt, betrachtet von Johann Eſaias Silberſchlag, Königl. Preuſſ. Ober Conſiſtorialrath. 48 S. i 8vo. Denne Prædiken ſkal være en Aftryk af en retſkaffen og redelig Siæl, og en uhykkelig Iver for ſine Medbrødres Vel, og juſt ved denne Character rører og bevæger den.

Paris. C. Cornelii Taciti Opera recognovit, emendavit, Supplementis explevit, Notis, Diſſertationibus, Tabulis geographis illuſtravit *Gabriel Brotier*. 1771. 4 B. i 4to. Formaten kommer overeens med Hr. Abb. d'Olivets Cicero. Hr. Brotier ſkal have anvendt ſtor Flid paa denne Udgave, ja endog ſøgt at udfylde Aabningerne i denne Romerſke Hiſtorieſkriver.

Leipzig. Alte und neue Brüder-Hiſtorie oder kurzgefaßte Geſchichte der Evangeliſchen Brüder-Unitet in den ältern Zeiten und inſonderheit in dem gegenwärtigen Jahrhundert, von David Franz. 1771. 2 Alph. 12 Ark i 8vo. Fra ſamme Haand, ſom har givet os Efterretningerne om de Grønlandſke Miſſioner, har man her bekommet en ſammenhængende Hiſtorie om de Herrnhutiſke Brødre, eller om Grøven af Zinzendorf og den af ham ſtiftede Meenighed.

Halle. Hr. Conſiſtorial-Raad Boyſen har udgivet det 9de Bind af ſin Hiſtorie, ſom indbefatter de berømteſte Aſiatiſke Folks Begivenheder, blandt hvilke Chineſerne har bekommet det første Sted, dernæſt Dynaſtierne i Korea og de 3 ſmaa Kongeriger Peutſſe, Sin-lo, og Po-han, hvorefter følger de Tibetaners og Japaners Hiſtorie. Hr. Deguignes har været Forfatterens fornemmeſte Veyviſer, ligeſom han og ſittig har raadført ſig med Hr. Gatterers Værker.

No. 44.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 29de Octobr. 1772.

Kiøbenhavn. Forrige Grøve og Kongel. Danske Cabinets-Minister Joh. Frid. Struensees Omvendelses Historie, tilligemed hans egenhændige Efterretning om Maaden, hvorledes han er kommen til Forandring i sin Tænkemaade, i Henseende til Religionen. Til Trykken befordret af D. Balthasar Münter, oversat af Tydsk. 1772. 304 S. i stor 8vo. Med Hofbogtrykker Mollers Skrifter. — Dette Skrift er ey alene en Omvendelses Historie, men leverer tillige et Forsvar for og en Overbeviisning om den christelige Religions Sandhed. At give nogen Efterretning derom eller udførlig Recension deraf skulde vi af en Aarsag, som ikke kan være vore Læsere ubekiendt, anse for ganske unødvendigt, hvis ikke Skriftet, som en Afhandling om den christelige Religions Sandhed, og altsaa som et lærdt Skrift, dog desuden nødvendig, i hvor almindelig bekiendt det ellers allerede maatte være, burde finde sin behørige Plads i vore Efterretninger om Lærde Sager. Et Overbeviisnings-Skrift om vor Religions Sandhed i vort Danske Sprog har altid været at ønske, men aldrig ved saa bedrøvelig en Anledning, end mere, er der vel ingen Menneske-Ven, som jo af Hiertet og med Beemodighed beklager, at i hvormeget den end fornøyer sig baade ved Grævens og sin egen Oplysning og Overbeviisning, hans Blod dog endelig skulde blive den Kilde, hvorfra den-

ne skulde have sin Oprindelse og sit Udspring. Men nu var Leyligheden her, i hvordan den end var, og vel, at der af saa stort et Onde er dog kommen saa stort et Gode. Forfatteren har gierne vildet deele med flere den Glæde, han selv har følet over denne salige Forandring med Grøven, og Grøven har intet hellere vildet, end deele sin Overbeviisning i sær med dem, der endten tænkte ligesom han, eller af ham selv vare bragte paa vildfarende Begreb om Religion og Dyd. Forfatteren har, som Grøvens Siæleførger altid omhyggelig belavet sig paa alt hvad han vilde handle med Grøven om, og i Forveyen eftertænkt og opskrevet det for sig selv, ligesom han og i sin Dagbog havde indført og optegnet alt hvad Grøven i deres Underhandlinger havde udladt sig med for ham. Vi kan med saa meget desto større Sikkerhed lide paa den historiske Fortælling, som den ikke siden er opsat efter den blotte Hukommelses tilbagekaldne Erindring om forbigangne Samtaler. Men det er os her ikke saa meget om Historien at giøre, som om den lærde, den grundige, den med stor Flid udpønsede og udarbeydede, overalt fortræffelige saavel Igiendrivelse af en Fritænkers Vildfarelse, som Overbeviisning om den modsatte Sandhed, hvilke Historien her indbefatter i de 38 Samtaler, hvis Indhold og Omstændigheder den fortæller os. — Med den første Samtale den 1ste Mart. har Forfatteren alene søgt at vinde Grøvens Tillid og Fortroelighed og at oppække hans Opmærksomhed paa Hensigten af hans Besøgelser og derved paafølgende Samtaler. Dette er allerede giort med den Flid og den omhyggelige Kunst, som alle Læsere ganske vist maa have fundet sig fornøyede med, og som for det øvrige maa have givet dem ligesaa stor Tillid til Forfatteren og Skribenten, som Grøven maa have fattet til Præsten og Siæleførgeren. Det lykkedes ham og ved denne Samtale at faae udvirket af Grøvens Mund en Bekiendelse og Underretning om hans Religions Systeme, hvilken Forfatteren selv her maa fortælle: „ Jeg bad ham „ give mig Underretning om sit Religions Systeme, for der„ efter at kunne dømme, hvorvidt vore Meeninger vel vare „ forskiællige fra hinanden. Jeg har en stærk Formodning, „ sagde jeg, at de ingen Christen er. De kan læt indsee „ hvor inderlig jeg ønsker, at de maatte blive det. Dog er „ det slet ikke min Hensigt at paaføde dem Christendommen.

„ Jeg

„ Jeg haaber meget mere, at de selv skal holde den for en „ uundværlig Nødvendighed for dem. Han svarede mig, „ han var vist nok langt fra at være en Christen, imid„lertid erkiendte og ærede han et høyeste Væsen, og troede, „ at Verden og det menneskelige Kiøn havde sit Udspring „ fra Gud. — At Mennesket bestod af to Substantzer, „ det havde han aldrig kundet overtale sig til at troe. Han „ holdt sig og alle Mennesker for blotte Maskiner. Han „ havde ikke taget den Hypothese af la Mettrie, som han „ aldrig havde læst, men han havde ved egen Eftertanke „ selv dannet sig den. Det var Gud, som først satte den „ menneskelige Maskine i Bevægelse, men, naar den stand„sede, det er, naar Mennesket døde, saa var for ham intet „ mere, endten at haabe eller frygte. — Frihed vilde han „ ikke nægte Mennesket, dog bestemtes dets frie Handlinger „ ved Fornemmelserne. Der var ganske vist Moralitet i „ Handlingerne, men alene for saavidt de havde Følger for „ Sælskabet. I sig selv var alt hvad Mennesket kunde gi„re, ligegyldigt. Gud bekymrede sig ikke om vore Fore„tagender, og, om Mennesket havde Følgerne af sine Hand„linger i sin Magt, og kunde forhindre, at de ikke skulde „ blive skadelige for Sælskabet, saa havde ingen deri noget „ at bebreyde ham. Endnu føyede han til, at han maatte „ tilstaae, at han over nogle af sine Gierninger var meget „ uroelig, fornemmelig derover, at han havde trakt andre i „ Ulykken med sig. Men han befrygtede derfor efter dette „ Liv ingen onde Følger eller Straffer. Han indsaae ikke, „ at saadanne Straffe vare fornødne til at fyldestgiøre Guds „ Retfærdighed, om han og vilde tilstaae, at Gud tog Deel „ i Menneskenes Giøren og Laden. Mennesket blev allere„de her nok straffet for sine Afvigelser. Han havde selv i „ sin Høyhed ikke været lykkelig. I det mindste havde han „ i de sidste Maaneder af sin saa høyt misundte Lykke haft „ mange ubehagelige Sindsbevægelser at drages med.“ — Med den anden Samtale (af 3die Mart.) giør Forfatteren Begyndelse til at bestride Grevens Hypothese, at Menneske t var intet andet end en Maskine Hos Greven var den kun en Hypothese, og i det Mindste bliver den her for det første blot saaledes ansee, for at vise, at den endog som Hypothese duer intet, at den baade strider mod andre af Er-

faring om Menneſket bekiendte og unægtelige Sandheder, og er heller ikke ſkikket til at forklare alt hvad der gaaer for ſig ved Menneſket: „Mange af Menneſkets legemlige Forret„ninger kan forklares af Maſkinen; thi vort Legeme er vir„kelig en Maſkine. Men det er og ſaadanne, hvis mod„ſatte ikke kan gives. Den ſtore Mængde af vilkaarlige „og frie Handlinger, hvortil vi bruge Legemet og dets Lem„mer, kan ingen giøre begribeligt af den Sætz, Menne„ſket er en Maſkine. Thi Maſkinen kan ingen andre Be„vægelſer frembringe, end dem, der, ved dens Bygning ere „beſtemte, og hvis modſatte ved ſamme er giort umueligt. „Saaledes er det umueligt, at Viſeren paa et Uhr af ſig „ſelv kan gaae tilbage. Men Menneſket giør øyenſynligen „mange Ting, hvis modſatte han og havde kundet giøre, „om han havde vildet. Hvad vil de endelig ſige om de ab„ſtracte Begreber? Diſſe, ſvarede han kan ikke giøres uden „Billeder, og diſſe Billeder tages af Fornemmelſerne. Men „Fornemmelſen ligger i Maſkinen. Indtrykket af de ud„vortes Gienſtande, ſagde jeg hertil, foregaaer i Maſkinen, „men den, der er ſig dette Indtryk bevidſt, der tænker „Billedet, der ſammenligner mange Billeder med hinan„den, og af denne Sammenligning giør almindelige Be„greber, han frembringer i alt dette Virkninger, hvortil „Maſkinen ſelv ikke er i Stand. Videre: forklar De mig „engang af Menneſkets Maſkinebygning Virkningerne af „Hukommelſen, Attraae til og Haab om at vedvare efter „Maſkinens Nedbrydelſe, ſom dog Menneſket ikke kan „fraſige ſig, med mindre han har ſine ſkiulte Aarſager der„til, ſaavel ſom og Glæde og Angeſt i Samvittigheden „o. ſ. v.“ Grøven maatte vel med Koldſindighed tie til alt dette, thi det er den reene og uimodſigelige Erfaring og Philoſophie, ſom og her blev anvendt til videre at vise, at Fornemmelſen vel kan pirre og tilſkynde, men at den ikke nødvendig derfor beſtemmer Menneſkets Handlinger. Nu er Grøvens Hypotheſe ruineret, og nu bliver den mod„ſatte grundfæſtet og bygt paa dens Ruin. Efter den første var Menneſket kun et mechaniſk Spilleværk og Gud i det Høyeſte den konſtigſte, Forfatteren har bedet om Tilladelſe at ſige, Marionet-Spiller. Men efter den ſidſte er Gud en goddædig og viis Skaber, der har dannet Menneſker til

at

at regiere ſig ſelv efter Fornuft og Viisdom og til vigtige Henſigter i og efter Tiden, og Menneſket indtager et langt høyere Sted iblandt Guds Skabninger og beſidder ſtore Fortrin frem for utallige ſine Medſkabninger. Da Grøven endnu ikke ſaa ſtrax kunde forlade ſin kiære Hypotheſe, maatte det ikke giøre liden Virkning hos ham, at ham blev viſt, at den end ikke kunde, om han vilde beſtandig beholde den, betage ham al Frygt for hans Tilſtand efter Døden, ſaaſom han dog ikke kunde nægte, at jo Gud, der havde bygt Maſkinen, kunde, naar han vilde, ogſaa efter dens Opløsning ſætte den igien i forrige Stand. Herved blev Grøven ogſaa rørt, og da nu den grundigſte Philoſoph hidindtil havde taelt med ham til hans Oplysning indtil Hiertets Rørelſe, ſaa fik Præſten derved den ſkiønneſte Leylighed til de meeſt rørende Formaninger. Hvad der i denne Samtale er bleven handlet om Samvittigheden og dens Bebreydelſer, ſom Beviis for, at Menneſket ikke kunde være en blot Maſkine, det havde vi her ønſket udført tilligemed det andet, da det uden Tvil ſkulde have været Læſeren til megen Fornøyelſe og Opbyggelſe. — Tredie Samtale (5te Mart.) Grøven har nok for ſin Fornuft til Overbeviisning om ſin Meenings Falſkhed, og om Sandheden i den modſatte; men dog ikke nok endnu for at faae den udryddet af ſit Hierte, hvori den havde fæſtet for dybe Rødder, ſom en Meening, der havde favoriſeret hans forrige Gemyts-Beſkaffenhed, og derefter indrettede Levemaade. Dette bliver ham her af hans Siæleſørger ſaaledes øyenſynlig beviiſt, at han ſelv maatte tilſtaae, at han ſærdeles rigtig havde troffet Maaden og Grunden, paa hvilken forbemældte hans Hypotheſe først var oprunden, og ſiden var bleven ſaa rodfæſtet i hans Hierte, at det nu var ham vanſkeligt at fraſige ſig den, i hvorvel han erkiendte dens Falſkhed, en Vanſkelighed, ſom hans eget Hierte end mere giorde ham ſvær formedelſt den Skam, det følede ved at give efter, og forkaſte, hvad han ſom Lærer tilforn havde bibragt andre. Grøven kunde nu ikke mere ſtaae ſaa ſtærk en Overbeviisning imod. Baade hans Fornuft og Hierte var overvunden. Han haaber og ønſker Udødelighed. Men hans Gierningers Moralitet, forurolige ham, og denne hans Uroe søger hans Siæleſørger end mere at forøge, for at betiene ſig af ſamme ſom et Middel til at forſkaffe ham en deſto større og be-

dre grunder Siæle-Roe, end den han tilforn havde søgt i sin Hypothese. Forunderligt nok var det, at en Mand, der erkiendte en GUd og Skaber, der erkiendte Moralitet i de menneskelige Handlinger, saavidt de havde onde eller gode Følger for Sælskabet, at han ikke kunde besinde sig paa, at den GUd, som havde skabt Mennesket til Sælskab og Sælskabs Foreening i Verden, ikke kunde lade de Gierninger være sig ligegyldige, som sigtede til at forsyrre dette hans Øyemærke, og at deres Gierninger altsaa virkelig og for Guds Dom (in foro divino) maatte have en saare vigtig Moralitet til Belønning eller Straf. Det er just dette Forfatteren her forestiller ham, at den Moralitet han selv med følelig Smerte i sin Samvittighed erkiendte i denne sin Handling, at han havde syrtet sine Venner i Ulykke med sig, vilde blive ham til et vanskeligt, ja umueligt Ansvar for GUd. Det er noget Grøven nu med Anger erkiender, men, siger han, jeg forlader mig paa Guds Godhed og paa min Anger. Man begriber let, at Siælesørgeren lod ikke saadanne Ord falde paa Jorden, og at han her har søgt for første Gang at afvende hans Hu og Sind fra denne Philosophiske til den christelige Omvendelse. Men imod Christendommen har Grøven tvende Tvilsmaale, det ene mod dens Almindelighed, det andet mod dens Misbrug, formedelst hvilken GUd dog ikke naaer sit Øyemærke med Mennesket. Det første besvarer Forfatteren ham med ligesaa stor Grundighed, som Moderation, ja som en af de Theologer, der har lagt Vind paa den nyere moderate og forbedrede Tænkemaade i Theologien: „Af det første Tvilsmaal vilde han slutte: „ det var imod Guds Godhed og Retfærdighed ikke at have „ bekiendtgiort alle Mennesker en Lærdom, ved hvilken alene „ Mennesket kan blive lyksaligt. Men kan vi vel vide, om „ ikke GUd alligevel kan saliggiøre dem, som Christendom„ men ikke bekiendtgiøres, ved den i samme giorte Foranstalt„ ning, om de for Resten forholde sig vel, som efter deres „ Omstændigheder er dem mueligt? Og kan nogen, som „ GUd kan have skiænket et Gode, som han nægter andre, „ derfor holde sig berettiget til ey engang at betragte eller „ undersøge dette Gode, fordi GUd har forundt ham det, „ og ikke tillige alle? Har ikke GUd ulige uddeelt det Gode, „ som vi Mennesker erholde af Hans Kiærlighed, for Ex.

„ Ære,

„ Ære, Rigdom, Sundhed, Forſtand, endog den natur-
„ lige Religions Kundſkab. De ſee, at der flyder meget
„ mere af deres Indvending, end der efter deres Hen-
„ ſigt ſkal flyde deraf.“ Saavidt er vor fortræffelige Siæle-
ſørger kommen med Grøven deels ved ſit eget Arbeyde, deels
ved Hiælp af Jeruſalems Betragtninger, ſom han havde
givet ham at læſe i ſin Fraværelſe. — Den fierde Samtale
(8de Marr.) er philoſophiſk, dybſindig og ſubtil, og handler
om vore frie Gierningers Moralitet. Grøven grundede ſam-
me blot paa de Følger, de kunde have for Sælſkabet. Det
kan aldrig mishage Forfatteren, at vi med Eftertanke har
læſt diſſe hans Lærde Samtaler, ſom fortiener al vores og
alles ganſke Opmærkſomhed. Vi tør troe, at man kunde
gierne have ſkiænket Grøven denne Hypotheſe, og endda
maatte han have tilſtaaet, ſiden han dog erkiendte Gud ſom
Skaber, at allerede denne deres Moralitet maatte give dem
en anden ſaare vigtig Moralitet in foro divino. Hr. For-
fatteren har ſelv allerede tilforn lagt Grøven dette paa Hier-
tet, da han foreholdte ham hans Anſvar for Gud, for de
Venner, Han ved ſine Handlinger have ſtyrtet i Ulykke.
Saaledes kunde man endda være kommen til Maalet med
ham, ſom er Guds Naades Antageſſe i og ved Chriſti For-
ſoning. Men Forf. har taget en anden Omvey. Recenſenten
tilſtaaer oprigtig, at han aldrig med nogle nyere Philoſopher
har kundet erkiende Gierningernes Følge for den eeneſte tilſtræk-
kelige Grund til at erkiende deres Moralitet og ret at føle den.
Det er ſandt, hvad Forfatteren ſiger, at et Menneſke ſlet ikke
kan indſee alle ſine Gierningers Følger, for nøye at beſtem-
me deres Moralitet, at det alene ſom oftest kan indſee de
nærmeſte Følger, at det altſaa ſtaaer Fare for at feyle i ſin Dom,
om ſine Gierningers Moralitet, og endelig, at dets Lyſter
og Begierligheder ſkulde forblinde det i ſine Underſøgninger
derover. Formedelſt diſſe Grunde ſkulde det ſnart komme
nogen for, ſom Forfatteren ganſke vilde forkaſte denne Be-
dømmelſes-Grund. Men man betragte ham nøye S. 37.
og da ſkal man finde, at det er kun den Struenſeiſke Hypo-
theſe, han vil affkaſſe og udrødde, nemlig, at Følgerne
var den eeneſte Bedømmelſes Grund. Han vender der-
for Grøvens Tanker derfra hen til Guds Villie, kun for
det første betragter ſom den, der er os aabenbaret i Samvit-

tigheden og ved den os medfødte moralske Følelse, som var almindelig hos alle, og blev stadfæstet og bekræftet ved Gierningernes Følger. Var det nu Forfatterens Agt, at stadfæste paa den anden Side den moralske Følelse, som den eeneste Bedømmelses-Grund, med Følgernes Udelukkelse, da skulde man her kunne gisre ham disse Indvendinger, at den moralske Følelse tilsiger os i Almindelighed ikke andet, end at hvad der er Godt eller Ondt for Mennesker og Menneskers Sælskab, det maa gisres eller lades, men ikke, at denne eller denne af vore enkelte Gierninger er god eller ond, som man umuelig altid kan vide uden at undersøge deres Følger saavidt mueligt: at af den moralske Følelse alene umiddelbar kan bedømmes de Gierninger, i hvis almindelige Begreb deres Følger til Menneskers og det menneskelige Sælskabs Lyksaliggisrelse eller Lyksalighedes Forstyrrelse ligger os umiddelbar for Øynene, saasom i at myrde, røve, stiæle, og at det dog derved kommer an paa Følgerne for Mennesket, og Sælskabet: at de utallige enkelte Gierninger i vort Liv, hvorved det kommer an paa vort Overlæg, og hvis Moralitet ingen moralsk Følelse umiddelbar tilsiger os, maa dog veyes og prøves efter deres Følger som onde eller gode, førend den moralske Følelse kan tilsige os at gisre eller lade dem: at den moralske Følelse er dog i Grunden intet andet end den os medfødte personlige Kiærligheds-Drift til os selv, og den sælskabelige Kiærligheds-Drift til andre, som alene tilsiger os, at vi skulle gisre alt hvad der er godt for os og for andre, og lade alt hvad der er ondt for os selv eller for andre, men at det er dog Fornuften, der ved Undersøgning af Gierningernes Følger maa lære os at kiende deres onde eller gode Beskaffenhed, hvor ikke denne ligger saa umiddelbar i deres almindelige Begreb, at den moralske Følelse strax kan fordømme eller bifalde dem, anklage eller undskylde dem. Det er altsaa vel, at Forfatteren slet ikke ganske har forkastet Gierningernes Følger, som en Grund til Moralitetens Bedømmelse. Men det er endnu bedre, at han tillige har giort den Omvey, hvor han kunde have gaaet lige til Maalet, for at medtage den moralske Følelse, og lære Grøven at kiende samme. Thi det var just denne, nemlig Samvittigheden og den moralske Følelse, der skulde besvære Grøvens Hierte, anklage og beskylde ham for Guds

Dom

Dom over det Onde han havde giort, og hvis slette Moralitet han endten umiddelbar saae eller ved nøyere Undersøgning kom til at see. Havde vi ikke selv ved første Giennemlæsning misforstaaet Forfatteren, som vel kunde hendes flere Læsere, da skulde vi kunne have sporet denne vor Anmærkning over nærværende Samtale. I Sandhed, om end Forfatteren havde tilstaaet Grøven, at Gierningernes Følger var Grund nok til at kiende Moraliteten, saa var den dog ikke Grund nok til at føle den med Bifald eller Fordømmelse, ikke Grund nok til at anklage Grøven for Gud, og sætte hans Gemyt i en salig Anger, med mindre hans Samvittighed og moralske Følelse var bleven opvakt, for ved Anger og Fortrydelse at giøre ham dest mere higende efter Guds Naade, hvortil den og af Siæleførgeren viiselig er bleven anvendt. — I den femte Samtale (10de Mart.) har Grøven villig underkastet sit heele foregaaende Levnets Løb og Forhold sin Siæleførgers skarpe og nøyagtige Forhør, for derefter selv at blive dest bedre bekiendt med sin moralske Character, og med sine Handlingers Moralitet. Øyemærket var at bringe ham til en hiertelig og angerfuld Fortrydelse derover, hvorved han og allerede er bragt til Pynten og til Grændserne af Christendommens Land. Det gielder nu om, at han bliver først ret vel bekiendt med Stifterens Historie og fortræffelige Sædelære, og med Beviserne for den Religions guddommelige Sandhed, som han har stiftet. Dette samme Forhør bliver endnu videre i den siette Samtale (12te Mart.) fortsat, og besluttet med Anviisning til tvende Veye, paa hvilke at komme til Overbeviisning om den christelige Religions Sandhed, deels nemlig ved en bestandig Udøvelse af JEsu Forskrifter, deels ved den Undersøgning, at JEsus virkelig og i sær ved virkelige Mirakler har beviist sig at være et guddommeligt Sendebud til Menneskene. — Grævens urolige og angerfulde Fortrydelse bliver end mere i den syvende Samtale (14de Mart.) dreven indtil den høyeste Grad, i sær ved en livagtig Forestilling af hans Forholds Moralitet i Henseende til hans høystbedrøvede Forældre, saa at Siæleførgeren selv befrygter, den skulde tage Overhaand, og beslutter at forskaane ham for flere i Henseende til hans Forholds Moralitet alt for hiertersørende Forestillinger, da han allerede har naaet det, han har sigtet til at svække Grævens Tillid til sin formeente

philosophiske Bod, som tilstrækkelig nok til gudommelig Benaadelse. — Man kommer i den følgende og ottende Samtale (16de Mart.) nærmere til Sagen. Grøven overbeviises af de vigtigste Grunde om de guddommelige Straffers Visshed i Evigheden, om Fornuftens Mangel paa Kundskab, om tilstrækkelige Midler til sammes Afvendelse endten ved Anger, eller ved Erstatning eller Forbedring; følgelig om Nødvendigheden af noget andet Middel, end det Fornuften erkiender, som maatte kiendes ved besynderlig guddommelig Aabenbaring, om det ellers er muligt og virkelig gives. Det er just saadant et Middel, den christelige Religion tilbyder os, og vi har ingen Aarsag at tvile om dets Sandhed og Tilstrækkelighed, da Religionens Stifter, JEsus Christus har ved sin Opstandelse, som har al historisk Troeværdighed, bevist sig et guddommelig Sendebud til Menneskene og den sande forjættede Messias. — I den niende Samtale (18de Mart.) har Forfatteren søgt at bibringe Grøven det rette Begreb om Forsoningen ved Christum, saa vel af det Gamle som Nye Testamente, og dette har han eragtet fornødent, førend han vilde skride med ham til den Indsigt og Overbeviisning, at der er intet i dette Saligheds Middel, som strider mod de os bekiendte guddommelige Egenskaber. I øvrigt søger han her at bevoelige Grøven over den Frygt og Bekymring, som immer indfandt sig hos ham over det, at hans Anger og Fortrydelse ikke maatte være oprigtig nok for Gud; og skeer det ved den Leylighed, at han giver ham det Raad, for at bevise for hele Verden sin Omvendelses Oprigtighed, selv derom at opsætte en troeværdig Beretning, hvorved han tillige skulde søge at udslette hos andre, de falske Begreb om Religionen, som han maatte have bibragt dem. Vi har glemt at erindre, at Grøven har tilforn læst Gellerts philosophiske Morale, et Skrift der havde bidraget til hans forandrede Gemyts-Forfatning, og nu er Bonnets philosophiske Undersøgning om Beviserne for Christendommens Sandhed af ham ogsaa bleven giennemlæst. Saadanne Medhielpere har Siæleførgeren betient sig af. — Indholdet af 10de Samtale (20de Mart.) er Forsoningens Overensstemmelse med Guds Kiærlighed, Viisdom, Helligshed og Retfærdighed, og dens Beqvemhed til at befordre Menneskenes Lyksalighed. — I og med de hidindtil anførte Samtalers

talers Indhold er Grævens Omvendelse og Overbeviisning ved en roelig Undersøgning bleven fuldført. Den Vey, Forfatteren har taget med ham til dette Maal, er af Græven selv bleven erkiendt for den eeneste tilstrækkelige og bequemmeste Vey dertil, da han har forsikret ham, at han hverken ved hæftige Declamationer eller ved Torden-Prædikener vilde have udrettet det allermindste til hans Forbedring og Omvendelse. Selv har Forfatteren derved udmærket sig hidindtil, som en grundig Philosoph og som en Theolog af en elskværdig Moderation. Herefter handler han med Græven overalt som Siæleſørger. Græven, som er omvendt til Religion, skulde nu og bevares fra phantastisk Sværmerie. Han maatte ingen Regning gjøre paa visse Følelser til Bevis for sig selv derpaa, at han var en retskaffen og oprigtig Christen. Derfor leveres ham at læse det aldrig nokſom roesværdige Skrift af Spalding vom Werth der Gefühle im Christenthum. Indholdet af de øvrige Samtaler har til Øyemærke, at stadfæste Græven i hans Overbeviisning, betage ham Tvilsmaale, bestyrke ham imod Indvendinger, oplyse og underrette ham om de fornemmeste Christendommens saa vel theoretiske som practiske Sandheder, saasom Troens Hemmeligheder, Opstandelsen og Dommen o. a. m., overalt at forbedre hans christelige Sindelag, at styrke ham i Salighedens Haab, og at forberede ham til hans forestaaende Indtrædelse dertil ved en salig Død, hvis Omstændigheder til Slutning fortælles. Vi behøver ikke at sige, at Skriftet giver overalt og i disse Samtaler en lærerig og opbyggelig Læsning, og paa mange Steder ikke mindre, hvor den oplyste Græve taler, end hvor Siæleſørgeren, der har oplyst ham, selv fører Ordet? Skriftet er alt for bekiendt der til. Nogle sær mærkelige Steder, som ellers kunde fortiene det, ville vi derfor ey engang optegne. Men at recensere det, som et af de lærdeste Skrifter, der indbefatter den lærerigeste Overbeviisning om Christendommens Sandhed, kunde og burde vi ikke undlade, men videre end til dette Maal har vi og ikke i Recensionen vildet udlade os. — Nu følger Græve Struensees egenhændige Efterretning om Maaden, hvorledes han er kommen til Forandring i sin Tænkemaade, i Hensigt til Religionen, til Hr. Doct. Münter. Græven har derudi giver Verden et kort Begreb deels om hans forrige Tænkemaade og dens egentlige og rette

Dan-

Dannelse under den samme Vellystigheds og Vergierrigheds Haand, som den skyldte sit første Grundlag, deels om de Virkninger, som hans Siæleførgers Samtaler og de ham leverede Skrifters Læsning havde giort paa ham til dens Omdannelse og Forbedring. Hans Øyemærke har været dermed, at overbevise Verden om sin Omvendelses Oprigtighed, og at oprette, saa vidt han kunde, den Skade, som hans forrige Tænkemaades Exempel kunde have stiftet til andres Forargelse. Man finder overalt Spor af et med mange Tanker opfyldt christeligt Sind, som gierne vilde udtrykke dem alle, men maa lade sig nøye med at kunne fremføre de fornemmeste og saa mange, som kunne være nok til Hoved-Sagen og Øyemærket. Nogle Udtryk og Vendinger maa man og holde hans i deslige Materier ubevandte Pen til gode. Overalt sporer man et øyrket Genie, der har giort sig Reflexioner over Verden og det menneskelige Hierte, men som derudi er bleven forvildet af sit eget, og som, for at skaffe samme Roe, har neddyssет sig i Vellystens bløde Skiød, hvor det har indslummet i og under uroelige Drømme, indtil det endelig ved den bekiendte Anledning er bleven opvakt af Søvne, har fattet sig, og indseet, at den sande og salige og bestandige Roe, var alene at søge og finde i Religionen og i Hiertets Overgivelse til Gud.

Leipzig. Kurzer Systeм der naturlichen Religion. 1771. 118 S. i 8vo. Den ubekiendte Forfatter afdeeler sin hele Afhandling i 7 Afsnitter: I.) **om Gud og hans Egenskaber.** Efter et kort Bevis for Guds Virkelighed, bliver Guds Egenskaber med samme Korthed opregnede. Guds Eenhed er bevist ved Princ. Ident. indisc. Den guddommelige Sanddruhed hedder her, at Guds Forstand er fri for alle Vildfarelser. Saasom han er et almægtigt, uafhængende og høystfornuftigt Væsen, saa besidder han og den høyeste Frihed. Alvitis er han, saasom han veed at vælge de bedste Midler til de bedste Øyemærker. Da han formedelst sin Godhed og høystfuldkomne Natur elsker alene det, som er med samme overeenstemmende, det er at sige, hvad som er Godt, saa er han et helligt Væsen. Heraf følger, at han ikke kan være ligegyldig imod det Onde, og er altsaa høyst retfærdig. I ham er alt alene den eene uendeli-

delige Fuldkommenhed, og det Væsentlige derudi er den selvstændige og ævige Kierlighed og Tilbøyelighed i GUD til alt det, der er Ret, Orden og Overeenstemmelse. II) Om Skabelsen. Alt hvad som er virkeligt uden for GUD, hedder Verden. GUD har skabt Verden af Intet. Alle levende Kreaturers Lyksalighed er det Øyemærke, hvortil GUD har skabt Verden. Denne Verden er iblandt alle muelige den bedste. III.) Om Forsynet. Naar Verden i det første Øyeblik ikke kunde give sig selv sin Virkelighed, saa kunde den heller ikke giøre dette i det andet, tredie og fierde og alle følgende Øyeblikker, som hidindtil ere forløbne. GUD maa altsaa bestandig immerfort og i alle følgende Øyeblikker, og ikke den selv, have meddeelt den sin Virkelighed. GUD opholder altsaa Verden, alle Ting i Verden og deres Kræfter. Han har forud seet, bestemt og valgt Midler til sit Øyemærke. Altsaa regierer han alt hvad som skeer. Guds Opholdelse og Regiering hedder Forsyn. Ey alene alle enkelte Skabninger, men endog de mindste enkelte Deele bliver af GUD seete vedligeholdte, og regierede. Følgelig er intet saa ringe og intet saa lidet, at det jo staaer under Guds besynderlige Opsyn. Men der gives desuden et besynderligt guddommeligt Forsyn for Menneskene. IV) Om Oprindelsen til det Onde. Hvad det physiske Onde angaaer, saa har GUD ikke kundet skabe nogen Verden, hvor i der var mindre Ondt, eller færre Ufuldkommenheder Enhver nyder saa meget Godt, som deres egen Natur og alle Tings Sammenhæng taaler. Der gives egentlig intet Onde i Tingenes ordentlige Løb. Det moralske Onde kommer af vor fri Villies Misbrug, og denne finder Sted, hvor vi ikke formaae at erkiende og undersøge, hvad Godt eller Ondt er, eller de medfødte Tilbøyeligheder og Lidenskaber tillader os ikke at prøve Følgerne af vore Handlinger. V.) Om Mennesket og dets Bestemmelse. VI.) Om Nødvendigheden af en guddommelig Aabenbaring. Disse Afhandlinger ere skiønne, og viser en Skarpsindighed, som man ikke sielden har savnet i de foregaaende. I den første beviser Forfatteren, at Mennesket er bestemt til en høyere Lyksalighed, der ikke kan erlanges i dette Liv. Først viser han, at vi har en Siæl, som er forskiællig fra Legemet, og er en Ting, der bestaaer for sig selv, dernæst, at den er uforkrænkelig, og efter alle rimelige philosophiske Grunde

udødelig; og endelig deraf, at vi kan giøre os et grundet Haab om et bedre Liv. Men ingen tør vente det, uden hvem der øver Dyd og Retskaffenhed. I det siette Affsnit bliver nu videre forklaret, at en overnaturlig Aabenbaring er fornemmelig af den Aarsag nødvendig, fordi Menneskene virkelig medbringe til Verden en stor moralsk Fordervelse, der hindrer al sand Retskaffenhed og Dyd, og sdm ikke kan afskaffes uden ved overnaturlige Midler. Andre Grunde har Forfatteren dog derfor og angivet og videre udført. VII.) **Om den christelige Religions guddommelige Oprindelse.** Det er en meget fattelig Forestilling efter **Bonnet**, om endskiønt den kunde være meget meer udførlig.

Regensburg. Repertorium derer gesamten Ewangelischen Religionsbeschwerden, welche bey dem hochpreislichen Corpore Evangelicorum von 1720. bis 1770. theils fortgesezt, theils neuerlich angebracht worden sind, aus Archival-Acten gefertiget von Christ. Gottfr. Oertel. 1 Alph. 10 Ark. Denne Fortegnelse er meget brugbar, ligesom den og er fuldstændig. Den indbefatter 1) efter alphabetisk Orden alle Gravamina Evangelica, som siden 1720. ved Corp. Evang. ere forekomne; 2) bliver angivet, imod hvem enhver Besværing er stilet, og hvor i den har bestaaet; 3) bliver efter chronologisk Orden alle Skrifter specificerede, som ere udgivne a gravatis & gravantibus, og ere væsentlige Act-Stykker; 4) blive Auctores anførte ved Skrifterne, hos hvilke Skrifterne ere at finde in Extenso. I Forberedelsen forklares, hvad man har at forstaae ved Gravamina ante Reformationem & post Reformationem, og tillige leveret en kort Historie om begge. Anhanget indbefatter tvende Fortegnelser: 1) paa Religions-Besværingerne i Riget i Almindelighed. 2) Corp. Evangelicorum Skrivelser til Keiseren fra den Westphalske Fred til 1770.; fremdeles begge Rigs-Hofraads-Slutningerne af 2den Junii 1761. og 27de Februar. 1768.; dernæst begge Conclusa Corp. Evang. af 11te April og 23de May 1770. og endelig et Nominal-Register over Gravamina.

Altona og Bremen. Samuel Bourns **geistliche Reden über einige auserlesene Parabeln unsers Heylandes,**

landes, aus dem Engliſchen: zween Theile: herausgegeben von J. J. Duſch, Prof. und Rector in Altona. 360 S. i 8vo. Diſſe 16 Prædikener ere over det 13de Kap. hos Mathæus, og det 16de hos Lucas. I Indledningen handler han om JEſu Parables Fortrin, og ſætter dem i følgende Poſter: 1) at de handlende Perſoner ikke ere ringere Skabninger, end Mennesker: 2) at Parablerne have en eftertrykkelig Korthed, Tydelighed, og Mangfoldighed: 3) at hans egen Characteer oſte derudi indføres: 4) at han forebragte dem, efter ſom Leyligheden gav ſig i Samtalen. Forfatterens Hensigt gaaer ud paa, af Talens og den Evangeliſke Fortællings hele Sammenhæng, at forklare Parablernes Hensigt. Undertiden har han indſtrøet nogle ſine egne Meeninger, for Ex. S. 321 om Straffernes Endelighed. I øvrigt fortiener hans Methode i Parablernes Forklaring ſkiønſomme Læseres Biefald.

Wien. Köremoens Ehrenmitglieds der Academie von St. Luca zu Rom, auch verſchiedener anderer Academien in Italien und Deutſchland, Natur und Kunſt in Gemälden, Bildhauereyen, Gebäuden, und Kupferſtichen, zum Unterricht der Schüler, und Vergnügen der Kenner. Erſt Th. 387 S. Zweyt. Th. 552 S. i 8vo. Endſkiøndt Forfatteren ikke ſkal være vel nok underrettet om Kunſtens Hiſtorie, ſaa ſkal han dog beſidde ſtor Indſigt og Styrke i det Practiſke deraf, hvor i han giver meget gode Forſkrifter, hvoraf man mærker, at han har ſeet meget, og det med kloge Øyne, og har efterforſket Kunſtens Væſen og Beſtemmelſe. Forſkiællige Feyl i Skrivemaaden bør man billigen overſee. Den første Deel handler om Maleriet, og den anden om Billedhuggerkunſten. Begge indbefatte derom mange fortræffelige Afhandlinger. Et ſærſkilt Anhang indbefatter Skrivelſe over de ſaa kaldte Groteske Malerier, Afhandling om Muurbillederne, om de frie Kunſters Fremvæxt og Aftagelſe, og om de Italienſke og Tydſke Maleres Fortieneſte. Man finder overalt mange og tydelige Beviis paa en øvet Erfaring og mange Aars Bekiendiſkab med Kunſterne.

Nürn-

Nürnberg. Nach dem jetzigen Staat eingerichtete Bilder Geographie, darinnen von den vier Haupttheilen des Erdbodens, Europa, Aſia, Africa, und America Nachricht gegeben, alle Nationen nach ihrer Kleidung in ſaubern Figuren vorgeſtellt, und die Länder nach ihrer Lage, Flüſſen, Clima, Fruchtbarkeit, Einwohnern, Handlung, Macht, Regierungsform, vornehmſten Städten und Merkwürdigkeiten beſchrieben werden; als ein beqvemmes Handbuch zum Gebrauch der neueſten geographiſchen Charten eingerichtet und mit doppeltem Regiſter verſehen. 1770. 2 Alph. 14 Ark i 8vo. Mån erklærer, at man finder kun lidet i dette Skrift, ſom ſvarer til den glimrende Titels pralende Løfter.

Leipzig. Ἀριſτοτέλους τέχνης ῥητορικῆς Βιβλια Γ. ex aliqvot editionum Collatione. 14 Ark i 8vo. Hr. Schwickert begynder ſin Boghandling med at udgive gode philologiſke Bøger. Han har endog vovet en Aftryk af en græſk Bog uden latinſk Overſættelſe. Den Schraderiſke Udgave er egentlig bleven lagt til Grund, og denne er en Aftryk af den Juntiniſke. Men man har og ført ſig den Morelliſke og Sylburgiſke til Nytte. Man har tilføyet et med Flid udarbeydet latinſk Regiſter. Den græſke Characteer er god og den udvortes Indretning behager formedelſt ſin Simpliciteit.

Nordlingen. Sammlung von Betrachtungen aus der Atzneygelahrheit und Naturkunde. Dritter Band. 1771. 244 S. i 8vo. Dette Bind indbefatter mange lærerige Afhandlinger. Det er Hr. Gesner, ſom har ſtiftet dette periodiſke Skrift og opmuntret ſine Landsmænd til med Flid at arbeyde derpaa. Man bifalder ikke, at Hr. Gesner bruger en alt for blomſtrende og æſtetiſk Skrivemaade, og taber ſig ofte ſelv ſom en fortællende Obſervator.

Halle. Gedanken von Glauben in JEſum. 84 S. i 8vo. I Beſynderlighed beſkrives Afveyene fra Troen. Afhandlingen er practiſk og Forfatteren ſøger at indſkiærpe Chriſtne de vigtigſte Sandheder, og at formane dem til en alvorlig Eftertanke om deres Pligter.

No. 45.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 5te Novbr. 1772.

Kiøbenhavn. Scriptores Rerum Danicarum medii Ævi partim hactenus inediti, partim emendatius editi, qvos collegit, adornavit & publici Juris fecit *Jacobus Langebek*, Sacr. Reg. Mag. a Conſiliis Status et Tabularii Sanctiorjs Præfectus. Tom. I. 1772. 642 S. i Fol. Med Godiches ſmukke latinſke Skrifter. — Her have vi allerede Begyndelſen til det Danſke hiſtoriſke Bibliothek, ſom Hr. Etats-Raad Langebek har lovet, og ſom ſkal indbefatte en Samling af den Danſke Hiſtories Skribentere af Middel-Alderen. Derunder indbefatter Hr. Etats-Raaden alt hvad endten Indlændere eller Udlændere har ſkrevet, og ſom angaaer ey alene Dannemark og Norge med underliggende Øer og Provintzer, men endog Hertugdommerne og Grævſkaberne med alt hvad der endten tilforn har været eller er endnu det danſke Scepter underlagt, ſaaſom baade ſtørre og mindre Chrøniker og Aarbøger, allehaand Hiſtorier, Regiſtere og Fortegnelſer over Konger og andre berømmelige og mærkværdige Perſoner, Slægt-Regiſtere, Levners-Beſkrivelſer, Necrologier og Topographier, med et Ord, alt hvad Alderdommen har efterladt os, og ſom Udgivere endten af en Hændelſe eller ved flittig og møyſommelig Efterſøgning har kundet og fremdeles kan komme over og faae fat paa. Hr. L. vil ikke være den første, ſom har fattet det berømmelige Forſæt efter Tydſkernes, Franzoſernes og Engellændernes

Exempel at udgive en ſaadan Samling af diſſe den Danſke Hiſtories Skribentere. Af Udlændere har vel en Lindenbrog, Ludewig og Weſtphal o. a. indrykket nogle af dem i deres Samlinger men lemlæſtede og fordervede. Af Indlændere derimod nævnes en Svaningius, Vellejus, Kragius, Jonas Venuſinus, Longomontanus, Tormius, Spormannus, Wormius, Oſtenfeldius, Lintrupius. Men Hr. L. veed ikke at ſige os, om de virkelig har lagt Haand paa Værket, eller hvad de har udretter i den Henſeende. Han frygter, at deres Forſætter ere blevne dræbte i Fødſelen, og at de fleſte har ikke leveret andet end blotte Fortegnelſer over Skribenternes Navne, hvoraf han har ſeet nogle. I en af diſſe Fortegnelſer af 1718. opregnes iblandt andre *Andr. Velleji* de ſcribenda Hiſtoria Danica Conſilium, *Olai Wormii* Sciagraphia edendorum aliquot Rerum Danicarum Scriptorum, *Chriſt. Longomontani* Idea diſpoſitionis Hiſtoriarum Danicarum. Hvad Aarſag der egentlig har hindret diſſe Mænd fra ſaa priſeligt et Forſæt, veed han heller egentlig ikke at angive, uden de ſædvanlige, ſom man i Almindelighed kan formode. Men ingen fortiener større Roes i den Henſeende, end den yngre Th. Bartholin og Arnas Magnæus, ſom begge har ſamlet en ſtor Forraad til den gamle Hiſtorie, hvilken de uden Tvil havde beſtemt til offentlig Udgave om de havde levet. Endelig ſkal ogſaa vor berømmelige Grammius have haft i ſin Tid det ſamme i ſinde, nemlig at udgive en Samling af deſlige Skrifter til den Danſke Hiſtorie, ſom Hr. L. ey alene har hørt af hans egen Mund, men har endogſaa af hans egen Haand et Bevis at fremlægge derpaa. Det er nemlig Planen og Indholdet af Prolegomena til dette ſtore Værk, ſom han dermed tillige giver Løfte om. Dette Document er ſaa mærkværdigt, at Hr. L. har ladet det aftrykke i Fortalen, for derved at bringe os vor ſtore Gram i Erindring, en Mand, der ey alene var i Stand til at udkaſte Planer til de ſtore Værker, men og at udføre dem, om han havde lever. Til vore Læſeres Fornøyelſe lade vi det og her aftrykke: *Summaria Capitum.* §. 1. De Cauſis cur Danica hiſtoria parum exteris nota & cur noſtra Gens tantam Hiſtoricorum copiam non protulerit ab omni Ævo, qvanta alibi habetur. 2. Qvid judicandum de fontibus hiſtoriæ

ſtoriæ noſtræ, qvorum *Saxo* in Præfatione ſua & *Sueno Aggonis* meminerunt, ac de illis, qvos laudant *Pontanus*, *Wormius*, aliiqve recentiores. 3. Unde tanta fabularum Seges in vetuſtiſſimi Ævi hiſtoriis noſtris? Et an Jure tales nobis imputantur præ cæteris nationibus? 4. Unde ſuas vetuſtiorum temporum hiſtorias habuerint *Saxo* & *Sueno?* & qvinam in iis Defectus. 5. Qvæ fata tuerint hiſtoriæ noſtræ usqve ab iis *Saxonis* & *Suenonis* temporibus ad *Arnoldum Huitfeldium*. Et qvi poſtea, in iſto ſc. intervallo qvatuor Seculorum, ſcriptum aliqvid reliqverint. 6. Qvid de *Huitfeldio* judicandum, ejusqve Merita & Defectus. 7. Qvid de *Pontano*, *Meurſio*, *Beringio*, *Suaningio* &c. 8. Qvid reſtet adhuc præſtandum optandumqve, ut meliorem hiſtoriam, pro manca & mutila & nimium ſæpe incerta, habeamus. Qva occaſione, de Jactura, tot Monumentorum facta per ultimum incendium. Item, de & *Diplomatibus* & *Annalibus*, longe pluribus, qvam qvos edidere Dominus de Ludewig aliiqve, publicandis. 9. De Subſidiis ad noſtram hiſtoriam ex Scriptoribus exteris, iis ſcilicet, qvos nec *Saxo*, nec *Huitfeldius*, aut alii, vel legerunt, vel legere aut habere ſuo ævo potuerunt. 10 Interim amplectendum grato animo, qvod iſti egregii viri, *Saxo* inprimis & *Huitfeldius*, nobis operæ præſtiterunt. Absqve iis enim ſi foret, in majoribus tenebris verſaremur. Qvod exemplis demonſtrandum. 11. Qvî factum, ut nemini ante *Huitfeldium*, nemini poſt eum in mentem venerit, *Monumenta publica* edere. Ubi de *Suaningio* & *Vellejo* & *Wormio*, *Er. Tormio*, atqve Pluribus, varia curioſa & notatu digna. 12. De eximia prorſus cura Regis Chriſt. IV. & affectu Studioqve ejus erga hiſtoriam patriam. Sed inprimis de Sapientiſſimo Conſilio Cancellarii ejus Magni *Chriſtiani Friſii* de Kragerup, qvod tamen optatum effectum haud fortitum eſt ab omni parte. 13. Cum ejusdem Cancellarii Curæ & Conſilio *Pontanum* Hiſtoriographum debeamus, dicendum, qvo modo id factum, & qvibus rebus, qvoqve apparatu inſtructus ad ſcribendum venerit. Ubi breviter de ejus vita. Vel potius ad eam, qvæ nobis jam eſt ad manus, allegandus Lector. 14. An digne executus id operæ *Pontanus?* Ubi

de virtutibus ejus & defectibus. 15. Animadverſiones & Stricturæ in varia ejus narrata. Sed breviter & carptim, eoqve modo, qvo utuntur *Grævius* & *Burmannus* in Præfationibus ad Scriptores hiſtoricos Italiæ & Siciliæ. 16. Plura poſſent dici. Sed acqvieſcet his Lector; nam nec omnia vacavit percurrere, nec ita tamen rem abſolutam daremus. Id demum plenius fiet aliqvando, ubi *Monumenta illa, qvæ adhuc magno numero latent, exemplo Anglorum Germanorumqve publicam Lucem adſpicient.* Qvod optandum. Man ſeer af dette Udkaſt denne vor ſtore Mands ſtore Plan. Imidlertid veed man ikke, om Gram har udarbeydet noget deraf eller hvor meget, og maa beklage, at inter deraf er kommen for Lyſet. Endelig er det falden i Udgiverens Lod at fuldføre, hvad forbemældte ſtore Mænd ey har haft Lykke til. Foruden Fædernelandets Ære har han og haft den unægtelige ſtore Nytte for Øyne, hvorom han ſelv ſaa taler: Nec minus utilitatem reſpexi, qvæ inde provenire poſſet, ſi omnes adhuc ſuperſtites hiſtoriæ noſtræ fontes, tam editi, qvam hactenus inediti, in uno corpore digeſti comparerent, qvod loco Bibliothecæ iis inſerviret, qvi in hiſtoriæ noſtræ parte aliqva aut ſcribenda aut emendanda qvidqvam ſolito perfectius præſtare cupiunt. Sunt enim, qvi Scatebras ipſas adire aventes, tales manu exaratos theſauros omnesqve ejus generis ſeorſim editos, ac partim raritate diſtinctos libellos habere commode non valent. Sunt, qvibus ad vaſtiora & recondita librorum Sacraria acceſſio præcluſa vel denegata penitus eſt. Det er over 30 Aar ſiden Udgiveren har begyndt at ſamle til dette Værk alle til danſke Hiſtorier henhørende Chrøniker og Aarbøger, ſom han har kundet faae fat paa, og at afſkrive forekommende Haandſkrifter, vel ikke for det første i nogen anden Henſigt, end at han deels dermed kunde forſkaffe ſin Bogſamling nogen Værd og Prydelſe, deels dermed tiene ſig ſelv og gode Venner ved Leylighed. Men ved nøye Overveyelſe fandt han for godt hellere dermed at tiene det almindelige, end at taale, at hvad han i lang Tid med megen Møye og ſtor Bekoſtning havde ſamlet paa, ſkulde ſplittes ad efter hans Død. Mange af de ſamlede Skrifter ſkylder han Venners Gunſt. Flere har han bekommet af de offentlige Bogſamlinger i Kiøbenhavn, og for-

forſkiællige paa ſin Reyſe til Stockholm, Upſal og Lund. Han lover Læſeren i dette Værk, om ikke alle, ſaa dog de fleſte Kilder, ſom Huitfeld har øſt af, undtagen Diplomata, ſom han har beſtemt til et eget Værk for ſig ſelv, hvilket han og med det første vil udgive. Imidlertid ſavner man mange Skrifter, ſom har været til i Huitfelds Tid og indtil den Kiøbenhavnſke Ildebrand, hvilke man troer, at være forlorne, med mindre de ved en ſær Lykke ſkulde krybe frem af de Huller, hvor de maaſkee ligge i Skiul. Paa nogle ſaadanne Skrifter, ſom af deres blotte Opſkrifter ere ham bekiendte, og ſom endten ganſke maa være forkomne, eller han ikke har kundet faae fat paa, har han foran dette Værk tilføyet en Fortegnelſe. Hvad dem angaaer, ſom han leverer i dette Værk, da ere der iblandt mange, ſom indbefatte nye, ubekiendte og betydelige Ting, ikke faa, ſom indbefatte ringe og ubetydelige, ja for en ſtor Deel falſke og urimelige Ting. Men Udgiveren har dog intet derudi vildet forandre, udelukke eller tilføye, uden det maatte været ſkeet af nogen nødvendig og betydelig Aarſag, ſom han da tillige har angivet. Saaledes har han efter andre lærde Udgiveres Exempel vildet levere ſine Skribenteres Text i alle Maader uforandret og overlade til den fornuftige og øvede Læſer ſelv at ſkiælne mellem Godt og Ondt. De i Haandſkrifterne forekommende Abbreviaturer har han leveret med fulde Ord, for at betage de Ukyndige al Skrupel, og ey at give Anledning til falſke Læſemaader. Men Orthographien, ſkiøndt efter nærværende Skrivemaade urigtig, har han ladet blive uforandret, ſaaſom milicia for militia, ymnus for hymnus, hoſtium for Oſtium. Flere adſkillelſes Tegn, ſom i Haandſkrifterne ere faa eller ingen, ſaaſom puncta, Commata, har han tilføyet, for at forebygge Textens Misforſtaaelſe og falſke Forklaring. Til Zir for Værket og til Behag for kyndige Elſkere af Diplomatiken, har han af nogle de betydeligſte Haandſkrifter tilføyet Kobberſtukne Prøver af deres Skrift, for derefter tillige at kunne domme om deres Ælde. Nærværende Tom. I. indbefatter i alt 33 Artikler, hvis Opſkrifter med kort Efterretning om hver i ſær vi her ville anføre: I) Vetuſtiſſima Regum Septentrionis Series *Langfedgatal* dicta, a *Japhero* ad *Haraldum Harfager* Norvagiæ & *Horda-Kanutum* Daniæ Reges. Dette Slægt-Regiſter over nor-

diske Konger har Snorro Sturlesøn betient sig af, som en af sine ældste og ypperste Kilder, og længe for ham har Are Frode, den første Islandske Skribent, betient sig deraf, dog ikkun for at bevise sin egen Herkomst fra gamle nordiske Konger. Det er det samme, Stephanius kalder Odins Slægt Register, saasom det regner fra Japhet ned igiennem de Trojanske Konger til Odin, og fra ham lader det Danske og Norske Konger nedstamme ved de Svendske indtil Harald Haarfager og Haarde Knud. Det er afskrevet efter det Handskrift, som findes paa B. U. H. iblandt Arnæ Magnæi Samlinger, og som foruden dette Slægt-Register indbefatter en Deel andre, som af Forfatteren her opregnes. Det er skrevet paa gammel Dansk eller Islandsk, henved 1313, i Fald Arnæ Magnæi Paaskrift derpaa staaer til Troen, formodentlig af en Islænder. Et Prøve af Skriftet er tilføyet i Kobber, og en latinsk Oversættelse ved Siden derpaa; II) Genealogia Regum Anglo-Saxonum ab Odino ejusqve Majoribus deducta. Dette har stor Forvandtskab med det forrige, hvis Authoritet det og stadfæster. Det regnes fra Kong Ælfreds Fader op ad til Odin, og fra ham op til Noah. Nogle af vore Lærde holde for, at vore Skribentere har laant af de Engelske hvad de beretter os om Odin og hans Slægt, men Forfatteren holder her i sin korte Fortale det modsatte for meget mere rimelig, og modsiger og i en Anmærkning under det forrige Slægt-Register vor Lærde Hr. Conference-Raad Suhm, der holder den Angel-Saxiske Woden eller Odin for en langt anden og yngre end vore nordiske Odiner, da han tvertimod efter disse tvende Slægt-Registeres øyensynlige Overeenstemmelse, holder ham for den samme, som vor nordiske Odin. Dette sidste Slægt-Register er taget af den gamle Angel-Saxiske Chrønike edit. Gibsonianæ, og supplereer af de Exemplarer, som andre Skribentere har indrykket i deres Skrifter. III) Series triplex Regum Septentrionis a Ragnaro Lodbrok ad Haquinum Magni Filium Norvegiæ, Ericum menved Daniæ & Birgerum Sveciæ Reges. Dette Register har Udgiveren selv afskrevet af samme Haandskrift, som det hvoraf Langfedgatal var tagen, og føyet en latinsk Oversættelse dertil. Dets Forfatter, en Nordmand eller Islænder, meenes at have levet under disse Konger,

som

ſom regierede til een Tid i Begyndelſen af det 14de Aarhundrede, og efter en Anmærkning, ſom Udgiveren har ſkrevet ned, viſes han at have været af de Baglers Partie. IV.) Catalogus Regum Daniæ a Dan ad Waldemarum II. Af en Afſkrift, ſom Arnas Magnæus har udſkrevet af et Haandſkrift i 4to, ſom for Ildebranden 1728. havde været paa B. U. H. Author er af Navn ubekiendt, men maa have levet henved Enden af det 12te og Begyndelſen af 13de Aarhundrede, ſiden han ender med Wald. II., og har kaldet de følgende Konger Reges modernos. Han har deelt Kongerne i 3 Klaſſer, af hvilke den første er ufuldſtændig, den anden feylagtig baade i Aarstallene og Kongernes Opregnelſe. Selv formodes han at have været en Skaaning, fordi han giør den Oluf, der alene var udvalgt af Skaaningerne, til Konge i Dannemark. V.) Series ac brevior hiſtoria Regum Daniæ a Dan & Lother ad Waldemarum II. Efter forbemældte Magnæi Afſkrift af et andet Haandſkrift i 4to paa B. U. H. for Ildebranden. Den ubekiendte Forfatter maa have ſkrevet ſamme henved 1220. for Kongens Fangſel, hvorom han intet mælder. En Prøve af Haandſkriftet er tilføyet i Kobber. VI.) Nomina Regum Daniæ a Dan ad Ericum Glipping. Af et Haandſkrift af 13de Aarhundrede, ſom forvares i det Stockholmſke Antiqvitets-Archiv, og er kun et blot Navne-Regiſter. VII.) Incerti Auctoris Genealogia Regum Daniæ a Dan & Angul ad Chriſtophorum I. Denne korte Afhandling om de Danſke Kongers Thronfølge har Stephanus Johannis Stephanius først bragt for Lyſet af ſamme Haandſkrift, hvoraf han har udſkrevet Svend Aageſens Hiſtorie og Knud den Stores Krigs-Ret, hvormed han og har udgivet den til Sorøe 1642. i 8vo. Den ubekiendte Author har levet i Midten af det 13de Aarhundrede under Wald. II. og hans trende Sønner og i Begyndelſen af Erik Glippings Regiering. Han har nogle Particulariteter, ſom ikke findes hos andre. En gudfrygtig Mand har han været, det finder man kiendelige Spor til, men tillige saa eenfoldig og vankundig, at han forklarer Kong Chriſtophers Navn, ved Chriſt-Offer. Han roſer ellers denne Konge meget. Forbemældte Haandſkrift meener Hr. L. at være forkommen i Branden. VIII.) Series Runica Regum Daniæ prima. Dette og føl-

gende Konge-Regiſter har O. Worm udgivet i Kiøbenhavn 1642. in Fol., med latinſk Overſættelſe og Anmærkninger. Haandſkriftet er endnu tilovers iblandt den Magnæiſke Samling paa B. U. H., og indbefatter, foruden den Skaanſke Lov og Grændſerne mellem Dannemark og Sverrig, tillige diſſe tvende Runiſke Regiſtere, af hvilke det ſørſte ſiden Worms Tid har bekommet en Mangel, ſom vor Udgiver har erſtattet af Worms Udgave. Den ubekiendte Author har levet under Erik Menved eller noget efter hans Tid. En Anmærkning, Hr. L. har givet over diſſe og de forrige Konge-Regiſtere, bør vi uden Tvil anføre, da man tillige deraf ſeer, hvor vigtige de Fortaler ere, han har ſat foran Skrifterne: Mirum eſt, tam de hoc noſtro, qvam de ceteris omnibus, qvi Catalogos Regum ſcripſere, fere omnes in Regum numero, ordine & appellationibus ab invicem omnino diſcrepare; unde ſatis clare patet, eos communem non habuiſſe fontem, nec ſemper unum alterum exſcripſiſſe, ſed unumqvemqve ſuas traditiones & relictas a Majoribus Schedulas ſeqvutum fuiſſe, qvas omnes, qvoad vetuſtiores Reges, Saxone Grammatico Antiqviores fuiſſe neceſſum eſt; alias enim Hiſtoricum tantæ Auctoritatis ſecuti fuiſſent Auctores, qvorum pleriqve poſt eum vixerunt; niſi dicere velis, Hiſtoriam ejus in certis clauſtris ita ſepultam latitaſſe, ut in paucorum Conſpectum ac uſum prodierit. Sed de omnibus ejus modi Catalogorum Regum Auctoribus diſſimulare neqveo, eos qva remotiſſima tempora multa fabuloſe, & qva recentiora haud pauca mendoſe retuliſſe. Iis nihilo minus talibus, qvalibus, carere neqvimus, ſiqvidem qvilibet ſemper aliqvid in ceteris non obvium, continet. Haandſkriftet er med Rune-Bogſtaver og af det 14de Aarhundrede. Forfatteren kalder ſig Tuli, og af det han mælder om den hellige Vetill Viburgenſernes Skyts-Helgen, meenes han at have vøret en Munk fra Wiburg. For det 16de Aarhundrede ſkal det have hør: Rigs Canzler Anton Brøske af Langeſøe til, fra hvem det igiennem de Wormers Hænder er kommen i Ole Borchs, ſom ſynes at have givet det det Pergaments-Bind, ſom det endnu har, og med egen Haand at have ſkrevet bag paa: Leges Daniæ ſcriptæ Characteres Runico. Af Haandſkriftet er tilſøyet en Prøve i Kobber. IX.) Series Ru-

Runica Regum Daniæ altera, indbefatter, foruden Navnene, tillige nogle Bedrifter, og ſtemmer i mange Ting overeens med den bekiendte Kong Erichs Kronike. Forfatteren er ubekiendt. Begyndelſen af dette Regiſter fattes. X.) Cornelii Hamsfortii Series Regum Daniæ a Dano ad Fridericum II. Denne Fortegnelſe, ſom er noget mere, end blot Navne-Regiſter, har Hamsfort ſkrevet 1585. og dediceret til D. Joh. Lange. Han hører vel ikke til Middel-Alderen. Men han har haft en Deel gamle Skrifter ved Haanden, og har deraf anført adſkillige Anecdoter, ſom man ikke finder andenſteds. Hvitfeld har giort meget af ham og fulgt ham, ſom en Claſſiſk Author, baade i den verdslige og geiſtlige Hiſtorie. Udgiveren har bekommet et Afſkrift deraf fra Upſal. XI.) Suenonis Aggonis Filii Compendioſa Regum Daniæ Hiſtoria a Skioldo ad Canutum VI. blev først udgivet til Sorøe 1642. af Prof. Stephanio, efter et gammelt Pergaments-Haandſkrift, ſom er forkommet i Ildebranden 1728. Udgiveren har da beholdt den Stephaniſke Text, og af Stephanii Anmærkninger, hvad ſom tiener til Hiſtoriens Oplysning, hvor til han selv hiſt og her har tilføyet nogle af ſine egne. Svend Aageſen er vor ældſte Danſke Hiſtorieſkriver, der ligeſaavel ſom Saxo har ſkrevet efter Abſalons Tilſkyndelſe, ſkiønt ikke med den Hæld og Styrke, ſom Saxo. Han har ſkrevet henved 1186. I nogle Ting afviger han fra Saxo, ſaaſom han har fulgt den Iſlandſke Hypotheſe. Begge, ſom har levet til een Tid, ende deres Hiſtorie med den Fortælling om Slavernes Hertug Bugislaus, ſom maatte aflægge Troeſkabs Eed til Kong Knud og betale Skat. Udgiveren har her tilføyet et Slægt-Regiſter, ſom viſer Svend Aageſøns anſeelige og geiſtlige Herkomſt. XII.) Catalogus Regum Daniæ brevior, er et blot Navne-Regiſter, ſom Petrus Olai har indrykket i ſine Samlinger, uden at man veed, om han ſelv har ſkrevet det, eller nogen anden. Det er forfattet efter Saxo og andre gamle Skrifter, men for Reſten af ingen ſtor Betydning. XIII.) Series Regum Daniæ ab Haraldo Klag ad Waldemarum II. har Udgiveren ſelv udſkrevet af forbemældte Petri Olai Samlinger, ſom ſelv har taget det af et meget gammelt Haandſkrift. Den ubekiendte Forfatter ſlutter Udgiveren at have været en Skaaning af ſamme Grund, ſom han har ſluttet det ſamme om

andre ubekiendte Forfattere. XIV.) Petri Olai Minoritæ Roskildensis Chronica Regum Danorum a Dano ad obitum Joannis Regis. Denne Chrønike har Udgiveren selv afskrevet af den bekiendte Petri Olai Libro Collectaneorum autographo, som endnu er tilovers paa B. U. H. og hører til den dertil af Magnæo forærede Samling, og er skreven ved Reformationens Tid for Midten af det 16de Aarhundrede. Paa den sidste Side i Bogen findes endten af Andrea Vellejo eller Hemmingio disse Ord tilskrevne: Dominus Petrus Olai olim familiæ Franciscanæ hunc librum ex variis Monumentis magno labore collegit, ac mihi moriturus sui Μνημόσυνον reliqvit. Den hele Bog indbefatter en heel Samling af 15ten til den Danske Historie henhørende Skrifter forruden nærværende Krønike og nogle, som handler om udenlandske og fremmede Ting. Alt hvad der angaaer Dannemark har Udgiveren bestemt til behørige Steder i dette Værk, og har selv afskrevet alt med megen Besværlighed, saasom Haandskriften er meget fiin og paa mange Steder vanskelig at læse. Hvad i sær nærværende Krønike angaaer, da naaer den ikke længere end til 1541 da der, som i nogle Exemplarer er forfat indtil Frid. II., er uden Tvil af en anden Forfatter. Forfatteren, Petrus Olai, nævner iblandt sine Kilder, forruden Saxo og Crantz, andre sin Tids Skribentere og flere utrykte Krøniker og gamle Haandskrifter, hvoraf en Deel vel for længe siden ere forkomne. I Henseende til Kongernes Orden og Tal har han forladt Saxo og fulgt en ældre Krønike; XV) Regum & Gentis Danorum Historia a Dano usqve ad Annum 1288 dicta vulgo *Chronicon Erici Regis*. Denne Krønike har Lindenbrog først udgivet til Hamborg 1603. i 4to af et Haandskrift, samt har hørt Henrich Ranzau til, og siden in Folio til Frankfurt 1609., hvilken Udgave Joh. Alb. Fabricius har oplagt paa nye til Hamborg 1706. Det egenhændige Haandskrift, er, saavidt Udgiveren veed, hos os ingensteds at finde. Stephanus har vildet rette den meget feylagtige Lindenbrogiske Udgave, men efter Udgiverens Erindring har han vel giort nogle Forandringer til Forbedring, men derhos endten med Forsæt forbigaaet mange Ting, som ikke har staaet ham an, eller og har haft et meget ufuldkomment Exemplar. Lindenbrog, Stephanius

og

og Worm holde det urigtig for Erici Pomerani Krønike, da Gramm har vist, at Skribenten baade er ældre end man troer, og har levet længe før Erik af Pommeren bley født. Han skal have levet i Begyndelsen af Erik Menveds Regiering henved 1288, og have været en Cistercienser Munk fra det Slesvigske. Vor Udgiver holder ey urimeligen for, at den har faaet Navn af Kong Eriks Krønike, fordi Kong Erik Mendved, (ey Erik af Pommern) har givet ovennævnte Munk Opmuntring eller Befalina til at skrive den. Han meener og, at den fordum har hørt til den Samling, som vore Historieskrivere kalde Congesta Menvedi. Huitfeld har meget betient sig af den ofte Ord for Ord; XVI) Petri Olai Minoritæ Roskildensis Annales Rerum Danicarum a Cimbrorum exitu ad An. Chr. 1541. Dette Aar-Register har Forfatteren uddraget af mange andre for en Deel langt ældre Bøger, og indført i forbemældte sine Collectanea saaledes, at de staaer skrevne hist og her paa alle Bredder og saa vel neden som oven for Siderne paa de blanke Rum. Hvad der er skeet i hans egen Tid og kort tilforn har han selv lagt til. Forfatteren har haft megen Umage med at afskrive dette Aar-Register, og bringe det til nogen chronologisk Orden formedelst Haandskriftets Fiinhed, Vilde og Smudsighed, der næsten gior det ulæseligt. Vi lære af dette Skrift at kiende i det mindste Navnene af tvende ubekiendte Skribentere nemlig Hiembech ved 1272. og Johan Draphoim ved 1517. For Resten erindrer vor Udgiver, at hverken denne Forfatter eller hans Kilder, i sær i den gamle Chronologie, ere tilforladelige; XVII) Annales ab anonymo circa Albiam, ad Annum usqve 1265 conscripti. Denne Aarbog stemmer i nogle Ting overeens med Alb. Stadensis Krønike, hvoraf den ubenævnte Forfatter, som har overlevet Albert, har laant mange Ting. Hvo Author har været og hvorfra veed man ikke, uden saavidt man har Grund til at giætte, at han har været en Holstener og har boet endten i Stade, Hamborg eller Lybeck, siden han i sær handler om hvad der har tildraget sig i Holsteen og omkring ved Elven. Han ender sin Aarbog med 1265., hvoraf sees hans Levetid. Den er tagen af Lindenbrog som har indrykket den iblandt sine tydske Skribentere, og paa nogle Steder rettet, hvor Aarstallene vare fortrykte. Nogle har anført

ført den under Navn af den Slaviske Krønike, forførte af den Trykfeyl i den Lindenbrogiske Udgave, at den Slaviske Krønikes Titel er bleven fortsat oven over Texten af denne Aarbog. XVIII) Annales rerum Danicarum Esromenses a nato Christo ad Annum 1307. er afskreven af et Pergaments Haandskrift i 4to, som hører til den Magnæiske Samling paa B. U. H. Samme synes at være skreven i det 14de Aarhundrede, ikke længe efter Authors Levetid, vel ikke uziirligen, men derhos ofte saa sludderagtig, og med saa mange Feyl, at man næppe kan komme efter den rette Meening. Udgiveren har rettet, hvad der har været mueligt, saa Texten dog kan forstaaes og er nogenlunde bleven correct. Han agter den for en af de nyttigste Aarbøger i vor Historie, i sær fra Udgangen af det XI Aarhundrede til Enden. Hvad den anfører fra Verdens Begyndelse til Christum, og fra Christi Fødsel til det 8de Aarhundrede og Carl den Stores Tider, er laant af fremmede Krøniker, og haves hos andre Skribentere langt bedre. I de Romerske Keyseres og Pavers Chronologie vil man finde grove Feyl. Hvad Author har om det danske Folks og danske Kongers Herkomst, smager af ældre Kilder, og kommer for en Deel overeens med Saxo og vore andre Aarbøger. Saavidt Adamus Bremensis slaaer til, skulde man tænke, man læser ham selv. Author skal endog have været saa uforsigtig, at hvad Adam har hørt af Kong Svend Estritsons Mund, det fortæller han, som det kunde være sagt ham selv. Man har tvende Udgaver af Aarbogen, en af Biskop Christ. Worm, hvoraf Udgiveren har kun seet et eneste Exemplar, som Hr. Conferences-Raad Clevenfeldt eyer, en anden iblandt de Haandskrifter som Ludwig har udgivet, men som er fuld af hæslige baade Skriv- og Tryk-Feyl. Begge disse Udgaver har Hr. L. sammenlignet med sin Text, og deraf anteegnet de vigtigste Varianter i Noterne. Den Vormiske Udgave er kun et Fragment af et større Værk, som han har haft i Sinde at udgive, og som er ikke bleven fortsat, af hvad Aarsag man veed ikke. Man skulde end ikke have vidst, at Worm var Udgiveren deraf, hvis ikke den gamle Provst Terpager, der i sin Ungdom havde været en fortrolig Ven af den Vormiske Familie, havde skrevet paa dette eneste Exemplar: Editor hujus Chronici fuit D. Christianus Wormius. Udgive-

giveren har givet Aarbogen Navn af Annales Esromenſes i Tillid til diſſe Th. Bartholini Ord derom, Ant. dan. p. 670.: „Annales de rebus danicis in Membrana con„ſcripti, ni fallor, in Monaſterio Esromenſi in Anno „1307. deſinentes, qvos in Muſeo meo aſſervo.“ Dette Bartholins Exemplar meenes at være det ſamme, ſom det B. U. H. nu eyer. En anden Stump af ſamme Krønike, men ikkun paa nogle faa Blade, findes og blandt de Magnæiſke Haandſkrifter for Resten nok ſaa gammel og rigtig, ſom det hele Haandſkrift. Deraf har Udgiveren og antegnet de fornemmeſte Varianter. Author, ſom formodes at have været en Munk af Esroms Kloſter, er for Resten ubekiendt, men har uden Tvil levet i det 14de Aarhundrede under Erik Mendved. (Beſlutningen følger.)

Halle. Af Hr. Prof. Schlözer i Göttingen er udarbeydet den 31te Deel af Allgemeine Welthiſtorie. Hr. Gebauer havde fattet den roesværdige Beſlutning, at lade den hele nordiſke Hiſtorie udarbeyde efterhaanden ved forſkiellige Lærde. Den Danſke og Norſke Hiſtorie er allerede kommen for Lyſet. Men nu er denne Deel beſtemt ligeſom til Prolegomena over den hele nordiſke Hiſtorie. Forfatteren har haft til Øyemærke, at beſtemme Grændſerne og Omfangen af denne vidtløftige og endnu hiſt og her udyrkede Mark; at viſe Mueligheden, Begyndelſen og Kilderne til denne Hiſtorie, og kritiſk at beſkrive ſamme, og endelig paa et Sted at ſamle nogle almindelige Kundſkaber, uden hvilke nogen dyb Indſigt i Deelene er ikke mueligt, men ſom i Foredraget ſelv lade ſig ikke bequemmelig indrykke i Deelene. „Man „behøvede, ſiger Forfatteren, en almindelig nordiſk Hi„ſtorie, ligeſom den almindelige tydſke Hiſtorie underſkil„ler ſig fra en beſynderlig Beſkrivelſe over enkelte tydſke „Stater: et Syſteme af denne Hiſtorie, ſom i Forveyen „kunde give det ſtore Ganſke en vis Rynding, foreſtille det „ſom en Eenhed, og derved lætte Udſigten derover: en Lite„ratur af denne Hiſtorie, ſom kunde ſætte Læſeren i Stand „til, at ſætte den rette Priis paa de forhaande værende Kil„der i Henſeende til deres Alder og Troeværdighed, og at „foragte de urene, hvoraf andre hidindtil har øſt; ſom paa „den eene Side kunde ſætte ham i Sikkerhed for de gamle

„ nordiske Antiqvariers patriotiske Lættroenhed, der vil ind-
„ bilde den sydlige Norden, at Scandinavien har Documen-
„ ter og Mindemærker, ældre end Christi Fødsel, ældre end
„ Herodot, ældre end Babels Taarn, og ligesaa ærværdige
„ og paalidelige, som de gamle Ægyptiske, Græske og Ro-
„ merske Monumenter, og paa den anden Side hærde ham
„ imod nogle nyere Udlænderes ulærde Foregivende, ligesom
„ den egentlige historiske Tids-Alder i hele Norden begyndte
„ først med det 10de Aarhundrede efter Christi Fødsel, og
„ alle tidligere Efterretninger vare fabelagtige, dunkle, uvis-
„ se, og dog ufrugtbare." Forfatteren antager Elben og Donau til Grændse-Linie og deeler saaledes den Europæiske Historie i tvende Hoved-Deele, hvoraf den eene paa denne Side Strømmen indbefatter den Sydlige, og den anden paa hiin Side Samme den nordiske Europæiske Historie. I Henseende til Historiens Kilder anmærkes følgende Sætzer: Der gives ingen nordisk Historie af Mosis og Homers Tider: Der gives ingen nordisk Historie hoe de gamle Græker og Romere: Der gives ingen nordisk Historie i det Tids-um fra Christi Fødsel indtil det IX. Aarhundrede; ingen indenlandsk Historie; thi der var end ikke nogen Skrivekunst i Norden; heller ingen udenlandsk; thi Norden stod endnu ikke i nogen Forbindelse med Sønden, og Reyserne fra det første til det sidste begyndte sildigere, end man hidindtil har troet. Følgelig begynder Nordens egentlige Historie ikke førend i det IXde og Xde Aarhundrede. Hvad Værkets egentlige Indhold angaaer, da forekommer her først Vorläufige Abhandlung von der Unwissenheit der alten Griechen und Römer, in der Erd- und Geschichtkunde des alten Nordens, som er en Afhandling af Hr. Prof. Schiønning i Sorøe, der er oversat af det Danske og ledsaget med mange Anmærkninger S. 1-206. Derpaa følger die allgemeine nordische Geschichte, som indbefatter 1) en Afridsning af den nordiske Historie, og handler 2) om det Europæiske Nordens Stammefolk, 3) om Slavernes Historie fra Aar 495-1222., af de Byzantinske Skribentere fuldstændig beskreven, giver 4) en almindelig Afridsning af det Asiatiske Norden (som er et Udtog af Hr. Fischers Siberiske Historie) 5) en nærmere Beskrivelse paa det Finniske Norden, i sær i Henseende til Scandinavien, og om Scandiernes Reyse til Constan-

tino-

tinopel og i andre Lande ſiden det IX. Aarhundrede, og handler endelig 6) om Skrivekunſten i Scandinavien og om Runerne.

Leipzig. Jo. Aug. Noeſſelti Opuſculorum ad Interpretationem ſacrarum Scripturarum Faſciculus. 316 S. i 8vo. De i denne Samling indbefattede Skrifter har tilforn allerede været trykte hver for ſig, og ere atter igien efter Forlangende blevne oplagte med Forfatterens deels Forøgelſer og deels Forbedringer. Samlingen indbefatter følgende Afhandlinger: 1) Ad Math. XVIII. 6. ſeqv. de offendendo contemnendoqve nullo minimorum, qvi credunt in Chriſtum. 2) Ad Luc. I. 69. de JEſu Chriſto, τῷ κέρατι τῆς σωτηρίας. 3) Ad Locum Joan. VII. 37.-39. 4) Ad Rom. III. 21.-28. de Juſtificatione per fidem in JEſum Chriſtum. 5) Ad Rom. VIII. 19. ſeqv. de ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως. 6) Interpretatio Cap. IX. Ep. ad Rom. 7) Ad 1 Cor. IV. 10. ſeqv. 8) Ad 1 Cor. XII. 13. 9) Ad Epheſ. IV. 15. de illo, ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ. 10) De tempore Epiſtolæ ad Hebræos, deqve Hebræis, qvibus Paulus ſcripſerit. 11) Ad Ebr. IX. 14. ubi Chriſtus ſe Deo obtuliſſe dicitur: διὰ πνεύματος αἰωνίου.

Helmſtadt. Hr. Prof. Ferber har beſluttet ſine offentlige Forelæsninger med 3de Taler, ſom han har udgivet under følgende Opſkrifter: 1) Von den guten Sitten auf Academien. 23 S. i 8vo. Han ſøger i Beſynderlighed at indſkærpe ſine Tilhørere, hvor meget vor udvortes Velſtand beroer paa tuſinde Smaaheder, ved hvilke vi, ſaa lidet de ſynes i og for ſig ſelv at ſiae, maa anvende ſtor Opmærkſomhed. 2) Von der Akademiſchen Freundſchaft. 28 S. i 8vo, hvor i angives de rette Egenſkaber af det ægte og værdige Akademiſke Venſkab. 3) Von den Vorurtheilen der Ehre auf Academien. 23 S. i 8vo. I Beſynderlighed bliver her med levende Farver afſkildret den raſende og uforſtandige Fordom, ſom vil forſvare ſin Ære ved en daarlig Tvekamp. Der herſker i diſſe Taler en ildvrig Veltalenhed, et levende Foredrag, og en gjennemtrængende Skrivemaade. „ Man maa (ſiger Rec.) ønſke de Unge til Lykke med ſaadan

„ en

„ en Lærer, der uden Forbeholdenhed advarer og straffer dem, „ og blotter deres Fordomme. Han indlægger sig dermed en „ stor Fortieneste af Verden. Hvem der paa Akademierne „ underviser de Unge i Videnskaberne, opfylder dermed kun „ en Deel af sin Pligt, som Professor. Den anden bestaaer „ derudi, at han udbreder og vedligeholder Sædelighed, Dyd „ og Religion iblandt dem. Han maa danne af dem ey alene nyttige Lærde, men endog dydige Borgere. Den der „ sørger for deres Forstand, og forsømmer deres Hierte, fyldestgiør kun en Deel af sin Pligt."

Heilbronn. **Allgemeine Geschichte der bekannten Staaten von ihrem Ursprunge an bis auf die neuere Zeiten aus sichern Schriften verfaßt: zehender Theil: welcher den Anfang der Geschichte von Deutschland enthält, oder der Geschichte der Deutschen, Erster Band.** 2 Alph. 9 Ark i 8vo. Begyndelsen af dette Værk er udarbeydet af Hr. Hausen. Han har beskrevet Tydskelands Historie indtil S. 278. Derfra er den af en anden Lærd bleven fortsat, som man ikke kiender. Han skriver ellers vel og med en mandig Skiønsomhed. Han prøver og undersøger og viser sig overalt vel erfaren i den historiske Critik. Denne Deel gaaer indtil Henrich den Tredie eller indtil Aar 1056. Som Bevis paa en god Historieskriver anmærker man i sær hvad han siger om Keisernes og Hertugernes Magt i de ældre Tider og hvor han beskriver Sæderne og Staatsforfatningen under de Sachsiske Keisere. Conrad I. Skilderie skal være vel troffen. Om Otto den Store tilstaaer han, at han kiender faa Fyrster, der med saa stor Ret havde fortient Navn af Stor; men som dog vel maatte være for meget sagt.

Leipzig. **Von den Weltkörpern, zur gemeinnützigen Kenntniß der grossen Werke GOttes, von** S. Schmid. 232 S. i 8vo. Dette er anden og nye Udgave af et i Henseende saa vel til Stiil og Skrivemaade, som Indhold, fortræffelige Skrift. Den er meget fuldkomnere, end den første Udgave, og har bekommet en Deel Tilsatzer, Forøgelser og Forbedringer. Ligemaade ere tilføyede 3 Kobber-Tavler, som bidrager ikke lidet til de foredragne Tings Oplysning.

No. 46.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 12te Novbr. 1772.

Kiøbenhavn. (Beſlutning af Scriptores Rerum Danicarum medii Ævi &c.) XIX.) Annales Fratrum minorum Wisbyenſes ab An. 67. ad 1525. Denne Wisbyenſiſke Krønike har Ludevig indrykket i den 9de Tome af ſine Samlinger, under Titel af Diarium Fratrum minorum, men det Exemplar, hvor efter han har ladet den aftrykke, har været meget forſtympret. Det egenhændige Haandſkrift er forvaret i det Stockholmiſke Antiqvitets Archiv, og indbefatter mange fortræffelige Ting til den Danſke, Svendſke og Norſke Hiſtories Oplysning. Krøniken er først bleven begyndt henved 1340., og for den største Deel fortsat i det 14de og 15de Aarhundrede af flere Forfattere. Den er meest udførlig i den Gullandſke og Wisbyenſiſke Hiſtorie. Afſkriften, ſom er meget fuldſtændigere og vigtigere end den Ludevigiſke, har Udgiveren bekommet fra Stockholm ved ſin Sal. Ven Aſſeſſ. Brocmann, men ſelv bragt den i Orden. XX.) Chronologia rerum Danicarum ſecunda, Auctore *Cornelio Hamsfortio* Cimbro ab Anno Chriſti 687. ad Annum 1448. ex Codice Mſcr. Bibliothecæ Regiæ Haunienſis. Denne, ſaa vel ſom forrige Hamsfortiſke Chronologie har Udgiveren bekommet fra det Upſaliſke Bibliothek, og, ſom han formoder, af den Afſkrift, ſom Stephanius ſelv har udſkrevet efter det Kiøbenhavnſke Bibliotheks Haandſkrift. I Begyndelſen citerer Author meget ofte Lyſcander, men be-

findes ſiden, at have haft andre ypperlige Kilder at øſe af, hvoraf en ſtor Deel ere forkomne, og har han derfor mange Anecdoter, ſom man ellers finder ingenſteds. XXI.) Annales Danici Bartholiniani. An. 777-1200. Denne Aar-Bog har Th. Bartholin den Yngre ſamlet af forſkiællige ældre Skrifter, til hvis Oplysning og Bekræftelſe den altſaa kan tiene, og bliver derfor her indrykket iblandt de ældre Kroniker, ſkiøndt den er et Værk af en yngre Author. Vor Udgivers Afſkrift er af det, ſom findes i den Magnæiſke Samling, der er udſkreven af Bartholins eget Haandſkrift. Author citerer baade gode gamle Skribentere, og nogle yngre af mindre Anſeelſe, og kan denne hans Aarbog i den Henſeende ſkaffe en fortræffelig Nytte til at underſøge, ſammenligne og beviſe hiſtoriſke Tildragelſer. Ellers har ſamme Bartholin ſamlet en langt udførligere Danſk Krønike af gamle Skribentere, ſom findes paa B. U. H., og fortiener at ſee Lyſet. XXII.) Vita S. Willehadi a B. Anſchario conſcripta. Willehad, en af vore første nordiſke Apoſtler, var beſtikket af Carl den Store til første Biſp af Bremen henved 788., og har først omvendt Sachſerne, ſom boede mod Norden ved Søekanten og Folkene paa hiin Side Elven til den chriſtelige Religion. Anſcharius, første Erkebiſp af Hamburg og ſiden Biſp af Bremen, har beſkrevet hans Levnets Hiſtorie. Diſſe tvende Aarſager, at Willehad har været de Nordalbingers og Holſteners Apoſtel, og at den Danſke og Svenſke Apoſtel Anſcharius har beſkrevet os hans Liv og Levnet, har bevæget Udgiveren til at give denne Levnets-Beſkrivelſe Plads i denne Samling, foruden ogſaa den tredie, at han er død i Grævſkabet Oldenborg. Udgiveren har ladet den aftrykke efter Mabillons og Fabricii Udgave, da den Colniſke Udgave af 1642. aldrig er kommen ham for Øyne, hvilken Philippus Cæſar har udgivet af et gammelt Hamburgiſk Haandſkrift i et Værk, ſom bær Titel af Triapoſtolatus Septentrionis. Vor Udgiver har tilføyet en Deel ſmaa Anmærkninger under Texten. XXIII.) Legenda de Sto Willehado, i det gamle Holſteenſke eller Neder-Sachſiſke Sprog, ſtemmer overeens med foregaaende Levnets Beſkrivelſe, hvoraf den formodentlig er tagen. Den findes aftrykt i en gammel Bog udgiven til Lybeck Aar 1497. in Folio, under Titel: Paſſionael efte dat Levent der Hylligben. XXIV.) De Eccle-

ſia

ſia Bremenſi vetus ſcriptum, af den Lindenbrogiſke Samling. Den ubekiendte Author handler alene om hvad der har tildraget ſig i den Bremenſiſke Kirke i det 8de og 9de Aarhundrede. I adſkilligt ſtemmer han overeens med Adamo Bremenſi, men uvist, om han har laant af denne, eller denne af ham. XXV.) Anonymi Neſtvedenſis Chronologia Danica ab An. 821. ad Ann. 1300. Den ubenævnte Author ſynes at have været en Munk af St. Peders Kloſter i Neſtved, ſaaſom han i ſær med beſynderlig Flid har opregnet denne Byes Skiæbne og Kloſterets Abbeder. Han ender ſin Krønike med Erik Mendved, under hvis Regiering han formodentlig har levet. Udgiveren har udſkrevet den efter den Affkrift, ſom Magnæus havde ladet tage af Tom. I. Collectaneorum Bartholinianorum, der er bleven borte, hvor den var affkreven efter et gammelt Haandſkrift, ſom havde været paa B. U. H. for Ildebranden 1728. Velſtphal har længe ſiden udgivet den Tom. I. Mon. Cimbr. p. 1404. under Titel: Anonymi Chronologia ab A. C. 821. ad A. 1330. ex Antiquiſſimo Codice in Membrana Msto Regiæ Bibliothecæ Havnienſis ſignato E. 39. Ved det Kongel. Bibliothek forſtaaer han det Akademiſke, og altſaa frygter vor Udgiver, den maa være forkommen i bemældte Ildebrand. Den Veſtphaliſke Udgave har en Deel Mangeler og ikke faa Skriverfeyl, ſom Udgiveren her i Fortalen har antegnet nogle Prøver af. Nogle Ting har ogſaa denne Chronologie, ſom ere dens egne iblandt de fleſte almindelige. Hvad der har tildraget ſig i hans egen Tid, har han antegnet ſom teſtis auritus. XXVI.) Anonymi Roſkildenſis Chronicon Danicum ab An. 826.-1157. Den ubenævnte Forfatter meener vor Udgiver at have være en Munk eller Canonicus af Roeskilde, ſaaſom han ſynes at have anvendt beſynderlig Flid paa den Roeskildiſke Meenigheds Hiſtorie. Udgiveren fælder en gunſtig Dom over ham, at han nemlig fortiener et anſeelig Sted iblandt Middel-Alderens Skribentere, da han har mange Ting om ſin egen Tid, ſom man forgiæves ſøger andenſteds, og uden ham aldrig ſkulde have vidſt. Endog Saxo og Svend Aageſens Hiſtorier kan udfyldes af hans Fortællinger. Han ſkal vel have levet paa ſamme Tid, ſom de, men dog været ældre baade Mand og Skribent. Udgiveren har udſkrevet denne hans Krønike af forbemældte P.

Olai Samlinger. Veſtphal har den og i den første Deel af ſine Samlinger, men med Mangeler og mange ſaa vel Skriv- ſom Tryk-Feyl. Dog, da Petri Olai Exemplar ogſaa har haft ſine Feyl, ſaa har Udgiveren antegnet de gode og mærkelige Varianter af den Veſtphaliſke Udgave, i Fald de kunde tiene den Olaviſke Text til nogen Oplysning eller Rettelſe. Den Veſtphaliſke Udgave har flere Aars-Tal, hvilke han derfor neden nnder i Noter har antegnet, men ſom en Deel ere alt for falſke, ſkriver han dem hellere paa den ukyndige Afſkrivers, end paa Forfatterens egen Regning. Hvis ikke man vil tillægge Forfatteren en høy Alder og ſige, at han har levet indtil Begyndelſen af Wald. II. Regiering, ſaa maa det ſidſte, ſom med faa Ord mældes om Knud VI. og Wald. II. være af en anden tilſøyede. Han ſynes at have været en Tilhænger af Kong Nicolaus og hans Søn Magnus. Om nogle andre Konger dømmer han anderledes end andre Skribentere og tør beſkylde Erik den Eyegode for Uretfærdighed i ſine Love. XXVII.) Anonymi Veteris Rerum Danicarum & Suecicarum Chronologia ab An. 826. ad An. 1415. har Udgiveren for mange Aar ſiden ladet afſkrive af det Stephaniſke Syſtema Chronologiæ Danicæ, ſom giemmes i det Upſaliſke Akademies Bibliothek, og hører iblandt Skrifterne af den Delagardiſke Forøring. Stephanius havde afſkrevet ſit Exemplar af et gammelt Haandſkrift paa det Kiøbenhavnſke Univerſitets Bibliothek, ſom uden Tvil er bleven fortæret af Ilden tillige med flere. Den er og udgiven af Erico Benzelio iblandt hans Monumenta Vet. Eccl. Sueogoth. p. 81-97. Benzelius holder ham for at have været en Svenſk. Af hans Skrivemaade ſkal man ikke kunne dømme endten han har været Danſk eller Svenſk, ſaaſom han viſer ingen mærkelig Partieſkhed mod nogen, ſom ſin egen Nation. Han har med beſynderlig Flid anmærket Ciſtercienſernes Ordens Oprindelſe i Norden. Maaſkee han da har været en Munk af denne Orden, og maaſkee i det Sorøeſke Kloſter. Hans Fortællinger om ſin Tids og næſtforegaaende Tildragelſer er for den ſtørſte Deel ypperlige, og næppe andenſteds at finde. Slutningen af hans Krønike viſer, at han maa have levet under Eriks af Pommern Regierings Begyndelſe. XXVIII.) Ermoldi Nigelli Narratio de Baptismo Haraldi Danorum Regis An. 826. Denne Skribent fortiener ikke

det

det ringeſte Sted iblandt de Fremmede, og tillige ældſte Skribentere, ſom har afhandlet noget, der angaaer den Danſke Hiſtorie. Han har ſkrevet et Carmen elegiacum i 4 Bøger om Keiſer Ludev. Pii Bedrifter. Den 4de Bog beſkriver den Danſke Kong Haralds høytidelige Daab. Man ſeer da, hvorfor denne 4de Bog her og det alene finder Sted. Udgiverens Critik er denne: ne acceptum adeo fruſtrum apud nos diutius deſideretur, in uſum noſtrorum denuo publicare, Corporiqve noſtro Scriptorum rerum danicarum inſerere nullus dubitavi, utpote qvi ſingulares qvasdam & ante incognitas circumſtantias in illa parte veteris hiſtoriæ noſtræ illuſtranda detexit, varia etiam, & haud levia Momenta de primo Danorum Apoſtolo *Ebbone* Rhemenſi Archiepiſcopo, de qve *Haraldo* Rege per eum converſo prodens; in tribus enim prioribus Libris nihil, qvod res noſtras attingit, reperitur. Tanto majori fide *Nigellus* dignus eſt, qvanto rebus, de qvibus ſcribit, ætate propior. Eſt enim Scriptor totus ſynchronus, imo, ut videtur, teſtis ocularis, & ex ſeculi noni ſcriptoribus, qvi nomine noti ſunt, poſt Eginhardum primus, qvi aliqvam de rebus Danorum mentionem facit. Man ſeer af Værkets Slutning, at Forfatteren har ſiddet ſom Stats-Fange i Strasburg, og har der ſkrevet dette ſit hiſtoriſke Vers, i Haab derved at vinde Keiſerens Naade og bekomme ſin Frihed. Udgiveren har føyet anſeelige Anmærkninger dertil. XXIX.) Nomina Regum Daniæ ab Anno 827. uſqve ad Annum 1171. Dette Regiſter over de førſte Chriſtne Konger har Udgiveren udſkreven, da han opholdt ſig paa ſin Øſterſøeſke Reyſe til Lund i Skaane, af den Pergaments-Bog, ſom bær Titel af Necrologium Lundenſe. XXX.) Vita S. Anſcharii Archiepiſcopi Hamburgenſis a S. Remberto conſcripta. Denne **Rembertus** var Anſcharii Eftermand i Embedet. Han har mange Particulariteter, ſom angaaer den Nordiſke Hiſtorie i det 9de Aarhundrede, og ſom man uden ham ikke ſkulde have vidſt. Da der ikke her hos os er noget Haandſkrift af denne Levnets-Beſkrivelſe tilovers, ſaa har Udgiveren derved intet videre kundet giøre, end ſammenligne de forſkiællige Udgaver, hvoraf han nævner 4 Tydſke, een Hollandſk, een Franſk og en Svenſk, for at levere Texten ſaa rigtig ſom mueligt, og med fornødne An-

mærkninger oplyſe forſkiælligе Steder. Denne Danſke Udgave er altſaa den ottende i Tallet. Herved erindrer Udgiveren, hvor høylig man maatte ønſke ſig den Dagbog eller Miſſions-Hiſtorie, ſom Anſcharius ſelv har opſat over ſin nordiſke Reyſe. Den har været til i 400 Aar efter Anſcharii Leve-Tid og er af Abbeden ved det Corbeyiſke Kloſter bleven ſkikket fra Corbey til Rom henved 1261. For Reſten tviler han om, at Rembert har haft den for ſig, ſaaſom han ikke mælder et Ord derom. I Anſcharii Levnets og Embeds Hiſtorie ere der og adſkillige vigtige Omſtændigheder, om hvilke man intet finder hos ham, og ſom Udgiveren her i Fortalen har anregnet. XXXI.) Chronologia rerum Septentrionalium Ævi Anſchariani. Denne Chronologie har Udg. føyet til den foregaaende Levnets Beſkrivelſe, om hvis Indretning, Henſigt og Ypemærke hans Ord ere diſſe: perductæ ad calcem *vitæ Sti Anſcharii* ſubjungam *Chronologiam vitæ Anſcharianæ*, eorumqve qvæ ævo S. Anſcharii circa res Danicas & Septentrionis acciderunt, qvalem tam ex ipſo *Remberto*, *Adamo*, aliisqve vetuſtis ac coævis maxime *Francorum Scriptoribus*, qvam ex probabili Conjectura, ubi deſunt teſtimonia, & vera rerum Connexione, concinnare licuit. Qva qvidem Chronologia non modo vitæ S. Anſcharii lucem aliqvam affundi, verum etiam haud parvam in *Hiſtoria noſtra Seculi* IX. lacunam ſuppleri poſſe confido. Veteres Auctores, qvantum fieri potuit, ipſos loqvi ſino, & ea, qvæ *Rembertus* ſæpius inverſo ordine & loco alieno narravit, veris ſuis annis ac temporibus qvodam modo reſtituiſſe ſpero. Eodem negotio credo, me exhibuiſſe *Specimen Excerptorum*, qvibus & qvo modo Hiſtoria noſtra Septentrionalis, per omnia Secula, ex cunctis medii ævi Scriptoribus exteris, collatione cum Hiſtoricis Patriæ inſtituta ſuppleri poſſet ac deberet. Unde iis, qvi opus aliqvod in Hiſtoria Patriæ moliuntur, labor redderetur facilior, nec opus eſſet vaſta & ſumtuoſa volumina aut emere, aut ſæpius fruſtra qværere. Fateor qvidem nec dubito, plures, qvam hic trado, *Rerum Danicarum ac Septentrionalium veſtigia* apud veteres Scriptores inveniri, qvum autem multi dentur Libri, qvos mihi videre non contigit, talia aliis commodioriqve occaſioni inveſtiganda relinqvo. Hæc interim hac vice Speciminis loco ſufficiant,

ficiant. Ad uberiorem hujus Chronologiæ elucidationem adnectere placuit *Tabulam Genealogicam Regum ac Principum Danorum* ex familia ſc. Regia Jutiæ auſtralis, qvi ævo Anſchariano viguerunt, & qvorum nomina apud Scriptores coævos, maxime exteros occurrunt. Diſſe Forfatterens Excerpta til denne ordentlige og udførlige hiſtoriſke Chronologie, der kan anſees ſom hans eget Arbeyde, udgiør tillige med de af ham underſøgte oplyſende Anmærkninger ikke den ringeſte af hans vigtige Fortieneſter ved dette anſeelige Værks Udgivelſe. XXXII.) Gualdonis Poema de Vita S. Anſcharii Archiepiſcopi Hamburgenſis. **Gualdo** var af en Munk af det Corbeyiſke Kloſter i Frankerige, og har ſkrevet dette ſit Poema henved Aar 1065., ſom er kun en Paraphraſis over **St. Anſcharii Liv og Levnet** ved **Rembert**. Han har dediceret dette ſit Arbeyde til den Hamburgiſke og Bremiſke Erkebiſp **Adelbert**, og har levet paa ſamme Tid ſom **Adamus Bremenſis**. XXXIII.) Legendæ veterum de Sancto Anſchario. Diſſe Legender, Lovſange og Taler til **St. Anſcharii** Ære har Udgiveren tilføyet ſom et Supplement til hans Levnets Hiſtorie. Samme ere udſkrevne af adſkillige Haandſkrifter og ſieldene trykte Bøger, ſom Udgiveren har haft ved Haanden, ſaaſom *Miſſalia*, Breviaria, og Legendæ Sanctorum. — Dette er Indholdet af denne første Tome. Vi har meddeelt et kort Begreb om hver i ſær af de ypperlige Prolegamena, ſom Hr. Etats-Raaden har ſat foran ethvert Skrift, hvor i han anviſer de Kilder, hvorfra Skrifterne ere komne ham til hende, ſamt deres Alder og Værd, deres Brug og Nytte, og overalt meddeeler Læſeren et behagelig Bekiendtſkab med ethvert Skrift i ſær. Hans Anmærkninger ere blevne hiſt og her noget udførligere end han havde haft i Sinde at give dem. Snart indbefatte de nogle nye Opdagelſer, ſnart Oplysninger over viſſe mørke Ting, ſnart Feyls og Vildfarelſers Rettelſe, og nogle Spørsmaales Bedømmelſe, andres Fremlæggelſe til nøyere Underſøgning, og endelig finder man i nogle Texternes forunderlige Læſemaader antegnede. Vi kunde hiſt og her vel have udtegnet nogle af diſſe Udgiverens Anmærkninger, men ſom det ingen Udtog kunde blive, ſaa ſkulde de alene tiene til Prøver, og hvem ſkulde behøve eller forlange Prøve paa det, hvis Værd Udgiverens blotte Navn kan være tilſtrækkelig Borgen for?

Kiøbenhavn Verdens Historie forfattet af Ove Guldberg II Deel I Bind. 1772. Med Steins Skrifter. 784 S. i 8vo. — Denne anden Deel af Hr. Etats-Raad Guldbergs almindelige Historie skal indbefatte den femte Tids-Alder fra det Persiske Monarchies Stiftelse, ved Cyrus, indtil Alexander den Stores Død, det er fra Verdens Aar 3408 indtil 3619, og altsaa et Tidsrum af 211 Aar. Dette dens første Bind naaer ikke længere end til den store Peloponnesiske Krigs Ende. Forfatteren har stedse haft en stiv Opmærksomhed paa sin Plan. Her træder store og berømmelige og nokſom bekiendte Mænd frem paa Skuepladsen, dog ikke, saa at sige, for at lade sig see i deres fulde personlige Gestalt, men alene i den store Indflydelse deres Characteer, eller Handling har haft paa det Store og Hele, paa Verden og Staterne i Almindelighed. Vi maa her altsaa ikke vente noget udførligt Skilderie af deres personlige Characteer end sige nogen deres Levnets-Beskrivelse. Vi maa nøyes med at betragte dem blot som de store Hiul i Verdens moralske og politiske Machine, og saaledes ansee dem ligesom i en almindelig Gestalt. Man maa i den Henseende finde sig vel fornøyet med Forfatterens characteriske Beskrivelser over disse store og vigtige Personer, saasom han derved lærer os i Forveyen, førend han lader dem træde frem, at kiende dem, saavidt vi behøve for at indsee Rimeligheden og Overeenstemmelsen i disse store Siæles Handlinger og Virkninger med deres moralske Characteer. Ligesaa characteriske ere hans Beskrivelser over de store moralske Personer, saasom Riger, Stater og Folk. Naar man læser hans Historie over Sparta og Athenen, fremstilles de tillige for vore Øyne i personlig Gestalt, og deres overalt vel udmærkede Characterer bliver os dybt indprentede. Forfatterens egne Reflexioner ere her hverken alt for hyppige eller vidtløftige, ey heller saaledes anbragte, at nogen Flid, hvormed de skulle være søgte, derved lader sig mærke, meget mere vil man til Fornøyelse finde, at de ere saaledes behændigen indvævede i Historiens Løb, at Forfatteren ofte paa een Gang og med de samme Ord reflecterer, dømmer og fortæller. Hans Skrivemaade er ofte kort og sammenpresset i fyndige Udtryk, men dog overalt flydende, og ingensteds saa dunkel, at man behøver at afbryde Læsningen, og standse for at tænke eller fordybe sig i fordybede

Tan-

Tanker og Udtryk. Ingensteds finder man Fortællingen udsvævende eller overflødig, ofte glimrende af indvævede men med ingen mærkelig Kunst søgte Billeder, overalt, som sagt er, characteriserende. Hvad vi i Recensionen af den første Deel har erindret, at det syntes os, jo længere han var kommen frem i Historien, som hans Sprog immer antog en mere historisk Anseelse, dette synes os og her i denne Deel fuldkommen bekræftet. Finder man endogsaa nogen udførlig Reflexion, saa finder man den og retfærdiggiort ved den Bequemhed hvormed den passer sig til store og vigtige Ting, hvorover den skal give os en heel og almindelig Udsigt. Saadan er den Parentation Forfatteren har holdt over den Athenienſiske Stats Undergang ved den midt i Democratiet og under Frihedens Skiul og Dække herskende Despotismus. Overalt under Fortællingen fremrager den hidsige Voldsomheds Characterer i Statens Handlinger. Til Slutning har Forfatteren draget Trækkene tilsammen og givet os et heelt Skilderie af den fuldkomneste Despot i Folkets moralske Person. Man lærer deraf, at det er ikke i Monarchier alene, man skal søge efter Despoter. Betragtningen er værd at høre:

„ Athenen har med alle vældige Stater meget tilfælles. Go„ de Love havde giort en sædelig Regiering. Det haarde „ Persiske Angreb opvakte og førte frem de store Mænd, og „ disse fandt et boyeligt Folk. Forsynet gav de lykkeligste „ Leyligheder, og holdte de Hindringer borte, der da, lige„ saa vel som siden, kunde have standset alt. Velstand og „ Magt, Vittighed og Ære haste nu med stærkeste Skridt „ til deres Maal. Sæderne forderves, og de Indretninger, „ hvorved Staten var dydig og blev stor, omkastes. Over„ mod og Selvraadighed fatte store Anslag og vil drive dem „ igiennem. Ulykker indbryde. Man vil tvinge dem og „ falder dybere. Tilsidst har man af den gamle Lykke kun Mo„ det tilbage, og dette alene uden Sæder, Viisdom, Penge. „ Folk duer nu til intet andet, end at giøre den Grav, „ hvori alt skal skiules. Dette er alle faldne og engang blom„ strende Staters Rolle, som er spillet og spilles meesten „ altid ligedan. — Folket i Athenen havde Regieringen, „ og dog kan det være et Speyl for Monarker. Da Sta„ tens Velstand endnu var i Arbeyde og havde at frygte for „ Fiender og Misundere; er Folket, ligesom alle slige Sta-

„ters Monarker arbeydſomt, dydigt, forſigtigt, lærvil-
„ligt og lydigt mod de Love, der ikke ſtode, uden fordi det
„ſelv vilde. Det ſøger Sandhed og taaler Modſigelſe;
„men er dog nidkiært for ſin Myndighed, opleder ſtore
„Mænd og ſkylder dem ſin Høyhed, men fordrer dog Under-
„danighed af dem. Da Athenen var bleven Aſiens Skræk,
„Græckerlands Forundring, og et Lykſaligheds Sæde: ſaa
„ſik Folket, ligeſom de blomſtrende Rigers Beherſkere,
„Smigrere, der, ved at opvække og ſkaffe Føde for dets
„Lyſter, vandt dets Fortroelighed og fængſlede det i deres
„Snarer. Folket er, ſagde de, ligeſom Hyklerne til Mo-
„narkerne, over Lovene: det bør fornøye ſig, ikke arbeyde:
„Pomp og Skuespil og prægtige Palladſer bør helliges dets
„Øyne og Tidsfordriv: Skatkammeret er ikke til uden for
„dets Forlyſtelſer. Folket havde diſſe angenemme Forførere,
„og havde ikke Ører, for anden Sandhed end den, de ſam-
„me endnu af og til kunde troe ſig fordeelagtig. Loven til-
„forn alles Herre, er nu en Underſaat af Folkets Indfald,
„ligeſom Folket af ſine Smigrere. Flittighed tager af:
„Skuespil eyer baade Øye og Hierte: de offentlige Indkom-
„ſter forødes og nye Skatter maa erſtatte Tabet og kan ik-
„ke. Ligeſom de fordervede Monarker blive Deſpotter; ſaa
„blev det forvildede Folk det og i Athenen. Sicilien ſkal
„erobres. Fornuft forbød dette Tog; men det deſpotiſke
„Folk vilde: Syracuſa ſkal twinges; Fienden fire Miil
„fra Athenen forſkandſet: i Decelea, forbød at ſende nye
„Forſtærkning derhen: men Folket vilde Krigsmagten kun-
„de reddes, men Nicias vidſte, at i Athenen, ſom ved
„Tyranners Hof, gielder ikke den retfærdigſte Sag, men
„Deſpotens Villie og hans Yndlingers Indfald. Den hele
„Hær ved Syracuſa ødelægges; alle Ulykker ſtøde til. Fol-
„ket, ſom Deſpoten i lige Tilfælde, bliver bange, og vil
„være klog, men ikke lade af at være Deſpot. En nye Lyk-
„ke glimter, og ſtrax har man de ſtolteſte Anſlag: ikke, at
„man ſelv indſaae nogen Grund til et ſtort Haab; men
„fordi Talerne, Folkets Smigrere, ſaa vilde. Brave
„Feldherrer myrdes, og hvad var deres Forſeelſe? Det
„ſamme, ſom under en Deſpot koſter Livet: de ſkulde have
„holdt Stormen borte, eller ikke forfulgt deres Seyr.
„Feldherrer ſættes, afſættes, omſkiftes: nu behage, nu mis-

„hage:

„ hage de Folket: dette og ikke noget fornuftigt Valg bestem-
„ mer alt. Staten udsues, Borgerne opofres, al Formue
„ tilsættes, Fremmede maa have Borger-Ret, og Slaver
„ gives fri: Noden føles fra alle Kanter, og dog holdes de
„ offentlige Forlystelser vedlige og den samme Selvraadighed
„ herster. De sidste Kræfter anvendes, og burde de ikke
„ betroes i erfarne Hænder? Ney! Yndest og Partier ud-
„ nævne Feldherrerne her, ligesom hos Despoten. Og i
„ det nu alt vil gaae til Grunde, saa her, ligesom der, ere
„ Skielmer og Forrædere, som ønske Statens Undergang,
„ for at plyndre og tilegne sig Vraget. — Dette efter Sand-
„ hed giorte Skilderie kan den kloge Menneske-Ven ikke be-
„ tragte uden at fordømme den Perikles, som ved at svæk-
„ ke Lovenes Myndighed og giore Folket Despotisk, stifte-
„ de denne sunde Stats Ulykke. Da Folket tilkyndet af
„ ham brækkede Solons Baand, saae det kun Frihed, men
„ ikke den Ødelæggelse, som Selvraadigheden vist nok skul-
„ de hente. Langsom rykkede i Førstningen Ulykken frem,
„ og derfor mærkede man ikke Aarsagen: men da den vel op-
„ dragne Slægt var uddød, som havde sunket dens Gang,
„ saa brød den ind med den hastigste Fart og i 8 Aar fik den
„ bortfyllet al den Vælde og Herlighed, som Athenen i
„ 65 Aar havde sanket og med høyeste Ære besiddet. Faa
„ Republiker har i saa lang Tid besiddet et saa udbredet Her-
„ redømme, og en saa fuldkommen Overvægt, men faa har
„ og hast klogere Love, større Mænd og bedre Sæder. —
„ Jeg vil ende disse Betragtninger. Ere de blevne vidtløf-
„ tige, haaber jeg, man betænker, at det er over Athenen,
„ jeg har holdt denne Ligtale.“ Denne samme Betragtning
maa og tiene til Bekræftelse for det Begreb, vi foran saa
lyselig har givet, og som denne Histories fuldkomne Giennem
læsning, saavidt den gaaer, har indprentet os. Den be-
gynder fra §. 45. og fortæller os derfra først det Persiske
Monarkies Historie S. 1-184. og saa videre §. 46. Histo-
rien om Monarkiets Lande Østen og Norden for Euphrat,
saasom Babylonien og Assyrien, Susiane, Persis, Caraman-
nien, Carduchien, Armenien, om Colcher, Saspirer, o;
Alarodier, Albaner og Caduster, om Medien, Hyrcanien,
Parthien, Margiane, om Derbicer, Sogdianer, Bactria
ner, Sacer, Parapomisader og det persiske Indien S. 184

207. §. 47. Vil man med Fornøyelſe læſe en hiſtoriſk Beſkrivelſe over Indien, ſom Forfatteren har agtet fornødent at meddeele Læſeren nogen Kundſkab om førend han kommer til Alexander den Stores Hiſtorie. S. 207-235. §. 48. om Monarkiets Lande Sønden for Euphrat, ſaaſom Syrien, Phoenicien Jødeland, Arabien, Ægypten, Libyen og Cyrene, og Æthiopien. S. 235-271. §. 49. om Monarkiets Lande Veſten for Euphrat, ſaaſom Cypren, Cilicien, Cappadocien, Sinope, Paphlagonien, Heraclea, Bithynien, Myſien, Piſidien og Lycaonien, Pamphylien og Lycien, Carien, Rhodus, Cos, det græſke Aſien, og Øerne i Archipelago. S. 271-372. Derpaa følger Grækerlands Hiſtorie. Man kiender Forfatterens Kilder uden nogen vor Anmældelſe. Man vil nok finde, at han overalt flittig har raadført ſig med dem, men hans ſkiønſomme Valg, hans Plan og Orden i denne diſſe mange Staters ſaa forvirrede Hiſtorie, gior, at man dog hverken læſer nogen Overſættelſe eller noget Udtog, men en Original Hiſtorie. Han har inddeelt dette Folks Hiſtorie efter 4re Hoved-Forandringer og fortæller Grækerlands Skiæbne 1) til Xerxis Nedlag ved Myeale og Athenens paa følgende Overmagt: 2) til den Peloponneſiſke Krigs Ende og Athenens Erobring: 3) Til Slaget ved Mantinea og den Macedoniſke Philips Regierings Tiltrædelſe: 4) Til den ſtore Alexanders Død. Man har i dette Bind ikkun de tvende førſte Artikler deraf, nemlig §. 50. om Grækerlands Hiſtorie til Xerxis Nedlag og Athenens Overmagt S. 373-486. og §. 51. om Grækerlands Hiſtorie fra Athenens Overmagt til dens Erobring og den Peloponneſiſke Krigs Ende. S. 486-784. Athenen og Lacedæmon vare Hovedſtæderne i Grækerland og ere det og her i Hiſtorien. De andre mindre Stater har Forfatteren og gienemvandret hver for ſig, og giver os at betragte deres forſkiællige Skiæbner ſnart under Perſiens, ſnart under Athenens eller Lacedæmons Overherredømme, og ſnart i deres Friheds-Stand. Det forſtaaer ſig ſelv, at Hiſtorieſkriveren hverken i den Perſiſke eller græſke Hiſtorie har kundet undgaae Igientagelſer ſnart af hvad han ſiden vilde fortælle, ſnart af hvad han tilforn har fortalt, men overalt vil man dog finde, at hvad endten han fortæller den græſke Hiſtorie i den Perſiſke, eller den Perſiſke igien i den Græſke, ſaa har

han

han dog altid vel vidſt hvilken Hiſtories Fortælling der for nærværende Tid var hans Hovedſag, ſaa at han altid kan opvække hos Læſeren endten Længſel efter mere i det Følgende, eller en behagelig Erindring af noget i det Foregaaende, ſom man nu finder mere oplyſt eller udført, og ſkal man derfor ikke kunne klædes ved nogen hans Igientagelſe. Vi har intet at lægge til, uden det Ønſke, at Forfatteren maa fortſætte og fuldende ſit Værk i al Henſeende med den ſamme Lykke, ſom han har haft til dets Begyndelſe.

Berlin. *Joh. Frid. Meckel* &c. Nova experimenta & Obſervationes de finibus Venarum ac vaſorum lymphaticorum in ductus viſceraqve excretoria corporis humani ejusdemqve ſtructuræ Utilitate. 1772. 104 S. i ſtor 8vo. Recenſenten forudſætter ſom bekiendt hvad Hr. Meckel tilforn har bekiendtgiort om de Lymphatiſke Kar og hvad man finder om denne Sag i Hr **von Hallers** ſtore Phyſiologie. Ovenmældte Skrift foredrager nye Opfindelſer og langt nøyere berigtiger der hidindtil bekiendte. En af de nye Opdagelſer, ſom Hr. M. har giort, er denne, at de lymphatiſke Kar anaſtomoſere umiddelbar med Blod-Aarene, og ved Injectioner beviſer han den nu afgiorte Sandhed, hvorom Hr. **von Haller** i ſin ſtore Phyſiologie har tvilet, at nemlig et Vand-Kar, endede ſig i et Blod-Kar. Af de lymphatiſke Kar i Underlivet trængte Qvægſølvet overalt læt i den underſte Hiul-Aare, uden at Draabe langede i Bryſt-Roret ogſaa videre i den øverſte Hul-Aare. Hr. M. igientog ſine Forſøg paa Glandula lumbaris, og ſaae Qvægſølver trænge ſig indtil i den underſte Huul-Aare. Her viſes tillige udførlig den phyſiologiſke og pathologiſke Nytte af denne Vandets Reſorption, ſom tildeels er meget ſtor ved forhærdede og forſtoppede Kirtler, og hiælper til at lætte de forſtoppede Vands-Kars Helbredelſe. Nok en anden Opdagelſe, der har undgaaet ſaavel Hr. **von Hallers** ſom Hr. Prof. **Walthers** Opmærſomhed, at nemlig Melkrørerne i Bryſtet har ey allene Samqvem med Blod-Aarerne, men og mellem hinanden indbyrdes. Her handles i Beſynderlighed om Melkrørenes Samfund med de lymphatiſke Kar, og overalt angives de anatomiſke Haandgreb. Imellem Slag-Aarerne og Melkrørene var ingen Samqvem at finde, endſkiøndt Hr.

M.

M. af gode Grunde formoder det. Diſſe opdagede anaſtomoſes oplyſe Melkens Tiberedelſe og dens Tilbageſtydelſe, og det bliver begribeligt, hvorledes endogſaa Blod læt kan udſues. Haarde Svulſter under Axel-Kirtlerne giør allerede en Amme uduelig. Forfatteren giør intet af Metaſtaſi Lactis, da Tilbageſtydelſen er naturlig. Her er indlemmet en udførlig Afhandling, hvorledes man ſkal behandle Barſelkoner, for at lætte Tilbageſtydelſen. Fremdeles opdager og beviſer Forfatteren, at Blod-Aarerne tage Sæden op igien. Han har forfulgt Steenenes lymphatiſke Kar, og opdaget, at de, efter en lang Vey i Sælſkab med Sædeblodkarrene, ende ſig i Bug-Huulen i de lymphatiſke Kars plexus lumbares. Forfatteren vil med det første udgive alle ſine Tegninger ſtukne i Kobber med hoſføyede Beſkrivelſe. Han viſer og, at Sædens Reſorption er meget læt; at der fra Levergangen er en Vey i de lymphatiſke Kar, og en Tilbagegydelſe i Huul-Aaren, og her endr Vandkarrene ſig og i Udførelſes Karrene, hvoraf Galdens Tilberedelſe og Lever-Sygdommene lade ſig forklare. I det ſidſte Afſnit beviſes Reſorptionen af Urin-Blæren, og her fortælles en beſynderlig Metaſtaſis af Urinen, at den nemlig hos en ung Perſon paa 24 Aar uddunſtede under Axlerne.

Erlangen. De Gravaminibus Religionis Auctoritate Judicior. Imp. tollendis Commentatio Auctore D. *Car. Henr. Gieslero.* 1771. 52 S. Det er en bekiendt Stridighed i den tydſke Stats-Ret om og hvorvidt den høyeſte Rigs-Ret kan udøve nogen Jurisdiction i Ting, der betræffe Religionen? man holder for, at de afgiøre denne Strid paa det Beſte, ſom indſtrænke denne Jurisdiction til Vedligeholdelſen af de Rettigheder; ſom ere faſtſatte i verdslige Love, ſaaſom Religions-Freden og den Veſtphaliſke Fred. Heraf følger, at de Religions-Beſværinger aldeles kan paadommes af den høyeſte Rigs-Ret, ſom et Religions-Partie fører imod det andet formedelſt den Veſtphaliſke Freds Overtrædelſe. Det er jaſt denne Punkt Forfatteren udfører i dette Skrift. Han ſætter først Grundene mod denne Meening ud fra hinanden, ſom beſtaae derudi, at de Evangeliſke Stænders Corpus ofte har forſvaret den modſatte Meening i deres Slutninger og Skrivelſer; at Rigs-Lovene ſelv ſtadfæſte det; og ende-

endelig, at Religions-Sagernes Natur efter det tydske Riges Forfatning fører det med sig, at de blot maa afgiøres ved Forliig. For behørig at undersøge denne Sag, giør Forfatteren Forskiæl imellem de Besværinger, som kommer af besynderlige Fordrage, som ere giorte efter dem i den Vestphaliske Fred, og dem, som have deres Grund i denne Fred selv. Hine maa nødvendig afgiøres af Rigs-Retterne, og i disse ere de heller ikke at udelukke. Dette bliver beviist, deels af de Evangeliske Stænders Tilstaaelse, deels af Lovene, saavel af det bekiendte Sted i den Vestphaliske Fred, hvor bestemmes, hvorledes A. C. Retten skal forholde sig i Kirkesager (Forfatteren viser af Historien, at man ved dette Sted fornemmlig har seet paa Religions-Besværingerne) som og af andre Love. For endnu mere at stadfæste denne Meening, og at sammenligne dens Grunde med de Modsatte, anfører han, at den, som har Aarsag at klage over Religions-Besværinger, har forskiællige Midler til at befrie sig derfra, i det han enten under viss Omstændigheder kan hiælpe sig selv, eller og kan søge Hiælp hos Kreds-Directorerne, eller og hos Rigs-Retterne. Dette Stænderne tilstaaede Valg er ikke til Fornærmelse for Keysernes Høyhed, og har allerede sin Grund i ældre Love og Statsforfatning, der ikke ved nogen nyere Lov er bleven forandret. Det staaer altsaa enhver frit for, endogsaa en Undersaat mod sin Landsherre, ved Religions Besværinger at vende sig til Rigs-Retten. Efter at Forfatteren har udført alle disse Punkter, kommer han til det andet hidhenhørende Spørsmaal, hvorledes man har at forholde sig ved saadanne Sagers Afgiørelse? Ved aabenbare Religions Besværinger bliver ikke først anstillet nogen Undersøgning, men Executionen strax erkiendt, men ved dem, som ikke ere det, maa man gaae summarisk til Værks. Hr. Hofraaden viser i dette Skrift en grundig Kundskab om den tydske Stats-Ret. I Besynderlighed fremskinner overalt hans Belæsenhed i de nyere Stats-Acter.

Halle. Johann Sleidans Reformations-Geschichte aus dem Lateinischen übersezt; genau durchgesehen, mit Courayers und einigen andern Anmerkungen, wie auch verschiedenen Urkunden und einer Vorrede herausgegeben von D. Joh. Salomon Semler. Zweyter Theil.

Theil. 716 S. i 8vo. Denne Deel gaaer indtil 1546. og Hr. Prof. Semler leverer i Fortalen forſkiellige Biedrage, ſom ere laante af de forrige tydſke Udgaver, og deels angaaer nogle Steders Berigtigelſe, deels udgiøre virkelige hiſtoriſke Tilſætzer og Oplysninger. Da denne Deel indbefatter de Mynſterſke Uroeligheder, ſaa bliver noget hidhenhørende anbragt af den Renſenbroikiſke Efterretning. Her anmærkes, at dette Værk, hvoraf Forfatteren beſidder det Ludevigiſke Haandſkrift, er meget feylagtig aftrykt i Menkens Samling af Scriptores rerum germanicarum Tom III. p. 1503. f. Af de S. 9 f. anførte Læſemaader, ſeer man tydelig, at en Sammenligning af der hele Værk er meget nødvendig. Her viſes og S. 25 f. hvorledes man maa ſammenligne Hortleders fortræffelige Værk, om Aarſagerne til den tydſke Krig, med Sleidans Fortællinger.

Dreßden. Enumeratio ſupellectilis librorum præſtantiſſimorum atqve rariorum omnium facultatum, latina, aliisqve doctioribus uſitatis lingvis conſcriptorum, adjectis annotationibus litterariis & indice materiarum locupletiſſimo, qvi venales proſtant Dresdæ in Bibliopolio aulico Georgii Conradi Waltheri. 1 Alph. 12 Ark i 8vo. Dette er en meget ſmuk Samling af nyttige og til deels koſtbare Bøger. De ere anførte i alphabetiſk Orden, men til Slutning finder man et Regiſter efter Matérierne, hvilket giør Fortegnelſen mere brugbar. De ſmaa indſtrøede Anmærkninger betegner en Bogs Sieldenhed, eller en Udgaves Værd. Uden Tvil har Hr. W. vildet have giort mange en behagelig Tieneſte, om han tillige havde anteegnet Bøgernes Priis. I et andet Bind ſkal følge de Italienſke, Franſke og Tydſke Bøger.

Altona. Conſeils pour former une Bibliotheque hiſtorique de la Suiſſe, par M. Haller. 1771. 8vo. Den unge Hr. von Haller, en Søn af den berømte Hr. von Haller, udgav i Aarene 1759. til 1770. i 6 Octav-Bind en Fortegnelſe paa de Skrifter, ſom angaaer Schweitz. Af dette vidtløftige Værk leverer han her et franſk Uddrag for dem, der ikke kan læſe det Tydſke Værk, og vil overſee det Vigtigſte i Korthed.

No. 47.

Kiøbenhavnske

Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 19de Novbr. 1772.

Kiøbenhavn. Korte Betragtninger over Aarsagerne til Kornmangelen og de høye Kornpriser i Dannemark, samt om de bedste Hiælpemidler til at forekomme samme, fremsatte i Følge det Kongel. Danske Landhusholdings-Selskabs offentlige Indbydelse i Aaret 1771. ved Joh. Ludv. Lybecker. Et Prisskrift. 1772. 60 S. i stor 8vo. Med Hofbogtrykker N. Møllers Skrifter. — En Forfatter behøvede ikke længe at betænke sig paa Planen og Inddeelningen af denne Afhandling. Det af Selskabet opgivne Spørsmaal leverer ham begge i Hænderne. Det spørger A.) om Aarsagerne til de paa nogle Aar vedvarende høye Kornpriser. B.) om de bedste Hiælpemidler til at forekomme samme for Fremtiden. Disse tvende Spørsmaale maatte enhver Forfatter i den Orden besvare, og vi finde dem og her i samme Orden besvarede. Hr. L. handler først om Aarsagerne. Han henfører dem til tvende Hoved-Classer, nemlig de naturlige og de moralske og politiske. De første anseer han ikke som væsentlige men meget mere tilfældige. De søges og sættes ikke i Landets væsentlige Beskaffenhed eller Situation, men i Veyrligets og Aarets Tiders tilfældige Beskaffenhed, saasom lange og strænge vedholdende Vintere, Foraars Kuld, Sommers Tørke, længe vedvarende og alt for stærk Regn. Men iblandt de moralske og politiske Aar-

ſager anføres ſom den første og største den umaadelige Brændeviins Brænden i ſær paa Landet: „Denne, (ſiger Forfat„teren S. 15.) er at anſee ſom en Hoved-Aarſag til den „ſporede Kornmangel og de høye Kornpriſer, ſom ikke alene „har politiſke Anledninger, fordi man har misbrugt den „ved viſſe Anordninger givne Frihed til at udbrede Brænde„viins-Drik langt mere paa Landet end forhen, men og „moraliſke Anledninger, ſaaſom Vellyſt og Indbildning nu „ſaaledes har fordærvet Folkes Smag og Sæder, at de for„meene ikke at kunne leve uden Brændeviin, ja tildeels ik„ke, uden at drikke ſig ideligen drukne af Brændeviin, „uagtet man vidſte lidet derom at ſige, for omtrent midt i „forrige Aarhundrede, da Polakkerne ſkaffede de Danſke „Smag derpaa, men hialp ſig forhen med godt og ſundt „Øll.“ De politiſke Hoved-Aarſager angives a) Folkemængdens Forøgelſe, b) Bondens ſlette Vilkaar og Avling, ſamt Agerbrugets ſlette Beſkaffenhed, c) alt for ſtærk Udførſel af Landet, d) Mangel af betimelig Indførſel. Her anføres og nogle **Biaarſager**, deels moraliſke, ſaaſom Proprietairernes Forhold i at oprette Magaziner endog af deres Bønders Korn for at giemme derpaa til dyre Tider, Kornpugerie, og Kapitels-Taxtens Høyde, deels naturlige, ſaa ſom den almindelige Qvæg-Syge, deels politiſke, ſaaſom Fiſkeriernes Forſømmelſe, Vildtets Beſkadigelſe og Forprang paa Landet. Alle diſſe Aarſager, ſom for en Deel nærmeſt bidrage til Kornmangelen, udvirke tillige derved de høye Priſer. Endelig og for det andet kommer Forfatteren til **Hiælpemidlerne, deels til at forlindre, deels ganſke at ophæve diſſe foranførte Aarſager.** Brændeviins Brænderiet vilde han paa Landet have bragt tilbage til den Stand og ſat paa ſamme Fod, ſom førend Forordningen af 3die May 1768. og altſaa de paa Landet anlagte Brændeviinsbrænderie-Forpagtninger afſkaffede, og derimod bundet allene til Kiøbſtæderne med Indſkrænkning til en vis Diſtillerings Tid ſom i Engeland. I Stædet for Brændeviin vilde han have godt ſundt og ſtærkt Øll og Miød og Mooſt ført i Brug, ſom tilforn førend den fordervelige Brændeviins-Drikken kom i Gang. Fremdeles foreſlaaer han og forſkiællige i vore Tanker ey ubetydelige Midler til Forbedring i Bondens Vilkaar og Agerbruget, hvilke han tildeels kortelig berører. Deriblandt er det-

te

te vel Opmærksomhed værd, at de Jorder, som endten ligger øde, eller ikke allerede ere anvendte til den fordeelagtigste Brug skulde deeles og deeles mellem hver Sogn, Bye eller Beboere, saa hver fik sin Part, hvilken skulde optages og dyrkes efter Agerdyrkningens nyere Regler. Det samme vilde han og man skulde giøre i Henseende til andre ødeliggende endten publique eller private Eyendomme og ødeliggende Districter, saavel vaade, som tørre, saasom Veyler, Holmer og Sandklinter. Imod Kornpugeriet vilde Forfatteren, at vor allernaadigste Konge skulde føye den samme Anstalt, som af Hs. Keyserlige Majestæt er føyet i Bøhmen og Mæhren, hvorved det blev Proprietairerne og Landgods-Eyerne strængelig befalet paa deres Samvittighed at angive, hvormeget Korn de havde oplagt, hvormeget enhver behøvede til sin egen Huusholdning indtil efter næste Høst, og saa at sælge Overskuddet for en fastsat Pris til de offentlige Magaziner, for igien derfra til behøvende at udsælges. Mærkeligt er, hvad der siges i Beretningen om denne derom udstædte Befaling, „at man „ havde befundet, at den dyre Tid var ikke kommen af „ Mangel paa Korn, eller af nogen Misvæxt, men at den „ alene er foraarsaget ved Landgods-Eyernes og Betienternes „ Vindesyge, da man har erfaret, at der er fundet saa stærk „ en Forraad af Kornvahre, som man i 2 Aar næppe er i „ Stand til at fortære." Dette Middel viser Forfatteren skulde være tienligt ey alene for Fædernelandet og Staten i Almindelighed, men endog for Kornprangerne selv: „Thi, „ (hedder det) ofte geraader denne Begiærlighed ingen til „ større Skade, end den rige Landmand og Kornpuger selv. „ Hau tænker, er Kornet stegen saa høyt, saa kan det endnu „ stige høyere, og min Gevinst endnu blive større. Dette „ Haab forfører ham. Han giemmer sit Korn, saa længe „ han kan, og venter paa den forønskede Priises Komme. „ Men hvad skeer? Speculationen mislinger, Kornet fal„ der, og han nødes imod hans Villie, at sælge det meget „ under den Priis, hvorfor han kunde forhen have solgt „ det. Han taber i Maalet, og om hans Løfter ere besængte „ med Krebs eller Orme, taber han endnu mere ved Kor„ nets Fordervelse.." De vilde Dyr, som beskadige Kornet, og som man klager saa meget over her i Siælland, Falster, samt Coldinghuus- og Skanderborg-Amter, vilde For-

fatteren have indsluttet i smaa dertil indrettede Dyrehauger, og den lille Spurre, der foraarsager større Skade, end man skulde forestille sig, vilde han have udryddet. Overalt kommer det ved de foreslagne Midler, endten an paa nye Anordninger, eller paa de gamles og allerede for Haande værende Forordningers Haandhævelse og Efterlevelse, deels endelig ogsaa, og det ikke lidet paa Undersaatternes egen Omhyggelighed for deres eget og det almindelige Beste. Men Forfatteren beklager herved, at Regentens vise Forordninger endten ikke efterleves eller og fordreyes og misbruges, hvorpaa Forordningen af 14de May 1768. angaaende Brændeviins-Brænderiets Forpagtninger skal kunne tiene til Exempel; at saa faa ere bekymrede for deres eget Beste paa den rette Maade, langt mindre for den almindelige Velstand; at Landmandens Begiærlighed efter mere, endog i den allerhøyeste Kronpris er umættelig, for hvilken at stille han vilde der skulde fastsættes en bestandig Jevnvægt i Kornets Priis, som hverken skulde være for høy eller lav. Forfatteren synes herudi at have tænkt og skrevet med en kiendelig og roesværdig Moderation. Han viser, at Bonden i Almindelighed vinder intet ved de alt for høye Priser, men at det er kun Proprietairer og Forpagtere, der har Fordeel deraf. Prisen skulde være naturlig og Statsmæssig, det er, siger han, i Henseende til den sidste Beskaffenhed, saaledes bestemt, „ at den hverken skulde nedslaae Agermandens Flid og Haab, „ eller Borgernes, Handelsmænds og Haandværkers og an„ dre Kiøberes Næring og Velstand, saa den hverken burde „ være for lav eller for høy. Thi for høy Priis gior Bon„ der og andre Avlsmænd lade og vellystige, men fattige „ Borgere, Handelsmænd og Haandværkere, med andre „ Kiøbere, næringsløse og fortvivlende, ligesom tvertimod „ for lav en Priis gior de sidste lade og vellystige, men de „ første fortvivlende.“ Kort at sige, han troer og viser, at en maadelig høy Pris skulde virke Vindskibelighed og Velstand i alle Stænder, og sætte dem i en Ligevægt mod hinanden. Næst denne faste Bestemmelse af en maadelig høy Kornpris, er der intet bedre Middel til at holde samme i en bestandig Jevnvægt, end Magaziners Oprettelse i sær paa de Steder, hvor man avler lidet og er nødt til at kiøbe meget Korn. — For en Deel ere disse Forfatterens Betragtnin-

ninger vel ikke nye, ey heller vidt udførte, og han tilſtaaer ſelv, at han i ſaa riig og vigtig en Sag kunde have udbredet ſig videre, derſom mangfoldige Embeds Beſkæftelſer havde levnet ham ſaa megen Tid tilovers. Men man maa lade ham vederfares den Ret, at han er vandt til at tænke ordentlig, at han, ſaavidt vi ſkiønner, i meget har tænkt grundig, og har ſaavel vidſt at ordne ſine Tanker, at man kunde anſee denne liden Afhandling ſom et Grundlag til et heelt Syſteme over denne Materie.

Kiøbenhavn. Forſøg til Originale Danſke Fortælninger, efter Hr. Fontaines Maade. Me juvat in Gremio doctæ legiſſe puellæ, Auribus & puris ſcripta probaſſe mea. 1772. En ſimpel og let Fortælling, hiſt og her ſnilde Vendinger og naive Træk, udgiøre efter vor ringe Skionſomhed diſſe ſkiemtefulde Danſke Fortællingers Fortieneſter, og har givet os Aarſag til det Ønſke, at Forfatteren ikke lader det blive ved denne ene Frugt af ſit unægtelige Talent til det Slags Poeſie. De her for første Gang til en Prøve leverede Fortællinger har følgende Opſkrifter: Herremanden: Enken: Den kloge Pige: Den lærde Kone: Til Doris Speyl: De to Venner: Liſette, Fruentimmernes Forſvar: Den gifte Cavalier: Det andet Ægteſkab: De Beſynderlige: Bien. Man høre til en Prøve Fortællingen om den lærde Kone:

Den, ſom bevandret er i Kiæmpeviſerne,
Har der nødvendig maattet ſee,
At Mandens Liſt er vel behænde,
Meu Qvindeliſt er uden Ende.
En arrig Kone kom i Trætte med ſin Mand:
Desværre Sligt kan alt for ofte hænde,
Naar Manden ey disbedre taale kan
At lade Konen, mens hun gidder, ſvarløs ſkiænde.
Jeg veed ey viſt hvorom de trættede,
Og det umueligt er for mig at kunde giætte:
Hvem veed hvorom en Kone ey kan trætte
Som holder det for ſin Fornøyelſe?
Det være nu, hvorom det var;
Nok, Manden viſt for hæftig været har,
Og altſaa handlet ſom en Toſſe eller Nar:

Thi før han ſaae ſig om, han en paa Øret fik:
Tie Mand! — Og Manden ned i Gulvet maallos ſegner:
Og ſtrax end een, ſaa Mund og Næſe blegner.
I dette Øyeblik
Juſt Mandens gode Aand til Huſet Præſten førte,
Som nu treen ind i det han Slaget ſaae og hørte
Kors, kiære Moor! Hvad er dog det, jeg ſeer?
Er dette Frugten af .... Hvad Skade mon der ſkeer?
Har I forglemt, Hr. Mops! hvad I mig ofte ſagde,
Naar I os det paa Hierret lagde
At Manden Konens Hoved er?
Det ergo mig er tilladt ligemeget
At ruſke Mandens Hoved og mit eget.

Nok en anden kort Fortælling, det andet Ægteſkab, maa tiene til Prøve:

Jep Perſen kommer hiem fra Marken, kold og ſyg
Juſt paa den Tid hans Byemænd ſaaede Byg.
Hans ſtakkels Kirſten ſtrax til Præſtegaarden løber
Og ſpør: om Far ey noget Middel veed
Hun næſte Tørvedag fra Byen gierne kiøber
For et par Skilling, naar hun ikkun veed Beſkeed.
Man veed jo vel, at fromme Bønder ſøge
Til deres Præſt ſin Tilflugt i al Nød
Hr. Clauſes Raad har opſat manges Død,
Den Sag er ikke med at ſpøge
Lee ey Hr. Cavalier, for du hør Bonden kræve
For Legemet et Raad hos den, ſom Siælens veed
Saa kunſtig tidt at ſammenvæve
Hvoroſte ſeer man ey langt større Daarlighed,
At den, ſom Prøver gav af en Slags Færdighed
Er ſom et Viisdoms Svælg i Alting agtet blevet,
Endog af Folk, ſom viſt beſidde Skiønſomhed?
Hvor tidt ſtaaer ey med Prejsleriſk Zirlighed
Et toſſet; Kiendt for Ret, i Protocollen ſkrevet?
(Thi Skriveren er ofte Dommer med)
Tidt fordrer man af Regnemeſteren,
At han ſom mindſte Faut kan i Reſtancen finde,
Skal ſom en huul Statiſt ey heller nogenſinde
Begaae den mindſte Feyl i Landforvaltningen;

Saa

Saa den ſom Færdighed ved Flid og Møye fik
Til Lægemidlers Kraft med Viished at afmaale,
Til et Vidunder blev i lyſtig Politik
Der ey mislingende Forſøg ſaavel kan taale;
Som experimental Phyſik:
Saa ſaae man een, hvis muntre Vittighed
Og Gaver til de Smukke at indtage,
Og krigſke Mine til ret Feighed at indjage
Fortiente første Rang og Sted,
Blandt alle de, ſom søge at behage:
Ham ſaae man, ſiger jeg, med ſit Exempel viiſe
(Og mange viſte det forud)
At mangen General, ſom ligner Krigens Gud
Af Helte-Aaſyn, og hvis Orden man bør priſe,
Saa længe Folket ey har lugtet fiendtlig Krud,
Forvirredes ved første Skud
Saa heele Toget gik den Gang á la .....
Saa troer man tidt, at den ſom muntert ſang
Om Glaſſets Klang og Elſkovs kiælne Løyer
Viſt upaatvivlelig fornøyer,
I Fald man kan formaae ham til engang
At ſynge om en Helt, ſom den Homer ophøyer —
Men fra Homer og til vor Kirſten ned igien:
Man mærker, haaber jeg, at Lignelſen vil ſige,
Hun troede Præſten og var Medicus tillige
Forgiæves fik hun Raad, Bøn, Draaber for ſin Ven:
Hans Time kommen er: O Ven! Det er alt ude:
Han døer fra Kone, Børn, Sviin, Beſter, Faar og Stude:
Kort, ſom en Bonde fra Familien ſover hen.
Nu Kirſten grød — Tys, I har ingen Nød,
I ey derover meer maa ſørge
Molille; thi den døde er dog død
Og ti for en vil ſnart om Jeppes Kirſten ſpørge —
Jens Snedker hentes da — Kors er nu Jeppe død?
Ja men — det er et lidet Stykke-Brød
For en igien — Saa men — Jens kom, tog Maal af Kiſten,
Og talede et Ord i det han gik med Kirſten.
Men giæt hvad dette var? Dog det bekiendt ſkal blive
Udaf et efterretlig Svar,
Som Kirſten ſtrax derpaa blev nød at give.

Poul Olſen kom om Aftenen,
Et kiærligt Ærend' at opbære,
Og mælder ſig i høviſk Tugt og Ære,
Som een, der ønſkede at blive Mand igien:
Der ſkal dog haſtig Anſtalt ſøyes,
At Jorden vel forſvarlig riſpes, pløyes:
Den Salig Jeppe knap har giort Begyndelſen,
Hvad ſynes Eder derom, Kirſten?
Tak Poul, men det kan nu ſlet intet ſkee,
Thi da Jens Snedker før tog Maalet til Ligkiſten,
Jeg mig med ham forlovede.

Iblandt de følgende har i ſær behaget os Herremanden. de tvende Venner, og de tre Beſynderlige. Vi vide ikke, om hvis Hofmeſter S. 5. og hvis Omſtændighed S. 6. ſkal være en Trykfeyl for vis Hofmeſter; vis Omſtændighed. Til Fortællingerne ere endnu føyede 4 Oder overſatte efter Horatz, nemlig følgende: Uſkyldighed I. B. 22. Od. Til Xauthiam Phoceum, ſom er forelſket i ſin Tieneſte-Pige efter II. B. 4. Od. Maadelighed II. B. 10. Od. Til en oplagt Skiøge I. B. 25. Od. Den førſte maa tiene til Exempel:

Integer vitæ ſcelerisqve purus
Non eget Mauri Jaculis, neqve arcu
Nec venenatis gravida Sagittis
Fuſce, pharetra:
Sive per Syrteis iter æſtuoſas,
Sive facturus per inhoſpitalem
Caucaſum, vel qvæ loca fabuloſus
Lambit Hydaſpes.

Den Mand, ſom ingen Laſter kiender
Men ærer kun den ſande Dyd
Han tør ey væbne ſine Hænder
Med giftig' Pile, Bue, Spyd,
De Lybiſke Soelbrændte Heder
Caucaſi øde Klippers Ryg
De Land', Hydaſpis Bølger væder,
Han giennemvandrer altid tryg.
Namqve me ſilva lupus in Sabina,
Dum meam canto Lalagen, & ultra
Terminum curis vagor expeditus
Fugit inermem.

Qva-

Qvale portentum neqve militaris
Daunia in latis alit eſculetis:
Nec Jubæ tellus generat, leonum
Arida nutrix.
Jeg nyelig gik i ſtille Tanker
I den Sabinſke Skov og Sang
Om Lalage, men mens jeg vanker
Forvildet fra min rette Gang,
En graadig Ulv, af Frygt betaget
Fløy for mig ubevæbnede
Ret ſom om jeg ham havde jaget,
Der tænkte kun paa Lalage.
Et glubſk Udyr, hvis ſæle Lige
Apulers Skov ey viiſe kan,
Ey tørre Ørk i Jubæ Rige
De grumme Løvers Fødeland.
Pone me, pigris ubi nulla campis
Arbor æſtiva recreatur aura:
Qvod Latus mundi, nebulæ, malusqve
Jupiter urget.
Pone ſub curru nimium propinqvi
Solis in terra domibus negata:
Dulce ridentem Lalagen amabo
Dulce loqventem.
I Kuldens Egn, hvor ingen Planter,
Den ſvangre Sommer-Varme nød,
Men taaget Froſt fra alle Kanter
Har giort Naturen ſtiv og død:
I Solens hede Naboe-Egne,
Det øde Land, om jeg var der,
O Lalage! mig allevegne
Din Røſt, din Smil er ſød og kiær.

Coburg. Muſeum Caſimirianum, particula prima, Diſſertationes hiſtoricas complexa: inſtruxit & præfatus eſt Erhardus Andreas Fromman. 384 S. i 8vo. Hr. Abbeden, under hvis kloge Opſigt Opdragelſes Anſtalterne i Kloſteret **Bergen** har bekommet en ſær ønſkelig Fremgang, ſamler her nogle ſmældene Skrifter, ſom ere forfattede af Lærerne ved det Coburgiſke Gymnaſium Caſimirianum.

Forfatterens Indſigt og Lærdom er Borgen for Valgets Skiønſomhed, ligeſom og hans egen Afhandling er geraadet Samlingen til ikke liden Zirath. Denne Deel indbefatter 9 Skrifter. Det første handler de Regno Salaminio in Cypro. Sammes Forfatter er den ey ubekiendte **Weerporten**. Han tilſtaaer ſelv, at man her ikke maa ſøge en Hiſtorie om Kongeriget **Salamin**. Han berører alene Hovedſtykkerne derudi. Han opholder ſig mere ved hele Øens Navn og dens geographiſke Beſkaffenhed. Ved den Leylighed bliver **Ovids** Ophiuſia arva, hvor **Farnabius** beſkylder Digteren for et tomt Ord, καταχρηστικῶς, forklaret ved arva roſea eller roſarum fertilia. Af **Agathemerus**, **Artemidorus**, **Scylax**, **Timmeus** og andre søger han at beſtemme den hele Øes ſande Størrelſe. Han forſvarer **Scylax** mod **Agathemerus**. Hiin regner den iblandt Øerne af den første Størrelſe eller Claſſe, denne regner den iblandt de af den anden. Den anden Afhandling af ſamme Forfatter er en Tale de Ducatibus in veteri Germaniæ Regno hæreditariis. Dette Skrift er allerede bleven oplagt til Halle 1726. med vidtløftige Anmærkninger af Hr. **Zſchackwiz**. Diſſe har Udgiveren udeladt, og i deres Sted tilføyet nogle af Forfatteren ſelv, ſom indbefatte kun nogle Beviis til hans Meenings Beſtyrkelſe. Forfatteren har uden Modſigelſe Ret, naar han beſkylder dem for Vildfarelſe, der ikke anſeer de gamle Hertuger for andet, end Øvrigheds Perſoner. Men paa den anden Side gaaer han igien for vidt. Vel anfører han nogle Exempler, ſom ſynes at beviſe de gamle Hertugdømmers Arvelighed; men, man kan her ikke ſlutte fra et Exempel til det hele Rige. Man finder derimod utallige Exempler paa, at Keiſerne har ſkaltet med Hertugdømmerne efter deres Godtbefindende. Man gaaer for Ex. alene **Conrad I.** Hiſtorie igiennem, hvilken Tidspunkt dog nogle Stats-Rettens Lærere har holdt for den, hvor i Rigs-Stænderne har bekommet deres Landsherlighed. Man bieſalder ikke hvad han ſiger om **Wittekind**, at han har været Dux Saxoniæ for og efter ſin Underkaſtelſe, og den næſte i Magt og Værdighed efter **Carl** den Store. Sachſerne deelte ſig den Gang fornemmelig i de **Oſtphaler**, **Angarier** og **Veſtphaler**. Diſſe havde ikke Konger, men forſkiellige **Satraper**. Saadan en Satrapa var **Wittekind** hos de Veſtphaliſke Sachſer, ligeſom **Bruno**

hos

hos de Angariſke, og Heſſo hos de Oſtphaliſke. Den tredie Afhandling handler de Salfeldiæ initiis ex prioris ævi monumentis. Den er vel kun kort, men tillige nøyagtig og tydelig. Man roſer i ſær nogle Anmærkninger, for Ex. hvor han viſer den almindelige Vildfarelſe imellem Salam Franconicam og Salam Thuringicam. Hiin var Salzburg, men denne det nu værende Saalfeld. Ligeſaa lidet betyder det i de midlere Tider nogle Gange forekommende Saalifeld det nu værende Saalfeld, men nu Saalefeld i det Aichſtädtiſke Stift. Her forekommer og en ſkiøn Anmærkninger om Venedis og Marca Thuringica. Den fierde Afhandling de nova deſignatione veteris Helvetiæ finium longius, qvam vulgo ſolet, protrahendorum, af Joh. Conr. Schwarz. Den er ſtilet imod Cluver, ſom i ſin Germania antiqva L. II. c. 4. erklærer det Sted hos Cæſar de bello Germ. L. I. 2. om Grændſerne af de Helvetiers Land for falſk og dets Forfatter for uvidende. Den femte Afhandling de recondita theologia Epicuri er af ſamme Forfatter. Den er vidtløftig, grundig og kritiſk, og udmærker ſig i ſær ved en vidtløftig Belæſenhed i de Gamle. I Begyndelſen anføres de Domme en Cicero, Seneca, Ælian, Maximus Tyrius, Sextus Empiricus, Lucianus, og Kirkefædrene har fældet derover; dernæſt forklarer han Epicurs Definition om det guddommelige Væſen, hvilket han kalder ζωον ἄφθαρτον καὶ μακάριον; forklarer hans Lære om Atomerne, og anfører tillige Aarſagerne, hvorfor man gemeenlig pleyer at domme ſaa ubillig om Epicur. Den ſiette Afhandling er af ſamme Forfatter og handler de Theologia Democriti. Her anføres først en Mængde gamle og nyere Skribentere, ſom faſt med een Mund beſkylde Democrit for en latterlig Meening og dømmer ham uhørt; derpaa følger en Underſøgning om hans Meeninger, iblandt hvilke denne, at de Retfærdige alene ere GUd behagelige, ganſke viſt ikke har noget urimeligt i ſig. Endelig følger til Beſlutning denne Mands Frikiendelſe for de Beſkyldninger, ſom hans Fiender har giort imod ham. Den ſyvende Afhandling de Academia Erfordienſi de Luthero optime merita, er et Programma af Hr. W. Franzſcher. Man finder her Efterretninger om Luthers Studeringer paa Univerſitetet til Erfurth, om hans Lærer, og det hele Program-

ma

ma af Rector Plaz, ſom han lod opſlaae mod den pavelige Bulle imod Luther, og hvorved han bragte det dertil, at Studenterne med Vold afreve den pavelige Bulle, hvor den var opſlaget. Den ottende Afhandling de Lucifero Colaritano olim Præſule, er af Hr. Abb. Fromman ſelv. Den er ſkreven i Form af et Brev, og indbefatter en fuldſtændig Biographie om denne Biſkop til Cogliari, ſom i det 6te Aarhundrede har giort ſig berømt ved ſit ſtore Genie, og ſin Iver imod Arianernes Lære. Da Uroligheder ne med Arianerne har tilveyebragt ham ſtor Ulykke, ſaa giver Forfatteren derom en udførlig Efterretning. Den niende af ſamme Forfatter, beviſer ſeculum decimum præ cæteris medii ævi nomine obſcuri inſigniendum non eſſe. Denne Afhandling er ſammenſmeltet af fire Programmer. I de tvende første ſøger Forfatteren at beviſe, at det 10de Seculum frem for andre ikke bør kaldes obſcurum, ſom Cave har kaldet det. I de tvende ſidſte underſøger han Videnſkabernes Tilſtand i dette Aarhundrede ſaa vel i Tydſkland, ſom i andre Lande, og afveyer enkelte Skribenteres Fortieneſter. Den tiende er af J. M. Chladenius og handler de Hæreſibus grammaticis in Academia Oxonienſi Damnatis A. R. S. 1276. Den betræffer enkelte Talemaader og Forbindelſer af Ord, hvilke man til Oxford har erklæret for urigtige, og ſom man tilligemed de derved brugte Formuler antræffer hos Carolus du Pleſſis d'Argentré i hans Collectione Judiciorum de novis Erroribus.

Göttingen og Gotha. Novi Commentarii Societatis R. Scient. Gœttingenſis. Tom. I. ad A. 1769. & 70. ſtor 4to. Efter et Mellemrum af 16 Aar har endelig det Kongel. Vid. Sælſkab atter den Fornøyelſe at ſee ſine Forelæsninger trykte. Af denne første Tome er giort tvende Deele, af hvilke den 1ſte Deel indbefatter følgende phyſiſke og mathematiſke Afhandlinger: 1) Hr. Præſid. von Hallers Abh. von den Fetterkräutern der Neuern. 2) Abh. von dem Winde zu Roche. 3) Hr. Hofr. Kæſtners Vertheidigung von Joh. Bernoulli's Hydraulik gegen Herrn von Alemberts Einwürfe. 4) Von der Verwandlung des Unterſchiedes zwiſchen den Rectaſcenſionen der wahren und der mittlern Sonne in Zeit, mit dem Zuſatze, von

der

der Berechnung der Zeit des Durchgangs der Planeten durch die Mittagsfläche. 5) Algebraiſche Formeln zur Berechnung der Bewegung der Sonne um ihre Axe. 6) Zuſatz zu der Vorleſung von der ſtereographiſchen Projection. 7) Hr. Prof. Meiſters Abh. von der Entſtehung der verwickelten oder über einander geſchobenen Figuren und ihren davon abhangenden Eigenſchaften. 8) Von den Abweichungen des Geſetzes des Reibens von dem Geſetze der Trägheit. Den anden Deel indbefatter følgende hiſtoriſke og philologiſke Afhandlinger: 1) Hr. Hofr. Michaelis von der Unerfahrenheit der Juden in der Baukunſt zu den Zeiten Salomons. 2. 3) Hr. Doct. Walchs Erläuterung der Verordnung der Kirchenverſammlung zu Nicäa wegen der Oſterfeyer. 4) Hr. Hofr. Heynes første Afhandling von Caſtors Epochen der Völker, welche die Herrſchaft zur See behaupter haben. 5. 6) Tvende Afhandlinger von der künſtlichen Benutzung des Elfenbeins bey den Alten, inſonderheit zu den Bildſäulen. 7. 8) Hr. Prof. Murrays tvende Afhandlinger, ſom indbefatte Beſchreibung der nordlichen Länder im neuenten, zehnten, und elften Jahrhunderte nach Adam von Bremen und andern gleichzeitigen deutſchen Schriftſtellern. Fortalen er forfattet af Hr. Hofr. Heyne, og giver Efterretning om Sælſkabets nyere Forfatning, ſiden Directorium atter igien har begyndt at afvexle mellem de ordentlige Medlemmer, om dets Beſættelſe med nye ordentlige og overordentlige Medlemmer, dernæſt om udenlandſke Ære-Medlemmer og Correſpondenters Af- og Tilgang i Aarene 1769. og 1770. Hiſtorien af de Aar, ſom ere forløbne, ſiden de gamle Commentariers Trykning blev afbrudt, forſpares til et Bind for ſig ſelv, ſom endnu ſkal følge, og indbefatte diſſe Aars Forelæsninger, ſom endnu ikke ere trykte, og ere endten ganſke eller i Udtoger at forefinde. Derpaa følger Efterretninger om Priis-Opgaverne og Priis-Skrifterne for 1769. og 1770. Dernæſt en Fortegnelſe paa de til Sælſkabet indſendte Skrifter, ſom ſkal komme for Lyſet iblandt Sælſkabets tydſke Skrifter, og paa dets ordentlige og overordentlige inden- og udenlandſke Medlemmer og Correſpondentere for nærværende Tid, ſamt paa Afhandlingerne efter den Tids-Orden, i hvilken de ere holdne.

Halle.

Halle. Der gegenwärtige Staat des Päbſtl. Hofes, vormals von Lunadaro herausgegeben, vermehrt von Andreas Toſi, mit einer Vorrede und Anmerkungen von Hrn. Prof. Bertram. 341 S. i 8vo. Dette Skrift indbefatter en fuldſtændig og tydelig Underretning om de Embeder, Perſoner og Værdigheder, ſom udgiøre det Pavelige Hofs Ziir. Det første Kapitel indbefatter nogle almindelige Anmærkninger om Hoffet til Rom. Hr. B. viſer, at Wittekind endnu til Udgangen af det 10de Aarhundrede kalder Erkebiſpen af Maynz Summum Pontificem. Man føyer til, at endnu i ſildere Tider har Biſkopperne kaldet ſig Pontifices og deres Biſkopsdømme Pontificatum. Saa ſiger Biſpen af Schwerin i et 1273. udſtillet Document: Acta ſunt hæc &c. Pontificatus noſtri Anno XI. Samme Udtryk befinder ſig et Document af 1255., 1263., og i nogle andre i det Diplomatario Doberanenſi, ſom Hr. von Weſtphal Tom. 3. Mon. ined. har meddeelt. Det andet Kapitel handler om Pavens verdslige Herredømme. Det 3die handler om de Provincer, ſom ere underkaſtede det Pavelige verdslige Herſkab; det 4de og 5te om de Biſpedømmer og Erkebiſpedømmer, ſom ere den Romerſke Stoel undergivne; det 6te om den Pavelige Stoels Vacance; det 7de om Pavens Liigbegiængelſe; det 8de om de Congregationer, ſom Cardinalerne holde til den Dag, da Liigbegiængelſen gaaer for ſig. Det 9de handler om Conclave; det 10de om de Anſtalter, ſom bleve giorte til den Tid, fornemmelig til Stadens og Cardinalernes Sikkerhed: det 11te om Cardinalernes Forretning i Conclave, førend de vælge en Pave; det 12te om Pave-Valget i Almindelighed; det 13de om Valget ved Compromiß; det 14de om Valget per inſpirationem; det 15de om Valget per ſcrutinium, og i de øvrige Kapitler handles om de efter Valget brugelige Ceremonier. Dette er Indholdet af den første Deel, hvortil er føyet et chronologiſk Regiſter over Paverne, ſom er taget af *Landini* Chronologie in vitis Pontificum. Den anden Deel indbefatter Efterretninger om alle Pavelige Værdigheder og Embeder.

Riga. Vorſchläge zur Aufklärung und Berichtigung des Lehrbegrifs unſerer Kirche, geſammlet und herausgegeben von D. Carl Frid. Bahrdt, Prof.

zu

zu Gieſſen. Forfatteren forſikrer, at et Selſkab af anſeelige Theologer arbeyder tillige med ham paa at oplyſe og berigtige vort Kirkeſyſteme, og har beſtemt ham til at ſamle og udgive deres Opſatzer. Han ſiger ikke, hvem hans Med-Arbeydere ere, og hvad for Stykker han ſelv har giort. Nogle vil man dog have mærket ham af. I Fortalen formaner han alle ſine Medbrødre, med en virkelig Enthuſiasmus, til at arbeyde med foreenede Kræfter paa vort Lærebegreb. Han foreſtiller dem med megen Beſkeedenhed de Aarſager, der forbinde dem til at afſkaffe meget fra den indførte Læremaade, at berigtige noget, og i det mindſte at udelukke det meeſte af de forbindende Religions-Sandheders Tal. Han lægger dem derpaa en Ideal af et nyt Syſteme for Øyne. Recenſenten forſikrer os, at man i Henſeende til den Lære om Hemmelighederne, om Treenigheden, og om Helvedſtraffens Evighed, ſkal finde ſig fuldkommen tilfredsſtillet, og beundrer det Mod, hvormed Forfatteren immer ſætter ſig imod den overtroiſke Hob til Sandhedens Ære og Toleranzens Befordring.

Halle. Altes und Neues, zur Erweiterung und Verbeſſerung theologiſcher Kentniſſe, von M. Trinius. Vierte Stück. Dette Stykke indbefatter: 1) Forſøg til en Hiſtorie om den Arnoldiſke Kirke og Kiætter-Hiſtorie. Man kan ey andet end med Beundring læſe det Overdrevne og ſig ſelv Modſigende i de Lærdes Domme, ſom Forfatteren har ſamlet over dette Værk. 2) De første bibelſke Bøger af Luthers Overſættelſe. 3) Fierde Forſøg til en fri Overſættelſe af Pſalmerne. 4) Efterretning om en Bog kaldet Aurea Roſa, ſom Sylveſter de Prierio har ſkrevet, en Præſte-Munk til Begyndelſen af det 16de Seculum. 5) Blandede Anmærkninger, for Ex. det medfødte Begreb om GUd er en Chimaire: det første Johannes Brev er egentlig ingen Brev: det er ey engang rimeligt, at Skriften ſkulde indbefarte den Lære om Helved-Straffens Ende. 6) Exegetiſke Opgaver. 7) Har Chriſtus og fyldeſtgiort for Syndernes timelige Straf. 8) Prøvelſe af de Grunde for Daaben ved den blotte Beſprængelſe.

Leipzig. Die beſte Anwendung der Abendſtunden des menſchlichen Lebens Neue Auflage. 1 Alph. i 8vo. Opſkriften paa denne Bog lyder langt anderledes, end

end Indholdet virkelig ſvarer til. Forfatteren vil dermed give gamle Mænd Anviisning, hvorledes de bedſt ſkal anvende deres Aften-Timer, og ſaa kalder han deres ſidſte Timer af deres Liv. Dette er ſkeet i 6 Betragtninger: 1) Tilbageſigt i det forrige forte Levnet; 2) den ſtore Skyld, der ligger paa et i Synden tilbragt Levnet; 3) Muelighed, at et i Synden tilbragt Levnet kan reddes fra Fordervelſe: 4) den høyſtlykkelige Forandring, ſom er foregaaet ved Omvendelſen; 5) de Troendes Døds Lighed med JEſu Død; 6) Udſigt i Evigheden. Der herſker i diſſe Betragtninger en ſtærk og troehiertig Tone, ſom tillige er meget indtagende.

Wittenberg. D. Joh. Georg Model's: **Unterſuchung des Mutterkorns aus deſſen chymiſchen Nebenſtunden.** 1771. 68 S. i 8vo. Hr. Model forſvarer Moderkornet, fordi Chymien derudi, efter hans Forſøg, ey opdager noget ſkadeligt. Dog ſiger Hr. Vogel, en af de ſtørſte Chymiſter, at man ikke deraf kan giøre nogen Slutning til dets Uſkadelighed, og Hr. D. Nebel i Gieſſen har med mange og nøyagtige chymiſke Forſøg opdaget meget ſkadeligt derudi.

Roſtock. C. E. Eſchenbachs, **der Medicin Profeſſor, Bedenken von der Schädlichkeit des Mutterkorns, und von den Mitteln zur Rettung der Ertrunkenen.** 1771. 64 S. i 8vo. Hr. E. meener og, at Moderkornet har hverken ſkadet Menneſker eller Qvæg, og det ſkal være viſt, at Kribelſygen kommer af andre Aarſager.

Duisburg. Hr. Prof. Leidenforſt har og i **Duisburger Anzeigen** ſkrevet en Afhandling om Moderkornet. Han ſlutter, at Moderkornets Meel er ikke bequem til Næring for Menneſker og Qvæg, i ſær naar det aleene ſkulde udgiøre Næringen; at en liden Mængde Moderkorn iblandt en Mængde Rugkiærner ſkader ikke; at det er mere den klebrige Meel af Rugen, der foraarſager den almindelige Syge; og at Kribelſygen og den tørre Brand aldrig kommer af Moderkornet. Hr. L. har uden Skade foeret en Kalkunſk-Høne med Moderkorn. Kribelſygen ſkal alene herſke ſporadiſk, blot i Landsbyer, hos Fiſkere og fattige Folk, ſom tilbringe Natten i det Vaade.

No. 48.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 26de Novbr. 1772.

Kiøbenhavn. **Tanker om Planternes dyriſke Lighed til andres Eftertanke, Underſøgelſe og Fornøyelſe.** Af Ch. Ernſt Wilberg Schulze. 1772. 81 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Forfatteren har drevet ſin Hypotheſe om Planterne videre, end Titelen lover, det er, videre end til deres blotte Lighed med Dyrene, og indtil deres virkelige dyriſke Liv og Siæl. Lykkes det ham ikke derudi at finde Læſerens Biefald, ſaa ſkal den dog ikke have fortrydt at have læſt hans ey ubehagelige Tanker derom. Skriftet har 8te Kapitler. — Det første Kapitel handler om Liv i Almindelighed, hvad derved ſkal forſtaaes. Man maa tilſtaae, at det er et af de Ord, hvis Beſkrivelſer Philoſopherne meget har dreyet og vendt efter deres Hypotheſer. Forfatteren beſtemmer en tredobbelt Bemærkning deraf. Først har man taget det for den almindelige Virkſomhed i Naturen, og paa den Maade kom alt i Naturen til at leve. Dernæſt har man taget det blot for en indvortes Virkſomhed i et Legeme i og paa ſig ſelv, og i den Meening har man tilſkreven Planterne et Liv, dog uden Sandsning og Følelſe. Endelig har man derved forſtaaet den indvortes Bevægelſe i et Legeme, hvorved det var i Stand til ved egen Kraft at forandre ſit Sted. Denne Beſtemmelſe holder Forfatteren for unødvendig, og vil hellere have Ordet ſaaledes beſtemt, at det kan paſſe ſig ſaavel paa Plante- ſom Dyre-Riget, og

følgelig forklaret ved en indvortes Virkſomhed i og paa ſit eget Væſen, uden andre Væſeners Medvirkning. Det vegetabiliſke og animaliſke Liv anſeer han ſom tvende Arter af dette eeneſte Slags Liv, eller og ſom en ringere og høyere Grad af et virkeligt Liv. En Kraft, en Malpighi, en Derham anføres her ſom overeenſtemmende med Forfatteren i dette Begreb. Men med den første er han ey eenig derudi, at Liv og Følelſe ſkulde være tvende adſkilte Ting, ſom hver havde ſit eget Principium. Han vil meget mere foreſtille ſig den følende Siæl, ſom den virkende ſelvſtændige Kraft, og Livet, ſom dens Virkning. Hvad det angaaer, at Livet ſynes at vedvare uden Følelſe, da erklærer han ſig derover ſaaledes: „Vi erfare, at Virkningen ey altid ſtand„ſer, naar det virkende Princip ophører at virke. Kunde „ og Livet ikke ligeledes vedblive en ganſke kort Tid i Legemet „ efter Siælen. Vi foreſtille os til at oplyſe Sagen, Ham„meren ſom et virkende Princip, der opvækker en Lyd i „ Klokken. Denne Lyd høres noget efter Slaget, og op„hører endelig tillige med ſit virkende Princip. Paa ſam„me Maade kan Livet være en Virkning af Siælen, og er „ det ſaa, da ſtaaer den Meening ey længere faſt, at levende „ Væſener ſkulde være til uden Siæl, og uden nogen Tid „ at føle ſig ſelv.“ Det ſamme oplyſer han og S. 13 med den i Hiulet forblivende Bevægelſe efter at Haandens Virkning derpaa har ophørt. Overalt vil Forfatteren ikke vide af den Slutnings Rigtighed: Fordi et ſiæliſk Liv paa viſſe Tider og i viſſe Omſtændigheder ſættes i en ufølende Tilſtand, altſaa gives der et Liv, ſom uophørlig virker, uden nogen Tid at fornemme ſig ſelv. Paa den Grund, at Liv og Følelſe kan ikke beſtandig adſkilles, og at Livet er kun en følende Siæls Virkſomhed, bygger Forfatteren ſin Hypotheſe om Planternes ſiæliſke Liv. Man maa vel tilſtaae ham den nøye Forbindelſe, der er mellem Dyrenes Liv og Følelſe. Men om man kan ſlutte ſig til den ſamme hos Planterne bliver en anden Sag. Vi havde ønſket, at Forfatteren her ſlet ikke allerede S. 14. havde grundet ſig paa det Ord Liv, og dets givne Definition. Thi, vel er der ingen Tvil om en Virkſomhed i Planterne, ey heller om dens Analogie og Lighed med den ſiæliſke i Dyrene, ey heller derom, at jo det Ord Liv formedelſt ſaadan Analogie kan anvendes paa dem:

Men

Men, om det skal anvendes derpaa i en blot analogisk og uegentlig, eller i den egentlige Forstand, som hos Dyrene, det kommer aldeles an derpaa, at man først kan bevise, at denne Planternes Virksomhed har en saadan indvortes og selvstændig virkende Kraft til Grund, der ikke blot bestemmes af udvortes virkende Aarsager, men i det mindste med dem tillige af sig selv. Førend man dette har bevist, er man ikke berettiget til at slutte fra deres Liv til en følende Siæl. I den Henseende troe vi, at denne Forfatterens Slutning: „ tilstaae vi Planterne Liv, hvad hindrer da, at vi jo og„ saa tilskrive dem en Siæl," at denne, sige vi, er i det mindste her for tidlig giort. Thi dens Rigtighed skal beroe paa det Følgende, og paa de Erfaringer, hvoraf Planternes egentlige og ikke blot analogiske eller skinbare Liv bevises. — K. 2. handler om Planternes organiske Bygning, deres indvortes Virksomhed paa deres eget Væsen, og deres Bevægelse. Først forestiller han deres organiske Bygning, og vil allerede deraf gisre Slutning til et siæleligt Liv, men uden Tvil er denne Slutning forhastet og har ikke Grund nok for sig endnu. Fremdeles beskrives deres Virksomhed: „ De „ arbeyde i Jorden (hedder det) og indsue dens Saft „ til deres Næring: de skyde friske Blade: de ligesom „ fornye deres Liv: de formere deres Art o. s. v." Men man vogte sig vel for at slutte af blot analogiske Talemaader. Svampen for Ex. drikker Vand, men tørster den vel derfor. Den trækker Vand, men virker den derfor, eller har en virkelig Gierning for. Forfatteren har ved sit ligesom uden Tvil selv følet det blot analogiske i disse Udtryk. Det gielder kun om, at Planterne gisr alt dette med en indvortes Selvvirksomhed: „ De samme Forandringer „ (siger Forfatteren) gaaer jo for sig hos Planterne, som hos „ Dyrene; med hvor stor Ret tilskrive vi dem da ikke og et „ virksomt Liv?" Vist nok med stor Ret i en analogisk Forstand. Men er og Dyrenes Vext og deres organers Udvikling den rette og tilstrækkelige Grund til det Liv, vi tilskrive dem? Vi tor erkiende den for en blot organisk og mechanisk Virksomhed, som tilligemed udvortes virkende Aarsager vedligeholdes af en høyere Kraft i dem, som just er den indvortes selvstændige og siæleligt Lovekraft, eller det siæleligt Liv. Altsaa tør man vel endnu ikke slutte med Forfatteren (S.

14.) fra en lige Virkſomhed i Planters og Dyrs Udvikling til et virkelig ſtæliſk Liv, hvortil han og videre ſlutter. De adſkillige Slags Bevægelſer Forfatteren her har anmærket hos Planterne i deres Udvikling og Blomſtring kan vel opvække Forundring: Man kan vel og i Betragtning af ſamme ſige, at en Plante giør dette eller dette. Men om diſſe activiſke Udtryk ſkal have meer end blot analogiſk Forſtand, det kommer aldeles an paa det Beviis, at Planterne virkelig giøre, hvad de ſiges at giøre, med en virkelig indvortes Selvvirkſomhed (Spontaneitas.) Vi ſige virkelig. Thi Sponte terra fructum fert. Men det lader kun ſaa, og man maa vel her aldrig glemme ſit ligeſom. Han tilſtaaer, at de har ingen Kraft til at bevæge ſig af Sted, men paaſtaaer, at man derfor ikke maa nægte dem ſtæliſk Liv. I Sandhed juſt derfor. Thi deraf ſaae man juſt, at de havde den indvortes Virkſomhed paa ſig ſelv, ſom Forfatteren ſelv vil ſkal være det egentlige Liv. Af alle de andre angivne Bevægelſer i deres Udvikling, Blomſtring, Befrugtning og Fremavling kan man ikke ſlutte med Viſhed, ſaaſom man umuelig kan vide, om de beſtemmes af nogen deres egen indvortes Kraft, eller af blot udvortes Aarſager i Naturen. —— K. 3. handler om Planternes Hørelſe, og Forſkiællen paa Siælekræfterne i Dyre- og Plante-Riget. Vi tænkte i Begyndelſen, at dette Kapitel var opſat og taget med for Skiærs. Men ganſke alvorlig beviſer Forfatteren, at Planterne, lad være de ſkal have tænkende Siæle, dog hverken kan tale eller høie, ey heller behøve det. —— Af det 4de Kap. lære vi fremdeles, at de kan ikke ſee, at de behøve det heller ikke, og at de kiender ikke til GUd. —— Dog ſkal de i det 5te Kap. kunne lugte Luften, man maa juſt ikke ſpørge om, hvordan den lugter for dem, thi Forfatteren meener intet andet dermed, end at de drikke Luften i ſig. Vil man ſpøge, ſaa kan man og gierne beviſe, at Planterne baade kan tale høre og ſee. Det ſtore Soelblomſter (S. 20.) ſeer det ikke efter Solen, naar den gaaer op og ned? Nimphæa Linnæi hvor ſkulde de være ſaa eenige om at ſlutte deres Blade ſaa nær og tæt tilſammen for at forſvare ſig mod Vandet i Befrugtelſens Tid, naar de ikke havde ligeſom aftalt det med hinanden? Hvor mildt ſeer ikke Hanblomſterne (S. 21.) ned til deres Hunner naar de lude med deres Blomſter mod dem?

dem? Kan ſaadant ſkee, uden at de maae kunne meddeele hinanden deres Tanker, og ligeſom ſee og høre hinandens Miner og Ord? Men det er jo lutter Spøg, vil man ſige. Ney, det er dog alvorlig ligeſom Tale, Syn og Hørelſe, og mon der vel er noget andet om deres tænkende Siæle og ſiæliſke Liv? Og mon ikke Forfatteren i Stedet for diſſe alvorlige Tanker om de Sandſer, Planterne har eller ikke har, ſkulde langt mere have fornøyet Læſeren med blot analogiſke Betragtninger over Planternes vegetabiliſke Liv. —— I Følge det 6te Kap. Indhold ſkal Planterne have en ligeſaa liflig og indtagende Smag, ſom ſød og ſiælerørende Lugt. —— Har han nu alt givet Planterne ſaa mange Sandſer, ſaa kunde han følgelig i 7de Kap. ikke nægte dem Følelſen, ſom desuden et ſiæliſk Liv ikke ganſke og beſtandig kan være foruden, uden i en Beſvimelſe, Søvn eller Dvale, ſom Planter og kan falde udi. Deres Følelſer ere meeſt angenemme, og i det mindſte ere de uangenemme dog uden Smerter. Fortrædelige kan de være, men ikke ſmertelige. Det mishager en Plante, at den brækkes af, eller ruſkes fra ſin Rod, men det ſmerter den ikke. —— Det 8de og ſidſte Kap. handler om Planternes Forvisnelſe og Død. Ligeſom Planterne har ſtor Lighed med Creaturerne i Henſeende til et Liv, det være ſig nu virkeligt eller blot ſkinbarligt, ſaa ligne de dem og meget i deres Død, og kan ſelv derfore ligeſaa vel ſiges at døe, ſom at leve. Men ſom deres Liv er, ſaa er og deres Død. Er Livet et ſiæliſk Liv, ſaa døer de og en ſiæliſk Død. Men er deres Liv blot analogiſk, ſaa er deres Død ligeſaa. Man kan ikke fortænke dem, der give Planterne allerede her i dette deres Liv virkelig tænkende og ſig ſelv bevidſte Siæle, om de forfalde, det de lættelig kan, til at antage en ſaadan Metempſychoſin og Forflytning af Siæle, ligeſom man forflytter Planter fra et til et andet Sted for deſto bedre at befordre dem til en høyere og fuldkomnere Vext. Maaſkee ſkulde da diſſe uſkyldige vegetabiliſke Siæle efter deres her fuldendte Liv i et andet og i en anden Verden ophøyes til et langt fuldkomnere. Man kan gierne tilſtaae Forfatteren, at det er en uſkyldig Tvil, ja en hverken latterlig eller urimelig Formodning. Men denne de vegetabiliſke Siæles Ophøyelſe er os dog ligeſaa ſtor en Hemmelighed, ſom deres ſiæliſke Liv, i hvor ſkinbarligt end dette maatte være. Vi ere hiſt og her faldne paa

den Tvil, om og Forfatteren alvorlig har meent, hvad han havde ſkrevet. Men det være Spøg eller Alvor, ſaa kan man dog med Fornøyelſe læſe hans Tanker, og det vegetabiliſke Liv, det være ſig virkelig ſlæliſk eller blot analogiſk, kan altid opvække Beundring over Skaberens Almagt og Viisdom i Naturen, og give Anledning til de fornøyeligſte og læſeværdigſte Betragtninger.

Kiøbenhavn. **Korte Betænkninger over den Islandſke Handel, deelte udi tvende Afhandlinger, af hvilke den Første berører Islændernes Skibsfart og adſkillige fremmede Nationers Handel paa Island, den Anden den Danſke Handel ſammeſteds, forfattede af John Olauſen, Vice-Lavmand for Norden og Veſten i Island, ſamt correſponderende Medlem i det Kongl. Danſke Landhusholdnings Sælſkab i Kiøbenhavn.** 1772. 77 S. i 8vo. Med de Berlingſke Skrifter. — Forfatteren har forudſkikket en kort Forberedelſe, hvori han kortelig handler om Bemærkelſen af det Ord Handel, om Handelens Nødvendighed og Nytte, og om deenes ſaavel ſom de Handlendes egentlige Øyemærke. Derpaa følger den første Afhandling om Islændernes Skibsfart og adſkillige fremmede Nationers Handel paa Island. Han deeler Handelen i den Inden- og Udenlandſke. Den første ſkal i Island kun have været meget ubetydelig. Den ſidſte er endten en fri eller forpagtet Handel, hvilken ſidſte bliver her anſeet for meget ſkadelig. Islænderne ſkal i gamle Dage have beſøgt nærgrændſende Lande med deres egne Skibe, og til den Ende baade kiøbt Skibe og ladet dem bygge i Landet, deels af det Drive-Tømmer, ſom de fandt ved Strandbredden, deels og af de Skove, ſom Landet i ældgammel Tid ſkal have haft. De vare fordum ſtærke til Søes, men brugte kun lidet deres egne Skibe til Handelens Drift, deels formedelſt den Lyſt, de havde til Krigs-Øvelſe og Fribytterie, deels formedelſt den Foragt Handelen hos dem var udi, og endelig formedelſt Skibsfartens Vanſkeligheder og Forhindringer i ſaa gamle Tider. Deres fornemſte og egentlige Øyemærke med Skibsfarten ſkal have været, at de kunde forſkaffe ſig Videnſkab i Krigs-Sager, i Svømmekunſten, Fribytterie, Statskunſten, og nøyere at erkyndige ſig om Fremmedes Tilſtand,

For-

Forhold, Jdrætter og Hofvæsen. Dog nægtes dermed ikke, at jo en Deel har lagt sig efter Kiøbmandskab, og ført Handel med egne Skibe paa fremmede Lande. De Chatholske Geistliges tilvoxende Magt og Voldsomhed skal have været den første Aarsag til Handelens Afragelse. Førend Landet endnu 1262 var kommen under Kongel. Regiering, besøgte de Verdslige i Landet med en indskrænket Frihed, hvad Lande dem lystede, skiøndt de fornemmelig med egne Skibe gik til Naboelandene, Norge og Storbritannien, frem for andre. Men efter at Landet var kommen under de Norske Konger, blev deres Frihed saavidt indskrænket, at de kunde handle paa Norge, i sær Bergen og Tronhiem, hvem dertil havde Formue. Endelig skal deres Seylads reent være undergaaet, efterat Norge var bleven et Rige med Dannemark. Dertil anføres følgende Aarsager: 1) den forvirrede Tilstand de fra forrige Tider af ved indbyrdes Fiendtligheder, og den catholske Geistligheds Udsuelse, vare bragte udi, formedelst hvilken de maatte overgive saavel Landets, som Handelens Regiering til Fremmede. 2) De grusomme Landeplager, Islænderne har været plagede med, hvorved Landets Indbyggere ere blevne bortrykkede, og deres Kræfter i det øvrige saaledes svækkede, at de hverken har kundet besætte Gaardene, dyrke Jorden, eller drive Handel med egne Skibe. 3) Deres Friheds Indskrænkelse ved fremmede Nationers Handel og dem dertil særdeles forundte Privilegium. Førend Forfatteren kommer til den Danske Handel paa Island, mælder han først om de andre fremmede Nationer, som sammesteds har drevet Handel. Normænd og Irlændere vare de, som i de ældste Tider fornemmelig dreve deres Kiøbmandskab der paa Landet uden al Hinder og Forfang, saa længe Landet stod under Aristocratisk Regiering. Dette vedvarede, til Island kom under Kongel. Regiering 1262. Siden har Nordmændene fornemmelig fra Bergen fortsat den Islandske Handel, og endskiøndt de andre Norske vel har haft nogen Deel deri, saa har dog Bergenserne fornemmelig frem for andre dertil været privilegerede. Siden 1429 mælder Krønikerne intet om Normændenes Handel paa Island, og slutter Forfatteren, at den for den største Deel til den Tid maa være forfalden. Den Irlandske Handel skal have vedvaret til det 15de Aarhundredes Udgang. Engellænderne skal ikke have

drevet nogen betydelig Handel med Indbyggerne, førend i det 14de Aarhundrede, da de have giort Bergenſerne ſtor Skaar og Afbræk i deres Handel. Endelig blev deres Handel og fornærmelig for Hamborgerne, Lybeckerne og Bremerne. Omſider blev deres Handel ved mange og adſkillige Forbud alt meer og meer indſkrænket, ſkiøndt de endda paa en underfundig Maade fortſatte den til 1602. da de Danſke Kiøbenhavns, Helſingøers og Malmøes Borgere fik Havnernes Forpagtning. Siden den Tid har de vel beſøgt Landet under Navn af Fiſkerie, og drevet nogen Kiøbmandſkab med Almuen, men meget ringe mod den forrige indtil endelig al Handel med Fremmede blev forbudet 1682 under Boeslod og Bremerholms Straf. Deres Vold og Plynderie paa Landet var Aarſag til, at deres Handel der ganſke blev afſkaffet. Man kan vel ikke faſtſætte noget viſt Aarstal for Begyndelſen til Hamborgernes, Bremernes og Lybeckernes Handel. Kun dette er viſt, at de i Begyndelſen af det 16de Aarhundrede havde bemægtiget ſig den ſtørſte og anſeeligſte Deel deraf, da de forſkaffede ſig beſynderlige Kongel. Privilegier for at faae Engellænderne ryddede af Veyen, hvilke blive igien ophævede ved det Danſke Handels Compagniets Antrædelſe. De Franſke og Hollandſke har ſaavel i ældre, ſom nyere Tider drevet Fiſkerie og Hvalfangſt under Landet, og ere undertiden indløbne i dets Havne, deels formedelſt Storm og Uveyr, deels for at indkiøbe ſig Forfriſkning, men har for Reſten ikke drevet nogen ſynderlig Handel med Indbyggerne. Af foranførte Hiſtorie om den Islandſke Handel uddrager Forfatteren 4re følgende Slutninger: 1) At Islændernes Handel med egne Skibe har været den ſikkerſte for Landet og tillige den fordeelagtigſte; 2) At den Norſke har været redelig og uforfalſket, men tillige utilſtrækkelig: 3) At den Storbritanniſke har været uforlignelig, og af alle Fremmede Nationers, den fuldkomneſte, den opbyggeligſte for Landet, og ſaavidt den roesværdigſte; 4) At den Tydſke har været uretfærdig, men dog taaleligere end den paafølgende Danſke, ſom herefter ſkal viſes i den anden Afhandling, ſom indbefatter Hiſtorien om den Danſke Handel paa Island, og de til ſammes Drift oprettede og privilegerede Handels-Compagnier. Vi vil anføre Forfatterens egen Betænkning derover, ſom et Reſultat af den foranførte Hiſtorie S. 6.: „De Islandſke Monu-

„men-

„ menter og Annaler lægge klarlig for Dagen Islændernes Vel-
„ stand og den Overflødighed, de havde af alle fornødne Ting
„ i de ældre Tider, indtil Hænderne bleve bundne paa dem
„ og andre Nationer i Besynderlighed ved den Danske Han-
„ dels Anrettelse. De samme give nokſom tilkiende den der
„ i Landet tilvorende Armod i de nyere Tider, og udlede de
„ rette Kilder dertil, nemlig, at den Monopoliske Danske
„ Handel er en almindelig Syge, der fortærer det hele Lands
„ Kræfter, udſuer og udmatter Indbyggerne. Man kan
„ ey andet end biefalde dem herudi; thi det er unægteligt,
„ at deres Formue er ikke alene mærkelig bleven formindſket
„ i bemældte Handels Tid; men og derhos ſikkert ſlutte, at
„ Landet ved den ſidſte er mere bleven ſvækket udi 153 Aar,
„ ſom regnes fra dens første Stiftelſe Aar 1602. til 1755.,
„ end ved alle andre fremmede Nationers ſammeſteds drevne
„ Negocie faſt fulde 800de Aar.“ Kort at ſige, Landets Elendighed, Armod og Folkemangel ſkrives fornemmelig paa den Danske Handels Regning. Dog tilſtaaer Forfatteren, at den ſeparate har været taaleligere, end den, ſom har været forpagtet til et viſt Compagnie. Om det Nærværende taler han i Besynderlighed inter, men ſlutter ſin Betænkning med den almindelige Anmærkning, at de af Monopolio forvaarſagede Viderværdigheder ere den hele Verden bekiendte. I Besynderlighed viſer han, at Monopolium fornemmelig er ſkadelig for Island. Som et enkelt Exempel paa Monopoliers Skadelighed anføres det Hamburgiſke Jus reſtringendi, et Monopolium, ſom Hamborgerne under Forevending af Keiſerlige Privilegier øvede mod Dannemark, der ikke maatte afſætte ſine Kornvahre til andre ved Elven beliggende Stæder, end til Hamburg. Nok et andet Exempel er Nordfahrernes Handel ved de Contorſke og Tydſke Kiøbmænds Fuldmægtige i Bergen, hvorover her anføres Baron Holbergs Betænkninger, tagne af hans Bergens Beſkrivelſe S. 265:6, og Forfatteren erklærer, at man ikke kan give noget bedre og vigtigere Portrait paa den Islandſke Handel, end denne Beſkrivelſe, Holberg har givet over den Nordlandſke Handel med de Contorſke i Bergen. Fremdeles erindres kortelig, at Landets Formue ſvækkes ved udnelige fornødne Vahrers Indførſel, og at Compagnierne forhindre boglige Kunſters Opkomſt. Skal da Island endelig forhielpes og reddes fra

Undergang, saa skal det skee: 1) ved fri Handel fra Dannemark og Norge: 2) ved alle Europæiske Nationers fri Handel paa Island: 3) ved Indbyggernes frie Handel. Forfatteren slutter med den Anmærkning: „Ingen Patriot eller redelig „ sindet Undersaat kan ønske noget angenemmere, end at de „ høye Herrer, som sidde ved Roeret, maatte gives Forstand „ til at opfinde de rette Midler, hvorved den Islandske, „ Finmarkiske og Grønlandske Handel kunde sættes paa en „ fordeelagtigere Fod til Hans Kongel. Majests. og Undersaat„ternes samtlige Nytte, i sær siden disse Landes nødvendige „ Producter vil blive i Priis og give Handelens Dyrkere den „ anseeligste Fordeel."

Amsterdam og Leipzig. Lettre Philosophico-Theologique sur l'Eternité des peines. 1771. 72 S. i 8vo. Denne Afhandling er skreven i Form af et Brev, og foranlediget af Rousseau's Brev til Voltaire, hvor i han forsvarer den Meening, at Strafferne efter Døden ikke skal vare ævig. Den ubekiendte Forf. søger at igiendrive samme. Da gemeenlig nogle ville bevise Straffens Evighed af Guds Fuldkommenheder, og andre derimod af samme ville bevise det Modsatte, saa kommer det fornemmelig an paa med en rigtig og sund Fornuft at bedømme disse Slutninger, da den hellige Skrift i den Henseende efterlader os i temmelig Uvished. Forfatteren sætter allerede strax i Begyndelsen dette forud, at det er ingen Modsigelse, at en retfærdig, hellig og god Gud straffer dem ævig, som fortiener ævig at straffes. Det bliver altsaa her allerede sat forud, hvilket man vel ikke saa slet hen kan forudsætte, og som i vore Tanker bliver aldeles det samme, som her just tvistes om. Thi naar der kan fortienes med nogen Synd en ævig Straf, da er der vel ingen Tvil om, at jo Gud kan efter sin Retfærdighed og sin Barmhiertighed ubeskaaret straffe dem ævig. Det bliver altsaa uden Tvil et og samme Spørsmaal, **om Gud kan belægge nogen Synd med ævig Straf?** og, **om ævig Straf med nogen Synd kan fortienes?** Det er ellers atter et Bevis paa de sære Maader, man ofte philosopherer paa i denne og andre flere Materier. Dog søger Forfatteren og ved egne Grundsatzer at bane sig Vey til sin Meening, som bestaaer derudi, at i Henseende til de guddommelige Fuldkommen-

menheder Straffens Evighed er en alene mueligt, men endog rimeligere, end det Modsatte. Grundsætterne er følgende: Guds Hensigt i Henseende til Verden er at virke saa mange Fuldkommenheder, som mueligt; og just for den Aarsags Skyld maatte der og være en stor Mangfoldighed af skabte Væsener, deres Egenskaber og Forhold af alle Arter; endog den Smerte selv og Ulykke var nødvendig, hvilken som en Følge af onde Handlinger, efter sammes Forhold, ved Menneskenes ævige Tilværelse maatte tage af eller til. Der gives en dobbelt Lykke, den physiske, som alle Dyr har tilfælles med hinanden, og den moralske, som et fornuftigt Væsen alene kan modtage, og som er desto større end hiin, fordi den er i Skabningens egen Magt, og kan tabes ved Misbrugen af de Kræfter, den er forleenet med. Dette Tab, og det deraf flydende Onde, som en Følge af frivillige uretmæssige Handlinger, kan, uden Uretfærdighed være ævig, naar den, som har paataget sig samme, har kundet vide, at de skulde vare ævig. Dette strider og ikke mod Guds Retfærdighed, som, for at giøre sine Kreaturer saa lykkalige, som mueligt, maatte giøre den største Grad af Lykkalighed til en Følge af Dyden, og, da modsatte Aarsager, har og fuldkommen modsatte Virkninger, maatte følgelig og giøre det største Onde til en Følge af Lasterne, fra hvilke han desuden maatte afholde sine Skabninger ved de kraftigste Bevægnings-Grunde. Den strængeste Straf kan bestaae med den fuldkomneste Godhed, naar derved et Onde bliver afvendt fra de andre, ligesom i en Stat nogle maa straffes paa det haardeste for andres Sikkerhed Skyld. Saasom Lasterne i Følge deres Natur stride mod Lykkalighedens Besiddelse, saa kan Gud, saa almægtig han og er, ikke giøre de Lastefulde lykkelige. Da disse i dette Liv griber ikke de mange Midler til Lykkalighed, som er for Haanden, saa er det mueligt, at de, som frie Væsener, giøre just det samme i hiint Liv, og altsaa umueligen erlange denne Lykkalighed. Formedelst alle Guds Egenskaber, maa Ordenens ævige Regler tages i Agt, i Henseende til hvilken det er umueligt, at disse Handlinger skulde have de selvsamme Virkninger, som de Gode. Altsaa strider ingen af de guddommelige Egenskaber mod den Meening om de ævige Straffer. Disse Grundsætter bliver i det følgende noget videre udført, og fornemmelig anvendte paa den Meening, at Erindringen

af

af vore Handlinger ſkal beſtemme vor tilkommende Tilſtand, ſaaſom vi da ſkulde have de ſamme Tilbøyeligheder, og handle paa den ſelvſamme Maade, ſom i denne Verden. Mueligheden af denne ſidſte Meening bliver vidtloftig udført, dog paa nogle Steder med alt for ſtor Deciſion for en Sag, om hvilken vi dog, naar vi længe nok har eftertænkt og philoſopheret, bringe kun dette herud, at vi vide intet. Dog tilſtaaer Forfatteren og ſelv, at man herom ikke kan paaſtaae noget med Vished. Ved ſidſt ermeldte Meening erindrer han endnu dette, at ſaa rimeligt ſom det er, at den Laſtværdige, efter ſin Død, ligeſom her i Livet, ført af ſine Lidenſkaber, ikke griber de for Haande værende Midler for at blive lykkelig; ſaa er det dog ikke umueligt, at jo mange af dem kan gaae i ſig ſelv, giøres opmærkſomme ved den Straf de føle, og efterhaanden ſaaledes forbedres, at de endelig blive befriede fra Straffen, og nyde nogen Lykſalighed. Forf. meener altſaa, man kunde paaſtaae, at de Laſtefuldes Straf i Almindelighed er ævig, uden derfor at paaſtaae, at dette maatte indtræffe hos enhver i ſær. Aarſagen, hvorfor mange nægte Straffens Evighed, ligger i den Foreſtilling, ſom man giør ſig ved en falſk Forklaring over de hidhenhørende Steder i den Hellige Skrift. Forfatteren giennemgaaer nogle af dem, og viſer, at de ſtemme ret vel overeens med hans Meening, uden at bruge dem ſom Bevis, efterdi han ſkriver blot ſom Philoſ ph. Man ſeer af det Foregaaende, at Forfatteren regieres ikke af Fordomme, og at han betragter Sagen, ſom den ſynes ham meeſt at ſtemme overeens med Fornuft og dermed at kunne beſtaae. I øvrigt tænker og ſkriver han med ſtor Skarpſindighed, uden derfor at udgive ſin Meening for vis og afgiort, og deſto mere vil endog den Læſer blive fornøyet med ham, ſom end ikke bifalder hans Meening.

Haag. Bewys der Waarheid van den Chriſtelyken Godsdienſt, door Gottfried Leſz, D. en Prof. Theol. ordin. en Academie-Prediker te Göttinger; vit het Hoogduitſch vertaald, door Joh. Will. van Haar, voorzien met eene Voorrede van Nicolaus Barkey, Doct. en Prof. Theol. en Predikant in's Graavenhaage, Medelid van het Zeeuwſch Genoodſchap der Weeten.

tenſchappen te Uliſſingen. 1771. 582 S. ſtor 8vo. Denne Hollandſke Overſættelſe af Hr. D. Leſz, Wahrheit der chriſtlichen Religion, har Hr. D. Barkey, paa Forfatterens Begiæring for den ſtørſte Deel giennemſeet, og geleydet den med en Fortale, hvor i bliver viiſt hvad for ſtore Fordeele Trykfrieheden har haft i Henſeende til de Skrifter mod Religionen. „Den forraader den faſte prøvede Tillid, „ ſom dens Tilhængere ſætte til ſamme; giver Anledning til „ nøyere Prøvelſe af det man giver ud for Religion, og le„ der paa den Maade til mangfoldig bedre, vidtløftigere og „ ſtærkere Indſigter.“

***. Das durch eine leichte Erklärung von ſeinen Vorwürfen gerettede Hohelied; nebſt einem Beweiſe, daß ſelbiges für die Zeiten Salomons und ſeiner Nachfolger ſehr lehrreich und heilſam, und eines heiligen Dichters würdig ſey. 89 S. i 8vo. Forfatteren foreſtiller os Høysangens Indhold under følgende Scene: Sulamith, en Skiønhed af Jeruſalem, ſom nyelig efter Ønſke var bleven gift, hvis Forældre nærede ſig af Havedyrkning, og hendes Mand af Fædrift, bliver bragt til Salomons Hof, for at blive forført og indført i hans Serrail. Hun modſtaaer med det ædelſte Hierte, giver Salomon en og anden Gang Kurven paa en for ham nokſom emfindtlig Maade, undſiyer om Natten af Palladſet, og bliver foreſtillet, ſom et Mønſter paa den ægteſkabelige Dyd og Tilfredenhed med en nedrig Stand. Absigten af Høysangen er altſaa moralſk. Alt dette er meget vel afhandlet, i en angenem Skrivemaade, med Kundſkab om det menneſkelige Hierte og den ſtore Verdens Mode, og fortiener i den Henſeende vel at læſes. Kun denne Tvil bliver endnu tilovers, om Salomon ſelv ſkulde ville have ſkrevet en ſaa bitter Satire over ſig ſelv og ſine Laſter, hvor i han ſelv ey alene bliver foreſtillet, men endog nævnt, ſom den laſtefulde og afviſte Elſker. Hoved-Henſigten af dette Skrift er, at hæve al Tvil mod Høysangens canoniſke Anſeelſe hos dem, der lige ſaa lidet, ſom Forfatteren, kan overtale ſig til at troe, at den handler om Chriſto og om Kirken.

Nord.

Nördlingen. Populärer Religionsbegrif für Ewangelische Schulen und Gymnasien. 16 Ark lid. 8vo. Man har længe ønsket en saadan theologisk Lærebog, der saavel i Henseende til de samlede Materier, som Foredraget, traf Middelveyen imellem en Catechismus, der billig bør være bestemt for Begyndere og eenfoldige Christne, og en bequem Lærebog til Underviisning for tilkommende Theologer og Lærere, en Lærebog der kunde bruges paa Skoler og Gymnasier, og ved privat Underviisning snarere kunde opmuntre, end afskrække unge Mennesker, som desuden, fordi de vil ikke studere Theologie, agte gierne videre Underviisning i Religionen overflødig for sig. Efter en foregaaende Indledning i den aabenbarede Religion, blive dens Læresætzer foredragne i følgende Artikler: om Gud Verdens Skaber: om Mennesket: om Guds Forsyn over Mennesket: om Christendommen: om Menneskets Omvendelse ved Christendommen: om Christendommens Pligter: om Christendommens Sandhed og Guddommelighed. Men om Tre-Eenigheden, Arvesynden, Fyldestgiørelsen, er endten slet intet sagt eller og meget lidet og det ubestemt. Denne Mangel har Udgiveren Hr. Rector Schoepperlin til Nördlingen erstattet, og saaledes beriget Lærebogen, at man nu med Ret kan anse den for en christelig Theologie. Man læse den vel skrevne Fortale heel igiennem, for ey alene deraf at kiende hans anseelige Tilsætzer, men endog at indsee deres Aarsager. Man roser meget den Grundighed og Beskeedenhed, som overalt hersker i denne Fortale, og man giver i Besynderlighed Forfatteren den Lov, at han har vidst paa en særdeles grundig, behagelig og angenem Maade at foredrage de evangeliske Sandheder.

Wien. Gründliche Anleitung, worinn die so gefährlich als höchstschädliche Seuche bey dem Hornvieh erklärt wird, nebst Entdeckung der Uebel dieser Seuche, und vollkommnen Heilungsart derselben: aus den allerneuesten Französischen Beobachtungen der Ecole Véterinaire in das Deutsche übersetzt; in der von Ghelenschen Buchhandlung. 1771. 3½ Ark i 8vo. I dette lille Skrift bliver den egentlige Horngvæg-Syge beskreven paa en rigtig og brugbar Maade, i Henseende til dens Begyndelse, dens Fremgang og Ende. Man vil dog ikke

med

med Forfatteren vel troe, at Sygdommen har ſit egentlige Sæde i Bryſtet, ey heller, at man med Ret kan holde den for en ondartig Halsbrynde, men man vil ſnarere troe, at den betræffer det hele Legeme, hvorfor og ſnart een, ſnart en anden af Indvoldene findes fornemmelig angreben. Med Rette holder ellers Forfatteren dette for det bedſte, at man med ſtørſte Forſigtighed og Strænghed ſøger at forebygge, at en Egn ikke for første Gang bliver anſtukken. Hvor nyttig denne Regel er, kan de Chur-Hannoverſke Lande, Schweitz og Engeland bevidne, ſom i en rum Tid har lidt kun liden eller ingen Skade af Sygdommen. For Reſten anpriſer Forfatteren til Sygdommens Afvendelſe Luftens, Staldens og Qvægets Reenholdelſe, Rygelſe med Laurbær og Dyvelsdræk kogt i Eddike, flittig Aareladen, ſparſom Foeder, jævnlige Klyſterer, og andre deſlige Midler, ſom modſtaae Betændelſer og ſtille Blodets Omløb. Efter 4 Dage giver man endelig et gelinde Purgeer-Middel. Naar endelig Sygdommen allerede er brudt ud, raader han imod Aareladen, forordner et Blæretrækkende Middel, en Drik af Gummi Ammoniacum, Dyvelsdræk, Viin-Eddikke og Kampfer og Indſprudninger i Halſen. Han anpriſer og Feber-Barkens Brug, og naar Sygdommen alt er kommen vidt da et lidet Qvintin Salmiak-Spiritus. Qvæget maa holde ſtræng Diæt, og vel tildækkes, dog ikke ſtaae alt for varmt. Man vil ellers ikke ſætte ſtor Lid til de her forordnede Midler, da lige Midler ſkal ofte forgiæves være bleven brugte.

Altdorf. Melanchtoniana, **oder Sammlung einiger Nachrichten zur Erleuterung der Geſchichte** Philipp Melanchthons, **nebſt verſchiedenen noch ungedruckten Briefen deſſelben, herausgegeben von** Georg Theodor Strobel, **Prediger zu Raſch.** 10 Ark i 8vo. **Melanchthon** fortiener endog at kiendes i Henſeende til ſine Huus-Omſtændigheder. Han er ſig ſelv der og i de offentlige Forretninger fuldkommen lig, og hans Characteer er altid æreværdig. Diſſe Efterretninger ere her ſamlede af hans Breve, hvoraf nogle ere utrykte, og betræffe hans Familie, hans Sygdom og Død. Den vigtigſte er vel S 9 det Raad **Melanchthon** ſkal have givet ſin gamle Moder, angaaende hvorledes hun havde at forholde ſig i Henſeende til Religions-

Vild-

Vildfarelſer, og om den bekiendte Betænkning over Landgræ-ve Philipps Bigamie. Med Medlidenhed ſeer man den ſtore Mands bittre Familie-Fortrædeligheder, med Fornøyelſe den omme Fader, og med Forundring en endnu befæſte-de aſtrologiſke Lettroenhed. S. 51 findes en liden Urigtig-hed. Melanchthon er ikke bleven kaldet til Wittenberg, men frivillig gaaet derhen, og paa D. Luthers Recommen-dation der kommen til Lære-Embede.

Leipzig. *Joh. Nathan. Pezold*, De Prognoſi in Fe-bribus acutis Specimen ſemejoticum. 1771. 83 S. ſt. 8vo. Hr. P. har for den ſtørſte Deel ſamlet de Gamles Bemærknin-ger i en ſær methodiſk Orden, og ſøgt at opfylde dem med de Nyeres Tilſatzer. Han roſes, ſom den, der har baade Sa-gen og Udtrykket i ſin Magt, og er ret oplagt til en metho-diſk Semejotiſk Skribent, ſom med en aphoriſtiſk Korthed bør foredrage den ſimple Bemærkning. De Sandheder, ſom dette Skrift indbefatter, maa enhver vide, førend han vover ſig til Syge-Sengen, og for practiſke Læger er det en liden Memorial, der kan tiene dem til Erindring om de vigtigſte Sandheder.

Nürnberg. Epicteti Enchiridion in uſum ſtudio-ſæ Juventutis ex Recenſ. & c. notis Nic. Schwebelii. 1771. 1 Alph. 2 Ark i 8vo. De græſke Skrifter ere ſmukke og læſelige. Den Dresdenſke Udgave af Hr. Hofr. Heyne er derved lagt til Grund, og Anmærkningerne ere deels trukne tilſammen, deels udvidede med nye Exempler. Dog har Ud-giveren og tilføyet nogle ſine egne Oplysninger, og paa nye ſammenlignet nogle af de foregaaende Udgaver, ſaa vel ſom og hiſt og her Arrianum og Simplicium.

Halle. De Fermentatione generatim atqve in Spe-cie de Spiritu vini tanqvam fermentationis vinoſæ Pro-ducto, er Titlen paa en Doctor-Diſputatz, hvis Forfatter Hr. Joh. Frid. Carl Jetzke, har fornemmelig imod nogles Meening vildet viſe, at Vingeiſten beſtaaer af en ved Giæ-ring fortyndet ætheriſk Olie og en Syre. Beviſet har han ført ſaa vel ved Syncriſin ſom Diacriſin. Tilſidſt mældes om Nytten og Brugen af de brændbare Geiſter.

No. 49.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 3die Decbr. 1772.

Kiøbenhavn. Den hellige Krig, hvorledes den bliver ført af JEsu Christo, den ævige og almægtige Konge, imod Diævelen, Mørkets Fyrste, om og over den menneskelige Siæl. Først paa Engelsk forfattet af Johannes Bunian, Prædikant til Bedfort. Nu videre alle, som heller under Christo ville føre et saligt, end under Satan et usaligt Levnet, til Nytte paa Tydsk oversat, og nu af Tydsk fordandsket ved en som i sit Hierte glæder sig ved JEsu Seyer. 1771. 414 S. i 8vo. Med Borups Skrifter. — Denne saa kaldte Hellige Krig er et meget lærerigt Sindbillede paa den fordærvelige og fordømmelige Tilstand, som den menneskelige Siæl ved Syndefaldet er bragt udi under Satans Magt og Herredømme, og paa dens Befrielse og Omvendelse fra Mørket til Lyset fra Satans Magt til Gud, i det Gud ved sin Søn JEsu Christo har bekriget og forstyrret Satans Herredømme derover. For nøyere og Stykkevis at bestemme Skribentens Hensigt, da har den været under en historisk Fortælling om en hellig Krig at forestille: 1) hvorledes Diævelen, som misundte det lyksalige Menneske, den salige Tilstand, hvorfra han selv havde udelukt sig, har tragtet efter med Lyst at berøve Mennesket saadan Lyksalighed, hvorledes det lykkes ham, og hvorledes han, den største blandt alle underjordiske Skabninger, er affalden fra

ſin Overherres Regiering, og er falden under et elændigt Herredom. 2) Hvorledes Gud, der i ſig ſelv er den allerfornøyeligſte, er ogſaa formedelſt hans ømme Kiærlighed mod Menneſkene den altilſtrækkelige nok for Menneſkenes Elændighed, og kan og vil blive deres Gud og Synderes Gode, i det han tilbyder ſin Søn en fuldkommen Herredom og ævig Beſiddelſe over de arme dødelige Mennesker, hvilke han vil give ham, om han gaaer hen at forløſe dem fra dette Magtes og Mørkheds Rige. 3) Hvorledes Sønnen, ſom er af Fædrene efter Kiødet, har lovet den ſtore Gud i hans Freds Raad og tillige ved det Ord Pſal. XL. 8. 9. See, jeg kommer, jeg haver Lyſt til at giøre din Villie, min Gud, og din Lov er i mit Hierte, har paataget ſig at giøre alt det, ſom den Guddommelige Retfærdighed udfordrede. 4) Hvorledes han, vor ſtore Immanuel, bringer igien en forvirret Synder under ſit ſøde Aag, tager Rovet fra den Mægtige, binder den ſtærk bevæbnede, borttager hans Harniſk, nedkaſter alle Høye, ſom ſætter ſig op imod ham, og leder den fangne Siæl til hans Lydighed. 5) Hvorledes HErren annammer ſaadan en Siæl, hvad for Bevægelſer der da igien opkommer i Siælen, og hvor lykkelig den ſkatterer ſig under hans Regiering. 6) Hvorledes den igien, efter nogen Tids Forløb bliver lunken, forlader den første Kiærlighed, og falder i Trygheds Søvn, hvorved den miſter det Siælen vedergvægende Lys, ſin HErres Beſkuelſe, da han ſkiuler ſin Glands, indtil den bekiender ſin Skyld. 7) Hvor bange den da bliver, med hvad for Flid og Møye den da ſøger ham, hvad for en Tørhed og Armod der da opſtaaer i ſaadan en Siæl, naar den befinder ſig i ſaadan en aandelig forladt Tilſtand ved Satans Friſtelſe, ſom her paa nye bekriger den, og qvæler med fortvivlede Tanker over ſin Udvælgelſe, Kald og Naade. 8) Hvorledes endelig den medlidende Saliggiørres forbarmende Hierte igien udlader ſig med Siælen, tager den igien til Naade, opliver dens Troe, fordriver dens fortvivlede Tanker, tiltaler den igien om Trøſt og Fred, og indlader den til ſin Herlighed. Enhver ſeer hvor bequem og velſkikket denne aanderige Materie er til at lade ſig indklæde under en Hellig Krigs Sindbillede, og man maa desuden bifalde, hvad den tydſke Fortaler har ſkrevet til Forſvar for den ved Sindbilleder underviſende Læremaade, at den nemlig er behagelig, og

har

har en gienemtrængende Kraft til at røre Sindet; at Gud i de ældste Tider har aabenbaret sin Ville ved Propheterne under Forbilleder og Lignelser; at Christus selv, da han kom til Verden, oplod sin Mund og sine Læber i Lignelser og Ordsprog; og at Gud altsaa har ligesom helliget og indviet denne Vey og Læremaade for sine Tienere. Til Bevis paa, hvor bequem og velskikker dette hele Sindbillede overalt er til at afbilde og forestille paa det tydeligste det hele Saliggiørelses og Forsonings Værk, hvorved den syndefaldne Menneske-Siæl er opreyst af sin Fordervelse og befriet fra Diævelens Herredømme, ville vi kun henviise Læseren i sær til de Taler, som derom forestilles at være holdte mellem Satan og Immanuel. Først Satans Tale til Immanuel lyder S. 135. saaledes: „O store Immanuel, den ganske Verdens „ Herre! Jeg kiender Eder, I er den store El Schaddai „ Søn, hvorfore er I kommen at pine mig og fordrive mig „ af min Besiddelse? Staden Menneske-Siæl er min, som „ I vel veed, og det formedeist en dobbelt Ret: den er min „ efter Overvindings Ret, efterdi jeg har overvundet den i „ et aabenbar Feldtslag, skal da den Mægtige betages hans „ Roy, og de som ere retmæssig fangne, lades løs? Denne „ Stad er ogsaa min, efterdi den har underkastet sig mig; „ har foret mig Troeskab og udvalgt mig offentlig til deres „ Konge, de har ogsaa overleveret deres Slot (Hiertet) i „ min Haand, ja de har overdraget mig al Magt i Menneske-Siæl. Desforuden har Staden fornægtet Eder, „ ja de har kastet Eders Lov, Eders Navn, Eders Billede „ og alt hvad Eder tilhører bag sin Ryg, og antaget min „ Lov, mit Navn, mit Billede, og alt hvad mit nogensinde „ var, og sat det i Eders Sted. Spørger Eders Hovedsmænd derom, om de ikke skal sige, at Menneske-Siæl „ i al deres Gienvar, som de gav paa deres Opfordring, „ har beviist stor Kiærlighed og Lydighed for mig; men altid „ Skam, Foragt og Forkastelse mod Eder, og alle dem som „ Eder høre til? Nu er I den Retfærdige og Hellige, og „ skulle I da vel giøre Uret? Vender Eder derfor bort fra „ mig, jeg beder Eder, og lader mig blive med Fred i min „ retmæssige Besiddelse." Det er et listig Paafund, som her tillægges Diævelen, i det han forestilles at tale disse Ord i et for Staden Menneske-Siæl uforstaaeligt Sprog, som

var hans eget, da han ellers kunde tale til ethvert Menneske i hans eget Tungemaal. Derpaa følger Immanuels Svar: „ Du Bedrager! Jeg har noget at sige dig i min Faders „ Navn, og som sigter til den elændige Menneske-Siæls „ Beste. Du forevender, at have nogen Ret til denne ynk„ værdige Stad, og det en retmæssig Ret, da det dog er „ bekiendt og aabenbart i min Faders ganske Hof, at du „ med Løgn og Falskhed har trænget dig igiennem Stadens „ Porte. Du belyver min Fader, du belyver hans Lov, „ og bedrager Folket i Staden Menneske Siæl. Du gi„ ver for, at dette Folk har antaget dig til deres Konge, „ deres Høvedsmand, deres Øverste og retmæssige Herre, „ da dog alt dette er skeet ved din Løgn og Bedragerie. —— „ Er det Ret, at du udraaber for Menneske-Siæl min „ Fader, som en Løgner, og udgiver ham for den største „ Bedrager i Verden? Og hvad siger du om den falske For„ klaring, du har giort over hans Lov? Var det og Ret, „ at du har betient dig af den elændige Menneske Siæls „ Uskyldighed og Oprigtighed? Du har overvundet den ved „ at love den al Lykkalighed i min Faders Løvs Overtrædelse. „ —— Du har sønderbrudt min Faders Billede i Menne„ ske Siæl, og i dets Sted sat dit eget. Du har ey alene „ fordervet denne Stad, men endog giort dem opsætsige „ mod deres egen Forløsning. Du har ophidset dem til at „ stride mod min Faders Høvedsmænd, som vare udskikkede „ for at frie dem af deres Trældom? Alt dette har du giort, „ at den elændige Stad Menneske-Siæl evig skulde for„ blive under hans Unaade. Jeg er derfor kommen, at „ hævne den min Fader tilsvyede Uret, og at handle med „ dig efter alle de Bespottelser, hvormed du har bevæget „ den Arme Menneske-Siæl til at vanære hans Navn. „ Jeg er kommen imod dig, for ved en retmæssig Magt, og „ min egen Haands Styrke at rykke denne Stad af dine „ gloende Kløer. Thi den er min. Min Fader har med „ egen Haand bygget den. Og den er tillige min, fordi jeg „ er min Faders Arving. Jeg er derfor uddragen mod dig „ for at igientage min Arv af din Haand. Den er ogsaa „ min ved Forløsnings-Ret. Jeg har kiøbt den for mig „ selv, da den havde mishandlet mod min Fader, og over„ trædet hans Lov. Jeg traadde da frem og blev Borgen

„ hos

„ hos min Fader, tilbød mig at give Liv for Liv og Siæl
„ for Siæl, for at giøre fyldest for Menneske-Siæls Over-
„ trædelse, hvilket min Fader da ogsaa antog. Da nu den
„ dertil bestemte Tid kom, gav jeg Liv for Liv, Siæl for
„ Siæl, Blod for Blod, og altsaa igienkiøbte Jeg min kiære
„ Menneske Siæl. Dette har jeg ikke giort for din Skyld,
„ men for min Faders Lov og Retfærdighed, som begge vare
„ færdige at udføre Trudselen over Overtrædelsen. Nu er
„ skeet en Fyldestgiørelse, og min Fader er særdeles vel for-
„ nøyet, at Menneske-Siæl skulde forløses. Til den Ende
„ er jeg ogsaa uddragen imod dig efter min Faders Befaling.
„ Han er det og, som har sagt til mig: gaae hen og for-
„ løs Menneske-Siæl. Altsaa skal det være dig vitterligt,
„ du al Bedrageligheds Kilde, og det skal og være den daar-
„ lige Menneske-Siæl bekiendt, at jeg i Dag ikke uden min
„ Faders Villie er kommen imod dig." Efter denne Tale,
som vi har anført, skiøndt ikke Ord til andet, dog med Skri-
bentens egne Ord, vender **Immanuel** sin Tale til **Menne-
ske Siæl**: „ O Ulykkalige Stad, jeg kan ikke andet, end
„ have Medynk og Forbarmelse med Eder. I har antaget
„ **Diabolus** til Eders Konge, og ere blevne **Diaboliſter-**
„ **nes** Tienere. For ham har I aabnet Eders Porte, men
„ for mig har I tilsluttet dem. Han sætter Eder i Forder-
„ velsen, men i har antaget baade dette og ham. Jeg er
„ kommen for at bringe Eder Salighed, men I agte mig ik-
„ ke. I har selv taget fra Eder det Hellige, og alt hvad
„ mit var i Eder, og givet saadant til min Modstander,
„ min Faders største Fiende. I har selv underkastet Eder
„ ham og foret ham Huldskab og Troeskab. Arme **Menne-
„ ske-Siæl**! hvad skal jeg giøre Eder? skal jeg anfalde Eder,
„ og knuse Eder som Støv? Eller skal jeg giøre Eder til en
„ Afmindelse af min allerstørste Naade? Hvad skal jeg gi-
„ re Eder? Hører mig **Menneske-Siæl**! mærker paa mine
„ Ord, saa skal I leve. **O Menneske-Siæl**! jeg er barm-
„ hiertig, og I skal ogsaa finde mig saaledes, lukker ikke
„ Portene for mig. Det er hverken mig befalet, ey heller
„ er jeg sindet at anklage Eder paa nogen Maade, **O Men-
„ neske-Siæl**! Hvorfor flyer I saa for Eders Ven? Og
„ hvorfor hænger I saa fast ved Eders Fiende? Det er sandt,
„ at jeg vil, I skulle have Sorg og Bedrøvelse over Eders

„ Synder. Men fortvivler ikke om Eders Liv. Den store „ Magt (hvormed Immanuel er kommen for at indtage „ Staden) er ikke kommen for at beskade Eder, men for at „ frelse Eder, fra Eders Trældom, og at bringe Eder un„ der forrige Lydighed igien. Mit Embede er egentlig at „ føre Krig med Eders Konge; thi han er den Stærkbevæb„ nede, som bevarer sit Huus, og deraf vil jeg drive ham „ ud. Jeg, jeg skal uddeele hans Rov, Jeg skal drive ham „ ud af hans Fæstning, og giøre deraf en Vaaning for mig „ selv. Om jeg vilde, kunde jeg vise min Magt, og lave „ det saa, at han strax skulde overgive Eder. Men det er „ mig saa om Hiertet at handle med hannem, at alle maa „ erkiende Retmæssigheden af den Krig, jeg fører mod ham. „ Han har taget Menneske-Siæl med Uret, og hidindtil „ med Bedragerie og Vold besiddet den, men jeg vil udstøde „ hannem deraf, nøgen og blot i alle Tilskueres Aasyn. Alle „ mine Ord ere Sandhed og Oprigtighed, Jeg er mægtig „ til at igienløse, og jeg skal redde min Menneske Siæl „ af hans Haand." Man seer nok heraf, hvor lærerig, opbyggelig og tydelig dette Sindbillede i øvrigt maa være for enhver, som har nogen Indsigt i, og ey et alt for indskrænket Begreb om de tvende Hovedstykker i vor christelige Religion, som derved afmales med livagtige Farver, nemlig først Menneskets dybe Fald og Afvigelse fra HErren sin Gud og sin Forløser, og dernæst Menneskets Oprevsning og salige Omvendelse til sin Megler og Igienløser JEsum. Nærmere Begreb derom giver den Danske Oversætters Fortale, som har fulgt en tydsk Oversættelse deraf, og har, som han selv tilstaaer, ikke haft den Engelske Original ved Haanden. Men det maa være Læseren mere om Materien og Indholdet, end om Oversættelse eller Original at giøre. Vi fristes endnu til Slutning iblandt mange dette Sindbilledes fortræffelige Fictioner og Personificationer at anføre et Stykke i sær, som viser tillige, foruden sit Lærerige Indhold, med hvad Begvemhed og Smag det Heele overalt og i øvrigt er truffet, for paa det livagtigste at forestille det hele Saligheds Værk med Menneske Siælens Frelse. Forfatteren har nemlig ladet El-Schaddai Krigshær, som er udskikket til Menneske-Siæls Erobring, leyre sig uden for Greporten af Menneske Siæl, for at opfordre Staden til

Over-

Overgivelse ved en Trompeter, som til den Ende blev udskikket. I Krigshæren vare 4re Høvedsmænd Boanerges, Overbeviisning, Dom, Udfører. Vi vil anføre enhvers Tale og Forretning til Stadens Menneske-Siælens Erobring: „ Høvedsmanden Boanerges, som førte den „ første Fahne med de 3 brændende Torden-Kugler, vente „ sig til Staden Menneske-Siæl og sagde, det vorder Eder „ hermed kundgiort, o ulykſalige og rebellerende Menneske„ Siæl, at den allermildeſte Konge, den store Konge El„ Schaddai, min Herre, haver sendt mig til Eder med „ denne Befaling, at bringe Eder igien under hans Lydig„ hed, og han har befalet mig, saafremt I paa min Op„ fordring giver Eder under hans Vælde, at jeg skal betee „ mig imod Eder, som min Ven og Broder; men derimod, „ om I efter denne min Opfordring haarnakket fremturer i „ Eders Rebellion, at vi da med Vold skulde søge at indtage „ Eder. —— Da fremtraadde og Høvedsmanden Overbe„ viisning, som førte den bleggule Fahne, og havde det „ Skildt, hvorpaa Lovens Bog laae ganske opslaget, af „ hvilken udgik en brændende Ilds-Flamme, og sagde: —— „ hør I Menneske-Siæl! I var fordum berømte for Eders „ Oprigtighed, men nu er I fuld med Løgn og Bedragerie. „ I har hørt, hvad min Broder Boanerges har søgt, og „ det var viiseligt, og blev Eders Lykſalighed, om I antog „ den tilbudne Fred, og ikke afslaaer den Naade Eder til„ bydes, i sær da han tilbyder Eder den, imod hvilken I har „ rebelleret, og som er mægtig at sønderknuse Eder; thi „ saadan er vor Konge, naar han fortørnes og ingen kan „ bestaae for hannem. Om I siger, at I ikke har syndet el„ ler rebelleret imod vor Konge, saa skal Eders ganske For„ hold nokſom vidne imod Eder, fra den Dag, I hans „ Tieneste har afkastet; thi det var Eders Overtrædelses før„ ste Begyndelse: hvad betyder det andet, at I have lydet „ denne Tyran, og antaget ham til Eders Konge? Hvad „ giver det andet tilkiende, naar I har forkastet El-Schad„ dai Lov, og underkastet Eder Diabolus, ja hvad vil det „ andet sige, at I har grebet til Vaaben og tilsluttet Eders „ Porte for os, som eders Konges troe Tienere? Lader Eder „ for den Skyld hiælpe til Rette, antager min Broders An„ modning, forsømmer ikke Naadens Tid, men forliger

„ Eder snart med Eders Modstander. Ak! kiære Men-
„ neske-Siæl, tilstæder ikke, at I bliver afholdet fra Naa-
„ den og i Tusende Jammer og Elendigheder lader Eder
„ forlede ved Diaboli Smigren og Argliſtighed. Den-
„ ne bedragelige Skielm vil maaſkee overtale Eder til at
„ troe, at vi i denne vor Tieneſte søger vor egen Fordeel og
„ Nytte, men viid, at det ſkeer af Lydighed imod vor Kon-
„ ge, og at vi foretage det af Kiærlighed til Eders Lykſalig-
„ hed. Betænker derimod, o Menneske-Siæl, om det ik-
„ ke er Kongens El Schaddai overmaade ſtore Naade, at
„ han saa fornedrer ſig, ſom han nu giør, og taler med
„ Eder ved os, og anſtiller ligeſom en kiærlig Underhand-
„ ling og Samtale, at I ſkulle underkaſte og forlige Eder
„ med hannem. Behøver han Eder saa meget, ſom vi ere
„ forſikkrede om, at I behøve ham? Ney, ney, men han
„ er barmhiertig, og vil ikke at Menneske-Siæl ſkal døe,
„ men at den ſkal omvende ſig og leve. — Herpaa frem-
„ traadde ogſaa Høvedsmanden Dom, ſom havde den røde
„ Fahne, og Skildtet med den brændende Ørn og ſagde:
„ O I Indvaanere i Staden Menneske-Siæl, ſom saa
„ længe har levet i Rebellion og Oprøriſke Gierninger imod
„ Kong El Schaddai, vider dette, at vi i Dag ikke ere
„ komne paa dette Sted, og paa ſaadan en Maade, med
„ ſligt et Budſkab, ſom vi ſelv ſkulde have optænkt, eller
„ til at hævne den Uret, ſom er os ſkeet. Det er Kongen
„ vor HErre, der har ſendt os hid, at bringe Eder under
„ hans Lydighed igien, og om I vægre Eder derfor, at det
„ ikke kan ſkee med det Gode, saa have vi Befaling at tvin-
„ ge Eder dertil. Tænker aldrig ved Eder ſelv, og lader
„ Eder ikke overtale af Tyrannen Diabolus, at vor Konge
„ ikke ſkulde være mægtig nok, at undertvinge Eder med ſin
„ Kraft, og lægge Eder under ſine Fødder; thi han er den,
„ ſom udretter alle Ting, og naar han rører ved Biergene,
„ ryge de. Portene af denne Konges Sagtmodighed ſtaaer
„ heller ikke altid aabne, Dagen, der brænder ſom en Ovn,
„ er nær, ja den kommer ſnart, og den ſkal ikke tøve. O
„ Menneske-Siæl! er det lidet i Eders Øyne, at vor
„ Konge tilbyder Eder ſin Naade, og det endog efterat I
„ saa ofte har forſtørnet ham? Ja! han rækker endnu ſit
„ Scepter ud imod Eder, og vil endnu ikke lade Naadens

„ Dør

„ Dør være tillukt for Eder; ville I tilskynde ham at gjøre
„ saadant? Dersom I vil gjøre det, saa overveyer først hvad
„ jeg nu vil sige Eder, dersom I engang sige: vi vil ikke
„ see ham, saa bliver det Eder ikke mere i Evighed tilbu-
„ den, der er en Dom for hans Ansigt, venter paa den,
„ ja efterdi han vredes, saa vogter Eder, at han ikke maa-
„ skee støder Eder fra sig, ligesom med et Stød, og da er
„ ingen Frelser mere. Meener I, at han vil anse Eders
„ Rigdom, eller nogens Styrke og Formue, ney, ney!
„ hverken Guld, eller Rigdom, eller al Eders Magt. Han
„ har bereedt sin Stoel til Doms; thi see! HErren skal
„ komme med Ild og hans Vogne, som Stormveyr, at
„ giengiælde udi sin Vredes Grumhed, og hans Straf udi
„ en Ilds Lue. Seer Eder derfore for, O Menneske-
„ Siæl, at naar I har opfyldt de Ugudeliges Dom, at
„ Dommen ikke maa gribe Eder. O elendige Stad, Men-
„ neske Siæl, vil i endnu ikke aabne Eders Porter, at
„ imodtage os, som Eders Konges Sendebud, der skulde
„ fryde sig, om de fik at see, at I maatte leve, meener I,
„ at Eders Hierte kan bestaae, eller Eders Hænder
„ have Styrke mere paa den Tid naar jeg vil gaae i
„ Ret med Eder. Vorder det vel taaleligt for Eder, siger
„ jeg, naar I skulle blive trungne at drikke Vredens
„ Hav, som sød Viin, hvilket El-Schaddai haver til-
„ beredt for Diabolus og hans Engler. Betænker det-
„ te engang og betænker Eder i Tide. — Derpaa kom den
„ fierde Høvedsmand den fortræffelige Udfører, der sagde: O
„ Stad Menneske-Siæl, som tilforn var saa berømt, men nu
„ kan lignes ved en ufrugtbar Green, tilforn den Allerhøyestes
„ Lyst, men nu Diabolus Helvede! hører mig og det efter de
„ Ord, som jeg i den store El-Schaddai Navn vorder talende til
„ Eder: See Øxen, ligger allerede ved Roden af Træet,
„ derfore, hvilket Træe, som ikke bær god Frugt,
„ skal afhugges og kastes Ilden. I, o Menneske-
„ Siæl! I er det ufrugtbare Træe, I bærer intet andet,
„ end Torne og Tidsel, Eders onde Frugter sige, at I ikke
„ ere gode Træer, eders Druer ere Galde, og eders Bær ere
„ bittre Bær. I har rebelleret mod eders Konge, og see,
„ vi, som ere El-Schaddai Kraft og Magt, ere Øxerne,
„ som ere satte til eders Rødder. Hvad siger I da nu? Vil

„ J atter omvende eder? Vor Øxe maa først lægges til Ro-
„ den, førend den indhugges i Roden. Hun maa først sæt-
„ tes til Roden, som en Trudsel, førend hun til virkelig
„ Execution og Udførelse bliver indhuggen, og imellem Trud-
„ sel og Udførelsen udfordres eders Boed og Bedring, og
„ dette er al den Tid, J endnu har tilovers, hvad vil J
„ giøre? Vil J falde til ham, eller skal han fuldføre Hug-
„ get? Om jeg hugger til, o Menneske-Siæl, saa ligger
„ J der over Ende; thi jeg haver saa vel Befaling at giøre
„ det, som at lægge Øxen til Roden, ingen Ting kan fore-
„ komme det, uden alene, at J overgiver eder til eders Kon-
„ ge. Hvortil kunde J vel andet være duelig, o Menne-
„ ske-Siæl, om ikke Naaden kom eder til Hielp, end at
„ blive afhugne og kastede i Ilden at forbrændes. ꝛc.“ Med saadanne Taler er den historiske Fortælling overalt beblandet i dette aandelige Sindbillede.

Göttingen. I det Kongel. Vid. Sælsk. Forsamling den 9de Novbr. 1771. fortsatte Hr. Hofr. Heine sine Forelæsning von den Epochen des Castors, nach Völkern bestimmt, welche eine Seemacht, oder Herschaft zur See besessen haben. Til de 3 første Epocher hørte de Lydier, Pelasger og Thracier, hvorom tilforn er handlet. Nu følger den 4de Epoche, hvortil høre de Rhodier henved 915. f. C. F. Rhodiernes Søemagt i Almindelighed og deres Søevæsens Flor i de ældere Tider er bekiendt. Men paa de ældre Tider lod sig alene anvende et Sted hos Strabo (XIV. S. 967. A.) hvilket omstændelig blev forklaret. Deraf sees, at de Rhodier allerede til den Tid foretoge sig lange Søereyser, og har endog anlagt en Colonie paa Kysten af Spanien. Til den 5te høre de Phrygier henved 890. f. C. F. Til den 6te de Cyprier henved 865. f. Ch. F. Man kan af Mangel paa Efterretninger ikkun giøre sig blotte Formodninger over begge. Den sidste indfalder i den Tid, da Dido's Flugt gik an. Til 7de og 8de høre de Phoenicier henved 831. f. C. F. og de Ægypter henved 784. f. Chr. Fødsel. Kong Apries Erobring af Sidon, og hans Seyer til Søes over Phoenicier og Cyprier er beviislig af Herodot II. 161. og Diodor. I. 68. Men denne falder 100de Aar ældre henved 600. f. Ch. F. Imod de første Olympiaders Tider fik

Græ-

Grækernes Søevæsen en bedre Gestalt. De forbedrede Skibs-Bygningen, og i Stedet for de hidtil brugelige Skibe med fem Radder Aarer opfandtes til Corinthen de Skibe med 3 Radder Aarer, hvilke, formodentlig fordi de vare lættere at vende og dreye, tiente som Krigs-Skibe og tillode en egentlig Taktik i Søe-Slage. Fyrgetive Aar for den første Olympias (776. Aar f. C. F.) blev og i Grækenland det første Sølv præget paa den Ø Ægina. Fra den Tid kom Handelen og Skibsfarten i Drift, og de Græske Colonier udbrede sig nu mod Vesten, fornemmelig paa Kysterne af Italien og Sicilien, og mod Norden hen op ad Hellesponten og paa denne og hiin Side af det sorte Hav. Imidlertid har Corinthierne beside det den første egentlige Søemagt, de har og leveret det første Søeslag mod Corcyræerne, Olymp. 29. Disse sidste anmærker Thucydides, som de første, der havde tilsammenbragt et betydeligt Antal af de saa kaldte Trierer. Castor nævner dog ingen af begge disse Folkeslaber. Derimod nævner han 9de de Milesier henved Olymp. 7. 3. og føyer til, at de havde bebygget Naucratis i Ægypten. Over Naucratis Bebyggelse, og de hidhenhørende Steder af Herodot (II. 178.) og Strabo (XVII. S. 1153.) og over Grækernes Handel paa Ægypten endnu for Phammetichs Tid, dernæst over de Milesiers Magt og Søe-Handel, har Hr. Hofr. udbredet sig med større Omstændelighed, end man her har kundet indlade sig udi. 10de de Carier henved Olymp. 14. 4. 11te de Lesbier henved Olymp. 26. 4. til Olymp. 43. 4. som just er det Aar, da de Mitylenæer under Pittacus førte Krig med de Athenienser ved Sigeum. 12te de Phocæenser, hvis Navn Syncellus alene har vedligeholdt. Deres Epoche maa sættes efter Olymp. 43. 4. Henved Olymp. 45. 2. har de allerede anlagt Massilien paa Kysterne af Gallien, og efter Herodot I. 163. havde de allerede meget tidlig besøgt de sydlige og vestlige Kyster af Spanien. Kongen af Tarteß, Arganthon, gav dem store Fordeele i Handelen. Det lader sig beregne, at denne Konge har regieret siden Olymp. 40. 2. Ved deres Stads Undergang vilde de have flygtet til ham, just som Efterretningen om hans Død giorde deres Haab til intet. Ved den 13de Epoche er Folkets Navn forloret. Forfatteren tvivlede dog ikke, at det jo maatte være de Samier. Samierne seylede og til Tarteß, da de formedelst

medelſt'en Storm var blevne fordrevne paa hiin Side Havengen ved Gades. Han beviſer, at det er ſkeet henved den 37. Olympias, og at følgelig de Samier endnu for de Phocæenſer har beſeylet de veſtlige Kyſter af Spanien. De ſkal, efter Herodots Beretning, ſom de første Græker paa diſſe Kyſter, have trokket en umaadelig Gevinſt af deres Vahre. Deres Søemagt under Tyrannen Polykrates er ikke vanſkelig at oplyſe. Epochen ſynes at falde henved Olymp. 56. 1. Af et Sted hos Syncel, ſom Caſaubon og andre ikke har bemærket, anføres ſom den 14de de Lacedæmoniers Epoche, hvis Søevæſen der dog ikke paa diſſe Tider har gaaet ſtort Ord af. Henved Ol. 64. 1. ſkal de have foretaget et Søetog mod Polykrates og Landet ved Samus, hvis ikke Λακεδαιμονιοι ved en Skrivfeyl er ſat i Stedet for Καρχηδόνιοι. De Carthaginenſer, ſom ſtode i Forbund med de Etruſcer, ſkal til denne Tid have holdt et Søeſlag mod de Phocæenſer paa Corſica. Det er rimeligt, at det har befordret de Carthaginenſers haſtige Udbredelſe paa Sicilien og Sardinien, indtil de nogen Tid derpaa leed det ſtore Nederlag paa Sardinien, hvis Afmindelſe Juſtinus har vedligeholdt. Til 15de Epoche høre de Nayier. Deres Søemagt er berømt af flere Gamle. Den ſynes fornemmelig at have hævet ſig op henved Olymp. 64. 3., efterat de havde fordrevet Tyrangierne, ſom havde ſat ſig faſt paa Øen. Den 16de Epoche, ſom er de Eretrienſers bekommer Lys af Strabo. De har ofte ført Krige med deres Naboer paa Euboea de Chalcidenſer. De havde Deel i de Athenienſers Tog mod Perſerne Olymp. 69. 2., og at Sardes blev lagt i Aske. Endelig for det 17de har Æginæterne, kort for Xerxis Tid, forſvaret Herſkabet til Søes, men maatte ſnart igien afſtaae det til de Athenienſer. Thi diſſe bygde, efter Themiſtokels Raad, en ſtørre Krig-Flode, end man hidindtil havde ſeet, og det med den egentlige Stats-Øbſigt, at forhverve ſig Herſkabet til Søes. De Lacedæmonier i Forbindelſe med Bundsforvandterne, giorde dem ſamme ſiden ſtridig, og det tog af indtil Alexanders Efterfølgere, i ſær de Ptolomæer, bleve frygtelige til Søes.

Halle. De Codicibus 4tuor Evangeliorum Origenianis, *Pars Prima*, er Opſkriften paa en kritiſk Diſputats, ſom

som Hr. Mag. Griesbach offentlig har forsvaret. Origenis Citationer indeholde den ældste og bedste Text, da ham hverken fattedes Lærdom eller Leylighed til at bekomme gode Haandskrifter af det Nye Testamente, og Wetstein dømmer ikke urettelig, at Origenis Skrifter, om vi endnu havde dem ganske, eller det Haandskrift, han har betient sig af, skulde bidrage mere til en nøyagtig Udgave af det Nye Testamentes Text, end alle andre Kirkefædre og Haandskrifter, som endnu ere for Haanden. Man har opgivet det Spørsmaal, om man kunde tilskrive Origenes en egen Recension af det Nye Testamentes Text, ligesom han har foranstaltet samme af de LXX. Nogle af de største Critici synes at hælde sig til den bekræftende Side. Forfatteren igiendriver Grundene derfor med megen Beskeedenhed og Lærdom, men tilstaaer derhos, at Origenes vel har skrevet mangen kritisk Anmærkning, Forbedring og Formodning i Randen af sit Haandskrift, hvoraf med Tiden er kommen nogen Forskiellighed, som vel har givet Anledning til den Benævnelse αντιγραφα ωριγένους. Man har fremdeles giort Origenes den Bebreydelse, at han ofte paa egen Haand har foretaget sig at forbedre Texten, og har derudi anbragt sine egne Formodninger, som ikke har været understøttede af noget Haandskrift. Wetstein har i sær med megen Strænghed giort ham denne Bebreydelse, hvorimod Forfatteren grundig forsvarer ham, men ved Matth. VIII. 28. coll. Marc. V. 1. Luc. VIII. 26. 37. tilstaaer han dog, at Origenes kan efter Formodning have sat den Læsemaade γεργεσηνων for γερασηνων, eller som andre Haandskrifter læse γεδαρηνων. I Almindelighed giør man Fædrene den Bebreydelse, at de har citeret af Hukommelsen. Forfatteren har derfor søgt at bestemme de Kiendemærker, hvoraf man kan see, om de har citeret af et for dem liggende Haandskrift, eller af Hukommelsen. Herved haves fornemmelig Hensigt paa Origenes. Herpaa anfører Forfatteren de Kilder, hvorfra man, foruden andre Origenis og hans Lærlingers Skrifter, kan samle hans Læsemaade. Forfatteren har indstrøet mangen hidindtil end ikke bekiendt Variant, som han paa sine Reyser har haft Leylighed til at opdage. Man har flere Deele at vente af denne lærde og meget nyttige Afhandling.

Berlin.

Berlin. Zeit und Ewigkeit mit einander verglichen, von G. C. Silberschlag. 1771. 108 S. i 8vo. Omendskiøndt man ikke skulde kunne bifalde Forfatterens besynderlige Meening, men meget mere befinde den urimelig og ubeviislig, saa vil man dog med Fornøyelse læse disse hans 4 dybsindige Betragtninger: om Tid og Vedvarenhed i Almindelighed: og Tid og Vedvarenhed i vor Tilstands Forandringer: om Vedvarenhed uden Tid i de Saliges og Usaliges Tilstand efter Døden: om Helvedstraffens Evighed. Forfatterens besynderlige Meening bestaaer derudi: „At de „ Salige saa vel som de Fordømte vedvare uden al Tid; at „ hverken hine eller disse ere sig den forgangne Tid bevidste; „ og at Evigheden er den Tilstand, hvilken Menneskene „ ikke ere sig bevidste efter nogen af de Tids Bestemmelser, „ efter hvilke vi i dette Liv pleyer at forestille enhver Varing." Hans Grunde ere, fordi der i det andet Liv er hverken Soel eller Maane, og ingen Afvexling af Nat og Dag. Men omendskiønot ikke vor Soel og Maane der skulde skinne, saa skulle dog de Salige vist beboe et eller andet Verden-Legeme, som dog maa have sine Bevægelser og følgelig sine Afvexlinger. De Salige bliver og immer Mennesker, det er, med Legemer forenede Aander; og følgelig maa de ved Legemerne kunne fornemme Tingene uden for sig. Overalt seer man ikke, hvorledes nogen Skabnings Tilstand og Vedvarenhed kan forestilles som ganske uafhængig af alle udvortes Forandringer. Hvorfore, om man end vilde tilstaae Forfatteren, at Menneskene skulle paa hin Side Graven ikke være sig deres Tilstand bevidste, efter nogen af vore nærværende Tids Bestemmelser; saa maa der dog gives andre ligedanne. End mere finder man S. 23. 32. 40. 41. de Steder Psalm. CXXVI. 1. 2. Es. LX. 20. anførte. Men Forfatteren skal have ondt ved at tage disse metaphoriske Udtryk i en egentlig Forstand, eller at forklare dem om det øvige Liv. Helvedstraffens endelsse Evighed bliver i sær grundig beviist imod J. P. Trier. Forfatteren meener, at hans Hypothesis for den største Deel hæver Vanskelighederne derved: „fordi man der, hvor overalt „ ingen Tid lader sig tænke, heller ikke kan antage noget uendelig Antal af Aar, og derpaa grunde den Bebreydelse, „ som beskylder Gud for Grusomhed; og de Fordømtes Elændighed har ikke den Egenskab, som føles ved det, at man

„ er

„ er sig Langvarigheden bevidst.“ Men med alt dette tilstaaer dog Forfatteren selv, at Helvedstraffen bliver en Usalighed, der aldrig nærmer sig til sin Ende, og saa er Vanskeligheden kun forandret i Ord, men bliver i Sagen selv den samme. I Følge S. 86 f. maa man troe, at Forf. har forklaret alt Positivum af Helvedstraffen. Det er og noget ubestemt, hvad han siger S. 70, at vel den ævige Salighed, men ikke Fordømmelsen er en Følge af en guddommelig Raadslutning.

Leipzig. Animadversiones ad Platonis Phædonem & Alcibiadem secundum. 199 S. i stor 8vo., har til Forfatter Hr. Joh. Christ. Gottleber, en Discipel af Hr. D. Ernesti, forhen Rector til Annaberg i Erzgebirge og siden Rector til Fyrstskolen til Meissen. Han har samlet meget over begge disse Platoniske Dialoger, der ey alene kan tiene til at oplyse Skribenten og hans Sprog, men og til at biebringe unge Læsere en Forraad af philologiske Kundskaber, og vænne dem til en nøyagtig og fuldstændig Indsigt i Meeningen og Udtrykket. At man har nogle saadanne Prøver, hvori den hele philologiske og kritiske Rigdom er anbragt, kan have sin gode Nytte for unge Humanister og Skolefolk, for at indlede dem en Gang for alle i en Mængde af ellers adspredte Bemærkninger, og sætte dem i Stand til atter at bibringe disse eller deslige Bemærkninger ved andre Skribenteres Forklaringer. Men ved en Skribent, som i Skolerne bliver læst med Hensigt paa Sprog og classisk Lærdom i Almindelighed, ere deslige Bemærkninger eller Oplysninger intet mindre end overflødige. Øvede afkaste desuden dette Ledebaand, men lærer nogen nogensinde en vis og sikker Gang, der er voren vild op i et lærd Sprog. At deslige Sprog-Bemærkninger og Oplysninger ikke dræbe Geniet, men end-og skærpe Forstanden og opliver dens Virksomhed til at bedømme Skribentens Satzer, skal Forfatteren kunne tiene til Beviis paa. Han har med al skarpsindig philosophisk Indsigt, Tydelighed og Nøyagtighed foreskiller Planen af Phædon og bedømt de foredragne Satzer og Beviis for Siælenes Udødelighed, og det i et smuk latinsk Udtryk. Han har desuden i en egen Afhandling med stor Tydelighed oplyst den Platoniske Dialogs Natur, Art og Fordeele saa vel som Ulemper.

Lemgo,

Lemgo. Verſuch einer Kirchengeſchichte des achtzehnten Jahrhunderts in drey Theilen. 2 Alph. 5 Ark i 8vo. Planen af dette Skrift er meget vel indrettet. Først handles i Almindelighed om den chriſtelige Kirkes angenemme og uangenemme Begivenheder, dernæſt om enkelte Religions-Partier om den Romerſke og den Østerlandſke Kirke, om Antitrinitarier, om ringere Partier, om Separatiſter, om Indifferentiſter, dernæſt om den reformeerte og endelig om den lutherſke Kirke. Enhver Artikel har igien ſine besynderlige Affnitter. Forfatteren er magdelig og billig i ſine Domme, uden derfor at være ligegyldig mod Religion og Sandhed. Han har ellers ikke anført Kilderne til ſine Efterretninger, hvorover han i et Anhang tilſtrækkelig har erklæret ſig, og man maa vel tilſtaae dette, at hans Bog vilde derved have faaet en anſeelig Forſtørrelſe imod hans Øyemeed og dens Beſtemmelſe. Det Affnit om Bibel-Tryk-ken er en besynderlig læſeværdig Artikel. Da det overalt er vigtigt, at kiende Religionens nyeſte Tilſtand, og man i det mindſte ikke har nogen ſaa nye Bog af dette Indhold i det tydſke Sprog, ſaa vil det ikke feyle, at jo denne vil finde et værdigt Biefald.

Göttingen. Der einzige Weg zur wahren Glückſeligkeit, deren jeder Menſch fähig iſt. 72 S. i 8vo. Dette Skrift udmærker ſig med et besynderligt Fortrin iblandt de mange ſmaa Skrifter, ſom hidindtil ere komne for Lyſet, for at befordre en rigtig Kundſkab om de almindelige Religions Sandheder. Den ubekiendte Forfatter viſer ey alene en rigtig og grundig Indſigt i Religions-Sandhederne og deres Sammenhæng, men og den ſielldene Gave, ret at foreſtille enhver Sandheds moralſke Værd, og giøre dens practiſke Intereſſe ret følelig for andre, og det i et Sprog, ſom egen Erfaring taler og derved opmuntrer til Efterfølgelſe. Ingen Elſker af Chriſtendom vil læſe diſſe Ark uden Biefald, og uden det Ønſke, at ligne den Mand, der taler ſaaledes med ſig ſelv. Recenſenten har giort ſig ſtor Flid for at roſe dette Skrift efter Fortieneſte, og ønſker det formedelſt ſine mange udmærkede gode Egenſkaber i mange Læſeres Hænder.

Paris. Extrait des Epitres de Seneque, par M. Sablier. 1770. 443 S. 12mo.

No. 50.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 10de Decbr. 1772.

Kiøbenhavn. Sammlung zur Däniſchen Geſchichte, Münzkenntniß, Oekonomie und Sprache, durch Johann Henrich Schlegel, Prof. und Königl. Däniſchen Hiſtoriograph. mit Kupfern Erſter Band Zweytes Stück. 1772. 192 S. i ſtor 8vo. Med Hofbogtrykker N. Møllers Skrifter. — Tilſkriften er ſtilet til Ære for Directeurer, Hoved-Participantere, og Intereſſentere af det Aſiatiſke Compagnie, for det Æreminde, ſamme har oprettet for Høylovlig Ihukommelſe Friderich V. og afbildet ſaavel i Kobberſtik, ſom i en derpaa ſlagen Medaille, hvis Forklaring her udgior den første Artikel. Dette er dog ikke den eeneſte Anledning, Udgiveren af denne Samling har haft til denne ſin Tilſkrift: „Da jeg, ſiger „ han, for mange Aar ſiden har umaget mig for at udfor„ſke den danſke Hiſtorie, i ſær den nyere, af ſine Kilder, „ſaa har jeg haft den Lykke at finde mange Mærkværdig„heder, ſom betræffe det Aſiatiſke Compagnie fra dets første „Stiftelſe. Foruden andre Documenter og Efterretninger „forekommer i dette Stykke Beſkrivelſen over den ældſte „Danſke Reyſe til Oſtindien, et Foretagende, hvorved til„lige Handelen til Ceylon og Naboe-Kyſterne, og den dan„ſke Colonie i Tranquebar er bleven grundet. Beſkrivelſen „er opſat af Admiralen ſelv, den berømte Ove Giedde, „ſom i de følgende Tider er bleven Rigs-Raad og Rigs-

„ Admiral af Dannemark. Den bliver her, ſaavidt Rum-
„ met tillader det, meddeelt efter Originalen. Kun faae Rey-
„ ſebeſkrivelſer ere ſaa tilforladelige. Fortſættelſen foruden
„ andre ligeſaa læſeværdige Stykker, ſnart af ældre og ſnart
„ af nyere Tider vil forekomme i de følgende Deele af denne
„ Samling. I Almindelighed vil jeg ikke undlade efter Ev-
„ ne at oplyſe, foruden Stats-Hiſtorien af Dannemark og
„ Norge, ogſaa Handelshiſtorien, og i ſær for dem, Høyſt-
„ ærede Herrer, at lægge min Høyagtelſe og Hengivenhed
„ for Dagen.“ Nærværende første Binds andet Stykke indbefatter følgende Artikler: I) Erklärung einer Medaille auf das Monument König Friedrich des Fünften. Efter Beſkrivelſen paa Medaillen følger ſtrax paa tredie Side en udførlig Efterretning om Monumentet ſelv, ſom den foreſtiller. Forfatteren har derved i ſær betient ſig af den korte Efterretning ſom Hr. Saly ſelv har udgivet derom i Form af Breve i det Franſke Sprog, beſtemte blot til Uddeeling ib'landt Venner, og under Titel: Deſcription de la Statue equeſtre, que la Compagnie des Indes Orientales a conſacrée a la Gloire de *Frideric* V avec l'explication des Motifs, qui ont determine ſur le choix de differens partis, qu'on a ſuivis dans la Compoſition de ce Monument Copenhague 1771. II) Fortegnelſe paa alt hvad paa den Indianſke Reyſe forefalden er fra 14de Novbr. 1618 til 4de Mart. 1622. ved Ove Giedde, Danſk Geſandt og Admiral. For ved denne Fortegnelſe har Udgiveren leveret en kort Vorbericht og deri tillige Forfatterens Levnets-Beſkrivelſe, ſom er tagen af den Lig-Prædiken, ſom den bekiendte Kiøbenhavnſke Præſt Michael Hendrichſen har holdt over hans Død, og ſom paa nye er oplagt i Aaret 1706 i Samlingen af hans Lig-Prædikener. Man finder endog om hans Oſtindiſke Reyſe Ting derudi, ſom ere udelukte af efterfølgende Dagbog. Men derimod fattes her og nogle væſentlige Omſtændigheder, og i ſær kan man ikke forlade ſig paa Rigtigheden af de Navne paa udenlandſke Steder og Ting, ſom derudi forekomme, hvorfor man maa ſammenligne den med Ove Gieddes egenhændige Efterretning. Udgiveren ſætter ſtor Pris paa ſamme, og tvivler om at den heele vidtløftige i Engeland udgivne Samling af Reyſer til Lands og Vands kan fremviſe noget ſtørre Exempel,

empel, da det er den første Reyse nogen Nation har foretaget sig til Ostindien egenhændig beskreven af Admiralen selv. Det smukke i blaat Silke indbundne Haandskrift tilhører Hans Excellence Græve Thott. Man seer af et Forfatterens Postscriptum, at han har reenskrevet denne sin Beskrivelse for strax efter sin Tilbagekomst at underrette Kanzler Friis paa Kragerup og ved ham Kongen selv om sin Reyses hele Fremgang. Det lyder saaledes: „Anno 1623 den 1ste „ May haver jeg leveret Hr. Canzeler disse foreskrevne For„ tegnelser. Ove Gedde mpp." Saasom han paa denne Reyse har forestillet en dobbelt Person, nemlig Admiral over den til Indien gaaende Dansk Flode, og Gesandt til Kongen i dette Land, saa er og hans Beskrivelse deelt i tvende Hovedstykker. Det første, som her er at læse, indbefatter en Dagbog over den hele Reyse i meer end 3 Aar fra Begyndelsen til Enden og Hiemkomsten til Kiøbenhavn. Det andet Hovedstykke, som Udgiveren har forsparet til næste Stykke i denne Samling, betræffer hans Forretninger som Gesandt, og bestaaer atter af tvende Deele, af hvilke den første indbefatter hans Underhandlinger i Ceylon, og den anden dem i Kongeriget Tanjour paa Kysten Coromandel. Mærkeligt er, hvad Udgiveren til Slutning anmærker saaledes: „Aus einer Anführung des sel. Barons Holberg im geist„ lichen und weltlichen Stat von Dännemark und Norwe„ gen p. 331. nach dem Dänischen, könnte man fast ver„ muthen, daß er diese Handschrift des Admirals Ove „ Giedde gekannt habe. Ich will aber hoffen, daß nicht „ diese, sondern irgend eine andre Handschrift, oder ein „ bloßes Concept von ihm gemeynt ist, welches in seiner „ Familie geblieben und hernach in Fremde Hände gekom„ men, da indessen die gegenwärtige in der Verwahrung „ des Kanzlers Christian Friis und seiner Erben gewesen. „ Denn widrigenfalls würde Holbergs Urtheil viel zu hart „ seyn. Ove Gieddes See Journal ist so mager, daß „ sich daraus auf keine Weise eine Historie verferti„ gen läßt. Es hätte auch des sel. Barons Nachricht vom „ Ursprunge des Ostindischen Handels in Dänemark weit „ anders und weniger fehlerhaft ausfallen müßen, wenn er „ das gegenwärtige Manuscript, inmal im zweyten Haupt„ stücke wirklich gekannt und gehörig gebraucht hätte." Udgi-

giverens oplyſende Anmærkninger over denne Dagbog følge næſtefter og beløbe ſig til 91 Nummere. III) Ausgabe der vereinigten Oſtindiſchen Compagnie von Dänemark und Ceylon, aus dem letzten Extract-Buche ausgezogen. IV) Fragment eines Däniſchen Sendſchreibens vom Jahre 1474., deſſen nicht ganz leſerliches Original auf dem Roſenholmiſchen Archiwe in Jütland verwahrt wird. Dette Fragment er mærkværdigt, ſaa kort ſom det er, ſaavel i Henſeende til ſin Ælde, ſom Sagen, det angaaer. Det fortæller nogle Omſtændigheder ved K. Chriſtian I. og Keyſer Friderich III. Sammenkomſt til Rotenburg an der Tauber, og om den vigtige Handling, ſom der gik for ſig den 14de Februar. 1474. med Grævſkabet Holſteins Ophøyelſe til et Hertugdømme og Ditmarſchens Indlemmelſe dermed. Hvad ellers Fragmentet i ſig ſelv angaaer, da giver vi dem at betænke, der nøye vil betragte Stilen, og ſammenligne den med andre Originaler fra ſamme Tid, om det vel kan anſees for Original, eller ſnarere for en ſeenere Afſkrift deraf. Imidlertid kan det være rimeligt, hvad Forfatteren anmærker om dette Fragment ſom Original betragtet: „Der Brief iſt, wie der Augenſchein „ weiſt, von einem Däniſchen Herrn geſchreiben, der K. „ Chriſtian I. auf ſeiner Reiſe nach Deutſchland und Italien begleitete vermuthlich von einem aus dem Geſchlechte „ Roſenkranz, als welchem das Stammhaus Roſenholm „ von alten Zeiten her gehört.“

Kiøbenhavn. Beſchreibung von Arabien Aus eigenen Beobachtungen und im Lande ſelbſt geſammleten Nachrichten abgefaſſet von Carſten Niebuhr. 1772. 431 S. i ſtor 4to. Med Hofbogtrykker M. Møllers Skrifter. — Denne er den endelige Frugt af det lærde Sælſkabs Bemøyelſer, ſom Høyſalig Kong Frid. V. paa den Sal. Greve von Bernſtorfs Foreſtilling havde befalet at foretage ſig en Reyſe til det lykkelige Arabien i det Haab, at man derfra ſkulde kunne erholde adſkillige vigtige Efterretninger. Sælſkabet beſtod af 8 Perſoner, af hvilke enhver ſkulde giøre ſig ſine Bemærkninger i den Videnſkab, han havde opofret ſig til. Saaledes havde Hr. Prof. von Haven fornemmelig lagt ſig efter de østerlandſke Sprog og Prof. Forſkål

ſkål efter Naturhiſtorien. Doctor **Cramer**, ſom var Sælſkabets Læge, ſkulde tillige anſtille Bemærkninger i Naturhiſtorien, og Hr. **Baurenfeind**, Maler og Kobberſtikker, ſkulde forſyne Sælſkabet med Tegninger af Naturalier, Proſpecter, Klædedragter o. a. m. Jordbeſkrivelſen var det Hr. **Niebuhr** havde at beſtille med. Den 4de Januar. 1761. gik Sælſkabet fra Kiøbenhavn om Bord paa et Krigsſkib, ſom da værende Commandeur, nu Contre-Admiral, Hr. **Henrich Fiſcher** ſkulde føre til Smyrna. Det opholdte ſig nogen Tid i Conſtantinopel. Derfra blev det af Hr. Geheime-Raad **Gähler**, da værende danſke Geſandt ved det tyrkiſke Hof, forſynet med alle til Reyſen behørige Fornødenheder, og tog ſaa Veyen derfra til Ægypten og videre over den Arabiſke Bugt til **Jemen**, ſom juſt var den Provintz af Arabien, ſom de Lærde fornemmelig ønſkede Efterretninger fra. I dette Land ſkulde de forblive 2 til 3 Aar, og reyſe tilbage over **Basra** og **Haleb**. De kom først til **Jemen** mod Enden af Decbr. 1762. Hvis de havde forblevet der den foreſkrevne Tid og alle havde kommet tilbage, kunde de Lærde have ventet vigtige Efterretninger om Arabien. Men Hr. **von Haven** døde den 25de May 1763 til **Mocha**, og Hr. **Forſkål** den 11te Julii e. a. til **Jerim** en anden Stad i ſamme Provintz. Efterat de havde miſtet diſſe tvende af deres Stalbrødre, beſluttede de øvrige med de ſidſte af de Skibe, ſom i dette Aar ſeylede fra Mocha til Indien, at gaae til Bombay, og paa denne Vey døde Hr. **Baurenfeind** den 29de Auguſt. e. a. paa Søen i Nærheden af den Ø **Socotra**, men Hr. D. **Cramer** døde først den 10de Februar. 1764. til Bombay. Hr. **Niebuhr**, ſom af det heele Sælſkab er nu alene tilbage, vil ikke, at hans Stalbrødres Død maa afſkrække andre fra at reyſe til Arabien. Han viſer derfor, at den ikke er foraarſaget af nogen anſtikkende Sygdom, men af det, at de ikke tidlig nok havde bequemmet ſig efter Landets Levemaade, hvilket han ſelv ſiden, da han var bleven alene tilbage, bedre tog i Agt. Han vil og ikke, at man maa lade ſig afſkrække fra nogen ſaadan Reyſe af den Beſkrivelſe, man gemeenlig har givet paa Araberne, ſom et uſædeligt, giærrigt og røveragtigt Folk, da han ikke har fundet dem nær ſaa ſlemme. I Begyndelſen ſøgte Sælſkabet, Øvrighedens Skyts paa ethvert Sted, hvor det kom. Men

Forfatteren fandt ſig ſiden bedre ved ey at bekymre ſig derom, men han ſøgte hellere Bekiendtſkab med de anſeeligſte Kiøbmænd, ſom vare vante til at omgaaes med Folk af alle Nationer, og med fattige Lærde, ſom han ved ſmaa Forærinʒer læt kunde giøre ſig til Venner. Man kan, ſiger Forfatteren, naar man kun vil omgaaes ſagtmodig med Araberne, altid vente ſig af diſſe Mohammedaner ligeſaa ſtor Høflighed, ſom fornuftige Chriſtne i Europa viiſe mod Iøderne. Overalt ſkal man kunne reyſe giennem alle Arabiens Provintʒer uden ſynderlig Fare, Hedsjas undtagen, men ingenſteds med mindre Fare, end i den Provintʒ Jemen. Indvaanerne i dette Land ere i ſær høflige mod Fremmede, og man ſkal, i det mindſte i Imans Gebeet, kunne reyſe med ligeſaa ſtor Frihed og Sikkerhed, ſom i Europa. I ſær ſkal en Læge kunne vinde Indbyggernes Venſkab ved villigen at meddele dem noget af ſin Videnſkab, da Araberne ligeſaa lidet ſom Tyrkerne, ſkamme ſig ved at lære af Europæerne. Forfatteren viiſer blandt andet, hvorledes en lærd Europæer læt kan finde Leylighed til at lære det Arabiſke Sprog, og giøre ſig bekiendt i Landet for uformærkt at indſamle hvad Efterretninger han ønſker. Der gaaer, hedder det, alle Aar forſkiællige Engelſke Skibe fra Bengalen, Madras, Mombay og Surat til den Arabiſke Fiord. En Europæer kunde betiene ſig af den Leylighed først under Skin af at ville lære det Arabiſke Sprog. Han vil ſmart finde en fattig lærd, hvilken han kan antage til Sprogmeſter, og allerede ved ham uformærkt erholde mange Efterretninger. Saa ſom han i de faa Maaneder, ſaa længe Engellænderne opholdt ſig til Mochha og Beit-el-fakih, ikke ſkulde bringe det meget vidt i det Arabiſke Sprog, ſaa kan han lade dem afreyſe, og imidlertid giøre nogle botaniſke og geographiſke Reyſer til de komme tilbage igien i det følgende Aar. Han ſkal uden Tvil, ſaa længe han lyſter, kunne opholde ſig hos de Lærde paa Akademierne til Zebid og Damar, i ſær naar han altid fører den med ſig, hvilken han har valgt ligeſom til ſin Læremeſter i det Arabiſke Sprog og de Arabiſke Sæder. Denne kan giøre ham de Fornemme og Lærde til Venner, da ellers Araberne ligeſaa lidet bekymre ſig om en reyſende Europæer, ſom man i Europa ſkulde bekymre ſig om en Araber, hvor fornem han endog maatte være i ſit Fæderneland, og hvad for en Æreti-

tel

tel han endog maatte give ſig. Unge Herrer, ſom elſke Bequemmeligheder og et vel anrettet Bord, eller ſom gierne ville tilbringe deres Tid i Sælſkab med Fruentimmer, maa ikke reyſe til Arabien, og overalt er det ingen Lyſtreyſe: „ Wer „ aber (ſøger Forfatteren til) begierig iſt fremde Nationen „ kennen zu lernen, und Hofnung hat, dadurch nach ſeiner „ Zurückkunft, ſein Glück in ſeinem Vaterlande zu befeſtigen; „ der muß ſich bisweilen etwas unangenehmes gefallen laſſen, „ er wird indeſſen auch manche vergnügte Stunde haben. „ Wenn ein Araber durch Europa reiſete, ſo würde auch er „ viele Schwirigkeiten bey den Gaſtwirthen, Poſtmeiſtern, „ Poſtillionen und Zollbedienten antreffen; ja er würde vielleicht eben ſo groſſe Urſache finden, ſich über die Habſucht „ der Europäer zu beſchweren, als ein Europäer über der „ Araber ihre. Er würde aber unrecht handeln, wenn er „ deswegen, weil einige übel mit ihm umgegangen wären, „ ſeinen Landesleuten alle Europäer als ungeſittet und habſüchtig beſchreiben wollte.“ Det første man maa bekymre ſig om, er Sproget. Omendſkiøndt man har lært Arabiſk af gamle Bøger, forſtaaer man dog ikke ſtrax Arabernes nu brugelige Sprog, ſaaſom det gemeene Sprog ogſaa hos dem meget har forandret ſig, ſkiøndt ikke ſaa meget ſom de Europæiſke Sprog, ſaaſom Araberne har i de ſidſte 1000de Aar holdt Koranens Sprog for det ſmukkeſte, og derfor ſøgt at vedligeholde det i deres Bøger ſaavidt mueligt. De har og deres forſkiællige Dialecter, hvilke en Europæer paa ſaadan en Reyſe, ſom denne har været, ſkulde faae Beſkæftelſe nok med at lære. Araberne ſelv har den fortræffelige Vane, at de komme de Fremmede til Hiælp, ſom ville tale deres Sprog, en Høflighed, ſom viſt ikke er almindelig i Europa, hvor man ofte beleer en Fremmed, ſom taler urigtigt. For at lære det Arabiſke, lod Forfatteren til Kahira en Maronit, der foruden ſit Modersmaal ogſaa talede det Italienſke, ſtrax komme til ſig, for at forelæſe ſig en liden Samling af Samtaler og Fabler, ſom en Jeſuit til Haleb havde opſat til Underviisning for Europæerne i det nu brugelige Arabiſke Sprog. Deraf lærde han lutter ſaadanne Ordſ og Talemaader, ſom forekomme i det daglige Liv. Bogen indbefatter og til Slutning en Mængde Ord- og Tankeſprog, ſom vel endnu ofte bruges af Folk, der har haft nogen Opdragelſe,

men hvoraf nogle allerede ere ſaa gamle, at den gemeene Araber forſtaaer dem ikke. Forfatteren har hiembragt med ſig et Exemplar af dette lille Værk til Hr. Hofr. Michaelis, ſom han ønſker vilde lade det trykke med en Overſættelſe. Da der ere de Lærde, ſom ville paaſtaae, at det nyere Arabiſke Sprog er ikke meget forſkiællig fra det Alcoranſke, hvilket Forfatteren dog ikke bifalder, ſaa meener han og, at man af denne Prøve kunde dømme om, hvem der har Ret. Baade for og efter ſin Afreyſe fra Kiøbenhavn erholdte Sælſkabet fra de Lærde adſkillige Opſatzer, hvoriblandt ere ſærdeles mærkværdige de Anmærkninger, der ere blevne dem tilſendte af det Kongel. franſke Indſkrifters og ſkiønne Videnſkabers Sælſkab og Hr. Hofraad Michaelis 102 Spørsmaale. De fleſte af diſſe vare opſatte for de tvende af hans Reyſe-Kammerater, ſom allerede vare døde over et Aar førend de kom ham til Hænde. Diſſe Hr. Hofraadens trykte Spørsmaale har givet ham rig Anledning til Efterſpørſel paa hans Tilbagereyſe over Basra, Bagdad, Moſul, Diarbekr og Haleb, og dertil var deres Omſtændelighed i ſær meget fordeelagtig, da han efter ſine Reyſe-Kammeraters Død maatte bekymre ſig endogſaa om dem, ſom egentlig ikke vare opſatte for ham eller hørte til hans Videnſkab. Men han vil dog ikke, man maa forlange det ſom og var ubilligt, ſaa fuldſtændig Beſvarelſe paa diſſe Spørsmaale, ſom man kunde have ventet af hans andre Sælſkabs Brødre, om de havde levet. I Begyndelſen var det Forfatterens Agt at lade trykke for ſig ſelv alene, hvad han havde optegnet til Oplysning over de for dem af forſkiællige Lærde opgivne Spørsmaale. Men en Ven, ſom han havde foreviiſt ſin Opſatz, ønſkede tillige ogſaa at ſee det anført, ſom hans Sælſkabs-Brødre havde bemærket. Strax efter deres Død havde han og forſeglet alle deres Papirer og ſendt dem fra Indien til Kiøbenhavn, og har ey engang ſiden efter ſin Hiemkomſt ſelv vildet tage dem i Forvaring, „for ikke (ſiger han) at geraade i den Friſtel„ſe, at tilegne mig nogle af deres Bemærkninger.“ Som nu hans Ven troede, at de Lærde hellere ſkulde vente ſamme Spørsmaales Beſvarelſe paa et Sted og ey i forſkiællige Bøger, ſaa tog han ſig for at giennemblade Hr. Forſkals Papirer, og hvad han havde optegnet til diſſe Spørsmaales Beſvarelſe, dertil har Forfatteren føyet ſine egne Anmærk-

nin-

ninger, dog altid under hans Navn. En Afskrift deraf har han sendt til Hr. Hofraad **Michaelis** med Begiæring at han med Opmærksomhed vilde gaae dem igiennem, og udstryge eller forbedre, hvad han fandt for Godt, eller giøre sine Anmærkninger derover. Men Forfatteren beklager, at han hverken har giort nogen betydelig Forbedring i hans Haandskrift, ey heller hidindtil meddeelt ham de forønskte Anmærkninger. Han har derfor ikke vildet vove, at lade trykke Spørsmaalenes Besvarelse for sig selv alene, men hellere vildet forbinde dem med sin geographiske Beskrivelse over Arabien, hvilket Land den og angaaer. Det er egentlig denne Beskrivelse, som har været Forfatteren overdraget at besørge. Vi ville lade ham selv her giøre Rede for hvad Læseren har at vente af ham i den Henseende: „Man wird vielleicht vermuthen, daß ich verschiedene, in Europa noch unbekannte „ Erdbeschreibungen gebraucht habe. Allein ich muß bekennen daß ich es bis jezt in der Arabischen Sprache noch „ nicht so weit gebracht habe, daß ich Bücher fertig lesen „ kann, und daß ich auf meiner Reise keine andere arabische „ Erdbeschreibung gehabt habe, als die längst bekannte des „ Abulfeda. Die griechischen Erdbeschreiber haben die Arabischen Nahmen dergestalt zerstümmelt, daß man davon „ fast gar keine wieder kennet. Der fünfte Theil der Erdbeschreibung des Hrn. Doct. **Büschings** würde nur auf meiner Reise besonders grosse Dienste haben leisten können, „ weil dieser Gelehrte in demselben alles merkwürdige, was „ man in den in Europa bekannten Arabischen und Greichischen Werken, ingleichen in allen Reisebeschreibungen von „ Arabien findet, mit grosse Mühe zusammengetragen, und „ wenn die verschiedenen Schriftstellen die Nahmen der „ Städte oft sehr verschieden geschrieben haben, sie doch glücklich mit einander vereinigt hat. Allein dieser Band ist „ erst nach meiner Zurückkunft gedruckt worden. Ich habe „ also meine Beschreibung von Arabien bloß aus eigenen „ Beobachtungen, und von den Einwohnern dieses Landes „ mündtlich eingezogenen Nachrichten zusammengetragen. „ Sie ist freylich nicht vollständig, welches schon daraus erhellet, daß man die Nahmen vieler Städte und Dörfer, „ welche man bey dem Scherif Eddris und Abulfeda antrift, hier nicht wieder findet, ob ich gleich nicht zweifle,

„ daß viele davon noch jezt übrig ſind. Hingegen habe ich „ von vielen merkwürdigen alten Städten, und kleinen Her„ ſchaften dieſes Landes, Nachrichten erhalten, welche bis„ her in Europa ganz unbekannt waren. Und weil man „ von einem Reiſenden vornemlich Beobachtungen verlangt, „ ſo wird man es gewiß lieber ſehn, daß ich die Oerter, wo„ von ich ſelbſt in Arabien keine Nachricht erhalten habe, „ gar nicht erwähne, als wenn ich meine Beſchreibung aus „ ſchon bekannten Büchern hatte vollſtändiger machen wollen. „ Ich liefere hier die jezt gebräuchlichen Nahmen einer „ Menge arabiſcher Städte und Dörfer. Treffen ſie mit „ den alten Nahmen überein, ſo kann man gewiß ſeyn, daß „ ſie ſich nicht verändert haben. Weil nicht alle Araber ihr „ Vaterland gleich gut kennen, und nicht allezeit geneigt „ ſind, einen Fremden davon zu unterrichten, ſo habe ich „ mich oft wegen einer Stadt, wohin ich ſelbſt nicht kom„ men konnte, bey verſchiedenen erkündigen müſſen um zu„ verläſſige Nachrichten zu erhalten. Man kann ſich alſo „ leicht verſtellen, daß ich viele Mühe gehabt habe, wenig„ ſtens glaube ich mir alle mögliche gegeben zu haben, um „ viele und genaue geographiſche Nachrichten von Arabien zu „ bekommen.“ Saa meget maa være nok af Forberetningen om Reyſens Begyndelſe, Fremgang, Beſkaffenhed, Vanhæld og Lykke, dens Henſigt og Nytte i Almindelighed. —— Beſkrivelſen ſelv er uoført i tvende Afdeelinger, af hvilke den første handler om Arabien i Almindelighed, om Arabiens Grændſer, om Veyret i Arabien, om den Arabiſke Adel, om Arabernes Slægt-Regiſter, Religion og adſkillige Secter, om Arabernes Character, deres Skik i at hevne og ſtraffe Mord, og i Henſeende til Jomfrudoms-Tegnet, om deres Reenlighed, om Mahomedanernes Forhold mod fremmede Religions-Forvandte, om Arabernes Giæſtfrihed, deres Hilſen, deres Mad og Drikke, deres Boeliger, deres Klædedragt, om Levirats Ægteſkab, om Mahomedanernes Polygamie, om Østlændernes Omſkiærelſe, om Menneſkers og Dyrs Caſtration, om Arabernes Sprog, deres gamle Skrift-Træk og Mahomedanernes nyere og hemmelige Skrift-Træk, og deres Videnſkaber, om Arabernes Digtere og Talere, om Østlændernes Tidsregning, om Arabernes Aſtronomie, hemmelige Videnſkaber og Lægekunſt, om det Arabiſke Guld og forſkiæl-

lige

lige Træer i Arabien, om Østlænderes Agerdyrkning, om forskiællige Arabiske Dyr. Den anden Afdeeling indbefatter Beskrivelser over enkelte Landskaber i Arabien, saasom: 1) Landskabet Jemen, 2) Landskabet Hadramaut, 3) Landskabet Oman, 4) uafhængige Herskaber omkring ved den Persiske Havbugt, 5) Landskabet Lachsa eller Hadsjar, 6) Landskabet Nedsjed, 7) Landskabet Hedsjas, 8) forskiællige Stammer af Bedouiner eller omstreifende Araber, 9) om Urken ved Sinai Bierg. Værket besluttes endelig med tvende Bemærkninger, den eene over Ebbe og Flod paa det røde Hav i Aarene 1762. og 1763., og den anden over Magnet-Naalens Afvigelse, formedelst et af Hr. Bird i London forfærdiget Compas. — Heraf overseer man i Almindelighed Værkets Indhold. Nu følger, at mælde noget om de dermed følgende fine og smukke Kobber-Tavler. Tab. I. forestiller Arabernes Huse og endeel af deres Hussgeraad. Tab. II. forestiller deres Skoe, Saaler og Pantosler. Tab. III. Banianernes Klædedragt til Mocha. Tab. IV. og V. forestiller Afskriften af et Blad af en Koran, som er skreven paa Pergament, og bliver forvaret, som en stor Skat paa Bibliotheket ved Akademiet til Kahira, fordi man troer, at Chalifen Omar har skrevet den med egen Haand. Om end ikke dette var saa i Sandhed, saa er den dog formedelst sin Ælde særdeles mærkværdig. Bogstaverne ere sorte, og Punkterne røde. En Adskillelses Linie og tvende store runde Zirather imellem Skriftet ere brune og guule, og her ligeledes aftrykte. Forfatteren formoder, at med Adskillelses Linien begynder et nyt Kapitel, og om saa var, saa kunde man opsøge det hele Sted i Koranen, og læse det hele Blad. Hr. v. Haven har med megen Møye og for god Betaling erholdet det af sin Sprogmester, som havde Tilladelse til at komme paa Bibliotheket. Hr. D. Reiske har forsikret Forfattereren, at Haandskriftet, hvoraf Afskriften er taget, er uden Modsigelse meget gammel, og at det maaskee kunde være skrevet i det 9de eller 10de Aarhundrede, men at det skulde være den Coder, som Chalifen Omar har afskrevet, derpaa tviler han høyligen. Ellers anfører Forfatteren ogsaa denne iblandt andre Aftrykker af Kufiske Skrifter, som han har tilsendt Hr. D. Reiske, for at erholde hans Forklaring derover, hvilken han og i Fortalen har anført, til Bevis paa den Ære og

Roes,

Roes, han herved lader denne ſtore Mand vederfares, at han nemlig bedre kan læſe de gamle Arabers Skrifter, end de nu værende Lærde i Arabien. Tab. VI. foreſtiller en Indſkrift paa en Liigſteen til Beit-el-fakih. Tab. VII. Indſkrift paa en Liigſteen til Gabeſka. Tab. VIII. ligeledes. Dem har Forfatteren ſelv afſkrevet i Jemen. Mærkeligt er det, at ingen af de Lærde der, med hvilke han var ſaa bekiendt, at han torde anmode dem om nogen Forklaring over diſſe Indſkrifter, kunde læſe mere deraf, end han ſelv. Tab. IX. foreſtiller en Indſkrift paa en Moſqué til Thobad nær ved Taas. Samme er ſkreven 1145., og ſynes det altſaa, at det Kufiſke Skrift har ikke mere været brugeligt i Jemen. Tab. X. XI. XII. foreſtille adſkillige Mynt-Stykker. Tab. XIII. foreſtiller et Slags Skrift, ſom Janitſchareerne bruge i deres Regnings-Bøger. Tab. IV. foreſtiller tvende Prøver af et Slags Curſiv-Skrift, ſom Araberne i Jemen bruge i deres Breve, og tillige en Mynt. Tab. V. foreſtiller nogle til Agerdyrkningen henhørende Redſkaber og Forretninger. Tab. VI. Arabernes Krigs-Øvelſer i Jemen. Tab. XVII. Havnen til Reſchin. Tab. XVIII. Landſkabet Oman. Tab. XIX. den Perſiſke Fior. Tab. XX. det røde Hav eller den Arabiſke Fior. Tab. XXI. den ſtore Moſqve til Mekka. Tab. XXII. den ſtore Moſqve til Medina. Tab. XXIII. Reyſen fra Sues til Sinai Bierg. Tab. XXIV. er en Grundridsning af den yderſte Ende af den Arabiſke Fior og Staden Sues. Endelig har Forfatteren tilføyet et nyt Kort over Landſkabet Jemen. Han har med et Compas beſtemt de fornemmeſte Stæders Beliggenhed i Henſeende til hinanden, og deres Afſtand ligeſom i Skrit. Han bemærkede, hvor mange Skrit deres Karavane giorde i et Qvarteer, og beregnede altid Veyens Længde, hvilken han nøye optegnede i Timer og Minuter. Foruden geometriſke Maalninger, ſom ey altid ere nøye nok til Land-Charters Forfærdigelſe, har Forfatteren ikke forſømt aſtronomiſke Bemærkninger. Han havde en meget god Qvadrant, ſom den Sal. Prof. Mayer ſelv med egen Haand har inddeelt. Med denne tog han forſkiællige Stiernes Høyde til begge Sider i Middags-Cirkelen. og ſaa vidt mueligt, lige vidt fra Iſſe-Punkten, og ſaaſom han paa eet Sted undertiden ofte igientog ſine Bemærkninger, ſaa har han forſikret ſig det Steds Polhøyde, hvor han

ob-

observerede, undertiden paa faa Secunder nær. Men saa vel paa Chartet, som i Beskrivelsen, har han alene, bemærket Polhøyden i Minuter, og forsparet den nøyere Regning indtil han nærmere agter at bekiendtgiøre sine Bemærkninger. Til Loheja har han og erholdet nogle Bemærkninger om Jupiters Drabanteres Formørkelse, og deraf har Hr. Prof. Hell funden, at denne Stad er 2 Timer 39 Minuter 14 Secunder mod Østen fra Middags-Cirklen til Paris. De Stæders og Dyrs Navne, som Forfatteren ikke selv har seet, har han blot af samlede Efterretninger ansat paa Chartet. I den Henseende lover han ey at have leveret et ganske rigtig Chart. Dog, siger han, har jeg samlet mine Efterretninger for den største Deel af Indfødte, og det af Kiøbmænd, der i Østlandene pleyer at reyse mere, end de i Europa, og desuden af saadanne Folk, som leye Kameeler bort til de Reysende, hvilke sidste ere just ikke saa slette Folk, som man maaskee kunde forestille sig en Kameel-Driver i Europa. De foretage sig at føre Karavahner til langt fraliggende Stæder, og maa ligesaa godt kiende deres Havne, som de Europæiske Skippere deres. Overalt tilstaaer Forfatteren vel, at dette hans Chart over Jemen er vel ikke saa nøyagtigt og rigtigt, som andre, der af hele Sælskaber i Europa med største Nøyagtighed ere blevne afmaalte og tegnede. Dog haaber han, at de, som vide, hvor vanskeligt og farligt det er, i en fremmed Herres Gebiet, at anstille Maalninger, og indsamle geographiske Efterretninger, ville tage til Tak dermed. I Fortalen har Forfatteren til Slutning leveret, foruden Betydningen paa nogle Ord, hvorom mældes i Hr. Hofr. Michaelis Spørsmaale, ogsaa nogle Hr. Forskåls Anmærkninger ved samme Spørsmaale. (Beslutningen følger.)

Frankfurt ved Mayn. Af Hr. Etats-Raad Mosers Neueste Geschichte der deutschen Statsrichtslehre und deren Lehrer har man bekommet 3 smaa Deele, som vel i Henseende til Opskrifterne ere adskilte, men tilhobe udgiør et heelt Værk. Det første Skrift, som er kommen for Lyset under ovenanførte almindelige Opskrift, indbefatter Historien om den almindelige Stats-Jurisprudentze og Efterretninger om enkelte tydske Stats-Rettens Lærere og deres Characterer fra 1751 indtil nærværende Tid. Det andet

Skrift

Skrift er udkommen under Titel, Neueſte Bibliothek, des algemeinen deutſchen Staatsrechts, og indbefatter Efterretninger om de Skrifter, ſom betræffe den almindelige tydſke Stats-Ret, og endelig handler det tredie Skrift, von dem neueſten Zuſtände des beſondern deutſchen Staatsrichts nebſt einer Anzeige derer ſeit 1751. hierum an das Licht getretenen Lehr- und Streitſchriften. De udgior tilſammen 2 Alph. 8 Ark i 8vo. Dette Slags Skrifter har allerede i Lærdommens Rige deres beſtemte Værd, ſom er deſto større, naar de komme fra en Mand, der ſaaledes overſeer ſit Fag i det Ganſke og i alle ſine Deele, der ſaa nøye kiender Forhindringerne i Videnſkaben, og Midlerne til at rydde dem af Veyen, der dømme ſaa upartieſk og uden al Menneſke-Frygt, ſom Hr. Etats-Raad Moſer. I det første Kapitel af den første Bog betragter Forfatteren Stat-Rets-Lærens Tilſtand ſiden 1751. Det andet Kapitel indbefatter efter nogle i de første Affſnitter forudſkikkede Tanker over galante og brugbare Stats-Rets-Lærde, ſom Forfatteren ſaaledes inddeeler, korte Levnets-Beſkrivelſer og Bedømmelſer over enkelte ſaa vel afdøde, ſom endnu levende Statskyndiges Characteer fra 1751. Skilderierne ere ſaa frimodige, og Critiken ſaa ſkarp, at mangen en faaer at høre uangenemme Sandheder, dem man ellers ikke pleyer ſaa tydelig at fremſige. Det tredie Kapitel af den første Bog er aftrykt for ſig ſelv under Opſkrift: Neueſte Bibliothek des allgemeinen deutſchen Staatsrechts. Herudi forekomme fornemmelig ſaadanne Skrifter, ſom umiddelbar og ganſke alene behandle de tydſke Stats-Ret, endten ganſke eller dog et Stykke deraf, og ere trykte i Aaret 1751. eller ſiden efter første Gang, eller og i denne Tidsløb ere blevne oplagte paa nye endten for ſig ſelv, eller i Samlinger af flere Skrifter, og det i den Orden, at de, ſom tiene til Forberedelſen til den tydſke Stats-Rets-Videnſkab, gaaer foran. De andre derimod følger efter den Ledetraad, ſom Forfatteren havde betient ſig af i ſin nye Stats-Rets Udarbeydelſe. I Begyndelſen var Hr. v. Moſer til Sinds kortelig at tilføye ſin Dom om alle de Skrifter, ſom han ſelv beſidder. Men da Arbeydet derved efter ſin Plan vilde have bleven for vidtløftigt, ſaa har han alene ganſke kort og med ſin ſædvanlige Frimodighed yttret ſine Tanker alene om de meeſt bekiendte Lære-

Bøger,

Bøger, om vigtige Værker, og dem, han allerede tilforn havde opsat sine Tanker om. Den anden Bog, som udgiør det tredie besynderlige Skrift von dem neuesten Zustande des besondern deutschen Staatsrechts, indbefatter de fornemmeste Skrifter, som ere udkomne i den nyeste Epoche af den tydske Stats-Ret, og betræffer de enkelte tydske Rigsstænders Statsforfatning, og andres, som staaer umiddelbar under Riget, deres Personer, Familier og Lande. I 6 Bøger ere samlede saa vel de Læreskrifter, der betræffe saa vel Huset, som ders Rettigheder i Almindelighed, som Stridsskrifterne over enkelte Rettigheder, dog uden nogen Forfatterens Dom. Den 7de Bog indbefatter nogle faa blandede Skrifter, og i et Anhang ere af de fornemmeste og nyeste Statsskrifters Samlinger de Steder anførte, hvor noget forekommer om den besynderlige tydske Stats-Ret i dette Tidsrum. Det hele Værk er et ligesaa nyttigt som møysommeligt Arbeyde, som Publikum har Hr. v. Mosers utrættelige Flid at takke for.

Göttingen. Af Joh. David Michaelis deutsche Uebersetzung des Alt. Test. mit Anmerkungen für Ungelehrte, er udkommen den 3die Deel, som indbefatter 2den og 3die M. B. Texten indtager 197 og Noterne 174 Quart-Sider. Ved Forfatterens Anmærkninger over Mosis Mirakler blive nogle Tvilsmaale og Naturalistiske Klager tilstrækkelig besvarede. For Resten ere Noterne af stor Værdie, ends og for Lærde. Om Mosis efterabede Mirakler handles S. 19, paa en efter Recensentens Meening grundig, skiønt ikke sædvanlig Maade. Iligemaade har han fundet sig fuldkommen fornøyet med Forfatterens nye Forsvar for Bibelens Ære i Henseende til Historien om de laante og af Israeliterne bortførte Sølv- og Guld-Kar. עמור ענן og עמור אש Exod. XIII. 21. bliver af Forfat eren oversat ved en bestandig Skye, en bestandig Glands. Her bliver og handlet meget udførlig om Israeliternes Giennemgang over det røde Hav. Forfatteren antager derved et Kundskabs, men ikke noget Magtes Mirakel. Denne Meening, som og andre har foredraget, bliver her med forskiællige nye Omstændigheder understøttet. רוח קדים bliver oversat ved en mod Floden blæsende Vind. En saadan mod Floden blæsende

Storms

Stormvind ſkal have forvoldt, at Havets Bund er bleven blottet paa det Sted, hvor Iſraeliterne gik over, hvilket Moſes ey kunde vide, uden ved en guddommelig Aabenbaring. Mange andre lærde og grundige Anmærkninger vil man finde nok af, og hvo venter dem ikke af en Michaelis. Kun de over Lovene ere korte, fordi derom er handlet i Moſaiſchen Recht.

Bern. Uſong, eine Morgenländiſche Geſchichte. 1771. 420 S. i 8vo, udgivet af det typographiſke Sælſkab. Udgiveren Hr. von Haller viſer i Fortalen, hvor i Haandſkriftets Hiſtorie, ſom denne Hiſtorie er et Uddrag af, er forſkiællig fra den Veſterlandſke Hiſtories Efterretninger. Den fornemmeſte Forſkiæl beſtaaer i Uſongs Mongaliſke Herkomſt og hans Reyſer; thi det øvrige kommer ganſke overeens med Bizarro's Efterretninger. Uſun Caßan, ſaa kalder man ellers Uſong, var en fortræffelig Fyrſte, der her bliver afſkildret, ſom en fuldkommen Beherſker. Han kom paa den Perſiſke Throne til en Tid, da Riget længe havde været ſønderrevet i mange Stater, og var bleven beherſket tyranniſk af Timurs Descendentere. Uſong ſøgte at ophielpe Riget igien. Efter hans her vidtloftig udførte Grundſatzer, haabede Forfatteren, at en deſpotiſk Magt kunde formildes og være nyttig for et Rige, og i Perſien har mange af diſſe Indretninger virkelig været i Øvelſe under Uſongs Efterfølgere. Det alvorlige i Uſongs Levnets-Beſkrivelſe er oplivet med nogle muntre Omſtændigheder, og overalt har Forfatteren beſtittet ſig paa, at vedbeholde Østlændernes Sæder, Skikker og Sprog. Uſongs ſidſte Dage, ſom hørte til Religion, har han udeladt. Man formoder, at de vigtige Sandheder, hvis Betragtning den døende Fyrſte beſkæftede ſig med, vil komme for Lyſet i en anden Geſtalt. Et andet Oplag af Uſong er aftrykt til Leipzig under ſamme Titel.

Paris. Dictionnaire hiſtorique des Sieges & Batailles mémorables de l'hiſtoire Ancienne & moderne ou Anecdotes militaires de tous les Peuples du Monde. 1771. I. Vol. 670. II. Vol. 702. III. Vol. 824 S. 12mo.

No. 51.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 17de Decbr. 1772.

Kiøbenhavn. (Beſlutningen af **Beſchreibung von Arabien aus eigenen Beobachtungen und im Lande ſelbſt geſammleten Nachrichten** ꝛc.) — Den Efterretning vi hidindtil har givet, angaaer alene Værket ſelv og dets Forfatning i Almindelighed. Noget fuldſtændigt Udtog af dets Indhold kan ikke gives. Men en og anden enkelt Mærkværdighed ville vi dog til Læſerens Fornøyelſe her aſſætte. — Af hvad ſom meldes om den Arabiſke Adel, ſeer man at Scherif, Sejid, Emir ere de anſeeligſte Ære-Titler, ſom alene tillægges Mahomeds Deſcendentere, hvilke og ſom til et Æreteegn bære en grøn Turban. Et Fruentimmer af denne Herkomſt hedder Scherifa, og alle Sønner, ſom endten alene paa Faders, eller og alene paa Moders Side nedſtamme fra Mahomed, hedder alle Scherifs. Mærkeligt er, hvad her S. 13. meldes om dem: Naar man „ betænker, at Mahomeds Efterkommere allerede under „ Chalifernes Regiering har adſpredet ſig i alle Mahomedan„ ſke Lande og altſaa meſtendeels har giftet ſig med Frem„ mede, og at det er meget rimeligt, at de og undertiden „ har tillagt Fremmede den Ære-Titel af Scherif eller Sejid „ for at forſtærke deres Parthie mod Chaliferne, ſaa tør „ man ikke forundre ſig over, at Mahomeds ſkinbare Eſterſlægt er bleven ſaa talrig. Endſkiøndt Tyrkerne ſynes „ at vogte ſig for, at betroe Folk af denne Familie rige Be-

„ tieninger i Staten, uden Tvil af Frygt, at de og efter „ Mahomeds Exempel maatte faa Lyſt til, at opkaſte ſig til „ Regentere, ſaa har man dog altid en vis Ærbødighed for „ dem. I Tvilſomme Tilfælde er Fordommen altid for dem, „ fordi man troer, at Dyden i Betragtning af deres Her„ komſt er dem ligeſom medfødt, og at de ſelv altid befliitte „ ſig derpaa. Kort, man ærer dem ſom Perſoner af geiſtlig „ Stand. Desuden bliver de ikke for ſmaa Forbrydelſer „ førte for den verdslige Øvrighed, nemlig for Pahcha „ eller Kadi, men ſtaaer i enhver Stad under en af Ma„ homeds Efterkommere, ſom kalder ſig deres Nakib (Ge„ neral). Allerede af den Aarſag ønſker enhver af Middel „ Stand, at maatte bære en grøn Turban, ja Betleren „ haaber ofte formedelſt dette Tegn at bekomme mere Almiſ„ ſe.“ Schech eller Schachh er en meer almindelig og den ældſte adelige Ære-Titel, men er bleven ſaa almindelig, at Folk, ſom beklæder nogen Betiening endog af middelmaadig Anſeelſe, tilegne ſig den, ſaa at Schech nu omſtunder ligeſaa libet giøre en Arabiſk, ſom det tydſke von en tydſk Adelsmand. Den Titel Emir er vel og bleven meer almindelig og ſtrækker ſig og til ſtore Herrer og fornemme Mænd, og undertiden, ſom i Jemen, til Folk af ringere Stand. —— Iblandt de Mahomedanſke Religions-Secter ere de bekiendte Sunniter og Schiiter, de Mærkværdigſte. Mærkeligt er, at diſſe Secter hader hinanden indbyrdes langt mere, end nogen af dem hader Jøder eller Chriſtne, og tillader hinanden ikke fri og offentlig Religions Øvelſe. Til Beviis paa hvor libet Mahomedanerne taale nogen deres Religions Beſpottelſe, end ikke af Mahomedaner ſelv, anfører Forfatteren følgende Exempel: „ Imedens jeg opholdte mig til Bagdad „ forlangte en Janitſchar en Giælds Fordring af en Borger, „ der beſtandig med en andægtig Mine formanede ham til „ at erindre ſig Gud og Propheten, for ey at blive vred, „ men have Taalmodighed, til han kunde betale. Janit„ ſcharen blev endelig fortræden, og da Skyldneren no„ engang erindrede ham om Gud og Propheten, ſvarede han „ ham i Vrede og Overilelſe med en Beſpottelſe: Den ſkin„ hellige Skyldner, raabte Bidner an, og Janitſcharen blev „ ſamme Dag ſtødt ud af Corpſet, og næſte Dag ophængt.“ Exempler anføres og til Beviis paa hvor lider Araberne be-

kymre

kymre sig om at giøre Proselyter, skiøndt de, som antage deres Religion, finde Beskyttelse og en liden Pension til nødtørftig Underholdning, med mindre man mærker, at de har lært noget Haandværk, hvoraf de kan ernære sig. —— Arabernes Opdragelse er meget forskiællig fra Europæernes og derfor er deres Character ligesaa. Deres Børn lade de forblive hos Fruentimmerne til de ere 5 Aar. Disse ere tillige deres Lege-Aar. Siden maa de vænnes til at tænke og tale alvorlig, og sidde hele Dage hos Faderen, med mindre han er saa bemidlet, at han kan holde en Læremester. Musik og Dandsekunst holdes hos Araberne for uanstændige, deres Fruentimmer ere udelukte fra alle offentlige Sælskaber, og de tør ikke drikke nogen Slags stærk Drik. Derfor lære de unge Araber ey engang at kiende de fleste af Europæernes Fornøyelser, men som de opvoxe under bestandig Opsigt af gamle Folk, saa blive de og allerede i deres Ungdom uformærkt alvorlige. —— Men med al deres Alvorlighed elske de dog store Sælskaber, og forsamle sig ey alene i deres Coffee-Huse, men og paa de offentlige Markeder. I Jemen holdes de fleste Markeder, og der er fast ingen stor Landsbye, at der jo alle Uger holdes et Marked. Naar Byerne ligge noget langt fra hinanden, saa forsamler Indvaanerne sig til en bestemt Dag paa fri Mark, hvor nogle komme for at kiøbe og sælge, andre for endogsaa der at drive deres Haandværk, og mange for der at fordrive Tiden med større Fornøyelse end i deres Huse. —— Over Arabernes af andre Reysebeskrivere foregivne Hyklerie, Bedragerie og Røverie har Forfatteren ikke fundet nogen Aarsag at besvære sig, saasom han ikke vil slutte fra nogle enkelte Personers slette Opførsel til en heel Nations slette Characteer. De holde sig det for en Skam, at de som Muslemins (Rettroende) ikke skulde vise den samme Redelighed i Handel og Vandel, som de Europæiske Kiøbmand. Man træffer, siger Forfatteren, i Arabien slette Folk, men og her, ligesom i Europa og andre Verdens Egne, mange retskaffene og brave Mænd. —— Vel synes Araberne ikke trættekiære, men komme de i Klammerie, skeer det med megen Skrig. Undertiden har Forfatteren og seet dem trække Kniv mod hinanden. Dog kan de snart igien forliges, naar kun endten en af dem er ey alt for hidsig, eller en ubekiendt Koldsindig lægger sig derimellem og kun for en Gang siger: tænker dog paa Gud

og hans Prophet, da de endten ſtrax paa Stedet forliges med hinanden, eller og de vælge ſig en Volgiftsmand. — Over Skiælds-Ord og Forhaanelſer, ſom at ſpytte ad nogen, at ſpytte ham i Anſigtet, eller ſom det der hedder, i Skiægget er en Araber ikke mindre hævngierrig end en Europæer. Dreck auf dein Bart! er en pøbelagtig Forhaanelſe, ſom ey optages uden med ſtor Forbittrelſe: „Jeg erindrer mig (ſiger „ Forfatteren) engang i en Karvane at have ſeet, at i det „ en udſpyttede til Siden, traf noget af Spyttet i en „ Mahomedaners Skiæg, hvorover denne blev ſat i ſtor „ Bevægelſe, men gav ſig ſtrax igien tilfreds, ſaa ſnart den „ anden undſkyldte ſig, og kyſte hans Skiæg. Din Turban er ſkiden! eller din Turban ſidder ſkiævt! eller „ ſæt din Turban bedre! er en Forhaanelſe, hvorfor en „ Arabiſk Cavalier troer ſig berettiget, ja forpligtet til at „ ſtræbe Forhaaneren eller hans Mandlige Forvandte efter „ Livet.“ Til Beviis paa, hvor nær en ædel Araber tager ſig et ſaadant for Anſeelſe ſtiklende Udtryk, anfører Forfatteren en mærkelig Hiſtorie ſom man havde fortalt ham til Basra og ſom for 10 til 12 Aar ſiden havde tildraget ſig i Nærheden af Staden: „ En anſeelig Mand af den Stamme Montefidsj havde giftet ſin Dotter til en Araber til „ Korne. Ikke længe efter Brylluppet, har en Araber af „ en anden Stamme, der ligeledes ſtaaer under den ſtore „ Stamme Montefidsj, i et Coffeehuus ſpurgt ham noget „ ſpottiſk, om han var Fader til Hr. N. N. unge og „ ſkiønne Kone? Denne formodede, at man havde hans „ Dotters Ære mistænkt, og forlod ſtrax Sælſkabet for at „ hente ſin Dotters Hoved. Ved hans Tilbagekomſt havde „ den anden Araber allerede af Frygt for hans Hævn undflyet. Den fornærmede ſøgte herefter intet mere, end at „ hævne den Tort, der var vederfaret ham og hans Dotter. „ Han bemøyede ſig længe forgiæves for at finde Forhaaneren, havde imidlertid dræbt adſkillige af hans Forvandte, „ og lagde endogſaa Haand paa hans Betientere og Qvæg. „ Endelig da denne ikke mere ſaae noget Middel til at redde „ ſig, bud han Janitſcharernes Aga og Gouverneur til Korne „ en ſtor Sum Penge, hvis han vilde anholde hans Fiende „ og ſkille ham ved Livet. Aga fordrede den fornærmede for „ ſig, og forlangte, at han ſkulde forſone ſig med ſin Fiende.

„ Men

„ Men han vilde ikke vide af noget Forliig, men blev ved „ ſit Forſæt at ſkille den anden ved Livet. Aga truede da, „ at ville ſkille ham ſelv ved Livet, og lod, for at ſkræk„ ham, føye nogle Anſtalter dertil, men ſom han var ſaa „ ſtandhaftig, at han agtede Døden for Intet imod den „ Skam, han havde lidt, og ſin Dotters Død, ſaa beſlut„ tede Aga tilligemed nogle fornemme Araber, af Høy„ agtelſe for denne Mands ærekiære Gemyt, at ſkaffe ham „ ſaa god Fyldeſtgiørelſe, ſom mueligt var. Man blev „ eenig om, at Forhaaneren ſkulde give til den Forhaa„ nede ſin egen Dotter med en beſtemt Udſtyr i Penge, „ Heſter og Vaaben o. a. m.“ Denne ophørte da vel here„ ter at ſøge videre Hævn, men Forhaaneren turde dog „ alligevel aldrig mere komme for denne ſin nye Svigerſøns „ Øyne.“ —— Mord bliver overalt i Arabien ikke ſtraffet paa een Maade, end ikke i Jemen. I nogle Egne dømmes Morderen fra Livet, ſom af den Høyeſte-Ret til Sana, andenſteds ſtaaer det den Dræbtes Paarørende frit for, om de vil forlige ſig med Morderens Familie for Øvrigheden, eller de vil have ham udleveret, for at dræbe ham med egen Haand. Man holder det for en Skam at lade ſig forſone med Penge for den dræbtes Blod, fordi det kunde ſynes, ſom man havde givet Morderen Anledning til at dræbe ham. De ſkiøtter heller ikke meget om endten ved Øvrigheden eller med egen Haand ſelv at myrde ham, ſaaſom de derved ſkulde ſkille Familien fra et ſlet Lem, og en ſtor Byrde. Men de vende al deres Had og Hævn mod Familien, hvilken de ligeſom forkynde en offentlig Krig, for af ſamme igien at myrde hvem de finde for godt, og ſøge de helſt dem, der ere ligeſom Familiens Hoveder, hvilke de anſeer ſom dem, der i ſær bør have vaagen Øye over deres Tilforvandtes Opførſel i Familien, og være anſvarlige derfor. Vel bliver Morderen anholdt af Øvrigheden, men ſlipper løs igien, naar han kun har betalt en vis Sum, nemlig 200 Species Daler for ſin Frihed. Forfatteren meener, at dette er Aarſagen, hvorfor denne Lov er ikke bleven afſkaffet. Herefter lever begge Familier i indbyrdes Frygt og Fare for hinanden, til endelig en af Morderens Familie igien til Vederlag bliver myrdet. Der ſkal være Exempler paa, at ſaadanne Familie-Krige har varet i 50 og flere Aar. Bliver der endnu flere dræbte af

den Myrdedes Familie, saa holder man ikke op med at slaaes ved given Leylighed, førend ligesaa mange ere fældede paa Morderens Side, med mindre Familierne paa begge Sider skulde endelig skride til Forliig med hinanden. Denne uretfærdige og med Naturen stridige Vedtægt vilde Forfatteren ikke have troet, hvis han ikke havde været i Bekiendtskab og Samtale med Araber, som vare forviklede i deslige Familie-Krige, hvoriblandt mældes i sær om en anseelig Mand til Loheja, som altid gik bevæbnet med en Kniv og en Dolk, endog naar han var i sine Venners Selskab, og havde just en Fiende der i Staden af en anden Familie, der gik ligeledes bevæbnet. Begge havde Bekiendtskab med Forfatteren og hans Selskab, hos hvem de engang traf hinanden, og kunde der have afgiort deres Trætte. Men de taelte dog der ikke et Ord med hinanden: „Vor Ven (siger Forfatteren om „ den første Araber) forsikkrede os siden, at om han skulde „ træffe sin Fiende paa fri Mark, maatte han slaaes med „ ham, men han bekiendte tillige, at han søgte at undgaae „ den Leylighed, og at han af Frygt for at overfaldes ikke „ kunde sove roelig." — Finder en Mahamedaner ikke Jomfrudoms Tegnet hos sin unge Brud, maa Familien vente at faae hende tilbage igien, med mindre kan bevises, at hun ellers var kommen til Skade. Den gemeene Mand i de biergagtige Egne af Jemen er allermeest nidkiær over denne Punkt. Man er end ikke altid tilfreds med Skilsmisse, men har endog grebet til Mord, hvilken Grumhed dog ikke billiges af Øvrigheden. Men de meer honette Borgere i Stæderne skulde holde det for uskikkeligt, om nogen for saadan Bagatel vilde beskiæmme sin Kone og og hendes hele Familie. Finder disse ikke hvad de søge hos deres unge Koner, saa give de det tilkiende for Svigerfaderen, som da endten med Penge tilfredsstiller Manden, eller nogen Tid efter, men ikke saa strax, maa tage sin Dotter igien. I øvrigt sætte de fornuftige Araber ikke stor Troe til det farvede Sengelagen. Der ere de, som troer, at et Fruentimmer, som har giort sig forgiæves Haab om at ægte en Mand, kan ved hemmelige Kunster giøre ham ubequem. I saa Fald siges han at være Marbud, og man søger Raad derimod hos Læger, Munker og gamle Koner. En Mand maatte ikke selv myrde sin Kone for

„ Ho-

Horerie, men det maa hendes Fader, Broder eller andre Paarørende, hvilke hun ved sit slette Opførsel havde beskiæmmet. —— Mahomedanerne tager i Henseende til deres Legemer større Reenlighed i Agt end Europæerne. De vaske og bade sig flittig, afskiære Nægler og deres Haar, endogsaa paa de hemmelige Deele, hvor de tage dem af med en vis tilberedet Salve. Betientere i Badstuerne, Kopsættere, Slagtere, Barberere ere hos dem agtede for smudsige og gemeene Professioner. De sidstes Forretning er iblandt andre, at rense Hovedet paa enhver uden Forskiæl, og at omskiære Drengene, og er denne allerede Aarsag til den Foragt de ere udi, hvilken dog ikke gaaer saavidt, at endten disse eller de andre udelukkes af Sælskaber. —— De vaske sig efter at de har rørt ved et dødt Fæe eller menneskeligt Liig. Herved har Hr. Forskål giort den Anmærkning, at om nogen med en tør Haand har berørt et tørt dødt Legeme, agtes han ikke derfor ureen, med mindre hans Haand eller det døde Legeme har været fugtigt, og da maa han strax vaske sig reen. Har han berørt Aadselet af en Hund ellet Svin, maa han vaske sig 7 Gange. Iligemaade om en Hund har drukket af et Kar, maa det vaskes 7 Gange, førend en Mahomedaner vil drikke deraf igien. I Anledning af Hr. Hofraad Michaelis 95 Spørsmaal anmærkes af Forfatteren, at Mahomedanerinderne maa i deres Renselses Tid ikke giøre deres sædvanlige Bøn, fordi de bør fremstille sig reene for Guds Ansigt. De Indianske Hedningers Koner maa i den Tid ikke berøre noget Menneske, men holde sig indsluttede fra al Samqvem i en Vraae, hvor man tilbringer dem, saa længe den Tid varer, alt nødvendigt. —— I deres Opførsel mod Fremmede ere Araberne meget mere høflige end Tyrkerne, hvilke sidste virkelig bære næsten et Slags Had til Europæerne. En Europæers Navn er for en ung Tyrk ligesaa modbydelig og frygtelig, som en Tyrks Navn for vore Børn. Endogsaa de, som tage Tieneste hos Europæerne, synes ey at ansee disse deres Herrer som Velgiørere, men som Folk, der staaer under deres Skyts. De blive derover foragtede af deres Landsmænd, fordi de fornedre sig saa dybt at æde en Europæers Brød. Til Constantinopel kalder man dem Svinehytter. Allermeest ere Europæerne foragtede og forhadte til Damiat,

Damask, og til Kahira. Men i Arabien og Persien kan de endog af Pøbelen vente langt mere Høflighed. Tyrkernes Uforskammenhed til Constantinopel mod de Christne gaaer undertiden saavidt, at de nøde dem til, naar de gaae forbi, at feye deres Gader, og bære Skarnet bort, eller og de maa betale noget for at blive befriet derfor. Til offentlige Frydefester, som naar en Printz eller Prinzesse er født, ere de værst, og det er da raadeligt baade for Jøder og Christne ey at lade sig see paa Gaderne. I Ægypten til Kahira gaaer de fornemme Mahomedaners Stolthed saavidt, at Jøder og Christne, naar de ridende paa Esler komme dem i møde, maa de stige af for dem, hvilket en Betient med en Prygl i Haanden skikkes forud at tilsige dem. Forfatteren foreskiller og de græske Kiøbmand i Natolien som Smigrer og Svadsere, og denne deres Character anseer han tildeels som en Aarsag, hvorfore de af Tyrkerne begegnes med desto større Foragt, som tvertimod synes at vise større Høflighed mod de Armener, som vide bedre at tage deres Respect i Agt og begegne Tyrkerne med en vis Alvorlighed. **Dsjaur** (Vantroende) er ellers den almindelige Titel, som Tyrkerne af Foragt tillægge de Christne. Men langt mere foragtelig er den Titel **Tschefud**, som de tillægge Jøderne. Der ere iblandt de sidste en Deel rige Kiøbmænd og Vexlere, som formedelst deres Rigdom ere vel lidte af den tyrkiske Regiering, og kan derfor ofte være deres Medbrødre til Beskyttelse, naar de lider Uret. De Østerlandske Jøder befinde sig særdeles vel i Ægypten, hvor de har ret vidst at giøre sig nødvendige, og ved Toldforpagtningerne at sætte sig i Anseelse hos de fornemme til Kahira. Araberne og deres skinhellige Geistlige vilde ikke spise med Forfatteren som en Christen, men **Sunniterne** giorde sig derover ikke nogen Betænkning. — Arabernes Giestfrihed er berømt, og Forfatteren anfører besynderlige Exempler derpaa, som ere ham selv vederfarede, — **Salam Aleikum** (d. e. Fred være med Eder) er Arabernes sædvanlige Hilsen, hvorved de lægge den høyre Haand paa det venstre Bryst. Svaret derpaa er **Aleikum essalam** (d. e. med eder være Fred.) Dog har Mahomedanerne i Ægypten og Syrien en anden Hilsen til de Christne, der betyder saa meget som **god Morgen**, eller en anden, der betyder: **Ven, hvorledes befinder du dig.** Men Araberne i Jemen ta-

tager ikke den Forskiæl i Agt mod de Christne. Naar bekiendte Araber møde hinanden i Ørken ved Bierget Sinai eller paa Veyen til Ægypten, give de hinanden vel 6 til 10 gange Hænderne, enhver kysser sin egen Haand, og igientager immer det Spørsmaal: Hvi befinder du dig? Araberne i Jemen, der vil ansees for Folk af Levemaade, gisre hinanden ikke mindre Complimenter. Enhver stiller sig an, som han vil kysse den andens Haand, og enhver drager sin Haand tilbage, ligesom han af den anden ikke vilde modtage saadan Æresbevisning. Men at ikke denne Høflighedens Strid skal vare for længe ved, saa tillader gemeenlig den fornemmeste eller ældste Person, efter nogle Træk med Skulder og Haand, at de andre maa kysse hans Finger. Fornemme Araber omarme hinanden og berøre sig med Kinderne. —— Ingen Mands-Person hilser Fruentimmerne paa Gaden, og det er en Uhøflighed at see dem alt for skarp an. De ere ganske udelukte fra Sælskab med fremmede Mands-Personer, og kan Forfatteren derfor intet berette om deres Maneer i at modtage Fremmede. —— Til et Exempel blandt andre paa deres Ærbødighed mod Mands-Personer fortæller Forfatteren, at en Arabisk Dame, som kom dem i Møde i en bred Dal, i Sinai Ørk, gik af Veyen, lod sin Kameel føre af sin Betient, og gik selv saa længe til Fods, indtil de vare forbi. Men man maa af deslige Ærbødigheds Exempler ikke slutte, at det smukke Kiøn derfor er ringe agtet hos Mahomedanerne. —— Araberne ere af middelmaadig Statur, magre og tørre. Deres Kost er og meget tarvelig. Den gemeene Araber drikker gemeenlig intet andet end Vand, og nyder fast ingen anden Spise, end frisk bagt slet Brød, af en Slags Hirse (Durra) giennemæltet med Smør, Olie, Fit og Kameel-Melk. Dette Brød var Forfatteren saa uangenemt, at han hellere havde spiist Byg-Brød. Maaden paa hvilken de bage deres Brød forestilles Tab. 1. Deres øvrige Spise er Riis, Melk, Smør, Flode og alle Slags Have-Frugter. Dem fattes og paa Hvede-Brød. Kiød-Spise nyde de ikke meget i de hede Lande, hvor de holdes for usunde. De spise mit paa Gulvet i Stuen, hvor de udbreder en stor Dug. Hos de Fornemme har man en lang Serviette, hvilken de, som sidde til Bords med hinanden lægge i Skiødet og betiene sig alle af. I Mangel deraf bruger hver det Haand-

klæde, ſom han bær hos ſig for at tørre ſig med, efterat han har vaſket ſig. De ere vandte til at bruge deres Hænder, ſom Skeer, hvilke de dog ogſaa bruge. Men Kniv og Gaffel bruge de ikke, og Mahomedanerne ere ikke vante til diſſe Spiſe-Redſkaber, i hvis Sted de bruge Fingerne, og lade deres Kiødſpiſe ſkiære først i ſmaa Stykker. En Fornemme Mahomedaner, ſom var Tolder ved Dardanellerne, var den første Forfatteren har ſeet ſpiſe, nemlig til Aften hos den Franſke Conſul, da det kom ham noget fremmed og uſkikkeligt for, at ſee ham rive ſit Stykke Kiød med Hænderne, og ſnyde ſig i ſin Serviette. Dog meener han, det ſidſte kom af det, at han havde ſeet nogen af de andre ſnyde ſig i deres Tørklæde, og har meent, at Servietten var ham given til ſamme Brug. De vaſke Hænder, Mund og Næſe, gemeenlig endog med Sæbe, deres Kokker maa have deres Nægle afſkaarne til det Inderſte, og de agte deres Bøn for kraftesløs, om der befindes mindſte Ureenlighed ved deres Legemer. Hos de fornemme Schechs i Ørken, hvor man til et Maaltid forlanger intet mere, end Pilau eller kogt Riis, fremſættes et ſtort Træ-Fad fuld, hvorved ſætter ſig et Partie efter et andet, indtil alle ere mætte. I Stæderne hos de Fornemme, ſatte de ringere Betientere ſig til Bords, efter at Herren med ſine Giæſter og fornemmeſte Betientere havde afſpiiſt, Til Meedin ſpiſte Forf. med 16 af Weiwodens Hofbetientere. Her havde en Betient intet andet at beſtille, end at tage et Fad bort, og nedſætte et andet, ſom bleve bragte af andre Betientere, og ſaa ſnart det var nedſat, ſaae man alle 16 Hænder paa een Gang i Fadet. Man ſpiſer haſtig, og beder kun kortelig for og efter, men med Andagt. Man ſiger kun før man ſpiſer: i den barmhiertige og naadige Guds Navn! og efter at man har ſpiiſt, Lovet være Gud! Efter Maaltidet drikkes Vand, og ſaa Coffee, uden Melk og Sukker, ikke malet, men ſtødt i Morter. I Jemen drikker man alene en Slags Coffee, ſom tilberedes af Bønnernes Skaller, der ſeer ud og ſmager, ſom Thee-Vand. — Vel er al ſtærk Drik dem forbuden, men ikke deſto mindre ere der dog de, ſom drikke Viin og Brændeviin i Smug. En riig Kiøbmand til Loheja havde, ſkiøndt hemmelig, alt til Brændeviins Brænden behørigt Redſkab. I Stæderne, paa Grændſerne af Arabien, kan en Reyſende og bekomme Viin og Brændeviin hos Jøder og

Chriſt-

Christne. Man har ellers en hvid og tyk Drik, som tilberedes af Meel og kaldes Busa, og det skal være den samme Xenophon melder om L. IV. p. 135. i hans Rétraité des dix Mille efter Perrots Oversættelse. — I Stedet for stærk Drik, røge de en Urt, kaldet Haschisch, hvilken Hr. Forskål tillige med andre, der tilforn har reyst i Østlandene, holder for Hampe-Blade, og som gior dem rusende, og i deres Indbildning stærke og modige, hvorpaa Selskabet selv har haft Exempel i en af deres Arabiske Betientere til Coheja, der bildte sig ind, at kunne værge sig mod 4 Soldater, som han overfaldt paa Gaden. — Man har ikke mærket, at Araberne gior nogen Misbrug af Opium. — Ved Besøgelser bliver man beværtet med en Pibe-Tobak, med Confiturer og en Tasse Coffee, og saaer vel og en kostbar broderet Serviette paa Skiødet. De Fornemme lade deres Tobaks-Piber forfærdige i adskillige Figurer af Glas, Sølv eller Guld, men den gemeene Mand gior dem med ringere Bekostning af Cocus-Nød. Tobakken rive de med Fingrene, og fugte den vel, førend de stoppe. De Fornemme bære i en liden Daase noget vellugtende Træe hos sig, og stikker et lidet Stykke deraf i Piben for dem af Giæsterne, for hvilke de ville vise en besynderlig Opmærksomhed, og dette giver Tobakken en behagelig baade Lugt og Smag. Til Affeed bliver man bestænkt med Rosenvand og berøgt med Røgelse. Det skeer og naar man paa en høflig Maade vil betegne nogen, at Herren i Huset har Forretninger. Til Raschid blev Selskabet første Gang modtaget med alle østerlandske Ceremonier hos en græsk Kiøbmand. Een af dem blev ikke lidet bestyrtet, da en Betient kom og stænkede ham Vand i Ansigtet og paa Klæderne. Til al Lykke, siger Forf., var der en Europæer hos os, som kiendte Landets Sæder, og med faa Ord betegnede os Sagen, da vi ellers havde blevet til Latter. — I den Artikel om Arabernes Klædedragt er det mærkeligt, hvad han S. 65 fortæller om Fruentimmerne, at de nemlig, foruden deres Slører, bære tillige en Mængde Ringe om Arme og Fingre, og undertiden og i Næse og Ører, nogle Radder Glas-Perler om Halsen, ligesom Qvinderne i Ægypten og ved Sinai Bierg. Deres Negle farve de blodrøde, og deres Hænder og Fødder brungule med den Urt Elhenne. Det indvendige af Øynene male de begsort med en Farve (Kochsel), som bliver forfær-

diget

diget af Blye-Erts. De forſtørre ey alene deres Øynebryne, men male ſig endog andre Zirather i Anſigter og paa Hænderne. Ja de gjennemſtikker endog deres Hud, og lægge viſſe Materier paa ſamme, hvorved Zieratherne indæde ſig ſaa dybt, at de for deres hele Levetid ikke forgaae. Alt dette holder Araberinderne for Skiønhed. Endogſaa nogle Mands-Perſoner ſtryge Kôchſel paa deres Øyne, under Prætext, at det ſtyrker Anſigtet, men afærbare Folk blive de holdte for Petits Maitres. Diſſe farver og deres Regle røde, og de, der næſten gaae nøgne, beſmøre undertiden deres hele Legeme med El-henne. — Hvis nogen Mahomedan har ladet ſit Skiæg voxe, og ſiden ſkiærer det af igien, bliver han haardt ſtraffet derfor, ſaaſom til Basra med 300 Prygel, med mindre han med Penge kan tilfredsſtille Øvrigheden. — Af en Jøde til Maſkat har Forfatteren erholdet den Underretning, at naar den ældſte af flere Brødre døde uden Livs-Arvinger, var den næſt ældſte, om han endſkiønt var gift, forbunden til at tage ſin afdøde Broders Enke, naar hun ſaa vilde, da det ellers ſtod hende frit for, at gifte ſig uden for ſin afdøde Mands Familie. Samme Jøde var og et Exempel, at en Jøde frit kan tage ſig en anden Kone, uden at forſkyde den han allerede har. Hos Mahomedanerne ſkeer det, at nogen kan ægte ſin Broders Enke, men hun har ingen Ret til at forlange det. — Ingen Mahomedan maa have meer end 4 Koner, dog kan han desuden holde ſaa mange Slavinder, ſom han kan ernære. Men han maa derhos ſee til, at han kan forsøye ſine Koner, at de ikke ſkal klage ham an. Forfatteren beretter os S. 73, at Polygamie er i Østlandene ikke nær ſaa almindelig, ſom man i Europa holder for. Man finder mange, baade Gemeene og Fornemme, der lade ſig nøye med een Kone, og nogle har ſelv bekiendt for Forfatteren, at de derved fandt ſig langt bedre beldne. De Beſkyldninger, at de Mahomedaniſke Fædre ſælge deres Døttre, giør Forfatteren til intet. De rige Mahomedanerinder har ofte meer at befale i deres Huſe, end de Chriſtne Qvinder i Europa, og ere i viſſe Maader lykkeligere, ſaaſom de og kan forlange Skilsmiſſe, naar ikke Mændene opføre ſig mod dem, ſom de bør. I øvrigt er Forfatteren eenig med dem, ſom holde Polygamien for at være ſkadelig for Folkemængden. — I den Artikel om Østlændernes Omſkiærelſe, mælder Forfatteren tillige

om

om dens phyſiſke Nytte i Henſeende til Legemets Reenhed og Sundhed, og dens Nødvendighed for nogle Mænd i Henſeende til Avlingen. Et mærkværdigt Bevis paa den ſidſte, har Forfatteren ſelv ſeet til Moſul, hos en der boende Chriſten, der i den Henſeende beklagede ſig for Forfatteren, ſom han anſaae for en Læge. Ved nøyere Efterſpørſel og Underſøgning, befandt han, at Manden kunde hiælpes, naar han vilde underkaſte ſig Omſkiærelſens Operation, hvilken dog hans Kone ikke vilde tillade. —— Dette ſaaer være nok af de mærkværdige Artikler om Arabernes Sæder og Skikker. Med ſtor Begiærlighed og ikke mindre Fornøyelſe have vi læſt Forfatterens Beſkrivelſe over Sinai Biergs Ørk, hvor vi ventede at finde det, vi og fandt, hans Underſøgning om det Sted, hvor Iſraeliterne rimeligſt kan formodes at være gangne over det røde Hav, og hvorvidt denne deres Overgang kan og bør anſees for naturlig eller overnaturlig. Efter hans Meening, er denne deres overnaturlige Overgang ikke ſkeet over den brede Arm af Havet ved Bedea, men over den yderſte Ende deraf ved Sues eller Kolſum, og man bedrager ſig endda, om man troer, at en ſaa ſtor Karavanes Overgang kunde ſkee paa en blot naturlig Maade. Det giør og ikke lidet til hans Meenings Beſtyrkelſe, at hvad han ſelv paa Stedet, ved egen Underſøgninger, Erfaringer og Bemærkninger, har fundet rimeligſt, det har han ſiden erfaret, uden ſelv tilforn at have vidſt, at det ogſaa var Reſultatet af andre Lærdes Underſøgninger over denne Sag, hvoraf ſees, at han ey har føyet ſin Underſøgning og dens Reſultat efter Fordom og Hypotheſe, men efter egne Bemærkninger. Vi kunde endnu anføre flere Mærkværdigheder, hvis vi turde eller burde være mere vidtløftige i Recenſionen af et Skrift, hvoraf desuden ikke noget Udtog kunde gives, ſom kunde eller burde tilfredsſtille Læſerens Begiærlighed, der viſt vil finde, det vi og har fundet, ſin ſtore Fornøyelſe ved at giennemlæſe de vigtige Artikler om Arabernes Videnſkaber, deres Aſtronomie og Aſtrologie, deres hemmelige Kunſter, Gøglerier og Taſkenſpillerier, deres Lægekunſt og Sygdomme, om Træer, hvor iblandt Manna Træet, om Dyr i Arabien, om Landſkabet Jemen, hvorover Forfatteren har givet en hiſtoriſk, politiſk og geographiſk Beſkrivelſe o. a. m. Hiſt og her finder man uventede Bemærkninger og Oplysninger over et og andet

det af Hr. Hofr. Michaelis Spørsmaale, og ſom tildeels angaaer den Hellige Skrift. I øvrigt overlade vi Skriftet til Læſeren, og at ſlutte med en Lovtale over Forfatteren og hans Fortieneſter af Dannemark, ſaa vel i Henſeende til hans møyſommelige Reyſe, ſom denne dens fortræffelige og ſtore Frugt, vilde kun være ganſke overflødigt.

Jena. Chriſtian Rickmann, der Arzneywiſſenſchaft Doctor und ordentlicher Profeſſor bey der Academie zu Jena, der Römiſch Keyſerl. Acad. der Naturforſcher Mitglied, vom dem Einfluß der Arzneywiſſenſchaft auf das Wohl des Staats und dem beſten Mittel zur Rettung des Lebens. 1771. 269 S. i 8vo. Forfatteren ſkriver mod Charletaneriet, ſom en Landsfordervelig Plage. Han har Ret der i, at Lægemidler i uvidende og egennyttige Menneſkers, Markſkrigeres og Qvakſalveres Hænder, bør holdes for meget farlige og ſkadelige. „For „ deſto mere, ſiger han, at opvække Opmærkſomheden ved en „ ſaa vigtig Sag, tillade man mig, at jeg for det første ey „ alene beviſer den Skade, ſom en ryggesløs Misbrug af „ Lægekunſten anretter, men endog, at man overalt ikke „ nokſom erkiender Menneſkers Værd, og at jeg viſer af „ Statsgrunde, hvorvidt endogſaa Landets Rigdom og blom„ ſtrende Tilſtand, og Fyrſternes Magt og Indkomſter, be„ roer paa at forbedre Medicinal-Væſenet, og derimod „ ved ſammes Forſømmelſe bliver i lige Forhold forſømt.“ S. 31 anfører han af Süßmilch, at en Fyrſte, der regierte 50 Aar, kunde ſee ſit Folk fordoblet. Man kan ved alle Skabninger i Naturen forſtille ſig en tredobbelt Tids-Alder, nemlig Væxten, indtil de naaer den for enhver egen Fuldkommenhed; den Tid, i hvilken denne Fuldkommenhed varer, indtil dens mærkelige Aftagelſe; den ſtedſe mærkelige Aftagelſe indtil Enden af deres Tilværelſe. Menneſket voxer indtil ſit 24 Aar. Den naturlige Vedvarenhed af dets moedne Alder og dets legemlige Tilſtands Fuldkommenhed er altſaa ikke ſaa kort, og Enden af dets Tilværelſe er, i Følge den almindelige guddommelige Orden, i Forligning med andre Dyriſke Skabninger, temmelig langt udſat. Man ſkal og erfare, at de Perſoner, ſom med en uſædvanlig Haſtighed nærme ſig til deres Fuldkommenhed, og voxe haſtigere op, end man i

Al-

Almindelighed pleyer, ikke opnaaer nogen høy Alder. De færreste Mennesker opnaaer deres naturlige Levnets Maal. Saa vel ved en uordentlig og umaadelig, som ved en forkiælnet Levemaade, giør man sig og andre for Tiden moeden til Undergang. Forfatteren er meget misfornøyet med de Mødre, der finde Naturens sunde Orden alt for besværlig og uskikket for sig, og hellere overgive deres Børn til Ammer, end selv ville opamme dem. Han viser tillige, at baade mange Koner, som og mange af deres Børn, ja endog Ammernes egne Børn alene ved den Aarsag maa tilsætte Livet. Den strax efter Fødselen tilbagedrevne Melk, falder ofte, efter Tissots Bemærkning, tilbage paa Hiernen eller Lungen, og foraarsager undertiden derved Barselkonernes pludselige Død. Hr. von Haller regner denne Melkens Tilbagedrivelse iblandt Aarsagerne til Inflammationer og Frisler. Deraf kommer undertiden en forstærket Blodflod efter Fødselen, skadelige Diarrhæer, Hævelser og Knuder i Brystet, hvoraf ofte er kommen Krebs, Trangbrystighed og andre langvarige krybende Sygdomme. Ja man maa, siger han, med Süßmilch S. 64 retfærdiggiøre Sagen, hvorledes man vil, saa ere dog Ammerne ingen Mødre, og selv Mangelen paa Ømhed er ofte Aarsag til mangen dødelig Forsømmelse. Rousseau siger, at de der give andres Børn at die, i Stedet for deres egne, ere slette Mødre, og hvor ville de da blive gode Ammer? I det Følgende forekommer philosophiske og moralske Betragtninger over Menneskenes Sygdomme. Han holder det for Gudsbespottelse, at Mennesker, som ved aabenbare Udsvævelser og ved Umaadelighed har paadraget sig Sygdomme, udgive dog samme for en dem af GUd tilskikket Skiæbne. Man ønsker, at Forfatterens Forslag til Forbedring i Medicinalvæsenet maatte finde Gehør, og at de, som sidde ved Roret, vilde til den Ende føye de kraftigste Foranstaltninger. Men ligesaa meget ønsker man og til det almindelige Bedste, en udbredet Kundskab og Dyd, da de fleste af Uvidenhed bringe sig selv af Dage.

Wittenberg og Zerbst. Der geschickte Viehhirte, oder Unterricht, die Kentniß der Ochsen und Kühe, ihres Alters, ihrer Krankheiten und der damit verbundene Zufälle u. s. w. betreffend ꝛc., von Herrn J. G. Bou-

Boutrolle, aus dem Franzöſ. überſetzt. 1771. 8½ Ark i 8vo. Skiøndt man regner dette kun blandt de middelmaadige Skrifter, ſaa ſkal det dog fortiene Opmærkſomhed, formedelſt den ufuldkomne Tilſtand, Qvæg-Lægekunſten endnu befinder ſig udi. Her handles først og meest udførlig, men endda kun alt for kort om Horn-Qvægets Sygdomme, og dernæſt forekommer noget om Faarenes, Svinenes og Hestenes Sygdomme. Sygdommene ſkal ikke være tilſtrækkelig beſkrevne og ofte forordnes ſære Midler derimod. Overſættelſen kalder man ſkiødesløs, utydelig, og ofte ſlet.

Hamburg. Johan Henrich Vinc. Nöltings, Prof. in Hamburg, Predigt für junge Leute, welche Luc. II. 40., in der hieſigen Dohmkirche gehalten worden. 1772. 55 S. i 8vo. I Tilſkriftet til den umyndige og næppe fra Døden og den ſmertelige Lidelſe befriede Søn, taler det samme og retſkafne Fader-Hierte. I Prædikenen ſelv uddrages af JEſu Exempel følgende Freundſchaftliche Ermahnungen an junge Leute: 1) I voxer i Dage og Aar; ſeer til, at I og kan voxe i nyttige Kundſkaber og Dueligheder: 2) I bliver immer ſtærkere i Siælens Kræfter; ſeer til, at I og kan blive ſtærke i Dyden; 3) I tragter efter Viisdom i jordiſke Ting; tragter tillige efter de Retfærdiges Klogſkab: 4) I ſætter en ſtor Deel af Eders Lyksalighed i andre Menneſkers Kiærlighed; vider, at det er Eders høyeſte Salighed, om I finde Naade hos Gud.

Avignon. Choix de Philoſophia morale propre a former l'Eſprit & les Mœurs. 1771. 2 Vol. liden 8vo. Diſſe tvende Bind indbefatter Samlinger af adſkillige til Geniets og Sædernes Dannelſe og Forbedring henhørende moraliſke Afhandlinger. Udgiveren nævner ſig kun for ſaa vidt, at han kalder ſig Forfatter til Choix varié de Poeſies.

Göttingen. Deutſche Schriften von der Königl. Societ. der Wiſſenſch. zu Göttingen herausgegeben I. Band. 1771. 302 S. i 8vo, med 4 Kobber-Tavler. Denne koſtbare Samling indbefatter under 19 Artikler mange ſær vigtige og lærde Afhandlinger, hvilke deels Sælſkabets Correſpondentere, og andre Lærde har indſendt, deels dets egne Medlemmer har udarbeydet og tilſøyet.

No. 52.

Kiøbenhavnske

Efterretninger

om

lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 24de Decbr. 1772.

Kiøbenhavn. Første Grunde til Regnekunsten og Algebra. Ved Thomas Bugge, Deres Kongel. Majests. Ober Landmaaler. 1772. 364 S. i stor 8vo. Med Godiches Skrifter. —— Forfatteren har med dette Skrift vildet afhiælpe den Mangel, vi har i Videnskaberne paa høystnødvendige Haandbøger skrevne i Modersmaalet, hvorover mange har klaget. I det Øyemærke har han anseet det for sin Pligt, at anvende de ledige Timer, han har haft tilovers fra andre Forretninger til sine Landsmænds Nytte ved at udarbeyde en Mathematisk Haandbog, som skal indbefatte de første Grunde til de Mathematiske Videnskaber og deeles i fem Deele. Af disse har han her leveret den første Deel, som indbefatter Regningen og Algebra. Den anden Deel skal indbefatte Geometrien, Trigonometrien, og det øvrige af Algebra tilligemed Landmaalingen og Vandvevningen. Den tredie Deel skal afhandle de mekaniske og statiske Videnskaber. Den fierde Deel skal forklare de optiske og astronomiske Lærdomme, og den femte Bygnings- og Krigsvidenskaberne. I disse Videnskabers systematiske Afhandling har Forfatteren læst og ført sig til Nytte de nyeste og beste Skribentere, og skiøndt han ikke lover nye Opfindelser, saa har han dog heller ikke vildet fortiene Navn af Sammenrapser, men tilegner sig i det mindste, som sit eget, en stor Deel af Sætningernes Orden, Tydelighed, nøyere

Beſtemmelſer, ſamt en eller anden Vending i Beviſer og Opløsninger. I Beviſerne har han ſom oftest betient ſig af den ſynthetiſke ſom den meest klare og overbeviſende Læremaade. Vel er Skriftet indrettet til en Haandbog for dem, ſom paa egen Haand ville lære de Mathematiſke Videnſkaber, men Forfatterens Øyemærke har tillige været at levere en nogenledes fuldſtændig Lærebygning, og har han i den Henſeende anſeet Værket for vidtløftigt for Begyndere at giennemlæſe paa een Gang, hvorfor han har raadet diſſe at deele Giennemlæsningen til trende Gange, og hver Gang at indſkrænke den til viſſe Øyer, ſom han i Fortalen har anviiſt, og ſom Læſeren ſelv i Forveyen med et Tegn i Bogen kunde bemærke. Skulde han endogſaa bemærke, at han under Læsningen behøvede en Veyleder efter Bogens Anviisning, (thi man kan og maa vel foreſtille ſig Begyndere af ulige Begreb) ſaa kan dette dog ſlet ikke regnes til nogen Mangel af den fornødne Tydelighed i en Haandbog, der dog i Almindelighed maa være ſkreven ſom en Lærebog, hvorefter endten at underviſe ſig ſelv, eller lade ſig undervise af andre. Hvem der ikke formedelſt Mangel paa en vis Færdighed af Begreb, ſom Bogen vel hiſt og her forudſætter, kan det første, vil vel altid finde Leylighed til det ſidſte, og naar i Almindelighed Bogen er bequem til begge Deele, ſaa har den vel al den Tydelighed, man kan kræve af en ſaadan Haandbog, ſom ved en større eller den udførligſte Grad af Tydelighed maatte have blevet alt for vidtløftig. I øvrigt vil man af Bogens Indhold bedſt kunne overſee hvad Underviisning den i Almindelighed giver. Efter en forudſkikket **Indledning** om Mathematikens Begreb og dens Deele, den Mathematiſke Læremaade og Mathematikens Nytte, følger først **Regnekunſten** afhandlet i følgende Artikler: I) afhandler Regnekunſtens almindelige Grunde: II) Tallenes Udtrykning ved Tegn: III) De fire Regnings-Arter i heele Tal: IV) De fire Regnings-Arter i Brøk: V) Qvadrat- og Cubik-Tal, og Rødernes Uddragning: VI) Decimal Brøk og dermed de fire Regne-Maader: VII) Tallenes Sammenligning, deres dobbelte arithmetiſke og geometriſke Forhold, og den ſidſtes Egenſkaber og Anvendelſe paa Reglen med Tre: VIII) Logarithmernes Natur, Regning dermed og dens Anvendelſe. Derpaa følger **Algebra**, hvis første Afdeeling, om Bogſtav-

Reg-

Regningen og Ligheder nes Oplosning af første og anden Grad, er afhandlet i følgende Artikler, af hvilke I) afhandler, foruden Bogstav-Regningens Almindelige Grunde de 4 Regnings-Maader med Algebraiske Størrelser, tilligemed de ved den Algebraiske Division forekommende uendelige Rader: II) Enkelte Ligheder, hvorudi er ikkun en ubekiendt, giver Regler for deres Oplosning og anvender dem paa adskillige Problemer: III) Enkelte Ligheders Oplosning, hvorudi ere flere end en ubekiendt. IV) De Arithmetiske Progressioner, deres Beskaffenhed, Summering og deraf flydende Problemer: V) Regning med Værdigheder, deres Exponenter og Rødder i sammensatte Størrelser: VI) Værdigheder af sammensatte Størrelser og Rødders Uddragning: VII) De Geometriske Progressioner: VIII) Ligheders Oplosning ved Logaritmer: IX) De fire Regnings-Maader med rationale og irrationale Rodstørrelser: X) De fuldkomne og ufuldkomne Qvadratiske Ligheder. Forfatteren regner Mathematiken iblandt de for det borgerlige Sælskab umistelige Videnskaber, der ikke burde indsluttes inden for de høye Skolers Mure, og han ønsker at enhver Borger i Staten kiendte saa meget deraf, som der maatte høre til hans Cirkel: „ Kunstnernes „ Værker, hedder det, vilde da dannes efter den rigtigste og „ ædelste Smag. Haandværksmandens Arbeyde vilde blive „ bedre og nøyagtigere. Agerbruget vilde forbedres. Tænke„ maaden vilde oplyses, og en vis Undersøgelses og Opfin„ delses Aand udbredes, uden hvilken nogen almindelig For„ bedring i Videnskaber, Kunster, Haandværker og Haand„ teringer ikke er at vente. Men hvor skal den danske Krigs„ mand, Søemand, Kunstner og Haandværksmand og „ Agerbrugeren lære de af Videnskaberne laante Grunde, efter „ hvilke han inden for sin Omkreds kan gaae frem? Har „ han i Ungdommen ey lært fremmede Sprog; er han der„ til ikke riig nok; kan han derpaa ey anvende saa megen „ Tid, som kunde være tilstrækkelig til at lære en Deel af „ Videnskaben selv; saa maa han lade sig nøye med de fore„ givne practiske Regler, og vedblive at være ukyndig om „ deres Grunde, Sammenhæng, Forbedringer og Udvidel„ ser.“ Da det er denne Betragtning der fornemmelig har bevæget Forfatteren til nærværende Haandbogs Udarbeydelse, saa har han derved haft den vigtige Indvending at bestride,

at de fleſte Kunſtnere kan gierne lade ſig nøye med de dem i Ungdommen og ved Underviisningen i deres Lære foreſkrevne practiſke Regler og Kunſtgreb, hvortil de juſt ikke behøve nogen Demonſtrativiſk Theorie, ſom vel ikke var ſaa læt at tilveyebringe hos enhver Kunſtner og Haandværksmand, med mindre der til den Ende vare indrettede offentlige Skoler, hvor unge Lærlinger kunde blive ſaaledes grundig underviſte hver i det Haandværk og den Kunſt, han var opofret til. Denne Indvending har han baade forudſeet, og ſaaledes S. 13. grundig begegnet, ſom nok er værdt at høre: „Hoved„ Øyemærker af de Mathematiſke Videnſkaber bliver, ſom „ ſagt er, deres Udøvelſe til det borgerlige Sælſkabs Nytte „ eller practiſke Arbeyder. Man kunde falde paa at lade ſig „ nøye alene med de practiſke Regler, og ey beſvære ſig med „ Theorier, ſom nogle ukyndige mueligen anſee for Grillen„ fængerier. Alt for mange bane ſig ſaadanne Gienveye, „ og følge blindt hen de practiſke Regler, uden at vide hvor„ for? Men ſaadanne ere ikke engang Practici. Den, ſom „ med Theorie foreener en øvet Færdighed i at iværkſætte „ ſamme, fortiener først Navn af en duelig Practicus. „ Alle andre arbeyde i blinde. De kiende ikke de forſkiellige „ practiſke Methoders Rigtighed, ey Redſkabernes Nøyag„ tighed. Indſniger ſig nogen Feyl, veed de ey at hiælpe „ ſig. Forekommer et Tilfælde, ſom ey findes i deres prac„ tiſke Catechismus, ſaa ſtaaer Forſtanden ſtille. Hvad der „ lykkes, det lykkes, og anſees for magesløſt. Hvad der „ vanlykkes, gaaer galt, og ofte anſees det for umueligt „ ſom har ſin Grund i Uvidenhed. Practiken uden Theo„ rie behandler alene enkelte Tilfælde, og bliver immer „ ſtaaende ved det, den veed, uden ſelv at kunne udvide „ ſine Grændſer. Theorie, foreenet med Practik, gaaer „ idelig videre og videre, og omendſkiøndt Anledningen der„ til ofte gives ſaa vel af hælbige, ſom af uhælbige practiſke „ Forſøg, ſaa er dog intet viſſere, end at de borgerlige Ind„ retningers Fuldkommenhed og Forbedringer beroer paa „ Theoriens og Practikens lykkelige og beſtandige Forbindel„ ſe.“ Man ſeer da, at Forfatteren virkelig har arbeydet til ſine uſtuderede Landsmænds Nytte. Om vi ſkiønne Ret, udfordres til at ſkrive med Nytte for ſaadanne ey alene en vis Tydelighedes Gave til at forklare ſig og ſætte Tingen i et

Lys,

Lys, hvorved den ſom lætteſt falder i Øynene, men endog en vis Forglemmelſe af ſig ſelv og ſin egen dybſindige mathematiſke Theorie, og en Nedladelſe til en vis Grad af Begreb, ſom i Almindelighed kan forudſættes hos ſaadanne Læſere. Man maa ſaa at ſige bilde ſig ind, at man er ſin egen Lærling, i det man ſkriver for at lære andre, glemme at man er en Lærd i ſin Profeſſion og tillige Meſter af ſamme, overbeve med ſig ſelv, hvad Anſtrængelſe af Tankekraft en eller anden Sags tydelige Foreſtilling endten tilforn har koſtet for at bilde den for ſig ſelv, eller nu koſter for at afbilde den for andre, derefter tage i Betragtning, hvorvidt man i Almindelighed hos ſine Læſere kan forudſætte ſaadan Anſtrænge ſes Mueligbed til ſamme Grad, og hvor man finder, at en anden Foreſtillings Maade koſter eller har koſtet ſig ſelv mindre Møye, da hellere vælge denne, end nogen anden vanſkeligere, ſaaſom man ellers let kan bedrage ſig ſelv ved at foreſtille ſig det ſom let fatteligt for andre, hvad man ſelv for nærværende Tid let fatter og indſeer, formedelſt en vis rodfæſtet Færdighed i Sagens tydelige og livagtige Foreſtilling, naar man derhos glemmer den Møye, den endten tilforn har koſtet, eller den Grad af Foreſtillings Kraft, ſom dens høyeſte Lys i ſin Fornyelſe eller Antændelſe paa nye udfordrer. Hvorvidt Forfatteren ſaaledes i Almindelighed nokſom begvemmelig har vidſt eller træffet at lempe ſig efter de forudſatte og ham for Øyne værende Læſeres jævne Begreb, det er noget Kiendere ſelv bedſt kan ſkiønne, og de Læſere, ſom ville betiene ſig af hans Haandbog, i Gierningen ſelv bedſt kan erfare. Vi kan ikke nægte, at vi jo hiſt og her har fundet hos ham tydelige Forklaringer, og iblandt flere mulige anførte Methoder, de lætteſte fulgte og foredragne frem for de andre og derhos med tydelige Exempler oplyſte. I øvrigt veed man vel og dette, at al relativiſk Dunkelhed ikke kan tilregnes Skribenten ſom en Mangel eller Feyl.

Göttingen og Gotha. Geſellſchaftliche Bemühungen der Welt, die chriſtlichen Religion auzupreiſen. Kein Licht, kein Troſt erfreute mich, Kennt ich nicht, JEſus Chriſtus dich. Erſten Bandes, erſtes Stück. 1772. 180 S. i 8vo. Den Sagtmodigheds og Kierligheds Aand, ſom hos de vær-

dige Forfattere, af dette periodiſke Skrift, fører Pennen, undſkylder endog paa en ædel Maade Uvilligheden mod Religionen, ſom den, der ey altid kommer af Hiertets Ondſkab. Forfatterne ere lutter Prædikantere, og deſto større Ære og Vard bekomme diſſe deres Ord i Indledningen S. 7: „GUd! „ hvilket ſtor Anſvar haver altſaa I Phariſæiſke Geiſtlige, „ hvis Forhold modſiger den chriſtelige Retſkaffenhed, og ſom „ lade Eder beherſke af Egennyttighed, Stolthed, Vellyſtig„ hed, Avind og Hevngiærrighed, ſom viſer ingen Sagtmo„ dighed mod de Vildfarende, ingen broderlig Samdrægtig„ hed og Fordragelighed imod dem, der tænke anderledes, „ end I.“ Diſſe ſælſkabelige Bemøyelſer ſkal være ſom en Fortſættelſe af de meget nyttige, men for nogle Aar ſiden beſluttede **Beyträge zur Vertheidigung der practiſchen Religion.** Forfatternes Hoved-Øyemærke er, at anpriſe baade Venner og Fiender det Fortræffelige i den chriſtelige Religion, dens Nytte og Kraft til at giøre Mennesker dydige, roelige og ſalige; det Guddommelige og Elſkværdige, det Viiſe og Høye, ſaa vel i det Ganſke, ſom dens enkelte Deele. De ville derfor vælge ligeſaa lidet blot ſpeculativiſke Sandheder, der ikke oplyſe den chriſtelige Religions Fortræffelighed og har ingen Indflydelſe paa Hiertets Tilfredsſtillelſe og Helliggiørelſe, ſom blot polemiſke Afhandlinger. Det bliver altſaa deres Hoved-Sag, at foredrage ſaadanne Sandheder af den verdslige og hellige Hiſtorie, af den naturlige og aabenbarede Religion, ſom endten ere Chriſtendommens Grund, eller udbrede Lys og Klarhed derover, for Ex. JEſu Religion har altid iblandt Verdens Retſkafne og Viiſe haft offentlige Venner og Forſvarere: De ſalige Forandringer, ſom den har virket hos det hele menneſkelige Kiøn og i enkelte Lande: Den ſlette Fremgang Religionens Fiender hidindtil har giort, og det formodentlige Udfald af deres Bemøyelſer: den chriſtelige Lærdoms Overeenſtemmelſe med den ſunde Fornufts Grundſatzer: den chriſtelige Religion giver os reene og høye Begreb om GUd, om hans Forhold imod Verden, den lærer os, hvad vi ere, og hvad vi bør være: JEſu Storhed i hans Lidelſe og i hans Dødſtund: Sammenligning mellem de naturlige og chriſtelige Dydshelte. Men de aabenbarede moraliſke og practiſke Sandheder ſkulle fornemmelig være den rette og vide Mark for Forfatternes Bemøyelſer. Indholdet

ſkal

ſkal fornemmelig være taget af egne Meditationer, dog vil man og indrykke Overſættelser og foredrage i et kort og fatteligt Udtog Beviis for den chriſtelige Religions Sandhed, ſom ere udførte i hele Bøger eller i større Afhandlinger. De vil og anføre Begivenheder, hvorved den chriſtelige Religions Kraft og Skiønhed bliver ſtadfæſtet, ſaaſom Exempler af Spottere, der paa deres Døds-Seng har omvendt ſig til JEſum, og ſom endten i deres egen Ulykke, eller ved andre Vantroendes Jammer og beklagelige Ende ere bragte paa bedre Tanker; ædle, høye og rørende Bedrifter af ſande Chriſtne; veldædige Anſtalter til det menneſkelige Sælſkabs Nytte, ſom man har Religionen at takke for. Endelig ville Forfatterne og give en kort Anmældelſe af ſaadanne Skrifter, ſom i Almindelighed tale Religionens Sag, og ſom i Beſynderlighed ſigte til den practiſke Chriſtendoms Befordring. Dette **første Stykke** indbefatter følgende Artikler: 1) JEſu Religions Foragtere tænke ſtridig mod Guds Ære og mod den menneſkelige Værdighed og Lykſalighed. Første Beviis. 2) Andet Beviis. 3) Om deres Død, ſom have forfulgt de første Chriſtne. 4) Et Forſøg over Lykſaligheden. 5) Hertugindens af Holſtein-Sonderborg Characteer og efterladte Brev til hendes Dotter. 6) Guds Beſpotteres Elendighed. Tilſidſt forekomme nogle Anmældelſer af de nyeſte Skrifter til Religionens Forſvar. Det anførte viſer Skriftets baade Plan og Indhold.

Frankfurt am Mayn. **Eden oder Betrachtungen über das Paradies, und die darinnen vorgefallene Begebenheiten, nebſt Vorrede von D. C. F. Barhdt, Profeſſor zu Gieſſen.** Den ubekiendte Forfatter erklærer den hele Hiſtorie om Faldet for tropiſk, men paa ſaadan en Maade, ſom endnu faa har forklaret den. Hr. D. Bahrdt, der ikke med Biefald tager nogen almindelig Andeel i Skriftes Indhold, anfører en Correſpondent, der har forelagt ham det Spørsmaal: **Ob man nicht ohnbeſchadet der Religion und der Würde göttlicher Offenbahrungen, behaupten könne: daß die Schriftſteller des alten Teſtamentes, und beſonders Moſes, ſich zuweilen des Unterrichts der Fabel bedienet, und dieſelbe in ihren Vertrag eingewebet haben?** I Fortalen bliver dette Spørs-

maal underſøgt med megen Beſkeedenhed og anvendt paa den Fortælling om Bileams Æſel, og paa den hele Lære om Diævelen. Man anfører os Slutningen af Fortalen, med den velgrundede Erindring, at den viſt ikke vil finde almindelig Biefald, ſaa lydende: „Man nehme noch dieſes dazu, daß „ der Morgenländer ſeine von der Phantaſie zuſammenge„ webte philoſophiſche Grillen von der Geiſterwelt hatte; ſo „ wird man ſich nicht wundern, wenn man ihn in ſeine „ Schriften alles perſonificiren, alle Abſtracta zu Concreta „ verwandeln, alle unſichtbare Wirkungen der Natur, als „ Wirkungen der Geiſter vorſtellen, die moraliſche und phy„ ſicaliſche Kräfte ſelbſt in Geiſter verwandeln, und beſon„ ders die Sünde mit ihren Reitzungen und Werkzeugen in „ der Perſon des Teufels und ſeines Reichs vorſtellen ſieht. „ Und ſollte die Religion wohl etwas verlieren, wenn man „ annähme, die heiligen Schriftſteller hätten ſich nach dieſer „ orientaliſchen Denkart, weil ſie einmahl für Leute ſchrie„ ben, die an dieſelben gewöhnt waren, gerichtet, und da„ her die Perſonificationen abſtracter Begriffe, und be„ ſonders der Sünde beybehalten? Sollte die Religion nicht „ vielmehr gewinnen, wenn wir durch almählige Verwand„ lung dieſer Hypotheſe in Wahrheit, die ganze Lehre vom „ Teufel aus der chriſtlichen Kirche zu verbannen, die Men„ ſchen von ihren Aberglauben zu reinigen, und ſie nicht „ mehr auf den Teufel, der im Finſtern ſpuket, ſondern auf „ den moraliſchen Teufel, das heißt, auf das in ihnen „ wohnende Böſe, und auf die äuſſerlichen Reitzungen zur „ Sünde zurückzuführen ſuchten?“ Man kan viſt nok giøre for meget af den perſonlige Diævel, men at giøre ham til Intet, er ganſke viſt og for lidet. Overalt bliver i forommældte Skrift Hiſtorien om Adams Fald forklaret paa en uegentlig Maade, ſom en lærende Mythologie om det moralſke Ondes Oprindelſe. Forklaringen ſkal have ſine Fortrin for andre uegentlige, og overalt være forfattet med Alvorlighed og Beſkeedenhed, ligeſom Forfatteren og overalt viſer Kierlighed for den aabenbarede Religion og formeener ſig virkelig at giøre den en Tieneſte med denne ſin Forklaring. Dermed vil man dog ikke erklære den for rigtig eller orthodox i theologiſk Forſtand. Ja, om man end vilde forudſætte hans Hypotheſe, at Hiſtorien 1 M. B. III. var en moralſk Fabel,

vil

vil dog Forklaringen i ſig ſelv ikke finde almindelig Bifald i al Henſeende. Slangen vilde man nok anſee, ſom Fabel-Digterens Machinerie, og ikke med Forfatteren ſige, at den betyder Menneſkets Blod, ſom flyder i Slangeformige Aarer, og tilſkynder det til det Onde, men hellere, naar den ſkal være et Afbildning af noget Egentlig, at den foreſtiller Menneſkets i mangfoldige Sving læt bøyelige og forføriſke Indbildningskraft. Landſkabet Edens geographiſke Beſkrivelſe vilde man vel og tage egentlig, men derimod regne Kundſkabens Træe og dets Frugt til Fabel, hvilken giftige Frugtes Æden Forfatteren dog tager ganſke egentlig. Hr. B. har og i Fortalen meddeelt nok en anden rimeligere Forklaring, dog ſelv ikke givet nogen Deciſion, men blot i den Afſigt udgivet diſſe en Anonymi Tanker, for at bevæge en anden lærd Mand til at underſøge, om ſaa vel denne ſom andre Hiſtorier af det Gamle Teſtamente, i ſær i Moſis Skrifter kunde, Religionens Værdighed og Sandhed ubeſkadet, antages for underviſende Fabler?

London. The complete Engliſh Farmer, or, a Practical Syſtem of Hushandry, exhibiting the different Effects of Cultivating Land according, to the uſage of the old and new Hushandry. By a Practical Farmer, and a Friend of the late Mr. Jethro Tull. 1771. Denne Skribent vil have ſamlet i eet Bind, alt hvad en Landmand bør vide, og alle i mange Bøger adſpredte Opdagelſer og Forbedringer i Landhusholdningen. Dog vil han ikke, man maa anſee hans Værk blot ſom en ſammenrapſet Samling, men ſom et Forſøg til, igien at oprette oekonomiſke Skrifters Credit, ſom de, efter hans Meening, ſkal have forloret, ved Mangel af practiſk Kundſkab og Anviſning. Ved Landhusholdningen, betragtet ſom en Kunſt, foredrager han Tulls Theorie, ſom har forhvervet ſig almindeligt Bifald. Han forſvarer Hr. Tull imod den Beſkyldning i D. Homes Tractat Principles of Agriculture, ligeſom den blotte Jord var Planternes eeneſte Næring. Jordens Sønderknusning holder han for nødvendig til Vextens Befordring, men Varme og Fugtighed betragter han, ſom de ſtore Midler, hvorved Vexten bevirkes. I de første 9 Hovedſtykker handler han om den almindelige Indretning af et Landgods, om de nød-

vendige Bygninger, og hvorledes man har at anlægge ſamme paa det bequemmeſte og fordeelagtigſte. Her efter viſer han, hvorledes den Afdeeling i Enge og Agerland bedſt lader ſig giøre. Han anſtiller en Sammenligning over et Godſes Indtægter og Udgifter og angiver derved den almindelige og ſande Regel, at ſtore Godſer ere fordeelagtigere for Eyerne, men at de ſmaa derimod forøge Statens Styrke. I Henſeende til Tieneſte Folk raader han, at man ſkal vælge ſaadanne Folk, ſom fra Ungdommen af ere vandte til Landhuusholdning og det derved forefaldende Arbeyde. Om Qvægets Valg, om de nødvendigſte og bedſte Redſkaber til Landhuusholdningen, om Grundens forſkiællige Beſkaffenhed og Godhed, og ſammes Forbedring, taler han med Indſigt. I et heelt Hovedſtykke handler han om de Forretninger og Dyder, ſom han fordrer af en Landhuusholder. Om Jorddyrkningen handler han i nogle Hovedſtykker. Man anſeer overalt Forfatteren for en Mand, der har været dette ſit Arbeyde voxen.

Oxford. Man har i dette Aar 1771. bekommet en anden nye Udgave af **Shakeſpear** fra den Clarendoniſke Preſſe, i 6 ſtore 4ter eller ſnarere Fol. Bind. Den derpaa anvendte Pragt kan man næſten kalde ødſel. Foran hvert Stykke er et Kobber, ſtukken af **Gravelot**. I øvrigt er Udgaven fuldkommen liig den første af 1744., ſom **Thomas Hammer** har beſørget, kun at ved Enden af hvert Bind ere tilføyede Læſemaader af **Theobalds** og **Capells** Udgaver. Brugen af den ſidſte Udgave forraader megen Upartieſkhed, ſaaſom Hr. **Capell** i Fortalen til ſin Udgave juſt ikke havde gaaet lemfældig til Værks med Hr. **Hammer**. Her tales intet om **Sam. Johnſons** Udgave. Formodentlig troede man og ikke til Oxford, at han i Texten ſelv havde anbragt nogen væſentlig Forbedring. I øvrigt har det ved Enden tilføyede **Gloſſary** bekommet en betydelig Forøgelſe. For nogen Tid ſiden har Engelænderne begyndt at anvende ſtor Flid paa deres gamle Digteres Sprog. Man ſpørger, naar Tydſkerne vil giøre det ſamme ved deres gamle Digtere.

Amſterdam. Le Bourgois politique & impartiale d'Amſterdam. 1771. 96 S. i 8vo. Der er udkommet et franſk Skrift fra en Kiøbmand til Marſeille, hvori man ſø-

ger

ger at indtage Hollænderne imod Russerne, som kunde blive til en farlig Søemagt, og som man ikke ved Penge-Laan burde være behiælpelig til denne Storhed. Hollænderen igiendriver disse Skrækbilleder. Han viser, hvor mange og hvor nyttige Vahre Rusland overlader til andre Nationer. Derimod siger han, sælger I Franske intet andet, end overflødige Vahre, som man lykkelig kunde undvære. Han forsikrer, mange meener, at Sildefangsten først er bleven dreven paa de Lieflandske Kyster, og har siden først forandret Stedet. Han fortællet, hvorledes Aar 1158. nogle Skibe af Wisby har lagt Grunden til Staden Riga, og hvorledes de saa kaldte **Sorte Hoveder** ere opkomne, som der og til Reval udgiør et betydeligt Sælskab, og hvor i Engelske, Hollandske og Tydske Familier lade sig indlemme. Han bebreyder Franskmændene, at deres Handel gaaer til Grunde formedelst den Daarlighed, at de af Kiøbmænd endelig ville være Marqviser, og ved de Handlendes overmaadelige Bekostninger.

Paris. Obſervations ſur la phyſique, ſur l'hiſtoire naturelle & ſur les Arts, avec des planches en taille douce, dediées a Mgr. le Comte d'Artois, par Mr. l'Abbe Rozier. 1771. Dette periodiske Skrift skal indbefatte de nye Opdagelser i Naturen og Kunsterne. Forfatteren lover sig Opmuntring ved Publikums Biefald, og indbyder alle Lærde og Kunstnere til at meddeele ham deres Opdagelser, og de til Tydelighed nødvendige Aftegnelser. Nærværende første Bind indbefatter 5 Artikler, angaaende Vandets Aftagelse, Mineralogien; det naturlige Papiir, som findes i Naboelauget af Staden Cortona i Storhertugdømmet Toscana; Dyreriget; Kunster og Haandværker, og lærde Efterretninger for Aaret 1771., betræffende Natur-Historien og Kunsterne.

Leipzig. Periculum criticum in Anthologiam Conſtantii Cephalæ. 1772. 152 S. i 8vo. Forfatteren Hr. **Joh. Gottl. Schneider** har tilforn udgivet Anmærkninger over **Anakreon.** Her leverer han kritiske Forbedringer og Oplysninger over de græske Sind-Digter, deels over dem, som Hr. Prof. **Reiske** i Miſcellaneis Lipſienſibus har stillet for Lyset, deels over dem, som findes i den Samling af

Stra-

Strato, ſom Hr. Geheime-Raad Klotz har udgivet. Til diſſe føyer han endnu andre af det bekiendte Leipzigſke Haandſkrift af Cephala, og har ſammenlignet nok et Par andre Copier. Forfatteren ſynes ey utilbøyelig til at udgive Cephalas hele Anthologie. Over Meleager, Ariſton, Schyptinus og nogle andre Digtere i Anthologien forekommer og gode litterariſke Anmærkninger. Fremdeles er indlemmet forbedrede Læſemaader over Jamblichs Protreptikon, og tilføyet Antigoni af Caryſtus Forbedringer, meeſt af Ariſtoteles, ſom denne har udſkrevet. Man finder og her en Sammenligning af mange Skribentere med Ariſtoteles og Theophraſtus, ſom ikke faa af de ſildere har øſt af. Hos Ælian har han med Conrad Gesner fundet mange Spor til, at han har haft Oppian for ſig. Som en nye Grund, hvorfor det περὶ θαυμασιων ακουσματων bør fradømmes Ariſtoteles, anfører han tvende Steder, ſom ſynes at være overdragne af Nicander. Forfatteren giver Haab om med Tiden at udarbeyde en Udgave af Nicander, en Digter, ſom frem for mange andre ſmaa græſke Værker fortiener at drages for Lyſet.

St. Petersburg. Collectio omnium obſervationum, qvæ occaſione tranſitus Veneris per Solem 1769. Juſſu Auguſtæ, per Imp. Ruſſ. inſtitutæ fuerunt, una cum theoria indeqve deductis Concluſionibus. 607 S. i 4to, med 8te Kobbere. Her forekommer først Hr. Prof. Mayers Bemærkninger, og dernæſt af mange andre Lærde, hvoraf de fleſte ere tilforn af Akademiet blevne bekiendtgiorte i Udtog hver for ſig. Efter dem følger en Forklaring over Methoden, af Veneris Giennemgang at beregne Soel-Parallaxen; iligemaade af Soel-Formørkelſe at finde geographiſke Længder, og ved begge Slags Begivenheders Bemærkninger at forbedre Tavlerne. Fremdeles følger Hr. Krafts geographiſke Længde af Orenburg; en Forbedring i de Mayeriſke Maaneds-Tavler, af hans Soel-Formørkelſers Bemærkning; ſammes Bemærkning af en Comet 1770. til Kamenetz i Pohlen, tilligemed dette Steds geographiſke Beliggenhed. Meteorologiſke Bemærkninger over Aaret 1769. til Petersburg af Hr. Joh. Alb. Euler. Tilſidſt leveres aſtronomiſke Refractioner ved ringe Høyder, ſaaledes ſom Hr. Mallet har bemær-

ket

ket dem i Solen den 19de Junii til Ponoi. Den ringeſte Høyde er 1 Gr. 10 M. 28 S.; Refr. 22 M. 58 S.; den ſtørſte 7 Gr. 50 M.; Refr. 6 M. 16, 4 S.

Göttingen. D. *Juſtiniani* Inſtitutiones ex recenſione Jac. Cujacii. Editionem curavit & animadverſiones nonnullas adjecit *Jo. Bern. Koehler*, Phil. P. P. E. Gœtting. 1882. 248 S. ſt. 8vo. Den lykkelige foregaaende Aftryk af Hr. Juſtice-Raad **Gebauers** Corpus Juris har foranlediget denne anſeelige Aftryk af Inſtitutioneren, med ſamme Skrifter og ſamme Nøyagtighed, efter en foregaaende mangfoldig Reviſion. Den Cujaciſke Text er derved lagt til Grund, men den ægte og rigtige af den Cujaciſke Udgave af 1585., ſom med den bedſte Critik og af de ældſte Haandſkrifter er berigtiget. Thi da Hr. Prof. R. begyndte at ſammenligne Udgaverne, ſaa fandt han, at man i den **Ottoniſke** og den **van Waterſke** havde aftrykt den med ſtørſte Uagtſomhed beſørgede Fabrotiſke af 1643. Fra S. 219 følger Hr. Prof. R. Anmærkninger, hvor i han deels beſtyrker og oplyſer den Cujaciſke Læſemaade, deels paa nogle Steder foredrager den ældre Læſemaade eller de af en **Contius**, **Charondas**, **Cujaz**, og **Reitz** ſammenlignede Haandſkrifters Læſemaade, deels og anbringer og bedømmer de nyere Lærdes Forbedringer, og vover ſelv nogle Formodninger.

Halle. **Freye Betrachtungen über die Religion für denkende Leſer.** 1771. 262 S. i 8vo. Tilbøyelighed til Traurighed og forurolligende Tvivl har, efter Forfatterens egen Bekiendelſe, bevæget ham til at underſøge de vigtigſte Grunde for den chriſtelige Religions og Aabenbarings Sandhed. Skriftet indbefatter 4 Afhandlinger. I den første prøver han Beviſerne for Guds Tilværelſe, og finder ſig med de hiſtoriſke ſaa fuldkommen tilfredsſtillet, at han end ikke vil føle Styrken i de endre af Naturen tagne Beviis. Den anden Afhandling handler om den hellige Skrifts guddommelige Indgivelſe. Den umiddelbare Indgivelſe indſkrænker han blot til den prophetiſke Deel eller til det, ſom Menneſkene ellers ikke af ſig ſelv kunde vide. I den tredie Afhandling om Dæmoner, Diævle og Helvede yttrer Forfatteren nogle ham egne Forklaringer. Dæmoner, Engle og

Diæv-

Diævle ere ham intet andet end lutter moralske Ting. Christus er for Ex. i Ørken bleven fristet af lutter satanisk Vantroende Mennesker. I den fierde Afhandling om Opstandelsen antager han den Meening, at Siælene skulle bekomme ganske andre Legemer, som med de nærværende ikke staaer i nogen Forbindelse.

Breslau. Beytrag zur Geschichte des gegenwärtigen Krieges, zwischen dem Russischen und Türkischen Reiche; als auch zuverläßige Nachrichten von der Schlacht bey Chocsim 1769. und der bey Kasol 1770. Nebst einer gründlichen Beschreibung derer in diesem Kriege sich mit befindenden fremden Nationen, ihrer Sitten und Gebräuche, ihre Art Krieg zu führen ꝛc., mit Plans. Von einer Person von Stande. 1771. 13 Ark. i 8vo. Forfatteren mælder i Fortalen, at han havde opsat dette Skrift ikkun for Tidsfordriv, og ikke besiemt det til Trykken. Han overgav det i Aaret 1766. til Prins Adam Czartorisky, General af Podolien, til en Tid, da der endnu ikke var nogen Udsigt til, at Rusland og Porten skulde bryde los med hinanden. Men der blev uden hans Vidende bekiendtgiort en tydsk Oversættelse deraf. Dette bevægede ham til at udgive sin egen franske Original med tilføyede Anmærkninger, som angaaer nærværende Krig. Skriftet er inddeelt i 4 Hovedstykker. Det første handler om Tyrkernes Krigsstat. Forfatteren giver kun slet Begreb om dette Folk. Man lærer af ham at kiende det som et uvidende, stolt, giærrigt, og hadefuldt Folk. De Tyrkiske Krigshære ere intet mindre end frygtelige, uden al Orden og Disciplin. Man maa kun aldrig vente deres rasende Angreb, men først angribe dem. Vel fattes ikke dette saa stolte Folk personligt Mod. Dog betiene de sig og fast alle af Opium, førend de gaaer til Slag, hvilket Forfatteren imod Chardin tilforladelig forsikrer. S. 66. forekommer en Prøve paa deres Overtroiske Uvidenhed: „ Den nu regierende Sultan Mustapha, „ der elsker Kunster og Videnskaber saa høyt som man af en „ Tyrk kan forlange, vilde lade oversætte et fransk Skrift, „ som handlede om den Borgerlige og Krigs-Bygningskunst. „ Juristerne og de Geistlige, som i Tyrkiet føre tilsammen „ det besynderlige Navn Ulema, satte sig imod dette Fore-

„ ta-

„ tagende under denne Forevending, at det strød mod Re„ ligionen. De oversætte derfor intet andet end de Holland„ ske Tidender, og ikkun saa meget deraf, som staaer dem „ an.“ Det andet Hovedstykke handler om den Russiske Armée, om Floden og Folkets Genie. Det tredie handler om Georgierne, om Indvaanerne af Colchis og andre Folk, som til Russernes Fordeel har grebet til Vaaben, og endnu kan. Det fierde handler om Maaden at føre Krig med Tyrkerne.

Greifswald. Oden und vermischte Gedichte von J. A. F. von Gentzkow, Herzogl. Mecklenburgisch. Ober-Kammer-Junker, Erbherrn zu Dewitz ꝛc. Zwote und vermehrte Auflage. — Dis pietas mea & Musa cordi est. *Horat.* 1771. 16 Ark i 8vo. Tilskriftet er stilet til den nu regierende Dronning af Engeland. Af den Ode, hvor i Digteren skildrer den Virtues Roe forelægger man os følgende Prøve:

Erzürntes Glück, das nur dem Thoren lachet,
Vergeblich wüth'st du wieder mich.
Wenn deine Gunst sie scheinbar frölich machet,
So bin ich frölich ohne dich.
Was kan dein Zorn dem, der dich schmäht, entziehen,
Als Güter, die ihn nie ergötzt?
Nimm sie zurück, sie waren nur geliehen;
Nie hat ein Weiser sie geschätzt.

Berlin. Observations sur le livre intitule Systeme, de la Nature, par M. J. de Castillon. 1771. 549 S. i 8vo. Man bekiender at have læst dette Værk med største Forsynelse. Lad være deslige alvorlige og metaphysiske Bøger ikke ere skrevne for enhver, og de fleste Mennesker lade sig først røre af de sædvanlige Grunde, formedelst hvilke man slutter fra Verdens Orden og de jordiske Legemers Bygning til et Øyemærke, og følgelig til Gud. Men og saadanne Bøger ere nødvendige og fortiener alle fornuftige Menneske-Venners Biefald, hvor i Beviserne for Guds Tilværelse med den alvorligste Strænghed forsvares imod dristige Fienders Angreb. Aldrig skal nogen have skrevet med større Mod og Dristighed, end den ubekiendte Forfatter af Systeme de la nature, der

lige-

ligefrem har foredraget de Vantroendes Lære, med alle dens afſkyelige Følger, og ligeſom la Metrie har lært os uden al Hyklerie, at al Forſkiæl paa Gierninger var kun en Digt. Forfatteren har paa det nøyeſte fulgt ſin Modſtander i alle hans Skrit, og har opdaget ham i alle hans egenmægtig antagne Sætter, forvexlede Betydninger af Ord, og falſke foregivne Beviis.

Frankfurt am Mayn. Hypomnemata zur Bahrdtiſchen Dogmatik. Under denne Titel har en Anonymus foretaget ſig at igiendrive den Bahrdtiſke Dogmatik, og med al den Frimodighed han ſkriver, har han dog ikke tilſideſat den Høyagtelſe, han ſkylder hans Lærdom. Han har endog tilegnet Hr. D. Bahrdt ſelv dette ſit Skrift. Man finder derudi mange vigtige og uventede Anmærkninger.

Halle. Inſtrumentum pacis Osnabrugenſis in uſum Auditorum ſuorum edidit Philippus Erneſtus Bertram, Prof. Jur. Ord. 108 S. i 8vo. Da Hr. Prof. Bertram i ſine Forelæsninger forklarer den Weſtphaliſke Fredsſlutning, ſaa var det nødvendigt, at han forſynede ſine Tilhørere med Exemplarer deraf. Han har derfor beſørget denne Udgave fornemmelig efter den Meyerſke.

Erlangen. Af den nye forbedrede Udgave af den Pocockiſche Beſchreibung des Morgenlandes, er udkommen den anden Deel paa 392 S. i 12mo, med 36 Kobbere, ſom indbefatter Beſkrivelſer over Paläſtina, Syrien, Meſopotamien, Cypern og Candien. Hr. Prof. Schreber har og føyet til denne Deel ſine betydelige Anmærkninger, ſom i ſær tiener til at forbedre og forøge de botaniſke Efterretninger.

Heilbron. Briefe eines Prinzen Hofmeiſters über Baſedows Prinzen Erziehung, und hauptſächlich über deſſen Agathokrator. 1771. 6 Ark i 8vo. Man forſikrer os, at Forfatteren af diſſe 7 Breve taler af Hiertet og overalt med en anſtændig Beſkeedenhed mod vor berømte Hr. Prof. Baſedow, og det, ſom fortiener Læſerens Opmærkſomhed og Eftertanke.

No. 53.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

II. Hæfte. Torsdagen den 31te Decbr. 1772.

Kiøbenhavn. Sørge-Tale over Græven af Bernstorph, fordum Stats-Minister og Geheime-Raad i Conseillet, samt det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Sælskabs første Præsident: holden i Sælskabets offentlige og høytidelige Møde den 12te Mart. 1772., af Martin Hübner, Hans Kongel. Majests. virkelig Etats-Raad og Sælskabets Vice-Præsident. Trykt paa Sælskabets Bekostning. 1772. 40 S. i 8vo. Med Mollers Skrifter. Hr. H. har fundet for Godt at forudskikke en kort Forerindring, hvor i han fortæller de vigtigste af Grævens Levnets-Omstændigheder, som dem, paa hvilke han tildeels har bygget den korte paafølgende Parentation, hvor i han kortelig berører de Fortienester, den Sal. Grøve har indlagt sig, som Videnskabers, Flids og Vinskibelighedes Elsker, Velynder og Befordrer, som en velgiørende Herremand, overalt og som Menneskeven, som Stats-Minister i og uden for Landet, og som Stifter af det Kongel. Danske Landhuusholdnings-Sælskab, hvis første Præsident han var. Hvem der forlanger endnu at vide mere endten af den Sal. Herres Levnets Omstændigheder, eller til hans Fortienesters Ære, ville vi henvise til Fortalen for Altonaischer gelehrter Mercurius auf das Jahr 1771. Af nærværende Lovtale ville vi kun udtegne følgende Stykke: „S. 17 „ Aldrig haver den Sandhed, at med Flid dyrkede Viden-

„ ſkaber formilde Sæderne, viiſt ſig til ſtørre Fordeel, end
„ i hans Exempel. Hans Ungdom var en Kiæde af flittige
„ Studeringer, og hans hele Liv blev et Billede paa en næ-
„ ſten ulignelig Godhed, ſom kiendeligen betegnede al hans
„ Omgang, og enhver af hans Handlinger med Venligheds
„ og Velvilligheds behagelige Mærke. Han ſaae ſig om i alle,
„ endog de ufrugtbare Deele af Videnſkabernes vidtudſtrakte
„ Rige, for med ſaa meget ſtørre Vished at vælge og dyrke
„ de tienligſte. Hans Stand og hans ædle Tænkemaade be-
„ ſtemte end nøyere hans ſkiønſomme Valg; om hvis almin-
„ delige Nødvendighed Kundſkabernes Mængde og Livets
„ ſnevre Grændſer tilfulde overtyde den Fornuftige. Det
„ menneſkelige Kiøns underrettende Aar-Bøger og dets ufor-
„ anderlige Love; de borgelige Sælſkabers væſentlige Beſkaf-
„ fenhed; Staternes adſkillige Forfatning, og deres fælles
„ og ſærſkilte Rettigheder; Sædelærens vide og lærerige Om-
„ kreds; men i ſær den ypperlige Kunſt, at befordre hele
„ Nationers Velſtand, uden andres Fornærmelſe: alt dette
„ blev omſider hans ivrigſte Studeringers udmærkede For-
„ maal. Med hvad uſædvanlig Fremgang han har lagt
„ Vind paa diſſe for en retſkaffen Statsmand umiſtelige Vi-
„ denſkaber, og hvilken faſt utroelig Styrke han forhvervede
„ ſig i dem og i flere, det veed, af utallige Prøver, i det
„ mindſte den virkſomme Deel af vor Tids ſtatskyndige Ver-
„ den. Alle Videnſkaber giøre den menneſkelige Forſtand
„ Ære, og ingen foragter nogen af dem, uden den Uviden-
„ de. Dog fortiene de, der giøre os til bedre Mennesker
„ og nyttige Borgere uden Tvil Fortrinet. Det aldeles
„ ubrugbare i enhver, burde end ikke læres i Skolerne; men
„ kunde, ſom uſkyldig Nyſigenheds Gienſtand, gierne over-
„ lades til ſærdeles Elſkeres frivillige Eftergrandſkning.
„ Menneſkets Dage ere faa; og de til dets og til de borger-
„ lige Sælſkabers Lykſalighed fornødne Lærdomme, ere nu
„ omſtunder mange.“ Saa ſimpel og jævn er overalt den-
ne liden Tale, og dens Forfatter maa have foreſtillet ſig, at
den Sal. Grøves Fortieneſter i og af ſig ſelv vare ſaa
ſkinnende, at de ikke trængte til nogen fremmed eller
udvortes Pragt og Glimmer. —— Vi kan her ved den
Leylighed tillige meddeele den Efterretning, at den
til afgangne Grev **Bernſtorphs** Jhukommelſe ſlag-

ne

ne Medaille er og nyelig uddeelt blandt dem, som have ladet samme forfærdige. Paa den ene Side sees Grævens Brystbillede, og paa den anden Side læses følgende Inscription: Ob vitæ integritatem, beneficentiam, eximiam fidem ac solertiam singul. in administranda republ. post fata F. cur. moerore & desiderio juncti cultores Hafnienses.

London. A compleat Systeme of Landsurveying &c. 1771. i 8vo., er en saavel theoretisk som practisk Anvisning til Markmaalingen, hvori angives de beste, rigtigste og bequemmeste Methoder med de brugelige Instrumenter, hvorledes man maa holde Bog derover, og indeele Markerne efter deres Størrelse og indvortes Godhed. Endelig er og tilsøyet logarithmiske Tabeller, saa man har her i et Bind alt hvad som er nyttigt og nødvendigt.

*** *** ***

Trondhiem. Den 6te Julii var det Kongel. Norske Videnskabers Selskab første Gang samlet efter Hans Høyædle Høyærværdigheds Hr. Biskop **Gunneri** Hiemkomst fra Kiøbenhavn, da iblandt andet blev oplæst Hans Kongel. Høyhed Arve-Prints **Friderichs** egenhændige Brev til Selskabet, hvori Han med naadigste Udtryk erklærer og antager at være herefter det Kongel. Norske Videnskabers Selskabs Præses; i Anledning hvoraf Selskabet, for at betegne sin store Glæde herover, og sin underdanigste pligtskyldigste Taknemmelighed, besluttede, aarlig at høytidelig holde Hans Kongel. Høyheds høye Fødsels-Fest. Brevet, som til Publicums Fornøyelse herved bekiendtgiøres, lyder Ord for Ord saaledes: Til det Norske Lærde Selskab: „At befordre Videnskaberne, og „ fornøye de kiære og troe Normænd agter jeg for min Ære, „ og vil jeg dertil giøre hvad jeg formaaer. Hans Majest. „ Kongen har tilladt mig at være det Lærde Norske Selskabs „ Præses, og jeg glæder mig ved, at have faaet end et „ Baand mere med det Norske Folk." Christiansborg, den 24de May 1772. **Friderich.** — Hans Kongel. Høyhed Arve-Prints **Friderich**, det Kongel. Norske Videnskabers Selskabs høye Præses, har udgivet en nye Prøve paa sit naadigste Sindelav mod samme, og derved tillige mod det

ganſke Norſke Folk, i det Hans Kongel. Høyhed ved egenhændig Skrivelſe til Sælſkabet af 7de Auguſti ſidſtleden naadigſt lover, af ſin egen Caſſe aarlig at ſkiænke det 300 Rdlr. til Belønningers Udſættelſe, ſom paa Hans Majeſts., vores allernaadigſte Konges høye Fødſels Dag ſkal uddeles, nemlig: 1) 50 Rdlr. til en Priis for en Afhandling over en Videnſkaberne angaaende Materie. 2) 100 Rdlr. anvendes til 2 Priſer for Afhandlinger, angaaende de Norſke Næringsveye. 3) 150 Rdlr. deeles i 4 Priſer, og ſkal beſtemmes for indfødde Normænd, allene af Bondeſtanden, ſom i Agerdyrkning, Fiſkerie, Skoves Opfredelſe og kunſtig Vittighed i deslige Sagers Beſtyrelſe, har viiſt en beſynderlig Flid. I Følge hvoraf Sælſkabet for første Gang udſætter ovennævnte Belønninger for følgende Afhandlinger og Fortieneſter: 1) 50 Rdlr. for den beſte Afhandling om den beviiſlige Aarſag til den hiſt og her ved Søekanterne i Norge og andenſteds forekommende Spedalſkhed, eller Lepra Scorbutica, og de Midler, hvorved den beſt kan læges. 2) 50 Rdlr. for en Afhandling, angaaende den, i Henſeende til Aarets Tid, Stædet og Fiſke-Redſkaberne, beſte Maade at fange, behandle og nedſalte Sild paa til beſte Kiøbmands Gods og længſte Varighed, ſaa at den i alle Henſeender kunde ſættes ved Siden af den Flamſke Sild. 3) 50 Rdlr. for en Afhandling om det beſte Slags i Norge brugelige Plov, hvorvidt den i Henſeende til de forſkiællige Jordarter er tienlig, og om den ikke kunde forbedres, oplyſt ved efterrettelige Tegninger. 4) I Henſeende til de 150 Rdlr., ſom ere beſtemte til Belønning for 4 af Bondeſtanden i Norge, bliver for i Veyen fornødent, at en udførlig og paalidelig Forklaring om den Vinſkibelighed og kunſtige Vittighed, een eller anden Bonde frem for ſig har udviiſt i Agerdyrkning, Skoves Opelſkning, Fiſkerierne og Rovdyrs Udryddelſe, til Sælſkabet bliver indſendt, efter at den af Stædets Sognepræſt, Foged og Sorenſkriver tilhobe er blevet atteſteret, da Belønningerne fra 50 til 25 Rdlr. i Overeenſtemmelſe med enhvers udviiſte Flid og Fortieneſte blive uddeelte. Efterretningerne herom ønſkede man at maatte blive indſendte inden December-Maaneds Udgang dette Aar, paa det at den første Uddeeling kunde ſkee paa næſtkommende Hans Kongel. Majeſts. høye Fødſels Dag den 29de Januar. 1773; men Afhandlingerne

No. 1, 2 og 3, som ſkrives paa Latin eller Danſk, maa i det ſeeneſte være indløbne inden November-Maaneds Udgang 1773. Alt indſendes poſtfrit, og Forfatterne til Afhandlingerne No. 1, 2 og 3 lade efter Sædvane en forſeiglet Seddel medfølge med deres Navne udi, og ſamme Devis paa, ſom ſættes paa Afhandlingen. De Medlemmer, ſom ere uden for Trondhiems Bye, kan og gjøre ſig Haab om den Belønning der er udſat paa Afhandlingerne, naar deres indſendende Skrifter fortiene den, men diſſe maa ikke allene indſendes under et fremmed Seigl, men og være afſkrevne ved en fremmed Haand. — Da det Kongel. Norſke Videnſkabers Sælſkab til underdanigſt Erkiendtlighed for Hans Kongel. Høyhed Arveprints Friderichs høye Præſidium og Gavmildhed med Sælſkabet havde beſluttet at celebrere Høyſiſammes høye Fødſels Fæſt den 11te Octobr., og ſamme indfaldt paa en Søndag, blev dertil berammet Mandagen den 12te ſidſtleden, hvorpaa Løverdagen forud alle Stands og andre diſtingverede Perſoner ved 2de Medlemmer bleve indbudne til at bivaane en offentlig Tale, ſom bemældte Mandags Formiddag Kl. 11½ blev i denne Anledning holden i Sælſkabets ſædvanlige Forſamlings Sahl af dets Vice-Præſes og Directeur, Hans Høyærværdighed Hr. Biſkop **Gunnerus**, hvilken med ſtørſte Fornøyelſe blev anhørt af en ſtor Mængde Tilhørere baade af Byen og fra Landet, hvorfra de nærmeſte Medlemmer vare ſkriftlig indbudne. For og efter Talen blev af Stadens Cantor, Hr. Conrector **Thams**, opført en ſmuk Vocal- og Inſtrumental-Muſik, hvortil Poeſien var forfattet af Hr. **Hans Bull**, Sognepræſt til Klæboe, ſom tilligemed Talen med det første bliver trykt. Derefter beværtede Vice-Præſes de ſamtlige høye og reſpective Herrer Medlemmer med et anſtændigt Middags-Maaltid, med hvis Slutning alle Medlemmer giorde et Sammenſkud af en anſeelig Gave til Byens meeſt trængende Huusarme. I Anledning af denne høytidelige Dag bleve i Sælſkabet optagne efterfølgende høye og reſpective Herrer til Medlemmer: Hans Høygrævelige Excellence Hr. Geheime-Raad **Thott**, Hr. Conference-Raad **Lüxdorph**, Hr. Conference-Raad **Hielmſtierne**, Hr. Conference-Raad **Schumacher**, Hr. Conference-Raad **Carſtens**, Hr. Conference-Raad **Nielſen**, Hr. Grøve **Friderich Chriſt. Reventlau**, Hr. Grøve **Friderich Ludvig Reventlau**,

Hr. Etats-Raad Rosod Ancher, Hr. Etats-Raad Kall, Hr. Etats-Raad Horrebov, Hr. Etats-Raad Langebech, Hr. Etats-Raad Falsen, Hr. Etats-Raad Theodorus Holm, Hr. Assessor Jacobi, Hr. Assessor Colbiørnsen, Hr. Doctor og Professor Holm, Hr. Pastor Bluhme, Hr. Professor Hee, Hr. Professor Balle, Hr. Professor Schlegel, Hr. Professor Abraham Kall, Hr. Professor von Aphelen, Hr. Cancellie-Raad Marfeldt, Hr. Ober-Landmaaler Bugge, Hr. Sekretair Hammer, Hr. Doct. Sandorph, Hr. Mag. Ancher, Adjunct. ved Universitetet i Gottingen, Hr. Kønig, Kongel. Physicus i Tranquebar, Hr. Mag. Simon Wolf, Hr. Professor Bang, Hr. Otto Beyer, Handelsmand i Trondhiem, Hr. Henrich Meinche, ligeledes Handelsmand i Trondhiem. Af Udenlandske: Hr. Montin, Doct. Medicinæ i Halmstad, og Provincial Physicus i Hallandsaas, Hr. Thunbye, Historicus Naturalis.

Kiøbenhavn. Under 24de Septembr. i dette Aar 1772 har det allernaadigst behaget Hans Majest. Kongen, at befale Conference-Raad Lüxdorph, Conference-Raad Suhm, Etats-Raad Langebek, og Professor Erichsen, strax at sammentræde med Ephori ved den af afgangne Prof. Arnas Magnusen oprettede Stiftelse til gamle nordiske Skrifters Bekiendtgiørelse ved Trykken, for nøye at efterse dens nærværende Tilstand, samt i en samlet og bestandig Commission at overlægge, og med forderligst iværksætte de Midler, hvorved Stiftelsen, i Følge den derover den 18de Januar. 1760. stadfæstede Fundatz, kan komme i bestandig Drift og Gang, saa at der ey alene idelig og flittig arbeydes paa, at de største og betydeligste Værker bekomme den behørige Form og Skikkelse til at kunne fremstilles for Lyset, men endog sees derhen, at der, om mueligt, saavel i Aar, som siden aarligt, tillige et eller andet grundigt Skrift til Trykken befordres. Hvorhos Commissionen tillige er paalagt at besørge saavel denne til dem ergangne Kongel. Befaling, som deres videre Fremgang og Foranstaltninger herudi, den lærde Verden bekiendtgiort, og ellers ved hvert Aars Udgang herom allerunderdanigst at nedlægge for Hans Majest. en udførlig Beretning. Til samme Høy Kongel. Befalings allerpligtskyldigste Efterlevelse, har Commissionen sidstleden 1ste Octobr. for

ſor første Gang været forſamlet, og, næſt at aftale det fornødne til Stiftelſens Tilſtands Eftersyn, beſluttet at giøre Begyndelſe med at udgive et Islandſk Skrift, kaldet **Chriſtendoms Saga**, ſom meenes at være forfattet omtrent imod Aar 1300. og indeholder en Beſkrivelſe om den chriſtelige Religions Indførſel i Island, hvortil føyes en Latinſk Overſættelſe; med hvilken man til dette Aars Ende haaber at blive færdig, ligeſom man og tillige vil arbeyde paa, og siden, ſaaſnart mueligt, ved Trykken bekiendtgiøre en kort, men derhos nøyagtig og underretlig Fortegnelſe paa alle de Haandſkrifter, hvoraf den af Stifteren til ſaadant Brug ſkiænkede anſeelige Bogſamling beſtaaer. — Sælſkabet til de ſkiønne Videnſkabers Forfremmelſe har tilkiendt Prisen i Veltalenheden Fortælling **Sigrid**, eller Kiærlighed, Tapperheds Belønning. Da Seddelen aabnedes i Forſamlingen, fandtes ikke Forfatterens Navn, men alene de Ord: Bene vixit, qvi bene latuit. Forfatteren vilde behage at imodtage eller at lade imodtage den ham tildømte Priis hos Profeſſor **Schlegel**, ſom Sælſkabets Sekretair. Hans Priisſkrift udgives tilligemed andre til Sælſkabet indſendte Skrifter i det tiende Stykke af Forſøgene i de ſkiønne og nyttige Videnſkaber. Prisen i Poeſien og i Moralen uddeles ey for denne Gang. Dog har Sælſkabet i et og andet af de indkomne Poeſier, uagtet deres betydelige Mangler i Henſeende til Planen og til Stilen, fundet kiendelige Spor af Genie. Diſſe og andre Stykker, ſom ey til Trykken ere antagne, findes forſeglede til Afhentelſe i **Mummes** Boglade paa Børſen. Til de nye Priſer udſættes denne Gang følgende Materier: I Poeſien bliver Prisen, ſom er 50 Rdlr. eller en Medaillie af ſamme Værd, tildømt det beſte Forſøg i den **malende Poeſie**, hvorved Popes Windſor Foreſt kunde tiene til Exempel. Dertil maatte udvælges noget Sted i de Danſke Stater, ſom ved ſin Yndighed eller og ved ſin Skrækſomhed giør ſig mærkværdigt; ſom i det første Fald Sundet eller et af Lyſtſlottene, og i det andet Malſtrømmen eller Vandfaldet Sarpen i Norge. Man kunde ogſaa vælge noget Sted i Danmark eller Norge, hvor der findes mærkværdige Levninger af Alderdommen, eller ſom kunde give Anledning til en heldig Opdigtelſe, paa Tirkels Maade i hans Kenſigtons Garden udi Dodsleys Samling.

Derforuden udſættes en anden Priis af ſamme Værd for de beſte Danſke aandelige Sange, ti i det mindſte. Den Samling, ſom Prisen bliver tilkiendt, udgives for ſig ſelv paa Sælſkabets Bekoſtning. I Veltalenhed udſættes Prisen af 40 Rdlr. eller en Medaille af ſamme Værd, for en med Exempler og Characterer oplyſt Afbildning paa den ægte og den foregivne Patriot. I Moralen udſættes Prisen af 30 Rdlr. for den beſte Afhandling over en af Forfatteren ſelv udvalgt Materie. De Skrifter, ſom ere beſtemte for diſſe udſatte Priſer, indleveres paa ſædvanlig Maade inden Martii-Maaneds Udgang i næſtkommende Aar 1773. udi Mummes Boghandling. —— Hans Kongel. Majeſt. har allernaadigſt behaget at ſkiænke Hr. Etats-Raad Langebeck og Hr. Capitain Niebuhr hver en Guld-Medaille med Inſcription: pro Meritis, den første, ſom Forfatter af et Værk, ſom har den Titel: Scriptores Rerum Danicarum, hvoraf den første Deel nyelig er udkommet, og den ſidſte formedelſt hans med almindelig Bifald optagne Beſkrivelſe over Arabien. Denne Medaille er alene beſtemt for lærde og andre vel meriterede Mænd, ſom ved deres Flid og Færdighed paa en eller anden Maade have giort Staten nogen nyttig Tieneſte.

Amſterdam. De ſkiønne Videnſk. og Kunſters Sælſkab har til 1ſte May 1773., for ſædvanlig Priis, opgivet til Beſvarelſe følgende Spørsmaal: Von welchen Tugengenden oder Untugenden ſind die Menſchen zu allen Zeiten am meiſten beherrſchet worden, und iſt das Herz der Menſchen von Zeit zu Zeit verbeſſert, oder verſchlimmert worden, oder iſt es ſich zu aller Zeit gleich geblieben? Og til 1ſte May 1774. har det opgivet følgende Spørsmaal: Welche ſind die Urſachen, daß einige unſerer Provinzen bey dieſen Friedenszeiten in Abſicht auf ihre Finanzen ſo ſehr herunterkommen, daß ſie nur mit groſſer Schwierigkeit ihr Contingent aufbringen können, und welches iſt das beſte und geſchickteſte Mittel, dieſelben herzuſtellen und zuverbeſſern, ohne dadurch die Einwohner mit neuern Auflagen zu beſchweren, ſondern ſie im Gegentheil, ſo viel, als möglich, davon zu befreyen?

Gøt-

Göttingen. Det Kongel. Sælſkab har i ſin Forſamling den 4de Julii tilkiendt en Afhandling af Hr. Doct. Reimarus i Hamburg Priſen for Beſvarelſen paa det opgivne Spørsmaal om offentlige Korn-Magaziners Nytte. I ſamme Forſamling blev for tilkommende Aar 1773. opgivet følgende oekonomiſke Spørsmaal: Iſt die Theorie, daß man niemahls Kornzuſchläge machen, nie das Brantweinbrennen verbieten, ſondern den Kornhandel und deſſen Conſumtion in alle Wege unbeſchränkt laſſen müſſe, auf die Churfürſtlich Braunſchweig-Lüneburgiſchen Lande mit Nutzen anzuwenden?

Leipzig. Den 19de og 20de May holdte det her værende oeconomiſke Sælſkab deres Forſamling, hvor iblandt andet blev beſtemt en Priis paa 25 Rdlr., ſom ſkal udbetales i Paaſke-Meſſe 1773., for følgende Priis-Spørsmaal: Wie iſt der Mangel an den nothwendigſten Lebensmitteln durch die Oeconmie einzelner Perſonen, oder der Communen, am wirkſamſten zu vermindern? Insbeſondre: aus was für phyſicaliſchen Umſtänden läßt ſich ein dergleichen Mangel vorher ſehen, und was für Maaßregeln ergreift bey ſolchen Umſtänden die Vorſicht eines klugen Hauswirths, ſo wol in der Feld- als Hauswirthſchaft, um der Folge des Mangels vorzubeugen.

Danzig. Det her værende Naturforſkende Sælſkab uddeelte den 27de Februar. Priſen paa det Spørsmaal: von den Urſachen des verderblichen Salpeterfraſes an den Mauren und den Mitteln dagegen, hvilket allerede var opgivet 1768., og var bleven igientaget med forhøyet Priis 1770. Priſen var tilkiendt en Afhandling, hvis Forf. var befunden at være Hr. Ernſt Adam Luther, Paſtor adj. til Roſitz ved Altenburg. Det andet Priis-Spørsmaal: über die Reinigung eines Canals, var ikke behørig bleven beſvaret.

Paris. Det Kongel. Indſkr. og ſkiønne Vid. Akademie har for 1773. opgivet det Spørsmaal: Hvilke ere de Navne og Attributer, ſom de forſkiællige Indvaane-

re i Grækenland og Italien har tillagt Minerva, og hvad for en Oprindelse og Aarsag har samme haft? Forfatterne skulle tillige opsøge og nævne de berømteste Templer, Statuer og Billeder af denne Gudinde, og de Kunstnere, som ved disse Værker har giort sig bekiendte.

Toulouse. Det Kongel. Vid. Akademie har tilkiendt Hr. Prof. Camper i Grønningen Prisen for det Spørsmaal, om Fordeelene og den bedste Maade af Koppernes Indpodning, og opgivet for Aar 1775. følgende Spørsmaal: De determiner les effets de l'air fixe du Corps humain, des alimens & des medicamens, rélativement a l'économie animale.

Erfurt. Hr. Prof. Herel, som i 3 Aar har forestaaet Lære-Embedet i de skiønne Videnskaber, har frievillig nedlagt samme, for herefter at nyde den Fornøyelse at leve i sit Fæderneland som en privat Person. — Hr. Johann Christoph Erich Springer, Raad og Syndicus hos Grøven af Schaumburg-Lippe-Alverdissen, er af Churfyrsten til Maynz bleven bestilt til Prof. i Stats-Retten og i Cameral-Finanz-Politie- og Oeconomie-Videnskaberne, med Character som Regierings-Raad. — Hr. Justus Friedrich Froriep, hidindtil Prof. extraord. og Aftensangs Præst til Leipzig, er nu bleven Prof. ordinar. Theologiæ.

Giessen. Dette her paa Universitetet i forrige Aar ledige Vice-Kanzlers Sted er nu bleven besat med Hr. Regierings-Raad og Prof. Koch, efterat den berømte Hr. Geheime-Justice-Raad Häberlin, til Helmstädt, havde afslaget denne Værdighed. — Begge denne Stads Prædikantere, Hr. Schwarz og Hr. Dietz ere udnævnte til Prof. extraord. Theol.

Würzburg. Her ved Universitetet er bleven anlagt en Professíon i den smukke Litteratur, og Hr. Mag. Hervig har allerede tiltrædet samme.

Greifswald. Den hidindtil værende Adjunctus ved Jurist-Facultætet Hr. D. Christ. Nic. Schlichtkrüll er bleven bestilt til 3die Prof. i Retten.

Helm-

Helmſtädt. Hans Durchl. den regierende Hertug af Braunſchweig har allernaadigſt behaget at meddeele Hr. Schirach, hidindtil Prof. Philoſ. ord., det ved Hr. Prof. Reuffels Død ledige Lære-Embede i Moralen og Politiken paa dette her værende Univerſitet, med Tillæg til hans aarlige Gage.

Leiden. Curatorerne ved Univerſitetet har udnævnt Hr. Paſtor Hoogulief til Profeſſor Theologiæ.

*** *** ***

Petersburg. Hr. Baſchilov, der ved Senatet har ſtaaet ſom Secretair, er død i hans beſte Aar. Han har giort ſig fortient af ſit Fæderneland, ſaa vel ved en Samling af gamle Ruſſiſke Love, ſom og ved den 2den Deels Udgave af de Nikoniſke Annaler. — Her er død den 24de Septbr. f. A. Hr. Johann Eberhard Fiſcher, Medlem i det Keiſerl. Videnſkabers Akademie og Prof. i Hiſtorien og Oldſagerne, 74 Aar gammel. Han var født i det Würtembergiſke 1697. Han blev først i hans høye Alder berømt Udenlands ved hans Siberiſke Hiſtorie og hans Quæſtiones Petropolitanas, ſom han i Göttingen befordrede til Trykken. Han efterlod ſig, foruden andre Opſatzer, en Abulgaſi, ſkreven med koſtbare Anmærkninger. Hans bekiendte Siberiſke Vocabularium har han endnu, mens han levede, ſkiænket til det her værende Kongel. Hiſtoriſke Inſtitut.

Paris. Den 3die Decbr. 1770. døde Hr. General-Lieutenant Baron til Lauben, forhen Obriſt ved Schweitzer-Garden, i hans 84 Aar. Han har i adſkillige Værker lagt hans Lærdom for Dagen, hvoraf en Deel findes iblandt Inſcriptions Academiets Skrifter. — Her er død Forfatteren af den bekiendte Bog l'Eſprit, Hr. Helvetius den Yngere. — Her er død i ſin Alders 77 Aar Hr. Abt von Bletterie, Medlem af Acad. des Inſcr. & Bell. Lettres, og Profeſſor i Talekunſten. — Den 26de Mart. h. a. døde Hr. Carl Pinot Duclos, i hans Alders 68de Aar. Han var Hiſtoriographus af Frankrige, og en af de Fyrgetive og beſtandige Secretairer ved det Franſke Inſcriptions og Belles Lettres

Aca-

Academie, Medlem af det Londonſke, Berlinſke og andre Sælſkaber.

London. Den 30te Julii forrige Aar døde den bekiendte Digter Thomas Gray. — Den 26de Novbr. f. A. døde Hr. Johann Bewis, Medlem af det Kongel. Videnſkabers Sælſkab og en berømt Aſtronomus. — Her er død den 27de April D. Thomas Nügent, Medlem af Sælſkabet for Oldſagerne, og Forfatter af Reyſen igiennem Tydſkland og den Mecklenborgſke Hiſtorie. — Den 10de Junii døde her den bekiendte Læge, og Opfinder af den kunſtige Magnet, Doct. Knight. — Præſidenten for det Kongel. Vid. Sælſkab Hr. James Weſt, er død i ſin Alders 64 Aar.

Göttingen. Den 14de Mart. miſtede Univerſitetet ved en tidlig Død, i hans Alders 43de Aar, Hr. Philip Georg Schröder, Liv-Medicus og ordentlig Prof. i det Medicinſke Facultet. Hans redelige og virkende Iver, der udmærkede ham ſom Lærer og Læge, og var grundet ikke mindre i Samvittighed og Religion, end i en ſtærk Tilbøyelighed til Læge-Kunſten, gior hans Tab meget beklagelig, der efter al Anſeende næſten er at tilſkrive den Flid, med hvilken han beſøgte ſine Syge. — Den 1ſte May h. a. er den formedelſt ſin Kundſkab i Statiſtiken, Stats-Hiſtorien og Politiken ſaa berømmelig bekiendte Hr. Hofraad Achenwall ved Døden afgaaen.

Frankfurt an der Oder. Den 20de May døde Hr. Joh. Samuel Frid. von Böhmer, Kongel. Preuſſiſk Geheime-Raad, Univerſitets Director, Prof. Juris Primarius og Præſes ordinarius facultatis Juridicæ i ſin Alders 68 Aar. Han var den berømte Canzler Böhmers ældſte Søn opfødt til Halle 1704. Han blev til Halle 1726 Prof. Jur. ord. 1750 blev han kaldet til Frankfurt efter Hr. Hofraad Fleiſchers Død, og 1770 blev han ophøyet i Adelſtanden. Han har uden Modſigelſe været en af de berømteſte Juriſter i Tydſkland. Hans Kongel. Majeſt. har i hans Sted udnævnt Hr. Geheime-Raad Daries til Director Univerſitatis, og Hr. Prof. Madihn til at beklæde hans Sted i det juridiſke Facultet med dertil hørende 800 Rixdalers Beſoldning.

Prenz-

Prenzlow. Den 16de Januar. h. a. døde Hr. Georg Frid. von Arnim, Majoratsherre til Sukow, Vergitz, Fliez og Stegelitz, Herre til Mechlin, Golm, Güstow, Wismar, Trebenow ꝛc. i hans Alder 56 Aar. Hans tidlige Død maa være at beklage, fornemmelig for dem, som har haft Leylighed til at overbeviises om den almindelige Nytte af hans for tre Aar siden i vores Hovedstad anlagte berømmelige offentlige Land-Bibliothek. Hans forskiællige anonymiske, franzosiske og tydske Skrifter, det vidtbekiendte berømmelige Institut ere Kiendemærker paa hans Fortieneste.

Berlin. Hr. Johann Lud. Buchwitz, Præst til Creveſen i Altmark, er død i hans beste Aar. Han har giort sig bekiendt ved hans Betrachtung über das Schicksal des Menschen im Tode; Freymüthige Briefe über das Christenthum; Abhandlung von der Sünde wieder den Heiligen Geist. — Hr. Toussaint, ordentlig Medlem af det Kongel. Vid. Akademie og Professor i Veltalenheden ved Ridder-Akademiet, er død den 22de Junii i sin Alders 57 Aar.

Halle. Her døde den 7de Octobr. Hr. Joh. Eustachius Goldhagen i sin Alders 71 Aar. Han havde været Rector ved Dom-Skolen til Magdeburg, men for nogen Tid siden nedlagt dette sit Embede og begivet sig hidtil Halle, for her at ende sine Dage hos sin værdige Søn Hr. Prof. Goldhagen. Ved sine Mesterlige Oversættelser af Herodotus, Pausanias o. a. har han efterladt sig en uudslettelig Afmindelse hos Elskere og Kiendere af den græske Litteratur. I øvrigt var han en af Tydsklands lærdeste og beste Skolemænd.

Padua. Den 20de Decembr. f. a. døde her en af de store Lærde i Lægekunsten, den bekiendte Lærer i Anatomien, Hr. Joh. Bapt. Morgagni von Forli, i hans berømmelige Alders 89de Aar.

Sancerre. Den 21de Julii forrige Aar døde Hr. Wilhelm Porterfield, Læge til Edimburg og Forfatter af det Værk vom Auge.

Hamburg. Catharine Meenighed har her den 30te Mart. d. A. miſtet en fortient Lærer, Hr. Jul. Guſtav Alberti, ſom er bekiendt formedelſt hans grundige Lærdom, ſtandhaftige Frimodighed, og tilſidſt af hans velſkrevne Lære-Bog, og af de over ſamme opkomne Stridigheder. Han havde endnu ikke naaet ſit 49de Aar, og efterlod ſig en Enke med 11ve levende Børn. — Hr. Ernſt Conrad Ackerman, en bekiendt og fortient Director ved et Tydſk Skuespil-Sælſkab, døde den 13de Novbr. f. A. i hans Alders 69de Aar. Han var tillige en ſtor komiſk Acteur.

Quedlinburg. Den 14de Februar. h. a. døde Hr. Joh. Heinr. Pfülſch, Hans Kongel. Høyheds Livmedicus; en Mand der udmærkede ſig ved en dyb Indſigt i de medicinſke Videnſkaber, og førte en retſkaffen Vandel. Ligeledes døde her den 10de Februar. Hr. Joh. Frid. Danneil, Conſiſtorial-Raad og Paſtor til St. Ægidii, ſom er bekiendt af adſkillige poetiſke Skrifter.

Auſpach. Her døde den 2den Mart. h. a. den af Fædernelandets Hiſtorie høyfortiente Lærde Hr. Carl Ferdenand von Jung, Høyfyrſtelig-Brandenburgiſk virkelig Geheime-Raad og Conſiſtorial-Præſident.

Lübeck. Den 18de April døde her den ved ſaa mange og i ſær chirurgiſke Skrifter berømmelige Hr. Zach. Vogel, D. A. G. D. og Medlem af adſkillige Videnſkabers Akademier.

Königsberg. Den 25de May er her død Vice-Præſident i Conſiſtorio og ordentlig Prof. i Phyſiken Hr. Joh. Gottf. Teſke, i hans Alder 69de Aar.

Prag. Den 28de Mart. døde Hr. Philipp Ambroſius Marherr, Doctor og Prof. i Lægekunſten i hans Alders 32 Aar. Af hans ſmaa Afhandlinger ſeer man, at han vilde have gavnet meget ved at leve længere. Hr. Doctor Anton Kramer af Wien har erholdet hans Sted.

Dublin. Den 5te Novbr. f. a. er den formedelſt ſine Skrifter over Sundheds Kilderne og endnu mere formedelſt hans

hans Tale i Parlamentet bekiendte Karl Lucas, en Apotheker og siden Med. Doct. ved Døden afgaaet.

Riga. Den 18de Julii døde Hr. Joh. Bernhard Ludvig von Fiſcher, Livlæge hos Keyſerinde Anna, og det Ruſſiſke Riges Archiater, i en Alder af 87 Aar. Han er bekiendt foruden af mange Bemærkninger, og af ſit Skrift de Senio.

Wien. Den 10de Junii døde Friherre Gerhard von Sweiten, Keyſerlig Kongel. Liv-Læge, Ridder af St. Stephans-Orden, og Director ved det mediciniſke Facultet, i ſin Alders 73 Aar. Han var født den 7de May 1700 til Leiden, og blev Aaret 1744 først Keyſerl. Kongel. Liv-Læge.

Wetzlar. Den 18de Junii døde den berømte Rigs-Kammerets-Aſſeſſor Friherre von Cramer, i hans Alders 73 Aar.

Neapel. Her er død den 4de Septbr. f. A. Lord Baltimore, der er bekiendt som Skribent. — Den 11te Septbr. døde Hr. Canonicus Aleßio Simmaco Mazzochi, i hans 89de Aar, en ſtor Antiqvarius og af megen Belæſenhed.

Stockholm. Den 24de Novbr. f. A. døde den lærde Paſtor ved den Tydſke Meenighed, Doct. Murray.

Upſal. Den 14de May er den her værende Dom-Provſt og første Prof. i Theologien, D. Gabriel Matheſius Død i hans Alders 67de Aar.

Helmſtädt. Den 24de Novbr. f. A. døde Hr. Georg Gottfried Reuffel, ordentlig Profeſſor i Moralen og Politiken. Han var født 1698. — Den 26de Febr. d. A. døde her Hr. Rudolph Anton Fabricius, Prof. i Philoſophien og den lærde Hiſtorie. Han er berømt af ſin ſtore Belæſenhed.

Bologna. I Junio døde her den berømmelige Læge Doct. Laurenti i ſin Alders 94 Aar.

Jena.

Jena. Her er død Hr. D. Chriſtian Rickmann, ordentlig Profeſſor i Medicinen. —— Den 21de Septbr. døde Hr. Joh. Chriſtoph Köcher, Weimariſke Kirke-Raad og anden Profeſſor i Theologien, i ſin Alders 73 Aar.

Erfurt. Den 19de Septbr. 1771. døde Hr. D. Johann Paul Baumer, ordentlig Profeſſor i Medicinen, i hans Alders 46 Aar. —— Her er død den lærde Læge Hr. Prof. Nonne, af hvis Flid man endnu lovede ſig egne og Mangeldſke Værker.

Rotterdam. Den her berømte og lærde Syndicus Meermann. er den 15de Decembr. h. a. ved Døden afgaaet. Faae Bibliotheker ſkal kunde lignes ved hans.

Roſtock. Den 28de Decembr. f. A. døde Hr. Joh. Frid. Löwe, Herzl. Mecklenburg-Schweriniſke Sekretair af en udtærende Sygdom i hans Alders 44de Aar 3 Maaneder. Et nyt Tab for den tydſke Digte-Kunſt.

Hallerſtad. Den 30te Septembr. døde Hr. Joh. Benjamin Michaelis af Svindſot i ſin Alders 25de Aar. Tydſkland har tabt i ham en Digter af ſtor Forhaabning. Hr. Gleim har ved hans Begravelſe ladet affiunge en af den Afdøde ſelv forfærdiget aandelig Sang, ſom og er trykt.

Livorno. Den bekiendte Vund-Læge Roman- og Hiſtorieſkriver Smollet, er den 20de Septembr. f. A. efter en langvarig Svaghed ved Døden afgaaet.

Nördlingen. Her er død Hr. Joh. Frid. Schöpperlin, den af ſine forſkiællige lærde Skrifter berømte Rector herved Skolen, i ſin Alders 40 Aar.

Carlsruhe. Den 4de Septembr. døde den Marggræv. Badenſke Geheime-Raad Joh. Jac. Reinhard, i ſin Alders 58 Aar.

Leipzig. Den 1ſte Septembr. døde Hr. Georg Gottlieb Haubold, Profeſſor i Phyſiken i ſin Alders 59 Aar.

Forſte Regiſter

over

Forfatternes Navne og Skrifter,

ſom findes anforte i de

Kiøbenhavnſke

Efterretningers

Andet Hæfte

for Aaret 1772.

A.

	Side
A Compleat Syſteme of Landſurveying	859
Allgem. Geſch. der bekannten Staaten	744
Alix, Kurzgefaßte Anweiſung zur Hebammenkunſt von Raulin	711
Anecdotes des Republiques	563
Anmerkungen zur Ehre der Bibel	629
Aphelens Dictionnaire Royal. And. Opl.	674
Archeologia or Miſcell. Traits relat. to Antiqvity	678
Αριστοτέλους τέχνης ρητορ. Βιβλια γ.	728
Avertiſſement du Clerge de France	471

B.

Bachiene Hiſt. und geographiſche Beſchr. von Palaſt.	656
Badens Liigtale over Diſcipelen Chriſtopher Diſcher	526
Bahrdts Briefe über die ſyſtemat. Theologie	66
— Programma over de Ord νομος, γραμμα, πνευμα, εργα i det Nye Teſtamente	680
— Vorſchläge zur Aufklär. und Bericht. des Lehrb. unſ. Kirche	775
Baldingers Henrici Cope Demonſtr. med. pract. prognoſticorum Hippocratis	694

Seite

Baldingers Hermanni Boerhave rariorum morborum hiſtoriæ - - 711
Ballaigue Eſſay ſur les dogmes de la metempſychoſe 502
Batteux, les Quatres Poetiques &c. - 646
Baumes, Mémoires ſur les Argilles - 486
Beatrie, An Eſſay on the Nature and immutability of truth in Oppoſition to Sophiſtry and Scepticismi - - 467
Beau, Hiſtoire du Bas-Empire en Commencant à Conſtantin le Grand - 568
Beaudeau, Analyſe raiſonnée du Chou-King 452
Beauſobre & Lenfant, Le nouveau Teſtament de nôtre Seigneur JEſus Chriſt. - 536
—— —— Introduction générale à l'étude de la Politique - - 632
Berliner Beyträge zur Landwirthſchafts Wiſſenſchaft 599
Bertram der gegenw. Staat des Päbſtl. Hofes 774
—— —— Inſtrumentum Pacis Osnabrugenſis 856
Bertrandi Abhandlung von den Chirurg. Operationen 516
Betty, et Engelſk Fruentimmers ulykkelige Tildragelſer 557
Beurtheil. der wicht. Frage: Ob es gerathener ſey einen geſetzlichen Kornpreis auf ein oder mehrere Jahren einzuführen - 611
Beytrag zur Geſch. des gegenwärtigen Krieges zwiſch. dem Ruſſiſchen und Türkiſchen Reiche 854
Boehmio, Antiqvitatum Burggraviatus Misnenſis Specimina duo - - 501
Bondary's Recherch. ſur les Ruines d'Herculanum 677
Borreby, Anviisning til den practiſke Agerdyrkning 569
Bourns geiſtliche Reden - - 727
Boutrolle, der geſchichte Viehhirte - 839
Boyſen, Hiſtories 9de Bind - - 712
Briefe eines Prinzen Hofmeiſters über Baſedows Prinzen Erziehung - 643
Briefe eines Dänen ꝛc - - 686
—— —— —— —— 2tes St. - 689
Briſſon, Mem. hiſt. & crit. ſur le Beaujolois 646
Brotier, C. Corn. Taciti Opera - 712
Brun (Joh. Nordahl) Zarine 537

Seite

Buchoz, Dictionnaire veterinaire & des Animaux Domeſtiques . . 536
Bugainville Voyage autour du Monde . 647
Bugge, Forſte Grunde til Regnekunſten og Algebra 841
Buffon, Manuel du Naturaliſte . 535
—— —— Hiſtoire naturelle des Oiſeaux . 574
—— —— Algem. Naturgeſchichte, 2 Th. : 613
—— —— —— —— —— —— 3. Th. : 711

C.

Calliſen. Methodus Præſidii Claſſis regiæ Sanitatem tuendi . . 685
Cameron The Baths of the Romans &s. . 706
Carpzow Ητης οικοδομης αποκαλυψις ἐν πυρι 598
Cartheuſers Minerolog. Abhandl. : 630
Caſtillon, Obſervations ſur le Livre intitule, *Syſteme de la Nature* . . 855
Chatolais Verſuch über den Kinder Unterricht 500
Choix de Philoſophie morale . 840
Collectio omnium Obſervationum, qvæ occaſion. tranſitus veneris per Solem 1769, per Imp. Ruſſ. inſtitutæ fuerunt . 852
Commentarii de Rebus in Scientia naturali & medicina geſtis . . 680
Cube, Poet. u. proſaiſche Ueberſetzung des Buches Hiob 639

D.

Danovius über die Religions-Vereinigung : 472
Darnemann de voce Myſterium . 695
Das durch eine leichte Erklärung gerettete Hohelied 789
David, Traité de la Nutrition . . 631
Der rechtſchaffene Prediger : : 584
Der einzige Weg zur wahrem Glückſeligkeit : 808
Det forvandlede Dannemark : : 528
Dictionn. univ. de Trevoux . 645
Dictionn. hiſt. des Sieges & Batailles mémorables 824
Dictionn. univ. de la France . 614
Die neueſte Religions-Geſchichte. Erſte Theil : 514
Die Kunſt ohne Miswachs theure Zeiten zu machen 680
Die beſte Anwendung der Abendſtunden des menſchlichen Lebens : : 775

Register.

Side

Diſſert. ſur la nat. de l'eſprit de nitre dulcifie &c. 646
Duſch, Briefe zur Bildung des Geſchmacks. 5 Th. 600

E.

Eden, oder Betrachtungen über das Paradies 847
Eiktær, Husholdnings-Kiernen af Danſke Lov om Landvæsenet 461
Epicteti Enchiridion 792
Erklärende Umſchreibung des Ewang. Johannis 696
Erörterung des beſtändigen Werthes der Symboliſchen Bücher der Evangeliſch-Lutheriſchen Kirche 562
Erxleben (Hr. Prof.) Searchs Licht der Natur 503
Eſchenbachs Bedenken von der Schädlichkeit des Mutterkorns 776
Eſſai d'une poetique a la Mode 595

F.

Faeſch, Regeln und Grundſätze der Kriegskunſt 663
Feder, Lehrbuch der pract. Philoſophie 699
Ferber, Akademiſke Taler 743
Feſter, Mathematiſke Betænkninger 675
Finnſen, Breve om Agerdyrkn. Mueligheid i Island 553
Forſlag angaaende Folkeformereſſen i Dannemark 445
Forſøg til originale Danſke Fabler efter Hr. Fontaine's Maade 765
Fragen, die Wirkungen der Gnade betreffend 628
Frantz, Alte und neue Brüder-Hiſtorie 712
Freye Betrachtungen über die Religion 853
Friiſch, Diſſertatio inauguralis de Morbillis 523
Fromman, Muſeum Caſimirianum. Partic. Prima 769

G.

Gabory, Manuel utile & curieux ſur la meſure du tems 594
Gaillards Hiſtoire de Rivalité de la France & de l'Angleterre 632
Gallia Chriſtiana 646
Gebhardi Geſchichte von Dännemark und Norwegen 482
Gedanken über gegenwärtige theure Zeit 584
Gedanken von Glauben in JEſum 728
le Genie d'Hume 680

Genskow Oden und vermiſchte Gedichte Side 855
Gerken, JCti vermiſchte Abhandlungen aus dem Lehn- und Deutſchen Rechten, der Hiſtorie ꝛc. 552
Geſellſchaftliche Bemühungen der Welt, die chriſtlichen Religion anzupreiſen = 845
Gieſe, Hiſtoriſche Nachricht von der Bibel-Ueberſetzung Hrn. D. Mart. Luther = 484
Giesler, De Gravam. Religionis-Commentatio 758
Gottleber, Animadverſiones ad Platonis Phædonem & Alcibiadem ſecundum 807
Grace, L'Ecole d'Agriculture practique = 531
Griesbach, de Codicibus 4 Evang. Originianis. P. I. 804
Griſchows Nachr. von ältern und neuere Liederverfaſſern 627
Gründliche Anleitung, worinn die ſo gefährliche als höchſtſchädliche Seuche bey dem Hornvieh erklärt wird = = 790
Guldberg, Verdens Hiſtorie II. Deel 1ſte Bind 752
Guttries Franſke Hiſtorie, forbedret udgiven ved Schroeck = = 641
Guignes Le Chou-King = = 450

H.

Haar, Bewys der Waarheit van den chriſtelyken Godsdienſt, door Gottfred Leß = 788
Hagerup, Afhandling om Fiſkerierne = 650
Hallers Art. Med. Princ. = = 645
—— Conſeils pour former une Bibliotheque hiſt. de la Suiſſe = = 760
Harder, Alexander Pope's Verſuch am Menſchen 710
Harpe, Les douze Céſars Trad. du Latin de Suetone 680
Hee, Paalidelig Underretning om den henrettede Enewold Brandts Forhold og Tænkemaade i hans Fængſel = = 697
Heines Vorleſung von den Epochen des Caſtors 802
Heriſſant, Bibliotheque phyſ. de la France 614
Heynatz, Briefe die deutſche Sprache betreffend 662
Hofmann, Fabrikernes Flor = 681
l'Honneur François = = 680
Hutcheſon, Logicæ & Metaphyſicæ Inſtitutio compendiaria = = 582

	Seite
Hübners Sørge-Tale over Grøven af Bernſtorph	857
Hypomnemata zur Bahrdtiſchen Dogmatik	856

J.

Jacobi an das Publikum	455
—— Die erſten Menſchen	456
Jetzke, de fermentatione	792
Il vero Deſpotismo, 1ſte Bind	576
—— —— andet Bind	578

K.

Kiøbenhavns Patriotiſke Samlinger Førſte Hæfte	462
Klotzii, Opuſcula nummaria &c.	638
Koehler, Juſtiniani Inſtitutiones edidit	853
Köeremonns, Natur und Kunſt in Gemählden	727
Kürzer Syſtem der naturl. Religion	724

L.

La nature conſid. ſousles differents Aſpects &c.	615
Langhorne, Plutarch's Lives	519
Langebeck, Scriptores Rerum Danicarum Medii Ævi &c.	729
Lauſac. Eſſai phil. ſur le Mechan. de l'univers	615
Le Bourgois politique & impartiale d'Amſterdam	851
Leidenforſt, Afhandling om Moderkornet	776
Letire, phil. theologique ſur l'eternité des peines	786
Lettre d'un Perſan	664
Leyler, Diſſertatio de honoribus Regiis Principium Electorum	533
Linguet, Obſervations ſur l'imprime intitulé. Reponſe des Etats de Bretagne ou Memoire du Duc d'Aiguillon	565
L. Cornelius Tacitus, Werke aus dem Lateiniſchen überſetzt	552
Lübeckers Applications-Udtog af alle Kongelige Forordninger, Placater, Reſkripter ꝛc.	666
—— —— korte Betragtninger over Aarſagerne til Kornmangelen og de høye Kornpriſer i Dannemark	761

Side

Lütkens Oplosninger af trende fra Gen. Land. Coll. i Aaret 1770 udſatte Problemata . . 633
Løven Romanzen 615

M.

M** A frie Enquiry in the Authenticity of the firſt and Second Chapters of St. Matheus, Goſpel . . . 503
Manuel des champs ou Recueil choiſi . 600
Matineri Commen. de M. Aur. Antonino Conſtitutionis de Civitate univ. orbi Rom. data auctore 612
Maſcho, Kürtze Beantwortung der Frage wie die Jugend in den Schulen am Zuverläſſigſten zur Univerſität Zubereitet wird 583
Maur L'Art de verifier les Dates faits hiſtoriques &c. . . . 596
Meckel, nova Experim. & Obſerv. de finibus Venarum ac vaſorum lymphaticorum &c. 757
Melis, Diſſ. inaug. de ſeculari Jurisd. in Clericos delinqventes . . . 661
Mendelsſohns philoſoph. Schriften . 610
Michaelis, Erpenii Arabiſche Grammatik 453
—— —— deutſche Ueberſetzung des Alt. Teſt. 3 Th. 823
Millers Grundſätzen einer weiſſen und chriſtlichen Erziehungs Kunſt . . . 487
Models Unterſ. des Mutterkorns ꝛc. . 648
Moraliſche und ſatyriſche Verſuche . 456
Morands Mem. ſur la Nat. les effets, proprietes & aventages du Feu de Charbon de terre apprete . . . 647
Moſers neueſte Geſchichte der deutſchen Staatsrechtslehre 821
Müller Nihil eſſe Reges Chriſto Eccleſiæ metuendum diſputat . . . 471
Münter, ſorrige Grœve og Kongel. Danſke Cabinets-Miniſter Joh. Frid. Struenſees Omvendelſes-Hiſtorie . . 713

N.

Seite

Nach dem jetzigen Staat eingerichtete Bilder-Geographie 728
New Royal and univerſal Dictionnary of Arts and Sciences 535
Niebuhrs Beſchreibung von Arabien 812
Noeſſelti Opuſculorum ad Interpr. Sacr. Script. Faſciculus 743
Nogle Mærkværdigheder, ſom angaaer Henric Gerner 448
Novi Comm. Soc. Reg. Sc. Goettingenſis Tom. I. 660
Nollets die Kunſt phyſ. Verſ. anzuſtellen 664
Noltings Predigt für junge Leute 840

O.

Obſerv. meteorolog. de Mexico &c. 631
Obſerv. hiſt. & crit. ſur les erreurs des Peintres, Sculpteurs & Deſſinateurs 647
Oelrichs vollſtändige Sammlung alter und neuer Geſetzbücher der Kayſerl. und des heil. Röm. Reichs freyen Stadt Bremen 456
—— —— Entwurf einer Pommerſchen vermiſchten Bibliothek von Schriften 517
—— —— Zuverläßige hiſtoriſch-geographiſche Nachrichten vom Herzogthum Pommern, und Fürſtenthum Rügen ibd.
Oertel Repertorium derer geſamten Evangeliſchen Religions Beſchwerden 726
Olaſſens (Eggert) Reyſe igiennem Island ꝛc. 601
Olauſen (John) korte Betænkninger over den Islandſke Handel 782
Ophellots Hiſtoire des douze Ceſars de Suetone 680
Otia in Otio minime otioſo 596

P.

Paliſſots la Dunciade 647
—— —— Mémoire pour ſervir a l'hiſtoire de nôtre Litterature de puis François I. jusqu'a nos Jours 600
Pelloutier Hiſtoire des Celtes 518
Pezold de Sublimitate Pauli in prioribus Capitibus Ep. ad Eph. 709

	Side
Pezold (Joh. Nath.) de prognoſi in Febribus aculis	792
Pharmacopœa Danica Regia Autoritate	521
Plan til Akademiets Forandring og Forbedring	463
Ploucquets Anweiſung, wie man ohne Früchten mit geringen Koſten ſich ernähren könne	648
Pockoks Beſchreibung des Morgenlandes 2 Th.	856
Poda Kürzgef. Beſchr. der bey dem Berabau zu Chemnitz in Nieder Hungarn errichteten Maſchinen ꝛc.	677
Popylärer Religions Begrif für Evangeliſche Schulen und Gymnaſien	798
Povelſens Reyſe igiennem Island	601
Predigten über Epiſt. und andere Texte	630
Procedures faites en Bretagne	565
Pſalmus XLIX — illuſtratus	696

Q.

Queſtions ſur l'Encyclopedie	664
Quiſtorpii Principia Jurispr. eccl. Germaniæ, Maxime Proteſtantium	609

R.

Rambach, De Hegeſia περὶ Εὐθανασίᾳ	676
Rammels Gemeinnützige Abhandlung, zum Beſten der Gartnerey und Landwirthſchaft	568
Reimars Obſervations phyſiques & morales ſur l'Inſtinct des animaux	695
Rickmann, Von den Einfluß der Arzneywiſſenſchaft auf das Wohl des Staats	838
Robertſon, Hiſtoire du regne de l'Empereur Charles Qvint	578
Rommershauſen, Vorleſungen über ſeinen Entwurf zu einen Einleitung in das Alte Teſtament	584
Roziers Obſervations ſur la Phyſique	851
Rüdigers Anmerkungen über Minorca	534
Rönneke, De cauſſis Verſionis Alexandrinæ ab Archetypo Diſſenſus	579

S.

	Side
Sammlung von Betrachtungen aus der Arzneyg. und Naturkunde	728
Sangerhauſens Heilige Reden	599
Satyres de Perſe	664
Sauri, Inſtitutions Mathematiques	575
Schellers Gedanken von den Eigenſchaften der deutſchen Schreibart	691
Schirach (Gottl. Bened.) Antiqvitatum Romanarum brevis Deſcriptio in uſum Lectionum	488
Schlegels Sammlung zur Däniſchen Geſchichte ꝛc. Erſter Band, zweyter Stück	809
Schlöſſers Allgem. Welthiſtorie, 31 Th.	741
Schmaling (L. C.) Die Religion eines Evangel. Chriſten	658
Schmid, Von den Weltkörpern	744
Schmidts (Ant.) Inſtit. Jur. Eccl.	643
Schnider, Periculum criticum in Anthologiam Conſtantii Cephalæ	852
Schrader (Mag.) De Fontibus Urbanitatis ex veterum Scriptis petendis	579
Schrebers Specilegium Floræ Lipſiæ	678
Schreiben eines Freydenkers an ſeine Brüder	567
Schroecks Franſke Hiſtorie ved Guttrie forbedret	641
Schultingii (Anton.) Commentationes Academicas	520
Schulze (Chr. Ernſt. Wilberg) Tanker om Planternes dyriſke Lighed	777
Secher (Thomas) Sermons on ſeveral Subjects Iſte Bind	464
—— —— 2det Bind	466
—— —— 3die Bind	504
—— —— 4de Bind	ibid.
Semlers (D. Joh. Sal.) Abhandlung von freyer Unterſuchung des Canons	498
—— —— Paraphr. Evang. Joh.	679
—— —— Comment. hiſtorici. Tom. I.	696
Serane, Tebleau du Globe	664
Shakeſpear	850

Side

Silberſchlag, Leiden und Trübſale 712
Sivry (M. Poinſinet de) Origine des prémiers Societes 558
Skougaard (H. J.) Kort Afbildning paa Bornholms Vedtægt om Adgangs-Ret til Selveyer-Gaarde 459
Skrifter udkomne mod Syſteme de la Nature 679
Sleidans (Joh.) Reformations Geſchichte, überſetzt von Semler 759
Springers (J. Ch. E.) Oeconomie- und Cameral-Tabellen 607
Stahl (Georg Ern.) Traité des Sels 632
Strobel (Georg. Theod.) Melanchtoniana 791
Subſcriptions-Plan til en nye Edition af Peder Paars 457
Succow (Kammer-Raad) Briefe an das ſchöne Geſchlecht 582
Suchfort (J. Andr.) Fragmenta Stesichori Lyrici in unum collecta 580
Suhm (Peter Friderich) Hiſtorie om de fra Norden udvandrede Folk 473
—— —— Fortſættelſe af Hiſtorien om de fra Norden udvandrede Folk 489
—— —— Beſlutning af ſamme 505
Svar til Forfatt. af Recenſionen over Anders Chriſtenſens Brev 530
Suerdrup (Bernt) en ſond Chriſtens Forhold i Henſeende til gudelige Løfter 621

T.

Tableau des revolutions de l'Europe, depuis le Bouleverſement de l'Empire d'occident 626
The inefficacy of Preaching 625
The preſ. State of the Europ. Settlements on the Miſſiſippi 632
The complete Engliſh Farmer 849
Thedens neue Bemerk. u. Erfahr. zur Bereich. der Wundarzneykunſt u. Medicin 648
Theorie du Luxe 615
Thorgeirſſons og hans Sønners Levnets Beſkriveiſe 441

Side

Thuns Efterretninger om Qvæg-Sygens Indpodning 442
Tiſſots Nachr. von der Kribel-Krankheit 613
Toze Algemeine Welthiſtorie 34te eller 16de Deel 469
Tramlers umſtändl. Beſchr. des Gröndland. Wallfiſchfangſt 644
Trinius Altes und Neues 4 St. 775
Troſchel Entwürf eines Unterrichts in der chriſtlichen Religion 581
Troyel Afhandling om Kartoflers Avl og Brug 523

U.

Underretning for Publikum om en nye Forfatning i de Fattiges Pleye i Kiøbenhavn, og en dermed forbunden Kongel. Real-Skoles Oprettelſe 617
Uſong, eine Morgenl. Geſch. 824
Uſſieux (M. d') Hiſtoire abrégée de la decoûverte & de la conqûête des Indes par des Portûgais 566
—— —— —— Le nouveau dom Quichotte 615
Uſing (Henrich) Billige Tanker om Helvedes Evighed og Arveſynden 585

V.

Valart (Quinti) Hor. Fl. opera 629
Waltheri (Georg Conr.) Enumeratio ſupellectilis librorum præſtantiſſimorum 760
Wanderers Predigten 628
Verſuch über Shakeſpears Genie und Schriften 629
Verſuch einer Kirchen geſchichte des achtzehnten Jahrhunderts 808
Wielands neue Amadis zw. Th. 693
Wieland (C. M.) Geſchichte des Fräuleins von Sternheim 536
Wochenſchrift zum Beſten der Erziehung der Jugend 488
Wogen (Daniel) Die Gottesdienſtlichen Altarthümer der Obotritten 552
Wyths (Robert) ſämtliche zur practiſchen Arzneykunſt gehörigen Schriften 488

Z.

	Seite
Zacharia (D.) Kort Forklaring over Eſ. LIII. 9.	519
—— —— paraphraſiſche Erkl. des Brief an die Ebræer	612
—— —— Bibliſcher Theologie	632
Zachariæ, Entwurf einer faßlichen Glaubenslehre	648
Zeit und Ewigkeit mit einander vergleichen	806
Zückerts Medicin. Tiſchbuch	645

Andet Register
over
de vigtigste Materier,
som forekomme i det
Andet Hæfte.

A.

	Side
Adgangs-Ret, den Bornholmske til Selveyergaarde	459
Agerdyrkning i Island, Indvendinger derimod	553
—— —— dens Muelighed	554
—— —— den practiske, Anviisning dertil	569
—— —— dens Producter, Anmærkning derover	572
Applications-Udtog af alle Kongel. Forordninger ꝛc. til den Danske og Norske Lov, hvorledes bedst bør være beskaffen	666
Araberne, adskillige deres Sæder og Skikke	825 o. f.
Arvesynden, dens Tilregnelse, Afhandling derom	591
Arvesynd og dens Tilregnelse, begribelig Forestilling derom	698
Athenen, Betragtning over dens Undergang ved den Peloponnesiske Krigs Ende	753

B.

Bader, de Romerske Afhandling derom	706
Bespottelse, den Hellig Aands som en uforladelig Synd	465
Bibel-Oversættelse, D. Morten Luthers, Efterretning derom	484
Bøndergaarde, deres rette Størrelse	637
Breve mod den Reysende Russers Anecdoter	686

D.

Despotismus dets Begreb og hvorpaa bør grundes	576

F.

Fabriker, deres Flor, Afhandling derom	681
Falk, Kong Henr. II. Anecdote om den	575
Fiskerier, Afhandling derom	650

Folk,

Folk, de fra Norden udvandrede, Historie om dem Side 473
Folkeformerelsen, Forslag dertil 445
Folkemængden, Hinder for dens Tiltagelse 633
Fugle, deres Egenskaber og Natur 574
Fyrster, deres ſtandsmæssige Underholdning 607
Følelse, den Moraliſke, hvori beſtaaer 701
—— —— Betragtning derover, ſom en Erkiendelses-Grund til vore Gierningers Moralitet 719

H.

Handel, den Islandſke, Betænkninger derover 782
Helligheb og Retfærdighed Guds, om den ved Synden vanæres 589
Høysangen, Forklaring derover 789

K.

Kartøfler, deres Avl og Brug 573
Kirke-Rettens Grundſatzer 609
Kion der menneſkeliges Forbedring, hvorvidt Moraler og Prædikener bidrage dertil, om den blotte Regiering er nok til gode Sæders Vedligeholdelſe 625
Kommin-Avl, Erindring derved 572
Kopper og Mæslinger, deres Oprindelſe og Beſkaffenhed 523
Korn-Priis, Afhandling derom 611
Korn-Mangel og høye Korn-Priſer, Betragtninger over Aarſagerne dertil og Midlerne derimod 761
Kunſter og Videnſkaber, deres førſte Oprindelſe 558
Kunſterne, deres Tilſtand hos Romerne til Rigets Undergang 708

L.

Løfter gudelige, Præd. derom 621

M.

Mæslinger og Kopper deres Oprindelſe og Beſkaffenhed 523
Menneſket, dets moraliſke Tilſtand om den af Naturen er god eller fordervet, Betragtninger derover 590

P.

Planterne, deres dyriſke Lighed, Afhandling derom 777
Plov, hvorledes bør indrettes 571

Q.

Qvæg-Sygens Indpodning, dens Nytte og Maade Side 443

R.

Real-Skole, Plan dertil 617
Regiering, om den er nok til gode Sæders Vedligeholdelse 625
Religion, en Evangelisk Christens 658
Retfærdighed og Hellighed, Guds, om den ved Synden vanæres 589
Reyse giennem Island 691

S.

Selvkiærligheds Lov, hvorvidt kan eller bør være den pract. Philosophies høyeste Grundlov 703
Skabelsen, om Gud kunde dermed have Hensigt til sin egen Ære 586
—— —— om Gud dermed forfeyler sit Øyemærke 587
Stiftelser, hvad i Henseende til deres Forandring er raadeligt 614
Straf, den evige, Afhandling derom 786
Symboliske Bøger, deres Værd 562
Sympathie, hvorvidt er en Virkning af Indbildning 709

T.

Theoderik. to mærkværdige Domme af ham 506
Tiender, paa hvad Maade bedst kan ydes 635 o. f.

U.

Ungdommen ved Skolerne, hvorledes bør underviſes 583

V.

Videnskaber og Kunster, deres første Oprindelse 558
Virkninger, Naadens, Spørsmaale derom 628

Æ.

Evighed Helvedes, Tanker derom 585
—— —— Straffens, Hensigt dermed 588